DIMITRIE BOLINTINEANU

O P E R E

V

R O M A N E

Ediție îngrijită, note și comentarii
de
TEODOR VÂRGOLICI

S C R I I T O R I   R O M Â N I
E D I T U R A   M I N E R V A
București— 1984

DIMITRIE BOUNTINEANU

NOTA EDITORULUI

Cel de al cincilea volum al ediţiei noastre cuprinde romaaele lui Dimitrie Bolintineanu, *Manoil, Elena* şi *Doritorii nebuni.* Dintre acestea, cele mai cunoscute sînt *Manoil* şi *Elena.* Al treilea roman, *Doritorii nebuni,* a rămas extrem de puţin cunoscut pînă acum.

Manoil a fost publicat mai întîi în revista *România literară* din 1865, în acelaşi an fiind tipărit şi în volum de sine stătător : *Manoil,* roman naţional, Iaşi, Tipografia româno-franccză, 1855. Este unica ediţie apărută în timpul vieţii scriitorului, luînd-o ca text de bază al ediţiei noastre.

Ca text de bază am luat şi unica ediţie antumă a celui de al doilea roman, apărut direct în volum : *Elena,* roman original de datine politic-filosofic, Bucureşti, Tipografia naţională a lui St. Rassidescu, 1802.

Cel de al treilea roman, *Doritorii nebuni,* a fost publicat, sub formă de foiletoane, numai în gazeta *Dîmboviţa* din 1864, îiefiihd reprodus niciodată integral într-un volum, nici în timpul vieţii scriitorului şi nici după moartea sa, necunoscut sau ignorat, timp de aproape un secol, de toţi editorii scrierilor lui Dimitrie Bolintineanu. Cîteva fragmente, extrem de scurte şi nesemnificative, alese la întîmpîare şi fără *nuî* o coerenţă, au apărut în volumul al doilea din *Opere alese,* text stabilit de Rodica Ocheşeanu şi Gh. Poalelungi, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1961. In ediţia noastră îl reproducem integral pentru prima dată, direct din paginile *Dîmboviţei* din 1864.

Nu numai *Doritorii nebuni,* ci şi principalele romane ale lui l>iinitrie Bolintineanu, *Manoil* şi *Elena,* au apărut în ediţia din 1961 într-o formă total necorespunzătoare, cu multe omisiuni şi

amputări arbitrare, cu numeroase şi flagrante erori de transcriere a textului.

Din *Manoil* şi *Elena* au fost eliminate, în ediţia din 1961, peste douăzeci de pasaje, unele de ample dimensiuni, omisiuni care denaturează fizionomia personajelor centrale şi alterează conţinutul epic şi semnificaţiile romanelor. De pildă, din partea a doua a romanului epistolar *Manoil* a fost eliminată în întregime scrisoarea din *10 ianuarie,* definitorie pentru atitudinea şi comportamentul moral ai eroului titular, după întoarcerea sa din străinătate, cînd se înfăţişează ca un om decăzut şi corupt, stăpînit de patimi degradante, lipsit de orice conştiinţă. încă de la apariţia romanului şi pînă astăzi, toţi comentatorii operei lui Dimitrie Bolintineanu au insistat asupra acestei scrisori şi au citat-o ca exemplu edificator pentru modul de a gîndi şi acţiona ai lui Manoil, pentru cosmopolitismul şi carenţele conştiinţei sale, pe care şi le exteriorizează cu cinism : „M-am convins că patriotismul este numai o fanfaronadă la cei mai mulţi ; sau de nu, un egoism între mai mulţi indivizi. Acolo unde mi-e bine şi acolo unde-mi place, acolo este patria mea, şi este de prisos ca s-o iubesc, căci ea poate exista şi fără iubirea mea." Versiunea romanului pusă în circulaţie de ediţia din 1961, amputată de această scrisoare, intră astfel în acută contradicţie ca viziunea reală asupra evoluţiei, sau mai bine zis involuţiei personajului titular, derutînd cititorul şi făcînd ininteligibilă analiza romanului întreprinsă de toţi exegeţii lui Dimitrie Bolintineanu.

în ediţia din 1961, textele romanelor prezintă numeroase erori de transcriere. Cităm, spre edificare, o serie de exemple din romanele *Manoil* şi *Elena,* notînd cu litera *A* forma autentică din ediţia originală şi cu litera *B* forma din ediţia apărută în 1961 :

MANOIL

A, p. 3, r. 11 : fermecul naturei *ne* îndumnezeieşte / B, p. 7, r. 9 : fermecul naturei *se* îndumnezeieşte ; A, p. 13, r. 6 : nu e de d-ta *făcut* versul acesta ? / B, p. 13, r. 17 : nu e de d-ta versul acesta ? ; A, p. 24, r. 10 : *d-nul* N. Colescu / B, p. 19, r. 27 : *d-na* N. Colescu ; A, p. 55, r. 15 : nu aveai trebuinţă să mi-o spui, câci ţi-am spus-o eu / B, p. 37, r. 5 : nu aveai trebuinţă să mi-o spui, ţi-am spus-o eu ; A, p. 57, r. 23 : ce zici

t&em scris / B, p. 38, r. 16 : ce zici *că am* scris ; A, p. 60, r. 19 ; jj-i *duc* / B, p- 40, r. 1 : să-i *dau ;* A, p. 69, r. 7 : c-a *mai* ră- *l&V* I* B, p- 44> r- 21 : c"a rămas ; A, p. 75, r. 11 : în casa *parințască* / B, p. 48, r. 6 : în casa *părintească* : A, p. 90, r. 16 : *Aqr de* ce să zic / B, p. 56, r. 12 : dar ce să zic ; A, p. 119, r.

15 : să *mă* urc / B, p. 71, r. 8 : să urc ; A, p. 120, r. 7 : să *şfirşoscă I* B, p. 71, r. 24 : să *sfirşească* ; A, p. 122, r. 14 : mai formată, *mai* graţioasă / B, p. 72, r. 32 : mai formată st graţioasă; 'A* P- 128> r* 10 : *TUm^oare I* B» P- 75» r- 5 de î°s : *ruşioare;* A,

131, r. 17 : ce laşi *să-ți* curgă / B, p. 77, r. 24 : ce laşi *să* curgă ; A, p. 152, r. 5 : era *din cei întîi* boieri / B, p. 88, r. 9 *ie* jos : era *dintre* cei întîi boieri ; A, p. 157, r. 7 : ar da *vieața* mea *pe* un zimbet al ei / B, p. 91, r. 22 : aş da *viața* mea *pentru* un zîmbet al ei ; A, p. 184, r. 8 : eu din astă-sară *îți* iau casa în stăpînire / B, p. 106, r. 16: eu din astă-sară *îmi* iau casa în stăpînire ; A, p. 186, r. 4 : pe cînd *jucați* / B, p. 107, ^ 17—18 : pe cînd *jucai* ; A. p. 189, r. 4 de jos : *cu* inima Ui / 3» p. 109, r. 16 : *în* inima ta ; A, p. 191, r. 7 : băgai de *seamă I* B, p« 110, r. 11 : băgai de *samă;* A, p. 191, r. 13 : *martori* / B> p. HO, r. 16 : *marturi* ; A, p. 192—193, r. 1 de jos : O ! domnule ! *nime n-ar zice că e țigan.* Să-1 auzi cît de dulce vorbeşte ; / B, p. lill, r. 6 : O, domnule... să-1 auzi cît de dulce vorbeşte ; A, p. 196, r. 12 : *însuşi* să mi-o zică / B, p. 112, r. 5 de Jşs : *însumi* sa mi-o zică; A, p. 197, r. 14—15: mulţimea credulă, *fiara aceasta cu o sută de inimi şi fără nici un* cap, se prinse înainte casei mele / B, p. 113, r. 19 : mulţimea, credulă... $e strînse înainte casei mele ; A, p. 198, r. 9 : eu *însuşi* / B, p. J13, r. 1—2 de jos : *eu însumi;* A, p. 198, r. 17 : nime nu *vra* să mai audă / B, p. 114, r. 6—7 : nime nu *vrea* să mai audă ; *fa* p. 204, r. 6 de jos : urmarea *proțesului* acestuia >*J* B, p. 117, r,. 20 : urmarea *procesului* acestuia ; A, p. 206, r. 14: chemaţi şi *pe* maică-mea / B, 118, r. 20 : chemaţi şi maică-mea ; A, p. 206, r. 8 de jos : *muma* Anei /B, p. 118, r. 23 : *mama* Anei ; etc.

ELENA

A, p. 54, r. 4 de jos : cele de trebuia / B, p. 152, r. 20 : cele *ce* trebuia ; A, p. 67, r. 17 : jucindu-se un *hor* de dorinţi / B, P. 162, r. 22 •: jucîndu-se un cor de dorinţi ; A, p. 77, r. 4—5 de Jos : pentru *religie şi* independinţa naţională / B, p. 168, r. 7 : tfentru independinţa naţională ; A, p. 77, r. 3 de jos : nu *naşte*

/ B, p. 166, r. 6 : nu *paste ;* A, p. 80, r. 14 : *oriclnd j* B, p. 170, r. 18 : *orcind;* A, p. 104, r. 5 : o *arie* sublimă / B, p. 185,» r. 11 de jos : o *serie* sublimă ; A, p. 130, r. 1 : nu ar *minţi* şi nu ar trăda / B, p. 201, r. 11 de jos : nu ar *simţi* şi nu ar trăda ; A, p. 185, r. 6 : oriunde le vei găsi, *oricine* ar fi cei ce le practică / B, p. 236, r. 27 : oriunde le vei găsi, *oriunde* ar fi cei ce le practică ; A, p. 188, r. 13—14 : Pe cînd aceia ce au poezia in inimă, ce o ascunde ca un prezinte ceresc *şi nu o aruncă vulgului,* pot mai lesne să găsească... / B, p. 238, r. 25—26 : Pe cînd aceia ce au poezia în inimă, ce o ascunde ca un prezinte ceresc pot mai lesne să găsească... ; A, p. 199, r. 6: *mi-au* zis că... / B, p. |24J6, r. 14 : *şi au* zis că ; A, p. 244, r. 8 ; să nu poci *nici* a lupta / B, p. 272, r. 25 ; să nu poci a lupta ; A, p. 253,. r. 1 : Ursita cînd te-a *născut* /B, p. 278, r. 5 : Ursita cînd te-a *păscut;* A, p. 326, r. 3 de jos : Această scrisoare fuse *ca* un balsam ... / B, p. 325, r. 17 : Această scrisoare fuse un balsam ; A, p. 339, r. 8 de jos : se îneca *de* plîns / B, p. 332, r. 19 : se îneca *în* plîns ; A, p. 345, r. 1 : *Eu nu-ţi cer j* B, p. 336, r. 2 : Eu *nu-i* cer ; A, p. 350, r. 4 de jos : s-a aşezat cu lacrămile *în ochi* la căpătîiul tău / B, p. 339, r. 3—4 de jos : s-a aşezat cu lacrămile la căpătîiul tău ; etc.

In transcrierea textelor celor trei romane am respectat întocmai toate formele fluctuante ale scrisului lui Dimitrie Bolintineanu, potrivit criteriilor filologice expuse în *Nota asupra ediţiei* de la primul volum. Ţinem însă să atragem atenţia că romanul *Doritorii nebuni* prezintă cîteva bizare inconsecvenţe în ceea ce priveşte onomastica personajelor, pe care, în unele cazuri, le-am păstrat, iar în altele le-am modificat, ortografierea lor corectă şi unitară fiind reclamată cu necesitate. Astfel, în cîteva locuri am modificat prenumele *Teodor* Vladimirescu In *Tudor* Vladimirescu, considerînd a fi o evidentă eroare tipografică. De asemenea, am adoptat forma unitară *Ipsilante,* modificînd puţinele cazuri ale formei *Ipsilanti.*

Credem că, publicîndu-şi romanul *Doritorii nebuni* sub formă de foiletoane, în gazeta *Dîmboviţa,* pe o durată în timp destul de mare. Dimitrie Bolintineanu a scăpat din vedere uneori sub ce nume îşi prezentase iniţial unele personaje, schimbîndu-le ulterior. Atunci cînd şi-a dat seama de această inconsecvenţă a intervenit cu propria sa precizare, în textul romanului. Astfel, în *Partea I, Cartea I,* iubita lui Dem apare cu numele *Elena.* Cînd se mărită cu un alt bărbat, îi declară

lui *Vem* : *O partidă bună, un bărbat de 60 de ani şi milionar ! Vc4 # scuzată să iubesc pe cineva îmi place... Inchipuieşte-ţi 5â fi consimţit să mă iei ! Eşti un copil, abia ai şeaptesprezece ani cînd eu am douăzeci şi cinci. Iţi mărturisesc dar că nu am voit lîngă tine să joc role ce bărbatu-meu viitor are să joace lîngă mine." In *Cartea IV,* capitolul *Cocoana Eîenca face minuni,* Dimitrie Bolintineanu îi schimbă numele din Elena în *Caterina,* iar în capitolul următor, intitulat chiar *Caterina,* precizează : „Cititorii îşi aduc aminte negreşit de ideea tristă ce-şi făcuse Dem de caracterul adoratei sele. El credea că o cheamă Elena şi crezu. O numea astfel, şi ea îl lăsase în această idee. Cînd Dem se plînse Caterinei că se mărită cu altul, aceasta voi să-i dea lui o idee tristă despre caracterul ei, ca prin acest mijloc să-1 îndepărteze şi mai mult de dînsa. Astfel ea îi zise cînd o văzu la Mitropolie : «Fac o partidă bună, un bărbat de 60 de ani şi milienar...»" etc.

Schimbarea numelui din Elena în Caterina, printr-un artificiu uşor sesizabil, se datoreşte, desigur, faptului că, pe parcursul romanului, scriitorul a mai introdus un personaj feminin cu numele Elena şi, pentru a nu crea o confuzie, a modificat numele iubitei lui Dem. Noul personaj, *cocoana Elena,* care îl crescuse pe Dem de copil, rămas orfan de ambii părinţi, apare prima dată în *Cartea II,* capitolul *Dem.* Dar nici pe acest *nou* personaj feminin nu-1 menţine pînă la sfîrşitul romanului sub acest nume. Incepînd din *Cartea IV,* capitolul *Dem se schimbă, o* numeşte *cocoana Elenca.*

O altă inconsecvenţă se observă în cazul unuia dintre cei doi fondatori ai bisericii Olteni. In primul capitol din *Cartea II* apare cu numele *Nicolau* şi *Nicula,* în capitolul al doilea *Nicola,* iar ulterior *Nicolae.* Urmaşul acestuia e numit cînd *Nicolae Protopopescu,* cînd *Preda Protopopescu.*

Am conservat ca atare aceste inconsecvenţe onomatistice pentru ca viitorul cercetător al operei lui Dimitrie Bolintineanu să poată sesiza în mod real diversele aspecte caracteristice modalităţilor compoziţionale din romanul *Doritorii nebuni.*

In *Addenda* reproducem începutul romanului *Manoil,* revizuit substanţial de Dimitrie Bolintineanu şi publicat, cu titlul *Manuel,* în gazeta *Dîmbovița,* reapărută într-un unic număr Ut 1870.

TEODOR VARGOLICI

MANOIL

1855

PARTEA I

f

Iubite B.,

& De cîteva zile mă aflu la Petreni, moşia d-lui N. Colescu. Ah î iubitul meu, ce locuri minunate ! ce plăoere a lăcui în sînul munţilor, departe de deşărtăciunele omeneşti ! cum cugetul se înalţă mai presus de lumea .-de argil, în acest templu dumnezeiesc ! cum toate simţurile se află într-o mirare neîncetată ! cum inima se iânte tînără şi curată ca profumul suav al cascadelor !... Ifermecul naturei ne îndumnezeieşte şi invită inima la amor. Numai între oameni omul se face aspru ; numai ibtre oameni răzbunarea rădică braţul a lovi !... In lumea deşartă în care am trăit, nu era un singur minut **kx** <;are să nu fiu în ceartă cu ursita vieţii mele. Aice, la vederea acestor locuri, de cîte ori nu mi-am înălţat feiima mai presus de lanţul deşărtăciunelor omeneşti; de cîte ori, uitînd relele omenirei, am îmbrăţişat-o cu Jpcrime !...

Dar societatea de femei frumoase şi spirituale, întru cure mă aflu, adaog fermecul acestui loc încîntător ! Ce femei ! ce viaţă dulce !... Ah ! bunurile vieţei nu cunoscusem pînă aice şi ades ziceam în mine : „Am trăit ţi traiul este amar !..." Ce vrei, dragul meu? eu nu cuJloşteam ce fericire gustă acela care are o familie : pîn-a JHi mă naşte, moartea a secerat pe tatăl meu ; pîn-a Jiu cunoaşte lumea, maică-mea s-a dus după tatăl meu ; am trăit şi am crescut, pînă la vîrsta aceasta, străin ca an copil picat din lună.

»> Astăzi, am găsit viaţa intimă, familia... căci trebuie ştii, aici sînt în familia mea. Dl. N. Colescu mă iu-

beşte ca pe copilul său ; femeile mă răsfaţă... Smărăndiţa, soţia d-lui N. Colescu, mă cheamă *poetul ei favorit...* de multe ori *copilul său /...* Are douăzeci şi cinci de ani, şi este un tip de frumuseţă ; fără exagerare, o frumuseţă rară, dar seamănă cu o floare ce în dimineaţa vietei sale se înclină •melancolică !... un suflet piin de blîndeţă ; o inteligenţă superioară ; multe cunoştinţe, mai ales pentru o damă din timpul şi din ţara noastră !... Nu sînt marc cunoscător în femei, dar Smărăndiţa mi se pare femeia ce am visat.

D-nul N. Colescu este boier mare. Nu are nici spirit, nici învăţătură ; asemine el n-are voinţă, şi mai ales pe lîngă soţia sa ; dar are bună judecată şi inima îngerească.

Zoe este nepoată Smărăndiţei : o copilă de cincisprezece anişori ; chipul mătuşe-sei, dar strălucitor de frăgezime. Ai asemăna-o cu un bobocel de roză pe care fluturii încă nu-1 bagă în seamă ; plină de spirit şi de inimă...

Mărioara este o amică a Smărăndiţei : o fată de boier, mare, de 18—20 de ani ; nu este prea frumoasă, dar drăgălaşă ca luna lui mai .'...vorbele ei răsună ca o muzică sublimă ; ideile cele mai comune în gura ei se îndumnezeiesc !

Duduca este cu totul altceva : o fată de cincizeci de ani, rămasă nemăritată ; un lucru ridicol, atît pentru spiritul, cît şi pentru fizicul ei. Cu toate aceste, are inimă. Natura face uneori cîte o compensaţie : acolo unde nu este spirit, este inimă ; acolo unde nu e frumuseţă, este spirit.

Această duducă — după cum îmi spune dl. N. Colescu — de la vîrsta de 16 ani pînă astăzi, visează un bărbat !... dar ceva perfect, ideal, ca Făt-Frumos cel din basme. în tinereţile sale, mai mulţi, atraşi de fermecul averei ei, îi ceruseră mîna ; ea nu voi pe nici unul, fiindcă nici unul nu se asemăna cu idealul viselor sale. Mai tîrziu nime nu se arătă ! Atunci, Duduca plecă în străinătate să găsească vreun conte seau baron scăpătat, să împartă cu dînsul averile şi inima sa ; dar peste doi ani, se reîntoarse iarăşi singură. în timpul ocupaţiei Principatelor, inima ei bătu, doar o va cere vreun ofiţer ; însă nici măcar un doboşăr nu o ceru !... cu toate aceste, ea tot aşteaptă un soţ. O femeie ce nu află pe nimene în

kțime care să vrea să se lege de ursita ei trebuie să su-'Jtere; această suferință o face rea ; dar Duduca, din contra Pare ^rei?te voioasă... poate că speranța, ce nu a lă-îfc^țlo încă, face acest efect asupra caracterului său.

I Eu însă petrec cu Duduca foarte bine ; ea se crede literată pentru că a cetit tot ce s-a tipărit prin *Curierul românesc* şi prin *Curierul de ambe sexe ;* ştie de rost toate arsurile vechi şi nouă ; cîntă toate cînticele, cu toate că glasul ei nu este prea încîntător. Ea este aceea ce zic franțezii un adevărat *bas-bleu.*

!• Iți scriu din camera mea, ce dă asupra gradinei, pe o tiiasă încărcată de cărți de tot felul... Dulcele profum al florilor şi al rîului intră în cameră şi mă îmbată ! stelele sclipesc voioase în spațiul curat al cerului, ca bucuria feri inima mea, şi seamănă, într-un minut de voluptate cerească, să se cufunde unele într-altele ! Privighitoarea ,cîntă la ferestrile mele, îngînată de dulcea murmură a rîului şi a şipotelor ! Ah ! cum totul e voios şi fericit împregiurul meu !... pentru ce numai eu sînt neodihnit?... nu ştiu ce am, căci viitorul mă înspăimîntă !...

2 mai

Astăzi, d. N. Colescu îmi zise să rămîi totdeauna cu dînşii şi să nu fac nici o deosăbire de familia sa şi a mea, dîndu-mi cuvinte că este dator să facă tot pentru mine, căci am talent şi trebuie să lucrez ca să dau limbei româneşti o vină de vieață literal. Mi-a zis că i se rupe inima cînd vede la popoarele străine înflorind frumoasele arte şi literatura, iar la noi nimic, nirnic î... aceste sînt vorbele sale.

Dl. N. Colescu este român bun. Bătrânii noştri era mai buni decît noi, mai români. Noi ne-am germanizat, franțizat ; ştim mai multe decît ei, dar nu mai sîntem români !... O ! patria mea ! amorul tău se va stinge pînă în sfîrşit în inimile fiilor tăi ?...

Astă-dimineață, preumblîndu-mă prin grădină, întîlnii fără veste pe Mărioara. Nu-ți poți închipui ce efect mi-a făcut această întîlnire ! Voiam să intru în chioşc (pavilion) spre a mă deda meditațiilor mele ; am găsit-o acolo ocupată cu compunerea unei ghirlande de floricele de

curînd culese. După ce-mi făcui reverința, mă întrebă dacă ghirlandele vreodată m-au încîntat ?... eu nu-i putui răspunde, căci gura mi să închisese... ea se roşi şi, voind să-şi ascundă rumeneala, ieşi rapide din chioşc săltînd prin grădină ca o gazelă !...

3 mai

Astăzi în chioşc am găsit toată societatea damelor despre care ți-am vorbit. Mai era încă şi Andrei, vechiul nostru camarad, carele s-a însurat cu Elena, sora Smărandiței. Andrei, cum îl ştii, tăcut, serios, dar loial. Elena, frumoasă şi amorată de bărbatul său. Toată societatea vorbea, rîdea, cînta; totul insufla fericire şi bucurie.

Mărioara, în acest amestec, trecînd pe lîngă mine, îmi recită o strofă din poeziile lui Bolintineanu :

Ia-ți harpa de aur, poetule june !
Şi cîntă, căci ochii-mi de lacrimi sînt plini;
Şi pentru aceasta pe frunte-ți voi pune
Ghirlandă de crini.

Puteam eu, cu timiditatea mea, să răspund ceva ? Ştii, amice ?... poetul se găseşte uneori în poziția cea mai nenorocită în societate : se vede astfel osîndit, încît trebuie să facă sau figură de nătărău sau de impertinent. Voii a întrerumpe pe Mărioara ; atunce îi zisei :

— Ieri m-ai întrebat dacă ghirlandele vreodată m-au încîntat ?... să-ți arăt un vers făcut de un amic al meu asupra acestui sujet.

Duduca, cum văzu că scot hîrtia din buzunar, sări de se puse lîngă mine, invitînd toată adunarea a asculta. Toți mă încungiurară şi eu cetii :

O ghirlandă-mi trebui mie,
Ca să pot să mai trăiesc,
Să mai viu la veselie
Şi viață să simțesc ;
Dar ghirlandă împletită
De fecioare voiesc eu,

Căci mi-e inim-amorţită
Şi chiar seacă-n peptul meu.
Cine poate a mi-o da,
Căci eu dulce-i voi cînta ?

— Curioasă idee ! zise Duduca, ce au poeţii, nu ştiu, că tot ghirlande de fecioare visează ei.

— Şi încă tinere, îi răspunsei eu.

— Of ! *matia-mu l* zise Duduca, care ştia greceşte.

Copilite tinerele.
Ce tot staţi şi vă gîndiţi ?
Adunaţi la floricele
Şi ghirlanda-mi împletiţi.
Pîn' ce cîmpul e în floare
Pe amor încununaţi;
Căci ca mîine floarea moare
Şi de dor o să oftaţi,
Şi cînd flori nu veţi afla,
La ghirlande veţi visa.

— Asta-i mai puţin decît nimica, zise Duduca.

— Ba e prea bine, zise Mărioara.

Iute-iute, copilite,
O ghirlandă-mi împletiţi,
Cu-ale voastre dulci guriţe
Nodurile le uniţi.
Pe copilul cel zburdatic
Ce Amor lumea-l numi,
Cu un cîntic nebunatic
îl voi face a veni.
Voi ghirlanda îmi veţi da
Şi eu vouă voi cînta.

— Poetul cade în mitologie, zise Duduca.

— Nu e nicicum prozaic, zise Măria.

Lăcrimioara vă zîmbeşte
Lîng-un trist nu-mă-uita.
Ochiul care le priveşte
Face minte-a cugeta.
Prin somn nu vi se arată
Nici o umbră de amor ?

Au nu-i timpul ca să bată
Peptul vostru simțitor ?
A î cînd flori nu veți afla
Şi amorul va zbura.

— Tot amor şi iar amor, zise Duduca.

De simțiți vreo durere,
Lăcrimioare adunați.
De vă trebui mîngîiere.
La nu-mă-uita cătați.
O durere, cît de mare,
Lăcrimioarele alin,
Nu-mă-uita dulce pare
Sufletelor ce suspin.
Vă grăbiți a le-aduna,
Căci ca mîine nu le-ți afla.

— Cred şi eu, dacă le-a bate bruma ! zise Duduca.
Toți riseră la exclamația aceasta.

Mai luați şi viorele,
Mai luați şi crinisor;
Luați roze, micşunele,
Luați fel de fel de flori
Şi cîntați cu veselie
La ghirlandă împletind,
Căci ca mîine, cine ştie ?
Nu vă voi vedea zîmbind.
Şi cînd voi veți înceta,
Vai ! şi eu n-oi mai cînta.

Mărioara şi cu Zoe, îndemnate de Smărăndița, îmi aduseră în triumf o ghirlandă. Duduca, puindu-se între ele :

— Iaca ghirlanda care-ți trebuie î

— Dar dați-o autorului, zisei.

— Ce î nu e de d-ta făcut versul acesta ?

— Nu î Autorul este la Moldova. Numele lui, Sion.

— Sion ? acest nume adevărat este ? unii cred că e un nume fictiv, un ideal.

— Ba foarte adevărat. Eu îl cunosc din corespondință, şi am o mare simpatie pentru el. Are talent acest

tînăr, dar pătimeşte de două boale, ca şi mine, de neavere şi de lane. Altfel ar avea şi nume mai mare, şi ar şi lucra mai mult.

Pe cînd ne ocupam de oritioa lui Sion, iată că veni la noi şi Alexandru C... El are o moşie în vecinătate şi e încîntat totdeauna de frumuseţile, spiritul, averea şi nobilimea sa; tot dorul său pare a fi să-1 cunoască lumea ca un Don Juan românesc ! In politică este legitimist sau partizan a lui Enric V, pe care niciodată nu 1-a văzut; are o metodă cu totul originală de a se reproduce în lume : cu boierinaşii de pe la ţară vorbeşte himie şi fizică ; iar aceştia, neînţelegînd nimica şi nevoind să-o arate, îi dau totdeauna dreptate. Smărăndiţa îl întrebă ce-i fac surorile ?... el răspunse că peste curînd are să le călugărească, căci, crescînd în mănăstire de mici, nu vor să mai trăiască în lume.

8 nul

Ştii tu pentru ce această Mărioara este totdeauna în închipuirea mea ? „Ţi-e dragă", îmi zici... Eu să iubesc ! o, nu !... Este scris ca să nu cunosc acest simţimînt; inima-mi e mută, spiritu-mi rîde de orice patimă de natura aceasta. Cum voi iubi eu, eu carele mă îndoiesc de orice iubire !... Pentru mine o femeie este un lucru neînţeles : amorul la ea trece ca un vis ; în ceea ce-i drag, ea pe sine se iubeşte. Omul pentru dînsa este o mirază ce face să se preţuiască meritele ei ; fără acest interes, ea nu ar iubi ; în scurt, egoismul personificat, — iată cum înţeleg eu o femeie.

Apoi este altă întrebare : dacă această Mărioara ar iubi, pentru ce să mă iubească pe mine, şi nu pe altul ? Fără stare, fără nume, scos afară din legile societăţii ;

ceva care face să zîmbească oamenii la numele meu... Cele ce-ţi scriu sînt triste, dar sînt adevărate !...

8 mai

Mărioara a plecat cu tată-său, Duduca şi Alexandru C... Peste cîteva zile se vor înturna. Alexandru se urcă în trăsura ei ;... el mi se pare prea ocupat de dînsa !...

11 mai

Fără să-mi fie dragă, gîndesc neîncetat la dînsa... această gîndire îmi face rău !... m-am făcut nesuferit, tăcut... Cînd sînt în societate, voi să fiu singur ; singur, doresc societatea !... adesea părăsesc casa... ochii-mi rătăcesc pe cîmpii şi se opresc asupra tuturor trăsurilor ce trec... Ieri, după plecarea Mărioarei, zării o trăsură în depărtare... mi se păru că este a ei ; ... alerg înainte... iluziune !... un poştaş se înturna cu caii fără trăsură !... atunci mă îndreptai către un sat aşezat în culmea dealului !... o poziţie desfătătoare ! o dumbravă de mesteacăni formează poarta acestui rai pămîntesc. Mă rătăcisem piritre aceşti arbori de argint cari, încununaţi cu ramuri de smarald, îşi perd picioarele într-un tapet de iarbă împestriţat cu miroase de flori.

Acolo, la picioarele unei măguri, dintr-o stincă de peatră curge o apă rece şi limpede ce, împărţindu-se în mai multe rîuleţe, se perde în iarbă mărmurind. Iată o ţărăncuţă cu o cofă pe umere : bălaie şi rumenă ca o roză sălbatică, plină de frăgezime şi de sănătate ; avea o talie elegantă ; păru-i gălbior des şi încreţit, împletit în două coade lungi, se cobora de subt năframa-i albă ce flutura pe capu-i sărutat de vîntuleţe. Două zevelci roşii, cu felurite flori, o copereau peste cămasa-i albă, de la mijloc în jos. Doi ochi albaştri coperiţi de gene lungi şi aurite... iată chipul ei. îndată ce mă zări, stete şi lăsă cofa cu apă jos.

— Pentru ce te-ai oprit ? o întrebai eu.

— Este obicei de la bătrîni, îmi răspunse copila, cînd trece un călător, să stăm dacă venim de la fîntînă.

— Dacă este aşa, dă-mi să sorb şi eu din astă cofă. Cum te cheamă ?

— Tudora.

Copila rădică vasul pînă în dreptul buzelor mele şi lăsă ochii în jos. Pe cînd beam apă, ochii mei întîlniră pe ai săi ce-i rădicase. Ea văzu şi roşi.

— Ai părinți ?

— Am un tată bătrîn.

— Colo, în sat ?

— Ah, zise copila, pînă ieri, dar astăzi...

— Astăzi, ce ?

— L-au închis la subcîrmuire, ca să dea arendaşului patru sute de lei ce i-ar fi dator., după ce i-a vîndut tot, pînă şi ferul plugului !... Ei, boierule, nu este dreptate pe pămînt !... am fost şi m-am rugat de subcîrmuitor să-i dea drumul ca să poată munci şi plăti cu încetul ; subcîrmuitorul se vede om bun, dar mi-a zis că sînt alții care nici pe el nu-l lasă să mă asculte... Mi-a zis să mă rog de proprietarul moşiei... M-am rugat... dar îmi crapă fața de ruşine, cînd mă gîndesc ce mi-a zis !... Of, of ! nelegiuiți sînt unii oameni !

La aceste vorbe, vrui să-i dau banii ce-i trebuia; dar nu aveam asupră-mi.

— Unde şezi ? o întrebai.

— Cea dintîi casă din sat, la stînga.

— Fii mîine acasă. Pe la ameazăzi îți voi aduce banii.

— Vrei să rîzi ? îmi zise ea.

— Nicidecum, drăguță. Un creştin bun trebuie să facă^bine. Deşi nu sînt prea bogat, dar acest bine ți-l pot face fără să mă struncin şi fără să-ți cer nici o slujbă. Fii sigură, mîine viu.

— O, Dumnezeule ! strigă ea, încrucişîndu-şi mîinele şi uitîndu-se la cer. Aşadar tot sînt oamni buni pre pămînt !... Eu, domnule, vezi d-ta, sînt o fată proastă ; nu ştiu să vorbesc, nu ştiu să-ți mulțămefec... Ea nu putu să urmeză : lacrimile o înecaseră.

Noi ne despărțirăm.

O, Dumnezeule ! pentru ce oamenii sînt aşa de răi.

13 mai

— Ştii ceva ? îmi zise Alexandru C, intrînd. Eşti drag Mărioarei... numai de tine vorbea. Să te văz !

— Să te văz pe tine, îi răspunsei.

Pe mine ? nu. Cu fetele îți perzi timpul numai în bilete, ocheade, suspine şi vorbe dulci ; cel mult dacă agiungi să te capeți cu cîteva sărutări fără rezultat. Eu unul sînt, cum zice vorba, pentru vînatul lesne : femeile măritate sînt patima mea. Dar fiindcă este vorba de fete, apoi, trebuie să ştii că cunosc una, o mîndruliță, cum zice poetul Alecsandri :

Cu flori galbine-n cosiță,
Cu flori roşii pe guriță.

Asta deşi e fată, dar iesă din catigoria celorlante : o țărăncuță, o fată sărmană, lesne de prins în laț, fără suspine şi bilete. Miiine sau poimîne am de gînd să şterg cel de pre urmă vers al poetului... înțelegi ?

— Ruşine şi păcat !

^___— *Sang-dieu !* Ascultă, părinte Dorotei ! cei ce au făcut legile erau mai învățați decît tine. Găseşte-mi un singur paragraf într-o condică, unde legiuitorul pedepseşte fapta, cu bună învoială făcută între doi, şi care nu supără pe a doua persoană. Nu e vorba de nevrîsnicie, de silă, de înşelăciune, ci de bună învoială. Vezi dar că eu nu ies din spiritul legiuitorului; cît pentru conştiință, asta e o marfă de care uşor mă pot desface. Eu nu mai sînt Alexandru acela pe care-1 cunoşteai tu ; cu toată ideea ce-i fi avînd despre uşurința caracterului meu, am suferit multe de la oameni. Cînd intrai în lume, credeam că am a face cu îngerii ; mai tîrziu văzui că mă înşelasem ; lumea mi se #rătă ceea ce era : o societate de nerozi şi de tîlhari. Unii mă înşelară, alții mă despretuiră 1... atunci a trebuit să iau o rolă, şi iată ce zisei : „Oamenii sînt răi ; dacă m-oi asemăna lor, voi merge înainte, şi ei îmi vor întinde mina ; de nu, mă vor zdrobi. Intre aceste două alternative trebuie să aleg." Mă făcui ca ceialalți. Atunci veni rîndul meu. Oamenii mă înşelară, îi înşelai şi eu ; mă despretuiră, îi despre-țuii şi eu. Ce necuviință vezi întru aceasta ? mi-am răzbunat ! răzbunarea este singura dreptate pe pămînt. Am fost drept. Oamenii niciodată n-or fi mai buni !... cel ce

are puterea în mână şi-ţi vorbeşte de fericirea altora te înşală ; demagogul care strigă pe strade *dreptate* te înşală ; femeia ce-ţi zice că te iubeşte te înşală ; cel ce-ţi strînge mîna te înşală ; cel ce vorbeşte ca tine din vise şi din morale te înşală. Ce mai aştepţi dar ?

— Alexandre ! vorbeşti ca uri om în ajunul de a se face tîlhar sau de a-şi curma viaţa singur, însă sînt încredinţat că ceea ce zici este o glumă. Într-un caz sau în altul, nu pot să-ţi dau nici un răspuns...

— Mergeţi la stupină ? zise Smărăndiţa, ce întră în casă.

14 mai

Ai auzit, iubite B..., ce principuri are acest Alexandru? sînt mai mulţi ca el aice ; oameni pentru care moral, onor, patrie nimic sînt î... La dînsul aceasta nu vine din supărare, din suferinţă, precum zice el... ci din lipsa cunoştinţelor ; felul cu care a expus aceasta o dovedeşte curat.

Eu am dat braţul Mărioarei... braţul ei pe braţul meu !... o, fermec necunoscut !... credeam că o să mor de mulţămire!... Niciodată n-am văzut ceva mai graţios.

— Zoe mi-a zis că o să pleci la Italia, îm zise ea, adevăr e ?... cînd porneşti ?

— Prea adevăr ! peste o lună.

— Aşa curînd ?... şi cînd o să te întorci ?

— Poate niciodată.

— Niciodată !... dar părinţii d-tale ?

— Au murit de mult timp.

— Dar ţara ? dar cunoştinţele ?... ştii că este trist ceea ce zici ? să vede că eşti poet.

^— Poet? iar această vorbă!... în adevăr trebuie să mărturisim că bieţii poeţi sînt rău înţeleşi în lumea aceasta. Poezia este luată de o uşurătate. Un adevăr în gura poetului este o poezie ; un simţiment în inima lui este o poezie ! Ei nu pot să spuie nici dorinţile lor, nici părerile lor... tot este poezie la ei...

— Vezi ce locuri frumoase ! îmi zise Mărioara zîmbind şi schimbînd vorba, ca cînd înțelese de unde voiam să merg.

— încîntătoaire !... sărmanii poeți î sînt luați ca copii !... Nu ştiu dacă şi d-ta nu faci parte cu ceilalți ?

— Eu ? nu ; te încredințez !

— Apoi dar crezi că un adevăr în gura unui poet este un adevăr ca în gura oricărui om ?

— De ce nu ?

— Aşadar, dacă ziceam... Aici buzele mele înghețară.

— Dacă îmi ziceai... ce ?

— Că-mi eşti dragă ! îi zisei în sfîrşit.

— Taci, taci ! îmi zise ea, lovindu-mă cu mănuşa peste gură.

Agiunserăm la stupină. Dumbrava era plină de albine. Stuparul, un bătrîn cu perii albi, ne ieşi înainte.

— Ce-ți fac copiii ? îl întrebă doamna N.

— Numai zece mi-aoi rămas ! răspunse moşul ciătinînd din cap.

Domnul N. Colescu atunce voi să-şi arate cunoştințile sale despre fiziologia albinelor.

— Videți, zise el, fiece stup are cîte o albină mare ce se cheamă trîntor... aceasta nu face miere, dar cînd e vorba de mîncare, el aleargă cel întîi. Este o mare asemănare între albine şi oameni : instrucțiile celor din urmă...

Un țipet ce scoase Mărioara opri pe dl. N. Colescu de la istorisire...

— M-a muşcat de buze ! strigă Mărioara.

— Muşcă, căci le bateți, zise moşul.

— Eu nu mai stau aice.

Ah ! cu ce plăcere aş fi făcut ca păstorul antic care, sub cuvînt de a suge veninul ce o viespe înfipsese în gura drăguței sale, se îmbată de o lungă sărutare.

— Să mergem ! zise d-na N. Colescu.

— Să mergem ! zise boierul, supărat că n-a putut sfîrşi ştiențificu-i cuvînt.

— Sînt alte muşcături mai rele ; dar acelea nu înspăimîntă ! mai urmă d-nul N. Colescu, aruncînd o căutătură asupra lui Alexandru.

Inţălegi tu ceva ?

15 mai

Mărioara mă iubeşte !... rîzi de mine cît vei voi... nu-mi pasă. Este adevărat că ţi-am scris că femeia este o egoistă... dar ce vrei ? egoismul este un bine mare pre pămînt ; fără el, nu s-ar ţinea rînduiala lucrurilor, fără el, unii, ca să facă plăcere altora, s-ar arunca în foc şi în apă...

O î dulce fericire ! vei trece şi tu ca o lumină într-această noapte ce este viaţa mea, ca să faci şi mai amară rămăşiţa zilelor mele !...

16 mai

Voi să-ţi scriu cîteva rînduri comice : astăzi, Smărăndiţa îmi arătă o scrisoare deschisă.

— Vrei să rîzi ? mă întrebă ea. Această carte vine de la un moş al meu... Am măritat pe soră-mea, pe Elena, cu un tînăr ce-i e drag şi o face fericită. Moşu-meu nu găseşte ginerile de viţă mare ; ... ceteşte !

„Smărăndiţă !

Ginerile ce a luat pe Elena o fi avînd multe merite, o fi învăţat ca Guizot şi viteaz ca Napoleon, dar tot viţă de gios este ! Tată-său abia era clucer şi nu avea voie să poarte nici barbă ! Familia Parascovenilor este cea mai veche din Valahia; baroni de Ilfov, conţi de Rîmnic, marchizi de Craiova au stat în neamul nostru, precum genealogia, ce am dat să-mi facă la Paris, mărturiseşte. Dar tu ai stricat totul! răspunderea să cază asupra ta; eu îmi spăl mînele ca Pilat din Pont!...

Ştefan B...

La cetirea acestei scrisori, nu puturăm a ne ținea rîsul.

— O să răspunzi ?

<— La astfel de scrisoare nu pot să răspund serios.

— Atunce răspunde rîzînd : satira este un mijloc de îndreptare al celor rătăciți ; prin batjocoră Platon a ucis pe sofişti, Pascal pe cazuişti, Voltaire pe fanatici.

— Batjocoră face pe oameni ipocriți, fără să-i îndrepteze... Dar să lăsăm aceasta ; eşti vînător ?... mîine avem să mergem toate femeile, cu d. N. Colescu, la vînătoare în munți. O să ne însoțeşti ?

23 mai

Nu ți-am scris de şepte zile. De şese zile sînt în pat, şi Zoe nu mă lasă să scriu. Ştii că era să mergem la vînătoare ; ascultă ce mi s-a întîmplat.

Smărăndița, Elena, Mărioara şi Duduca se puseră într-o trăsură, avînd pe Alexandru pe scaunul vezeteului. Andrei, Zoe şi eu, în altă trăsură. Dl. N. Colescu mergea călare. După noi venea un car cu merinde şi cîțiva vînători de munte. Frumusețile tinerei Zoe înfloresc rapide oa un arbor în primăvară.

— Nu mai scrii poezii ? mă întrebă ea.

•— Nu, domnişoară. Aş scrie şi proză, dar nici asta nu voi.

— Păcat ! ai fi scris bine.

— Şi pe urmă ?

— Gloria ! zise ea zîmbind.

— Gloria este un vis, zic filosofii.

— Zic, dar aceasta nu-i opreşte de a o dori. De eram eu poet...

— Ce-ai fi făcut ?...

— Aş fi scris toată viața mea.

— Cu care scop ?

— Cu scop ca să las limbei mele o literatură şi să împlinesc o datorie către patria mea. Dar d-voastră, poeții, nu voiți a scrie dacă persoana dumneavoastră nu trage oarecare folos ; şi dacă s-ar face o lege care să vă oprească de a subscrie cele ce compuneți, nu ați mai scrie niciodată.

— Poate că ai dreptate ; dar eu mă mir de ce nu v-apucați d-voastră, demuazele şi dame, să faceți aceea ce pretindeți de la noi.

— Nouă ne lipsesc mijloacele care le aveți d-voastră, bărbații. Noi nu putem forma o educație națională ca d-voastră : în pensionatele unde învățăm noi, cîrmuirea nu s-a îngrijit ca să statornicească o educație şi o instrucție națională. Pensionatele sînt dirijate numai de nemți şi de franțezi; nu învățăm decît nişte biete limbi străine, şi cînd ieşim, abia ne putem scrie numele nostru ; apoi mamele îndată ne mărită, apoi menajul, copiii...

Vorbind astfel, părea că-i supărată, şi supărarea da un nou fermec frumuseților sale.

într-acest minut, Andrei se deşteptă din distracția lui.

— Am cetit ieri, zise el, un poet franțez ; mi-a plăcut poeziile lui, fiind foarte simple şi naturale. Eroii de care vorbeşte pare că-i vezi cu ochii ; vorbele lor, pare că le auzi... astfel au un interes mai mult. Eu cred că aceasta este adevărata poezie !...

— Nu sînt de părerea asta, Andrei ! poezia este o invenție ; poetul ce are nenorocirea să nu ştie sau să nu gîndească aceasta, nu mai scrie poezii ; el poate fi istoric,
^j*. romanțier, jurnalist, afară de poet. A crea, a născoci, iată
^> misia unui poet.

In timpul acesta trăsura damelor se opreşte în marginea unui sat, sub poalele munților ; a noastră se alătură de dînsa.

Mărioara era prea ocupată. Ce n-aş fi dat să-i fi putut zice măcar două vorbe !

— De aici, îmi zise Smărăndița, trăsurile nu mai pot merge ; noi vom urca dealul călări.

Vînătorii aduc caii. Damele se coborîră din trăsură. Găsii ocazie atunci a strînge brațul Mărioarei, ajutîndu-i să se coboare din trăsură.

Dl. N. Colescu, ce-i toca gura ca o meliță pintre vînători, dete semnul de plecare. Cînii începură să latre, oamenii să se mişte. Damele se aruncară pe cai, iar noi pornirăm pe jos, pe lîngă caii lor, ducînd pe ai noştri de căpestre. Eu mă alăturez de Mărioara.

— O să te osteneşti, îmi zise ea.

— Aş dori toată viaţa mea să nu se mai sfîrşască călătoria asta.

— Nici o vorbă, nici chiar către cei mai iubiţi ?...

— Iţi jur !

— Spune-mi încă o dată, Manoile, mă iubeşti tu ? Acest cuvînt este dulce ca viaţa. Adevăr este că-ţi sînt dragă, Manoile ?

— Tot ce-mi era drag în lume s-a făcut nevăzut înaintea ta !

— Nu te cred.

— Te îndoieşti încă ? cum as putea să te încredinţez, Mărioara ?

— Dovedindu-mi că nu iubeşti pe Smărăndiţa.

— Smărăndiţa !... ah, Dumnezeule ! ce idee ţ-a trecut prin gînd i... Dar ea este pentru mine ca o soră.

— Sînt geloasă şi de surori, Manoile ! şi tot cel ce iubeşte trebuie să poarte şi simţimentul acesta. Interesul care-ţi poartă ea întărită toate prepusurile mele... Ieri, am luat seama, ţi-a adresat o ocheadă, care mi-a sfîşiet inima !... Manoile, te rog, fie-ţi milă de slăbiciunea mea... şi fiindcă tu nu mă iubeşti...

— Nu te iubesc ?... o, Dumnezeul meu ! cum nu-mi pot sfîşia peptul pentru ca să cetească în inima mea !

— Ei, bine, dacă este aşa, să mă asculţi !

— Spune, Mărioara, spune ce vrei, şi mă vei vedea dacă te iubesc.

— Eu pretind, Manoile, să pleci de aice.

— Să plec ? să plec ? dar ce ar zice oamenii aceştia ? cu ce cuvînt m-oi îndepărta * ? Apoi cum crezi c-o să am puterea să te las ? O, Mărioara ! zi-mi să fac orice altă jărtfă...

— Nu mă iubeşti, Manoile ; căci dacă inima ta ar simţi ceea ce simte a mea, nu m-ai face să sufăr... te-ai duce îndată.

— Bine, Mărioara, bine... dacă vrei numaidecît, voi pleca ; dar spune-mi pentru ce ?

— Făgăduieşte-mi că vei pleca.

— Făgăduiesc ; mă jur.

*** In textul original : îndrepta fn.cj.**

— Mulțămesc, Manoile, zise ea strîngîndu-mă de mînă. Acuma vrei să-ți spun pentru ce ? Pricina este că voi să te iubesc eu, şi numai eu. Nu-mi e destul să ştiu că nu iubeşti pe Smărăndița, dar voi ca nici ea să te iubească pe tine.

Convorbirea noastră se curmă după două oare trecute ca două minute. Ajunsesem într-o poiană.

Locul pe care ne-am fost oprit era încununat de o dumbravă verde de brazi. Ici-colo să înălța nişte vîrfuri de munți ca nişte piramide negre. De aici, ochii noştri rătăceau asupra mai multor dealuri mici şi se perdeau în umbra văilor lor albite de rîulețe. Mai departe, o stîncă coperită de ninsoare şi perdută în aburi era lăcaşul singuratic al şoimului. Dincolo ochiul vedea o stană de peatră, goală, a caria sîn se deschidea şi da naştere unui brad rătăcit de soții săi. In sînul pădurei posomorite ce încununa dealul pe care stam noi, se vărsa dintr-un codru o cascadă de apă limpede. Acest torent se arunca cu zgomot dintr-o înălțime într-un lighean de granit; iar de aci, se vărsa prin jgheaburi şi se ascundea prin deosebite crăpături, ca nişte şopîrle de argint.

Iaitr-un miniut, toți vînătorii se împărțiră pe la posturile lor de pîndă.

Damele noastre, fermecate de frumuseța acestor locuri, merseră să vizite pădurea ; apoi se aşezară la umbra unui stejar, unde aşteptau cu nerăbdare timpul prînzului.

Dl. N. Colescu este un vînător vestit. Viața lui este plină de anecdote vînătoreşti. Vînatul pentru dinsul este o pasiune neînvinsă ; mai multe pei de urşi, de lupi, de vulpi, de căprioare ; mai multe părechi de coarne de cerbi şi de țapi ; mai multe măsele de porci sălbatici şi, pe lîngă aceste, reumatismul de la picioare atestează mii de isprăvi onorabile din partea sa. El, după ce împărți pe ceilalți vînători, veni şi la mine.

— Manoile, dar tu dat-ai cu puşca de cînd eşti ?

— Am ucis, zisei eu, în viața mea un pițigoi, un botgros, un ciocîrlan şi o rîndunică ; socot că de mi-ar fi ieşit înainte o fiară mai mare, mai lesne aş fi ucis-o.

— Caută dar să nu-ți tremure mîna cînd îi vede pe giupînul urs, căci acela e mai fioros decît un botgros. Tu

să stai aice lîngă femei ; dac-a veni ursul, trage fără temere !

Vorbind astfel, ţipă din corn şi se făcu nevăzut pintre copaci, lăsînd încă doi vînători spre apărarea femeilor, la întîmplare de a veni ursul.

Pîn-atunce nu fusesem niciodată la vînătoare, aşa-zicînid, formală. Dar nu-ţi poţi închipui ce impresiune mi-a făcut cînd am auzit, îndată după semnul dat de dl. N. Colescu, răsunînd văile de ţipetele gonacilor. Fă-ţip idee de larma ce poate să facă în codru, şi mai ales îii munţi, vro două sute de oameni şi vro treizeci de cîni ţipînd deodată sub poalele codrului, în felurite glasuri şi tonuri. Mi se părea că mă aflu într-o lume de feerii, pare că aşteptam, din minut în minut, să văd deschizîndu-se cerul şi pămîntul. Mie mi se suisă părul în vîrful capului şi stam în extaz cu puşca pe braţe, pe rădăcina, unui arbor tăiat.

Damele sta, aşteptînd să auză vro descărcătură de puşcă ; dar tăcerea se prelungea... astfel, urîndu-li-se, veniră către locul unde mă aflam eu.

— Cît eşti de serios ! îmi zisă Smărăndiţa, parcă eşti un foncţionar din garda naţională ce se crede un adevărat soldat.

— îmi vine să arunc arma ; şi aş face-o, de nu mi-ar fi ruşine de vînători, care or să zică că de frică am fugit.

— De frică ! nu este nici un pericol, mi se pare. Dar iaca !.,. iaca căprioara... dă-i foc... dă !

In adevăr, o căprioară sprintenă ca o gazelă venea asupra mea cu o repegiune de fulger, atît însă mă încîntă frumuseţa ei, încît refuzai de a da.

— Ce faci ? zisă Smărăndiţa.

— Mi-e milă, răspunsei, biata fiinţă ! ce mi-a greşit ea, mie sau altora, pentru ca să-i răpesc zilele ?

Căprioara trecu pe lîngă mine fără să mă vază macâr. Damele, celelalte, văzînd-o, începură a rîde. Smărăndiţa îmi dete dreptate.

— îmi păstrez încărcătura pentru urs, zisei eu, pentru ca să mă îndrept mai bine.

— Un urs ! răspunseră femeile.

— Un urs ! strigă Duduca căzînd pe iarbă.

— Manoile ! îmi zisă Mărioara apropiindu-se de mine, nu te pune în pericol, căci cel mai mic rău ce ți s-ar întîmpla mi-ar zdrobi inima şi viața.

— Aş muri ferice apărîndu-te, Mărioara meî Zece vieți de aş avea, toate le-aş da pentru tine. Ştii tu, dulce fetică, că eu nu mai pot trăi singur de acum înainte ?...

Nu apucai să sfîrşesc vorba şi deodată o descărcătură de carabine făcu să răsune văile una după alta. După aceasta se auzi un răcnet ce făcu să se zburlească părul în capul nostru.

Mai mulți vînători strigau : „Feriți ! feriți ! ursulî ursul \"

în adevăr, un urs de o mărime rară se arătă înaintea noastră. Damele, înmărmurite de spaimă, nu aflară nici bărbăția fugei.

Andrei, pe dinaintea căruia trecu animalul sălbatec, îl ochi î... Plumbul său pătrunsă gura ursului şi se înfipse într-un fa£. Acesta turbă, perii săi se zburliră şi făcură o roată împrejurul capului ; gura lui vărsa spume roşii ; ochii lui se făcură ca două picături de sînge... scoase un răcnet... îşi muşcă labele, apoi căută în toate părțile să vază de unde venisă glonțul. Damele stau între mine şi între urs, în calea lui. Acesta le vede şi se aruncă cu turbare asupra lor.

Un minut, şi aceste femei ar fi fost sfîşiete : trebuia un om de bunăvoință să se sacrifice pentru ele : orice alt mijloc era nefolositor.

Zoe era în urma lor. Ea voi să fugă ca celelalte ; dar rochia i se prinse de o mărăciune şi o țină în loc. Eu mă arunc între urs şi între fetică. Animalul, văzîndu-mă, năvăli asupră-mi, iar femeile scăpară prin fugă. Ursul veni âvŞa de repede, încît nu-mi dete timpul ca să descarc carabina. Această carabină avea o baionetă ; baioneta mi-a scanat vieața.

Ii înfipsei ferul în gît, şi-1 ţinui la o distanță oarecare.

Andrei, văzînd pericolul în care mă aflam, alergă în agiutoriul meu ; dar neputînd trage în urs de frică să nu mă lovească, scoase un cuțit de vînătoare şi, cu sîngele race al său, împlîntă ferul în coastele fiorosului animal. Acesta răcneşte, şovăie, cade ; dar, în căderea sa, îmi

sfîşie cu gheara umărul stîng... rana mea sîngeră... sîngele cură ca un izvor.

Damele, văzînd că ursul cade, stau într-o depărtare de noi, temîndu-se să nu se rădice animalul. Smărăndiţa şi Zoe veniră pînă la mine... O, Doamne ! pentru ce Mărioara nu se apropie ?... frica în inima ei să fie mai tare decît amorul ?... Smărăndiţa îmi legă rana ; cu toate aceste, pierderea sîngelui fu atîta de mare, că, după cîteva minute, căzui pe braţele ei, fără simţire.

Cînd mă deşteptai, eram acasă.

Cele întîi raze ale soarelui încălziră ochii mei. O femeie jună şi frumoasă, stînd în picioare la căpătîiul patului meu, înclina capul peste fruntea mea şi părea că număra fiece suflare a vieţei mele. Mi se păru un vis frumos şi reînchisei ochii, de frică să nu mă trezesc. Dar o lacrimă căzută pe frunte-mi mă deşteptă cu desăvîrşire. Era d-na N. Colescu.

Atunci îmi adusei aminte de scena din munte, şi recunoscui că fusesem leşinat.

Smărăndiţa veghează noaptea lîngă capul meu.

— Ce, aici ? o întrebai eu cu un glas slab.

— Taci, îmi răspunsă ea, nu vorbi!... eşti rănit... ai fost leşinat !...

— Cel puţin lasă-mă să-ţi mulţămesc pentru...

— Nu voi să-mi zici nimic.

— Eşti un înger !

— Sînt femeie... ţi-ai pus viaţa în pericol pentru mine, eu trebuie să-ţi mulţămesc.

— Amiciţia ce-mi arăţi mă atinge^ atît, că nu voi putea niciodată cu nimic să mă plătesc.

— Ia seama, îmi răspunse ea zîmbind, căci după socoteala ce faci îmi rămîi dator, şi eu sînt o creditoare exactă...

— Orice vrei !... chiar şi să tac cît oi fi bolnav.

— Tăcerea mai îrutîi, apoi altceva... mi-ai făgăduit să nu faci niciodată nimic fără să mă întrebi.

— înnoiesc făgăduinţa.

— Bine, zise ea, acum mă duc să mă odihnesc, îţi voi] trimete o privighitoare care ţi-a face mulţămire. '

„Pentru ce Smărăndiţa îmi ceru să-i repet făgăduinţa ce-i dasem, de a nu face nimic fără să o întreb ?... Ce,

însemnează aceasta? Temerea Mărioarei să fie adevărată?... nu, nu... sînt nebun."

După cîteva minute întră Zoe. Ochii ei negri şi dulci străluceau în lacrimi de bucurie, părul ei era împletit în două coade lungi şi bogate ce îi cădea pe spete ; în păru-i negru, lîngă ureche, avea o roză de grădină.

— Cum îți este ?... îți aduc un pahar de limonada fierbinte... să sorbi... îți va face bine...

— Oare ?

— Desigur. Dar doctorul a zis să nu te las să vorbeşti.

— Iar dacă voi vorbi ?

— Boala se poate prelungi.

— Dar dacă n-oi putea ?

— Trebuie să poți ; şi cu astă tocmală ți-oi da floarea asta, ce ți-o trimete Mărioara !

— Mărioara ! Mărioara !

— Ei, bine! ce ai ? astfel îmi făgăduieşti să taci ?

— Tac, tac ; dar dă-mi floarea.

Zoe îmi dete roza ce o avea lîngă ureche.

— Ah ! doctorul mă opreşte să vorbesc, şi eu vreau să scriu.

— Să scrii ? nu se poate fără ştirea lui.

— Dar Esculap nu mă vede.

— Dar te văd eu şi trebuie să-mi dau seamă. Voia este la mine şi nu ţ-o dau.

Ea zise aceste voribe cu un ton atât de poroncitor, că nu avui cum să mă împotrivesc acestui înger păzitor. Ea puse paharul pe masă. Eu întinsei mina să-i iau, dar o durere ce simții în braț mă opri.

— Vezi ? nu poți mişca mîna, şi vrei să scrii ! Vorbimd astfel, sezu pe marginea patului, lîngă căpătîiul meu. Trebuie să te hrănesc eu, iar mînuşița ei albă purtă paharul la gura mea. Suflarea ei era dulce şi fragedă ca profumul florilor. Ieri seara, urmă copila, era sfadă mare în salon despre nemurirea sufletului. Andrei, îmi aduc aminte, zicea că sufletul este nemuritor şi da dovadă nu Ştiu pe care filosof, zicînd : sufletul este o substanță simplă, ceva ce nu este materie ; prin urmare, neavînd margini, nu este supus stricărei, şi încheie că este nemuritor. Dl. Alexandru zicea că numai nesfîrşitul este nemuritor,

că omul, neînțelegînd nesfîrşitul, este sfîrşitul, deci sufletul este peritor. Ce gîndeşti d-ta la aceasta ?

— Nici unul, nici altul, nu ştiu... cît pentru mine, cred...

— Bine faci,

— Un om merge cu picioarele sale pînă unde dă de un rîu sau de altă stavidă. Aci pasul său se opreşte şi numai privirea merge înainte. Astfel este şi omul înaintea unor întrebări. Cuvîntul, cînd ajunge la culmea ce-i este însemnată, se opreşte şi numai simțimentul poate trece dincolo de linia aceasta.

Pentru mine, asta este un lucru de simțiment : îmi place să cred ; aceasta mă face fericit.

— Ai vorbit pre mult, îmi zise Zoe.

Intr-acest minut Mărioara intră în cameră.

— Cum te afli ? mă întrebă ea.

Văzînd-o, inima-mi bătu atît de tare, că crezui că o să cază din peptul meu. O flacără trecu peste fața mea.

— Ah ! domnule ! nu credeam că mîna care scrie versuri atît de grațioase să răstoarne un urs !...

Zoe ieşi, dîndu-mi ordin să nu mă mişc, căci se va înturna îndată.

Rămîind singur cu Mărioara, văzui că nu pot vorbi.

— Eşti supărat ? mă întrebă ea.

— Supărat ? De ce, drăguiiță ?

Ea îmi întinse mîna şi eu o încărcai cu dulci sărutări.

— Nu-ți voi da niciodată prilej să te mai superi pe mine, mai zise Mărioara. Se zice că certele trecătoare între doi ce se iubesc sînt pline de fermec... cît pentru mine, nu voi să gust acest fermec, oricît de dulce ar fi, căci atîta te iubesc, încît, dac-aş şti că suferi un minut de durere din pricina mea, aş muri de durere.

— Mărioara ! înger dulce al vieții mele î mai zi aceste vorbe! ele răsună la urechile mele ca harpiie antice î

— Dar nu voi nici tu să mă faci să aufăr... oricare ar fi pricina suferințelor mele, numai de la tine să nu vie, nu-mi pasă ! iar dacă tu ai fi acela ce mi-ar da prilej de suferință, o, Manoile ! sărmana inima mea s-ar zdrobi !...

— Ce zici tu, dulce şi crudă Mărioara ! Dar eu sînt numai voința ta, cugetarea ta, simțirea ta, subt o altă

formă ; un lucru ce-ţi zîmbeşte, cu care poţi să te faci şi să-l zdrobeşti sub picioarele tale.

— Vorbele tale, Manoile, îmi îmbată inima, însă spune-mi, drăguţul meu, sînt ele sincere ?

— Sincere ? pentru ce te îndoieşti, sufletul meu ?... • îndoiala, ca vermele floarea, sfărîmă inima în care întră. Dar nu ; tu ai cuvînt, vorbele nu dovedesc nimic... trebuie fapte... ei, bine, viaţa mea ! ceri-mi o dovadă... orice vrei... poţi să-mi zici : „Aruncă-te în foc, în apă !..." voi face tot pentru amorul tău ; tot, înţălegi tu ?

— Mulţămesc, Manoile !... Nu ai trebuinţă de astfel de sacrificiuri, ca să placi inimei mele ; căci moartea ta, o, dulcele meu ! ar curma deodată şi zilile mele. Tu-mi poţi da altă dovadă de iubire ; poţi să-mi rădici deasupra inimei vălul cel posomorit ce mi l-a aruncat gelozia... Manoile ! Manoile ! pune mîna ta pe inima mea : acolo este un dor adînc, un dor de care numai lipsirea ta de aice poate să-l împace... sînt geloasă, geloasă ca o tigreasă !...

— Dar pentru ce, scumpă Mărioara ?

— Pentru ce ? mă întrebi pentru ce ? Ştiu eu ! întreabă inima mea, pentru ce te iubeşte ?

— Voieşti să plec ? Voi pleca astăzi, mîine, cînd vei voi... însă ai gîndit cît o să sufăr departe de tine ? Ochii mei, nemaivăzîndu-te, or să se închiză şi or să se deschiză în lacrămi ! Zilele mi se vor părea lungi ca anii ; viaţa, fără tine, va fi amară... tot ce mă încînta mai nainte va perele fermecul său ; şi dacă aş fi osîndit a nu te mai videa, numai mormîntul aş putea să mai iubesc după tine.

— Nu, Manoilul meu !... trei zile după plecarea ta de aice, voi veni după tine, oriunde te vei afla, şi amorul cel mai sincer va fi preţul suferinţelor tale...

— Cum vrei, Mărioara...

— Aşadar, pleci ? ah ! tu mă linişteşti şi mă ferice şti... voi gîndi la tine ziua şi noaptea...

Vorbind astfel, ea plecă fruntea pe buzele mele... Gura mea pe buzele sale !... O, fericire dumnezeiască ! de ce nu am murit sub sărutările ei !...

Zoe întră însoţită de doctor. Mărioara se depărta repede.

Esculapul îmi cercetă rana de ia umăr.

— Merge bine, zise el ; peste trei-patru zile vei putea ieşi.

Toţi oaspeţii d-lui N. Colescu intrară în camera mea.

— Ce faci, voinicule? mă întrebă d. N. Colescu.

— Iată un om ! zise Duduca. Dacă nu erai d-ta aş fi fost moartă.

Zicînd aceste vorbe, ea se uită lung la Alexandru.

— Ce te uiţi aşa ? răspunse acesta. Vrei să zici că am fugit? te înşăli ; vînătorii pot să mărturisească... văzîndu-vă în pericol, am aruncat carabina, ce-mi era netrebuincioasă, şi am alergat să iau un cuţit de vînătoare...

— Eşti fricos, îi zise Duduca. Pentru toată lumea, n-aş voi să iau un bărbat ca d-ta.

— Ai curaj, răspunse acesta, căci cel ce-ţi va da mîna ar trebui să aibă mare curaj.

Dl. N. Colescu rîse cu plăcere.

— Să lăsăm pe Manoil, zice el. Poate că are trebuinţă de linişte.

— Eu rămîn să-1 îngrijesc, zise groasa Duducă.

— Nu are cine să-1 îngrijească, îi răspunsă d. N. Colescu.

— Eşti nesimţitor ! strigă ea.

După aceste vorbe se făcu un rîs general; toţi ieşiră, afară de Zoe.

— Ce face doamna N. Colescu ? întrebai pe copilă.

— Doarme. Toată noaptea a veghiet.

— Ce înger !

— înger, nu-i aşa ? Ea nu urăşte pe nime... niciodată gura ei nu se deschide să zică o vorbă amară... toţi o iubesc...

— Dar d-ta?

— Eu ? este tot ce iubesc pe lume. De la moartea maică-mea, ea-i ţine locul : cînd mă vede, ochii i se împlu de lacrămi de bucurie...

— Eşti fericită, căci are cine să te iubească, trist lucru este omul singur pe lume !... eu, care nu am părinţi, fraţi, pe nimeni, în sfîrşit... Ah ! cît de sunară mi se pare singurătatea !...

— Nu-ți face inimă ră, zisă ea cu o lăcrăma în ochi. Cît vei fi aice, nu vei fi singur ; eu te-oi iubi şi te-oi îngriji ca pe un frate !

— Cît voi fi aice ! dar peste trei zile trebuie să plec...

— Să pleci ? dar doctorul ? dar mătuşica ? dar eu ? o, nu te-om lăsa. Eşti singur, mi-ai zis ; dacă te-i îmbolnăvi, cine o să te caute ?

Doamna N. Colescu întră în camera mea.

— Mătuşica ! zisă Zoe, spune-i că este nebunie să plece ; vra să se pornească peste trei zile !...

— Vrei să pleci ?

— îndată ce voi fi bine.

— Bine, zise Smărăndița.

— Bine ! ce zici, mătuşica ? Dar dacă s-a bolnăvi iar ?... nu vezi cît e de slab ?

— Noi nu-l vom lăsa, zise Smărăndița zîmbind ; şi d-lui va fi bun a rămîne.

— Am dat cuvînt, zisei.

— Cel puțin n-o să întîrzii şi o să ne scrii de unde vei fi, nu-i asa ? pînă atunce însă, să guşti ceva, foame ți-e ?

— Aş mînca ceva.

— Zoe ! strigă să aducă o supă !

Copila ieşi.

— Mi-ai făgăduit, zise Smărăndița, să nu faci nimic făr-a mă întreba... hotărîrea-ți de plecare mă încredințează că-ți calci cuvîntul.

— Oh ! iartă-mă ; dar o scrisoare de la Bucureşti...

— Nu-i adevărat.

2 iunie

Ți-am fost scris că plec peste trei zile ; iată opt şi sînt tot aice ! „Eşti un om fără hotărîre", vei zice tu ca totdeauna. Dar dac-ai sti cauza, ți-ai retrage vorba îndată.

Eu sînt ca omul acela care, după ce a clădit un palat măreț, după ce s-a îmbătat de fel de fel de vise că va trece la umbra lui o viață fericită, vede picînd într-un minut edificiul său.

Mărioara, acel înger ce-mi da viaţă, acel suflet candid, curat, nu m<ai este ! Vorbele ei, zîmbetul ei, amorul ei, sărutările ei, fum şi minciună ! Iubeşte pe altul !

Ţi-aduci aminte unde eram pe la sfîrşitul scrisorii din urmă ?

După ce rămăsăi singur, un fecior îmi adusă supa. Acesta este un om din felul acelora de care [se] zice : „îi prinde mîna la toate". Unul din oamenii aceia ce vorbesc singuri cînd nu se află un al doile.

— Mări ! aş fi dat simbria me pe un an s-o fi ucis eu !... să fi văzut atunci, duminica la horă, cum s-ar fi; uitat fetele la mine ! pînă şi fata popii cu ochii verzi ca briuil diaconiţei... şi nişte buze !... parc-a mîncat vişene !... dar fudulă, cum nu ţi-a mai dat ochii... mai lesne te apropii de moş popa cînd adună colaci duminica!... zău, mai bine de dv. boierii... cuconiţa Mărioara, fată de boier, şi...

— Şi ce ?

— Ce, nu ştii ?

— Ce să ştiu ?

— Ce am zis ?

— Ai zis, Mărioara, fată de boier, şi...

— Şi... dar să nu mă spui.

— Nu te teme.

— Se lasă de o sărută domnul Lisandru.

— Cum poţi s-o zici asta ?

— Nu-i vina mea... nu face foc, că fum nu iesă.

— Ai dovadă ?

— Colo ! colo ! zisă el bătîndu-şi peptul.

Atunci scoasă un bilet şi mi-1 dete. îl deschid repede şi cetesc :

„Amorul tău e minciună l trebuie să-mi dovedeşti ca să mă încredinţezi... te aştept la miezul nopţii, în grădină, lîngă leul de marmură..."

Această lovitură fu crudă ! Dar mă mîngîiam că tot nu va fi adevărat.

Toţi sîntem astfel : moartea vine să ne închiză ochii ; noi simţim şi tremurăm ; cu toate aceste, o rază de speranţă zîmbeşte încă între noi şi mormîntul nostru. Cea

din urmă rază de speranță zboară cu cea din urmă suflare a vieții !

Feciorul luă cu el scrisoarea şi blestemile mele.

Zoe veni.

— Eşti gînditor ? îmi zisă ea.

— Mi-am iîbhimbat hotărîrea.

— Cum?

— Nu mai plec.

— Bravo, zisă copila cu bucurie.

— Am gîndit aşa : „Zoe vra să rămîi aice. Aceasta îi face plăcere... de ce să n-o ascult ?"

— Adevărat ?

— Foarte adevărat, îngerul meu !

4 Iunie

E noapte, încă cinci minute... Mărioara are a veni în grădină... să mă scol, să ascult !... toată lumea doarme... e miezul nopții, şi nopțile de vară sînt mici !... nu se aude nimic, decî/t privighitoarea cane din cînd în cînd, obosită, sloboade cîte un trist țipet, descordat ca dorul inimei mele... minute fatale ! voi o să hotărîți soarta mea !... Orlogiul de la poarta curței bate miezul nopții... tot corpu-mi tremură... picioarele mele slabe abia mă țin... iată-mă lîngă statua leului... să mă ascund după aceşti arburaşi de liliac, ca să văd de la întuneric adevărul ce o să-mi zdrobească inima!... nici o frunză nu se mişcă... bolta cerului e încărcată de nori... auz o şoptă !... o umbră înaintează prin întuneric... Alexandru se pune pe piedestalul statuei şi începe a şuiera uşor un cîntec monoton şi discordat... trec zece-cincisprezece minute... Mărioara nu mai vine... poate sînt înşălat... cîte bănuiri nu-mi trece prin cap... dar auz fîşiitura unei rochii!... o femeie trece pe lîngă mine şi merge spre Alexandru... o şoptă ! să ascult !...

— Mi-ai zis să viu aice, dacă te iubesc. Iată-mă ! Ah, Alexandre ! mustrările ce-mi faci nu le merit !...

Ce auz !... aceste vorbe !... Nu e Mărioara !...

5 iunie

— Ai dat biletul Mărioarei ? întrebai pe feciorul cel limbut.

— Nu l-am dat c.c. Mărioarei, domnul Lisandru mi-e drag, să-l bag de cap în sîn ! lasă că-mi zice : „hei, mă !" şi se uită la mine printr-un petec de sticlă?; dar nu scoate să-ţi dea o para !...

— Ce-ai făcut dar, biletul ?...

— L-am dat cucoanei Duducăi, ca să se bată dracii în capete.

Atunci înţălesei că femeia din grădină era Duduca.

— Mai am un bilet, zisă feciorul, acesta e de la c.c. Mărioara ; am să-l dau domnului Lisandru.

— Să videm.

Luai biletul.

„Alexandre !

Pentru ce te plîngi de mine ? cum a putut să-ţi treacă prin minte că o să-mi placă Manoil ?! am mai bun gust, trebui să ştii... Manoil ! un om care nu ştie a face decît viersuri şi care nu are alta decît poezia l care nu este de potriva mea, nici după raportul nobilimei, nici după raportul bogăţiei... Eşti copil Ş-apoi el o să plece... ce dovadă poate fi mai bună împotriva bănuielilor tale ?"

— Lasă-mi biletul acesta.

— Ia-l, îmi zisă feciorul.

„Ah, Mărioara!... socoteam că eşti o cochetă; dar eşti o infamă".

7 iunie

— Mi-ai fost dtat parola să pleci, îmi zisă Mărioara.

— Mărioara, îi zisei, cu mîna asta nu pot scrie ! Voi să însemnez rufele ce am dat la spălătură... scrie, drăguşoara mea !

Ea luă pana şi hîrtia şi scrisă cele ce îi dictai. După ce-i mulţămii, luai talismanul acesta şi-l ascunsei în sîn, ca să cercetez în urmă dacă scrisoarea seamănă cu a biletului.

— Aşadar, o să pleci ?... mă mai întrebă Mărioara.

— Voi pleca, drăguliță... dar pentru ce vrei să mă gonești așa curînd ?... Ei, Mărioara, Mărioara ! știu eu de ce voiești tu să plec...

Ea roși și zisă :

— Nu aveai trebuință să mi-o spui, căci ți-am spus-o eu.

— Nu ascunde simțimente adevărate sub vorbe măgulitoare și fățarnice...

— Ce vrei să zici ? Nu te înțăleg, Manoile ! ce vra să zică schimbarea asta repede ?!

— Schimbarea asta repede ! ai cuvînt, e repede... dar ce face timpul ? o oară, o minută, pot face mai mult decît un secol... dacă vreodată lumea s-ar zdrobi, un minut, o secundă ar fi destul pentru aceasta : eu sînt o mică atomă. Pentru ce te miri că m-am schimbat atîta de curînd ? „Nu mă înțălegi", mi-ai zis. Ascultă, Mărioara ! îți voi vorbi cu demnitate și cu respect, și nu pentru că meriți, dar pentru că nu mi se cuvine mie a vorbi niciodată... a vorbi cu niște astfel... Tu, Mărioara, iubești pe altul; nu te mustru pentru aceasta ; nici nu voi să-ți vorbesc ca un preceptor... dar te mustru pentru că m-ai amăgit ! dacă nu mă iubeai, dacă altul era în inima ta, pentru ce nu m-ai răspins ? Atunci, stima mea ar fi crescut pentru tine... acuma simț numai un despreț adînc !... nu ți-am făcut niciodată nici un rău, pentru ce să voiești nenorocirea mea ? pentru ce să mă înșeli ? nu eram fericit poate înainte de a te iubi, dar credeam în fericire ; credeam în sinceritatea oamenilor și în sfințenia unui cuvînt dat... astăzi mi-ai răpit credința aceasta ! Ieri, inima-mi era încă tînără, astăzi, un bătrîn de o sută de ani nu ar voi să-și schimbe inima cu mine ! Cînd te-am văzut pentru întîia oară, credeam că întîlnesc un înger, încungiurat de aereala tuturor calităților lui ; fruntea ta strălucea de inocenție și îmi zicea : minciuna este străină pe buzele aceste ! sărutarea doarme încă pe fruntea astă candidă ! fiece vorbă a ta răsuna la urechile mele ca o muzică dumnezeiască ; și abia una murea pe buaele tale, și alta mîngîia urechea mea !... astăzi, acea ființă dulce și curată s-a stins ca aun vis poetic ! astăzi, inima mea s-a închis la orice iubire ; amorul tău pare că

n-a existat niciodată !... dar ce rău ți-am făcut, pentru ca să merit astfel de trădare ?

Vorbind așa, mă înecasăm în lacrămi.

— Nu ; nu se poate !... am auzit și am văzut rău... nu, căci ar fi prea trist, prea crud pentru omenire !

Plîngeam ca un copil și căzui pe pat, unde-mi ascunsei lacrămile și suspinele mele.

— Rști nebun ! îmi zisă ea. Nebun ! ce lucru aduce bănuială în inima ta, Manoile ?

— Un bilet ce ți-a scris Alexandru, și altul ce i-ai scris tu lui...

— Din aceasta și mai puțin înțăleg !... dar sînt eu răspunzătoare de cele ce scriu alții ? ești sigur că biletul ce zici c-am scris eu este adevărat ?... Apoi cine te încredințază că acel ce-a scris biletile astea n-a voit să facă intrigi ?... Manoile ! tu ai inimă bună și nobilă ; dar ești copil și lesne crezător !... osîndești făr-a te gîndi îndes•tul. Nu, tu nu cunoști inima mea ; nu știi ce amor are ea pentru tine ! nu cunoști încă ce sînt oamenii ; biletile acestea nu pot fi scrise de mine, nici de Alexandru... gîndește-te bine... adu-ți aminte ! Smărăndița te iubește : ea poate vra să puie răceală între noi... gelozia este demnă de orice întreprindere...

— Smărăndița ! ah ! nu... viața-mi pun pentru dînsa !

— Cugetă bine ! cine ți-a dat biletele aceste ?

— Un fecior.

— Un fecior ? vezi ? de unde știi că acela nu era poroncit... dar eu nu voiesc, acuzînd pe alții, să mă dezvinovățesc eu... cercetează singur... pîn-atunci, lasă-mă să-ți spun cît te iubesc î... ah ! Manoile î amar ai întristat inima mea cu vorbele tale ! ești foarte nedrept, Manoilul meu ! vrei să auzi un cuvînt încă de amor ?... din ziua în care te-am văzut, o, îngerul meu, o viață nouă a început pentru mine ! zilele trec pline de dulceață și de fericire ! aș voi ca viața mea să nu mai aibă sfîrșit, sau să se stingă într-unui din minutele acele cînd îmi zici : te iubesc !... dar tu ești crud... simți plăcere să vezi j curgînd lacrămile mele ! ești fericit cînd îmi zdrobești j inima !... dar pentru aceasta nu te pot urî, sufletul meu !

Vorbind astfel, fruntea ei se plecă pe fruntea mea... buzele noastre se întîlnirâ, lacrămile noastre se amestecară. Uitai tot.

8 iunie

Fericire ! fericire ! dulce sargente, către care sufletul meu zboară însetat ! în deşert voi să sorb din undele tale : tu te usuci îndată ce atingi de buza mea î

Haragul de vie cade şi în căderea lui atrage vița dupăsine.

Astfel şi femeia, în căderea ei, atrage omul care-şi legasă ursita de ursita ei.

Mărioara m-a tîrît în căderea sa.

,,Sigur eşti că-i vinovată ?" mă vei întreba.

Ascultă :

îndată ce ieşi de la mine, deschisei biletul ei către Alexandru ; îl alăturai cu scrisoarea Mărioarei ce-mi lăsase însemnînd rufele.

Scrisoarea este tot aceea, nici o deosebire !

Vezi dar că toate s-au isprăvit.

9 iunie

îmblu fugar pe dealuri şi pe văi.

— Ce te faci ? mă întrebă Zoe astăzi. Toată lumea te doreşte, mătuşica e tare îngrijită !... nu e bine ce faci î eşti trist, tăcut, suferi ! şi nu vrei să spui nimărui ce ai!... socoteşti că nimeni nu merită încrederea?

11 iunie

Nu mai sînt stăpîn nici pe necazul meu, nici pe lacrămile mele!... dar lumea aceasta este un infern! O, Dumnezeul meu, nu mă lăsa !...

îți aduci aminte ? făgăduisăm unei fete să-i duc patru sute lei, pentru ca să scoată pe tatăl său de la închisoare... ei, bine ! poți să mă mustri şi să mă bles-

temi !... sînt un nebun, un ucigător !... abia ieri mi-am adus aminte de dînsa.

Ieri dar, alergai să-i duc banii, temîndu-mă să nu fie prea tîrziu.

Mă apropii de casa ei. Pe prispă afară, văz un bătrîn cu părul alb şi cu ochii în lacrămi. Cîteva femei din sat stau tăcute împregiurul său. Ele îmi făcură loc.

— Unde este Tudora ? întrebai.

— Tudora ?... îmi răspunsă una din femei cu lacrimile în ochi.

Adunarea lor, starea bătrînului, ce mi se păru a fi tata Tudorei, îmi deteră o tristă părere de rău.

— Iată tată-său, îmi răspunsă femeia pe care o întrebasăm.

— Moşule, unde este fiica ta ?

— Ce vrei cu ea ? zisă acesta rădicînd capul.

— Ii aduc nişte bani cu care să răscumpere datoria tată-său.

— E prea tîrziu, răspunsă moşul.

— Cum ?... unde e fata ?

El îmi arătă cu mîna casa.

— A murit ? întrebai cu nerăbdare.

— De murea, ar fi fost mai bine de ea, dar Dumnezeu a păstrat-o, pentru ca să mă amărască şi mai mult !...

— Ce vra să zică aste *t* spuneţi-mi, pentru D-zeu î

Moşul îşi şterse ochii cu mînica cămeşii şi-mi zisă :

— Cînd eram închis la subcîrmuire pentru datorie, biata fată alerga din casă în casă să facă banii ; dar fără nici un folos ! căci oamenii din satul nostru sînt sărmani. Proprietarul auzi de una ca asta, şi o chemă la curte. „Ţine patru sute lei să scapi pe tată-tău !" Atunci copila plînsc de bucurie. „Dar avem să facem o tocmală", mai zisă proprietarul. „Orice vrei", răspunsă copila.

La chipul de învoială ce-i spusă acesta, fata aruncă banii şi ieşi plîngînd. Subcîrmuitorul zisăse Tudorei că de n-a aduce banii în două zile, are să mă bată şi să mă trimită în heară la cîrmuire. Peste două zile mă scoasă din închisoare să mă bată. Atunci Tudora vini

țipînd și se aruncă în brațele mele. „Nu-1 bateți, strigă ea, căci în două ceasuri aduc banii !"

Copila fugi ca fulgerul înainte de a apuca să-i vorbesc ceva. Subcîrmuitorul, peste două ceasuri priimind banii, dete poroncă să mă sloboadă. Eu atunci pornii cu copila la sat. Cînd intrai în casă, Tudora era cu ochii roșii de plîns. „Unde ai găsit banii ?" o întrebai. Ea nu știa ce să-mi răspundă. Treaba asta nu-mi plăcu : niște gînduri rele îmi trecură prin cap. O muiere îmi spusă mai pe urmă adevărul. Copila, cu o zi mai nainte de a mă scoate să mă bată, era plină de bucurie ; căci, zicea ea, aș-teaptă un boier de omenie să-i aducă patru sute de lei. Dar. după ce scăpată soarele și nu se arătă nimeni, biata copilă își smulsă părul și plînse amar. Atunci veni la dînsa o babă uricioasă și-i zisă :

„Mîni or să bată pe tată-tău ; el slab și bătrîn... poate să moară în bătaie... stă în mîna ta să-1 mîntui... haide la boier să-ți dea patru sute de lei... tocmala o știi..." Tudora nu știa ce să mai facă... cinstea îi era dragă... dar cum să mă lasă să mă bată ?... afurisita de babă nu o slăbi pînă ce-i perdu sufletul !...

La aceste vorbe, unchiașul scoasă un gemăt de du-rere ; apoi urmă :

— Cînd aflai aceste perdui mințile și luai toporul s-o ucig. Dar cînd o văzui în ochi îmi căzu ferul din mînă, că-mi era dragă ca soarele. „De unde ai luat banii ?" stri-gai încă o dată. Ea pusă ochii în gios și tăcu ca pămîn-tul. „De unde ai luat banii, ticăloaso ?" o mai întrebai. Atunci căzu la picioarele mele plîngînd. „Tudora ! Tu-dora ! numai pentru tine rămăsesăm încă în lume, părul meu alb îmi sta cu drag pînă astăzi, căci nu era rușinat... la horă, la nuntă, nici o fată nu era mai frumoasă ! oa-menii ziceau văzîndu-te : «Ferice de tatăl tău \» iar eu, auzind așa, plîngeam de bucurie ! tu creșteai ca un brad verde dinaintea casii mele și călătorii se opreau ca să privască... cînd aveam vrun năcaz, mă întorceam acasă și vederea ta mă făcea să uit durerile mele, căci erai curată ca îngerii și-mi erai dragă ca lumina ! astăzi co-piii m-or arăta cu degetul și vor zice : «Iată un tată ce și-a vîndut sufletul fiicei sale !» trecătorii vor ocoli casa mea de acum înainte ! cînd voi avea un păs, vederea ta

nu mă va imîngîia... o, copilul meu, fii blăstămată !" Astfel îi vorbii ; dar ochii mi se împlură de lacrămi... m-airi căit... vroii s-o rădic.. o, Dumnezeule !... nu zicea nimic... nu vedea nimic... nebunisă î... Tudora ! Tudora ! iartă-mă, fata mea !

— Cine mă cheamă ? strigă Tudora din casă.

Unele femei se depărtară cu copiii în brațe.

Tudora ieşi. Fața ei era galbănă şi veştedă ; ochii stinşi în pulbere ; straiele sfîşiete.

— Cine mă cheamă ? strigă încă o dată, fără să se uite la mine.

— Eu... nu mă cunoşti ?

Nefericita fată rădică ochii asupra mea, buzele ei se întinseră şi se distinseră ; ochii ei străluciră un minut.

— Tu mă chemi ?... cine eşti tu ?... nu te cunosc l ce cați aici ?... ce mai ceri ?...

Atunci fața ei îngălbeni şi mai mult.

O mişcare nervoasă S cuprinsă tot corpul.

— Stăi ! stăi ! tu mi-ai răpit viața şi linişte a... voi să te sugrum...

Vorbind astfel, se aruncă cu furie asupra mea, eu mă trăsei la o parte.

— A zburat î zisă ea rîzînd cu hohot.

După aceasta, se întoarse în casă, şoptind : „Tu creşteai ca un brad verde înaintea casei mele..."

— Ține, zisei bătrînului, iată patru sute lei să-i înapoieşti proprietarului. Mai ține alți patru sute să-ți cumperi boi... mîne voi trimete un doctor... poate să o lecuiască.

— Cei patru sute lei ai proprietarului îi iau, ca să răscumpăr cinstea sîngelui meu ; ceilalți, nu ; căci nu am multe zile de trai... de doctor nu este trebuință.

— Cine este proprietarul ? întrebai.

— D. Alexandru... -răspunsă o femeie.

— Te voi răzbuna, cu sîngele meu !

12 iunie

Un deşert amar este în inima mea !... aş voi să mor !... nimic nu mă ține pe pămînt!... ce gmdeşti tu despre

f₆₁flet ? Omul e prea neferice aice jos, ca să sfîrşească [aice ; prea sus, prin facultăţile sale, ca să aibă aceeaşi L'ursrtă ca o reptilă !... am cîteodată minute cînd sufletul 0ieu se îmbată de o dezmerdare cerească... Ah ! cum aş , i atunce, legănat de visul de raze al inimei, să nu mă "mai cobor în coperemîntul ţărînos în care sînt legat !... dar. - eu rămîi încă în lume... visele dulci zboară, şi realitatea mă priveşte rînjind !...

Lăsaţi-mă cel puţin a crede că este o altă viaţă, a cariia seninătate nici un dar nu o turbură ! unde minciuna este necunoscută ; unde amorul este nesfîrşit... între noi să rămîie, cine poate dovedi că sufletul este nemuritor ?...

O, cărţile !... iată începutul durerilor mele !... cum aş fi voit să fiu un muncitor de aceia ce-şi trec viaţa în simplicitate şi nu se mai comunică cu cugetările altora î...

13 iunie

Ştii tu ce vra să zică viaţa de familie ? ah ! dragul meu ! fără Smărăndiţa, fără Zoe, aş fi mort !... ele sînt adese pe lîngă mine, întrecînd toate dorinţele mele ; întristîndu-se de întristarea mea ; bucurîndu-se de cîte ori un zîmbet rătăcit îmi întinereşte faţa !... tu ştii, abia sînt de douăzeci şi unul de ani ; cine mă vede îmi dă treizeci.

15 iunie

Aice se întîmplă, în umbră, lucruri cu totul ciudate. Ieri eram singur în grădină. Smărăndiţa veni acolo ţiind în mînă un bilet deschis.

— Ce însemnează gluma asta ? îmi zisă ea. Cum îmi iaci declaraţii, fără să-mi cei voie ? Ai uitat tocmala noastră ?

— Ce declaraţii ?

— Poate vrei să tăgăduieşti ? ce este asta ? îmi dete biletul şi cetii :

„Doamna mea !

Toate au un termin în viață, este timp **de** *cînd sufăr în tăcere!... te iubesc mai mult decît viața!... Oh! dar pana omenească nu este in stare să descrie simțim cutele noastre... ea le profană și învăluie flacăra dumnezeiască a simțimîntului ! nu suit vorbe, nu sînt idei, nu este nimic în lume și în cer care să exprime amorul meu !... în starea dureroasă în care sînt, două căi au rămas pentru inima mea, — să-ți declar patima asta, sau să mor !... dacă ești rece la toate aceste, cel puțin fii generoasă... lasă-mă să cred, să sper c-a mai rămas pentru mine o zi dulce în viață !...*

Știi bine : sînt copil... nu-mi zdrobi inima și viața cu disprețul !

Manoil"

— Era timp să rîd și eu o dată ! răspunsăi rîzînd după citirea acestui bilet. Un om sau o femeie care se respectă nu scrie bilete.

— Cred, Manoile,. și-mi pare bine, dar voi să discopăr cine se apucă de astfel de intrigi fără rost.

— Așteaptă, îi zisei și, scoțînd biletul Mărioarei, văzui că scriptura, pe ici, pe cole, semăna. Am aflat, îi mai zisei, cine face intrigile astea.

— Cine ?

— Oh ! nu-ți voi spune niciodată.

— Dacă nu este secretul d-tale, nu te silesc să-mi spui.

— Nu este secretul meu, și nici n-am dat parola să tac.

— Apoi, dar, ce te oprește ?

— Vei să știi ? ei, bine ! scrisoarea asta este plăsmuită de Mărioara. Iată însemnarea asta de rufe, uită-te și la bilet !...

— Ai cuvînt, îmi zisă ea. — Apoi căzu în gînduri.

— Nu spune nimărui ; îmi repetă ea.

Care este țelul Mărioarei, să facă astfel de intrigi ? vra să mă gonească de aici ?

Zilele trec ; şi, dintr-una într-alta, întristarea cîştigă loc în inima mea !

Sînt atît de distract, încît am uitat să-ţi vorbesc de cele ce mi s-au întîmplat în aste două-trei zile.

Smărăndiţa (negreşit pentru ca să-mi facă plăcere), pusă la cale să mergem la o mănăstire de maici în munţi.

Eram singur.

— Vii la mănăstire ? mă întrebă Zoe întrînd. Îmi aruncai ochii asupră-i. Noroasa ei cosiţă era împletită cu bobocei de roze. O rochie de amazonă verde şi un guler alb de batistă era toată podoaba ei. în mînă ţinea o pălărie de paie ; în ceilaltă un bici.

— Vrei să mă însoţeşti calare ? altfel mătuşica nu mă lasă să încalec.

— N-am gust să văd mănăstirea, domnişoară.

— Eu viu să te rog... dacă nu-ţi face plăcere, nu veni ; voi rămînea şi eu acasă.

— Văd că refuzul meu te costă ; nu voi să mă crezi de rău... viu, domnişoară !

— Vii?

— Ce n-ar face cineva pentru un înger atît de dulce !...

N-apucă a auzi cuvintele mele şi Zoe ieşi, sărind de bucurie şi spuindu-mi că la scară este un cal înşelat pentru mine.

— Aibi grijă de Zoe, îmi zisă Smărăndiţa cînd pornirăm. Să nu facă nebunii, şi să o i'ăpească calul.

Zoe abia se văzu în cîmp şi pusă calul în galop ; trebuia să mă ţin ele dînsa după ordinul ce-mi dasă Smărândiţa.

în tot cursul călătoriei, Mărioara întorcea capul cătră mine.

— Cc are Mărioara de se tot uită la d-ta, îmi zisă frumoasa mea amazonă.

— Domnişoară, mai opreşte-ţi calul, căci nu mă pot ţinea ele d-ta mai mult... ş-apoi al meu e cam tare în gură şi mi-a cam obosit braţul.

— Dar d-ta de ce nu vorbeşti Mărioarei ? poate ai vreo bănuială pe dînsa ?... de cînd am înţeles aceasta, rm-mi mai e dragă.

După o oară de călătorie, ajunserăm la porţile schitului. Stariţa ne ieşi înainte. Intrarăm într-o sală foarte curată, dar foarte simplu mobilată. Sărutarăm mîna stanţei, apoi şezurăm.

După cîteva vorbe neînsemnătoare, Smărăndiţa începu cu stariţa o convorbire religioasă, din care nu înţelesei nimic.

Zoe venisă lîngă mine. Ea era fragedă şi rumenă ca un frag. Voia să-mi vorbească de cai, — şi vorbele se înecau în buzele sale ; atîta mulţămire avea să-mi vorbească !

— Ia uită-te, îmi şopti, Mărioara ce rău să uită la mine !

— Nu băga de samă ! *

— Dar nu i-am făcut nimica.

— Ce spuneţi voi acolo la ureche ? ne zice d. N. Colescu.

Zoe roşi ca sîngele.

Două surori tinere au adus dulceaţă şi cafea. Una din ele, care părea a fi mai mare, avea numai şasesprezece ani ; frumoasă ca o zînă. Ceielaltă, de o frumuseţă mai mediocră, dar cu ochii mult mai frumoşi, negri, în care se îneca cel ce se uita la ea.

Maica stariţa ne spusă că aceste două surori mîne au să se călugărească, şi ne invită să asistăm la ceremonie. La aceste vorbe fetele, care sta în picioare aşteptîncl să ia felegenele de cafe de pe la noi, schimbară feţele ; cea mai mică ieşi, iar cea mai mare plecă capul în gios şi scăpă cîteva lacrime pe tabla. Eu, care o priveam, mîntuindu-mi cafeaua, mă sculai să pui felegeanul ***ţ§2*** tabla şi ea atunce rădică la mine doi ochi frumoşi albaştri care se scălda în lacrămi ca două viorele în roua dimineţii.

După ce adună toate felegenele, tînăra soră ieşi,

Poţi să-ţi închipuieşti de cîtă întristare s-a împlut sufletul meu !

„Sărmană copilă ! tu nu ai fost născută să te vestezeşti la umbra acestei închisori ! cînd te-ai născut pe lume, maică-ta te legăna pe braţile sale şi visa pentru tine cununa maritagiului ! această cunună se schimbă într-un văl etern. Mai tîrziu, cîte vise frumoase nu îmbăta închipuirea ta cea tînără ! tu visai o viaţă dulce şi

plină de iubire în sînul uneii familii !... un soț june și frumos ea visele tale ; palate, diamanturi !... ah ! iată-te astăzi aruncată în mijlocul unor inimi ce nu mai bat pentru lumea aceasta ! soțul tău este crucea altarului ; vestminteie-ți aurite, rasa ta ; diamantele, lacrămile tale ; palatul tău, biserica !..."

Un sunet trist de clopote mă trezi din aceste meditații-

— îmi pare rău, zisă starița, că ați venit într-o zi tristă. Clopotul vestește despărțirea dintre noi a unei surori. Vă rog, dați-mi voie să-mi împlinesc astă tristă datorie, ele a fi față la* înmormîntare.

Damele arătară dorința de a merge împreună cu starița în ogradă spre a merge la biserică. Domnul N. Colescu și Andrei le urmară.

Eu rărnăsăi în galeria chiliilor ce dă asupra ogrăzii. Mă pusăi pe o laviță care era acolo.

O călugăriță de o vîrstă cam înaintată, dar de o figură foarte dulce, trecu pe lîngă mine.

— Cine este sora aceasta ? o întrebai.

— O, domnule ! domnișorule ! istoria surorii aceștia este vrednică de știut... zău așa !

— Te rog, spune-mi-o, măicuță !

— Sînt două luni, răspunsă călugărița, răposata se afla în casa părințască. Era tînără și frumoasă. Părinții era bogați și le era dragă, căci numai atîta fată avea. Fetile vecinilor o pizmuiau, căci nu era nici una ca dînsa de frumoasă. Deodată, fața ei începu a se schimba și a se vesteji ca o floare bătută de brumă ; ochii i se împlea în tot minutul de lacrămi... nu mai ieșea din casă... în deșert bieții părinți căuta chipuri s-o dezmerde : nimic n-o mîngîia. Tată-său, nemaiștiind ce să-i facă, îi zisă într-o zi că este hotărît s-o mărite, și îi lasă voie să-și aleagă singură soțul. Copila zîmbi cu amărăciune și răspunsă : »Dacă mă iubiți, duceți-mă la mănăstire". Părinții ei, întîi, nu voiră ; dar văzînd că fata de ce mergea, melancolia-i creștea, nu mai avură ce face și o aduseră la mănăstire. După ce a venit aici, își trecea zilele în lacrămi și în rugăciuni, ca cînd o mare mustrare de cuget ◦ gonea. Cînd ieșea din chilie, mergea numai la biserică, S' nu voia măcar să se uite la verdeața dealurilor și a

brazilor ce încungiură mănăstirea. Cu o zi înaintea morții, chemă toate maicele să le vorbească. „Zilele mele s-au numărat, zisă ea. Astăzi-mîine voi lăsa lumea astă deșartă. Pentru aceea vă chem înaintea plecării mele, ca să vă dezvălesc durerile mele. Eram fată tînără și fericită la părinți ; dar, într-o zi, patima întră în inima mea... O, bune maice ! iertați-mă dacă, în minutul cînd plec dintre voi, voi să zic un cuvînt care niciodată n-a profonat urechea voastră !... am iubit !... Acela ce-mi era drag nu a fost demn de curățenia inimei mele... Eu credeam că mă iubește... cine la vîrsta mea nu s-ar fi înșălat ?... Nu mă întrebați de numele său... în rugăciunele voastre rugați pentru sufletul lui, căci e un suflet pierdut... abătut de la legile lui D-zeu... un suflet negru, care negreșit a să cază în negre prăpăstii !... Aș voi să afle că, la a mea plecare din lume, l-am iertat !..."

Vorbind astfel se îneca de plîns.

A doua zi maica starița merse să o vadă. Ea era culcată pe un pat. în locul veștmintelor călugărești, ea purta o rochie albă de mireasă i O cunună de roee pe frunte. Cine o videa astfel socotea că doarme. Era moartă.

Astfel vorbea călugărița și încetă. Iar eu rămăsei cufundat în gînduri amare.

— Și cine să fi fost înșălătorul ei ?

— Asta nime nu știe. Din toate călugărițele și surorile din mănăstire, ea trăia mai bine cu una din surorile care slujesc la maica starița... aceea poate să știe...

— Dar surorile aste care slujesc la starița, cine sînt ?

— Sînte fete de boier. Mîni se călugăresc. Ele nu voiesc. Maica starița a trimes de știre fratelui lor, care trebuie să vie, că nu șede departe.

— Ș-apoi cum să le călugărească cu sila ?

— Ei, domnule ! dacă este stăruința părinților, și dacă părinții sînt boieri... pentru noi, cele sărace, altă socoteală ; ne călugărim cînd voim, și dacă voim...

Călugărița mă lăsă, și eu rămăsei zdrobit de amărăciune. Poate-se, în secolul în care trăipi, să se tolereze astfel de tiranii ? Auzi colo ! călugărie cu de-a sila ! și pentru ce ? pentru oa un părinte să facă mai fericiți pe unii din fii ; pentru ca un frate să mănînce moștenirea

părintească ? O, Dumnezeul meu ! răi sînt oamenii pe lume !

Dăduserăm făgăduința să rămînem pînă a doua zi, ceremonia înmormîntării se isprăvi şi societatea noastră iarăşi se întruni în salonul stăriției.

Luminările se aprinseră, căci era seară, şi lumina lor ,e lupta cu lumina lunei care răzbate pe ferestrele salonului.

Eu ieşii, cu hatărîre să mă preîmblu în împregiurimile mănăstirei. Cînd mă coborîi în ogradă, văzui o trăsură cu patru cai ce sosise. Din ea coborî d. Alexandru C... Mă făcui că nu-1 cunosc şi ieşii pe poarta mănăstirei. Mă îndreptai către un iaz, care se videa lucind pe vale, puțin mai în sus. Ajungînd acolo, mă aşezai pe mal, pentru ca să mă arunc iarăşi în meditațiile mele.

Cerul e senin, ca sufletul cel nevinovat... stelele nenumărate, ca năsipul mării, scînteiază care de care mai mult, şi ochiul care le priveşte se îneacă în ele î... luna, ca un glob de aur, învioşază noaptea, care este simbolul întristării... împregiurul meu e numai o armonie răpitoare !... grierii ce şuşuie... prepelițele ce se întrec cu cristeii... murmura rîului care pe deasupra iezeturei cade •într-o mică cascadă pe un jgheab... Pe luciul apei alte stele şi altă lună se întrec în strălucire, şi ochiul încîntat pune sufletul în mirare... Dumnezeul meu ! în extazul în care mă găsesc, tu oare m-ai aruncat ?... cugetările mele tu oare mi le răpeşti în minutul acesta ?... Ce fericire ! lasă-mă, Doamne, pentru toată viața în starea aceasta, ori fă ca să mor fără întârziere !...

Dar ce aud ?... tăcerea se întrerumpe împregiurul meu !... un tropot... o ființă înaintează răpede fugind... Dumnezeul meu !... ce vra să facă ?.

— Opreşite-te ! strigai, rădicîndu-mă în picioare.

— Ah !... şi văzui căzînd la pămînt ființa ce mi se părea că e o vedenie.

Mă apropii... ce să văd !.... o femeie !... mă uit, ea leşinase !... o rădic... sora cu ochii albaştri care-mi dăduse cafea la starița !... îmbrăcată într-un capot negru... neîncinsă... desculță... cu capul gol şi cu pletile zbîrlite în neorînduială pe umere... Dumnezeul meu ! ce să fac ?...

O țineam încă răzămată pe genunchiul meu, şi uimit de asemine întîmplare, nu ştiam ce hotărîre să apuc... în sfîrşit simțesc că peptul i se bate... începe a mişca... se uită la mine... sare deodată în picioare... se smuceşte de la mine... iar o apuc...

— Ce ai, pentru Dumnezeu ! îi zisei.

— Voi să mor, lasă-mă să mor !

— Ce fel ?

— Acolo ! acolo ! îmi zisă ea, arătîndu-mi heleşteul şi trăgîndu-se spre el.

— Nu te-oi lăsa niciodată ; nu ! dar vino-ți în fire, pentru D-zeu ! să te omori ? e păcat. Eşti tînără... trebuie să te bucuri de viață... eşti frumoasă... poți să fii fericită...

— Fericită ! Oh ! Dumnezeule ! Lasă-mă să mă-nec !

După împotrivirile ce-i făcui, în sfîrşit o făcu să-mi spuie istoria ei.

Ea, împreună cu soră-sa, rămîind fără de părinți, fură date de fratele lor cel mai mare spre creştere pe lîngă o mătuşă a lor, călugăriță. Crescătoarea lor, în devotismul ei, credea că ar face mare serviciu lui D-zeu ademenindu-şi nepoatele la viața monacală. Fetele, deşi întrevidea în lume o altă fericire, dar nu avea ce face, căci în timiditatea lor nu se puteau opune mătuşei ; apoi că fratele lor le spunea hotărîtor că el nu va ave cu ce să le înzestreze spre a le mărita şi, chiar de ar avea, ar fi prea tîrziu, căci vîrsta le s-a înaintit şi ele n-au apucat a şti nici franțuzeşte, nici a juca contradatul. Călugărița muri şi le încredința starițel. Fratele hotărî să le călugărească numaidecît, spre a putea să le rnănînce partea lor de moştenire.

închipuieşte-ți frate, ce efect mi-a făcut cînd aflai că aceste surori nenorocite sînt surori ale lui Alexandru C !...

Nu e destul atîta. Starița, simțind că copilele nu vor să se călugărească, a dat de ştire fratelui lor. Acesta, viind, a chemat într-o chilie pe Frosa, sora cea mai mare, şi închizînd uşa a întrebat-o de ce nu voieşte a se călugări. Ea răspunse că vroieşte a trăi în lume. Atunci poronci slugei lui şi o luă de cap, ş-apoi însuşi ticălosul

de frate o bătu cu biciul pînă ce biata copilă pronunță cuvîntul : „Voi".

— Iată pentru ce voi să mor, îmi zisă ea.

.___Trebuie să te supui soartei, soro !

— Să mă supui soartei... dar dacă am o inimă... dacă iubesc pe cineva... cu care voi să trăiesc unită toată viața mea ?

'— Dar el, dacă te iubeşte, pentru ce te lasă în aşa stare ?

— Nu este aice, domnule ! Tată-său 1-a trimis pentru nişte trebi ale sale peste hotar, închipuieşte-ți, el car® rnâ iubeşte atîta de mult, cînd se va întoarce, ce o să simtă văzîndu-mă călugărită.

— Pot să ştiu numele lui ?

— Văd că eşti un tînăr cu inima nobilă. Mă încred ; îți spun : el este Nae P...

— Mi-a fost conşcoler.

— Poaite şi prietin ? oh ! te rog, domnule, mîntui-mă ! Fă ceva pentru mine, căci el îți va fi îndatorit pentru toată viața... ce bun tînăr !... nu-i aşa ? el mă iubeşte ca sufletul... are o inimă !... ştiu că are să se întoaroă cînd o auzi de moartea surori-sa.

— A avut o soră, care a murit ?

— Dar... chiar astăzi am îngropat-o. Ați văzut şi d-voastră.

— Tînăra care a-ngropat-o astăzi ?

— Aşa, domnule ! ea a murit jărtfă fratelui meu.

— Aşadar, fratele d-tale este .un monstru, pentru Dumnezeu !

— Ce ! d-ta ştii ?

— Ştiu toată istoria, dar nu ştiam că fratele d-tale era care... dar sora d-tale ce va face ?

— Ea va face ceea ce voi face eu, ea nu este hotărîtoare.

•— Ascultă, domnişoară. Deşi sînt tînăr, încrede-te în sfatul meu. Cu fratele nu e nimica de făcut ; el este fără inimă şi foarte hotărîtor. Nime nu poate să-ți dea nici un ajutor. Cu toată inima aş vra să-ți dau orice ajutor, dar îmi e cu neputință. Să-ți pierzi viața e păcat şi cu aceasta ți-ai ucide amantul care ştiu că are o inimă simțitoare. Să te împotriveşti este în deşert, căci vei fi

expusă la torturile fratelui. Călugăreşte-te, şi aceasta nu te poate opri a trăi cu omul care iubeşti.

— Să înşel pe D-zeu ? o ! asta n-oi face.

— D-zeu, carele este drept, nu va privi ca nelegiuire amorul d-tale. Rasa care-ţi vor pune e cu sila. D-zeu îţi va da voie să o lepezi cînd nu vei fi vrednică a o purta.

— O, Dumnezeul meu ! zisă biata copilă ; fie după voia ta !

Mă întorsei cu sora în mănăstire.

Societatea noastră era adunată în salonul stăriţiei. Alexandru şedea pe un scaun lîngă stariţa. Smărăndiţa se preîmbla.

— Unde ai fost ? îmi zisă ea.

— Am scăpat un suflet de la peire.

— Ce fel ? Dar pe aici nu ştii ce s-a întîmplat ?

— Ştiu, voieşti să-mi spui despre surorile lui Alexandru ? Pe cea mai mare am scăpat-o de la moarte ; era să se înece într-un heieşteu ; din întîmplare, aflîndu-mă pe acolo, am oprit-o de la hotărîrea ei.

— După ce a torturat-o ticălosul de frate, ea a fugit din mănăstire, şi era cu toţii îngrijiţi.

— Dar ce zici despre soarta copilelor acestora ? Nu e chip a le mîntui ?

— Nici un chip. Ar trebui să se supuie soartei.

— Pe cea mai mare am înduplecat-o.

— Bine. Cea mai mică nu rezistă. Mai tîrziu... vom videa.

Convorbirea aceasta, făcută la o parte, nu fu auzită de nime. Stariţa ne anunţă oara de cinat. Zoe veni şi-mi luă braţul pentru ca să trecem în salonul de refectorie. Alexandru luă pe Mărioara, şi d. N. Colescu pe Smărăndiţa.

In timpul mesei, domnea o monotonie mare toate sufletele pare că era ocupate de întristare. Alexandru era schimbat la faţă, ca un om care s-ar lupta cu mustrarea de cuget şi cu hotărîrea sa totodată. Mărioara din cînd în cînd îi adresa cîte o vorbă, la care el nu răspundea decît cu vreun semn tăcut. Smărăndiţa era silită din cînd în cînd a răspunde cîte o vorbă scurtă la întrebările ce-i făcea stariţa.

— Tot aşa trist eşti ? mă întrebă Zoe.

— Nicidecum.

.— Ai auzit ce s-a trecut p-aice ?

— Ştiu toate, îngerul meu i

— Unde ai fost ?

—- M-am preîmblat pe afară din mănăstire, am fost pîn' la heleşteu.

•— Mi-au vorbit nişte călugăriţi de heleşteul acela. Ivii-au spus că în el multe suflete s-au înecat. Era teamă că sora lui Alexandru să nu se fi aruncat acolo. Era să trimită stariţa s-o urmărească, cînd s-a făcut nevăzută ; dar Alexandru a zis că s-o lase mai bine să se peardă, că nu-i mai audă numele.

— în adevăr că era să se pearză nenorocita, dar eu am mîntuit-o.

•— Eşti un înger !

Cina se sfîrşi. Fiecare se retrase în camera de dormit.

Ieşii încă o dată în curtea mănăstirei. Frumuseţa naturei mă îndemna să mă preîmblu încă cîtva timp şi să mă arunc iarăşi în meditaţiile mele.

Trecînd pe lîngă biserică, luai sama că e luminată. Mă duc la uşă... o văd deschisă ! era aprinse numai candelile, care răspîndea o lumină foarte slabă. în altar se auzea un glas obosit care cetea la rugăciuni. Mă hotărăsc a intra... în dreapta şi în stînga, puţine călugăriţe ocupa cîteva strane şi sta nemişcate ca nişte fantasme... înaintea icoanei Mmtuitorului două fiinţe îmbrăcate în haine albe sta îngenunchete şi din cînd în cînd făcea semnul crucei !...

Nu ştiam unde mă aflu... părea că visez... o călugăriţă se coboară din strană şi se apropie de mine... recunoscui călugăriţa care-mi vorbise în galeria stăriţiei...

— Pofteşti să şezi în strană ? îmi zise ea.

— Dar ce vra să zică slujba aceasta în timp de noapte ?

— Totdeauna cînd vreo soră este să se mărite cu Domnul, trebuie să se facă privighere. In sfîrşit, surorile ele care ţi^am vorbit se călugăresc. Iată-le colo, înaintea goanei Mîntuitorului. în starea în care le vezi or să stea Pînă mîine la liturghie, cînd au să priimească shima. Dar Pînă mîine nu e nimica de văzut.

înaintai puțin, şi văzui întorcînd capul către mâne fecioarele. Cea mai mare, după ce mă văzu, lipi fruntea piedestalul icoanei şi se înecă în suspine. Cea mai mică, mai indiferentă, se întoarsă cu nepăsare.

Era despletite, cu părul lăsat pe spinare şi pe umere ; încălțate numai cu călțuni albi de lînă ; şi haina ce le acoporea era o simplă cămaşă de lînă albă.

Pentru un minut credeam că mă aflu în timpurile antice şi că văd două vestale osîndite de druizi a fi îngropate de vii. Lacrămile îmi curseră fără să le pot opri ; şi, ieşind, mă suii în camera me.

20 iunie

Amice ! scrisoarea precedentă fiind cam lungă, cred că te-a ostenit, cetind-o. Am hotărît dar să-ți adresez una şi mai lungă, spre despăgubire.

In sfîrşit acum mă găsesc iarăşi în casa domnului N. Colescu. Nu voi să-ți mai descriu ceremonia călugăriei surorilor lui Alexandru. Astfel de ceremonii se văd, dar nu se descriu. Este ceva trist, care-ți rumpe inima. Cîncl se cînta „din brațele părinteşti'[4] trebuie să ştii că de piatră să fie inima omului, trebuie să plîngă. Biserica era plină : tineri şi bătrîni plîng la cîntarea numită ca nişte copii ; preoții şi cîntărețeJe nu-şi putea face slujba lor de plînsete. Fecioara cu ochii albaştri, cînd i-a pus preotul foarfica în păr pentru ca s-o tundă, a leşinat, însuşi Alexandru a leşinat ! poate că niciodată pînă atuncea mustrarea de cuget n-a influențat inima sa. Eu, unul, mă făcusem, nu ştiu de ce, ca marmura : aşteptam să se deschidă pămîntul ca să mă înghită. Cît aş fi voit în ziua aceea să plîng ! dar am fost trei zile bolnav, fiindcă n-am avut laorămi pentru trei minute.

La înturnare, domnul N. Colescu a încălecat calul meu, fiindcă, precum îți spui, eram bolnav. Eu şezui lîngă Mărioara, avînd în față pe buna Smărăndița, care îngrijea de mine ca de un frate.

O ! Smărăndița este un înger ! Dumnezeul meu ! cum de nu ai făcut toate femeile, după inima ei ? c* fericită ar fi lumea !

Dar Mărioara!... O, nu mai este nici o îndoială... ea este o fată degradată... eu un om perdut. Este scris să cunosc omenirea în ceea ce are mai uricios. Lumea mă ₐflă atîta de schimbat, cît se teme să nu-mi perd mințile !••• ᶜᵘ însumi mă tem de aceasta î...

21 iunie

Ieri sara am avut dispută despre literatura românească. Chipul cu care românii judecă astăzi pe poeți este comic. Dar de ce să zic românii ? mai bine cîțiva oameni făr' de inimă sau ignorenți.

Era două dame din Bucureşti, cu bărbații lor. Ele veniseră să treacă vara la o moşie din vecinătate. Un« din aceste dame se ocupă de literatură, de cînd un poet român i-a adresat un sonet.

— Pentru ce nu mai scrii ? mă întrebă aceasta.

Eram într-unui din minutele cele rele ; apoi această întrebare o auzisăm aşa de des, că mă supăra.

— Pentru ce, şi pentru cine să scriu ? îi răspunsei. N-are cine să le cetească ; iar cei ce le cetesc nu înțeleg nimic. Un poet la noi este privit ca un bufon. Şi fiindcă meseria bufonilor este mai gustată decît poezia, poeții s-ar face mai bine bufoni.

— Păcat, zise Duduca, că domnii de la Reglement încoace mu mai au soitari. Acum ştii că ar avea mulți.

— înțăleg, un talent să scrie pentru posteritate, nu pentru ziua de astăzi. Cine are geniu şi nu va observa aceasta, se va perde. Va scrie aceea ce geniul său îl inspiră, suferințele patriei sale, durerile inimei sale... şi ce va folosi ? exilul îl aşteaptă, drept toată răsplătirea. Ştii d-ta ce va să zică un exilat ?... un om afară de lege ; oamenii îl urăsc, se sfiesc de el ; îl privesc ca pe un făcător de rele. îi rămîne dar, pentru ca să placă, să scrie numai ode la zilele aniversale ale celor mari, sau sonete Pe albomenele cucoanelor... iată cum se perde un geniu. Dar sînt poeți pe care nimeni nu poate să-i întreacă în această meserie, şi atunci te afli, cu tot talentul, în urma Ini Cătina şi altor poeți făcători de ode sau odobaşi, cum le zice dramaticul nostru Alecsandri.

— Cătina ? răspunse d-na S... Acest june are talent. Să ceteşti un sonet ce-a făcut pentru mine, supt titlu : *Versuri urîte la o femeie frumoasă...* nimic mai poetic, mai adevărat !... după Cătina vine V..., E..., P..., coroanele poeților !... Se vede că nu i-ai cetit ? Ascultă cîteva versuri din poetul meu favorit :

Iar eu, pe sub mantelă,
Te fur, o, a mea belă /...

Pare că auzi vorbind cavalerii din secolul de mijlocul, cu insusianța lor amoroasă !...

— Ştiu şi eu o strofă din poeții ce i-ai numit. Dă-mi voie să o cetesc.

— Ceteşte !...

IELELE

Unele, goale,
Mîncau din oale
Găluşti prea groase,
Prea nodoroase...
Hururum...
Brum...

Toată adunarea rîsă.

— Ce face asta ? răspunse d-na S... din contra, găsesc o originalitate rară : *c'est le sublime du laid...* şi chiar de se află vreun vers rău, nu face nimic, lîngă atîte altele sublime.

— Din nenorocire, lîngă atîte răle abia se află cîte unul bun. Eu credeam însă că coroana poeților noştri erau Cîrlova, Alexandrescu, Alecsandri, Sion, Negruzzi, Murăşanu, Donici...

— Uf ! ce nume ! ce grozăvii ! cum v-ați stricat gustul ! acuma, înțăleg ; pe Cîrlova să-1 mai pui între poeți, fiindcă e mort ; pe Alexandrescu iarăşi, fiindcă-a făcut ceva şi fiindcă acum a încetat de a mai scrie... dar ceilalți pe care mi-i numeşti, nu înțăleg cu ce obraz se mai pot acăța pe Parnas.

— îmi pare rău, doamna mea, că mă pui în poziție să fac acuma un curs de literatură... cînd socot c-ar fi mai bine să petrecem jucînd gajurile sau calul alb.

— Gajurile şi calul alb, răspunse doamna S..., sînt -ocări de mahala. Ar fi şi păcat, noi, care începem a şti cîte ceva, să ne ocupăm cu astfel de petreceri ordinare. Spune-mi, de exemplu, ce găseşti d-ta în Alecsandri, de rxii-1 pui între poeţi ?

— Alecsandri, doamna mea, a făcut mai mult decît mulţi din poeţii noştri. El a renviast muza poporală, care de secoli zăcea uitată şi care era ameninţată a se perde în gura ţiganilor lăutari, care au urmat vechilor trubaduri ce au avut poporul odinioară. Baladele, doinile, horile poporale, în care este istoria patriei, suferinţele poporului, poezia şi caracterul natural al românului cu dispoziţiile sale de eroism, generozitate, loialitate şi sim-ţibilitate ; aceste balade, doine şi hore, care Alecsandri, găsindu-le în fragmente pe ici, pe colea, au ştiut a **le** întocmi şi a le reproduce atît de bine, sînt un tezaur pentru literatura românească. Nu este o bucată în care să nu vezi o eleganţă, o idee sau un sublim.

— Poate, domnul meu, răspunse d-na S..., însă nu ştiu cum... baladele, doinele şi horele de care-mi vorbeşti prea put a crîşmă... a trivialitate... sau cum am zice, a ţărănie.î.

— Cu atîta mai mult merit au, doamna mea. Ele au ieşit din sufletul, din inima poporului ; şi negreşit că poporul nostru n-a putut să cînte şcoala lui V. Hugo, Lamartine, Beranger şi alţii, după care poeţii noştri să screm a cînta. Cu toate aceste el, în simplicitatea lui, făr-a să consulta cu literaturi străine, făr-a şti ceti sau scrie, a cîntat aşa cum n-a mai cîntat alt popor.

După aceasta scosei balade de ale lui Alecsandri, şi le cetii. Toată societatea aplaudă şi-mi dete dreptate.

Apoi, veni vorba la Sion.

— Sion, zisei eu reluînd cuvîntul, după cîteva bucăţi care a publicat se vede că urmează şcoalei lui Beranger. Eu, deşi nu sînt de partea imitatorilor, îi dau cuvînt : un poet să lucreze după dispoziţia sa, să facă ceva bun Şi interesant, şi poate ca imitator să aibă tot atîta merit ca şi un original.

Virgil a imitat pe Omer, Dante pe Virgil, şi alţii pe acesta ; şi cu toate aceste sînt nemuritori ! Sion, dacă cu lucrările lui nu ne uimeşte, dar place ; versurile lui

sînt concise, limpezi, uşoare şi armonioase. El este un poet care ne trebuia. Versurile lui ele împregiurări vor caracteriza zilele în care trăim.

Cetii *Boieritul, Punga mea, Privighitoarea, Anul nou* şi societatea sprijini opinia mea.

D-na S... mă provocă să-mi dau opinia despre Negruzzi, „căci afară de vro două bucăţele de versuri amoroase, nu ştiu, zise ea, ce a mai făcut".

— Negruzzi, doamna mea, este unul din cei mai buni scriitori ai noştri. Gustul şi eleganţa stilului său, compunerile sale originale în proză şi în versuri, traducerile sale din V. Hugo şi Cantimir caracterizează pe omul care ştie arta scrierii .

— Dar Murăşanu ? ce vei zice de Murăşanu ?... of ! îi să vorbeşti de poezia Ardealului şi o să mă strîngi de gît, zise d-na S...

— Este adevăr, doamna mea, că poezia Ardealului nu prea e recomandabilă. Dar să ne mulţămim, căci Ardealul, dacă nu ne-a dat poeţi, dar cel puţin ne-a dat bărbaţi ca Lazăr, P. Maior, Şincai şi alţii, care, fiindcă trăim astăzi nu-i numesc, care vor fi nemuritori. Murăşanul însă este destul să fie unul singur poet. El nu ţine de şcoala literaturei franţeze, pentru că acolo limba aceasta nu se cultivă. El este din şcoala germană mai cu samă ; sombru, aspru, meditativ dar cu inimă, loial şi naţionalist. Nu am lîngă mine ceva din bucăţile cîte le-a publicat în *Gazeta de Transilvania,* dar ţiu minte o strofă din bucata : O *privire peste Carpaţi :*

La noi e putred mărul, nu-i chip de curăţire l
Şi tot ce se sperează sînt sîmburii din el ;
Acestii cer plîntare, silinţă şi unire.
Atunci va creşte cedrul din ramul tinerel...

— Ai dreptate, zise d-na S... Aici este o aluziune atît de naivă şi de adevărată, că-ţi stoarce lacrămi ; şi trebuia numai un transilvănean, care a gemut atîta timp sub unguri, să o exprime.

S-a mai vorbit după aceasta despre mai mulţi poeţi; eu îmi dădui opinia fără nici o scrupulozitate. De la o vreme venii la sfadă cu d-na S... Smărăndiţa închise seanţa, zicînd :

.— Manoil are cuvînt ; numai cînd este vorba de gustul românilor, se arată cu totul descuragiat. Trebui, cu toate aceste, să-şi aducă aminte că nu este timp mult de cînd românii ieşiră din întunericul neştiinţei şi că progresul ce au făcut în literatură este prea mult, pentru un termin aşa de scurt. Ceea ce ne face să sperăm că, peste cîţiva ani, literatura şi gustul vor merge departe.

Ne despărţim, căci noaptea era înaintată. Eu trecui în apartamentul meu.

22 iunie

Seara trecută fu una din cele mai amare ce am cunoscut.

Doamna N. Colescu îmi propuse o preîmblare pe dealuri.

Plecarăm însoţiţi numai de Zoe.

Cînd ne urcarăm în vîrful dealului, aruncarăm ochii cătră cîmpii. Valea era coperită de umbrele serei ; cerul aprindea pe rînd, pe rînd fanarele sale ; aerul răcoros şi profumător ne îmbătase.

— Văzîndu-te cineva, ar zice că nu mai eşti din lumea aceasta, atîta semeni de rece la toate, pînă şi la fermecul acestor locuri ! îmi zise Smărăndiţa.

— Acela nu s-ar înşăla.

— Dar pentru ce, Manoile ?

— Viaţa... viaţa mă apasă !

— Să luăm lucrurile cum sînt, răspunse Smărăndiţa. Să nu pierdem din vedere că acel ce ne-a dat viaţa nu ne era cu nimica dator. Lumea poate să fie mai rea decît credem noi ; dar asta nu este un cuvînt ca să ne perdem curagiul şi să chemăm moartea!... cîte lucruri bune ne rămîne a face !... şi cîte lucruri bune ne sînt iară, ca să ne mîngîie de cele răle. Manoile, esti nedrept şi insulţi provedinţa cînd te plîngi astfel despre viaţă !

— Provedinţa ! !...

— Ascultă, Manoile ! Te îndoieşti de provedinţa, te îndoieşti de toate de la un timp încoace... o ştiu... de aice Purcede dezgustul ce cerci... Dar iată-ne departe de lume, într-acest templu măreţ al naturei... dezbracă-ţi

sufletul de patimile omeneşti, priveşte stelele cereşti care, atrase şi re-mpinse una către alta, se înturnă fie~ care în sfera ei, cu orînduială ce niciodată nu s-au turburat ! pe pămînt toate făpturile împrumută una altia sprijinul trebuitor ; animalele dau ierburilor aerul cel stricat şi ierburile, curățindu-1, îl întorc înapoi ; vezi omul, vezi raporturile ce se află între puterile sale înțălegătoare şi legile lumei materiale la care este supus î Toate aceste nu ajung să-ți dovedească că este o provedința ce privighează neîncetat...

— Vei să zici că tot e bine, tot e la locul său ?... arede-mă, nu-mi spui nimic nou... toți filosofii mulțămiți au zis aceasta înainte de noi... viața este un bine !...

— Darcum?

— Un rău !

— Prin urriiare, totul este o lucrare a unei întîmplări oarbe ?

— Se poate.

— Dar dacă întîmplarea a făcut lucrurile, pentru ce de la începutul lor pînă astăzi nu a mai produs nimic nou?

— Această obiecție este serioasă, dar nu este la întrebarea mea : eu nu am hotărît că întîmplarea a făcut lucrurile... Cu toate aceste îți voi răspunde. îndată ce mă voi lumina la cele ce voi să te întreb. Cum o să împaci ideea pwovedinței cu atâtea răle ce ne încungiură ? oriunde aruncăm ochii, întîlnim răul alăturea cu binele, vițiul alăturea cu virtutea ; alăturea cu un om care gustă toate fericirile, altul care se luptă cu toate suferințele! pentru ce a trebuit fearăle şi ierburile veninoase ? reptilele, vulcanii, boalele şi moartea ? precum şi egalitatea inteliginților ?

— Mai întîi am să-ți spun că vorbeşti ca un avocat. Cu toate aceste, întrebarea îmi pare uşoară : alții au zis-o mai nainte. Ceea ce ți se pare rău îmbrățişază numai interesul particular. De unde ştiu dacă nu este o lege care face ca toate acele răle despre care un individ se plînge, să fie folositoare interesului general ? De unde ştii că starea socială nu este aşăzată pe trebuințele ce oamenii au unii de alții ?

— Din toate aceste vei să dovedeşti că rălele erau trebuincioase în folosul armoniei ? Eu încă cred că acel ce au făcut lucrurile din nimica, şi a cărui inteligință este perfectă, ar fi putut face ca, fără a fi răul, să meargă această armtonie.

Vorbind astfel, un idiot videm că trece pe o potică, aproape de noi. El se opri, văzîndu-ne, să cerşească. Era surd, mut, guşat, fără un ochi... ceva înspăimîntător !

— Priveşte această făptură ! zisei doamnei N. Colescu. Sînt încredințat că o să-mi răspunzi : „Facerea lui este folositoare la interesul general !" Ştii ce are drept să zică acesta, după raționămîntul d-tale ? Iată ce : „Dacă lumea trăieşte, dacă armonia se susține, eu sînt pricina : prin uricriunea mea voi cunoaşteți a prețui frumosul ; prin nenorocirile mele voi sînteți fericiți !„ Zici iară că suma binelui în lume nu covîrşeşte suma răului, atît în ordinul moral cît şi în cel fizic ?

— Este lesne de dovedit... aruncă ochii asupra generațiilor omeneşti ; maioritatea oamenilor ține la viață ; aceasta dovedeşte că viața este un bine, oricare ar fi condiția unui om.

— Este adevărat că oamenii țin la viață ; dar nu pentru că ea este un bine, ci pentru că oamenii sînt sceptici. Apoi viața este un bine numai cît o compari cu moartea, adecă cu un rău a cărui trebuință nu o înțăleg.

— Manoile ! Manoile ! de cîtva timp eşti foarte schimbat !... Inima îți era tînără ca floarea dimineților, plină de vise şi de credință... Astăzi vorbele-ți mă înspăimîntă ! unde-ți este tinerețа şi bucuria, copilul meu ? cine te-ar auzi n-ar putea să te asculte !... în sufletu-ți se trece ceva!... pentru ce-mi ascunzi durerile tale ? nu este nici ignorența, nici vițiul care te fac să ougeți astfel; ci o durere, o suferință amnară !... Eşti singur în lume; aceasta te amărăşte, poate; dar familia noasîtră ți-a deschis brațele : ai în mine o mumă, în Zoe o soră... am face totul să te videm voios, fericit... pentru ce ascunzi de noi dorul ce suferi în tăcere ?

Aceste vorbe tinere îimi zdrobiră inima... ea era plină... tecrimile mă înecară ; şi, ascunzîndu-mi fața în mîni, Plîngeam ca un copil.

26 iunie

Mărioara a plecat.!

Ieri seara, Smărăndița, Zoe şi eu pornirăm cu trăsura, la un sat în vecinătate, unde .guvernanta Zoei se dusesă, de o lună, să facă cură de zăr.

Pe cale ne apucă o ploaie de vijălie, şi furăm siliți a ne adăposti într-o posadă. Ploaia trecu repede, dar rîurile ce trebuia să trecem de mai multe ori se îngrosau cu repegiune. Cociul declara că nu este putință nici a merge, a trece înainte, nici a ne înturna, şi că trebuie să trecem noaptea în posadă.

Posada avea o singură cameră. Damele se aruncară îmbrăcate pe pat ; eu, pe o laviță de lemn. Acolo trecui nişte minute amare... capul îmi era greu... mă prinseră frigurile. Cu toate acestea, adormeam cînd şi cînd, adese deşteptat de cîte un spasm sau cîte un vis rău. Vijelia reîncepusă afară. Gemătul vîntului, şuierătura ploaiei, tunetele mă deşteptară cu totul. în delirul frigurilor mele mă gîndeam la Mărioara. „Cum ? îmi ziceam, o făptură atît de drăgălaşă, atît de dulce, a putut să cadă atît de jos !... ce rău i-am făcut să-mi stingă astfel toate bucuriile inimei mele ?" şi gîndind astfel, suspinam neîncetat.

•— Eşti bolnav ? mă întrebă Smărăndița.

— Nu.

— Dar de ce suspini ?

Vorbind aşa, se sculă şi veni lîngă mine.

— Suferi, şi nu vei să-mi spui nimic ! mai zise ea, puindu-mi mîna pe frunte. Fruntea îți arde ca flacăra şi ochii sînt plini le lacrămi !... Manoile, cunosc pricina care te face să suferi !... nebunie ! iată tot ce pot să-ți zic... oamenii sînt mai de multe ori ei singuri pricina suferințelor lor !... ți-am mai spus de multe ori : să mă întrebi şi pe mine cînd vei să faci ceva ; nu m-ai ascultat. Dacă m-ai fi întrebat mai înainte de a se naşte în inima ta acest simțiment nebun, ți-aş fi zis să te fereşti de Mărioara : ea este o fată uşoară, fără spirit» fără inimă; încîntată de rangul tată-său ; şi dacă arata dimpotrivă, o face numai împinsă de deşartă dorință sa placă la toți ; nu numai atîta : ea are toate defectele

unei inteliginți mărginite, fără să aibă cualitățile ei ; nici bunătatea, nici sinceritatea.... poate să te lase să crezi că-i ești drag : minciună ! ea nu poate să iubească pe nimeni !... poate să te lase să gîndești că o să-ți dea mina ; minciună ! ea visează prinți !...

Cînd ți-am zis să nu faci nimic făr-a mă asculta, gîndul meu era la dînsa ; căci știam că este cochetă și tu copil și credul.

Uită-te la fetița asta ce doarme colo ! vezi ce frumusețe !... inima ei este curată ca lumina !... mi-ai zis că ești singur în lume : iată o soție ce voiam să-ți dau. Nu ești bogat... Zoe are o stare mare. Ea poate să te iubească ; și dacă nu mă înșăl, poate, te iubește !...

— Zoe ! Zoe !... strigai eu.

La vorbele mele, fetița se deșteptă.

— Zoe ! Manoil este bolnav !... bolnav, draga mea !... și tu ești pricina, zise Smărăndița.

— Eu, mătușica ?

— Tu și numai tu poți să-i dai sănătatea și bucuria.

— Dar, mătușica, nu te ințăleg...

— Ascultă, copila mea. Manoil te iubește și mi-a cerut mîna ta.

— Ce zici ? întrebai pe d-na N. Colescu.

Vorbele Smărănditei scoaseră Zoei un ah ! de mirare ;. dar nu putu zice nimic.

— Te iubește, și eu primesc eu bucurie propunerea ce mi-a făcut, căci este singurul om ce poate să ințăleagă inima ta. Acum rămîne la tine, dacă vei să fii ferice... peste doi ani, o să vă cunun... pînă atunce, Manoil trebuie să meargă să-și complecte învățăturile sale. Zoe, tu ai la sîn o cruce de aur, ce ț-au dat-o maică-ta murind ; dă-o lui Manoil !... Dacă pînă în doi ani se va face nedemn de tine, tu îi vei cere crucea, și din ziua aceea nu-l vei mai videa.

Mi se părea că visez.

Copila scoase crucea și o dete d-nei N. Colescu, care o legă la gîtul meu, zicîndu-mi :

Mărioara nu mai trăiește pentru tine !

30 iunie

Smărăndița voiește să plec.

Ea a făcut o nebunie !... Zoe este frumoasă !... Ieri o privii cu luare-aminte, mai cu interes... o fecioară de ale lui Rafael... la cincisprezece ani !... Zoe nu va fi cochetă : e prea frumoasă pentru aceasta, numai femeile jumătate frumoase sînt cochete.

Sărmana fetiță !... aş vrea să ştiu ce se trece în inima sa !... de cînd cu întîmplarea de la posadă, cînd mă vede, roşeşte şi lasă ochii în jos.

Dar adio ! te voi videa cît de curînd !

Manoil

PARTEA II

20' decemvrie

Iubite B...,

De doi ani nu ți-am mai scris... ai tot dreptul sau să-mi bănuiești, sau să mă crezi de mort. Mort încă nu sînt, frate ! dar schimbat, schimbat întru toate : nu mai sînt nici umbra lui Manoil, căci umbra unui om lesne ar putea să-i samene, iar eu...

M-am aruncat în brațele tuturor dezmierdărilor... cei mai frumoşi cai albioni au avut onoarea să primble persoana mea pe cele mai frumoase sfcrade ale cetăților italiene ; vinul cel mai scump, bucatele cele mai rari au împodobit masa mea şi au îmbuibat stomahul meu, cele mai grațioase copile ale lui Pafos au încununat fruntea mea de flori şi de sărutări. Apoi dacă trebuie să-ți spun şi aceasta, am stricat mai multe măritişe nepotrivite, ceea ce nu este un mic serviciu pentru umanitate.

Marchize, contese, prințese, mai mult sau mai puțin de contrabandă, mi-au rămas foarte recunoscătoare ; şi astăzi port cu mine o ladă de bileti dulci şi de păr de toate colorurile, negru de la o marchiză andaluză din Spania ; castaniu de la o primadonă germană ; bălai de la o prințesă poloneză ; roşu de la o tînără miladi ; şi, dacă nu mă înşăl, am o buclă sivă, de la o prințesă de sînge... vezi dar că am proviziune destul de îndestulătoare ; dacă te vei însura şi dacă vei lua o femeie care nu va avea o cosiță destul de bogată, poți să te adresezi ia mine ; îți voi da cît îi va trebui.

Pare că te văd clătind din cap.

Pentru numele lui D-zeu ! nu voi să mai aud morală. Castrează îmțelețptele-ți sentințe pentru copiii tăi ; sau

tipăreşte-le în *Vestitorul românesc* şi în *Zimbrul* de la Iaşi, ca să le cetească prin mahalale în lungile seri de iarnă !... Pentru mine, două drumuri îmi rămîn încă : să cîştig în cărţi, sau să-mi dau un pistol în cap.

Haide ! nu mai plînge ; şi mai ales încetează de a osîndi slăbăciunele omeneşti ; căci, vezi tu, iubite amice, dacă omul nu ar fi supus acestor slăbăciuni, ar fi o monstruozitate. Intre om şi viciu nu este loc decît pentru un ipocrit. Trebuie să fi înţăles că nu sînt un filosof fără filosofie ; plec de la un princip.

Trebuie a ucide timpul, pentru ca să nu ne ucidă el pe noi. Lumea cu fenomenele sale s-au produs prin întîlnirea atomelor ; iar voluptatea este principul tuturor faptelor noastre. Aristid şi Epicur, care au pus aceste principe, erau mai cu minte decît tine şi decît mine, nu-ţi fie teamă ! Căci, în sfîrşit, ce este vieaţa omenească ? Un vis, au zis poeţii. Ei, bine ! dacă este un vis, fie un vis dulce, iar nu un vis rău ! este scurtă, să o trecem voios, cu această condiţie o priimesc, altfel, adio Astfel, cînd văd o mulţime de mizerabili, pentru care soarele a încetat de a mai străluci, că îşi acaţă mînile de marginele mormîntului lor, nu pot decît să-i nesocotesc ; nu te mira ; tu însuţi ai zis-o :

Cei ce poartă lanţul, ş-a trăi mai vor,
Merită să-l poarte spre ruşinea lor.

22 decemvrie

Acuma mă apropii de hotarele ţărei mele. încă trei zile, şi voi videa faţa tuturor persoanelor despre care ţi-am vorbit în cele dintîi scrisori ; acel d. N. Colescu, aşa de bun şi aşa de lesne de înşălat !... Smărăndiţa cea preţioasă, care-ţi spuneam că este femeia ce am visat !... Zoe, logodnica mea de la posadă !... Elena şi Andrei, exemplul amorului băcănesc î... Mărioara... uf ! acest nume îmi face o impresie curioasă !... femeia asta a călcat în picioare viaţa şi tinereţa mea... şi m-a aruncat în prăpastia tuturor viciurilor !

îmi voi răzbuna, o, femeie fără inimă ! căci acum nu te mai iubesc.

Zoe trebuie să se fi făcut frumoasă. Ştiu că are să se supere biata copilă cînd mi-a cere crucea ce mi-a dat si n-o să aibă de unde o lua ! Căci în sfîrşit are să mi-o ceară, pentru că m-am făcut nedemn de dînsa... dar mă vei întreba ce am făcut crucea ? ei, bine ! cea mai frumoasă mînă din staturile papei mi-a luat-o, jucîndu-se prin sînul meu ! în deşert am voit să mă împotrivesc : seniora Letiţia plîngea cu ochii cei mai dulci şi cei mai frumoşi ce s-au văzut vreodată ; şi tu ştii, mai lesne poate cineva înfrunta armia papei, decît doi ochi de contesă înecaţi în plîns...

Bucureşti, 10 ianuarie

Nu este trist a părăsi ţara în care te-ai născut; ci a te înturna în sînul ei, după o lungă lipsă ! Vorba asta ţi s-a părea că nu este la locul ei în gura mea ? fii liniştit : nu sînt trist ca acel călător care, după o lungă lipsire, se înturnă acasă şi cu ochii în lacrămi caută în deşert lucrurile ce fermeca tinereţa sa. Oh ! nu ; aceste floricele cu care poeţii umplu scrierile lor, cînd nu au idei mai serioase, nu mai bat la poarta mea ; simt trist, căci aerul ce răsuflu aice mă apasă ; oamenii ce-mi vorbesc mi se pare că sînt de carton.

Iubite B..., nu-mi mai iubesc nici patria ! aş da zece ani din vieaţa mea să mai scap o dată din închisoarea asta.

„Vorbeşti astfel de patria ta ?" parcă aud zicînd o mulţime de patrioţi înfocaţi.

Dar ; că m-am convins că patriotismul este numai o fanfaronadă la cei mai mulţi ; sau de nu, un egoism între mai mulţi indivizi. Acolo unde mi-e bine şi acolo unde-mi place, acolo este patria mea, şi este de prisos ţa s-o iubesc, căci ea poate exista şi fără iubirea mea. ^ar, ca să scurtez vorba, nu fac nici o deosebire între un Popor care se laudă cu numele şi între un gentilom ridicol ce face paradă cu titlurile şi armele familiei sale, mai ales cînd nobleţă se sfîrşeşte la el : lucrul este tot

acela ; căci în balanța celui ce a făcut lumea un popor nu trage mai mult decît un individ.

Aceasta iar voi patrioții ați scris-o.

Dar să lăsăm vorbeile astea seci... cel întîi lucru ce am făcut, ajungînd în Bucureşti, a fost să întreb dacă se fac mari perderi în cărți. Mi s-a răspuns că se perd p^ seară şi pînă la cinci mii ducați. Vestea aceasta m-a mai împăcat cu patria.

12 ianuarie

M-am dus în casa domnului A..., unde auzeam că se gioacă cărțile. In asemine casă nu are nevoie cineva a fi prezentat; poate intra cineva ca într-o cafenea, fără a se adresa măcar cătră gazdă.

Cît mi-a săltat inima intrînd în casa aceasta de bucurie ! trebuie să ştii că mult m-am căit de timpul ce am pierdut prin străinătate ; acolo, dacă intri într-o casă de joc, eşti tot cu frica-n spate ; poliția, îndată ce ar simți, îndată mi-ți confiscă banii şi arestează giucătorii. Aice, din contra ; libertate absolută ! Ş-apoi încă ne mai plîngem de regimenul guvernului !

Inchipuieşte-ți o sală mare şi alte patru odăi lăturale, pline de mese de cărți, şi la toate mesele jucători de toate colorile, de toate vîrstele şi de toate jocurile. Aici se joacă *preference illustree,* care se mai zice şi rusesc... dincolo preferanț simplu... mai colo vist... apoi vist-preferanț... mai dincolo pichet, mai dincolo otuz-bir... *albțvelve...* ecarte ! sfichiu, panțarola... ghiordum... stos..-şi altele multe, de care, deşi învățasem multe pe unde am umblat, dar, drept să-ți spun, nu le ştiam pe toate.

Ce *coup-d'oeil* frumos ! pe fiecare masă cîte două luminări ; împregiur jucători şi spectatori, bărbați, copii şi femei... Ce ? crezi că copiii şi femeile nu joacă ? te înşăli, frate ; acel ce nu joacă cărțile nu ştie rostul vieței... Nu ştie a trăi...

Nu cunoşteam pe nime, şi credeam că voi face tristă figură în societatea asta. Dar nu apucai încă a colinda

toate mesele şi deodată mă văzui împresurat de mai mulţi care mă îndemna la joc, ba sfichiu, ba preferanţ, ba una, ba alta.

Mă determinai a mă prinde la preferanţ, în care excelam mai bine decît în alte jocuri. Partizanii mei era o damă ca de 50 de ani şi doi băieţăi, unul mai tînăr şi altul mai bătrîn decît mine. Jucarăm două taloane ; intrasem în al treilea. Eu -aveam un curs de carte extraordinar şi câştigam mai două mii de fise, care, socotite cîte 20 parale, cum jucam, mii da o perspectivă de cîştig frumoasă. Cucoana nu prea avea chef, căci nu avea favoare : la un joc ce a făcut, am pus-o platcă... ce să vezi ? Se face foc cucoana!... începe a striga, a mă insulta, a ţipa... încep a mă apăra... ea, atunce, se scoală, ia peria şi şterge tot de pe masă ; şi se scoală, zicînd că ea nu plăteşte, că nu mai joacă, că nu e drept, că nu ştiu ce... Neavînd la cine apela, m-am sculat şi am voit să mă pun la stos. Bancherul nu mă priimi să pun mai jos de 10 galbeni pe carte, asta era condiţia lui. Voi să ies. Coborîndu-mă jos, văd toţi ciocoii, adică slugile, grămădiţi împregiurul unei luminări. Mă apropii : ce să văd ? unul făcea stos şi toţi ceilalţi juca la stosul său, care nu era mai mult de vro 10 iermeliici. „Hai să joc aice, am zis, nime nu mă cunoaşte." Joc... Sparg bancul... el atuncea scoate ceasornicul... i-1 iau... pune burnuzul în preţ de 5 galbini... i-1 iau, şi mă duc...

A doua zi, aflindu-mă pe pod, îmbrăcat cu burnuzul câştigat, mă văzui întîmpinat de un domn care s-a oprit cu trăsura în dreptul meu.

— Domnule, burnuzul este al meu.

— Eu l-am cîştigat în cărţi.

— Domnule, vei binevoi a mă urma la poliţie.

Nu putui scăpa. Poliţia mă sili să dau burnuzul, şi eu să mă dispăgubesc de la cel ce mi 1-a dat. Dar unde trebuia să-1 găsesc ? El, după ce a jucat burnuzul stăpîni^u, a fugit: am cam simţit ruşinea acestei avanture, dar zis : „Astfel este soarta, nu e vina mea*.

15 ianuarie

După întîmplarea cu burnuzul, m-am dus încă o dată la casa domnului A... Dar astă dată cu o sumă de 40 ducați ce m-am împrumutat.

Norocul nu mă favoră. După ce am perdut toți banii, un jucător, care nici mă cunoştea, îmi propuse să mă împrumute. Eu îl privii cu mirare.

— Ce te uiți, domnule ? Adevărații jucăuşi sînt fiziognomişti ; n-au nevoie de a se şti pentru a se cunoaşte. Ai, pierdut? te împrumut : îmi vei întoarce banii cînd vei avea.

îmi dete cincizeci de galbeni.

— Să-ți dau înscris ? îl întrebai.

— Jucătorii au credet la jucători, îmi zise.

Luai banii. Jucai ; perdui.

18 ianuarie

Ieri m-am dus la Petreni să văd pe bunii mei amici, domnul şi doamna N. Colescu.

Cînd eram aproape de casa boierească, mi-am zis : doamna N. Colescu este frumoasă şi spirituală ; Zoe, singura rivală ce poate avea... voi face din mătuşica o Normă şi din nepoată o Adalgiță !... Acesta va fi un mijloc sigur ca să sfoap de creditori şi încă mai mult mîna Zoei. Maritagiul e bun pentru bacali şi pentru dascăli.

Către aceste, cîțiva servi ce m-au fost cunoscut îmi ieşiră înainte. Eu întrebai de d, N. Colescu.

Ei, răspunseră că se aflâ dus la vînătoare. Cînd întrebai de Smărăndița, nimeni nu-mi răspunse şi toți mă invitară să mă urc, cu o manieră ce mă lăsă să presimt o nenorocire.

In capul scărei întîlnii pe Duduca.

Ființa ,astă voluminoasă se aruncă în brațele mele, rîzînd şi plîngînd deodată.

—: Iâtă-te, în sfîrşit, Manoile !... Ce bucurie pe Zoe cînd a afla c-ai venit !...

Unde e Smărăndița ?

- —" Sinărăndița ? răspunse ea, înecată de plîns ; Smărăndița ?... în pămînt !...

Vestea asta nu-mi plăcu nicidecum, pentru că-mi văzui deodată toate planurile sfărmate.

.— Dar Zoe ? mai întrebai pe Duduca.

— O să vie îndată... Zoe s-a făcut frumoasă ca ziua ; ,u toate necazurile şi supărările ce a avut de un timp încoace...

Duduca nu apucă să sfîrşască şi Zoe intră.

.— Am auzit c-ai venit ş-am alergat într-un suflet... Apoi, părîndu-i-se că a zis prea mult : Foarte frumos şi delicat din partea d-tale să vii să ne vezi... mătuşica ar fi fost fericită astăzi, dacă...

Nu putu să sfîrşască vorba, căci ochii săi învăluiţi în nişte gene lungi şi neguroase, i se înecară în lacrămi. Apoi, întîlnindu-mi mîna :

— Mă iartă, domnule, că te priimesc cu lacrămile în ochi... O să şezi cîteva zile cu noi, nu-i aşa? ştiu că o să ţi se urască, dar...

— Să mi se urască ?... Dar abia am ajuns în Bucureşti, şi cel întîi lucru ce am făcut a fost să iau caii de poştă şi să viu să vă văd... nu, dragă Zoe, nu gîndeşti ceea ce zici ; nu-i aşa ?

— Nu, zise ea, era o glumă... să facem pace... îmi iau vorba înapoi... cu condiţie să stai măcar trei zile aici.

— Trei ani, dacă voieşti.

— Mulţămesc. Cum nu sînt eu sora d-tale ! zise ea gînditoare.

In adevăr, iubite B..., copila asta s-a făcut atît de frumoasă, încît ucide orice altă frumuseţă. Ce păcat că nu va să ia locul Letiţiei î... Cu Zoe, aş trăi chiar zece zile fără să mi se urască !...

Către acestea, domnul N. Colescu se întoarse de la vînătoare. Zoe ieşi înainte să-i vestească ajungerea mea.

Acesta mă priimi cu o bucurie exaltată.

Nimic nu-i putea rechema mai mult pe Smărăndiţa decît eu, şi aceasta îl îmbăta de fericire. Cum mă văzu, nia luă în braţele sale, unde mă ţinu strîns mai la cinci minute fără să poată zice o vorbă.

Moartea soţiei sale îl schimbase atît, încît abia putui a-1 recunoaşte ; părul său albise ca ninsoarea, faţa i se jugalbinise, ochii îi erau stinşi ; se gîrbovise şi pierduse bucuria şi vorba.

— Am auzit că ai cheltuit prin țări streine tot ce-ți rămăsese de la unchiul tău... moşia ți s-a vîndut la licitație pentru datorii... ai rămas sărac şi strein... trebui să te gîndeşti la viitor... averea pentru un om este libertatea... şi iată ce ai perdut... Dar să lăsăm acestea pentru altă dată... acum să mergem să cinăm. Zoe ! ia brațul lui Manoil !

Vorbind astfel, ne duserăm în sala de mîncare, în sala aceea unde, sînt aproape doi ani, îmi aveam locul între Zoe şi Smărăndița. Zoe era încă acolo, mai formată, mai grațioasă ; dar Smărăndița trecuse ca un vis frumos ! îmi aruncai ochii în dreapta mea, unde altădată eram obicinuit să o văd şi să-i vorbesc... lucru ciudat ! scaunul ei era acolo, talerul, şervetul erau acolo, ca cînd o aştepta dintr-un minut într-altul să vie la masă !...

Domnul N. Colescu, după cum îmi spuse Zoe mai pe urmă, dase ordin ca nimini niciodată să nu ocupe acel loc şi în toate zilele să se puie talerul ei la masă, ca cînd ar fi fost încă în vieață ! De multe ori el se întîmpla să rămîie singur la masă : atunci închipuindu-şi că Smărăndița este acolo, vorbea oare întregi cu fantasma imaginației sale. La masă, cercetînd de mai multe cunoştințe, întrebai şi de Mărioara. La acest nume nimeni nu voi să-mi răspundă. Tăcerea asta are o însemnătate, întălegi tu?

Abia ne sculărăm de la masă, unde domnul N. Colescu rămase încă, după obiceiul său, şi dînd brațul Zoei, trecurăm într-un salon. Acolo Duduca ne lăsă singuri cîteva minute. Fără să simțesc nicicum amor, Zoe fermeca deodată toate simțirile mele prin frumuseța ei.

„Ea mă iubeşte, îmi zisei ; eu iarăşi nu sînt om care să nu ştiu a mă folosi de ocazii... voi face-o metresa mea; voi promite tot ce s-a cere şi voi lăsa-o să creadă că *o* iubesc : fetele sînt credule şi nu te înşală niciodată pîaă ce ele înseşi nu se înşală."

— Eşti pe gînduri ? mă întrebă copila. Te căieşti poate că ai dat cuvîntul să şezi trii zile aice ? te cred; toți sînt trişti în casa asta acum !...

— Sînt două zile care niciodată în vieața mea nu le voi uita ; una plină de impresii dureroase, ziua cînd an? fost silit să plec de aice ; alta, o, Zoica mea ! crede că-ți

vorbesc cu sinceritate.! alta plină de fericire, ziua de astăzi ; ziua în care ochii mei au putut să te mai vadă o dată ! sînt pe gînduri, este adevărat ; dar aceste sînt gînduri plăcute ca viaţa, vise de speranţă şi de fericire ce mă răpesc şi de care-mi este teamă să nu se răsipească îndată ce ai deschide gura să vorbeşti, o, Zoe !... Ah ! dulce copilită ! dacă nu vrei să fii pentru mine decît o cunoştinţă, o soră, taci, nu zice nimica ! căci o vorbă rece, indiferentă, căzută din buze-ţi, îmi va zdrobi inima şi vieaţa !...

La vorbele aceste, copila zîmbi de fericire.

— Auzit-am oare bine ? zise ea. Vorbele aceste să fie oare sincere !...

— Mă întrebi dacă vorbesc cu sinceritate ? o, D-zeul meu ! pentru ce nu pot depune acuma la picioarele tale, Zoe dragă, lacrămile ce am vărsat şi cugetările ce am închinat suvenirei tale ?... Atunci poate m-ai crede, o, frumoasă copilă ! Zoe voi să răspundă, dar Duduca se arătă la uşă.

— Trebuie să-ţi vorbesc fără marturi, îi zisei... la noapte aşteaptă-mă...

— Ce zici ? peste putinţă !...

— Apoi dar mîne plec... şi nu mă vezi niciodată.

— Vino ! vino ! răspunse ea.

Pînă ne despărţirăm seara, Zoe dete ordin să mă ducă în vechea mea cameră. Lucru ciudat ! de doi ani aproape nimeni nu lăcuise aice ! toate hîrtiile şi cărţile mele le aflai aruncate pe masă astfel cum le lepădasăm eu cînd m-am pornit.

Camera asta îmi aduse nişte suvenire dureroase. Colo este fereasta ce dă asupra gradinei ; grădina era odată verde şi înflorită; astăzi, uscată şi tăcută!... Femeia ce domnea în locurile aceste doarme în sînul pămîntului. «Sărmană Smărăndiţa ! nu te voi mai videa niciodată !... în deşert ascult cu luare-aminte ca să aud paşii Mărioarei prin grădină !... nimic, nici o frunză nu se mişcă !... Colo este încă patul meu, pe care l-am udat de multe ori cu lacrămi... dar eu sînt astăzi schimbat !..." Mă înfundai în asemine gîndiri şi lacrămile îmi veniră în ochi... „Slăbâchme !" îmi zisei, şi sumai să-mi aducă o butelcă de

vin de Drăgăşani, ca să gonesc impresiile cele dureroase.

Mă răsturnai pe o canape lîngă foc să fum o ţigară. Aşteptînd butilca de vin şi fumînd ţigara, cugetam la Zoe ; crezînd că e lîngă mine, îi cîntam dondănind versurile lui Sion asupra ţigarei :

Aşa, dragă copilită î
O ţigară ş-o guriţă !
Paf! puf!
Zboară fum !
Paf ! puf !
Toate-s scrum !

Dar vinul mă exalta şi mai mult, casa începu a mi se părea că se învîrteşte cu mine... Voii să ies ca să mă duc la *rendez-vous...* dar căzui iarăşi pe pat şi adormii. Umbra Smărăndiţei se arată înaintea mea.

„Iată-te, îmi zise fantoma aceasta. Altădată tu erai floarea tinerimei noastre ! patria ta pusesă în tine atîta speranţă !... inima ta era tînără şi plină de candoare ca o fecioară ; cîţi te cunoşteau nu puteau să se oprească de a te iubi... iar astăzi, cel mai degradat om nu s-ar crede stimat ca să-ţi strîngă mîna ; cel ce crezuse în talentul tău astăzi roşeşte că a putut avea o asemine cugetare ; inima ta s-a îmbătrînit, s-a degradat şi nu mai poate să bată de acum înainte decît la fapta nefolositoare !... pentru ce ai venit în casa aceasta ? Vrei să amăgeşti pe Zoe; pare că roşeşti de a fi singur de felul tău, şi vrei să tîrăşti în tina în care te afli tu fiinţa astă tînără şi inocentă !..."

La aceste cuvinte mă deşteptai.

Ieşii în grădină : noaptea era întunecoasă ! ninsoarea cădea nencetat ; fruntea îmi ardea ca o flacără ; un orologiu sună o oară după miazănoapte.

„Aide ! zisei. Am avut un vis rău... iată, tot morţii nu mai vin". îmi aruncai ochii la ferestrele apartamentului Zoei : erau iluminate ; pe perdele mi se păru că văd desemnîndu-se umbra ei.

în două minute am fost la uşa apartamentului ei- Zoe, auzind paşii mei, se pusese pe o canapea cu o carte în mînă, ca cînd ar fi voit să-mi arate indiferinţă. Cînd

intrai, ea se rădică, şi lăsînd cartea îmi întinse mîna ei cea mică şi albă ca zăpada.

— Ai cerut să-mi vorbeşti fără marturi, îmi zise ea. Să videm ce ai să-mi spui ?

Niciodată n-am văzut-o mai frumoasă : ochii săi ardeau ca doi diamanţi negri în umbra stufoaselor ei gene de velură. Buzele sale rumioare, deschizîndu-se, lăsa să se vadă nişte dinţi mărunţi şi albi ca mărgăritarul. Părul ei neguros şi lucios era strîns în dosul capului, sub un văl de blondă neagră ; două şuviţe întunecoase ca două aripioare de corb se întindeau peste tîmple şi se perdeau pe după urechi, obrajii săi nu aveau un caracter ; ca unda cea limpede, pe cînd ziua se îngînă cu noaptea, astfel şi feţişoarele ei schimbau neîncetat culorile într-acel minut. Era învestită într-un capot de casă, de şal verde cadrilat şi crăpat de la mijloc în jos, sub care se vedea o fustă de batistă fină şi albă ca ninsoarea. Preste mijloc era încinsă cu un brîuleţ de mătasă împletit cu fir de aur, cu ale cărui căpătîie se juca ca cu nişte metanii ; sînu-i rotund era ascuns pînă la gît în peptarul capotului ei, al cărui guler se răsfrîngea ca o şemizetă.

— N-am să-ţi spun nimica ce nu ţi-aş fi spus de faţă cu Smărăndiţa... Insă numai cu ea...

— Atunci, şezi aice, îmi zise Zoe, făcîndu-mi loc pe canapea lîngă dînsa.

— Nu, Zoică ! locul meu nu este acolo, ci la picioarele tale! am trebuinţă de iertarea ta, o, copilă cerească!... nu ţi-am scris niciodată... m-am purtat ca un mizerabil... dar ce vrei ? nu sînt atît de vinovat precum s-ar crede : te iubesc şi sufeream în tăcere : nu eram sigur că scrisorile mele or să-ţi facă mulţămire... fără aceasta...

— Mi-ai fi scris, Manoile, nu-i aşa ?... Oh, îmi place a crede aceasta... dar vezi, erai atît de rece cînd ai plecat ! Ş-apoi, nu puteam să-ţi spun nimica !...

— Aşadar, mă iubeşti, Zoe ?... Oh ! zi încă o dată... vorba aceasta mă face fericit.

— Pentru ce să zic vorba aceasta, Manoilul meu ?... dar scoală-te şi şezi lîngă mine... că şi eu am atîtea lucruri să-ţi spun !... De cînd mătuşica... sînt singură ; sufăr în tăcere... inima-mi e plină... aveam trebuinţă de un frate căruia să-i spun toate şi care să mă înţăleagă...

— Zoe, îngerul meu ! lasă vorbele astea la o parte, ea să nu vorbim decît de fericirea ce simț să te revăd... lasă-mă să te privesc în față ; să mă îmbăt admirînd frumusețile tale, căci te-ai făcut frumoasă ca lumina zilei !... lasă-mă să sărut mîna asta mică şi albă, ce am strîns-o de atîtea ori în visurile mele !... ştii tu, copilă? niciodată .nu s-a văzut frumuseță mai încîntătoare !... cele mai fermecătoare făpturi ale naturei şi ale artei se îneacă în frumuseță ta î... Zoe, lasă-mă să sărut cosițele aceste !... De cîte ori în nopțile exilului meu nu am zis să o văd încă o dată ş-apoi să mor !... reazămă-ți capul, o, dulce înger, pe umărul meu, să te privesc!... Suflarea ta e dulce ca profumul florilor !... ea mă încîntă şi mă îmbată !... lasă-mă să răsuflu suflarea sinului tău virginal !...

— Manoile, mai păstrezi crucea mea ce ai primit-o din mînile Smărăndiței ?

— Niciodată nu m-a părăsit... nici o seară, nici o dimineață nu a trecut fără s-o încarc de sărutări şi de lacrămi... Dar pentru ce mă întrebi, Zoica mea ?

— Pardon, Manoile... o idee ce mi-a vinit...

— Dar, dar, crucea ta o am, şi ea nu mă va părăsi pînă la mormînt... dar, o, Dumnezeule ! Zoe, pentru ce plîngi ?

— Oh ! nimic... de recunoştință...

— înțăleg... dulce înger ! dacă lacrămile aceste sînt numai rezultatul îndoielei ce ai despre sinceritatea mea, şterge-le, Zoică, şterge-le îndată !... nu depinde decît de la tine, dulce fetiță... o vorbă, şi !... dar pentru ce laşi să-ți curgă iară lacrimile ?... Zoe, frumusețile cu care natura te-a adornat nu mai sînt ale tale... lasă-mă să te privesc încă o dată... să te strîng încă o dată la sînul meu !... Zoe, o sărutare!... Cea dintîi sărutare, Zoe,!... o sărutare, şi vieața mea va fi a ta !...

— Lasă-mă, Manoile... o, Dumnezeul meu, ce ai ? eşti galbăn... privirea ta este sălbatică... mă sperii... lasă-mă... vai ! tu nu mă iubeşti !...

— O sărutare, Zoe !... nu te smulge din brațele mele, căci după tine tîrăşti vieața mea !... o sărutare !... tu eşti amanta mea, mireasa mea !... vieața mea este vieața ta ! voința mea, voința ta !... Zoe !... Zoe !...

.— Lasă-mă ! lasă-mă !... țip !... o, Manoile, Manoile !.... presimțimentul meu era adevărat : tu nu mă iubeşti ! căci nu este amor fără respect, şi tu nu mă respectezi... Oh'! lasă-mă, şi du-te de aice !...

Zoe se dezbătea în brațele mele... Eu o strîngeam la sînu-mi şi o înecam de sărutări.

Nu ştiu cum se întîmplă, dar luminele se stinseră... capul mi se întoarse... Zoe, speriată serios, îşi adună toate puterile şi, smucindu-se, alunecă ca o umbră din brațele mele. Alerg după dînsa prin întunerec... aud un mic zgomot... umblu pipăind... o prind din nou în brațe !... Dar, abia o strîng la sînu-mi, şi începe să rîdă cu hohot... lumina se aprinse, şi eu mă văzui cu Duduca în brațe !

— Aşa-i că nu-ți trecea prin gînd că sînt eu ? ha ! ha ! ha !... am ascultat la uşă !... şi cînd m-am încredințat care-ți era gîndul... ha ! ha ! ha !... am stîns luminele şi, smulgîndu-ți pe Zoe din brațe, am rămas în locul ei... Ha! ha! ha!... oi să rîd un an întreg de istoria asta... Manoile, nu-ți rămîne decît să pleci de aici şi să nu cauți să vezi pe Zoe decît după ce vei dobîndi iertarea ei...

— Voi pleca numaidecît, dar spune-mi : Zoe era în< complotul acesta ?

— Vrei să-ți spun adevărul ? nu era.

Abia isprăvi şi începu să rîdă.

A doua zi plecai de dimineață, făr-a zice adio nici măcar domnului N. Colescu... Acuma rîde şi tu... nu-mi pasă !

22 ianuarie

Nu ți-am scris de cîteva zile. Crezi că eşecul ce am întîmpinat la Petreni mi-a înghețat pana în mînă ? nu te teme.

Mititica Zoe era foarte grațioasă, în adevăr ; dar acum nu mai gîndesc la dînsa. Alexandru S... avea cuvînt cînd zicea : „Prefer femeile măritate". Astfel am şi pus în lucrare axiomele acestui mare observator.

Sînt cinci zile de cînd m-am introdus pintre ceea ce se numeşte aice (stil de afişuri) înalta nobilime. Cinci zile de cînd am aruncat ochii pe una din cele mai fru-

moaşe femei din capitală. Dar mai înainte de a-ţi spune istoria asta, voi să-ţi descriu circul persoanelor pintre care m-am introdus.

Cînd treci prin Valahia de la margini pînă la Bucureşti, nu poţi crede că vei găsi în saloanele boierilor o societate care este diametral opusă cu mizeria cîmpiei. Bucureştii este ca un vas din acele cu aburi ce rătăcesc pe sălbaticile mări ale Africei, în mijlocul mizeriei celei mai complecte, dar pe al căruia bord afli cele mai luxoase cameri plăcute societăţii şi mai alese lucruri ce incintă simţurile şi spiritul.

Luxul cel mai mare, aice, stă în eleganţa echipajelor, mulţimea servilor, bogăţia apartamentelor şi tualeta damelor. Nimic de artă : în tot Bucureştii nu găseşti un tablou original sau copie *des grands rrmîtres l* iar bibliotecile cele mai mari, cînd nu sînt numai desemnate de păreţi, sînt încă întrebuinţate ca mobile ce ar împodobi camera.

Conversaţia nu este nici mai puţin plăcută, nici mai puţin spirituală în saloanele Parisului, însă nu iesă niciodată din şirul ideilor ordinare.

Limba ce se vorbeşte este mai mult o franţuzască, umplută pe ici pe cole cu vorbe româneşti. Literatura franceză singură este cunoscută ; de cea naţională n-au nici o idee şi pentru cultura ei nici un zel. Bărbaţii trec serile jucînd cărţi. Femeile, cele bătrîne şi slute asemine, iar cele tinere şi frumoase se ocupă numai de a plăcea. Pot :zice că ele sînt şi mai spirituale decît bărbaţii ; au multă inimă şi sînt totdeodată drăgălaşe şi fără prejudecăţi, ceea ce-mi iesă bine la socoteală.

în două zile, dintr-un capăt al Bucureştilor se lăţi numele meu. Dar de ce ? am cîştigat în cărţi vro trii mii ducaţi : mă instalai în case bune; îmi făcui echipagiu strălucit, haine de minune, lachei cu livrele.

La Paris cunoscusem o damă romancă foarte spirituală, dar nici tînără, nici frumoasă. Auzeam că în casa ei se fac întîlniri amoroase, dar nu credeam. într-o sară am văzut-o la teatru ; ducîndu-roă în lojă la dînsa, îmi bănui de ce nu-i făcusem onoarea de a o vizita. T-am spus că a doua zi voi veni, Mă duc. Care fu surpriza

mea, frate, cînd văzui acolo pe Frosa ; pe Frosa, care am? scăpat-o de la moarte ; pe Frosa, care se călugărise j„ ochii mei !

Ea îmi spuse pe scurt că, auzind de venirea mea, făcu cunoştinţă cu doamna S... vestită mijlocitoare pentru întîlniri, şi astfel făcu ca să mă vadă. îmi spuse că amantul ‹j› viind de peste hotar, o răpi din mănăstire şi se cunună cu ea ; apoi a fost osîndită pe trei luni ia închisoare, dar după aceea a căpătat libertatea şi voia de a trăi cu bărbatul.

După invitarea ce-mi făcu, m-am dus la dînsa acasă ; am văzut pe bărbatu-său. Nae P... este boier mare şi bogat ; tată-său murind, îl lăsă moştenitor pe o avere bună acuma e în slujbă mare ; boier de Divan !

Dar Frosa e răpitoare. Ea acum nu are mai mult de* 19 ani ; bălaie ca o stea rătăcită în noapte ; frumoasă ca un serafim ; vie, vorbariţă, cochetă... ca cînd n-ar fi îmbrăcat niciodată rasa. Cum o văzui, făcui planul de a mi-o face metresă. Am înţăles că ea nu are sîngele receal Şarlotei lui Werter, ce plînta curechi, nici virtutea Corneliei, caria i se rosese degetele torcînd la lînă. Ea are prea mult spirit ca să lase să treacă cei mai frumoşi ani ai vieţii sale fără să culeagă florile primăverilor lor ; şi are prea mult gust pentru ca să puie în practică o virtute băcălească. Nu prea are idei, pentru că la mănăstire nu le-a putut căpăta, dar întru această mă însărcinez eu să-i insuflu cît de multe; în curînd, sînt sigur, ea va avea mai multe idei şi decît mine; prin urmare, sper că-mi voi forma o metresă rară de care să mă pizmuiască toţi.

26 ianuarie-

Iubite B...,

Sînt pe aproape de fericire ; pe aproape de a-mi rea!iza planul. Frosa mă iubeşte ; am înţeles că mă iubeşte. Astăzi, ducîndu-mă la ea, îmi spuse că bărbatu-său s-a: dus la ţară şi că doreşte să cineze deseară la mine acasă,, fără altă condiţiune decît să fiu discret.

Trebui să ştii că am pierdut capul de bucurie ; şi nu vei tăgădui că nu am cuvînt. Sărmane B..., nu te învit niciodată să te însori : sînt cinci zile numai de cind m-am cunoscut cu Frosa, şi bietul Nae e pe aproape de a purta coarnele. Cu toate aceste, însoară-te, însă trebui să-ţi schimbi ideile ce ai despre femei.

27 ianuarie

Seara trecută m-am dus la balul mascat unde Frosa îmi dase cuvînt să ne întîlnim.

— *Plus îl y a des fous, plus on rit,* îmi zise bălaiul meu serafim, îndată ce mă văzu. Pentru aceea să ducern cu noi două părechi amorate ! femeile vor să păstreze masca... Dar ce-ţi pasă ? să le lăsăm această plăcere ; pe la sfîrşitul cinei sper că ele singure or să .se demaşte... apoi te încredinţez că va fi ceva original.

în adevăr propoziţiunea Frosei îmi păru originală. Priimii bucuros, şi trimesei feciorul acasă să prepare o cină pentru şese persoane.

Frosa se duse, şi peste cîteva niinute veni însoţită de două dame şi doi cavaleri mascaţi.

— Să mergem ! îmi zise ea.

Cele patru maşte ne urmară fără să zică o vorbă.

Eu mă urcai cu Frosa în trăsura mea ; iar în careta ei se încărcară cei patru necunoscuţi.

Cina era splendidă. Fiece cavaler se puse cu dama lui la masă.

Una din dame era tare voioasă, ceialaltă, şi care şedea lîngă mine, părea gînditoare şi ochii ei mari şi negri erau ocupaţi mai mult de mine decît de cavalerul ei.

Frosa începu conversaţia, făcînd o diatribă spirituală şi muşcătoare asupra celor mai multe femei ce văzuse la bal. Calificaţia ce da persoanelor despre care vorbea era atît de ingenioasă, încît ai fi zis că le pune un fer roşu pe frunte.

A-ţi scrie toate cîte s-<au zis ar fi prea lung; apoi nici nu-mi aduc bine aminte ; îţi voi zice numai cîteva:

—- Văzut-aţi, zise ea, pe d-na M... îmbrăcată în al-Rastru din cap păr-în picioare ? în adevăr sămăna © co-cardă tricoloră franţuzască.

Asta ne făcu să rîdem.

— Ha ! ha ! făcu unul din cavaleri ce înţălese mai tîrziu jocul de vorbe al Ftosei.

.— în sănătatea Frosei ! strigai, rădicînd paharul.

Toastul meu se priimi în strigări de bucurie.

.— Ciocoi ! împleti paharul încă o dată !... voi să-nec durerile mele !...

— Manoile, zise Frosa, eşti inspirat... improvizează-ne o poezie.

— Bucuros ! dar dă-mi un sujet.

— Un sujet ? şi care altul decît vieaţa ta !

— Fie !

Apoi începui prin strofa aceasta :

I

Singur eu venit-arn pe acest pămînt,
Singur mă voi duce în al meu mormînt!
Mîna unei mume nu m-a legănat;
Pe-al prunciei leagăn, dorul mi-a cîntat!
Dar cu toate aceste, l-al vieţii soare,
Eu creşteam în lume ca o dulce floare...
Umpleţi înc-o dată cupa mea cu vin,
Să înec într-însa crudul meu suspin!...

Toţi bătură în palme, strigară : „bravo" şi rădicară toastul în sănătatea mea.

— Alt cuplet! alt cuplet! strigară toţi.

II

O femeie însă... cine ar fi crezut ?
O fe...

Aice mă oprii : îmi era cu neputinţă să mai urmez.... lucru ciudat! talentul meu mă părăsisă **îm-**

pacă dama ce şedea lîngă mine mă privea ţintă, şi ochii ei juca în lacrămi.

— Cu atîta mai bine, îi zisei. Ce e bun talentul în ţara care trăim?... nu mai pot urma... Ciocoi! vărsaţi vin ! să beau pînă cînd zorile vor săruta genile de aur ale Frosei !... O, iubita vieţii mele ! nu deschide rana inimei unele !... îmi faci un rău crud !...

— Dacă este aşa, Manoile, eu însumi te rog să nu mai urmezi... Femeile sînt egoiste, voiam să ştiu dacă am vreo rivală...

— Numai atîta ? O ! îţi voi spune bucuros ! am iubit o dată în viaţa mea, cîteva zile numai...

— Mărioara ?

— Ai gîcit ! dar acest nume acuma este mort în inima mea ; vezi : îl pronunţ cu indiferinţă... pot să-1 şi blastăm !...

— Dar am auzit mai vorbindu-se de o Zoe...

— Zoe... ce nume ai pronunţat !...

— Ah ! vezi ?... Am gîcit ! Zoe ţi-e dragă !... dar nu sînt geloasă... ea nu te iubeşte... căci nu poate să iubească doi deodată... sărmana copilă ! amorul ce are pentru L... are s-o ucidă !...

— Ceea ce zici este o calumnie, Froso ! zi-mi că muma mea s-a prostituat la lacheii tăi, zi ce vrei despre mine ; nu-mi pasă ! dar ceea ce ai zis despre Zoe nu-ţi dau voie a o repeta !... căci eşti femeie şi nu pot să o răzbun... Dacă un altul decît tine ar fi zis aceasta, un bărbat... pe D-zeul meu !...o vieaţă am şi ţin la dînsa mai puţin... decît la paharul acesta !...

Paharul ce aveam în mînă, trîntindu-1 pe masă, se sparse în bucăţi.

— Manoile ! tu mă amerinţi ?

— Voi să stimezi şi tu pe acei ce stimez eu.

— Această este un despotism nesuferit!... îţi spun că femeia asta nu-mi place, pentru că o iubeşti... dovideşte din contra !

— Tu eşti geloasă sau te prifaci a fi ! nu-mi pasă ! n-am trebuinţă să-ţi dovidesc că te iubesc numai pe tine : as zice o minciună...

— Vezi !

— Froso î să facem paice, şi ascultă bine ceea ce voi să-ţi spun. Nu iubesc nici pe Zoe, nici pe nimeni. Pentru Zoe am stimă şi amicie ca pentru o sor' ; pentru tine,

un capriciu... iată tot ! să te iubesc, Froso ? sărmană copilă! dar pot?... inima mea este uscată!... ce vrei tu ? nu este vina mea... soarele poate să se stingă sau să ***se*** facă mai călduros ; pămîntul să se despice sau să se facă mai roditor ; lumea poate să [se] peardă sau să se facă perfectă ; toate aceste nu merită să le dau nici o căutătură de ochi... nu mai cred în nimica, şi inima-mi nu mai bate pentru nimica, afară decît pentru vinul acest fermecător ; nu mai cred în nimica ; iar în amorul femeilor mai puţin decît în toate...

— Dar mi se pare că era odată vorba să iei pe Zoe de femeie, Manoile ?

.— Ceea ce-mi zici este o glumă... să mă însor cu *Zoe*; eu, cel mai desfrînat între oameni, cu Zoe, un copil încă, exemplul blîndeţii şi al candoarei ?... cel puţin pînă astăzi... nu-mi pasă cauza pentru care eşti nebună, Froso ! Dar tu nu ştii nimic, copila mea ! vezi tu junii aceştia ce mă încunjoară şi nu fac nimic fără să mă consulte ? femeile aceste ce se dispută pentru mine ? toţi ! tu însuţi, Froso, şi chiar Zoe, peste cîteva zile vor întoarce capul de la mine, şi se vor ruşina căci mi-au dat mîna!... şi ştii tu pentru ce? pentru că ca mîne echipaj, servi, mobile, diamante, toate le voi pierde. Sărmană copilă ! tu nu ştii încă ce sînt oamenii ! nu mă caută pentru ochii mei ; oamenii nu mă consideră pentru talentul meu sau pentru mine ; ci pentru poziţia mea ! ce vrei ? oamenii sînt ca paserile : pe cît un arbore este înflorit, ele îl vizitează ; iar cînd frunza şi floarea se usucă, ele zbor şi-1 ocolesc ! Pentru aceea nu voi să las nimărui plăcerea de a mă despreţui : înainte de a cerca nenorocirea acesta, îmi voi da un pistol în cap... e sigur cum te văd...

— Ce ai, fetiţă ? întrebă Frosa pe dama ce şedea lingă mine.

— Nimic !... răspunsă aceasta, şi căzu leşinată în braţele mele.

Cea dintîi mişcare ce făcui fu să-i scot masca, crezînd că aceasta o năbuşeşte.

Nu poate să-ţi treacă prin gînd ce am văzut ! Era Zoe.

O luai în brațe şi o dusei pe eanape. Umblînd şj făeînd toate mişcările aceaste, mi se părea că visam saii că vedeam împrejuru-mi o fantasmagorie !

Cu toate aceste, nu voii să încredințez nimărui grij. de a o deştepta. Şezui aproape de dînsa, ţiind grațiosul ei cap pe sînul meu.

Peste cinci minute Zoe deschisă ochii.

— Manoile ! îmi zisă ea, nu-mi vei ierta niciodată, poate, astă urmare ; nu-i aşa ? Dar, Manoile, trebuie sa te văd încă o dată, sau să mor !...

— Explică-te, Zoe ; nu te înțeleg.

— Dar ; îți voi spune tot... însă... nu sîntem singuri...

— Ieşiți ! Ioane ! Constantine ! ... nu sînt acasă pentru nimeni...

Servii ieşiră.

— Dar ochii nu mă înşală... Andrei ! Elena !... aice !... maştele acele!... îmi perd capul!... Zoe, spune-mi ce însămnează toate aceste ? spune-mi, nu sînt nebun ? sînt eu ? tu ? ei ?...

— Linişteşte-te, Manoile !

— Iată-ne singuri !

— Dar... însă lasă-mă să-mi adun ideile... vai ! am suferit atîta !...

— Sărmană copilă !

— Noaptea în care ne-am întîlnit la ţară, Manoile, a fost una. din cele mai dulci şi totodată din cele mai crude ce am trecut ! dulce, căci te-am văzut, căci am crezut un minut că mă iubeşti... crudă, căci mai pe urmă purtarea ta m-a făcut să înțeleg... dar să nu mai vorbim despre aceasta... voi să uit tot... a doua zi plecaşi, supărat !... ideea că poate nu te voi mai videa îmi rupea inima ; şi vieaţa mea mi se părea că cade în bucăţi la picioarele mele... Mă bolnăvii... cîteva rude veniră sa mă vadă... între alții veni şi Frosa... îi spusei tot; de la ziua călugăriei ei capatasăm cea mai mare simpatie pentru dînsa, şi ea mă iubeşte ca o sor. Voii să te văd, cu orice preț... Frosa îmi făgădui că în mai puțin de şese zile o să te întîlnesc ; ceea ce s^a şi făcut întocmai : sa facă cunoştința-ți, să te lasă să crezi că te iubeşte, apoi să cinezi împreună aice, unde sub cuvînt că sîntem nişte amatori de plăceri, să pot să te aud, fără ca să ştii.

Mai întîi nu primii : mi se părea o crimă să amăgesc... dar, o, Manoile ! te iubesc atîta de mult ! trebui dar să ascult ce-mi dictează inima !

Mulțămesc că mă apărai pe cînd Frosa mă calomnia, înadins... vorbele tale era ca un balsam pentru durerile ^ele !... era să plec, încă de atunci ! dar ceea ce ai fost 2J, la urmă, despre hotărîrea ce ai luat de a muri, mi-a făcut un rău crud !... dar era o glumă, nu-i așa?... ah ! ,i că era o glumă !...

.— Da, da... o glumă, Zoe, ca să treacă timpul.

— Acum sînt încredințată că nu mă iubești !... nu-ți mai fac nici o mustrare... ci o rugăminte : să-ți păstrezi vieața și sănătatea!... ți-am spus tot... acum trebuie să plec... Manoile, încă un cuvînt ! n-o să .te ucizi, nu-i așa ?

— Nu, nu... dragă soră ! am glumit!

— Adio ! îmi zisă ea suspinînd și ascunzînd capul în sînul meu. Apoi sculîndu-se repede : Pardon ! pardon ! Manoile... sînt nebună !...

Cîte frumuseți! cîtă candoare, și cîtă iubire!...

De ce nu pot să te iubesc, o, tu cea mai nobilă dintre femei ?... sau mai bine, pentru ce mă iubești tu atîta de mult ?...

30 ianuarie

Ieri seara am fost la bal, cu intenție mai mult să întîlnesc pe Frosa și să-i cer socoteală pentru farsa ce mi-a făcut.

închipuiește-ți, iubite B..., cît de nebune sînt femeile și ce sacrificii nu sînt în stare să facă cînd le întră cîte ceva în cap !

Nebuna aceasta, spre exemplu, jucă un rol tare delicat : ea risca a-și compromite reputațiunea în ochii lumei Și fericirea vieții sale. Ah ! iubitul meu, pentru ce creatura cea mai grațioasă, cea mai nobilă, cea mai simțitoare a trebuit să usuce florile tinereții mele !...

— De ce stai pe gînduri ? mă întrebă o mască. Ai ^umai o lună să trăiești; profită de plăcerile vieții !... Dă-mi brațul și nu fi supărat de mine...

Nu înţelesesăm glasul... eram în distracţie... Masca îmi luă braţul şi mă tîrî prin sală... Eu o urmam ca cînd eram magnetizat.

— Toată lumea se veseleşte, numai tu să fii trist, Manoile ?... Eşti copil, dragul meu !

Ieşind din distracţie, înţălesei că masca care mă întreba era Frosa.

— Lasă-mă, Froso ! sînt mînios pe tine !

— Ai dreptate, Manoile !... am făcut rău, îţi mărturisesc ; dar ce vrei ? Zoe m-a mîngîiat mult în nenorocirile mele ; eu îi eram datoare chiar cu recunoştinţă. Puteam eu să o las să moară ? ea te iubea atît de mult !... Astăzi, mulţămită lui D-zeu ! roşeşte de cîteva minute de slăbăciune.

— Ce vrei să zici ?

— Voi să zic că nu cunoşti încă femeile, Manoile (mă vei ierta că te numesc încă astfel ?) ; insultă o femeie; pune-i ferul roşu pe frunte; cu toate aceste ea poate încă să te iubească ; însă teme-te să nu o pui niciodată într-o poziţie umilitoare, căci amorul propriu...

— Ce fel ? *

— Lucrul e foarte simplu : Zoe nemaipurtîndu-mi nici un interes, pot să sper... că vei fi mai puţin scrupuloasă cu mine ?...

— Mai încet, micul meu don Juan !.. ascultă, Manoil ? voi să-ţi vorbesc serios : îi port un interes de soră ; iată tot. Dar închipuieşti-ţi (lucru ce ar fi cu neputinţă !) că aş avea un alt simţămint; ei, bine ! mă crezi tu că eu sînt o femeie care nu poate afla în datoriile sale atîta putere ca să-1 înfrîne ? însă eu, Manoile, ţi-o repet : nu iubesc ; nu pot iubi decît pe bărbatul meu...

Dar să lăsăm acestea, ca să nu ne mai aducem niciodată aminte. Spune-mi : cunoscut-ai măşti ?... în adevăr, ce însemnează galanteria asta?... Iţi vorbesc şi nu mă asculţi... unde-ţi sînt gîndurile ?

— Ah ! Zoe se crede umilită ?

— Ei, bine ! ce-ţi pasă ? ai zis ?

*** în textul de bază lipseşte probabil o replică (n.e.).**

— Da... negreşit... mi-a venit o idee... din întîmplare... Cine este femeia aceea ce dă braţul ofiţerului celuia ?

— Ce ? n-o cunoşti ?

.— Mi se pare... dar nu... mă-nşel... este peste putinţa...

Este Mărioara. Vezi cum s-a schimbat ? pentru Dumnezeu, Manoile, ce ai ?...

— Mărioara... şi colonelul cela este bărbatul ei ?

— Văd că eşti la a.b.c. despre cele ce privesc pe nenorocita asta ! Să şedem aici, şi să-ţi spun istoria ei.

— Da, da... niciodată n-aş fi crezut să o văd atîta de schimbată !

— Sînt aproape doi ani... după plecarea domniii-tale. într-o zi, aflarăm că Mărioara se mărită.

Asta fu un eveniment în Bucureşti, căci nu era un singur om de societate care să nu fi admirat spiritul şi graţiile ei. Puţine femei, care să nu fi fost geloase pentru interesul ce oamenii îi purtau. Bărbatul ce trebuia să ia era din cei întîi boieri, bogat şi influent, dar bătrîn ; fără cunoştinţe. Tata Mărioarei se opunea la asemine măritiş pentru cuvîntul că ginerile era cu trii ani mai bătrîn decît socrul ; dar Mărioara, nu ştiu pentru care cuvînt, îl voia cu orice preţ. Nunta se făcu. Nu trecu o lună, şi Mărioara fugi la moşia frate-meu. Fuga asta făcu scandal mare în Bucureşti. Bărbatul Mărioarei se plînse la Curte. Frate-meu fu exilat la o mănăstire ; iar Mărioara a se întoarce la barbatu-său sau a se închide pentru totdeauna într-o mănăstire. Atunce ea avu recurs la cîteva persoane influente, dintre streini, cu condiţiile acele cu care Măria Egipteanca făcu cu căpitanul corăbiei ; căsătoria ei fu stricată şi bărbatul îndatorit a întoarce zestrea.

Un june ofiţer de husari, ce domnea peste inima ei, în. mai puţin de trei luni jucă în cărţi toate diamantele Mărioarei. Pe de altă parte, ea ţinea casă deschisă, în care era primiţi şi desfătaţi toţi ofiţerii armiei de ocupaţie : mese splendide, baluri se repetau în toate zilele. Astfel încît fu silită să se împrumute, puind toată averea sa în gaj.

Tînărul husar trebui să plece din țară : Mărioara îl urmă în Roşia, de unde, peste două luni, se înturnă în. tr*-o desăvîrşită mizerie. în lipsa ei, creditorii, nepru imind regulat interesele, îi vîndură moşia la ,licitație. Această se făcu, sau nu se făcu, după regulă, nu ştiu; îndestul că averea ei se vîndu mai pe nimica, şi nu se putu plăti toată datoria.

Mărioara nu era o femeie care să moară de foame; în mai puțin de o lună îşi reluă zborul ei de mai nainte. Astă dată amantul ei era un evreu bogat ; trebile îi mergea cît se poate de bine. într-o zi însă fiul lui Israil găsi ascuns în apartamentul Mărioarei un ofițer de cozaci. Evreul strigă ; pusă înainte sacrificiile ce făcusă pentru dînsa; ofițerul, supărat de atîta larmă, trasă sabia şi pusă în fugă pe rival; apoi, fără mai multă ceremonie, se întoarce şi taie coada Mesalinei aceştia. în curs de trei zile după întîmplarea asta, el umbla din casă în casă, arătînd talismanul său.

Pe altă parte, fiul Iudeii îi luă înapoi toate darurile ce-i făcusă ; iar Mărioara, părăsită de rude şi cunoştințe, se văzu pe poduri.

Pre cît o femeie poate să se degrade şi să se prostituie, Mărioara se cufundă în huma tuturor viciurilor. Astă dată nu mai era amorul plăcerilor care o tîra în perire, ci trebuința : trebuia să se prostituie pentru o bucată de pîne.

Astăzi, mulțămită ofițerului celuia ce-i dă brațul, ea s-a mai împiciorat.

Dar, uită-te, Manoile ! cum toate femeile îşi întorc capul cînd o văd !

— Acum înțăleg pentru ce, cînd întrebam de dînsa, toți tăceau sau clătinau din cap.

— Cele ce auzi despre dînsa trebuie să-ți facă o impresiune tristă, Manoile !... Nu vei tăgădui că ai iubit-o mult...

— Vai ! era cel dintîi amor... dar să nu mai vorbim despre aceasta !... o nebunie !... să plecăm de aice !... vederea ei mă dezgustă !...

— Manoile, te iubesc ca o soră : de aceea voi să-ți vorbesc fără fățărie... Dar să-mi făgăduieşti un lucru -

— Orice vrei.

Să nu te superi de ceea ce voi să-ţi spun, măcar oricît de amar ar fi adevărul vorbelor mele !

Iţi jur!

— Ziceai că vederea Mărioarei te dezgustă ; pentru ce ? pentru că te-a înşalat altădată, sau pentru că ţi se pare degradată astăzi ?

— Pentru cel din urmă cuvînt.

— Bine. Acum ascultă : după obiceiurile de astăzi, bărbaţii sînt şi mai liberi, şi mai toleraţi în faptele lor decît femeile. Dacă îi întrebi, răspund : natura aşa a voit! consecuinţele libertăţii la o femeie sînt funeste ! <}eci femeia nu poate să aibă aceeaşi libertate ca bărbatul ; prin urmare, femeia nu trebuie să fie virtuoasă numai pentru amorul virtuţei, ci şi de temerea relelor consecuinţe : astfel că, urmînd acestui rezonămînt, dacă s-ar inventa o maşină care să întîmpene consecuinţele la care o femeie este expusă prin libertatea sa, morala nu este pentru nemica, şi femeia poate să se degrade în toate privinţele !... Eu însă nu împărtăşesc absurditatea asta şi cred că şi d-ta eşti de părerea mea !

— Unde vrei să vii ?

— Am vrut să-ţi arăt că bărbat şi femeie sînt egali înaintea virtuţei ; că, prin urmare, un bărbat prostituat trăieşte cît o femeie prostituată. Manoile, ziceai că femeia asta te dezgustă pentru că este o prostituată ! ai cuvînt ; dar, între noi să fie, ştii că nu poţi să-i arunci piatra ? ştii că dezgustul ce-ţi insuflă Mesalina aceasta, poţi să însufli şi tu, dacă nu astăzi cînd prestijul trăieşte încă, dar mîne, mai tîrziu, celei mai dulci, mai frumoase şi mai nobile, Zoei ?

— Ştiu.

— Ştii ? şi mi-o zici asta cu sînge rece ? nu cugeti să te îndreptezi ?...

— Ţi-o zic cu sînge rece pentru c-o ştiu bine. Să mă mdreptez ? este prea tîrziu. Ascultă, Froso, şi crede că-ţi Vorbesc cu sinceritate ; nu mai am inimă ; vieaţa îmi *e o povoară ; lumina soarelui mă apasă ; nu mai găsesc mulţămire decît în viciu ; vezi dar că, ca să mă în-^ptez, va să zică să mor... Dar ce însemnează mişcarea asta ? pentru ce toată lumea se duce acolo ?...

— Ce femeie frumoasă ! şopti unul pe la urechile mele.

— Aş da vieaţa mea pe un zîmbet al ei ! răspunsă un altul, şi alergă să-i iasă înainte.

— Ce ? nu mă-nşăl, Froso ?... priveşte : ea este... Zoe \ Zoe la braţul generalului... nu, nu se poate.

— Ai gîcit, ea este, Zoe... dar pentru ce te miri ?

— Nu, nu mă mir, dar o ştiam la ţară.

— Te înşelai... de două zile Zoe este în Bucureşti; şede la una din mătuşile sale, amică a generalului care-i dă braţul... Nu pot gîndi nimic rău ; dar ţi-am spus: teme-te de a pune vreodată pe femeie într-o poziţie umilitoare... vezi cum toată lumea o priveşte ?... în adevăr, Manoile, copila asta este regina frumuseţilor... ţine, dacă vrei, hai s-o vedem ; dă-mi braţul : voi s-o mistific puţintel...

Mă lăsai să mă poarte.

Străbăturăm, cu destulă osteneală, mulţimea ce era adunată ca să admire pe Zoe ; şi ajunserăm pînă la dînsa.

Frosa îi adresă cîteva vorbe pe care nu le auzii. Eu o salutai. Zoe îmi răspunsă printr-o rece închinare din cap.

— Cine este tînărul acesta ? o întrebă generalul rus.

— Nu-1 cunosc, răspunsă ea, şi răspunsul ei veni pînă la urechile mele.

— Auzi tu? Zoe, îngerul acela... o, indignitate !... fiindcă-i la braţ cu generalul nu mă cunoaşte !... In adevăr, iubită, mi-e teamă să nu nebunesc !...

— Ce ai ? mă întrebă Frosa. Eşti preocupat şi palid U

— O să-ţi cer iertare, dacă nu pot sta mai mult aice... Eşti prea delicată, ca să nu-mi dai voie să plec... nu mi-e bine... pămîntul se învîrteşte cu mine...

— Şi unde te duci ? mă întrebă ea.

•— Unde mă duc ? ştiu eu !,..

Zicînd aşa, salutai şi plecai spre uşă. Aici însă ma întîlnii faţă-n faţă cu Zoe.

— Eşti ca celelalte, îi zisei.

Ea zîmbi ca cînd necazul meu îi făcea plăcere.

Ieşii din bal.

Te încredinţez că niciodată în vieaţa mea nu am suferit atîta !

Mărioara, prostituată !... Zoe nu va să mă recunoască ! Qk ! dar lumea asta este un iad !... Plecai pe jos în mijlocul nopţii, fără să ştiu unde mă duc picioarele... „u mai ştiu ce fac şi ce gîndesc !... dar dacă cineva ar fi scris cugetările mele, ar fi făcut să sîngere inima ce ar fi cetit... era frig ; eu, însă, nu simţeam nimic...

Cînd mă trezii eram afară de barieră, în mijlocul ,împului... eram ostenit... şezui la rădăcina unui tei de lîngă şosea. Acolo auzii urletul unui lup, nu departe. In durerea me simţeam o fericire de a fi sfîşiet de fiara asta sălbatică... astfel o aşteptam cu bucurie... cînd zgomotul a doi armăsari, ce tîra repede o sanie, mă făcu să întorc capul. Era lună. Sania se opri înaintea mea.

— Manoile ! Manoile ! mă chemă un glas de femeie.

Era Frosa.

Mă rădicai şi mă dusei către sanie.

— Ce faci acolo, la oara asta ?

— Aştept să vie lupii... dobitoacele astea, sărmanele, urlă de foame... voi să le procur o cină delicată.

— în adevăr... o, Dumnezeule ! sîntem pierduţi ! îi aud urlînd... Manoile, urcă-te iute în sanie...

— Iată-i, vin cu cîrdul ! strigă vezeteul... urcă-te, domnule, că eu plec... am femeie şi copii, şi n-am gust să-mi rămîie oasele aice !...

— Mergi ! îi strigai eu.

Vezeteul întoarse sania repede să plece. Frosa se rădică în picioare şi se lăsă să cadă din sanie în ninsoare : caii zbura ca vîntul spre oraş. Eu alergai să rădic femeia ce mai voia să moară cu mine, decît să mă lase în prada lupilor.

— Ceea ce faci, Froso, este o nebunie.

— Tu mi-ai scăpat vieaţa, şi eu sînt datoare să scap Pe a ta, pentru ca să fim chit.

— Ce fel poţi să mi-o scapi, cînd nu vei putea să-mi dai nici un ajutor ? din contra, si tu esti supusă pericolului.

Ba nu ; fiarăle astea, cînd ne-or vedea doi, s-ar spăirrrînta şi ar fugi.

Lupii veneau alergînd spre noi.

— Dumnezeule! iată-i cum vin de repede!... or să ne sfîşie!... Zicînd vorbele astea se lipi de mine, şi strîiv gîndu-mă în braţe: apără-te, Manoile!...

— Dar cum să mă apăr? n-am cea mai mică armă; ceea ce pot să fac este ca să le ies înainte eu... cum nu sînt mulţi, cu mine s-ar sătura, şi tu vei scăpa... Froso!... o idee... mîne servitorii tăi or să vie să ne culeagă oasele... Lumea o să zică că noi ne-am iubit, şi că întîlni^ rea noastră a fost culpabilă... Froso, asta este o nenorocire de care nu te mai poţi apăra... Froso! lupii sînt încă departe... înainte de a muri, lasă-mă să gust un minut de fericire!... să răsuflu suflarea ta cea dulce... Fii a mea, Froso!... şi viaţa noastră să zboare într-o lungă sărutare de amor şi de voluptate! ..

— Manoile, pentru ce vrei să te despreţuieşti? niciodată, niciodată!... oi muri curată cum am mai trăit: iată singura fericire ce voi să gust înainte de a muri... dar priveşte... vin!...

Frosa, tremurînd de spaimă şi de frig, se strînge lîngă mine ca o floare ce se tupilă în iarbă.

Lupii ajung... dar, în loc să se arunce asupra noastră, ne privesc şi trec repede spărioşi.

Ne-am fost făcut de spaimă singuri.

Fearăle acele era nişte cîni întîrziaţi pe aproape la un cadavru de cal, unde, siliţi de a lăsa locul unei potaie de lup, alergau sperioşi.

La noutatea asta neaşteptată, Frosa săltă de bucurie, şi aruncîndu-se în braţele mele:

— Acum o sărutare de soră! îmi zisă ea.

Buzele mele întîlniră pe ale sale fragede şi profumate... puţin trebui să mor de plăcere!...

— Acum să mergem, Manoile...

— Să mergem.

Plecarăm către oraş. Dar nu făcurăm cincizeci de paşi» şi Frosa îmi zise:

— Manoile! eu nu-mi mai simt picioarele, nu mai pot merge.

— Ce? eşti desculţă? o întrebai eu, uitîndu-mă l[a] picioarele ei.

— Cînd am sărit din sanie, mi-am pierdut pantofii și mantela... Dar ce să fac, Manoile ? eu oi să mor de frig-- oi să"mi pierd picioarele !

— Trebuie să te iau în brațe.

Ea primi bucuroasă.

O luai în brațe şi îi învălii picioarele în mantela mea. Mînile sale reci ca gheața le încălzeam sub buzele mele.

După cîteva minute :

— Cum ai venit după mine ? o întrebai eu.

— Cînd ai ieşit din bal, aveai figura unui om ce rrnarge să se ucidă : mi-era teamă să nu faci vreo nebunie... te-am urmat cu sania încet pînă la locul unde ai stat. Trebuie să mărturiseşti, Manoile, că eşti copil de tot !... dacă-ți eram soră, te-aş fi corectat... dar nu sînt decît o amică, şi nu pot decît să fiu indulgentă la toate nebuniile ce-ți trec prin gînd.

— Eşti un înger, Froso !... Ah ! pentru ce toate femeile nu sînt aşa ?

— Vrei să faci aluzie la Mărioara ?

— Ți-am zis-o : numele acesta e mort pentru mine.

— Apoi dar, de cine vorbeşti ?...

— Să vorbim altele, Froso !... lasă-mă să te admir de devotamentul ce ai arătat astă-noapte... eşti femeie rară... uşoară, nebunatică... iartă dacă-ți vorbesc astfel : dar un caracter...

Nu apucai să-mi isprăvesc vorba, şi întîlnirăm sania Frosei întorcîndu-se să ne caute. Vezeteul pînă la barieră dase zborul cailor, fără să ştie că stăpîna sa a sărit jos ; dar cînd a stat şi a văzut că ea lipseşte, a crezut că a perdut-o şi, avînd teamă, s-a întors s-o caute.

Sania se opri ; ne urcarăm în ea şi intrarăm în Bucureşti.

29 ianuarie

Ți s-o fi urît cu scrisorile mele ! dar ce vei ? asta e singura mea mîngîiere.

Dar ştii tu, iubite ? încă o iluzie perdută de la mine ; şi aceasta era cea mai din urmă care-mi rămăsese ! Zoe s-a perdut !...

30 ianuarie

Astă dată, hotărîrea ce am luat va fi nestrămutabilă. Peste cîteva zile, nu voi mai fi pe lume. Pînă atunce însă am să-mi scot din capete... am să-mi întocmesc un nou harem din cele dintîi fiice ale lui Pafos. Regina lor va fi Mărioara.

Ieri am jucat cărţi : am cîştigat două mii galbini.

Astă-dimineaţă era bîlci, sau, cum zic moldovenii, iarmaroc în salonul meu.

Toate matronele bătrîne din Bucureşti se aflau aice.

— Cine-mi cunoaşte pe una Mărioara ? întrebai turma asta de babe.

Toate-mi răspunseră că numele acesta le este cunoscut.

„Ciudat!... ce-mi spuse Frosa?... ce interes ar avea s-o calomnieze ?..."

— Ce fel este ea ? mă întrebă una din babe.

In cîteva trăsuri îi făcui portretul şi biografia ei.

— Ştiu cine vrei să zici... Nebiruita ! urmă ea, îndreptîndu-se cătră celelalte femei, care începură **a** rîde. Lasă-te pe mine !

1 fevruarie

Cele dintîi umbre ale serei copereau capitala la vederea călătorilor întîrziaţi.

Bucureştii sînt voioşi [în] serile carnevalului. Era o zi de duminică : mii de sănii, trase de cîte doi cai fugători şi coperiţi de pînze albe, pături şi clopoţei, lu ; necau ca nişte umbre zgomotoase pe Podul Mogoşoaei, de ici pînă colo, încărcate de tot felul de oameni, de toate vîrstele şi de toate condiţiile, înväliţi în tot felul de blane bogate şi călduroase.

Strigătul vezeteilor, amestecat cu țipetele unor femei, ce dau, de cîte ori o sanie era aproape să se zdrobească de alta, cu rîsul celor nepăsători şi cu zgomotul miilor de clopoței forma un zgomot mare şi confuz, care semăna [cu] o muzică bizară ce punea în mişcare dănțuitorii aceşti fantastici.

De prisos a-ți mai spune că mă amestecasem cu aceşti nebuni. Sania mea era încărcată de cîțiva oameni, iar eu minam doi cai şi mai nebuni decît noi.

Nu a rămas o singură sanie pe care să n-o fi atins în treacătul nostru ; pe multe le-am răsturnat, pe multe le-am sfănmat. O sanie trecu repede ca săgeata pe lîngă noi : era Zoe, cu o damă, în sania generalului rus.

„Zoe, în sania omului aceluia !... ah ! nu, mă înşel : nu se poate !"

Voii cu orice preț să ajung sania ca să mă informez mai bine.

Dau bici cailor şi arunc hățurile din mînă. Două săgeți aruncate totdeodată nu ar fi zburat cu mai mare repegiune. Ajungem sania în care era Zoe : nu mă înşelasem... Zoe, văzînd caii mei liberi, înțelese, poate, că acesta era efectul supărării mele ; nu ştiu, dar scoase un țipet ce găsi eho în inima mea.

Noi trecurăm ca fulgerul şi pînă la barieră răturnarăm mai multe alte sănii.

Dar umbra se îndesise ; primblătorii începuse a se retrage.

Ne întoarserăm dar acasă, să primim grațioasele nimfe ce trebuia să vie.

— Nu mai este îndoială, zisei ; Zoe e perdută !...

Abia intrarăm în casă şi lacheul îmi anonță sosirea unei fiice a Vinerii.

Zisei să intre.

— Cum te cheamă, drăguliță ? o întrebai.

— Din ce tărîmuri vii, neiculiță ? îmi răspunse ea. Aolio ! una este Zlatca Evreica, de la munte pînă la Dunăre, în Țara Românească.

Era o femeie frumoasă ; avea o talie elegantă şi o figură expresivă, cu trăsuri foarte nobile şi proporționate ; dar albită ca un părete.

După aceasta veni una, încă copilă, încă novisă ; timidă şi speriată ca o păserică prinsă în laţ. Ea pleca ochii şi părea că roşeşte de meseria ce uneltea. Aceasta veni însoţită de mumă-sa. O mumă ce-şi aduce copila să o sacrifice pe altarul viciului ! o mumă î... mîna ei a netezit cosiţele sale şi le-a împodobit de flori, ca să placă, şi mîna acestei mume n-a tremurat !... gura ei i-a dictat, poate chiar fără voia acestei sărmane creaturi, locul unde trebuie să se prostituie, şi această gură pronunţă încă numele dulce de fiică !... şi toate aceste pentru puţină pîne !...

Uşa se deschide, toată adunarea bate-n palme.

— Nebiruita ! Nebiruita !... strigară toţi cu o vie plăcere.

Era Mărioara.

Vederea aceasta îmi făcu o impresie curioasă. Ochii mi se umplură de lacrămi.

— Cine-i stăpînul casei ? mă întrebă ea.

— Iată-1, îi răspunse unul ; Manoil...

— Manoil ? zise Mărioara gînditoare.

— Ce ai, Nebiruito ? ce ai rămas pe gînduri ?

— Nimic... o suvenire... am cunoscut, sînt doi ani, un Manoil... Vede ? întrebă ea pe un june.

— Vede, îi răspunse acesta.

— Loveşte cole ! îmi zise Mărioara, întinzîndu-mi mîna.

— Ce ai întrebat de văd ?

— Nu înţelegi limbagiul nostru ?... ai bani ? iată ce am întrebat. Dar iată Creaţă, Despinca, fata cucoanei !... Ei, scena se deschise frumos... înainte ! Să trăiască sultanul !... Ascultă, drăguţă, îmi zise ea puindu-mi braţul împrejurul gîtului, eşti al meu, şi te iau... dar spune-mi, unde diavolul ai ascuns pîn-acum ochişorii cei drăgălaşi, de nu i-am văzut pe aici ?... Eşti frumos, Manoilul meu-ah ! cît am să te iubesc !...

— De mîne înainte.

— De mîne ? nu voi... din astă-seară... Oh ! nu voi suferi să te văd la picioarele altiia...

— Am dat parola... copila asta care o vezi...

— A ! copilita asta, ce ține ochii în jos ca o mireasă la Ploieşti ! cine eşti tu, care vii să-mi răpeşti amantul ?— Cine te-a "adus aice ?

— Taci, Mărioaro... te rog.

— Este timpul ca să mergem la club, zise unul din convivi.

— Plecăm ! strigară toți.

Lacheii aduseră o colecție de măşti şi domine ; fiecare îşi alese costumul, şi în cinci minute am fost gata.

— Ce faci ? întrebai pe fetița cea timidă, ce o adusesă mumă-sa, şi care sta la o parte fără să se mişte.

— Voi să-ți vorbesc, îmi zise ea, dar nu aici.

— Să-mi vorbeşti ? vino în salon.

Ea mă urmă. Acolo, se aruncă la picioarele mele şi, luîndu-mi mînile, le încarcă de sărutări.

— Scapă-mă, scapă-mă ! îmi zise ea plîngînd ; eşti bun şi nobil... mă vei înțălege, şi fie-ți milă de mine !...

— Ce este ? spune...

— Oh ! domnule... femeia asta ce m-a adus aice este mumă-mea... femeia asta ce va să mă peardă este mumă-mea. Ea are un amant care-i cere bani ; nu este nimic care să nu facă pentru dînsul ; prețul, cu care ea vra să-mi vîndă cinstea, este în folosul omului aceluia... Am venit fără voia mea... Sînt cîteva zile, ea îmi propuse să mă duc la un boier ; eu m-am împotrivit, m-am rugat, am plîns ; dar în zădar... apoi i-am spus că oi să fug în lume... atunci ea sări asupra mea ca o fiară şi-mi făcu trupul vînăt de bătăi... însă nu izbuti a mă pierde. Astăzi iar îmi propuse. Atunci îmi zisei : „M-oi duce, poate că omul căruia mă vinde va fi mai cu inimă decît mumă-mea... poate că în fundul inimei lui va fi mai rămas încă o lacrimă de compătimire... poate-i va fi milă de mine Şi mi-a scăpa cinstea, şi mă va smulge din ghearele acestei mume crude !..." O, Dumnezeule, asa-i că nu m-am înşelat?

— Rădică-te, copilă ; n-ai nici o temere !... oi să te trimet la o cucoană la țară, unde vei fi în siguranție... Luai condeiul atunce şi scrisei :

„Dragă Duducă !

Fetița asta este virtutea personificată. Ea îți va spune ce soartă o goneşte. O pui sub protecția d-tale ; ştiu că eşti bună şi generoasă pentru toți şi pentru toate ; fii şi pentru dînsa. Adio, dragă Duducă, nu mă uita î

Manoil"

Chemai pe slugă.

— Mîne să te scoli de dimineață, să iai caii de poştă, să-i pui la călească şi să te duci la Petreni cu scrisoarea şi cu copila asta ; îmi vei răspunde de dînsa cu capul. Du-te !... Iar tu, copilă, intră colo, în cabinetul meu, şi te odihneşte pînă mîne dimineață...

— Mulțămim, domnule, mulțămim !... eşti un suflet generos şi nobil !...

Mersei să însoțesc pe ceilalți.

Sala balului era încă plină. Căutai pretutindene să văd pe Zoe. Deşartă dorință !

Intrai în sala unde se joacă cărți, tîrînd după mine trupa zgomotoasă. Zoe nu era nici aici.

Pe masă era o movilă de aur.

Un evreu, în mijlocul a douăzeci de puntători, întorcea neîncetat o păreche de cărți în mînă.

— *Va banque !* îi strigai eu, puind o carte pe masă.

La vorbele aceste toți întoarseră capul cătră mine, privindu-mă cu mirare; şi fiecare îşi trase cartea ce pusesă.

— Scoate bani, zisă bancherul, sau scoate-ți masca, ca să te cunosc.

Aruncai pe masă o pungă cu o mie de ducați. Ochii evreului se înflăcărară ; ai fi zis că e un lup flămînd, ce vede o pradă. Mîna-i tremura ca la Cain ; vorba i se încurca pe buze.

— Cartea pe față ! îmi zise el.

— Mergi înainte !... stăi !... am cîştigat !...

Luai banii şi ieşii în sală, dînd brațul Mărioarei.

— Acum să cinăm, dragii mei !

— Să cinăm, ziseră femeile.

Trecurăm într-un cabinet la o parte. Aici dădui ordin să se puie şesesprezeoe talgere. O mulțime de cunoştinț veniră de mă felicitară.

Invitai pe toți la masă. Eram opt bărbați ; ne mai trebuia trei femei... şeful poliției se însărcina să le aducă.

£je puserăm la masă. Mărioara desfăta societatea prin glumele sale.

— în sănătatea lui Manoil ! strigă unul, rădicînd un toast.

Vivat !...

Toastele se repetară, şi vinul curgea în torent.

— Eu proclam pe Manoil şeful nostru ! strigă un altul.

— Cel mai frumos amant ce am avut ! zisă Mărioara, cerîndu-mi o sărutare.

— Să trăiască Manoil !

Capul mi se întorcea.

— Pentru ce te-ai întors din Roşia, Nebiruito ? strigă unul.

— Amorul patriei a înturnat-o, zisă un altul.

— Taci, Petrachi ! zisă Mărioara. Tu nu deschizi niciodată gura decît ca să spui o prostie... vedeți cum se scriu istoriile în secolul nostru ?

— Apoi, dar, spune tu.

— Băiete, dacă vreodată te vei apuca să scrii biografia mea, scrie că Nebiruita s-a întors din Roşia pentru că amantul ei nu mai avea nici un ban. Nu-mi place să mă linguşască nimeni.

— Nebiruito, îi mai zisă unul, eu mă însărcinez să scriu vieata ta, cu condiție să-mi spui cîti bărbați ai iubit?

— Dar ce naiba aveți, domnilor, în astă-seară ?... ar zice cineva că v-ați lăsat duhul la uşă !... cîți bărbați am iubit ?... voieşti să mă insulți ? dragul meu, pentru Dumnezeu ! nu-mi scrie vieața, căci în loc să faci un roman sau o tragedie, te vei trezi că ai făcut o novelă Pastorală.

— E neprețuită ! zisă altul.

— Vorbeşti ca cînd nu te cunoaşte nimeni, zisă aga ; sînt doi ani, la Petreni, erai nebună de amor după un... ◦◦-l mai numesc ?

— Zi mai bine după doi... şi pentru ce să nu-i nu-^◦Şti ?... să-i spun eu : unul era Alexandru, şi altul Manoil... ca tine, dragul meu... şi îți seamănă... dar este

multă vreme de cînd n-am mai auzit vorbindu-se de dînsul... sînt sigură că a murit, cel dintîi era mai pozitiv şi a ştiut să se folosească de şederea mea la ţară. Cel al doile era un poet... mă iubea, sărmanul, ca un nătărău ; dar fu mai puţin folosit decît Alexandru ; însă vă jur că n-am iubit nici pe unul, nici pe altul.

— Eşti dar o femeie fără inimă, îi răspunsă unul.

— Eşti un nebun, îi zisă ea ; auzindu-te, cineva ar crede că eşti un vieţuitor din lună ! o femeie care se prostituie la cel dintîi sosit care-i zice că o iubeşte, că moare de amor, este o femeie de inimă, nu-i aşa ? dar, *imbecile !* oameni de aceia sînt mulţi ; toţi pot să-ţi zică că te iubesc, că mor de amor... vorbele nu costă nimic... Trebuie dar să te dai la toţi, căci trebuie să ai inimă !...

— Este nepreţuită, repetă cel ce mai zisesă vorba această.

— O idee ! strigă unul.

— Care ?

— Să mergem să jucăm cărţi, şi cine va cîştiga să dea toţi banii Nebiruitei... i se cuvine, căci, pre legea mea, este nepreţuită !

— Bun ! răspunsei eu... am două mii ducaţi cu mine; toată starea mea în bani ! ori îi pisez toţi, ori îi îndoiesc şi-i împart cu Nebiruita.

— Ştii ce, neiculiţă ? îmi zisă Mărioara. închipuieşte-ţi că ai cîştigat aste două mii*ducaţi care-i ai ; şi, dacă eşti hotărît să-i împărţi cu mine, dă-mi acum o mie.

— Lasă-mă, Mărioaro ! mia care mi-o ceri poate o să-mi aducă norocul. Să cîştig încă două mii î ş-apoi să vezi vieaţă ce o să ducem !

— Bravo ! noroc bun, Manoile ! un toast în norocul lui Manoil, domnilor !

— Bravo ! ziseră toţi ; toastele se repetară ; şi eu, însoţit de vreo doi din convivi, plecai, lăsînd pe ceilalţi cu femeile la masă.

— Ai perdut, îmi zisă el cu sînge rece.

— *Quitte ou double* ! îi zisei, puind altă carte.

El amestecă cărţile, le întoarse :

— Ai perdut, îmi mai zisă el, scoţîndu-mi-o în faţă

Dau toţi banii ce aveam.

— Nasturii cei frumoşi de briliant nu-i joci ?
O sută de ducaţi mă ţin.
— Fie, ţi-i primesc cu două sute.
— Iarăşi ai perdut ! îmi zice.
Caii şi trăsura, cinci sute de galbini.
— Fie !
— întoarce, că cartea-i pe masă.
— Ai perdut iarăşi, domnişorule !
Mobilele şi tot ce am în casă, trei sute de galbini ! primeşti ?
— Fie... stos î
— Valet !
— Ai perdut iarăşi !
— Fă-mi credit.
— Nu se poate. Apoi, plecîndu-se la urechile mele : Zoe te iubeşte, îmi zise... renunţă la dînsa ; o mie de ducaţi să jucăm !
— Generalule !
— Gîndeşte-te ; ia-ţi seamă !
— Fie ! îi zisei, şi simţii că casa se învîrteşte cu mine.
— Ai perdut, îmi zisă el, şi lăsă cărţile din mînă. Apoi, plecîndu-se iarăşi la urechea mea : Astă-sară chiar voi veni să iau în stăpînire caii şi apartamentul d-tale, cu tot ce se află înlăuntru.
— Astă-seară ? nu se poate ; o ! unde să mă culc ?
— Unde ştii... asta nu mă priveşte.
— Dar, generalule, fii omenos !
— Vrei să-ţi fac graţie ?...
— Graţie ? Află, domnule, că românul nu cere graţie în nenorocirile sale !
Eram desperat. Mă întorsei în cabinetul unde aşteptau femeile.
— Am perdut tot !...
— Nu e nimica, răspunsă Mărioara, nici eu vra să zică n-am cîştigat. Mîni o să-ţi întorci. Umpleţi paharele, domnilor ! şampania deşteaptă bucuria şi sparge întristarea !
Capul meu vuia; credeam că casa se întoarce cu nune, vedeam oamenii pe jumătate ; pare că toţi dănţuia înaintea ochilor mei ! Mărioara nu era mai puţin

amețită ; părul ei scurtat şi castaniu cădea pe umerii albi ca laptele. Ea se pleca pe mine, gura ei căta neîncetat cînd buzele mele, cînd paharul de şampanie.

— Vieața e tristă, amicii mei ! să bem, ca să înecări) durerile ce simțim !...

— Ce ? ai şi tu dureri ? o întrebă unul.

— Dacă am dureri ?... crezi că vieața ce o duc îmi este plăcută ? crezi că nu am o minută în care roşesc de mine însumi şi plîng cu lacrămi ?

Zicînd vorbele aceste, o înecă plînsul.

— Dar sînt nebună ! urmă ea. Dragii mei, iertați-mă, uitasem că eu sînt aici ca să vă fac de petrecere... să bem... bucuria va veni !... vino, scumpul meu Manoile... o sărutare, o lungă sărutare, şi fii voios, astfel este cartea.

— Dar am perdut tot.

— Ce fel ?

— Tot, îți zic ; acela ce cerşeşte pe poduri este mai bogat pe lîngă mine... nu mai am nimic...

— Nici cu ce plăti masa ?

— Nu mai am nici unde dormi astă-noapte, am perdut trăsura, caii, casa şi tot ce am înlăuntru... nu mai am decît fracu ăsta ce vedeți asupra mea !...

— Adevărat, strigară doi inşi, noi am fost marturi la aceasta,

— Dacă este aşa, zisă Mărioara, îți fac reverințele mele, domnule Manoile ! vei plăti scump farsa ce ne-ai jucat!...

— Dacă este aşa, zisă birtaşul, vei avea bunătate să-mi laşi aice fracul...

— Bravo ! strigă altul, dezbrăcați-1 !

Oameni şi femei puseră mîna pe mine ; într-un minut eram jumătate dezbrăcat.

— Aide ! zise un «vechi camarad, fă-ne ceva versuri să te iertăm !

— Ce ? este poet acesta ?

— Atîta-i lipsea !

— Manoile, dacă eşti poet, gîceşte cu ce se rimează poețel ?

— Cu uşurel, răspunsă altul.

— Ba cu misei, strigă un altul, si toti începură ·· rîdă.

___Îmi vei plăti cu sîngele tău aceasta ! îi strigai.

Rîsul lor se adăogi.

— Manoile, fă-mi o odă, să te plătesc aice...

.— D-zeul meu ! cine mă va scăpa ?...

— Eu, răspunsă un glas de femeie.

Mă întorsei şi văzui o femeie în mască, care-mi întinsă mîna.

— Vino, Manoile !

— Zoe!...

— Unde să vie, zisă birtaşul, este dator cu o sută de galbini.

— Iată-i, zisă ea, aruncînd o pungă plină cu aur.

Birtaşul numără banii şi află soma îndoită.

— Dacă este aşa, am cinste să mă închin...

— Vino, vino, Manoilul meu !...

Mă îmbrăcai şi urmai acest înger ceresc.

— Să ieşim de aice, zise Zoe.

— Dar unde să mergem ?

— Acasă.

— La mine ?

— Dar.

— Dar nu ştii nimic ?... dreptul de a reintra în casă l-am perdut în cărţi... casa mea va fi orizonul de acum înainte...

— O, Dumnezeule !

— Zoe ! Zoe ! sînt un mizerabil... numai moartea poate să mă scape !...

— Manoile, nu vorbi astfel...

— Zoe, nu sînt demn de pardon... am jucat în cărţi... întoarce-ţi ochii de la mine, căci ai să auzi un lucru grozav !

— Pentru D-zeu, mă spării î...

— Am jucat în cărţi... pardon... pardon... pe tine, Zoe, pe tine te-am jucat...

— Nu te înţeleg...

— Un om mi-a zis : „Zoe te iubeşte ; renunţă la ea, şi să jucăm : dacă perd, perd o mie de ducati, dacă cîş-

J~— D-zeul meu !... dar eşti nebun !... unde o să dormi astă-noapte ?...

Nu ştiu.

— Să mergi la Frosa, sau la Elena... aşteaptă-mă ***un*** minut... voi să le întîlnesc...

Zoe se duse.

Generalul trecu pe lîngă mine.

— O vorbă, domnule !

— Două, dacă vrei.

— Dinioarea erai egalul meu ; acum nu ai nici unde să treci noaptea. Vino să-ţi fac o propunere.

— Care ?

— Ştii că sînt puternic ?... înaintea mea nu este nici o autoritate aice care să rădice fruntea...

— O ştiu.

— Eu din astă-sară îti iau casa în stăpînire.

— Poţi.

— Dar pot totodată, nu numai să te las acasă, dar să-ţi întorc şi banii ce am cîştigat.

— Cum ?

— Mai întîi să ieşim îndată de aice.

— Pe urmă ?

— Acasă ţi-oi spune.

— Primesc.

Ieşirăm din bal, în cîteva minute furăm acasă.

— Ia o hîrtie şi scrie ce ţi-oi dicta eu...

— Numai să nu fie o laşitate.

— Domnule !

— Dictează... vom videa...

„Zoe /

Dacă vrei să mă vezi încă o dată, cîteva minute înainte de a muri, grăbeşte de vino." Destul. Acum subscrie şi trimite scrisoarea la Zoe. Tu vei pleca de-acasă, înţălegi ?... iată condiţia de care îţi vorbeam.

— Ascultă, generalule ! am călătorit mult ; am văzut tot felul de ţări... prin urmare am cunoscut tot felul de mizerabili !... iar nici unul care să te întreacă !...

Generalul se sculă.

— Domnule ! astă insultă se poate spăla numai cu vieaţa!...

Nu apucă să mîntuie şi deodată văzui că uşa cabinetului se deschise repede.

Era Frosa şi Zoe.

Mulțămesc, Manoile î mulțămesc, îmi zise Zoe ; ai inimă nobilă.

— Stăi, generalule, zise Frosa... ascultă, Manoile, omul acesta este un laş, un ticălos... cărțile cu care ți-a cîstigat erau măsluite... nu-i eşti cu nimica dator !...

— Doamnă, ie-ți seama !... o să-mi răzbun amar ! zise generalul ieşind.

— Să-ți răzbuni asupra unei femei ? nu este noutate ceea ce zici.

— Cărțile era prifăcute ?

— Ascultă, Manoile. De cînd ai intrat în bal, nu te-am scăpat un minut din vederea mea ; pe cînd jucați, eram acolo, lîngă generalul ; un ofițer îi da de cîte ori puntai o pāreche de cărți pe ascuns ; privitorii şoptiră la urechele mele : „Cărțile sînt măsluite, îl înşeală !..." însă nime nu avu curagiul să ți-o spuie ție... eram indignată, cu atîta mai mult căci auzisem ce-ți şoptise generalul... astfel îi smulsei cărțile din mînă : „Generalule, eşti un laş " îi zisei. „Vedeți, domnilor", mă îndreptai către mai mulți jucători care, examinîndu-se, declarară că aveam dreptate. Te căutam să-ți spui, cînd găsii pe Zoe spăimîntată de nenorcirea ce ți se întîmplase. Copila îmi zise că te-a văzut în bal; te căutarăm în deşert. Atunci, crezînd că ai venit acasă, alergarăm aci, tocmai pe cînd intrai cu generalul. Temîndu-ne de vreo laşitate din partea acestui om, ne ascunserăm în cabinetul cela de unde am auzit toate.

— Mulțămesc, bunul meu Manoil... căci dacă mi-ai fi trimes scrisoarea aceea, aş fi venit îndată.

— Dar e tîrziu... Zoe, să mergem acasă.

— Da, buna mea Frosă.

— Manoile, cred că o să te videm înainte de plecare, nu-i aşa ?

— De plecare ? nu ințăleg ce vrei să zici.

— Ne ducem la Paris... cel mult... peste patru zile...

— Singură ?...

Cu Zoe, Elena si Andrei...

— Cu Zoe ?

Lucru ciudat !... Noutatea asta făcu o impresie străină asupra mea... nu ştiu ce simții, dar aş fi voit ca Zoe să nu plece, sau să nu plece fără de mine. Văzui în irna-

ginația mea, ca printr-un vis, copila aceasta, lăsata în voile sale, ocolită de adoratori... iar eu şters din suvenirea sa... oh ! eram gelos !... „Zoe pleacă !..." cuvîntul acesta îmi făcea rău, ea era singura ființă ce se mai interesa de mine ; şi o perdeam pentru totdeauna, poate.

— Ei, bine ? mă întrebă Zoe cu Frosa.

Aş fi dat lumea ca să nu plece.

— O, D-zeule ! aşadar am să rămîn cu totul străin în lume !...

Cu vorbele aceste mă înecă plînsul.

— Trebuie să fiu prea degradat şi prea nefericit, de bunăoară că toată lumea mă părăseşte.

Îmi ascunsei capul în mîni şi, fără să voi, plîngeam ca un copil.

— Zoe ! dacă inima nu te mai ține aice şi dacă sînt ursit să văd stîngîndu-se cele mai dulci vise de fericire ale vieții mele, şi să mor de durere, pleacă ! pleacă ! singurul lucru ce te rog este : să nu mai gîndeşti, şi să nu-ți mai aduci aminte de mine. Dar eşti crudă, Zoe !... căci eu nu am meritat o lovitură ca aceasta !... ah ! în adevăr, doamna mea, sînt nebun ca să vorbesc astfel !... căci, în sfîrşit, cine sînt eu ?... un om vil şi degradat, pe care sufletele cele mai vile şi mai degradate ar fi trebuit să-l părăsească !... da, da, sînt nebun... ah ! pardon, pardon, Zoe, dacă am crezut un minut că un înger ca tine a putut să mă iubească !...

— Nu-ți ziceam eu ? zise Zoe, aruncîndu-se în brațul meu. Te iubesc, te iubesc ! Manoilul meu !... nu, nu voi pleca ; o durere desperată îmi insufla ideea aceasta... dar acum... oh ! zi, zi încă o dată că mă iubeşti !... vorba asta în gura ta este dulce ca vieața !...

Vorbele, fără şir, se grămădeau pe buzele sale : lacrimile străluceau în genele ei.

— Te iubesc ! Zoia mea !... încă de mult, eu însumi nu ştiam... da, da, te iubesc ! cînd auzii că ai să pleci, mi se păru că o mînă de fer îmi smulge inima !...

La vorbele aceste, Zoe plîngea cu hohot.

— Iartă-mă, îmi zise ea. Sînt atît de fericită !... nu ştiu ce zic, ce fac \... ah ! cînd ai şti cît sufeream !...

— Zoe ! numai eu am trebuință de iertare.

— Fetică ! zise Frosa, este miezul nopții, să mergem

— Dar, Zoica mea !... acum să te duci... ai făcut un om fericit, ai rădicat un om din tina ticăloşiei... acum. poţi să te duci şi fii mulţămită cu inima ta... aducerea-aminte a cuvintelor tale va rămînea să mă mîngîie în singurătatea mea !...

.— Mîne vom prinzi împreună ! zise Frosa, şi făpturile astea june şi drăgălaşe dispărură ca două umbre de fericire.

3 fevruarie

Abia cele dintîi raze ale zilei pătrunseră în camera mea, şi generalul trimise doi marturi să mă cheme la duel.

— Generalul îmi face mare onoare, le răspunsei eu. Primesc cu plăcere propunerea sa... nu aveţi trebuinţă a vă înţelege cu martorii mei ; mă voi bate cu armele ce va voi generalul... locul, pavilionul de la Băneasa ; la amiazăzi voi fi acolo cu martorii mei.

Trimişii generalului ieşiră.

— Domnule Manoile ! îmi zise Ana, copila ce o smulsesem din ghearele prostituţiei şi care dormea într-un cabinet alăturea, aşteptînd să plece la ţară.

— Ce vrei, Ano ?

— Vrei să te baţi în duel ? am auzit tot fără să voi ; te încredinţez... nu-mi puteam astupa urechile.

— Ei, bine ! şi pe urmă ?

— Poate să te omoare !... ce păcat !... eşti atît de bun, atît de mărinimos !... Dacă aş putea, te-aş opri ; dar nu am nici un drept asupra d-tale. Iţi fac însă o rugăciune !

— Spune, copilă !

— Lasă-mă să stau încă astăzi aice... Rănit, ferească Dumnezeu ! să aibă cine să te caute : o femeie se pricepe mai bine...

— Eşti liberă să faci ce vrei.

Mă îmbrăcai şi ieşii să-mi caut marturi.

Băgai de seamă că toată lumea ce mă cunoştea şi ce întîlneam, sau întorcea capul, sau se uita la mine cu curiozitate, îmi închipui că aceasta vine de la scena ce avusesăm la bal.

Merg la doi inşi care-i cunoşteam ; îi rog să-mi fi@ martori : nu vor să primească.

Oriunde mă îndreptai, îmi închiseră uşa.

Temîndu-mă să nu lipsesc de la randevu, alergai l. Băneasa, fără martori. Nimeni ! aştept acolo : nimeni.

Mă întorc acasă ; întreb dacă cineva m-a căutat : nimeni !...

— Cu atît mai bine că n-ai găsit pe nime, zise Ana.

— Ano, mi-am luat de seamă că tu nu trebuie să te duci la ţară. Ţi-am găsit eu un loc mai bun aice în Bucureşti. Este aice o domnişoară frumoasă la chip ca şi la suflet. Ea mă iubeşte ; eu o iubesc ca vieaţa. Dar sînt nebun !... Ce-ţi vorbesc eu ţie astfel de lucruri ?... tu nu ştii încă ce vra să zică a iubi.

— Iţi cer iertare, domnule Manoile ! îmi zise ea. Sînt ele cincisprezece ani, este adevărat ; dar nenorocirile mi-au dat douăzeci. Părăsită de mumă, de toată lumea, simţeam trebuinţa de a iubi ceva... iubesc un băiet de dfoiuăzeci de ani, care, ca mîine, este şi el străin în lume ; noi, săracii, noi iubim mai mult decît d-vstră, căci în vieaţa simplă şi tristă, inima este singura a noastră comoară.

— Bine, Ano, şi unde este iubitul tău ?

— El este în casa logofătului B...

— în ce condiţie ?

— Rob.

— Rob ? ţigan ? tu, o fiinţă atît de frumuşică, să iubeşti un ţigan !

— Aşa, domnule, şi încă cu iubirea cea mai adevărată. Dar cînd ai şti ce suflet are băiatul ăsta ; cînd ai şti cîtu-i de bun, delicat, cuminte... O ! domnule ! nime n-ar zice că e ţigan. Să-1 auzi cît de dulce vorbeşte ! să vezi cum scrie...

— Cum ? un ţigan să ştie carte ?

— Dar, domnule. Dascălul care avea boierul în casă pentru copii 1-a învăţat şi pe dînsul carte. Toată ziua muncea bietul băiat ca un rob, iar noaptea învăţa, căci avea tragere de inimă. Nu este destul atîta, dar el şi zugrăveşte, domnule ! a învăţat şi zugrăvitura de la dascălul acela. Să vezi cum mi-o făcut portretul meu, fără să fiu faţă...

Vorbind astfel îmi scoase un cadru mic, cu două fețe.

Pe o parte era portretul ei, desemnat cu tuş ; era destul de bine, pe ceia parte era un portret bărbătesc.

— Dar acest portret al cui e ?

—- Este portretul său. L-am rugat eu, şi s-a zugrăvit singur în oglindă. Aşa că-i bine, domnule ?

— Amantul tău, Ano, este cu talent, şi îți dau dreptate să-1 iubeşti.

— Aşa-i că e păcat, domnule, să fie rob ? închipuieşte-ți ce voi face eu acuma cu iubirea mea ? eu nu-1 pot dobîndi decît făcîndu-mă noabă ; şi ştii, domnule ? numai ideea asta mă face să nebunesc. Este grozav lucru a fi cineva rob, domnule, nu-i aşa ?

— Ai dreptate, copila mea ! robia este amară !

— De multe ori 1-am îndemnat eu să se hotărască să fugă cu mine ; să trecem în altă țară şi să ne facem nevăzuți de aice, ca să trăim liberi, dar el nu vra, căci nu se îndură să lase pe mumă-sa, pe care o iubeşte ca sufletul. Eu, una, nu ştiu cum poate el să-şi iubească muma. El să şi teme : boierul, stăpînul său, e mare şi puternic ; el, prin ocîrmuire, îndată ne-ar urmări şi ne-ar prinde, şi atunce ar fi vai de el !... Ah ! Dumnezeule f cînd ar şti Stanică că eu sînt aice, sînt sigură că s-ar ucide !...

— Linişteşte-te, Ano ! Zoe o să facă fericirea voastră... sînt încredințat...

— Ah ! domnule Manoile ! ce văd ?... curtea e plină de cazaci ! Uită-te !...

Copila ieşi şi după două minute întră spărietă.

— Domnule Manoile ! poliția !...

— Zi să intre !

Secretarul poliției întră însoțit de doi.

— Cunoşti stiletul acesta ? mă întrebă polițaiul, arătîndu-mi un cuțit plin de sînge.

— Este al meu, îi răspunsei, literile aste inițiale mărturisesc. Dar cum sa află el în mîna d-tale ? ieri încă era Pe n^asa mea, aice !...

•— Acest stilet s-a găsit în noaptea trecută înfipt în inima colonelului P... ! zise el.

— Amantul unei femei numită Mărioara Y

— Vezi că ştii ? scrieţi aceasta, domnilor, ca prima d-sale arătare !... Acuma, domnule Manoile, trebuie să înţălegi că este bănuială cum că uciderea asta s-a comis de d-ta... Mărioara aceea te acuză, şi cuţitul acesta, care nu tăgăduieşti că e al d-tale...

— Ce fel mă acuză ? Mărioara ?

— Zice că te-a văzut ieşind din camera colonelului...

— Calomnie, domnule ! calomnie infamă !

— Acuma deodată d-ta eşti arestat, domnule ! înţălegi bine că nimeni nu poate zice încă că d-ta eşti ucigătorul... este bănuială... £oi ne facem datoria pînă cînd tribunalul va hotărî...

Apoi turnîndu-se cătră Ana :

— Fata asta, oricine ar fi, se socoteşte arestată. Porunca zice să te arestăm în casa d-tale... o persoană deosebită ca d-ta nu are loc la puşcărie... Nimeni nu poate ieşi de aici ! Acuma, domnilor, noi să mergem !

Poliţia ieşi.

— Domnule Manoil ! nu eşti vinovat... D-zeu însuşi să mi-o zică, nu o cred !...

— Eşti bună, Ano ; îţi mulţămesc ! Nu mă tem de legi. Dreptatea va fi pentru mine... sînt calomniat... dar am cuvînt să mă tulbur : calomnia este ca un cărbune stîns, ce nu te arde, dar te mînjeşte. Ieri seara încă, eram ferice ca o pasere în aer ; şi astăzi... dar este o fatalitate ce cade asupra mea ! abia îmi zîmbeşte un minut de fericire... şi se stinge ca un vis !... Zoe, poate, nu va crede niciodată că sînt nevinovat! toată lumea mă va ocoli ; părinţii mă vor arăta copiilor lor, şi vor zice: „Acest om este un ucigător !"

Un serv îmi aduse o scrisoare.

O scrisoare ! poate de la Zoe !... O deschid... era de la martorii generalului.

„Domnule !

N-am venit la randevu pentru că eşti acuzat de ucigător. D-ta înţălegi că pe cît timp vei purta acest nume, nu poţi să te baţi cu un om onorabil."

Scrisoarea aceasta îmi explică primirea cea rece a cunoştinţelor mele în ziua aceasta; refuzul martorilor Ş.c.l.

Zgomotul se răspîndise în oraş că sînt ucigător.

Mulţimea credulă, fiara aceasta cu o sută de inimi" ,i fără nici un cap, se strînse înainte casei mele. Unii strigau : „Afară ucigătorul !", alţii aruncară cu petre în fereşte. Pe Ana o răni la cap. Poliţia veni^ şi împrăştia norodul.

4 fevruarie

Toată lumea mă ocoleşte. Zoe plînge ; nenorocirea mea îi va ucide vieaţa; trebuie să mă fi despreţuind !...

Numai la nenorocire cunoaştem adevăraţii amici !... eu însă nu am nici unul, căci toţi m-au părăsit, pînă şi Ana. Toţi, afară de unul, care niciodată n-a avut un bine deosebit de la mine ; German, sărmanul bătrîn să-1 fi văzut cum îmi lua minele şi le săruta, zicîndu-mi : „Curagiu... Dumnezeu e bun !..."

Ana, care o credeam a fi un înger, însuşi ea a fugit ! dar sînt nebun ! pentru ce mă voi plînge ? trebuie să sufăr urmările faptelor mele ! cine altul, decît eu însuşi, este cauza tuturor acestor nenorociri ?...

5' fevruarie

Nu trebuie să osîndim repede.

Zoe a venit să mă vadă.

Abia întră în camera mea şi mi se aruncă în braţe plîngînd.

— Manoile ! toţi te părăsesc ! în familia noastră nime nu vra să mai audă de tine vorbind ; numai unchiul meu îţi ţine parte. în lume, femeile, mai generoase decît bărbaţii, au luat partida ta ; dar eu sînt sigură despre inocenţa ta !... Eu, Manoile, sînt încredinţată că nu eşti culpabil... eşti jucăria unei intrigi infame... Ah, ce necaz am avut pînă să viu aice !...

— Zoe ! îngerul meu, care-mi dai vieaţă în minutele aceste ! îmi zici că eşti sigură de inocenţa mea !... ei, tone!... sînt fericit!... ucigă-mă ; voi muri cu nepăsare! ce-mi pasă că lumea mă ocoleşte ? tu îmi rămîi, Zoica

mea !... Lumea, pentru mine, eşti tu ! Amorul unei femei degradate m-a fost degradat, şi îmi făcusă vieaţa povoară ; amorul tău mă rădică şi-mi face zilele plăcute !.., Lasă-mă să-ţi sărut mînile... picioarele... o, sufletul meu i lasă-mă să te admir ! eşti frumoasă sub costumul acest negru ! frumoasă ca dimineaţa care iesă din umbrele nopţii !... Lasă-mă să admir florile acele cereşti şi fragede ce soarele tinereţei le seamănă pe feţele tale !... să le admir eu, eu singur !... căci vezi, Zoică, sînt gelos şi de lumina zilei ce te sărută !...

— Manoile !...

— Sînt nebun, nu-i aşa ?

— Nu am zis aceasta. Dar pentru ce să fii gelos ?... sau mai bine... da, da, Manoile, fii gelos !... şi mă iubeşte !... eu însuşi sînt geloasă... Ah... cînd ai şti cît am suferit pe cînd te vedeam vorbind cu alte femei !... dar eram nebună ; nu aveam cuvînt; aşa e, Manoile ? Ah, zi că nu aveam cuvînt !

— Copilă !

— Mi se părea numai că am cuvînt; nu este aşa ?

— Zoe, poţi bine să zici vorba asta, căci nu eram atît de căzut, pre cît mă arătam. Fiinţele acele voioase ce aveau numai chipul femeilor se împărtăşea de masa mea, dar nu şi de inima mea.

Dar să lăsăm vorbele aceste, o, dulce înger ! trecutul mă face să roşesc şi să tremur !... mi se pare că mă trezesc cu patimă şi cu sinceritate!... însă adu-ţi aminte! sînt ucigător, cel puţin în opinia lumei.

— Şi ce-ţi pasă de lume, ai zis, dacă eu te iubesc... apoi, mîne vei fi liber... căci eşti inocent... o ! sînt sigură că degetul lui D-zeu va descoperi inocenţa ta... odată liber... plecăm de aice, în ţări streine !

— Ai uitat că eu nu mai am nimica ?

— Dacă vrei tu, Manoilul meu, oricînd mi-ai zice, mîna aceasta va fi a ta !... eu am avere mare... ce este al meu, va fi al tău... nu o să fii bărbatul meu ?...

— Lumea o să zică că mă hrăneşti tu.

— Ce-mi pasă de lume ?

— Conştiinţa mea !

— Conştiinţa ta ? dar este întemeiată pe prejudeţele lumei... Vom merge la moşiile mele, care sînt largi şi

frumoase. Eu voi fi fericită pretutindene unde vei fi

Vom lucra pămîntul. Tu nu vei urmări vieața vagafrondantă a slujbelor, nu-i așa? Trăind la țară ne vom deda la o vieață dulce, pastorală; vom avea cărți cari să ne clistragă; ne vom cultiva spiritul... și amorul va face din inimile noastre niște modele demne de paradis... în cîțiva ani, cultivînd moșiile, vom îmbunătăți starea locuitorilor; vom face mult bine; ș-apoi în scurt vei face starea tu însuți, și starea aceea va fi a ta. Apoi, tu nu știi, Manoile, tu nu ești sărac precît gîndești... moșia ta s-a vîndut la licitație; dar unchiu-meu a cumpărat-o pentru tine.

— Adevărat ?...

— Eu am scris acturile.

— Ah ! Zoe ! ești încîntătoare !

— Nu, zi-mi că am cuvînt.

— Tot cuvîntul, îngerul meu !

— Vezi așa, acum ești cuminte !

— Dar judecata ?

— Ești inocent, Manoile; și nu ai a te îngriji.

Secretarul poliției intră în cameră.

— Doamna mea! este timp... Măria-sa Doamna te așteaptă !...

' — Viu.

Acest trimis se închină și ieși.

— Voiam să te văd... însă nu puteam să răzbat aice, zise Zoe, care vru să-mi explice aceasta. Atunci m-am dus la Doamna; i-am căzut la picioare; i-am spus că ești inocent... că voi să te văd... Doamna este un suflet bun și nobil... m-au luat ș-am venit împreună aice... este afară, mă așteaptă... Adio, Manoile... o să fii liber... sau dacă ursita nu va avea îndurare, oh! te voi însoți, Manoile, oriunde, în exil și în mormînt !...

7 fevruarie

Iubite

. De două zile s-au întîmplat lucruri cît mi se pare că visez!

Ieri era să ies înaintea judecății... la douăsprezece *>are, poliția veni la mine ; mă puseră într-o trăsură închisă şi merserăm la Divan.

Domnul numise o comisie înadins, compusă de cinci membri dintre persoanele cele mai onorabile. Cînd intrai în sală, toți judecătorii aruncară ochii asupra mea şi păreau că compătimesc cu mine. Adevărul este că opinia publică este luminată de o zi, mulțămită femeilor.

Mărioara şi servitorii mortului erau aci. Aceasta purta negru ; fața ei, altădată strălucitoare de frumusețǎ şi frăgezime, acuma era veştedă, încrețită şi vînătă ; privirea •ei stinsă şi spărioasă.

— Femeie ! întrebă prezidentul, un boier gros cu ochelari ; unde te-ai născut ?

— în Bucureşti.

— Care-ți este meseria ?

— Cusutoreasă... modistă.

— Cum te cheamă ?

— Mărioara din botez...

— Iar din gura oamenilor, Nebiruita ! strigă un gamen dintre auzitori, şi toată lumea rîse.

— De cîți ani eşti ?

— Douăzeci.

— Pentru ce acuzezi pe acest om, ou ce îl dovedeşti şi de unde îl cunoşti ?

— îl acuz ca ucigător al colonelului P... am auzit gemete în camera colonelului... am alergat, crezînd că este bolnav... dar abia am deschis uşa, şi am văzut un om furios ieşind din casă... acel om mi se păru să fie Manoil... intrai în cameră, şi aflai pe colonel înecat în sînge şi cu un cuțit în inimă ; iau cuțitul, îl privesc ; era cuțitul lui Manoil... Pe Manoil îl cunosc de cîteva zile...

— Acuzatule, cunoşti cuțitul acesta ?

— Este al meu, făcut de comandă la Paris, cu cifra mea pe el.

— Dar tu, Mărio, cum ai ştiut că cuțitul acesta este a lui Manoil ?

— Pentru că-1 văzusem la dînsul acasă.

Nu-ți voi scrie urmarea proțesului acestuia, fi^ lungă şi neînsemnătoare ; destul că după acuzarea femei

cestia, judecătorii începură a se îndoi despre inocența

Eram uluit. Avocatul mă apăra rău. Punctul principal a să dovedesc, de la miezul nopții pînă a doua zi la ece oare, cum mi-am întrebuințat timpul, fiindcă uciderea pentru care eram acuzat se făcuse în acest spațiu, pin nenorocire, oarele aceste le trecusem singur : la miezul nopții, plecase Zoe și Frosa ; German nu știa că am intrat ; numai Ana ar fi putut mărturisi, și aceasta fugise.

— Este vinovat ! șopti unul din ascultători, vedeți că știe ce să răspundă ?

în timpul acesta, ușa se deschise răpede ; o femeie intră strigînd : „Așteptați ! așteptați !"

Era Ana.

— Eu sînt fiica unei femei sărmane. Muma mea de vro două zile nu mîncase nimic, căci n-aveam pe ce cumpăra o bucată de pîne... lacrămile ei îmi rupea inima, dar n-aveam nici o putere !... cum s-o scap?... îmi veni în minte o idee amară... hotărîi să-mi vînd cinstea pe o bucată de pîne, ca să scap vieața maică-mea... o rugai să mă ducă la d. Manoil. Ea se împotrivi ; eu o rugai ; foamea o birui și în sfîrșit mă duse ea singură acolo unde îi zisesem. D. Manoil îi dete prețul... muma mea, lăsîndu-mă acolo, plecă ! Ei, bine ! de la miezul nopții pîn-a doua zi la zece oare, am fost împreună, și d. Manoil nu a ieșit din casă... iar cînd poliția a venit să-l aresteze m-a aflat acolo.

Vorbele aceste făcură o impresie străină asupra judecătorilor.

— Cum o să dovedești cele ce zici ? întrebă prezidentul.

— Poate spune chiar femeia asta, zise Ana, arătînd pe Mărioara. Ne-am întîlnit acolo, la d. Manoil ; ba încă dumneii pretindea să fie amoreza domnului Manoil, și Pe mine mă lua în bajocoră... Dacă voiți să mai aveți dovadă, chemați și pe maică-mea, și vă va spune.

— Unde e maică-ta ?

— Este aici afară.

Aprozii chemară pe muma Anei. Aceasta intră și mardiși că este adevărat.

— Toate aceste sînt bune, răspunse prezidentul, ^ trebuie să dovedeşti că în adevăr ai fost cu dînsul pî^ la ziuă.

— Fata asta este necinstită ! strigă un băiet pali^ de mînie. Nu daţi ascultare vorbelor ei, boieri !... ea minţeşte şi înşală !... să vedeţi, cinstiţi boieri ! mi-era dragă; dar ce dragă, n-auzi!... şi ea, şireata, zicea c^a muri pentru mine !... minciuni !... Duminică seara se duse la omul acesta, însoţită de mumă-sa, să se vîndă !... eu i-am bănuit... apoi mă luai după ele ; ele intrară în casa d-lui ; eu statui la poartă. Peste cîteva minute muma-sa ieşi... ea rămase acolo... eram să nebunesc !... m-am pus să pîndesc la poartă... iată că d. Manoil iesă însoţit de alţi oameni şi de cîteva femei cu măşti ; nici una din aceste nu semăna să fie Ana... atunci alergai în casă; fata asta se culcase în patul domnului Manoil !... iar ieşii la poartă fără să ştiu ce fac ; era unsprezece ceasuri. Atunci d. Manoil veni încă cu altul ; mai pe urmă două muieri cu măşti... omul ieşi iar... cele două muieri şăzu aici pînă ce bătu miezul nopţii la Bărăţie, apoi se duseră. Atunci, vrui iarăşi să mă încredinţez dacă una n-ar fi Ana... intru pe unde ştiam locul... mă uit în casă... era culcată tot în pat !... turbai !... îmi veni în gînd să pui foc casii ; dar nu aveam cu ce !... mă pusei la pîndă în curte, cu ochii ţintiţi la ferestrele unde era Ana... văzui două umbre pe perdele şi căzui în ninsoare, plîngînd !... A doua zi d. Manoil ieşi din casă ; mă luai după el, cu gînd să-1 bat, sau chiar să-1 şi ucid ca să-mi răzbun... el merse pe ici pe colo, unde abia intra ş-apoi iar ieşa ; apoi ş-a luat drumul la Băneasa... acolo eram...

— Destul ! zise prezidentul. Ai spus tot ce trebuia să ştim.

— Stanică ! zise Ana. Iartă-mă !...

— Taci ! taci ! şi fugi din ochii mei, fată pîngărită !... tu ai rupt inima mea !... nu puneţi temei, boieri, pe vorbele ei ; ea minte !

Judecătorii intrară în camera de consiliu. După cincisprezece minute, ieşiră şi declarară în unanimitate că sînt inocent, însă fiindcă pricina nu s-a isprăvit încă, să # chezeşuit a mă întoarce la Divan, cînd voi fi chemat spre a da oarecare răspunsuri la întrebările ce mi se vor face-

Totdeodată poronciră arestarea Mărioarei şi a servitorii, colonelului ucis. Cînd ieşii afară, unii mă sărutară ; Itii mă purtară în triumf.

' Acasă, mulţime de oameni veniră să mă vadă. După acestia, Ana.

— Ano ! mi-ai scăpat mai mult decît viaţa !...

— Domnule Manoile, erai nevinovat... ş-apoi d-ta fuseseşi atît de bun pentru mine !...

— Ţi-oi fi recunoscător... dar fapta asta e prea mare ca să pot să ţi-o plătesc.

— Nu voi nimica... mulţămirea că te-am scăpat este destul... sărmanul Stanică ! a făcut un bine fără să ştie !... durerea lui îmi sfîşia inima !... dar pe urmă i-am spus adevărul, l-am împăcat... m-a trimis să-ţi cer voie să vie să te vadă...

— Să vie, Ano ! mi-ar face plăcere să-i strîng mîna !

— Două dame vor să intre ! zise German. Frosa şi Zoe !

— Ai scăpat, îmi ziseră ele.

— Nu-ţi ziceam eu că eşti inocent ? zise Zoe. Manoile, cît ai suferit!... dar, în sfîrşit, ai scăpat! unde este fata aceea ce s-a dat pentru tine, să-i mulţămesc... Dar aşa-i, Manoile, că tu n-o iubeşti cu inima, pe fata aceea ?

— Nu, Zoe... fata asta este aice... iat-o... întreabă-o, şi ea îţi va spune.

Ana spuse istoria ei ; Zoe o sărută şi-i făgădui că-i va da toată protecţia ei.

Stanică se arătă la uşă.

— Iată-l ! strigă Ana.

— Stanică ! îi zisei, de astăzi mă însărcinez cu fericirea ta !... Ana o să aibă o zestre ca o fată de boieri... tu vei fi răscumpărat de la stăpînul tău, ş-apoi slobod, Şi soţ fericit al Anei.

Copiii se îmbrăţişară şi plîngeau de bucurie.

9 fevruarie

Mărioara ieri cheamă pe Zoe, de la închisoarea unde se afla.

— Simț că o să mor, îi zise ea. Manoil este inocent • eu am ucis pe colonelul P... înadins, ca să perd pe Ma* noii... pentru aceasta i-am furat cuțitul său...

— Mărioara ! nu te voi întreba de ai ucis pe omul acela : D-zeu te va judeca... dar ce-ți făcuse Manoil, d. ai voit să-l pierzi ?

— Ce-mi făcuse ? el este pricina de sufăr eu astăzi... pricina tuturor necazurilor mele... Manoil m-a iubit; eu nu-l iubeam... mai tîrziu îl iubeam ; dar el mă desprețui cu cruzime !... apoi plecă în streinătate... Mă măritai cu un bărbat bătrîn, crezînd să-l fac să călătorească, numai să văd pe Manoil... din căsătoria asta, purceseră toate rălele mele... Ce vrei să ştii ? îl iubeam încă după doi ani ; sau mai bine, îl iubeam, ca să-mi răzbun asupra lui !... iată ce te-am chemat să-ți spun, îți repet : Manoil este nevinovat... încă cîteva minute şi mor... fii fericită, Zoe !...

Mărioara muri, mărturisind crimenul ei. Astfel se închise dosarul acestei pricini la Divan.

10 iulie

Iubite B...,

Manoil este însurat. Zoe îl iubeşte. Ei trăiesc la țară. Nu poți să-ți închipuieşti ce schimbare !... şi mai ales cîtă fericire este în familia asta ! Duduca trăieşte cu dînşii. Domnul N. Colescu vine de şede la ei ca la copiii săi ; el o să le lesă toată averea lui după moarte. Satanică este vatav la moşia lui Manoil; el nu e mai mult rob; el e liber şi însurat cu Ana.

Dar iarăşi viu la Manoil. Ai zice că este o fată de cincisprezece ani ; atît inima lui s-a curățit, s-a nobilat, lîngă femeia sa ! Atît este adevărat că o femeie face dintr-un om un demon sau un înger, orice vei voi.

Postscriptum

Domnul Alexandru a murit. S-a găsit ucis, în pădure» aflîndu-se la vînat. Se vorbeşte că tatăl Tudorei ş*' răzbunat.

ELENA

1862

Era ziua de mai întîi a anului 1859.

Mai multe familii de boieri dezbrăcați la 24 genariu de -privilegele regulamentare, fugind de capitala revoluționară, se adunau la o moşie lîngă Ploieşti unde, fără cea mai mică temere, puteau să critice lucrurile şi oamenii noi.

Pînă a introduce pe cititori în mijlocul acestui cerc de desprivelegiați, ca să le facem cunoştința bărbaților şi femeilor de care era compus, să vorbim despre moşia boierească.

Satul ei era situat pe o înălțime de unde ochiul vedea o întindere de două ore, fără să întîmpine decît o luncă lată, coperită de tapete cu diferite colori. Pe aceste tapete se vedea Prahova alergînd capricios, făcînd abateri, întoarceri şi vărsînd în urma sa nişte gemete sălbatece.

Casa era situată pe vîrful dealurilor. Ea domina grădina de arbori prin înălțimea sa. Să nu vă aşteptați a vă duce într-un castel ca cele dupe Rin.

Părinții noştri n-au zidit castele pe la moşii, din cauza nestabilității timpurilor de atunci, invaziunelor de turci Şi de tătari, înaintea cărora nimic nu mai putea sta. Mai tîrziu, sub fanarioți, cînd dată cele mai multe familii de ?stazi, bătrînii perdură gustul de a trăi pe la moşii, atît mcît unii din cei mai avuți de multe ori nu ştiau în ce Parte de loc se aflau moşiile lor. Casa proprietarului uostru era făcută de zece ani numai. Cu două rînduri, Cua un balcon de fer la rîndul dintîi. Un salon, o sală de lineare. O bibliotecă, fără nici o carte. Restul era nouă

camere mici. In partea dreaptă a oasii erau dependințele bucătăria, grajdurile etc. In partea stingă era grădina'

Ziua de întîi mai fusese frumoasă pînă la apusui soarelui ; dar de aci înainte, cerul se întunecă. Un vînt repede, o ploaie furioasă începură a bate şi a uda, şj ţinură asfel pînă aproape de ziuă. Societatea ce se afla aici fuse nevoită a se închide în casă şi a căta distracția nele sale în convorbiri şi jocuri inocente.

Era zece oare din noapte. Printre vuietul vînturilor şi ploii se auzi deodată strigătele depărtate ale postaşi, lor ; dar astfel cît o urechie sperimentată ar fi ghicit dupe strigăte, că caii erau stătuți. Societatea crezu nea-! parat că o familie -aşteptată aici se îndrepta către sat. Iată dar o distracțiune ce pentru un cerc de oameni închişi în casă, la țară, este un mare evenimînt.

Stăpînul casii trimise oameni înaintea postii să se informe.

Salonul era mobilat cu oglinzi, canapele, scaune, fotoliuri. Pereții tapisați cu hîrtie cu colori. Societatea de față se forma de vreo zece persoane din care patru bărbați şi şase dame.

Stăpînul casdi se chema postelnicu George ; era un om ca de cincizeci de ani, oacheş şi cu părul jumătate alb. înalt de stat şi puțin încovoiat; figura sa avea trăsuri pronunțate, fără să fie inteligintă. Toate facultățile sale părea că rămăseseră fără nici o exersițiune. Judecata la dînsul era totdauna falşă : toate efectele îl impresionau cu vioiciune, şi niciodată nu-şi da osteneală a slăbi acea impresiune prin cercetarea cauzelor ce le produceau. Sufletul său nu putea a se înălța niciodată din cercul strimt al intereselor egoiste : nici o idee mare nu putea să pătrunză aici. Avea o mare doză de răutate. Falş, intrigant, şiret, ar fi fost periculos daca natura nu i-ar fi refuzat mijloacele intelectuale.

Lucru ciudat! această natură a făcut o minunată cumpănire : astfel vedem fearele cele mai înrăutățite supuse la o lege ce regulează cu mare avarițiune reproducția" nea lor ! ființele veninate sînt nevoite a se tîrî şi lipsite de facultatea de a zbura !

El moştenise o mică avere de la tatăl său. Cînd intrase în serviciul statului era sărac. Retribuțiunea cu"

noscută i-a fost atît ele puțină încît nu numai nu i-ar fi permis a-şi mări averea ; ba încă nu i-ar fi ajuns nici la întreținerea vieții ; cu toate acestea, ieşi din serviciu, dup doisprezece ani, cu şase mii galbeni venit în moşii, simeni nu se miră de aceasta, căci asemenea fapți sînt deşi în această țară.

Cînd se retrase din serviciu cu începutul guvernului interimar al principelui A. Ghica, îi veni ideea de a se însura. Postelnicul George era o partidă strălucită în Bucureşti. Era bogat şi boier mare. Aceste cualități sînt j ajuns pentru un bărbat ca să ceară mîna celei dintîi f.te din țară. Era bătrîn, răucrescut, fără spirit, fără învățătură, încărcat de defecte fizice şi morale ; însă în tara noastră, în căsătoria, nu se cere decît avere şi un nume.

Avea dar drept să caute o fată de 16 ani, frumoasă, bine-crescută, cu spirit, cu inimă şi cu avere mare. El trimise în toate părțile de ştire să i se găsească o mireasă cu toate aceste cualități. Pînă a nu se găsi mireasa, se puse să-şi cumpere cai, căleşti, case. Şi scrise la trei cabinete o petițiune circulară, cerînd a i se da o decorațiune pentru servicele ce a făcut în timpul ocupării țărilor de streini.

Dupe trei luni de cercetare pe ici pe colo, întîmplarea făcu să găsească o mireasă, şi cu toate cualitățile ce dorea el.

Sînt trei ani, era în Bucureşti o fată, o minune, o perfecțiune sub toate raporturile. Junie, frumusețe, spirit, creştere, simtimente delicate, toate le poseda în puntul cel mai înalt; în fine, era una din acele ființe rari, unici poate, ce Dumnezeu din timp în timp face să nască în unele societăți degenerate, ca cum ar voi ca oamenii să-şi aducă aminte că nu i-a părăsit.

Asfel era femeia ce se găsi demnă a fi sacrificată acestui om. Legenda şearpelui din fîntînă, căruia se da P toată ziua cîte o vergină să devore, numai ca acesta a lase pe locuitorii cetății a lua apa, este o ingenioasă Metaforă a istorii unor bărbați cărora, pentru interese frecare, li se sacrifică aceste dulci şi inocente ființe.
s-a găsit încă un sîntul George ca să învingă trufia fcestor balauri.

Se înțelege că fata nu priimi bucuros a da mîna acestui om ; dar părinții stăruiră serios. Educațiunea sa superioară, unită cu simțîmîntele cele mai nobile de abnegare, fuse cauza perderii junei Elene. Ea priimi, căci asiei voiau părinții săi, priimi precum ar fi priimit sâ meargă într-o mănăstire sau să moară, ca să facă plă. cere părinților.

Nunta fuse splendidă. Lumea vorbi mult despre acest menagiu. Cei mai mulți fericiră pe Elena pentru un asfel de consorte şi mai toate mumele îşi urau pentru fiicele lor partide ca postelnicul George. Toată societatea din Bucureşti, în timp de zece zile, nu vorbi decît de darurile ce se trimiseră miresii.

Lumea văzu în timp de două luni aceşti însurați arătîndu-se la grădina de la barieră, sau la opera italiană, apoi însurații dispărură, se duseră să trăiască la țară| şi fură uitați.

Elena nu iubea pe soțul său, căci nu putea nici să-l stime, nici să-l admire ; din contra, toate - faptele soțului său în timp de trei ani erau de natură ca consoarta sa să-l despretuiască.

Ea însă nu i-o arăta nici lui, nici celoralți oameni.

Dumnezeu, ca să o console, îi dete o fetiță.

Suferințele daseră frumuseților sale o grație cu totul rară, sufletul său se înnobilase şi mai mult în aceste suferinți. In vocea sa, în expresiunele sale, în privirile sale, în mişcările sale, era un parfum de melancolie atît de suav, atît de ideal, că cei care o vedeau credeau să vază ceva dulce şi ceresc ce ar fi zărit într-unui din visele vieții.

Bărbații erau preocupați cu politica zilei, care îi dezmoştenise. Unul se chema logofătul Constantin. El însuşi număra cincizeci de ani. Acesta începuse cariera sa politică sub Regulamînt. Trimis să învețe legile la Paris, să înturnase licențiat, abia venise şi se numi profesore de drept. Mai tîrziu părăsi profesoratul şi intră în magis; tratură, cu gînd a se face într-o zi ministru, servi pe cei trei domni regulamentari şi înainta ; dar nu se lipi & inima decît de cel mai rău dintre cei trei domni. Cit pentru al patrulea domn, îi era enimic declarat. Om cu învățătură, cu inteligință, cu voință foarte ; dar dintr-o

avome în ceialtă a ființei sale fizice, intelectuale şi Corale, ca să găsim vorba cea mai justă ; *anost,* cum se r;ce la Bucureşti în stilul familiar. In fine, unul din acei oameni pe care nimini nu poate să iubească, nici însuşi amantele lor.

Unul din ceialți doi se chema Iordache, se trăgea din vită de domn, tată-său sau moşe-său fusese fiu de domn, beizade. Toți îi ziceau principele Iordache, el însuşi îşi da acest titru cu îngîmfare. Soția sa mai ales era în stare sg rupă relațiunile cu cei mai buni amici care nu i-ar fi zis principesă. Aveau un fiu de şase ani, căruia părinții, ei însuşi, îi ziceau principe ! maladie ridiculă ce bîntuie de la un timp încoace multe capete seci ; fruct al moravelor streine ce unii români în călătoriile lor în Europa au putut să culeagă în căile ferate, în birturi, în baluri publice, pe unde au lunecat. Ea va trece prin propagarea ideilor luminate şi serioase.

Consoarta sa era fiica unui negutețor avut ; această condițiune mai mult contribuise a prezintă în ochii săi titru de principe cu o valoare mult mai însemnată. Averea sa făcuse pe Iordache să o ia de consoartă. Iordache risipise averea părintească împreună cu toate cîştîgurile de mare foncționar al statului în timp de mai mulți ani şi acum trăia din averea femeii sale. '

Mai venea unul, un bădăran înavuțit şi boierit, un om de 60 de ani, cu părul siv. Acesta începuse cariera sa ca băiat în casă la un boier mare, mergea dupe caleaşca şi ducea ciubucul boierului. Dupe un serviciu de mai mulți ani, fuse numit copist la o cancelarie, unde, prin protecțiunea stăpînului său, în cîțiva ani ajunse la cele mai înalte foncțiuni şi îşi făcu o avere în moşii de optsprezece mii galbeni venit pe an. Acest om are facultatea excepțională de a deveni instrummt răufăcător. Viața lui politică şi socială este un şir de trădări, de intrigi, de laşități, de abuzuri.

Principele Bibescu de cîte ori îl vedea la palat în zile de recepsiune, îl întreba :

— Ce face consulul rus ?...

Sarcasmul spiritualului domnitor era luat de dînsul Pentru un compiimînt.

Femeia sa, tip de bădărană parvenită, pare că a nă$. cut în lume ca să formeze această pereche fără rival

Fiica lor ce se află acolo e frumoasă, alt nu are nimic. Această familie de parveniți purta numele *Serescu*, „j" ca să-şi dea mai mult lustru, adăoga pe cărțile de vizită sub coroana de comite, prepozițiunea *de.*

Mai era o damicelă, dintr-o familie cunoscută. Desi părăsită de îngrijirea unei mumi, Caterina era înțeleaptă', lipsită de o educațiune strălucită, natura îi fusese favo' rabilă, spirit, frumusețe, grații se disputau care să-i aducă mai multe omagine. Era pe atunci damicela la modă. Cualitățile ei erau lăudate de toți.

Iată cele dintîi noțiuni despre persoanele de față.

Să ne înturnăm în salonul postelnicului George în momentul cînd se auziră în depărtare strigăte de postaşi.

Cea dintîi ce dete alarma şi alergă către fereastă fuse Caterina. Ana, fiica parvenitului celui avut, o urmă după datina damice[le]lor ce se țin una de alta şi care fac de surîd cu maliție bărbații.

— Cine poate să fie ? zise ea. Tudorina Corleasca, Marița şi Zoe Seni cu bărbată-său. Era vorbă să vie!...

— Aş dori mult să văz pe aceste nebune, zise Elena. Mai ales pe Zoe Seni, deşi nu aprobez purtarea lor în timpul carnavalului.

— Ho ! ho ! strigă principele Iordache, ce, credeați că noi am rămas în urmă cu moravele parisienilor ?

— Au jucat pe dracul pe vîrful degetelor ! zise post. George. In toate nopțile, dupe bal, se duceau ele şi altele, cu atîți crai, la birtul lui Hug, unde se puneau pe mîncare şi băutură pînă la ziuă ; şi...

— Şi ce ? răspunse Elena, negreşit, nu poci aproba această purtare ; dar nici nu poci a-i da un caracter culpabil.

— Aşa sînt muierele, zise postelnicul contrariat. Se apără una pe alta !

Elena deveni roşie.

— Dar cînd ți-oi spune, urmă el, că această banda uşoară de muieri, dupe cină se puneau de cîntau şi jucau cu Blanşa franceza tontoroiul de gît ?...

— Nu ştiu, răspunse Elena.

Nu ştii ?! dar eu însumi le-am văzut cu ochii mei, -am i Bucureşti, trăsesem la otelul lui Hug, dormeam ; l^am deşteptat de chiotele lor... am deschis uşa camerii â văz doare s-a aprins birtul. Ce am văzut ? acele muieri gtrîgînd şi sărind împrejurul mesii, cu un cîrd de golani- Gîndeşti că s-au ruşinat de mine cînd m-au văzut ? hop ! hop • m-au chemat să iau parte cu dînsele. „Nene George ! vin-aici !"...

— Si nu te-ai dus ? îl întrebă principele Iordache.

— Eui

— Eu m-aş fi dus, aş fi cîntat şi jucat cu ele tontoroiul.

— Nu-mi spui ? zise principesa, ai şi mutră de asfel de petreceri !...

— Eu ! hei ! hei !... Cînd ai şti...

— Tocmai că ştiu...

— Nu ştii nimic !... Dar ascultă, or să vie aici... Să le facem curte...

— Era vorba alaltăieri la Bucureşti, zise Serescu, să vie şi Talangiu, cu familia.

— Şi Şer, zise principesa.

La aceste vorbe Caterina tresări şi un văl de purpură trecu pe faţa sa ; nimeni nu băgă în seamă această turburare.

— Minunat orator este Talangiu !... zise Serescu, cînd vorbeşte se face tăcere adîncă, ar zice cineva că vorbele cură din buzele lui ca mărgăritarele.

— Nu sînt de această părere, arhon logofete... Şer vorbeşte mai bine !... în Adunarea de sub Bibescu erau oratori buni !... hei, ce timpuri !... Eram deputat... nu m-ai auzit vorbind în Adunare niciodată ? îmi aduc aminte încă cum fulgeram într-o zi opoziţia ! nimeni nu mai ^ru să vorbească în seanţa aceea. ...Era cu pricina lui Trandafirof, cînd ceru Rusia să exploateze minele. Grobăturăm pe opoziţie... a doua zi închiserăm Adunarea.

Strigătele poştaşilor se auziră acum în curte. Ospeţii ?|gară în capul scării, servitorii veniră eu luminări. ^u patru trăsuri închise. Călătorii se coborîră, apdi ^cară scara, îndată se auziră mulţime de voci zgomote de femei.

NOII VENIȚI

Salonul era plin de lume.

Talangiul cu familia, Şer, Tudorina ; Zoe Şer cu bărbată-său, şi alții cu care vom face mai tîrziu cunoştință Deocamdată să ne ocupăm de o persoană necunoscută ce intră cu Şer.

— Permiteți-mi a vă prezenta pe d. Elescu, zise Şer, înaintînd către d-na Elena, însoțit de un june necunoscut D-noi este român, adaogă el, amic al meu din copilărie. Strein în țară, căci lipseşte de aici de cincisprezece ani.

Elescu se înclină cu respect înaintea Elenii, Elena îl privi cu bunătate şi îi zise :

— Bine ai venit, domnule ! crede-te în această casă ca în mijlocul unor vechi şi intimi amici.

Pe urmă Şer îl prezintă la toate damele şi la stăpînul casei.

Să vorbim puțin despre noii veniți.

Talangiu este un om politic. O ființă bizară... ce ține prin sistemul nervos de natura poeților şi femeilor. Susceptibil de a se întuziasma îndată ; exaltat pînă a nu ține seamă de linia aşezată între sublim şi ridicol. Fanatic în ideile sale, neuitînd nimic, neînvățînd nimic, înclinător, sfios prin temperamînt, vorbind cu un talent natural; dar sofist, nestrălucind decît atunci cînd este a vărsa veninul său în rănile partidelor politice. Integru alfel. dar de ambițiune ; virtutea la dînsul este o rolă ce a hotărît să joace, este o amestecătură bizară de bun şi de rău ; ele leal şi de perfid ; un lucru neînțeles, neisprăvit, căruia lipseşte foarte puțin a fi perfect, foarte puțin a fi ridicul.

Astăzi aspiră a fi cap de partidă, a reînvia privilegeații şi privilegele moarte şi a juca rola profetului Samuei- Sistemul nervos îl înrîureşte pînă în credințele sale.

Şer este de 36 de ani, natură întîrzietoare, tot este încă june într-însul sau cel puțin el crede că abia acum intră în viață. Inima îi lipseşte, spiritul său este comun Pare a fi născut să strălucească în toate lucrurile este, daca putem a-l numi asfel, *geniul nimicurilor.*

Cele două dame, Tudorina şi Măria, sînt două tipu? diferite ce recheamă Loreta de la Paris. Una frumoasa

* ută, gravă ; spirit mărginit; inimă seacă de orce sim-
^mînt Iubind plăcerile pentru că s-a întîmplat să fie
-[1]uncată în curentul lor ; ceialtă, spirituală, viicioasă,
amănă a fi venită ca să facă a se iubi plăcerea.

Soțul său, *un bon enfant.*

Un june de 30 de ani ce veni cu aceste dame, deşi de naştere cu totul obscură, dar averea mare ce-i rămase de la părinți făcu să fie priimit cu oarecare egalitate în societatea privilegiaților ; aceasta îl costă mult, el caută £-si plătească intrarea prin nenumerate prezinte oferite damelor. Către acestea el are spirit plăcut, ce este o justă compensațiune pentru fizicul său.

Vom vorbi încă de un nou sosit cu femeia sa, de Şeni, un boier mare, care nu a fost totdauna mare, în junia lui era sărac, şi dat cu totul la desfrînări. Era un fel de *lovelas;* aceasta dovedeşte că în junia sa 'avea o figură plăcută. Tînăr încă, se însura, maritagiul îl făcu să se apuce de comerț, cîştigă, făcu stare colosală.

Astăzi casa sa este cel dintîi salon în Bucureşti, nimeni nu ştie nici să trăiască, nici să priimească mai bine pe streini decît dînsul.

Soția sa, Zoe, uită numărul anilor ce se scură sub picioarele sale şi se crede încă tînără şi proprie tutulor ideilor tinere.

Conversațiunea ce începu acest cerc era plină de interes ; mai întîi întrebară noutăți din capitală.

— Să ne ferească Dumnezeu de mai rău, zise Talangiu.

— Iar a mai făcut ceva liberalii ? întrebă postelnicul George.

— Liberalii ! liberalii ! este vorbă de liberali ?... credeai d-ta că ai noştri or să meargă pînă să priimească nu numai a rămînea în minister, ba încă să serve interesele unei stări de lucruri nerecunoscute de puterele ga^ rante, şi să dea asfel mai multă tărie regimului de astăzi-,; dar ce aştepți de la K... înțeleg ei ceva?... în curînd are să fie pe aici în vecinătate o tabără ostăşească, ştiți ce va să zică aceasta ? că daca puterile nu vor recunoaşte votul de la 24 genariu, ne vom lupta cu armele în mînă. kînt fini, nu este îndoială. Europa nu se aiflă în poziiune de a permite nici unei puteri vecine să ocupe țara,

pentru un mic lucru, ar face-o cînd ar izbucni o revoluție... Şi nu este de mirare să vedem că se recunoaşte acel vot monstruos !... Avem să ne aşteptăm la lucruri triste, arhon postelnice...

Astfel vorbi Talangiu. Cei mai mulți bărbați îl conjurară.

— Triste ! triste ! zise postelnicul George. Revoluții uciderі...

— Toate acestea nu sunt nimic, răspunse Talangiu... Eu, unul, nu mă tem de ele ; dar le doresc, căci ele vor aduce cu voie, fără voie, ocupațiuni streine, şi ocupațiunele vor aduce vechiul regim de ordină legală, dar din nenorocire nu mă aştept la acestea, şi iată pentru ce sunt în adevăr supărat.

— Aşa este ! strigară Serescu şi principele Iordache,

— Dar, revoluționarii de meserie, urmă Talangiu, pare că au înțeles lucrul, căci ei acum propagă contra revoluțiunelor.

— Daca îmi este iertat, zise Elescu, voi face o mică obiecțiune la toate acestea. Ştiți că lipsesc de mulți ani din țară ; nu am luat parte în certele de partide... Prin urmare văd lucrurile cu sînge rece — înțeleg aceste certe, înțeleg dar şi existența partidelor. Ele sunt naturale, le vedem în toți timpii, la toți popolii, şi nu numai că nu mi se par periculoase, dar încă le cred utile în interesele generale ale națiunii : ele sunt care fac de naşte lumina, dau vigoare şi energie cugetărilor şi acțiunelor. Dar nu trebuie a perde din vedere că aceste certe, ca să aducă rezultate binefăcătoare, caută să rămîie *fti* cercul opiniunelor în chestiuni ordinare. Văd însă că ele la noi trec linia ce le este însemnată ; şi atunci devin două tabere, una a țării, alta avangarda streinilor în țară ; una voieşte mărirea, fierea, neatîrnarea națiunei ; ceialtă neapărat o să vie a combate, prin urmare a cere contrariul Iată dar că aceste partide devin periculoase intereselor generale. D. Talangiu ne zice că aşteaptă mîntuirea în ocupațiuni streine. Insă care mîntuire ? a unei clase sau a țării ? Ocupațiunile streine pot să fie favorabile unei clase, însă niciodată intereselor unei țări. De cîte ofl streinul calcă pe acest pămînt, este o consecuință naturală să răpească cîte un drept din cununa acestui popo

pjt pentru mine, condamn aceste tendinți către ocupațiuni streine, căci, o repet, ele favoară interesele unei clase şi lovesc interesele ţării. Dar trebuie o filosofie cu totul rece ca să nu cădem în asemenea erori.

Aceste cugetări generoase ale lui Elescu nu puteau să fie de gustul unei societăți care nu le înțelegea. Cei mai mulți suriseră cu pietate, unul şopti în ridicul: „De unde ne-ați adus pe acest filosof ?"

Era acolo un suflet care îl înțelegea : Elena. Vorbele lui atinseră inima acestei femei; ea auzi vorbindu-se un limbagiu care îi era cunoscut. Astfel ca un prizonier care, după ce a trăit mai mulți ani într-o țară streină, aude deodată limba sa natală. Nici o recomandațiune nu putea fi mai bună pentru Elescu înaintea Elenii decît simțimîntele sale. Ea intră în convorbire şi zise :

— D-nu Elescu are dreptate ; noi suntem prea împătimați ca să rezonăm în chipul în care rezona d-lui.

— Nu are dreptate, strigă Talangiu.

— Dar, domnul meu, răspunse Elescu, nu vei respinge că certele de partide de astăzi, pe tărîmul pe care sunt puse, nu fac să cîştige țara nimic ?

— Şi, prin urmare, doreşti să ne împăcăm ? zise Talangiu. Şi cu cine ? cu revoluționarii de meserie, enimicii proprietății, familiei, religiei ? cu bandele de desculți ce se hrănesc în vise cu sîngele boierilor, pînă cînd vor începe aievea să-1 soarbă ?... Să ne înfrățim cu călăii noştri. Vezi, domnule, că ideile d-le sunt utopii.

— Nu voiți pace cu partida adversă, căci credeți că oamenii care o compun v-au atacat privelegele de clasă ; dar preferați amicia streinilor, care, tolerîndu-vă acele privelege parțiale, vor să răpească independința țării ! Iertați-mi a vă spune că nu vă înțeleg şi că politica dv. este egoistă.

Mă prinde mirare să te aud vorbind astfel, zece zile după venirea d-le în țară ! Sunt sigur că ai căzut îndată în cursele lui Rusetache, Brătieni, Goleştii şi companie !

— îi cunosc din nume, n-am nici un cuvînt nici să-i urăsc, nici să-i desprețuiesc, căci n-am nici un cuvînt a-i crede din acele bande de desculți ce visează despoieri Şi sînge.

— Ho ! ho ! Daca ai astfel de idei despre acei oameni apoi sănătate bună ! Mîne o să te văd scriind în *Romăl nul* sau în *Dîmbovița /...*

— Sunt sigură, zise Elena, că la Bucureşti ați vorbit destul politică ! Vedeți, damele sunt nerăbdătoare să asculte alte lucruri.

— Lasă-ne în pace ! strigă post. George. O să vorbim politică, căci de aici atîrnă moşiele şi capetele noastre.

— Hei ! domnule Elescu ! zise Talangiu, răsturnîndu-se pe o canape. Nu cunoşti țara aceasta !... Află că tot ce este mai bun aici este clasa privilegiată. Aici este patriotismul, cunoştințele, experiința, onestitatea, sacrific cele. Afară de aici nu mai este nimic bun. Ceea ce se cheiamă clasa doua se compune în genere de ciocoii noştri ; ceea ce se cheamă burghezie se compune de sîrbi, greci, venetici, fără nici o amoare pentru țară. Numai clasa nobililor a rămas nebînuită de corupțiune. Nici un boier mare nu a speculat în foncțiunele publice. Vezi cum din zi în zi se ruină stările lor ? dovadă că sunt oneşti. Pe cînd cei de a doua clasă se ridică pe averile lor neîncetat, cumpără proprietăți nemişcătoare pe toată ziua. Numai clasa nobililor a dat pînă astăzi oameni învățați, literatori, oameni politici, oratori. Ne spun unii că am dănțuit cu streinii prin baluri ? că purtăm decorațiunele lor. Dar în starea de slăbiciune a țării, redusă a fi ocupată de streini, prin însuşi nebuniile revoluționarilor de meserie, spune-mi, nu era un act de patriotism a priimi streinii cu flori, a le da baluri ? care era scopul ? nu era a scăpa țara ? nu este o faptă de tărie de caracter a purta decorațiunele streine, cînd ştim că mulți ne critică ? Aceasta numai noi avem curagiul a o face. Se zice încă că este o mare corupțiune ? unde se află ? în mulțime, în clasa doua, în burghezie, în țărănime. Nu în clasa nobililor. Vedeți ce se întîmplă în familii mai jo de noi. Şi comparați cu moravele familiilor noastre. Intre noi abia să fie două sau trei familii puse la index, doua sau trei femei care printr-o conduită neregulată au dat ooa^iune oamenilor să critice, în jos de noi ele sunt cu miile, toate pot zice.

— Ce bine vorbeşte ! strigară unii.

—Voi să expui lucrurile cu imparțialitate, zise Elescu. jyjai întîi voi zice că nu mai sunt clase în țară, că sunt numai români. Daca este vorba de clasa privilegiată, eu însumi sunt din această clasă. Aceasta îmi dă drept a vorbi aici contra acei clase pe care o numești nobilă și y dai atîtea nemeritate cualități. încă din timpii colo-ilor romani, și în urmă din timpii celor dintîi domni români, și mai noi, au rămas mai multe familii istorice, în timpii vechi numele familiei nu exista, titrurile erau pe viață, și se vede că tot meritul se punea pe acele titruri, căci ele țineau locul numelui de familie, precum dovedesc hrisobulele vechi, titrurile neputînd trece moștenire la copii, căutau a-și cîștiga titruri noi ei singuri prin fapte frumoase, și pentru aceasta puneau atîta preț pe titrurile lor și nicidecum pe numele familiei. Unii copii ajungeau, alții pereau în întunerec, rămîind cu hrisobulele familiei și lăsînd locul lor altor oameni noi. De aici vine că chiar astăzi familiile istorice sunt pe la sate în stare de boieri de neam și unele reduse la condițiunea de clăcași. Diferitele faze ale istoriei servîră a ucide aceste familii. Domnii ei înșuși uciseră mulțime de boieri ; pe urmă veni persecuțiunea grecilor și parveniților contra familiilor de români. Dorobanții sub Matei Basarab și sub următorul acestuia uciseră sute de familii cu femeile și copiii lor ; pe urmă veni persecuțiunea fanarioților pe la începutul domniei lor, și puține familii vechi putură scăpa încă de cuțitul sau de urgia lor. Cei mai mulți, ruinați, se retraseră la sate, unde uitarea și întunereeud coborî -peste următorii lor. Ceea ce se zice astăzi nobleță sau marea boierie este creațiunea domniei fanarioților, necontenit împrospătată cu parveniți. Către acestea ea nu constituă o noblețe nici după Regulament, ci o simplă burocrație ca aceea a turcilor, căci fiii nu moștenesc de la părinți nici rangurile, nici aceleași privilege.

La aceste vorbe toată adunarea și mai ales femeile Protestară. Din acel moment Elescu murise în spiritul' acestii mici societăți.

Elescu urmă :

—- Nu este destul. De cînd peri boierii români și de cînd fură înlocuiți cu parveniți venetici, românii perdură

spiritul de vitejie, şi cu dînsul toate virtuţile. De atunci domniile se dară acelora ce oferă mai mulţi bani şi mai multe concesiuni către streini, demnităţile cele înalte se dară acelora ce promiteau a servi mai avantagios acea politică mizerabilă a streinului.

De atunci şi pînă astăzi scurtele generaţiuni ale boierilor se stinseră şi niciodată nici o faptă mare nu se mai făcu ; nici una din virtuţile ce constitua caracterul clasii nobile nu mai există. Regulamentul nu schimbă nimic în aceasta. Această instituţiune îşi făcuse timpul.

Toată societatea începu să murmure contra lui Elescu ; şi mai tare decît toţi Serescu parvenitul.

— Cine a adus aici pe acest roşu ? întrebă principele Iordache.

— Ah ! unde te duci găseşti de aceşti oameni ! zicea principesa. Daca aş fi ştiut, nu aş fi venit.

— Merită să i se zică a pleca de aici ! zicea Serescu. Să atace asfel boierii ! trebuie să fie nebun !

— Ne-a lovit rău, zicea postelnicul George.

Dar Elena se apropie de bărbatu-său şi îi zise :

— Nu lua lucrul ca ceialţi. El însuşi este boier... Ceea ce zice este adevărat. Acest june are zece mii de galbeni venit, un om atît de avut nu poate fi un revoluţionar.

— Are zece mii de galbeni venit ?... zise el, şi îndreptîndu-se către societate : Ei, bine ! Iată cum îmi place să vorbească românul ! Are dreptate dl. Elescu. Ce tot îmi spuneţi de nobleţă ? Şi noi suntem nobili; dar nu ne îngîmfăm cu nobleţă... oamenii de spirit şi de inimă caută să cugete ca noi. Apoi ce mi-a făcut această nobleţe pentru ţară ? Se cheamă că ne cunoaştem.

Acest discurs făcu pe toţi să se mire, damele riseră.

— Ce 1-a găsit pe postelnicul George să spuie aceste vorbe, care nu sunt ale lui ? întrebă Ser pe Talangiu.

— Se vede că nevasta i-a şoptit ceva la ureche.

— Domnilor, zise Elena. Să decidăm a nu mai vorbi politică, căci prevăz că o să ajungem la discuţiuni violente, care nu sunt iertate adevăraţilor *nobili.*

Elescu se puse pe un scaun lîngă Elena. O oră de întrevedere fuse destul să înţeleagă că singura femeie ce se afla aici era numai Elena. Către acestea ea era r-~

gina societăţii nu numai prin maniere, prin spirit, prin simţimînte ; dar încă şi prin frumuseţe.

Mărturiseşte, domnule, că politica a devenit o boală în ţara noastră ! îi zise Elena.

Aveţi dreptate.

— Nimeni nu se mai ocupă decît de politică, de la miniştri pînă la ţărani. Miniştrii fac politică, Adunarea face politică ; foncţionarii fac politică, şi administraţia ţării este părăsită. Politica este puntul de plecare chiar al particolarilor, orice faptă este calculată pe o idee politică ! literatura cade ; nimeni nu mai citeşte decît gazete ; cărţile de literatură nu se mai vînd. Comerţul lîncezeşte ; artele, ştiinţele au amorţit. Artiştii fac tablouri ce reprezintă scene de la Adunare ; figuri de deputaţi unde nici arta, nici artiştii n-au nimic de aflat. Profesorii părăsesc clasele ca să dezbată chestiuni ministeriale... femeile... se văd părăsite pentru politică... Politica este cea mai mare rivală a noastră, şi încă vă plîngeţi de noi că nu îmbrăţişem ideile cele noi !... este o mare schimbare în această ţară... Lipseşti de cincisprezece ani ? Erai amic cu frate-meu Constantin, care a murit... dar atunci eraţi amîndoi copii... mi-aduc aminte încă... eram copilă...

— îmi pare că vă văd în braţele doicii... Erai frumoasă.

— A !...

— Regina tutulor acelor îngeri mici şi graţioşi ce surîdeau atunci la viaţă.

— Prin frumuseţe, nu este aşa? -atunci, poate !...

— Dar nu aţi încetat a fi regina micilor şi graţioşilor îngeri ce acum s-au făcut mari, de o sută de ori mai graţioşi.

Vorbe de felul acesta Elena niciodată nu auzise, adresîndu-i-se ei. Roşeaţa înecă faţa sa ; şi, luînd un aer voios, se prefăcu că nu auzise nimic şi urmă :

— In adevăr, toate animalele sunt gentile cînd sunt mici, cele mai nesuferite mari, mici sunt pline de graţie.

— Afară de şerpi si de cîteva persoane ce sunt aici... îi zise Elescu. '

Ce răutate !... Nu-ţi plac ospeţii noştri ?

— Unii nu-mi plac! îi cred nişte suflete uscate de orice idee mare, generoasă.

— Şi ce numiţi un om cu idei mari şi generoase *> Ce le-ar servi aceste cualităţi în societatea noastră, unde aceste simţiminte sunt proscrise ? sunt ridiculate sau văzute rău ? Societatea nu cîştigă nimic, şi cei ce le-ar avea ar deveni nefericiţi...

Elena lăsa sufletul său să vorbească. Apoi, aducîndu-şi aminte că poate vorbele ei să fie interpretate î„ simţul cel adevărat, zise :

— îmi place însă aceste frumoase simţiminte ! şj poate că sunt în eroare...

— Pentru ce această îndoială ?

— Vai ! sunt o expresiune a societăţii în care trăiesc!

— Aşadar te îndoieşti de toate ?

D-nu Georges, junele introdus în societate pentru averea sa, se apropie de dînşii.

— Ce ştiri de la Bucureşti ? îl întrebă Elena.

— Se mărită domnişoara S... cu M... îi dă două mii galbeni în moşie venit şi douăzeci mii galbeni numerar. Minunată partidă pentru un om cu spirit.

— Vei să repetezi ce ai zis ? întrebă Elena. Pentru că ia o zestre mare este o partidă minunată pentru un om cu spirit !

— Vai ! zise George, asfel este de cînd simţimîntul a părăsit inimile românilor şi a intrat în casele cu bani. Nu mai faci nimic fără bani astăzi. Toţi amatorii de însurat sunt datori şi toate fetele care au ceva stare se mărită ca să cheltuiască zece mii de galbeni pe an.

— Toţi bărbaţii şi toate fetele nu pot să fie asfel. Pentru ce descrişi atît de crud această sărmană societate ? Ne aduceţi cîteva picături din Dunăre, şi ne ziceţi : *„iată Dunărea !"* Ne daţi cîteva persoane şi ne ziceţi : *„iată societatea".*

— Dar aceste persoane sunt atît de numeroase, zise George, încît formează maioritatea. Puţini sunt care nu gîndesc la bani. Să nu mergem mai departe : chiar în acest salon. Domnişoara Caterina şi Şer. Ea este săracă; el foarte bogat. Şi cu toate astea nu cutează să o ia de nevastă ; dar spune-i că un unchi bogat îi dă acum o zestre colosală, mîne îi cere mîna. Eu zic că faptul este rău ; dar oare nu are nimic care să-1 scuze ?

__. Lăsaţi-mă. Nimic nu-1 scuză, afară numai de lipsa de inimă...

Elescu, auzind pe ginere vorbind de această particularitate, întrebă pe Elena ce este cu aceşti doi tineri.

Un amor, zise ea, o copilărie... Amorul triumfă totdeuma chiar asupra banilor. Anacreon a dovedit-o în versuri foarte graţioase. Dar în cazul de faţă junele a rămas neînvins.

George trecu la altă grupă.

___O să şedeţi mai multe zile aici ? întrebă Elena pe Elescu.

— Acest locaş este încîntător, doamnă, şi singurul cuvînt care m-ar face a-1 părăsi este numai temerea de a nu mai putea să mă despart de aici.

—. Sunteţi nesuferit cu complimîntele franceze !... E un mare defect aceasta... învăţaţi pe lîngă femei a minţi mai tîrziu în viaţa politică...

— în adevăr, doamna mea, unde am găsi un cerc compus mai bine decît acesta ? Poci zice aceasta fără a roşi. Nu am minţit. Şi trebuie să am o mare putere asupra admiraţiunei mele ca să nu zic mai mult decît ceea ce am zis.

Elena tăcu, apoi după cîteva minute :

— Cum găseşti pe domnişoara Caterina ?

— Foarte frumoasă. E tot ce poci a vă spune pînă acum.

— Vei să te prezintez ?

Elena cheamă pe Caterina şi îi prezintă pe Elescu.

Cea din urmă răspunde la prezintare cu o familiaritate franşă.

— îţi place mult politica ? îi zise ea.

— Eu nu mai vorbesc politică...

Caterina era frumoasă, o talie fină şi înaltă, un cap frumos ; faţa albă şi palidă ; părul negru, ochii mari, neS^i, plini de langoare, rechemau ochii fecioarelor în rugăciune, asfel cum imaginaţiunea melancolică a pictorilor se place cîteodată a ne prezintă.

Elena se duce să vorbească cu celealte dame şi lasă cu Caterina pe Elescu.

Elescu era tot atît de comunicativ ca şi Caterina. ti-păreau că erau amici de mulţi ani. Făcu Caterinii î^ trebări de natură ce un vechi amic încă nu cutează a fa^ unei fete. Caterina din parte-i nu rămase înapoi.

— Am auzit că te cere în căsătorie d-nu Bar ?

— Este adevărat ; dar nu voi să consimt ; şi nu .§ este de o vîrstă am' fi tată ; dar, după cum se zice, este un om ce nu poate să-mi convie...

— Dar d. Bar este foarte avut...

— Poate ; dar nu-mi place... nu-mi #iai vorbi de acel om.

— Ah î domnişoară ! înţeleg... inima nu-ţi este 1^ beră ?...

— Poate... dar ştii că eşti indiscret !

— îmi place a spune totdauna ceea ce gîndesc.

— Dar cînd te gîndeşti rău ?

•— Spui rău.

— Nu este bine... poţi să superi pe ceialţi.

— Atunci îmi cer pardon.

— Dar de la mine nu ai cerut ?

— în adevărat te-a supărat ?

— Nu !... Dar d-ta pentru ce nu te însori? Cred că nu mai e vîrsta care te opreşte !

Elescu începu să rîză cu plăcere. Această naivitate în gura Caterinii avea un farmec deosebit.

— Nu, în adevăr... am trecut de treizeci de ani... aş voi să mă însor, dar nu găsesc pe nimeni să mă va...

— Cu atîtea fete nemăritate ? nu cauţi, nu vei... în-soară-te cu politica !

— Rîzi de mine...

— Nu !... îmi răzbun.

Călătoriile sale afară din ţară făcuseră pe Elescu să nu se gîndească încă la însurătoare ; bogat, independinte, tînăr, el trecuse juneţea sa ca cei mai mulţi turişti în cele întîi capitale ale lumii, înconjurat de o lume cu to-tul voioasă şi uşoară, în mijlocul tutulor petrecerilor, cu amante pe care le schimba atît de des ca şi caii săi, ca şi cînii de vînătoare. Cumpătat în cheltuieli, nu risipea decît venitul şi acest venit era cheltuit cu ordin, nu avea nici o datorie; prin urmare nu avea nici o grijă : era

ulțumit. Nu iubise nici o femeie, căci n mieroasele sale amante, prin spirit, prin stima ce ar inspira, pentru delicateța simțimîntelor, puritatea moralității, erau așezate foarte jos pe lîngă sufletul său superior. El le privea ca niște obiecte de plăcere și, cu toate că le cultiva, dar le păstra cel mai adînc dispreț. ,

Abia se înturnă în țară și gîndul său fuse să facă o „ouă călătorie.

Curios lucru ! își zise el în acea seară. Daca în loc „g iau din nou lumea în cap, rămmeam aici, mă însu-„m?"- Această fată este tot ce mi se cuvine, tînără, frumoasă, spirituală. E săracă ; dar eu sunt bogat... apoi „ii trec, se adaogă ; gusturile au să se schimbe... cu vîrsta vin trebuințele unei viețuiri liniștite ; din boale, trebuințele unei ființe care să vegheze asupră-mi ; vine în final trebuința de a avea o companie... Negreșit, măritagiul cată să aibă mulțumirile lui, de timp ce toată lumea se supune legilor sale ; trebuie să fie o mare fericire a vedea împrejuru-ți copilașii jucîndu-se !... O viață cu totul nouă, o viață intimă, liniștită, o viață de moralitate... Nu cunosc simțimîntele acestii fete ; simțimîntele sunt adesea fapta creșterii. Nu cunosc creșterea sa ; dar oricare ar fi, o femeie, măritînclu-se, începe o altă creștere. Sper că o să înrîuresc asupra inimii sale. Daca mă cunosc destul de bine, crez că poci a mă număra între oamenii cu inimă, cu educațiune."

Asfel cugeta Elescu, căutînd la Caterina, cc o găsea din ce în ce mai frumoasă. A.poi, aducîndu-și aminte de convorbirea dintre Elena cu George, își zise încă : „Aș face un fapt înțelept, daca m-aș pronunța îndată pentru o fată ce nu o cunosc decît de două oare ? Nu ar fi mai bine să o studiu ?... Știu eu ce poate să iasă ?... o cochetă, Poate, și atunci orice fericire piere... nu numai atît, dar independința mea ? Voi fi silit a deveni sclav ! sclavia ste nesuferită chiar în lanțuri de roze. Femeile sunt capricioase ; nervoase... de multe ori slabe... cată a se aștepta la toate. Nebuni sunt bărbații care se reazămă pe virtutea femeilor.! Ele au inimă ca și dînșii... daca le pitește un preot la cununie, cred că este destul ca aceste Junțe să nu mai simtă niciodată... legile oamenilor egoiști le încrimina, le condamnă cînd ele încetează de a mai

iubi un bărbat urîcios... Plăcerile ce simţim a vedea copi^ noştri sunt dulci ; dar grijele părinţilor cînd copiii se bolnăvesc sau mor sunt atît de mari !... Ce trebuie o companie la bătrîneţe ? cînd eşti bogat, nu eşti niciodată părăsit. Ce este însurătoarea daca nu un pact de a trăi toată viaţa cu un amic împreună, fără a-l urî niciodată şi fără a putea a face alt amic, utopie ! nu înţeleg a se însura decît într-un moment de exaltare, căci cată a fi exaltat ca să faci asfel de pas. Eu nu iubesc pe această fată... Nu voi face astfel de nebunie !..."

Astfel cugeta Elescu cînd Elena veni lîngă dînsul şi îi zise :

— Ai rămas pe gînduri ? oare frumoasa noastră fată a făcut aceasta ?

Elescu surise.

— Nu este scris î răspunse el.

— Ce fel nu este scris ? Crezi în predestinare ?

— Nu poci a-ţi zice nici că crez, nici că nu crez... am avut însă de multe ori cuvinte a crede. Omul are facultatea de a voi, dar această voinţă ea însuşi e supusă la nişte legi independente de dînsul. Hazardul are o mare parte de înrîurire în lucrurile omeneşti. Poate această înrîurire este pe care o luăm pentru acea putere care ar prezida şi ar decide de mai nainte la toate faptele în viaţa omenească ? De multe ori ocaziunea hazardoasă devine cauza unui şir întreg de fapţi şi decidă de toată viaţa unui om ; altă dată rezonul, sprijinit de voinţă. Nu poci aşeza nimic de absolut în această materie. Scriptura are altă doctrină, totul purcede de la providinţă. Nici un fir de păr nu se mişcă în capul tău fără ştirea celui de sus.

— Nu eşti hotărît în nimic ?

— Oh ! filosofia şi-a făcut timpul. Ea a fost proza poeziei, ca să zic astfel. Este o altă filosofie de care umanitatea are nevoie astăzi. Nu ştiinţa ideilor abstracte; dar ştiinţa cauzelor mizeriii societăţilor omeneşti, în raport cu trebuinţele lor materiale şi morale. Nu mai este dat ştiinţelor a se ocupa cu cauza efectelor cereşti, nici cu viitorul sufletelor în alte lumi. Aceasta este treaba religiei.

.___Vei a materializa tot.

.— Să nu despreţuim materia. Daca sufletul este căldura, materia este flacăra : starea materială decidă de ^ulte ori de starea morală. Să venim spre exemplu la popoli- Toţi popolii a căror stare materială este mizeră „ici nu cugetă, nici nu sunt altfel decît sub inspiraţiunea mizeriei. Acolo nu este nici instrucţiune, nici cugetări înalte, nici morală. Din contra, acolo unde starea materială este înfloritoare, domneşte civilizaţiunea. Ea dă toate rtiijloacele de perfecţiune intelectuală şi morală. Astfel este şi cu indivizii în parte. Omul care lipseşte de mijloacele vieţii îşi lasă spiritul fără cultură. Vestejeşte, depere ; inima i se oţeleşte, vede toate în rău, în amărăciune. Cel ce are mijloace se cultivă, tot îi surîde cu plăcere, sufletul lui e împăcat, devine generos... Iată, doamna mea, ce trebuie să dorim. Iată filosofia ce trebuie să meditām, adică care sunt cauzele mizeriei omeneşti pe pămînt.

în acelaşi timp un serv anunţă că cina era gata.

D-na Elena luă braţul Talangiului. Postelnicul dete braţul principesei Iordache. Elescu ieşi cu Caterina, ceialţi dupe întîmplare.

CINA

Oaspeţii coborîră în sala de mîncare. O curăţenie escuisă domnea în sală şi pe masă. Sala nu avea nimic straordinar. Pereţi tapisaţi, un plafond de lemn sculptat Şi zugrăvit. Scaune simple ; dulapuri cu argintării de serviciu şi vase de porţelanuri imitate. Pe masă, candelabre cu luminări aprinse. Două mari buchete de flori fragede.

Elescu se puse lîngă Caterina, care şedea la stînga Postelnicului ; în faţă cu dînsul, puţin mai în dreapta, ra Elena. Convorbirea devenise parţială. Şer vorbea cu domnişoara Sereasca.

— Se înţeleg de minune, zise Tudorina vecinului său ^°rge, desemnînd pe Şer şi pe domnişoara Sereasca.

— De ce nu ? părinții sunt capabili să-i înlesnească mijloacele a deveni metresa lui, numai pentru că est» Şer...

— Ce oroare !

— Cronica scandaloasă pretinde că aceasta ar fi un fapt împlinit...

— Taci, pentru D-zeu !

— Se zice că în anul trecut la M...

— O, taci ! nu se poate...

— Un...

— Mă scol de la masă...

— Atunci tac... cronica zice...

— Dar d-ta nu e bine să repeți.

— Iată domnişoara Caterina?... Ia un mare interes a vorbi cu Elescu...

— Strategeme de femeie ?

— Ce fel ?

— Să exalteze amorul propriu al lui Şer... să-1 facă gelos...

— In deşert umblă... n-o mai iubeşte nici cît ar iubi calul arab ce 1-a trimis la țară în spital de bătrîn.

— I-am spus. Ea nu crede...

— Se vede că îl iubeşte ?

— E încă nebună !... Dar, ia spune-mi, acest Elescu se vede un om de spirit... Are avere ?

— Zece mii de galbeni venit din moşii.

— Cînd a venit ?

— De cîteva zile. A trăit tot prin țări streine.

— E om foarte frumos şi are manieri destinse...

— Ce îl distinge mai mult este o originalitate în frumos, ce mulți oameni nu pot să aibă.

— Spre exemplu ?

— Jumătate venitul său îl cheltuieşte în faceri de bine, trimite pe tot anul băieți şi fete la Paris în pensionate cu cheltuiala sa.

— Ce idee ! să vede în adevăr că este original !

— Este o faptă bună.

— E nebun !... Ii plac femeile ?

— Ca să le aibă metrese şi să le plătească... în viața lui nu a iubit.

Nu mai vorbeşti de politică ? strigă postelnicul george către Talangiu.

"____într-o societate atît de plăcută, cine se mai gin-eşte la politică ? zise Talangiu.

Dar eu voi vorbi... căci voi să aflu ce zic puterile cele ce să întîmplă pă la noi ? Rusia ne-a părăsit cu totul! Austria vede şi tace ; Francia vede de Garibaldi. furcii au făcut faliment... ne-a lăsat în mîna moldovenilor... Ai noştri de la Paris ne zic să lucrăm şi nimic mai jnult..- Ce să lucrezi în gura lupului ? Ştii, arhon logofete, că mai bine eram noi cu protectoratul Rusiei decît cu garanţia puterilor ? Ce-mi garantează ăştia daca mi-a luat rangurile şi privilegele ? în loc de un stăpîn, şapte ! copilul cu moaşe multe rămîne cu bu... netăiat!... Astăzi ei ne guvernează, ba încă se ceartă între ei care să aibă mai mare influinţă ! de ce nu hotărăsc mai bine să ia drma în mină ? Şapte miniştri ; şeapte consoli.

— E mult adevăr în ceea ce zici, arhon postelnice... dar ce să facem... să mai răbdăm... tractatul de la Paris n-o fi nemuritor... bun e Dumnezeu şi protectoratul nu este departe.

— Oh ! ce zile frumoase erau atunci ! strigă Serescu cu entuziasm.

— Erai bine cu consolul rusesc... ştiu că proteja pe cei ce-i erau devotaţi ! zise postelnicul cu oarecare răutate.

— în adevăr, răspunse Serescu cu sfiiciune.

— Numai să fi voit cineva ; dar ştiu că ar fi făcut stare atunci...

Serescu, care înţelese că face aluziune la dînsul, tăcu şi se ruşina.

Doamna Serescu bău trei pahare de apă rece.

— Ştii de ce vorbeşte aşa ? întrebă Caterina pe Elescu. Serescu atunci şi-a făcut stare mare.

— Dar postelnicul ?

— Tot pe atunci.

— Pentru ce dar îl critică ?

Pentru că Serescu nu împărţea totdauna cu dînsul.

Elena devenise gînditoare. Din timp în timp ochii săi ;e îndreptau către Elescu, ca cum el era singurul om care ar fi trebuit să nu cunoască nişte răni ce se descopereau atunci. Elescu găsea o plăcere involontară a-şi odihni

ochii asupra Elenii. Elena era o frumusețe perfectă : alfcr şi cu părul umbros ; gîtul ei părea tăiat de cel mai mare artist al antichității, în marmura cea mai fină a Italiei • gura mică, rumenă, se deschidea surîzătoare pe două rîn.1 duri de dinți mici, bine înşirați şi albi ca laptele; o frunte potrivită ; sprîncene bine pronunțate, ce mureau pe nesimțite în vîrfurile despre tîmple ; gene lungi, în^ crețite uşor, ochi tăiați în forma migdalelor, totdauna înrouați de lacrimi şi înecați de melancolie voluptoasă

— Cum găseşti pe Elena ? întrebă Caterina pe Elescu

— O ființă perfectă. Nu poci a face decît cele mai sincere elogiuri sub toate raportele.

— Ai dreptate... şi pe lîngă toate acestea, cu tot disprețul ce ar trebui să aibă pentru bărbatul său, care o martiriza, este un înger de bunătate, de blîndețe, de virtute...

— O să mai şezi aici la țară ?

— Toată vara. Dar d-ta ?

— Eu crez să plec cu Şer... Cum petreceți timpul aici ?

— Cum vezi... adesea facem înturnări prin satele vecine, pe la tîrguri, pe la ocne, pe la monastiri... o dată pe vară ne ducem la munți, la o moşie a postelnicului... Se fac partide de vînătoare. Crez că o să mai vii ?

— Poate... Dar nu mi-ai spus cine este acel domn pestriț pă față ce tace şi tot să uită înapoi ?

— Ha !... nu mă întreba.

— De ce ?

— E nesuferit.

— Dar pentru ce ?

— Este Bar, acela ce mă cere de nevastă... s-a desperat şi acum caută să se consoale pă lîngă domnişoara Serescu.

— Ah ! iată lumea !

Elena dete semnul de ridicare. Fiecare din ospeți lua brațul damei sale, Elena trecu pe lîngă Elescu cu cavalerul său şi aruncîndu-i o căutătură repede :

— Nu mâi e trebuință a-ți aduce aminte de datoria către dama d-le.

Ea apăsă pă vorbele : nu mai e trebuință.

Ospeții se urcară în salon.

Elena se puse la piano, îndată îvoriul începu să tre-
„re şi ·ă verse sunete desfătătoare sub minele albe şi raţl°·'·· ·^· Elenei. Ea dispăru din societate ; sufletul ^ .'e aruncă cu voluptate într-un torent de armonie ce îl răpi şi îl rătăci într-o lume de extaz. Nemuritoarea serenadă a lui Şubert, executată cu perfecţiune, răpi toate sufletele ascultătorilor. Sufletul ei însuşi părea răpit pin timp în timp înturna ochii către adunare şi o lăcrăma „isterioasă strălucea sub genele ei.

Fiece sunet exprima o idee, o idee dureroasă şi sublimă ce o îmbăta cu voluptate.

Ea căută să se scoale de la piano şi chemă pe Caterina .ă-i ia locul.

Inima sa palpită, sufletul îi era zdrobit. Fără să ştie ce face, s-a aruncat pe un fotoliu lîngă Alexandru, unde rămase cîteva minute fără să poată zice o vorbă.

La urmă, îndreptîndu-se către acesta : •

— Sufer totdauna de cîte ori caută să joc cîte o arie serie ! este o mare nefericire...

— Simţi aceea ce execuţi mai bine decît însuşi compozitorul.

— Nu ştiu, cred că cauza este în sistemul nervos...

Apoi, schimbînd repede vorba :

— Erai distract la masă ?

— Distract? Nu! pentru că vorbeam cu o copilr frumoasă ?... aceasta nu-mi face nici o împresiune ! inima moartă...

— Eşti nesuferit cu aceste idei de romanuri ! nu poci zice că eşti o monstruozitate, şi atunci afectezi.

— Crede-mă, doamna mea, daca am admirat ceva în lume ele o admirare ce am avea pentru fiinţele divine din visele noastre, permite-mi a-ţi spune că eşti d-ta. Ei, bine î permite-mi încă a-ţi spune că, cu toată frumuseţea Perfectă, spiritul, simtimentele, manierele, graţia ce ai,. ·· ai putea să mişti această inimă îngheţată...

— Eu !...

Elena deveni rosiă ca o vişină : înturnă capul si puse ··na pe. faţă-i.

— Crezi dar că ai face această minune ?

— Eu?... oh! nicidecum!... nu voi să zic aceasta nici nu am gîndit, nici nu voi să am acest merit... „j„'j nu-1 privesc ca un merit... apoi daca aceasta s-ar î„^ tîmpla, negreşit că eu nu aş şti-o, nu aş voi să o ştiu.

Ea se sculă şi mai mult de o oră nu repăru în salon

Vorbele lui Alexandru o emoţionară atît, încît îi trebui o oră de singurătate ca să revie liniştită.

„Doamne ! îşi zicea ea. Ce este acest om a carii cătare mă turbură, ale cărui vorbe fac de tremură toate nervele mele ? amicul sărmanului meu frate... Nu poci să-1 privesc fără să-mi aduc aminte de cel ce nu mai este... Numai astfel poci explica impresiunea ce îmi face... Oricum, aş fi ferice daca ar pleca de aici mai curînd, mîne îndată de se poate. Trebuie să aflu cînd o să plece../'

Astfel cugeta Elena cînd intră în salon. Se apropie de Caterina ce se sculase de la piano.

— Ştii, draga mea, daca noii veniţi rămîn sau se duc mîne ?

— Nu ştiu.

— Ce este ? întrebă Alexandru.

— Daca o să mai şedeţi mîne ? întrebă Caterina.

— Nu ştiu, răspunse Alexandru.

Elena surîse cu voioşie.

— Nu ştiu pentru ceialţi ; cît pentru mine, voi pleca la o moşie a mea unde mă aşteaptă hotarnicul.

Elena deveni palidă. Simţi un fior în tot corpul.

— Aşa curînd ? zise ea gongonind, aşa curînd ?

— Domnul Elescu nu se place în societatea noastră, zise Caterina, se duce acolo unde va putea vorbi politică în libertate.

Caterina devenise familiară cu Alexandru : nu se mai sfia a-1 satira.

Alexandru surîse cu delicateţă, luînd această mica epigramă ca o răsfăţare ce Caterina nu da la toata lumea.

Elena însă tresări.

— Ce zici, Caterino ? nu cunoşti destul pe d. Elescu ca să-i vorbeşti astfel ?

— Daca va să fugă de noi atît de curînd !... dar mft are încă să plouă, căile sunt rele; caii de poşte ai între-

rozătorului de faţă, d. Bar, au ei însuşi trebuinţă de ^ fi purtaţi în trăsuri... şi astfel nu vei pleca.

Cine vorbeşte de cai de poşte ? strigă principele Iordache. Vă încredinţez că ele vei privi bine printre coastele lor, ai să vezi că sunt transparinţi.

Poştele, zise logofătul Seni, sunt ele plîns. Pleci cu opt cai şi ajungi la staţie cu doi, de multe ori rămii în cale. Hamurile sunt cu o mie de noduri, şi plăpînde ca tiriplicul ; se rup la fiecare zece paşi. Cît pentru serviciul scrisorilor, e lucru cu totul comic ! O scrisoare de ia Bucureşti la Focşani ajunge mai tîrziu decît la Boston. Pasagerii particulari duc de multe ori geanta cu scrisori. Ştafetele nu ajung mai curînd la locul destinării lor. Iată regimul nou ! iată oamenii noi ! Să ne fie de bine !

— Dar contractul cu antreprenorii, zise Georges, este făcut sub regimul vechi, sub oamenii vechi, şi este o notă în contract în privinţa deligenţelor.

— Te-ai găsit şi tu isteţ să vorbeşti ! zise principele Iordache, plimbîndu-se prin casă.

— Ai auzit ? mai întrebă Caterina pe Alexandru, pleci cu opt cai şi ajungi cu doi şi cîteodată rămîi în cale, şi aceasta pe timp bun !

— Trebuie neapărat să plec, zise el. Dar daca d-na Elena a găsi cea mai mică plăcere a mă întuirna, voi veni după trei zile !

— în adevăr, acea plăcere va fi mare, răspunse Elena, şi astfel vei fi aşteptat.

Logofătul Şeni şi Zoe, consoarta sa, se retraseră scuzîndu-se că sunt foarte osteniţi.

Ceialţi rămaseră.

— A început să îmbătrînească frumoasa noastră turturică, zise postelnicul.

— Dar asta nu o opreşte în iarna din urmă să dănţuie ia toate balurile.

—- Cu toate astea, a început să-i slăbească balamalele, zise Georges.

— E tot tînără, precum e tot mîndră, zise Tudorina.

~— Mîndră ? pentru ce ? întrebă Sereasca.

— Se crede ieşită din cea mai veche familie, este aristocrată în toate, zise principesa Iordache.

Georges, ce se afla în spatele postelnicului, îi şopti l. ureche :

— Afară în ceea ce priveşte amanţii săi.

— Afară din ceea ce priveşte amanţii săi, striga postelnicul.

La aceste vorbe toată lumea rîse. Postelnicul, vâzînd impresiunea ce produse vorbele sale, repetă acele expr.~ siuni.

Elena îi 'făcu mustrări şi el nu înţelegea pentru ce. Elescu încă nu înţelese bine simţul acestor vorbe. Georges îi spuse la ureche :

— D-na despre care este vorba are un amant un om de jos.

Astfel se termină această serată. Oaspeţii se retraseră în camerile ce le erau destinate. Elescu avu aceeaşi cameră cu Georges.

NOAPTEA

Vom duce pe cetitori o parte din noapte în camera acestor doi juni.

Era o cameră mobilată cu gust şi părea a fi budoriul stăpînii casii, două paturi curate îi aşteptau. Ei se dezbrăcară şi se aruncară în pat.

— Ia spune-mi, ce este această Tudorina? întrebă pe Alexandru.

•— O damă de două ori văduvă, a trăit puţin cu doi soţi ai săi, cronica scandaloasă pretinde că bărbaţii săi au murit, căci au iubit-o prea mult !... în fine au murit, şi văduva a găsit că este mai bine a nu se mai mărita. Trece zile ţesute de roze şi de amor, împărtăşind inima sa la mai mulţi, ca să nu mai omoare pe nimeni. Iată toată istoria ei. E frumoasă, dar fără spirit, fără creştere, vană, face parte din banda voioasă.

— Ce este banda voioasă ?

— Banda voioasă se compune de vreo zece femei măritate şi văduve şi de atîţi juni. Scopul acestii societăţi *este* a crea aici în ţară o lume nouă de epicurieni ; doctrina l°ⁱ este voluptatea în plăceri. Cei ce formă societatea ^

ioti cel puțin două mii de galbeni venit. Nici o idee nu a prins mai bine : prozeliții se înmulțesc pe toată ziua. în ... din urmă ei au reuşit să converteze o damă ce trece devota. Numărul membrilor ar fi fost astăzi şi mai rtiare daca o regulă a societății nu ar fi oprit să intre rem ei mai vîrsnlce de treizeci de ani.

Ei practică această filosofie de față. La preumblări, la operă, la banchete, în birturi, sunt totdauna împreună.

Nu le dau meritul unei idei, orice idee ar fi. Atribui aceasta spiritului de imitațiune al vieții de lorete din paris. Românii imită pe streini totdeuna, însă în cele rele. în vițiu, nu în virtuți ! şi nu este nimic de mirare : un popol tînăr încă, ce se prezintă la viața civilizațiunei, se încîntă mai mult de frivolități ce sunt la înălțimea inteligenții sale, decît de lucruri serioase.

— Dar spune-mi, te rog, ce este acest Talangiu ?

— Un pecetluit, răspunse Georges.

— Nu te înțeleg...

— în timpii dinaintea Regulamentului, domnii *pecetluiau* pe boierii vinovați, şi iată cum. Să-ți spui ceea ce mi-a istorit tată-meu despre pecetluirea Talangiului. Trei boieri scriseseră la turci cărți prin care denunțau pe domnul Grigori Ghica. Domnul luă ştire, dete ordin să se aresteze cei trei boieri, între care unul era Talangiu. Se arestară la casele de la Mihai-Vodă. într-o noapte, înainte de a-i trimite la monastiri, aceşti trei fură pecetluiți la gît, la mîni şi la picioare, pe vestminte. Cît timp erau să şază în exil, ei nu puteau să schimbe vestmintele.

— Pedeapsă barbară ! zise Alexandru.

— Tot atît de barbară ca şi bătaia la falangă. Apropo de falangă, postelnicul Iordache a fost.

— Pentru ce cuvînt ?

•— Pentru răpiri în funcțiune.

-— Ce oroare !... şi nu se ruşinează !

—- Ce stai de vorbeşti !... aurul pentru bărbați, amorul pentru femei au două templuri rădicate în toate oraşele țării. Puțini sunt care nu intră aici. Mîne o să-1 vezi ministru. Şi nu este de mirare. Cei mai mulți sunt de categoria lui... dar, noapte bună !

Abia pronunță aceste vorbe şi adormi.

Elescu nu putea să doarmă. îşi aruncă ochii p. o mescioară şi zări un album. Se scoală, îl ia şi, puinciu-se din nou în pat, începu a foileta albumul.

Acest album era al Elenii. Mulțime de adrese în versuri şi în proză sub care să vedeau mai multe nume care mai de care mai necunoscute ; cugetări comune expresiuni triviale.

— Nimic frumos, zise Elescu, nimic demn de o creațiune atît de perfectă. Sărmană ființă rătăcită aici jos i Cît trebuie să desprețuieşti tu toate aceste chipuri omeneşti ce te înconjiură !

Caută încă ; află desemnuri.

— Ce oroare !

O idee îi veni.

„Nu poci să dorm, îşi zise el. Pentru ce nu voi seri ceva în acest album ?"

Se uită pe masă, vede toate cele de trebuia spre a putea seri. Se puse la masă şi dupe cîteva minute scrise în album această poezie a unuia din poeții români.

LA FEMEIE

Fiice ale frumuseții,
Grații ! coborîți din cer,
Cu lumina dimineții
Ce se scaldă în eter !

Şi p-această poezie
Răvărsați parfum divin
Cu un rîu de ambrozie !
Voi să cînt un cînt sublim.

O, femeie ! tot ce-n viață
Face dorul mai uşor
E cereasca ta dulceață,
Eu suavul tău amor.

Poezia-ți împrumută
Carmenul ei cel divin
Şi pudoarea cea plăcută,
Văl de purpură sublim.

P-al tău sîn suave vise
Au făcut leagănul lor,
Grațiile din cer proscrise
împletesc al vieți-ți zbor.

Cerul cu lumini de soare
'N ochii tăi voios se scald,
Vîntul verii dă ardoare
Sufletului tău cel cald.

Ale noastre repezi oare
Tu la caru-ți le robeşti,
Şi cu roze-amăgitoare
Fericită le-mpleteşti.

Cînd cătarea ta cerească
Mă îmbată de amor,
Eu rog timpul să s-oprească
El grăbeşte al său zbor.

Mîna ta cea delicată
Cînd o treci pe părul meu,
Ca o aure curată,
Uit că viața curge greu.

Cînd suflarea gurii tele
Mă îmbată de plăceri,
Crez că unda vieții mele
Cură printre primăveri.

Frumusețile divine
Nu mai locuiesc în cer,
Raiul pe pămînturi vine,
Fabulele toate per !

— Şi acum, zise Alexandru, Elena poate să citească aceste versuri, nimic nu este mai potrivit cu dînsa.

închise albumul. Uitîndu-se pe masă, văzu altă carte o deschise... *Le lys de la vallee* *, ceti Alexandru. „1„ ^ un roman ce arată mai bine decît toate operile filosofilor ce este o femeie. Elena a trebuit să-1 citească, să-1 simtă., este o mare asemănare între aceste două suflete de femei... Pe scoarță este scris cu mîna... mîna Elenii a fi tras aceste rînduri...

Să citesc !..."

„Sufletul meu este trist, în mijlocul bucuriilor. Mă întreb pentru ce, şi nu găsesc cauza. Mi se pare că viața îmi lipseşte... Şi ce este mai rău că nu poci a mă plînge, căci ce poci să zic, daca nu ştiu pentru ce sufer. Şi către cine mă voi adresa ? inima mea, sărmana mea inimă, sparge-te în lacrimi. Iată singura consolațiune ce poți afla în viață !... oh ! aş dori să mor !..."

„Sărmana femeie ! zise Alexandru, eu cunosc cauza tristeței tele... Inima ta e pilnă de iluziuni, de dorinți curate ca fecioarele, de amor, şi cată să se închiză în tăcere. Totul este oprit pentru tine... oh ! legile oamenilor egoişti !..."

Către acestea Alexandru se puse în pat şi adormi cugetînd la Elena. „Ce inimă curată şi nobilă !..."

ELENA

Elena se culcase ; dar în deşert invoca somnul. Sistemul nervos îi era iritat. O frigură uşoară şi nesimțită prinsese corpul ei grațios.

„Muzica m-a obosit ! zise ea. Această lume ce primesc nu poate să mă distreze ; din contra, îmi face rău-

* Titlul corect al romanului lui Balzac este *Le Lys dans vallee (n.e.).*

„ voi mai priimi pe nimeni... Alexandru pleacă mîne...
" *i* „ pare un caracter fantasc... dar un suflet nobil şi delicat... însă pentru ce oare pleacă atît de curînd ?... să se înturne dupe trei zile... Ce avea Caterina de îl ruga atît să rămîie ?... Ar face mai bine să nu mai revie... jsTici nu creci a se înturna...

E cochetă Caterina, cîteodată indiscretă. Mîne nu voi mai invita pe Alexandru să se înturne... Voi fi ferice... Apoi daca s-ar înturna ? Ce-mi pasă mie... El nu face nici un rău aici. Un om mai mult, nu este nimic... Copila mea plînge ! Sărmane îngerel ! Vei fi tu oare mai ferice decît maică-ta ?... Să mă scol să deştept doica... o lumină în camera de la colţ... cine doarme acolo ?... Alexandru si Georges... Sunt două ore de dimineaţă... Alexandru e încă deştept... Să mă uit... Dumnezeule... el este ! scrie pe o carte... albumul meu, îl recunosc... scrie... îl închide... ia altă carte ! citeşte... ce cărţi sunt în budoriul meu ? *le Lys dans [la] vallee...* Ce imprudinţă... am scris nişte cugetări triste; le citeşte... tremur!... lasă cartea... se culcă... lumina se stinge... poate că nu a citit... nu a găsit acele rînduri... o, ce indiscreţiune !... el doarme !..., toată lumea doarme... eu sufer..."

Copilul tăcuse. Elena se urcă în pat.

Soţul său, ce dormea în alt pat, se deşteaptă. El luase datina a se scula înainte de' ziuă. Cască de cîteva ori, cît se auzi în toată casa.

— Dormi, Elena ? întrebă el.

— Sunt deşteaptă...

— Nu-i aşa că am petrecut bine seara ? am zis o vorbă care a făcut zgomot...

~ Mai bine să nu o fi zis, o răutate, şi încă asupra „nei persoane care o priimeşti în casă.

. 7- Ce vei? aşa sunt eu... cînd îmi vine o idee de spirit, nu cruţ pe nimeni... Astăzi nu pleacă nimeni. Vezi „Jgrijeaşte de oaspeţi să fie mulţumiţi... am trebuinţă de ^Şii în interesele mele...

Elena înecă un suspin.

- — Nu ştiu, urmă el, ce stare o fi avînd acest Elescu ? „ebuie să-1 îngrijim. Cine ştie cum vine timpul să am rebuinţă de el... Nu mai sunt în post, nu mai cîştig „fiic. Cheltuiesc tot din averea noastră... ipotesierii

nu-mi mai aduc gropurile cu lire... Timpii sunt grei.

Vorbind astfel, postelnicul se scoală şi iese să se plimbe prin grădină.

CEARTA

La nouă oare dimineaţa toţi oaspeţii erau în chioşcul din grădină.

O convorbire aprinsă începuse între Talangiu şi Elescu.

— De trei ani aproape, zicea cel dintîi, ţara este îngenucheată ; un gemet de durere răsună peste tot; casa statului este falită ; comerţul căzut ! Cine a făcut aceasta ? puterea executivă ce a fost în mîna liberalilor. Ce îndreptare se face ? nimic î Răul creşte pe toată ziua.

— Aceştia sunt nişte fapţi, răspunse Elescu, care nu ştim pînă la ce punt pot să fie exacţi. Cu toate acestea, care sunt cauzele lor ? Sub domnia lui A. Ghica, aţi redigeat o doleanţă care începea : Ţara este îngenucheată. Casa statului este falită etc. O ştii, căci ai suscris-o atunci. Aceea ce aţi zis atunci, ziceţi şi acum, aveţi un tipic.

De trei ani nu s-a făcut nimic, este adevărat; care este cauza ? Spuneţi-mi ce aţi făcut de trei ani în adunările despărţite ? V-aţi certat necontenit cu ministerile; nu aţi suferit pe nici unul ; la fiecare le-aţi rădicat prestigiul ce ar fi avut în ţară, autoritatea. Aci condamnaţi un minister că opreşte libertăţile, aci pe altul că tolera acele libertăţi. Nu aţi votat nici o lege de interes vital, aţi cătat a uzurpa drepturile celoralte puteri ale statului; aţi agitat spiritile, speriindu-le că liberalii or să răpească proprietăţile. Aţi făcut ca diplomaţia, îmbrăcată cu prestigiul reprezintaţiei naţionale, să slăbească acest sacru sacerdoţiu. Care vă este scopul, a discredita regimul convenţional si a cere trecutul cu ideile lui, cu oamenii lui?

Daca ţara este îngenucheată, pentru ce ? pentru ca nu este sub ocupaţiune streină ? Sau pentru că o clasa a perdut privilegele sale ? Pentru că românii au devenit egali înaintea legilor ? pentru că au perit persecuţiunea arestele, arbitrariul ?

Vorbiți în numele nobleții i dar știți care sunt obli-tfatiunele unei clase nobile ? Știți că nu poate exista niciodată drepturi fără datorii ! unde sunt străbunii vostri morți pentru patrie pe cimpul luptelor ? spune-ți-mi numele lor ? Unde sunt sacrificele ce ați făcut pentru țară ? S-a făcut un împrumut național. Ei, bine ! cum ați răspuns, voi, ce vă ziceți nobili, marii proprietari ? nu ați dat nimic, ca să dovediți că în națiunea română nu este viață.

— Ultragiu ! strigă Talangiu înfuriat. Știi cine sunt eu, domnule ?

— Știu, un om bolnav.

— Mă insulți, și îmi vei da satisfacțiune !...

.— Daca îți place, bucuros.

La aceste vorbe, damele scoaseră un strigăt... Elena, ce vărsa cafea, rămase cu vasul în mînă, tremurînd.

— Nu v-am zis eu că politica nu este bună ? zise Caterina.

Talangiu ieși din chioșc. Elescu rămase liniștit ; și începu a face glume cu Caterina despre lucruri cu totul indiferinte.

— S-a introdus duelele în țară ! zise postelnicul. Nu mai e de trăit !

— Ne-a adus moda bonjuriștii ce vin de la Paris, zise principele Iordache.

— Sau mai bine moldovenii, zise avocatul boierit.

— Sistemul rus, sărmanul, zise postelnicul.

— Ai dreptul, răspunse principele Iordache. Francia o să ne puie capul nouă ! In fruntea ei este un revoluționar... Cum vrei să ne fie bine nouă, tiindu-ne de poalele ei?

—- Nu aveți dreptate, zise Talangiu, guvernul Francei va adopta și politica și oamenii Rusiei în Principate. Cel Puțin, sper, ăsta este planul meu politic.

Elena lăsă o mare parte din societate în chioșc și se urcă în casă. Ea ardea de curiozitate să afle dacă Elescu scrisese în albumul său și ce scrisese. Se duse în camera unde dormise Alexandru. Odată acolo, deschise tremurînd albumul.

După cetirea acestii poezii, lăsă să-i cază albumul din mînă. „La *femeie ?* zise ea, dar care femeie ? nu văz

nici un raport între stăpîna acestui album şi poezia ! N-are nici un rezon să mi-o adreseze mie, nici nu ar fj cutezat să o facă... numele meu nu este... titru ce d§ este de natură a-1 scuza... dar nu se poate, însă trebuie să aflu... să-1 întreb... nu văz nici un rău..."

Astfel vorbea Elena şi se decise să întrebe p. Alexandru cui adresase acele versuri. Se duce în grădină pe o alee, întîlneşte pe Elescu.

— Nu ştiam că eşti poet ! îi zise ea.

— Eu, poet ?

— Dară, citii pe albumul meu o poezie.

— Nu sunt eu autorul...

— Aceasta ne dă o idee că poezia antică indivinează femeia... în ce scop ai trecut-o pe albumul meu ?...

— Am complectat ideea autorului, găsind subiectul viselor sale.

Elena deveni roşie.

— Ce manie cu această nefericită politică ! merită ea a face să se bată doi oameni ?... sper că mă vei asculta, nu vei face copilăria a te bate în duel cu un om mai mult bătrîn ?

— De voi fi provocat ?

— Vei refuza... sau daca nu...

— Sau daca nu ?

— Voi lua o rea idee de d-ta.

— Dar a refuza mi se pare neputincios.

— Iţi cer o graţie !

— O graţie ?

— Cearta a început în casa noastră... nu aş dori în adevăr să ne vedem puşi prin gazete, cu toţii şi mai ales dîndu-se faptului nişte cauze de natură...

— Daca ţii latît la aceasta, eu poci să refuz.

— Oh ! domnule !

— Promit pe parolă.

Elena îi întinse mîna, pe care Alexandru o sărută.

— Să ne înturnăm în chioşc ! zise ea.

în chioşc adunarea vorbea despre duelul ce era sa se facă.

— Nu vă temeţi, zise Alexandru. Eu nu mă voi bate Voi procura d-lui Talangiu plăcerea a zice : „Acest om este un laş !"

Georges, ce auzi aceste vorbe, îi zise :
— Ce vei să faci ?
— Refuz.
— Dar...
— Dar lumea va zice că sunt laş...
— Desigur...
— Lasă să zică. Domnul meu, îi zise Alexandru, ăzînd pe T... — priimeşte scuzele mele ! mărturisesc că regret cele ce am zis şi care au putut să vă displacă !

La aceste vorbe Talangiu rădică capul cu trufie, se ită la Alexandru şi surîde cu ironie.

— Mă aşteptam, domnule, la aceasta din partea dumitale.

— Nu prea are curagiu, domnişorul ! zise principele Iordache către dame.

— Acest om nu are inimă, zise Serescu către Elena.

Auzind aceste vorbe, Elena suferea adînc. „Eu singură, îşi zicea ea, sunt cauza acestii umilinţi. Mi-a promis a nu se bate şi ţine parola. Ce răbdare şi ce virtute din parte-i !"

— Ei, bine ! te iert, domnule ! strigă Talangiu. Numai ca să arăt că, pe lîngă curagiul ce este născut în noi, există şi generozitatea. Iţi întind mîna...

Toate aceste vorbe era nişte vîrfuri de cuţite ce se înfigeau în inima Elenei. Ea se mustra de cuget că putuse priimi de la Alexandru parola că nu se va bate. Acum ar fi voit să-l roage a priimi provocarea. Cînd se gîndi la gravitatea poziţiunei lui, făcută printr-o indiscretă intervenire a sa, şi care putea să ceară obligare, Elena tremură. Se crezu compromisă.

„Ce am făcut ? se întrebă ea. Ce drepturi ara eu asupra acestui om ?... El face un mare sacrificiu pentru mine, retractîndu-se şi, prin aceasta chiar, îi voi fi obligată. Pentru ce ?... Apoi toată societatea îl crede un om fără inimă... El sufere toate cu o putere îngerească... este mare sacrificiul său... o, Dumnezeule ! am făcut o nebunie..."

Elena se închise în camera sa. Acolo, după ce se gîndi la toate nefericirile ce o aşteptau, deschise albumul şi ceti de mai multe ori poezia lui Alexandru.

Caterina intră rîzînd în casă.

— Ştii că nu se vor mai bate ?

— Lasă-i să facă orice vor voi... Ce ne pasă nouă ?

— Negreşit... însă îmi pare rău !

— Pentru ce ?

— Pentru acest tînăr ; trece de laş... Este'un om plin de spirit şi de inimă... şi bun... nu-ţi faci idee !

— Ce lesne ai cunoscut inima !...

— Mi se pare...

— Caterina... Ştii ce mi s-a întâmplat ? tu cunoşti albumul meu. Ieri încă îl foiletam împreună. Astăzi găsii aici o poezie nouă. Pentru cine este, e un secret; cine a scris-o, e un secret.

— Să vedem !... Ia albumul. In adevăr, nu era ieri... Citeşte: *La femeie...* La care femeie? în genere? Cine este autorul ?... Să vedem. Ieri nu era scrisă, deci a scris-o astăzi... Cine, din cei de faţă ?... Să cercetăm cine ar fi în stare să facă versuri... Şer nu ştie să scrie româneşte, şi încă îşi face un merit din ignorinţa sa... Bar este tîmpit de spirit, incapabil de a cugeta şi a simţi astfel; Georges nu poate să facă un vers. Bărbată-tău, nici nu mai vorbim. Talangiu, principele Iordache, ceialţi... nu pot seri alte versuri decît de cele ce se scriau în timpii vechi :

Iar cînd cîntă psaltichia
ti sare din cap tichia.

Rămîne dar Elescu ! dar şi el de unde ieşi poet d-odată ?

— Ghiceşte ! zise ea.

— Acest album tu nu l-ai dat niminui, deci autorul s-a introdus aici...

— In camera mea de culcare !...

Elena se spăimîntă şi se grăbi a-i spune cum albumul se aflase în budoriul său ocupat de Georges şi de Alexandru... Cum a zărit noaptea lumină în acea cameră, cum s-a uitat şi a văzut pe Elescu scriind pe album.

— Este o declare ! zise Caterina.

Elena roşi.

— Ce zici !... la o femeie, în genere !... şi nu este el autorul !...

— Cît eşti de simplă !... ce face că nu e el autorul •• pentru ce ţi-o dedică ţie ?

— Glumeşti ?... De aş fi sigură de aceasta, aş rupe albumul...

— Atunci poţi să-1 rupi îndată ; dar iară ar fi păcat de acele versuri !... păstrează-le... Nu te angaja la nimic... nici măcar a-i mulţumi.

„M-am înşelat", gîndi ea.

Caterina ieşi. Elena rămase singură.

„în această vară vom fi trişti aici", îşi zise ea. Şi cândind asfel, îşi repară toaleta.

Elescu căuta camera în care dormise şi unde avea sacul său cu bagage. Din întîmplare, se înşală şi intră în camera unde era Elena. Aceasta desfăcuse părul ca să-1 netezească şi apoi să-1 restrîngă. Era frumos a vedea cineva acest păr umbros, lung, des, strălucitor şi atît de fin fiecare fir, încît se perdea sub ochi, desfăcîndu-se şi rîurind pe gîtul său alb ca neaua în inele naturale şi graţioase. Astfel găsi Alexandru pe Elena. Aceasta, surprinsă, lăsă să se auză un strigăt.

— O ! mă iartă, doamnă ! zise el. Căutam camera mea...

Elena căuta înainte ele toate să rămîie indiferintă în faţă cu Alexandru ; să nu facă niciodată nimic de natură să-i arate că ar exista umbra unei idei că el ar putea spera cel mai mic lucru.

— Daca ai venit odată, îi zise ea, şezi !

Elescu se puse pe un scaun.

„Ce frumoasă este !..." îşi zise el, apoi, adresîndu-se către Elena :

— Ai un păr, doamnă, a face să se uite graţiile.

— Aşa ?... răspunse ea cu indiferintă, întîrziind în restrîngerea părului... mă aşteptam să-mi lauzi părul... Nu este aşa, urmă ea, că vezi pe viţele acestui par *graţios jucîndu-se un hor de dorinţi ce înşală?...* Astfel vorbeşte poezia din album. Oh ! poeţii !... Ei văd toate printre un prism de frumuseţe, de graţie divină !...

— Aşa am simţit... eu însumi...

— Aşadar, acea femeie caria sunt adresate versurile sunt eu ? zise Elena rîzînd.

— Şi care ar putea fi alta ? răspunse Alexandru, pe care indiferintă şi rîsul Elenii îl zdrobea.

— Daca sunt eu, atunci citeşte acea poezie. Să comparăm daca descripţiunea este justă.

— Doamnă !

— Nu te supăra!... îţi fac graţia de a nu te sili j. această cetire.

— Eşti crudă.

Elena surîse.

Alexandru nu iubise niciodată ceea ce se cheamă o femeie, acel ideal din poezia ce copiase. Căci nu-l găsise încă în nici una din femeile ce trebuinţa de a trăi anin£ase pînă atunci pe calea vieţii sale.

Elena fuse pentru el o femeie ce nu semăna cu celealte femei, o fiinţă cerească. Pe fiece oară descoperea într-însa o cualitate nouă, şi pe fiece oară se vedea atras, fără voia sa, către dînsa. Pentru prima oară în viaţa sa se turbură înaintea unei femei... El o cunoscuse numai de o zi. Dar aceasta fuse destul ca să o iubească. în acest scurt timp el ghici tot ce acest suflet avea în sine de sublim. Zic unii că acei ce se înamoară la prima vedere de o femeie nu sunt înamoraţi în adevăr ; că nu este alt decît o patimă senzuală inspirată de admiraţiunea pentru frumuseţea fizică. Că un amor adevărat are trebuinţă de lung timp .de a se cunoaşte.

Este o opiniune încă. Experiinţa a dovedit de multe ori că un om a putut iubi o femeie la prima vedere, pentru cualităţile morale. Aceste cualităţi nu rămîn ascunse, ele se dau de faţă îndată ce se exprimă. De multe ori ele sunt precedate de renume.

Pe cînd Alexandru admira acest tezaur ascuns în săibătăcie, împrejurul lui nu auzea decît elogiurile ce-i da toată lumea. Nimic nu ne împinge mai cu repeziciune a admira pe cineva ca elogiurile ce lumea îi face. Aceste elogiuri sunt ca nişte punţi de roze ce se aruncă sub paşii noştri pe calea ce luăm în a admira un obiect.

Faptul real era că sufletul său se turburasă, cînd vedea pe Elena simţea un farmec neînţeles ; cînd înceta să o vază, era gînditor, nemulţumit ; fără să caute, i^a' ginea ei se amesteca cu toate gîndurile sale.

Către acestea el nu ştia încă daca o iubeşte ! 0^ ziunea nu se prezintase încă ca să poată înţelege aceas

~- Daca ai sta cîteva zile încă aici, am face partide ^e călărie... eşti cavaler ? întrebă Elena pe Elescu.

— Cavaler ?... răspunse Alexandru distract, da ! da !... pe ce nu ?

— Vom vedea monastirile, munţii noştri... Sunt locuri cu totul frumoase spre munţi... dar nici nu mă asculţi ! *la ce* te gîndeşti ?

- Cine ar ghici mi-ar da dreptate să mă las a mă ,ăpi atît de dulce...

.— Ştii că nu eşti polit pentru mine ?... oricare ar fi acele obiecte ce te răpesc, crez că aş merita cea mai micä atenţiune ?...

— Eşti totdeuna amestecată cu visele mele !

— Acum complimînte !... De cînd?... de ieri seară? nu este aşa ?

•— De ieri seară sunt altul... de ieri seară am început a trăi de o altă viaţă !...

— Pastorală, negreşit... suntem la ţară... Aici aerul e curat şi îmbălsămit...

— Aerul ?... nu mai vorbesc nimic, toate zisele mele le interpretezi într-un simţ cu totul contrariu.

— Nu te supăra !...

— Aş fi voit să nu te cunosc !

Vorbind astfel, ajunseră la chioşc.

Tudorina era răsturnată pe o canape : frumoasă, gravă, tăcută, ar fi zis cineva că este în admiraţiune pentru frumuseţea sa.

— Cît este de frumoasă ! zise Elena lui Alexandru. Du-te şi vorbeşte-i, teme-te însă de a-i zice vreodată că o iubeşti ; un amant ce se declară este un rege ce-şi perde tronul.

Alexandru înţelese simţul acestor vorbe.

— înaintea sa, răspunse el, voi fi totdauna un rege Pe tronul său.

Alexandru se puse lîngă Tudorina.

—- Este adevărat, doamna mea, că un amant care se ^clară este un rege detronat ?

Din contra, zise ea.

~- O damă a pretins aceasta.

Către cine ?

Cu un amic al meu.

•^r- Atunci dama nu îl iubeşte şi cel mai bun lucru ce poate să facă amicul d-le este să-şi caute de cale.

Un serv anunţă gustarea. Ospeţii purceseră spre sala de mîncare.

D-na P... era în vervă astă-dată. Cît dăinui masa, nu încetă a critica starea politică actuală.

Bărbatu-său fusese ministru sub regimul actual; de zece zile nu mai era. Cît fusese soţul său în minister domnitorul era omul cel mai perfect din lume ; ţara era un paradis pămîntesc ; tot era mare, bun, la locul său. A doua zi ce soţul său nu mai era ministru, domnul deveni rău, ţara un infern ; totul era meschin, nimic la locul său. Adunarea, ce pînă aci o critica, îndată deveni pentru dînsa egida naţionalităţii, libertăţii.

— Nu mai putem trăi în această ţară ! zicea ea ; în capitală nu mai poţi trece pe paveul pretutindeni ruinat, în casă nu mai eşti sigur din cauza hoţilor... pretutindeni, în toate nopţile se fură... carnea, pînea, scumpe î... Afară din capitală nu poţi umbla : drumuri nu sunt ; postile sunt în stare proastă...

— Adresează-te către soţul dumitale, zise Georges, care a fost pînă ieri ministru şi contracciu mai nainte. De ce nu a ameliorat toate aceste lucruri ?

— Aceasta nu este o argumentare serioasă ! Toţi l-au trădat... Ce putea face ? ţara este. formată de oameni nedemni de a fi o naţiune. Ar trebui să o ia îndată ruşii ori austriac!i, să scăpăm de parodii ridicule...

— Ba să mă ierţi ! zise principele Iordache. înţeleg să vie oştiri ruse, austriace să o ocupe cîţiva ani, ca să ne scape de roşii şi de Convenţiune ; dar în urmă să se ducă de unde au venit.

— Aşa, mă învoiesc şi eu ! răspunse postelnicul George.

— în adevăr, zise Georges. Ocupările streine aduc comerţului muşterii, damelor amanţi !...

— De ce nu ! răspunse Zoe Seni. Ai noştri nu sunt în stare să fie nici amanţi !...

— Ce zici, Zoe ! observă Elena. Cine te-ar auzi vorbind ar crede că nu eşti română.

— Sunt nefericită a fi română astăzi.

— Eu nu cred astfel.

— Tu ? tu trăieşti în lumea viselor.

— Păcat de tinereţele tale ! zise postelnicul. Ba nici un păcat... mă iartă... nevasta mea e fericită... îşi caută de casă şi de copilă, îşi iubeşte ţara şi bărbatul, şi... şi... n-are amanţi, nici ruşi, nici austriaci, nici nobili, nici din popor !...

Postelnicul apăsă pe vorba din popor şi se uită la toti să vază daca l-au înţeles.

— Nici din popor ! repetă el.

Zoe îşi muşcă buza, deveni palidă, corpul ei tremura, „îmi vei plăti scump aceasta, tu şi femeia ta !" zise Zoe, în sine, jurînd de a-şi răzbuna într-o zi. Protestă că o doare capul şi se duce de la masă. Ea se retrase în camera sa, unde medita la mijloacele de răzbunare.

„Tu ai zis că am un amant din popor ? îşi zicea Zoe. Ei, bine ! voi face ca femeia ta să iubească lacheul meu !"

Sufletul înrăutăţit al Zoii căuta cele mai infame mijloace de răzbunare : „Am avut un lacheu june, frumos, gentil în maniere, fiul unui văcar şi a unei ţigance, astăzi este scriitor la un minister, şi trece de gentilom ; maică-sa trăieşte, este jumătate nebună. Iată omul ce am să-i aleg. îl voi învăţa la aceasta, voi veni cu dînsul aici, unde voi trece vara. îi voi da bani şi vesminte de senior. îi voi zice eu însumi cum are să se exprime. Voi exalta imaginaţiunea acestii femei, şi cînd ea va începe a-l iubi, voi trimite pe ţiganca, muma băiatului, aici, să strige acestii femei în faţa tutulor : «Dă-mi copilul ce l-ai făcut .amantul tău ! Este copilul meu !»"

Iată planul infernal ce şi-a imaginat această femeie. Ea păru ferice toată acea zi. Societatea trecu timpul în grădină. O parte din cavaleri şi dame exprimară dorinţa a face o cavalcadă, dorinţa lor fuse împlinită. Afară de caii postelnicului destinaţi pentru aceste cavalcade, se aduseră încă şase, aceia destinaţi pentru serviciul cîmpului. Aici se aflau şele de dame şi de cavaleri.

Abia ieşiră din sat, şi intrară pe o alee lungă, şi se puseră a se întrece la goană, damele şi cavalerii deopotrivă. Cursa lor fuse lungă, nici un cavaler nu căzu, făură mai mult de o oră de goană. Acum nu erau departe de Floreşti, unde începuse a se forma tabăra oştirilor române.

— Fiindcă suntem aici, zise unul din cavaleri, pentru ce nu vom merge la tabăra ?

— Să mergem ! răspunseră zece voci deodată.

Aceasta decise despre vizita în tabără ; puseră caii în cale. Dupe o jumătate oară, ajunseră la locul destinaţiunii lor. Pe malul stîng al Prahovei, într-o întindere aproape de o oră, erau înălţate nişte barace de pari si nuiele învelite cu paie. Ar fi zis cineva că aceste încăperi erau preparate pentru vite. Ploua înîntru mai rău decît afară, chiar dupe ce ar fi stat ploaia afară, înuntrul baracelor ploua încă. Toată oştirea nu se adunase încă aici.

Curioşii noştri se preumblară prin tabără, în toate simţurile călări, apoi descălecară la cortul unui general.

Acesta îi întîmpină cu destulă politeţă. Cîţiva din cavaleri îl cunoşteau.

Acolo vorba veni asupra taberei. Nişte ofiţeri le spuseră că această tabără fusese proiectată a se face, sub raportul aşezării, după sistemul francez, dar că ministru oprise execuţiunea sub cuvînt că sistemul rus este mai bun. Ei găsiră în tabără o nemulţumire generală, atît din partea moldovenilor cît şi a muntenilor. Aceste nemulţumiri purcedeau parte din propagandele politice de partide, parte din răul trai al ostaşilor.

Ele se exprimară mai tîrziu într-un mod barbar şi criminal. Tabăra se aprinse şi arse de mai multe ori. Vorba se răspîndise atunci că jumătate din soldaţi din tabără erau bolnavi. Cavalerii noştri abia găsiră douăzeci de bolnavi. Aceste zgomote erau născute de propaganda politică a partidei contrarii ideii unei taberi; o tabără formată de toată oştirea română putea să tragă oarecum în cumpăna conferinţelor ce aveau misiunea sa recunoască sau să respingă votul de la 24 genariu.

Să înţelege că nu putea fi de gustul acelora ce erau contrarii acelui vot. Astfel ei nu cruţau nimic ca să desconsidere în ochii ţării această concentrare a oştilor Pe un singur punt. Ceea ce este mai trist este că chiar oamenii ce se ziceau sprijinitorii acelui vot, repetau acele zgomote, unii din rea-voinţă, alţii din lipsa de reflec'ţiune matoră asupra împrejurărilor de faţă. Lumea fib se guvernă cu inima, ci cu capul şi cu inima. Astfel o

lungă experiință ne învață că imperiul lumei a fost totdauna. al celor ce calculă şi simte totdodată. Daca partida ideilor şi oamenilor noi, în cei din urmă ani, a perdut, lucrul este că s-a servit mai mult cu inima decît cu capul-

Cavalerii noştri se înturnară către casă.

Astă dată mergeau încet, fiecare critica sau lăuda ceea ce văzuse.

— Soldații sunt hrăniți rău. Unde se duc atîția bani ? zise principele Iordache.

-— La contraccii, zise Serescu.

—- Cel mai bun lucru ar fi, răspunse avocatul boierit, ca fiece soldat să devie contracciul în față cu statul pentru hrana gurii sale.

— Eşti revoluționar, răspunse Serescu.

— Orcum va fi, zise Elescu, este totdauna o senzatiune plăcută a vedea fiii de arme ai României într-o tabără !

— Să se bată cu lăcustele ? zise Şer.

— De ce să avem această tristă idee ? răspunse Elescu. Cînd auz pe unii români ridiculînd ideea de a apăra mormintele străbunilor, pare că auz nişte oameni născuți în robie care tremură cînd se gîndesc că poate să scuture lanțurile lor. Sub domnii cei bătrîni, acest popol român, despărțit în două, era de zece ori mai puțin la număr, şi cu toate acestea ei se luptau contra enimicilor numeroşi pentru religie şi independința națională. Spiritul de resbel nu naşte : este rezultatul educațiunei. Care sunt luptele la care capii acestor două state au dus pe români contra apăsătorilor națiunei, şi ei ar fi refuzat de a combate ? nici una. Eu sunt sigur că oştirea română astăzi, deşi mică în număr, deşi nedestulă ca să poată triumfa contra enimicilor numeroşi şi bine organizați, dar la orice ocaziune ar da un exemplu de curagiu şi ar nuiri toți ca nişte martiri.

— Nu văz că am scăpa patria, sacrificînd astfel pe soldați !,..

— Şi cine ne opreşte a mări numărul soldaților ? sub £um. de oştiri neregulate, a-i organiza pe picior de res- ^ Nu sunt bani ! vei răspunde. Oştirile neregulate nu costă mult. Nici o lege nu ne opreşte a le forma !

Călătorii noştri ajunseră la malul Prahovei. Trebuia să treacă rîul ca să apuce o cale mai directă către casă Prahova, din cauza ploilor la munte, venise mare. O călăuză trecu" înainte. Cavalcada se coborî deodată în rîu Elena, ce mergea alături cu Elescu, lovi calul ce insista să stea să bea apă, calul îşi perdu echilibru, se poticni apoi, împins de iuţeala curentului, să răsturnă. Elena căzu în apă. Aceste rîuri, deşi nu sunt adinei, dar sunt repezi, şi patul lor este aşternut cu pietre mari, astfel că un om ce ar cădea aici, răsturnat de iuţeala apei, lovit de petre, este supus la orcare pericol. Elena se amestecase cu corentul, un minut, şi capul ei putea să se zdrobească de o piatră.

Alexandru coborî după cal şi se repezi spre dînsa. El o prinde, o rădică, o poartă pe braţe către celalt mal. Pălăria ei de amazonă fugea cu repeziciune în josul rîului. Ea era palidă, părul ei cel frumos se desfăcuse şi rîura plin de apă pe umerii săi. Ea însă nu băuse apă. Alexandru o depuse pe o pajişte verde ; damele ce trecură rîul, descăiecară şi alergară la dînsa, care le întâmpină surîzînd.

—; Nu este nimic ! zise ea. Nici nu m-am lovit de petre, nici apă nu am băut... graţie d-lui Elescu...

Nu era timp de perdut ; Elena se aruncă din nou pe cai astfel cum era udă şi cavalcada porni înainte.

Atunci ea îşi aduse aminte că Elescu o prinsese în apă, o scosese afară, că prin urmare, el o ţinuse în braţe, o strînsese poate pe inima sa. Ea simţi o ruşine adîncă şi un fel de ură pentru acest om.

— Amîndoi suntem plini de apă, zise Alexandru. Să punem caii în galop, ca să nu răceşti !

Ei plecară în galop. Ceialţi îi imitară, dar dupe.zece minute începură să meargă la pas. Elena şi Alexandru se depărtară.

— Mulţumesc ! zise Elena cînd caii lor se mai opriră pe cale. Mi-ai scăpat viaţa !... Sau nu ştiu daca nu ar f fost mai bine să nu fi avut pentru ce să-ţi mulţămesc !••

— Pentru ce aceasta?

—. Ştie omul ce suferinţi sunt ascunse în viitor^ său ? Crede-mă, domnule, cele mai fericite fiinţi o

.şti sunt acelea ce mor înainte de a sorbi toată cupa vieții lor. Ele mor regretate, căci n-au avut timpul a practica nici binele, nici răul. Sufletele lor rămîn curate, ca în ziua cînd au venit pe pămînt. Oricum, îți sunt obligata de acum înainte... mi-ai scăpat viața, poți dar să reclami viața-mi oricînd vei voi.

— Numai D-zeu ia înapoi viața ce a dat oamenilor ! .ise Alexandru. Apoi ar fi un lucru peste putință a voi aceasta... Această viață de care vorbeşti este prețioasă... daca vei muri...

—- Destul... înțeleg. Vei să zici că daca voi muri, vei muri asemenea... Crezi că aceste vorbe sunt noi pentru mine ? crezi că alții nu mi le-a mai zis ?... Ele mă dezgustă ca tot ce este minciună, ca tot ce este exagerațiune, ca tot ce este ridicul. Amicia nu cere niciodată un asemenea preț ; atunci ea ar deveni o tiranie !

— Amicia, zici ?

— Amorul ? e totuna. Ce este amorul el însuşi daca nu o amicie între două sexe ? El se naşte din admirațiunea ce are o parte pentru ceialtă ; din stima, din respectul ce ştie să inspire. Raporturile aşezate între aceste două părți regulează gradul de simpatie, fac acea amoare liniştită şi ferice, sau acea patimă furioasă şi adîncă. însă cauzele ce îl nasc, admirațiunea, stima, respectul pot înceta cu termenul vieții unei părți, cu atît mai mult cînd vedem că ele încetează de multe ori în viață... voi, tinerii de astăzi, aveți capul plin de ideile romanurilor moderne, un limbagiu propriu al lor, care, de mult ce se înlătură de la natură şi de mult ce s-a uzat, devine nesuferit.

— Astfel dar, îmi permiți a-ți cere viața?...

— Da, zise Elena.

— Nimic alt ?

— Ce alt ?

— Daca îți ceream inima ?

Elena, fără să se turbure, răspunse :

S-a văzut cazuri cînd o femeie a iubit pe acela care i-a scăpat viața, în romanuri... Insă să lăsăm la o Parte aceste glume... căci în adevăr nu pot a le lua altxel-- şi să mergem înainte.

In acel moment Caterina venea pe calul său cu o re. peziciune fabuloasă. Ea mergea bine pe cal, era solidg şi elegantă ; lăsase în urmă pe toţi ceialţi într-o întrecere ce avură, opreşte calul de departe ; îl pune în treapăd, apoi la pas, şi se apropie de Elena.

— Mi-ai făcut o frică mare, dragă Elena, zise ea. Te credeam înecată... moartă chiar... Eu să mulţumesc domnului Alexandru pentru că te-a scăpat ?... Dar să nu frv tîrziem, vesmintele tale sunt udate... Să mergem în galop !

— Calul meu este ostenit, zise Alexandru. Este aproape să stea... Şi nu vă permit două dame a alerga singure.

— Te temi să nu ne fure ? zise Caterina. Nu are cine. Bar este în urmă... abia mai suferă calul... Cată să ştiţi că m-a ameţit cu complimîntele... în cele din urmă, nemaiştiind cu ce să mă compare, mi-a zis că sunt frumoasă ca un ananas!

Vorbind astfel se puse să rîză.

— Dar Sofia ! întrebă Elena.

— Domnişoara Sereasca ? Aceasta încă mă face să rîd cu fasoanele ei de parvenită. Bar îi zisese româneşte că ar voi ca această cavalcadă să nu se mai termine; închipuiţi-vă, el, care abia mai poate şedea pe cal ! Sofia i-a răspuns în franţozeşte că nu cunoaşte idioma în care i-a vorbit !... nu poci să o sufer !... a şezut doi ani la Praga şi a uitat limba părintească !... încă ceva... mai frumos ! Bar ne spunea că este cavaler bun ; că poate face douăzeci şi patru de ore pe cal (nu ştiu pentru ce nu douăzeci şi opt ?), că nu este cal care să nu-1 dompteze ; eu i-am propus să ne întrecem, a dat pinteni calului... calul plecă ca vîntul ; dar se opri îndată. Bar perduse scările, se ţinea (ie coamă şi se coborîse pe gî~tul calului. „Oare ca să mergi şi mai iute decît calul, te-ai coborît pe gîtul lui ?" îl întrebai eu. lnchipuieşte-ţi că s-a supărat !

După cîteva minute văzură casa. Soarele nu era d◦; parte de a apune. El se culca în nori. Răsfrîngerile formau nişte valuri de aur şi de rubin ; o răcoare p^' cută se răspîndea pe faţa luncelor îmbălsămite. Umbrea serii se arătară pe sub dealuri.

Cele două dame pe cai frumoşi şi sprinteni treceau ca două vise poetice. Umbrele şi razele păreau că se disoută cu voluptate să le deschiză sînul.

Elena, ale carii bucle fură atît de maltratate la rîu, j. lăsase libere să fîlfîie în aer. Alexandru nu se putea sătura de a privi. Caterina ea însuşi îi zise :

— Elena ! Cît eşti de frumoasă !...

în fine, ajunseră în curte. Cea dintîi grijă a Elenei inse să-şi ischirnbe vesmintele.

— Bărbată-meu o să mă mustre, zise ea lui Alexandru, despărţindu-se ca să meargă să se schimbe. Are să „fle ceea ce mi s-a întîmplat... dar nu-mi pasă... ziua de astăzi a fost o zi frumoasă pentru mine, urmă ea, cu o voce tremurîndă. La revedere, adăoga ea, apoi dispăru.

Cu toate acestea seara la masă nu fuse altă vorbă decît de baia Elenei în Prahova, de cai, de rîuri, de înecăciuni. Cei mai mulţi spuseră cum li se întîmplase lor lucruri periculoase şi cum putură să scape ca printr-o minune. Pretutindeni omul este om. Pretutindeni, acest rege trufaş al vieţuitoarelor îl găseşti aducîndu-ne aminte neîncetat despre puterea geniului său asupra lucrurilor ; născocind cu imaginaţiunea sa tot felul de succese în favorul speciului său ! Să fi ascultat pe aceşti născocitori şi să fi luat drept adevăruri spusele lor, ai fi crezut că Olimpul este pe pămînt, că zeii s-au făcut oameni.

Dar nimic nu fuse mai voios decît căderea pe gîtul calului a d. Bar, ce Caterina spuse cu atîta spirit, cît era cu ce să omoare pe un om sub ridicul.

Bar asculta în tăcere. „Vom vorbi noi mîne ! zise el în sine. Să înveţi altă dată să rîzi de acela ce-ţi oferă mîna, inima şi o stare colosală !..."

Seara aceea se petrecu cu voioşie.

Alexandru rugă pe Elena să joace la piano.

— Te rog, zise ea, nu mă sili a face un lucru care mă ucide !... De cîte ori joc cîte ceva, sufer în urmă... dar daca ţii mult... Să încerc !...

Zise şi se puse la piano.

Bar se duse la Serescu şi îi zise :

. ~- Am să-ti vorbesc ceva serios. Poti să vii după mine ?

— Da ! zise Serescu, şi amîndoi se duseră într-o meră izolată.

CEREREA ÎN CĂSĂTORIE

Cînd amîndoi şezură, Bar deschise gura şi cu o voce tremurîndă îi zise :

— De trei ani eram hotărît să mă însor... Voiam să iau pe domnişoara Caterina... Cîte sacrifice nu am făcut pentru această idee ! această căsătorie ar fi fost un mare sacrificiu din parte-mi, o milă, ca să zic aşa, căci ea nu are nimic şi eu sunt om de zece mii de galbeni venit. Cum a răspus ea la o idee atît de generoasă ?... Refuză !... Aşadar, iată ce m-am socotit : să mă leapăd de această idee. Şi... d-ta eşti un om care apreţuieşti talentele, averea... Ştii cum se fac banii ?... Domnişoara d-le este o fată cuminte... Viu şi-i cer mîna !

La aceste vorbe Serescu era să nebunească de bucurie. El era foarte bogat, dar parvenit, nu s-ar fi aşteptat niciodată să-i ceară pe fie-sa unul ce era şi bogat, şi boier de clasa întîi, deşi nu mai sînt clase în România; dar de.sprivelegieţii se mîngîie încă cu clasele.

„Voi intra cu neamul în neam de boieri mari ! îşi zise el. Nu numai atît ; dar unde era să dau zestre patru mii de .galbeni venit la altul, voi da acestuia o mie, căci este bogat el însuşi, apoi se află într-o vîrstă unde puţini mai pot să se însoare cu fete tinere !"

Bar crezu că tăcerea lui Serescu era motivată de un refuz pe! care nu cuteza a i-1 spune. Care fu mirarea lui cînd văzu că Serescu, fără a zice o vorbă, îi sări dupe gît şi începu să-1 sărute.

— Bine ! zise Bar, dar ar trebui să consulţi şi Pe domnişoara !

— Sofia nu are voinţă... nu trebuie să aibă !... Voi zice şi va face !...

— Dar maică-sa ?

— In casa mea nu cîntă găina... Iată, mă duc să le comunic această noutate bună împreună cu voinţele rne*e

Dupe zece minute Serescu se înturna cu femeia şi fiica sa.

___Postelnicul Bar a binevoit şi i-a plăcut să sc coboare a cere în căsătorie pe Sofia...

L,a aceste vorbe d-na Sereasca scoase un ţipet de bucurie.

—- Bine am auzit ? întrebă ea. Eu, care umblu cu dînsa de doi ani în toate locurile, doară se va găsi cineva să o ceară !... m-am învrednicit !

— Bine ! bine ! răspunse Serescu... şi adresîndu-se către fie-sa : Priimeşti să iei pe d. Bar bărbat ?

— Cum va voi papa !... şi vorbind astfel lăsă ochii în jos.

Şi acum talente, merite, virtuţi, onestitate, mergeţi şi vă ascundeţi cu ruşine ! lăsaţi să treacă stupiditatea, imoralitatea, imeritul, purtate de bogăţie ! Bar era un om fără spirit, fără inimă, fără moralitate. In timp de zece ani deveni bogat prin hrăpiri, lumea îi dete sirnumele ironic de *modestul hrăpitor* ; bătrîn, zdrobit, urît, neplăcut, ridicul, nimic nu-i lipsea ca să complecte o fiinţă demnă de dispreţ. Către acestea iată un suflet june, inocent, curat, o fată plină- de frumuseţe, de graţie, care îi întinde mîna în viaţă şi îi zice : junie, frumuseţe, graţii, răsfăţări, amoare, toate sunt pentru tine, pentru că spiritul tău este stupid, inima seacă, pentru că ai ştiut să furi şi să te faci bogat. Sărmană junime ! depune la poarta vieţii, intrîncl, visele tale cele frumoase ! si voi, virtuţi, mergeţi de vă spînzuraţi de această poartă !

Dupe cîteva minute Bar intră în salon avînd-de braţ pe Sofia.

— Domnilor şi doamnelor î zise el. Am onoare a vă prezintă pe viitoarea mea mireasă !

Persoanele ce se aflau acolo crezură deocamdată că Bar îşi perduse spiritul.

— Cu consimţimîntul nostru este ! răspunseră Sereştii.

•— Iată şi o nuntă făcută pe moşia mea ! zise postelnicul George.

Elena merse şi felicită pe socri şi pe cei doi promişi. Toată societatea o imită.

~— Nu mă felicitezi ? întrebă Bar pe Caterina.

Cum nu ? răspunse ea. Vei să mă alegi a-ti pune cununiile ?

— Sper că o să ne cunune domnitorul.

Bar făcuse toate acestea în necazul Caterinei. Cînd văzu că i se acordase mîna Sofiei şi pe Caterina atît de indiferintă pentru această căsătorie, începu să se căiască pentru că făcuse acel pas. Toată noaptea nu putu să doarmă.

„Ce-am făcut ! îşi zicea el. Am vrut să-mi răzbun pe Caterina pentru că rîsese de mine ; dar ea rămîne atît de indiferintă ca cum ar fi vorba de nunta împăratului Bengalului !... Părinţii priimiră cu atîta înlesnire şi plăcere să mă facă ginere, încît îmi vine a crede că nu am căpătat vreun lucru mare... Mîne îmi iau vorba înapoi... dar se mai poate ?... Am anunţat lucrul la toată societatea !..."

Seara trecu voioasă pentru toată lumea. Un singur suflet era întristat : Elescu.

O PATIMA NOUA

Cei doi juni, Alexandru şi Georges, se retrăseseră în camera lor de culcare.

— Sunt aici două femei care nu-mi plac, zise Alexandru.

— Care ?

— Zoe şi principesa Iordache.

— Ai dreptate. Ele sunt doi şerpi, ce umblă totdeauna încolăciţi ! înrăutăţite, intrigante, caută neîncetat a pune dezbinare între oameni... Nu este de mirare în acest moment să urzească vreo intrigă infamă contra vreunei alte femei de aici...

— Georges, zise Elescu, bănuiala ce aveam vii să o întăreşti cu aceste vorbe ! Ele meditează o lovitură... Şi mi se pare că victima ce caută va fi însuşi Elena ?... Astăzi toată ziua erau împreună, retrase, şoptinde, şi privirea lor sălbatică ce lăsau pe Elena m-a făcut a ma gîndi...

— Să ne preparăm a le demasca.

— Cum ?

— Lasă pe mine... voi afla totul de la amantul Zoei» şi Georges începu să sforăie.

Alexandru rămase singur. El încerca o nemulțumire o natură cu totul nouă pentru dînsul. Era neferice. Iubea pe Elena şi începuse a înțelege. Se culcă, caută să doarmă ; nu putea.

Doamne ! zise el. Ce este această femeie ? nu sunt un copil ce intră în lume pentru prima oară... astăzi am voit să plec, şi, cînd eram să pornesc, puterile mi-au lipsit... Nu este un simtiment trecător ce se stinge îndată ce încetăm a vedea obiectul iubit... eu sufer... este o patimă puternică... am trăit... am fost în relațiune cu tot felul de femei frumoase, spirituale... niciodată nu am simțit nimic ! ceea ce simț astăzi este un lucru straniu !.., Această femeie nu mă iubeşte... nu poate să mă iubească, fără a deveni criminală... Eu, din contra, priimit aici ca un oaspete... nu ! niciodată nu voi viola legile ospitalității... e crud numai a gîndi !... Mîne voi pleca... şi niciodată nu voi mai vedea pe Elena... Vor fi crude minutele despărțirei ; dar trebuie să sufer... voi pleca fără să o văz... Oh ! este atît de frumoasă ! Sufletul ei este atît de sublim !... Ea ucide toate femeile prin cualitățile ei ! îmi pare că văz o cunoştință a viselor mele !... Ea doarme !... dormi, îngere curat şi dulce ! umbrele suferinții niciodată să nu plutească pe fruntea ta ! Astăseară juca la piano... Eram lîngă dînsa... încetase de a juca... îmi vorbea de suferințele acestii sărmane națiuni...

«Pentru ce te ocupi de națiune ? o întrebai, îngerii nu au nici o naționalitate !...» Ea deveni rumenă ca o roză, gînditoare, reîncepu jocul, în vîrful genelor sale mi se păru că luceşte o lacrimă."

Amorul născu odată cu o contraritate în sufletul lui Alexandru, ceea ce mărea acest simțimînt. Contrarietatea era efectul educațiunei sale ; a se introduce într-o familie şi a trăda era incapabil, sufletul său rămăsese curat în mijlocul corupțiunei societății în care trăise. De aici venea suferința sa.

Este un lucru de observat şi femeile de spirit l-au Pătruns înainte de toți. Rezerva ce natura le-a dat mai jnult decît oamenilor, şi pe care o practică prin instinct, dovedit că niciodată un amor nu devine mai pasio- decît atunci cînd află stavile. Omul ursit să do-

rească neîncetat, facultate necesară existenţii salo fizioo •şi intelectuale, se înţelege că îndată ce vede că i se realiză o dorinţă, trebuie să se înturne către alta şi p\ aceasta chiar să nu mai ţie la cele realizate. Urmează dar ca să se înflăcăreze de o dorinţă ce nu se poate realiza. Femeile de spirit, care chiar atunci cînd împărtăşesc simtimentul adoratorilor lor, rămîn în rezervă si au aerul a se împotrivi, sunt totdauna sigure că vor face a naşte un amor profund în inima celor ce le iubesc. Amar acelii femei care ar lăsa să se tîrască de inima sa ! să se învingă, fără lupte ! a doua zi va fi uitată şi poate despreţuită !

Elena, graţie spiritului său natural de femeie, graţie •educaţiunii sale, graţie încă curăţeniei şi inocenţii sufletului său, printr-o rezervă demnă ce inspira stima şi respectul, nu avea a se teme de a fi învinsă cu atîta înlesnire. Ea înţelesese simtimentul profund ce inspirase lui Alexandru. Femeile nu au trebuinţă de cleclaraţiuni ca să înţeleagă că sunt iubite. Din contra, acele declaraţiuni ele nu le voiesc, căci atrag după dînsele ca o consecuinţă o declaraţiune şi din partea lor şi ele nu voiesc niciodată să se declare învinse, nici chiar atunci cînd sunt în adevăr. Cîteodată ea avea milă de acela ce iubea. Atunci, voind să verse un balsam de fericire în inima lui, îi exprima cîte o idee de speranţă, dar cu atîta echivocitate şi ingenuitate, încît Alexandru nu ştia ce să crează.

In dimineaţa viitoare, Alexandru întîlni pe Elena într-o alea din grădină. între alte vorbe, el îi zise :

— Aş dori să fiu poet şi să am geniul lui Dante...

— Pentru ce aceasta ?...

— Ca să te imortalizez, ca pe Beatricia, răspunse el.

Elena tăcu ; dar o tăcere ce inspira respect.

Cîteva minute în urmă veniră aici mai multe persoane, un serv anunţă Elenii că au ajuns vesmintele sale cele noi de la Bucureşti.

— Ah ! zise ea. Astă-dimineaţă toate dorinţile mele s-au împlinit, şi aruncă o căutătură repede asupra lui Alexandru. Ceea ce zise ea era prea mult şi prea puţi*» prin urmare nu era nimic.

Elena ! strigă Caterina, ce ajunse acoio sărind. Ştii

!L Ce este ?

—. Cei mai mulţi pleacă astăzi... Bar şi Sereştii... nu este nici o perdere... Zoe şi principesa Iordache... mai bine : nu poci să le sufer ! şi Talangiu !...

— Ce fel ? întrebă Elena, tratezi aşa de rău amicii

— Daca nu-i sufer ?...

— Mai pune unul în numărul celor ce pleacă ! zise Alexandru.

— Care ? întrebă Caterina.

— Eu.

— în toate zilele ne ameninţi că pleci...

— Dar astăzi, trebuie...

Elena atunci se ocupa a rupe o floare, ca cum ar fi voit să arate indiferintă sa. Alexandru culese cîteva roze.

— Ce să faci cu ele ? îl întrebă Caterina.

— O să le dau domnişoarei Serescu pentru plecare.

— Bine zice, răspunse Caterina, să mergem să o vedem... este sus.

Ele plecară împreună cu Alexandru. Pe cale, Alexandru mergea în urmă şi ţinea în mînă graţiosul buchet de roze. Elena rămase un pas înapoi şi apropiindu-se de Alexandru :

— Dă-mi mie acel buchet, şi ţine această floare ca să-l înlocuieşti în destinarea lui.

Alexandru dete buchetul şi luă floarea de la Elena. Era tot ce poate fi mai comun printre flori : uri *ochiul-boului.* Alexandru nu zise nimic.

— Te duci, mai zise Elena, dar o să te înturni, te aşteptăm. Voi pune acest buchet în apă... înainte de a se vesteji caută să fii aici !

— Promit...

— Ai auzit, Caterino ?

— Lasă-te pe aceea !...

Intrară în camera unde era familia Serescu. Cîtetrei membrii acestei familii păreau cufundaţi într-o fericire fără margini. Serescu vorbea şi rîdea cînd nu era subiect a ride ; îsi freca mînile. Nevasta sa plîngea cu lacrimi de bucurie.

—- Aşa, fiica mea, zicea ea Sofii. Intri în lumea mare • te măriţi cu un boier mare, bogat!... nu este nici o partidă mai bună ! vei fi chemată la baluri la palat, la miniştri la toţi boierii mari... Vei fi una şi una cu toate damele de rangul întîi... Nu vei fi ca maică^ta, care era silită să sărute mîna la toate damele cele mari şi să o invite de zece ori să şează pe marginea scaunului... închipuieş-te-ţi cînd se va auzi lucrul în Bucureşti !... ce va zice Roxandra, a carii fată a luat un biet inginer?... Ce va zice Pipiţa, care avea aerul că te despreţuieşte ?...

— Şi Flora, zise Sofia, care îmi zicea într-o zi că de ar şti că ea o să ia un bărbat în aceleaşi condiţii cu mine, ar fugi din ţară...

— N-are decît să fugă, răspunse bătrîna.

— Şi ce mai om ! 2ise Serescu. în zece ani de zile zece mii de galbeni !... Numai el poate să se potrivească mie !...

— Dar ce? ca zugraful acela!... aş fi murit daca trebuia să i-o dau !... Sau ca domnul Pavel, ce este de şase ani judecător şi nu a cîştigat şase parale !... şi alţii ca dînsul, care îţi vorbesc de *probitate l regimul nou l* şi nu au ce să mănînce ! Cu ce o să ţie nevasta ? Cînd fata mea o vedea o roche de valansienă la una, un colier de briliant la alta, să rîvnească, să nu poată să-şi cumpere şi ea şi să vestejească, să moară ? şi pentru ce ? pentru ochii frumoşi ai domnului cutare ?... Daca e pentru ochi, numai, şi lacheii au ochi frumoşi... Apoi să fim drepţi. Bar este frumuşel, deşi e pătat cu pistrui late pe obraz ; dar chiar acele pistrui au fermecul lor... apoi puţintel, delicat ca un porumbel... totdauna cu mănuşi albe în mînă, însuşi la masă, care este un semn de noble ţă ! In toate zilele îşi face părul cu ferul... îmi place bărbaţii ce se îngrijesc !... bărbatu-meu nu era aşa...

— Eu aveam alte lucruri în capul meu...

— Aşa este... şi pe atunci erau alte datine.. Ai să fii fericită, Sofia mea!... cînd te privesc acum că-^mi eşti şi mai dragă !... Ce neroadă a fost Caterina câ nu a voit să-1 ia !

— Nu a voit să-1 ia ? întrebă Sofia.

— Nu zic că nu a voit să-1 ia pentru altceva deci^ pentru că era angajată... Vezi cîtă delicateţă din parte-i

fiindcă ea nu avea zestre, el voi să-i facă zestre! apro-
...l... să-ţi iei o caleaşca cu coroană de comite. Să-ţi faci cărţi de vizită cu coroană şi înaintea numelui să faci să scrie ***de...*** ce este, dupe moda de astăzi la noi, semn de nobleţe.

— Cum are papa? zise Sofia.

— Da... cum are papa...

— Dar papa nu e nobil? zise Sofia.

— Daca nu a fost, este acum.

— Bar e nobil din naştere, nu e aşa, mama?

— Da... din naştere.

— Ce fericire! zise Sofia.

în acel moment Bar intră în cameră. Insă de la uşă începu să se închine pînă ajunse în dreptul damelor. El sărută mîna bătrînii. La Sofia se plecă numai.

— Cum te afli, domnişoară?

— Bine, răspunse Sofia.

— Astăzi pornim la Bucureşti, zise Bar, să ne preparăm pentru nuntă.

— Să plecăm, răspunse Sereasca.

Convorbirea lor nu putu merge mai departe, căci în acel moment intrară Elena, Caterina, Alexandru şi Georges.

Ei salutară şi repetară felicitările ce le făcuseră mai nainte.

— Sunt fericită de cele ce s-au întîmplat, zise Elena.

— Sărut mînile! cuconiţa mea!... o crez şi nu am vorbe ca să-ţi arăt tot ce simţ.

— Această fericire, mai zise Elena, domnul Bar trebuie să o simtă şi mai mult, căci dă mîna unia din cele mai frumoase fete cu care ne mîndrim.

Bar se înclină surîzînd de mulţumire.

— în adevăr... zise el.

Prezintă Caterinii îl jena mult.

— Trebuia să sfîrşesc odată cu viaţa de flăcău... şi sunt cu atît mai fericit că am dat peste o partidă din cele mai bune! Zicînd acestea, se uită cu coada ochiuri la Caterina.

— Această fericire o eşti dator însuşi gustului d-le, care astă dată este al lumei toate, zise Caterina. Sofia este un înger, urmă ea.

„îşi bate joc de mine şi de mireasa mea", cugetă în sine Bar.

Sofia se roşi şi surîse de plăcere.

— Bar este un om de pizmuit ! zise Georges. Alege totdauna mai tîrziu ; dar alege mai bine !...

— Ce frumos !... zise Sereasca, ce nu înţelegea ironia acestor vorbe. Nu ştiu cum să vă mulţumesc mai mult.

— îmi pare rău că plecaţi ! le zise Elena, dar fiindcă plecaţi ca să puneţi la cale despre nuntă, vă voi însoţi cu urările mele de fericire...

— Sper că o să mă invitaţi şi pe mine ?.. întrebă Caterina.

— Regină a balurilor, putem a nu te invita ? răspunse Bar surîzînd.

Dupe mai multe vorbe în care Caterina şi Georges fură fără milă pentru aceste patru persoane, ieşiră şi se duseră în grădină.

— Vedeţi această fată ? întrebă Bar. Ei, bine! nu crez să aibă practica, dar are teoria tutulor misterelor din viaţă !

INTRIGANTELE

în acel timp Zoe şi principesa Iordache, în altă cameră, urzeau contra Elenei o intrigă criminală.

— A zis, cînd nu eram faţă, că am un amant din popor ; a repetat-o cînd eram faţă că am un amant din popor ; a repetat-o cînd eram faţă... şi nu sufer pentru întîia oară insultele acestui om!.... Am jurat pe tot ce iubesc mai mult în lume să-mi răzbun, şi o voi face...

— Ai dreptate ! răspunse principesa, şi trebuie să o faci... dar cum ? iată ce mi se pare greu.

Atunci Zoe îi spuse, recomandîndu-i cel mai mare secret, planul său cu lacheul şi cu ţiganca. Cînd principesa auzi aceasta, sări şi o sărută cu ardoare, lăudînd geniul său.

— Acum vom pleca spre a pune în lucrare planul meu, zise Zoe.

— Sunt la ordinele tele cu atît mai mult că am o ura particulară pe această femeie. N-am văzut nimic mai pre'

ntios ! oamenii merită a fi desprețuiți !... auzi elogiurile f c !... toți o înconjoară... cînd este în vreo adunare, t ti ochii, toate urechile sunt pentru dînsa şi noi rămî-e'm părăsite !... Virtutea ei este lăudată !... să vedem pînă unde'are să meargă !... exemplul virtuții ! îmi zicea odată n nerod. Nu este greu a fi virtuoasă neputînd face alt-fel ; nu vec*e Pe nimeni în această singurătate... Dar să fi fost expusă la toate tentațiunele la care suntem noi în lume şi să vedem ce ar fi făcut.

De multe ori, răspunse Zoe, reputările nu sunt meritate. Cine ştie daca Elena, ea însuşi, nu face cît şi noi, ori poate şi mai mult ; dar poate că le face cu atîta dibăcie încît nu se dau pe față... Greşala noastră este că nu suntem ipocrite : facem lucrurile la fața soarelui... Pe urmă mai avem o greşală : nu schimbăm destul de des amanții; avîndu-i mult timp, lumea are ocazia să-i des-copere. De i-am schimba des, abia ar începe cineva să bănuiască pentru unul, şi îndată ar lăsa locul altuia, care şi acela va urma exemplul predecesorului său. Cine poate să mai bănuiască atunci ?...

— în adevăr, zise principesa, dar ideea nu mi se pare destul ele practică. Dacă iubim pe unul şi nu putem a ne despărți de el ?

— înainte de toate cată să te iubeşti pe tine mai mult decît pe amantul tău. Acesta este spiritul. Ascultă un exemplu. în iarna trecută, una din amicele mele, ce trece de o virtute în fața lumei, era la al cincilea amant serios. îl iubea cu nebunie. De trecea o singură zi făr>ă să-1 vază, era moartă. Nu ai idee cîte sacrificii nu a făcut pentru dînsul. în paroxismul amorului său se decise chiar să fugă cu el. Este o natură pasionată şi sunt sigură că nu poate să reziste prin temperamînt, într-un *tete-ă-**^e, a sacrifica amantului său tot. Soțul său înțelese ceva şi o făcu să priceapă. Din acea zi această intrigă Perdu puterea sa. Ca să arate acestui soț că se înşelase, devenise rece cu amantul ei şi plină de îngrijire pentru ur* altul care se întîmplă.

Bărbatul, văzînd această nouă amicie, îşi zise : „Am iost nebun ! Nevasta mea este tot aceea pentru toți-." mica noastră, de mult ce afecta simpatii pentru cel din un*ă, sfîrsi prin a-1 iubi şi a uita pe cel dintîi. Dar acum

este la un al treilea... şi toată lumea o crede sîntă. Zgtu duitura schimbării nu ţine mai mult de cîteva zile. D.J! să plecăm, principesă, ca să ne apucăm de planul nostru

— Să plecăm...

Caii de postă veniră în curte. Atunci toţi cîţi erau destinaţi să plece începură a se prepara.

Mai nainte plecară promişii cu Serescu şi soţia sa După dînşii Talangiu, principesa Iordache şi Zoe cu bărbaţii lor. Caii lui Elescu nu sosiseră încă. Trimisul se înturna de la postă, spuind că nu sunt cai deocamdată

— Nu sunt cai ? întrebă Elena.

Ea auzi cu bucurie şi cu durere acest răspuns.

„Către acestea, îsi zise ea, as fi dorit să plece îndată."

— Nu sunt cai la poşte ! zise Caterina lui Elescu. Ai să mai şezi aici.

— Aş crede că-ţi face plăcere să mai rămîi ? întrebă Elescu.

— Adevărat, zise Caterina.

„Ce indiscretă !" îşi zise Elena.

Elena, fără să-şi dea un rezon, simţea nemulţumire despre familitatea Caterinii cu Alexandru. €ătre acestea lucrul era foarte natural. Caterina era din natură fransă. Apoi ea văzuse un fel de simpatie bazată pe stimă din partea Elenei pentru Alexandru. Ea urma sub înrîurirea spiritului de imitaţiune şi datinei de a face tot ce plăcea Elenii.

Oaspeţii ce mai rămaseră aici se duseră la masă.

Ziua se trecu cu voioşie în convorbiri de tot felul şi mai ales asupra promişilor.

Seara damele făcură muzică. Alexandru era înzestrat de natură cu multe talente. Avea o voce de tenor frageda şi dulce, învăţase muzica în Italia.

Acest talent al lui Elescu fuse pentru Elena o surpriză plăcută.

Damele noastre îl rugau neîncetat să cînte ; el însă, un om de spirit, puse cea mai severă rezervă. Cîntă de două ori acompaniat de Elena şi nu mai voi a urma.

în timpul ce ei executau o arie sublimă din *Don Ju*>> caii de postă sosiră.

Pleci ? îl întrebă Elena.

Trebuie a pleca, răspunse el.

Atunci Elena se puse să cînte *Romanza del Sol,* acom-aniindu-se singură. Vocea ei era atît de curată, atît de dulce, atît de tînără, aria era atît de melancolică, atît de suavă, atît de plîngătoare, că toată societatea ce era de fată să simți răpită, transportată într-o lume ideală. Ea însuşi, cînd termină cîntecul, era îmbătată de durere.

Alexandru crezu un moment că tot ce vede împreju-ral său era cel din urmă vis al vieții sale pe marginile mormîntului.

Cîtă putere îi trebui asupra-i ca să ia congediu de la cei de față, să surîză, să fie indiferinte, amabil cu toți ; să găsească pentru fiecare două vorbe plăcute, să stringă mîna Elenii şi să plece !...

Elena rămase la piano. Ea auzi afară uruitura trăsurei, plesnetul bicelor... acea uruitură se alină în depărtare, apoi, cu încetul, se stinse.

„Unde voi merge ? se întrebă el. Negreşit acolo unde Zoe se află acum. Este ceva care îmi zice că această femeie caută să piarză pe Elena... trebuie să descoper... să o scap, de va fi ceva."

CORISPONDINȚA

Trecuse o lună de la plecarea lui Alexandru. în acel timp el scrisese Elenei un bilet de mulțumire. După ce îi mulțumea, se scuza pentru că nu putuse să se înturne. „Florile *mele,* îi scria el, *au cătat să vestejească de multe zile şi eu încă nu m-am întors / ..."*

* Elena priimi cu plăcere acel bilet şi îi răspunse în termenii următori :

„Domnule !

Am auzit să ai fost indispus. Este adevărat ?... Daca nu ai venit căci ai fost bolnav, îmi pare destul de rău; °^ca *însă cauza nevenirii aici nu a fost boala, ci negli-***9***ița, atunci îți mărturisesc că şi mai rău îmi pare. Buchetul d-le a vestejit dupe trei zile, şi poți să fii sigur c# nu i-a lipsit îngrijirea. Vai! nu putea să trăiască mai*

mult!... Ceialți oaspeți au plecat. A rămas numai Caterina, cu care vorbim de multe ori despre domnia-ta. £ este roua cugetărilor mele întristate încă din copilărie înîoarce-te aici ca să consoli cu prezința-ți pe acei ce cugetă totdauna la d-ta."

Această scrisoare aduse oarecare bucurie lui Alexandru şi deschise din nou rana inimii sale...

„Nu am putut să descoper încă nimic despre cugetile Zcei. Poate că a fost o închipuire a'-mea ?... aş putea dar a mă înturna la Făneşti, unde se află Elena şi Caterina Oricare ar fi patima mea, voi găsi totdauna destulă putere ca să nu mă las să mă tîrăsc la vreo indiscrețiune. Voi pleca peste cîteva zile ; cu toate acestea, nu este iau a seri Elenei cîteva lucruri ce se întîmplară pe aici. Aceasta o va distra."

Vorbind astfel, ia hîrtia şi face următoarea scrisoare :

„Doamnă !

Țara noastră este locul privilegiat unde tot sufletul ce a priimit mai multă favoare de la providență trebuie să sufere. Nimeni nu a băut din această cupă de amărăciune mai mult decît mine în timpul din urmă. Cu toate acestea, sunt oameni ridiculi, care vin să ne distreze cîteodată. Bar, dupe ce a veni la Bucureşti, începu să se căiască serios că ceruse mîna Sofiei... Căuta să-şi ia vorba înapoi şi nu găsea nici o idee.

Sereştii îl siliră să hotărască ziua de nuntă... le răspunse că peste zece zile. Atunci îi veni o idee originală. Voia cel puțin să mai întîrzie pînă cînd va avea cea din urmă explicare cu Caterina. Ştii ce şi-a închipuit să facă ca să amine nunta ? Să dărîme plafondul din salonul său şi să zică că a căzut singur şi că, prin urmare, nu poate face nunta pînă nu se va repara plafondul. Dar, în fine, s-a hotărît pentru Sofia.

Sofia, din parte-i, anunță de acum ce are să fie. î zilele din urmă Bar era la dînsa. Era vorbă de cai. Sofa zise că ar fi fericită cînd ar avea caii d-nei N... Bar nu *zise nimic. Peste zece minute plecă, se duse la d-na* A- *«Ce te-a costat caii d-le ?» — «Cinci sute de galbeni, răspunse ea. Dar nu-i am de vînzare.» «O mie ! răspunse eh numai să mi-i vinzi !...» D-na N... văzînd că ține atîta Z*

I ii vîndu pentru o mie de galbeni. A doua zi caii fură duşi şi Pu?i su^ ochti Sofiei. Toate acestea le face -ca să necăjească Pe Caterina l

O noutate ! D-na Zoe a renunțat la amantul său din vopol; un june fecior de boiery bogat, elegant şi foarte jrumos, din Moldova, i-ă luat locul. Ea îl prezintă la toți- & trece ^ele în salonul ei. Elogiurile ce ea ii face la toți sunt atît de exagerate, încît lumea aici a început să vorbească.

Ieri am văzut-o, mi-a zis că are să vie la Făneşti peste zece zii- şi o să aducă şi pe junele Ranu. Acesta este numele noului Adonis."

Acum să venim la Zoe, această femeie nu renunțase la planul său de răzbunare. Ea avusese un lacheu care, prin protecțiunea bărbată-său, devenise copist într-un minister. Ea îl chemă şi zice :

— Tu trebuie să te laşi a face orice voi voi din tine.

— Voi face tot ce vei voi din mine ! răspunse copistul.

— Am să te îmbrac ca pe un fecior de boier ; să-ți dau bani ; să ții birje cu ziua, să te pui la masa mea, să vii în salonul meu ca să petreci cînd va fi lume mai multă. Să vorbeşti cu damele, să le faci curte... în sfîrşit, să uiți ce ai fost...

— înțeleg, răspunse lacheul.

— Să te supui orbeşte la toate ordinele mele, fără să întrebi niciodată pentru cutare sau cutare lucru.

— Aşa voi urma.

— Acum ține o sută de galbeni şi mergi de pune în lucrare ordinul meu.

Lacheul luă banii şi ieşi. Acesta era un băiat inteliginte, crescut în casa boierească, învățase limba franceză şi o vorbea mai bine decît stăpînu-său. Ştia cum se prezintă un june elegant într-un salon, ce trebuie să vorbească cu bărbații, cu damele.

A doua zi, fostul lacheu Ioan se prezintă la uşa doamnei Zoe, într-o trăsună elegantă şi sub vestmintele unui dandy. El se anunță d. *de Ranu.*

D. de Ranu ! zise Zoe. Cine poate fi ? un strein ?

a intre. Zoe se aşeză pe o canape într-o toaletă de casă

atît de grațioasă și elegantă, încît ar fi făcut să se uite costumele de bal cele mai strălucite. Zoe începuse acum a vesteji. Îngrijirile cele mari ce avusese de a-și face figura mai frumoasă, prin artificii, produsese un fruct cu totul nenorocit.

Ea se închină și invită pe d. Ranu să șază pe un fotoliu lîngă dînsa. D. Ranu purta niște ochelari eleganți atîrnați de nas, ale căror băieri erau aruncate dupe gît. Aceasta îl făcea necunoscut.

Zoe nu putu să-1 recunoască decît dupe vorbă. Ea se umplu de bucurie, văzînd atîta schimbare în persoana lui. Ioan își făcu cele dintîi încercări înaintea Zoei cu atîta succes, încît aceasta își zise : „Daca nu aș ști cine este, aș putea să-1 fac amantul meu !"

— Astăzi vei mînca cu mine la masă, îi zise Zoe. Bărbatu-meu este la Paris... Voi invita cîteva dame... Iar peste cîteva zile să te prepari să mergem împreună la Fănești.

Alexandru priimise o scrisoare de la Caterina. Ea vestea că Elena era bolnavă.

Dupe două zile mai priimi o scrisoare de la Elena, îi zicea că acum era mai bine ; dar această scrisoare era atît de tristă, de descuragietoare, încît Alexandru crezu că aude o cucuvaie suspinînd dureros în mijlocul ruinelor.

Iată această scrisoare :

„Domnule î

Este putință să te schimbi atît ? Iată mai miilte zile trecute, și nu ai avut timpul să-ți aduci aminte de amicii d-le ! Ieri toată ziua șezui cu Caterina pe balcon, ascultătoare la fiece strigare a poștașilor în depărtare, doară te vom vedea...

Iluziune î

Tot se schimbă în lume ! Pentru ce amicia nu se va schimba ? numeroasele ocupări nu-ți vor permite să vii, astfel mă resemnez a nu te mai vedea poate niciodată. Către acestea proiectid ce aveai de a veni printre noi ne făcuse mare plăcere. Noi suntem așezate aici pentru viafi> și daca ar trebui să părăsesc acest loc, în contra căruia murmur de multe ori, ei, bine \ m-aș crede mai nefericită decît oriunde. Mă bucuram de apropierea primâvereh

„yi avea în toţi anii o înrîurire binefăcătoare asupra ^iea; dar, *în acest an, nu ştiu pentru ce nu mă mulţumeşte, poate că sunt bolnavă şi din aceasta văd toate în negr" ? Să sperăm că va trece !*

Am citit în aceste zile cu Caterina poeziile lui Victor ftugo. M-au încîntat. Sunt frumoase l sunt sublime ! şi #i toate astea sunt atît de simple. Subiecte din viaţa reală : nici o exageraţiune. Sper că o să lucrez mult în vara aceasta cu piano; dar nu voi avea vreo stavilă ? este probabil, pentru că aceasta este un lucru ce-mi face plăcere ! sunt două oare dupe miezul nopţii, cată dar a termina aici. Adio. Iţi strîng mîna."

Această scrisoare, al carii original există şi se poate arăta, făcu pe Alexandru să plece îndată. „Curios lucru ! observa el pe cale. A auzi vorbele, scrierile Elenei, cîteodată, ar crede cineva că mă iubeşte, şi cu toate acestea nimic !... Eu am devenit amicul său cel mai bun, confesorul său, protectorele său, în fine, un lucru de care Elena are trebuinţă ca să exprime tot ce sufletul ei are mai intim !"

Către seară el ajunse la Făneşti. Aceste dame îl întîmpinară cu o politeţă la care el nu se aştepta. Venirea lui făcu mai multă impresiune asupra postelnicului George, care, îndată ce-1 văzu, îl luă în braţe şi îi zise :

— Bine-ai venit... avem să facem o speculare împreună ?...

Elena nu-i zise nici o vorbă, nici despre scrisoarea ei, nici pentru lunga nearătare acolo. O află mai rezervată decît totdauna. Alexandru nu înţelegea că tocmai această rezervă era un semn care ar fi trebuit să-i facă mulţumire. El luă lucrul pentru răceală. Observă pe Elena [că] evita toate ocaziunile de a rămînea singură cu dînsul.

»Se teme oare de mine ? mă crede indiscret ?... se întreba Elescu. Ce poci să-i zic ?... o declaraţiune ?... dar Pentru ce să se teamă, de timp că ea este indiferintă ?..."

El se perdea în conjecturi.

. A doua zi după venirea sa, Alexandru era în chioşc, singur

Elena veni aici cu Caterina. Dar abia se aşezară *j începură să vorbească. Caterina se scoală şi se duce să-$i aducă un obiect la care lucra.

— Caterina ! îi zise Elena, nu mai lucra, căci o $5 mergem la masă îndată.

— Voi să arăt d-lui ce am lucrat, zise ea, şi pl..g jucînd.

— Ce fac la Bucureşti damele care erau aici ? trebă Elena.

— Puţin le-am văzut pe unele ; pe altele nicidecum. Pe altele nici nu le salutam.

— Rău ! zise Elena. Cine nu te cunoaşte cum te cunosc eu, poate să ia această purtare de lipsă de educare.

— Nu-mi vorbi de acele clame ! le urăsc !... Scrisoarea ce mi-ai trimis în urmă este tot ce poate cineva mai bine cugeta, simţi şi exprima. Zici lucruri de natură a fărirna inima unui om...

—- Da ?... în adevăr îmi aduc aminte... faptul unei impresiuni momentanii : eram bolnavă. Te autorizez să o iei astfel, numai astfel, şi să rupi scrisoarea...

— Voi urma dupe ordinul ce-mi dai... nu este nimic care să nu fac, ca să-ţi placă...

— Ai astăzi o politeţă nesuferită !... damele de la Bucureşti au făcut mult...

— Nu le vedeam, am zis... Am făcut cunoştinţă cu o domnişoară Măria !... Fiica lui C... N..., gingaşă ca roua.

Elena rîse.

— Pentru ce rîzi ?...

— Faci nişte comparaţiuni !... apropo, eşti poet, cel puţin de simţiminte... Am să-ţi fac o observare... eşti prea ideal, te depărtezi prea des de natură, intri prea mult în Olimp... Viaţa reală are mai mult interes decit acea lume a imaginaţiunei unde tot răpeşte prin frumuseţe, dar unde nimic nu face să mişte inima...

— Nu sunt poet... nici nu voi să fiu... un poet este un lucru ridicol...

— Domnişoara Măria ţi-a inspirat aceasta ?... zi.. Elena şi, sculîndu-se, voi să iasă.

— Unde te duci ? o întrebă Alexandru. Şezi incate rog...

— Bărbată-meu vine acasă... auz strigătul poştaşilor. g. dusese la un sat în vecinătate... însoţeşte-mă şi oferă-mi braţul.

Ei plecară din chioşc. Pe cale, Elena îi zise încă :

— Nu spune că am fost în grădină... M-a oprit a mă coborî acolo de cînd am fost bolnavă... Apoi luînd un aer voios, adaogă : Voi să te învăţ a minţi !

— împreună priimesc a minţi, chiar daca ar trebui toată viaţa să nu fac decît să minţ.

— Ştii că eu astăzi cred că ai putea să-mi fii profesor în arta de a minţi ? îţi aduci aminte ce-mi ziceai, sunt cîteva zile ? îmi ziceai că inima-ţi e moartă ; nu poţi să iubeşti ; nu ai văzut nimic în lume mai frumos, mai dulce, mai ideal, şi o mulţime de alte adjective pe care nu le mai ţiu minte, şi că, cu toate acestea, ai rămînea rece însuşi pentru mine... Cum se face să-ţi pierzi capul pentru domnişoara Măria ?...

— Eşti crudă !...

— Şi fără inimă ?... o femeie fără inimă. Nu este aşa ?

— Eram nebun cînd am zis acele vorbe.

— Aşadar, mărturiseşti că domnişoara Măria este *o* minune ?

— Măria ?... Dumnezeule ! de unde a răsărit aceasta !...

O tăcere urmă acestor vorbe. Nici unul, nici altul nu cuteza să o întrerupă. Elena zise lui Elescu că s-a înşelat, nu este bărbată-său. Caterina îi întîmpină cu o faţă de perină ce broda. Alexandru făcu elogiuri Caterinii pentru talentul cu care brodase acest obiect.

— îţi place ? întrebă Caterina. Este pentru d-ta... Am lucrat-o împreună cu Elena...

— Ce mincinoasă!... zise Elena, apărîndu-se.

Ei rămaseră cîtetrei pe balcon. Vorbiră despre lucruri banale.

Caterina se duse să-şi depuie lucrul în camera sa.

Alexandru era gînditor, tăcut.

— Ce ai ? îl întrebă Elena.

— Nu voi mai putea trăi fără să te văz ! strigă el cu ochii plini de lacrimi.

— Dupe aceasta ce are să mai vie ? întrebă Elena rîzînd. îmi faci o declarare în formă.

— Eşti viaţa mea ! fericirea mea ! te iubesc ca viaţa ca fericirea... Elena, Elena! te iubesc cu patimă!... ' '

— Nu ! zise Elena. Fără nici o patimă !... Patima nu implică ideea de amicie !...

— Amoare ! ataiicie... zise Alexandru. Ce-mi pasă a„, mele. Oh ! femeile ! ce fac din acest simtimînt divin oh, artă geografică cu despărţiri, hotare.

— îmi zici că mă iubeşti ? răspunse Elena. Pentru ce mă iubeşti ? nu trebuie să mă iubeşti !...

— Dumnezeu a voit, zise Alexandru.

— Dar eu nu voi ! răspunse ea, sculîndu-se. Vino dupe mine ! urmă ea.

Alexandru se duse dupe dînsa. Elena îl introduse în camera unde era fiica sa.

— Vezi acest copil ce doarme ? este fata mea. Priveşte cît este de frumoasă ! Daca timpul nu o va schimba, va fi o frumuseţe... Cînd va apărea pe strade, în saloane, în sărbători, toţi ochii se vor îndrepta către dînsa, ca să o admire, ca să o laude. Dar această lume, ce va admira frumuseţele sale, poate adăoga : „Ce păcat ! este fiica unei femei fără principe... unei femei care a iubit un om ce nu era consortele său." Iată ce-i va zice lumea, iată ce voieşti ca să-i zică, şi pretinzi că mă respecţi!...

— Dumnezeule !... dar amorul meu este curat ca cugetările tale, nu-i voi cere niciodată a sacrifica datoriile conjugale...

Elena surîse.

— Credeam mai multă speriinţă de inima omenească !... Am citit în romanuri, am auzit în gura oamenilor, indivinînd amorul pe care îl numeşte platonic ; incrimiRînd amorul pe care îl numeşte senţual.

Sărmanii observatori ! nu este decît amicia şi amorul.

A iubi este destul spre a face o crimă. A iubi este a se da ; daca ocaziunea se aşază între aste două, orice femeie trebuie să cază. De se întîmplă altfel, acea femeie se înşală singură, înşală pe amantul ei : nu iubeşte. Iată dar ce îmi ceri ; o crimă... oh ! dar daca aceasta ar fi vreodată... aş muri !

— Vă caut pretutindeni, zice Caterina ce intră în camera copilii.

___Vezi această copilă, domnişoară ? îi zise Alexandru. Cît este de frumoasă ! Cînd va vea optsprezece ani,, cînd va apărea pe strade, în baluri, în sărbători, toată lu-^ea va admira, va lăuda frumuseţele sale... Nu va fi destul. Oamenii vor zice încă : această fată va fi încă o virtute, căci mumă-sa a fost virtuoasă.

Alexandru apăsa pe vorbele din urmă. Elena înţelese simţul acestor vorbe ce era : „Voi muri ; dar tu vei rămînea'castă ca Dumnezeu !" Aceste vorbe fură pentru dînsa o lovitură dureroasă.

— Ce idei curioase ai astăzi ! zise Caterina lui Alexandru.

Şi ieşiră cîtetrei în balcon. Alexandru căută a fi voios. Se sili să vorbească, să rîză. Dar rîsul lui făcea rău. Elena înţelese şi tremură. „Oare va pleca ?" se întreba ea.

Alexandru tăcu deodată.

— Sărmană umanitate ! zise el. Nu-ţi era destul relele* la care natura te-a supus ? a trebuit să născoceşti tu însuţi alte suferinţe mai teribile, prin legi ce ai făcut !...

— E nebun ! zise Caterina cu mirare.

— Mă gîndeam la unul din amicii mei din streinătate-care s-a spînzurat pentru că iubea o femeie.

Elena deveni palidă.

— S-a spînzurat pentru că iubea o femeie ?

— Astfel îmi scrie de la Fiorinţa... o femeie măritată !

— Devine interesant, zise Caterina. Dar nu văz pentru ce s-a spînzurat.

— Pentru că femeia era măritată şi nu va să calce datoriile sale.

— Ah !...

— Femeia a făcut bine ! zise Elena.

— Măritagiul este fapta oamenilor; amorul este fapta iui Dumnezeu, femeia a fost pedepsită, căci a respectat legile oamenilor mai mult decît legile providenţii, zise Elescu.

— Cel ce s-a spînzurat a făcut rău, zise Elena. Acela nu avea puterea de a suferi. Deci nu a fost demn de ^orul amantei sale.

în acest moment, postelnicul George se înturna, şi ^lena merse înaintea lui.

— Ia seama, zise Caterina lui Alexandru. Iubeşti p. Elena... şi mi-e teamă să nu te spînzuri !...

— Iţi închipuieşti aceasta ? răspunse Elescu, care rosi şi înclină capul.

— Este oare un lucru peste putinţă ?... Eu, femeie încă sunt înamorată de dînsa... Mulţi s-au înamorat cu patimă... dar n-au reuşit, este o inimă ce nu se deschide decît la amoarea fiicei sale... nimic nu poate să o atingă. Daca vei avea nefericirea să o iubeşti şi încă să i-o spui vei fi pierdut...

— In adevăr ?... nu este pericol.

— Cum ?

— Nici nu mă voi înamora, nici nu-i voi spune.

— Ha ! ha !... strigă postelnicul venind aici. Iată tinerii împreună... Ca doi porumbei... pereche plăcută !... nu vă derangeaţi !... bună ziua, Alexandre, nene! uf!... Sunt ostenit... am alergat printre grîu... aşa se cîştigă paralele.

Caterina se roşise şi gongonea. Alexandru surise.

— Nu-ţi place? nu e aşa? Ce se potriveşte!... Ia nu mi te supăra !...

— Eşti nesuferit! zise Elena necăjită.

— Aide !... nu este nici un rău... nu ştii ce suflet îngeresc este această fată... nu sunt două ca dînsa în amîndouă ţările... Dar rămîneţi, că eu mă duc să număr banii cu arendaşii... Ah ! astă-seară o să vie Zoe cu alţii... Vă vestesc...

— Zoe ? zise Alexandru.

— Nu o iubeşti ? întreabă Caterina.

— Mi-aduce aminte de iaduri !... Nu numai atît... dar crede că rău face Elena de o primeşte pe aici... Am o presimţire că această femeie îi va face un mare rău... într-o zi am suprins-o aruncîndu-i nişte căutături ce sunt proprii numai ucigătorilor înainte de a lovi prada lor !.• Să zicea la Bucureşti că o nouă intrigă... Se vorbea de un june de la Moldova ce i-a fost prezentat şi care P~ trece zilele în salonul ei... dacă nu mă înşel, mi s-a z că are să vie cu el aici...

Nu ar fi rău, un moldovean... Sînt curioasă să văz un moldovean ! mi să pare că sînt toți cu capul de zimbru ! O glumă...

___Care este de natură a face mult rău.

—- Rău ?... mă retractez...

— Mai bine !... Să nu repetăm noi cel puțin expresiunile de ură sau de ridicul ce enimicii națiunii române răspîndesc în lume...

.— Şi pentru ce iar atîta temere?... în Italia, locuitorii dintr-un sat sunt oară mai scrupuloşi pentru cei din alte sate italiane decît muntenii pentru moldoveni sau moldovenii pentru munteni ? Uiți că ceea ce se întîmplă între cei doi din urmă, se întîmplă asemenea între locuitorii din România mare şi cei din România mică ? *Oltenii cu treizeci şi şase de măsele.* Ți-aduci aminte proverbul ? Poate că interesă politice au fost cauza acestor uri ; dar iară crede că este un lucru natural să existe.

Elena veni acolo.

— Ştii, Elena ? zice Caterina. Vine Zoe şi aduce cu dînsa un june moldovean !

— Ce idee !...

— Ascultați ! zise Alexandru, nu auziți în depărtare strigătele de postaşi ?...

— Mi se pare, zise Caterina, da... da... acum să aude bine.

— Ce bucurie simte domnişoara ! zise Alexandru. Ar zice cineva că i s-a urît aici cu societatea celor de față.

— Poate, zise Caterina.

— Are dreptate, zise Elena. în loc să fii voios îi vorbeşti de spînzurați !...

— Nu se ucide nimeni pentru amor... zise Caterina. Şi se puse să rîză cu plăcere. Uitați-vă la Bar, adoratori meu, urmă ea. Ştiți ce mi-a zis odată ? că se omoară singur. „Ce-mi spui mie ? îi răspunsei. Să te omori sau să nu te omori, totuna îmi face !..." Atunci el, furios, zise ; „Voi muri !..." şi plecă fără pălărie. Peste trei zile trimise să-şi ia pălăria de la noi. Seara era la bal. „Ce, încă trăieşti ?" îl întrebai. „Ca să-mi răzbun", răspunse

Trei trăsuri intrară atunci pe poartă. Era Zoe, princi^ pesa Iordache, Georges şi Ioan copistul, sub nume de Ranu din Moldova. Zoe se înturna către Elena şi îi zise •

— îţi prezint unul din amicii mei, d. de Ranu din Moldova.

Elena îl priimi cu politeţă... Acest Ranu fuse prezintat Caterinii ; făcu cunoştinţă cu Elescu, cu postelnicu, s[deveni cu toţii familiar.

— Este bogat ? întrebă postelnicul pe Zoe.

— Foarte bogat, răspunse ea.

Ranu păru un om original. De cînd în cînd lăsa să se vază nişte maniere grosolane, nişte expresiuni comune. Cei ce-1 cunoscură crezură că astfel era manierile şi expresiunele moldave.

Se observă încă de cîte ori acesta zicea sau făcea cîte ceva, se uita către Zoe ca cînd ar fi cerut aprobarea sau dezaprobarea ei. Se văzu încă de multe ori şoptind cu Zoe. Lumea începe să bănuiască un mister între amîndoi.

Postelnicul, văzînd aceasta, nu putu răbda fără să zică lui Georges şi lui Elescu :

— Se vede că Zoe aruncă acum plasa prin Moldova !...

în dimineaţa viitoare Zoe vorbea cu Ranu. Ea îi da instrucţiunele sale astfel :

— Ai văzut care este dama... este tînără, frumoasă... •*este* ceva care trebuie să te atragă... nu perde timpul, însă să faci astfel ca în zece zile să te iubească... Caută de-i fă curte... Nu declaraţii deodată... cu încetul... Spre exemplu, .laudă tot ce este aici, moşia, casa, meniagiui... Miră-te de meritul ce-i afli ca să şează la ţară ; laudă-i virtuţile, frumuseţele, spiritul, inima ei ! este femeie! şi cînd vei căpăta amicia ei prin aceste laude, atunci -spune-i că o iubeşti, că eşti nefericit...

— Voi face întocmai, răspunse Ranu.

— Caută de începe astăzi... timpul este scurt.

Astfel se vorbiră ei. Şi Ranu coborî în grădină *a -chioşc, unde era Elena şi alţi ospeţi.

El schimbă cîteva vorbe cu principesa Iordache, apoi trecu şi şezu lîngă doamna casii.

Ce locuri frumoase ! zise el. Moşia aceasta este un rai... casa aceasta, cu grădina, tot ce poate vedea cineva mai plăcut.

— Exageraţi, domnul meu, zise Elena.

— Dimpotrivă... doamnă !... Moldova are multe moşii frumoase, dar aşa moşii nu cunosc în ţara mea... în scurt, aici este un loc feeric, tot mă încîntă şi mă răpeşte... permiteţi-mi, doamnă, a vă spune că regina acestor locuri adaogă fermecul lor ? în adevăr, cîte lucruri nu avem a admira aici ?... Virtuţile d-le sunt cunoscute pînă în Moldova... şi frumuseţele cu care natura v-au înzestrat sunt admiraţiunea tutulor românilor... Sunt un om cu totul pozitiv... Nu exagerez niciodată... Ceea ce zic crez, ceea ce crez are un temei. Am zis că eşti o minune de frumuseţe în această ţară ? este un adevăr... nu mă mir de toată această lume ce vă pronunţă numele cu respect, ce vine aici ca în pelerinagiu să vă vază, să vă adoare...

Elena nu ştie ce să cugete. „Oare acesta va să rîză de mine sau este unul din acei nebuni ce mă turbură de multe ori prin indiscreţiunele lor ?" îşi zise ea.

Natura cînd împarte favoarele sale la oameni nu ţine socoteală de nimic. Ranu, sau mai bine Ioan lacheul, fusese favorat cu multă prodigalitate.

Elena se uită la dînsul să vază daca putea citi în faţa lui ideea ironiei. El era serios. Ea văzu o figură frumoasă, pe care nu putu a se opri de a nu o admira.

GELOZIE

Alexandru găsi că Elena vorbeşte prea mult cu acest nou-venit, că prin urmare îi place a vorbi cu dînsul. Pentru întîia oară el simţi o gelozie profundă ca şi amorul său pentru dînsa. „Acest om este frumos ! zise el. Cine poate să ştie daca Elena nu se simte atrasă către dînsul?... Iată cum îl caută!... îi vorbeşte încet!... Ce îi zice ? negreşit ceva care nu poate a-i spune tare... Oare nu îl cunoştea mai înainte ? Să poate... O, femeile !... dar pentru ce nu se scoală de acolo ?... Elena este o femeie ca toate celelalte ; o cochetă... Voi pleca de aici... nu voi să o mai văz... o urăsc..."

în fine, Elena se sculă şi merse lîngă principesa Iordache.

— Cum găseşti pe acest june ? întrebă principesa.

— Foarte bine, răspunse ea, aruncînd o căutătură către Alexandru.

Atunci principesa se puse a face elogiurile lui Ranu, astfel încît, după dînsa, natura nu făcuse nimic mai perfect în lume.

— Mi-e f-rică de mine însumi ca să-1 privesc ! zise ea Elenei.

Aceste două femei, Zoe şi principesa Iordache, făcură lui Ranu, înaintea damelor, o reputaţiune de omul cel mai perfect din lume. Ele începură a-1 crede astfel. Bărbaţii ei însuşi crezură ; nimeni nu cuteza a zice contra. Toată ziua şi seara aceea se trecu cu convorbiri. Ranu fuse obiectul admiraţiunei femeilor, geloziii bărbaţilor. Alexandru trecu restul zilei într-o pădure vecină. El nici nu păru la masă. Cînd se înturna acasă, întîlni pe Elena pe scară. Ea nici nu-1 întrebă unde a fost, răceala ei umplu inima lui de bănuieli... Salută cu politeţă şi trecu înainte.

Apoi merse în salon.

— Vino lîngă mine ! îi zise Caterina. Unde ai fost ?

— în satul din vecinătate.

— Te-am aşteptat cu masa... Se puseseră toţi să mănînce şi nimeni nu băgase de seamă că lipseşti... afară de mine... La masă, acele două dame te-au atacat cu furie!... Ce le-ai făcut de nu pot să te sufere?... Eu te-am apărat... mulţumeşte-mi.

— Nimeni nu s-a gîndit la mine ; m-au atacat : m-ai apărat !... îţi mulţumesc de o mie de ori... Era datoria stăpînii casei să mă apere !

— Elena ?... era ocupată cu ospeţii.

— Spre exemplu ?

— D. Ranu, ce şedea lîngă dînsa, îi vorbea mereu şi trebuia să-i răspunză.

— Cum găseşti pe acest Ranu ?

— Nesuferit !... mai comun decît Bar. Se studie cît poate ; dar are maniere de lacheu... îţi voi încredinţa ca eu am văzut această figură undeva şi nu poci să-mi aduc aminte...

— Dar d-na Elena cum îl găseşte ?
— Elena ? ea găseşte pe toţi bine...
— Şi mai ales pe acest Ranu !
— De unde vei să ştiu ?... n-am întrebat-o.
— Ei cochetează împreună.
— Eşti nebun !

Mai tîrziu Alexandru se apropia de Elena şi îi şopti o frază din scrisoarea ei :

— „Toate se schimbă în lume, pentru ce amicia nu se va schimba ?"

Elena se înfiora.

Ce zice ? Dumnezeul meu !" se întrebă ea.

El nu mai zise nimic şi se duse lîngă Caterina.

„Ce va să zică aceste vorbe!... este gelos? şi de cine ?... nu ştiu... gelos ? dar eu nu i-am dat dreptul de a-mi spune că este gelos... aş voi să plece !... trebuie să plece!"... Apoi, şezînd pe un scaun: „Sunt nefericită", îşi zise ea.

Alexandru se retrase în camera ce-i era destinată, sub pretext că este indispus.

Gelozia este un simtimînt egoist. Ea este patima în temerea ce are cineva de a vedea altul posedînd obiectul care doreşte. Către acestea ea este ceialtă fază a amorului : totdauna este în proporţiune cu dînsul. Unii au prezintat acest simtimînt ca un monstru care devoră amorul. Această cugetare este profundă, deşi ea pare că măreşte şi înflăcărează amorul deocamdată ; dar sfîrşaşte prin a-l devora mai tîrziu. Alexandru era gelos. El se aruncă pe pat şi acolo se puse să verse un rîu de lacrimi.

„Nu sunt iubit, îşi zicea el. Sau, ceea ce este mai trist, am fost cîteva zile... şi nu mai sunt... Astfel sunt oare toate femeile ?... atunci ce dlferinţă mai există între femeile binecrescute şi cele ce se dau pentru bani ? Şi cum toate femeile nu vor fi astfel, daca Elena ea însuşi este ?_ Cine a făcut sufletul celei din urmă femei ce se tîraşte în viciu, tot acela a făcut şi sufletul acelii ce apare încununată de toate virtuţile... Amor, sinceritate ! Statornicie!... Vorbe deşerte, ou care moraliştii se înşală sau înşală pe ceialţi !... înapoi, iluziuni mincinoase !... Să tacă aceia ce ne spun că viaţa are fermece !...

Ei sunt enimicii cei mai mari ai omului !... nu este nimic bun aici în lume!... Minciuna,. trădarea. Iată natura sufletului omenesc !... omul ce nu ar minți și nu ar trăda pe amicul său, o zi, o singură zi, societatea l-ar trimite la închisoare ! iată maxima ce ar trebui să știe toți aceia ce intră în viață... Astfel ca perderea iluziunelor, în urmă, să nu le pară prea dureroasă !... Tot este înșelăciune pe pămînt... toți înșală sau se înșală !... Ce este mai inocente, mai sincer, mai cast în lume ? Sufletul unei tinere fecioare. Ei, bine ! această fecioară ce jură credință mirelui său la poalele altarului încă înșală sau se înșală !... Elena era idealul gîndurilor mele ; și acest ideal era sublim ca Dumnezeu în ochii celor credincioși!... Ea înșală pe soțul său pentru amantul său... și astăzi înșală pe amantul său pentru un necunoscut ! femeia ce trădează o dată bărbatul, va trăda pe toti amanții săi! iată ce trebuie să afle această turmă de vite ce se cheamă amanți !..."

Alexandru era nedrept ; dar el vedea lucrurile sub colorile cele mai negre atunci. El credea acum că fusese iubit și trădat. Ideile se succedau la dînsul cu repeziciune. Sistemul său nervos era într-o stare de iritațiune aproape de delir.

„Dar ce am făcut, Dumnezeule, urmă el, să merit o lovitură atît de crudă?!... Această inimă este acum fărâmată ! atîta mai bine... și cu toate astea... oh, sunt nebun !... această femeie... dar o iubesc încă ! această femeie ! da, ea este viața mea, religia mea... Cum mai poci iubi viața, daca amorul ei nu mai înfrumusețează zilele ce să succedă ? Cum mai poci iubi pe Dumnezeu cînd o parte din strălucirea lui a devenit atît de urîtă !..."

Frigurile îl prinseră, căzu în delir : lovitura ce primise era crudă în imaginațiunea lui.

Elena se informase despre dînsul. I se spuse că s-a dus să se culce.

„Astăzi nu a venit la masă... acum se culcă așa de timpuriu? o fi poate bolnav !" Ea trimise atunci pe doica care o crescuse, să intre în camera lui Alexandru, să vază ce are. Doica se duse la dînsul. Il găsi culcat pe pat cu fața în jos. Perna ce ținea sub frunte-i era urlă de lacrimi. Doica puse mîna pe frunte-i, fruntea ardea.

Este bolnav, zise ea. Ce păcat !... un om strein... fără fliurnă, care să-1 îngrijească... fără nevastă... Nimeni nu ,a să ştie de dînsul!... Dar vorbeşte! Ce zice?" Doica ascultă şi aude vorbele ce zisese : „Sunt nebun ! Elena... jar o iubesc încă !... dar ea este viața mea ! religia mea ! dar cum mai poci iubi viața daca amoirul ei nu mai înfrumsețează zilele ce se succedă ? cum mai poci iubi pe Dumnezeu cînd o parte din strălucirea lui a devenit atît de urîtă !..."

Doica merse şi raportă Elenei aceste vorbe, precum ,i starea în care 1-a găsit.

— E bolnav, zise Elena, trebuie să-1 îngrijim. Du-te, mamă, deşteaptă-1, roagă-1 să bea un ceai... Spune-i... spune-i că eu îl rog...

Doica făcu toate cîte i se comandă. Se duse cu ceaiul. Sculă pe Elescu. Acesta deschise ochii. Elena rămăsese lîngă uşa camerei.

— Bea acest ceai ! îi zise doica. Eşti bolnav...

— Lasă-mă ! răspunse el.

— Bea, domnule. Doamna noastră voieşte să-1 bei... te roagă...

La aceste vorbe Elescu surîse şi, luînd paharul în mînă, îl aruncă jos cu dispreț.

Elena văzu această mişcare şi fuse silită să-şi puie mîna pe frunte.

„Mă iubeşte!..." îşi zicea ea, apoi intrăArepede în salon.

Alexandru trecu o noapte de friguri ; cînd se deşteptă, să vărsa zorile. Elena era lîngă căpătîiul lui ; doica la spatele ei. Ele vegheau de două ore acolo ; toată noaptea Alexandru avusese delir şi vorbise fără să ştie aiurări. Elena ştia acum toate secretele sale. Alexandria o vede. Se şterge la ochi — credea că este un vis...

~— Eu sînt, zise Elena, ai fost foarte bolnav...

7~ Ai cugetat la mine !... zise el. Ochii săi se înecară de lacrimi.

7~~ Eşti copil ! zise Elena. Dar, neputînd să sufere cele lacrimi şi temîndu-se ca ea însuşi să nu plîngă, $ din cameră cu doica.

Alexandru avusese friguri venite din turburarea ce cercase în ziua trecută. Acum era trezit. Se scoală, se simte bine, se îmbracă şi iese.

Alexandru fuse toată ziua aceea trist, gînditor. Elena îl întrebă ce are ; îl roagă să fie voios. El stă rece'

— Pentru ce eşti trist ? îi zise ea. Nu ai nici un cu. vînt, nici unul ca să fii asfel...

— Nici un cuvînt ?... zise el. Se poate...

— Atunci fii voios !... bărbată-meu pleacă astăzi la o moşie, şease ore de aici... vei să te duci cu dînsul ? sg te distracţi ?...

Elescu surîse, acest surîs făcu pe Elena să devie roşie de mînie.

„Mă crede © femeie vicioasă !" îşi zise ea.

•— Nu mă voi duce ! răspunse Elescu.

— Atunci rămîi cu noi...

— Voi pleca, zise el, dar mai departe, şi niciodată nu mă voi înturna !

„O, Dumnezeule ! gîndi Elena, trebuie să mă explic cu dînsul!... daca l-aş face să plece, pentru cîteva zile numai. Spiritul său este într-o exaltare deosebită... se va distra ; îi va trece..."

Toată ziua aceea Elena căută să nu vorbească cu Ranu printr-o delicateţă rară. Alexandru păru mulţumit de aceasta. Cu toate că se întrebă el însuşi: „Această rezervă oare nu este o mască ?"

RANU SE DESCOPERĂ

Către acestea cele două dame ce observau pe Elena şi pe Ranu în toate mişcările lor, văzînd oarecare turburare în Elena, crezură că era efectul impresiunei ce Ranu făcuse asupră-i. Ele se concertară şi găsiră că este timpul ca Ranu să se arunce la picioarele ei şi să-i descopere amorul său. Zoe chemă pe Ranu şi îi dete ins" tracţiuni ce avea să facă. Acesta consimţi şi, ieşind din camera lor, se duse să pîndească, doare va găsi pe Elena singură.

Elena era în salon ocupată a descifra la piano o piesă j. muzică, era singură, toți ospeții, dame şi bărbați, erau j. grădină. Ranu intră aici.

___Ce faceți, doamnă ?

___Mă ocup a descifra, răspunse Elena, o nouă piesă. Vă place ?

— Dumnezeiască !... apoi jucată de d-ta ?...

— Un complimînt.

— Nu !...

Ranu şezu lîngă dînsa.

.— Permiteți-mi, zise el, să vă spun un lucru.

— Spuneți.

— De unde voi începe ?... îşi coperi fața în mini, apoi se aruncă la picioarele ei. Te iubesc ! strigă el cu pafrimă... din minutul ce te-am văzut, mă consum de amor şi de durefe î... ai milă de mine !... fii bună pe cît esti frumoasă... nu mă respinge... lasă-mă să sper că voi fi iubit !...

Elena scoase un țipet. „Iată încă un nebun ! îşi zise ea după cea dintîi impresiune, dar astă clată este o impertinință, o insultă !" Ea se necăjise în adevăr...

— Scoală, domnule, îi zise ea. Crezi că este destul a intra în casa unei femei ca să-ți iei dreptul a-i zice eici ?

Văzînd că el nu se scoală, ea ieşi repede clin salon şi se duse în grădină.

— începutul nu este rău î zise Zoe, ce asculta la uşă în camera sa lîngă salon.

— Este speranță... răspunse principesa, eu am sfîrşit totdauna a iubi pe cei care mi-au făcut o declarațiune.

— Eşti turburată ! zise Caterina Elenii.

— Această casă este o oroare... o să încetez a mai Priimi aici...

Alexandru, auzind aceasta, creu că face aluziune Ia dînsul.

— Oaspeții au început să te supere î sînt sigur...

— Eşti nedrept, domnule ! Cel puțin, zi, unii oaspeți.

~— Unii ? dară asta zisei şi eu.

Dar aceşti unii nu eşti cl-ta...

Nici eu ? zise Georges.

Nu este vorba de amici...

Elena era supărată : „O asemenea cutezare, îşi zi..., ea, este o insultă... Ce voi face?... caută a spune bărbatul meu ?... oh! niciodată!... ar fi un scandal... trebuie să fac asfel încît să plece..."

Pe de altă parte, în acel moment Ranu raporta celor două intrigante scena ce avusese cu Elena. Ele îl aprobară şi îl îndemnară să meargă înainte.

— Ce te temi ? îi zise Zoe. Toate femeile se supără cînd amanţii le mărturisesc pentru întîia oară că le iubesc... nu este însă nici una care, cît de crudă s-ar arăta către acela ce o iubeşte, să nu compătimească cu dînsul să nu simtă ! înainte ! mîne vei reîncepe atacul... prefă-te că suferi.

Asfel fură cele din urmă recomandaţiuni.

O ÎNTÎLNIRE

Alexandru căuta timpul priincios ca să ceară o explicaţiune Elenei, dar nu era nici un mijloc.

— Voi să-ţi vorbesc la o parte, zise el Elenei.

— Să mergem prin parc, răspunse ea.

Ei plecară amîndoi pe aleele parcului. Seara începuse să se coboare. Era o seară de mai, fragedă şi parfumată, ca sărutările unei copile tinere. Luna se rădica în depărtare, mare, rumenă şi rătundă, şi revărsa torente de lumină pe pămîntul întunecos. Un vînt dulce legăna cu voluptate frunzele arborilor, gemetul depărtat al rîului se îngîna cu strigătele călătorilor întîrziaţi sau cu lătratul unui cîne deşteptat din somnul său.

Inima lui Alexandru era plină de amor şi de amărăciune.

— Ce ai să-mi zici ? îl întrebă Elena.

— Ştii că nu am iubit niciodată şi ştii că te iubesc !...

— Nu voi să ştiu ! Daca aceasta este ce vei să-mi zici, atunci lasă-mă să mă întorc !...

— Poţi să mă asculţi fără temere... ceea ce voi a-ţi spune astă-seară nu se va repeta niciodată... mîne plec şi nu ne vom mai vedea... oricare ar fi patima ce ai putut să inspiri sufletului meu, voi găsi puterea de a părăsi această ţară...

Nu este acesta sacrificiul ce îți cer... ar fi puțin... ᵥ ₀i să te văz totdauna ca pă un amic... nu mai mult. lată puterea ce doresc să ai.

___Aceasta este virtutea... nu poci să o am...

.___Pentru ce a trebuit să mă iubești ?... viața mea era liniştită, vei să o turburi ! reputațiunea mea era curată, vei să o vestejeşti ? însuți erai ferice, ai voit să suferi !... iubeşte-mă ca pă o amică... şezi totdauna cu noi !...

-! Ceri lucruri neputincioase !...

— Vai ! o ştiu foarte bine !... Ieri pentru ce ai fost supărat ? eşti poate gelos ? aceasta este o insultă amară pentru mine ; însă cine ți-a dat dreptul să fii gelos ? ti-am dat eu parola mea că te iubesc şi-ți voi fi credincioasă ? şi atunci ți-am dat în adevăr ocaziunea de a ₘă bănui ?... ți-am inspirat o patimă ? sînt nefericită pentru aceasta !... dar nu se poate oare să faci totul spre a o stinge ?... pentru ce nu ai iubit o altă femeie ?... o femeie ce ar fi putut să te iubescă ?... eu, numai eu sînt în lume ?... îmi zici că nu este femeie mai perfectă decît mine, nu este suflet mai sublim decît al meu, zici că fără mine nu mai poți trăi, toate acestea sînt visele unei imaginațiuni aprinse ; mîne se vor stinge, mîne vei roşi poate că ai avut asemenea vise !... strînge-ți toate puterile asupră-ți !... gîndeşte-te că sînt femeie, că eu însumi poci să slăbesc, să caz ; gîndeşte-te că poți să mă pierzi, să mă sacrifici... ai milă de ceea ce iubeşti !

— Elena mea ! striga Alexandru. Este tîrziu !

— Tîrziu ?... ei, bine ! atunci pleacă mîne, pleacă îndată, nu te mai înturna... şi îți voi dovedi eu, o slabă femeie, că voi avea puterea de a suferi, de a mă consuma, de a muri !...

— Ce zici ? strigă Alexandru. Elena mea ! dulcea mea frumoasă!... o, repetă aceste vorbe! bine am auzit?... mă iubeşti ?...

— Te iubesc ca să mor ! răspunse Elena.

~— O, suflet dulce şi sublim !... ce vorbe ai pronunțat ! Ele răsună în urechile mele ca concertele îngerilor !... ᶜᵘrgeți, ore de fericire !... a trebuit dar să fiu ferice în țeastă vieață !... dulce este fericirea!... acum îmi place ^ᵃ trăiesc !... viața, nu este nimic mai dulce decît viața !... Pune-mi încă o dată că mă iubeşti ! dar teme-te de a o

spune prea dulce, căci poate să mor de fericire, sau, mai bine, fă asfel ca să mor pînă ce minutele de fericire r. se opresc în cursul lor : căci mîne poate... dar pentru ce ne vom gîndi încă la suferinţi ?

Elena se uita la Alexandru cu admiraţiune. Vorbile lui îi făcea plăcere şi totdeodată o înspăimîntau. Ea însuşi niciodată nu iubise. Inima ei se deschise şi amorul său arzător se răvărsa ca un torent ce, constrîns în sînul stîncilor, aflâ pînă la sfîrşit o ieşire.

— Mă despreţuieşti poate, Alexandre, zise ea, oh ! spune că nu este aşa !... tu mă scuzi că am avut această slăbiciune ?... spune-mi că nu am iubit niciodată, că sînt tînără, că am dreptate să te iubesc ; născoceşte, minte daca va trebui, ca să-mi dai cuvinte că poci să te iubesc' căci, vezi tu, încep a crede că sînt o femeie criminală !

— Elena mea ! dară ai avut dreptate să mă iubeşti !... criminală zici tu ? pentru ce ?... nu, sufletul meu, eşti divină !... lumea ar trebui să ţi se închine.

— Ce-mi pasă lumea ! zise ea. Tu... mă respecţi ?

— Te respect şi te ador ! zise Alexandru... nu ştii, sufletul meu, că eram certat cu această lume şi tu eşti cauza de m-am împăcat ?... o lume ce are în sînul ei o fiinţă atît de frumoasă, poţi să nu o iubeşti ?...

— Dar cînd această fiinţă este slabă ? ca mine ?

— De unde aţi luat că trebuie a despreţui pe cei ce ne iubesc ?... cine cutează să facă această lege contra legilor naturii ?... acolo unde această temere ar avea cuvînt să existe, acolo, sufletul meu, nu este amorul cel sincer, cel răspectuos.

— Spune-mi încă aceasta... voi ca amorul tău să fie sincer şi respectuos !... oh ! sînt exigintă... voi să mă iubeşti cum nimeni încă nu a iubit... cum devotul iubeşte pe Dumnezeu... voi să uiţi cerul şi pămîntul pentru mine... să te uiţi pe tine însuţi...

Alexandru era transportat de fericire ; ei şedea pe o bancă, el îi luase o mînă şi o strîngea cînd pe inima lui. cînd pe buzele lui înflăcărate. Vîntul dulce sufla ş^ra" corea fruntea sa arzîndă. Natura ea însuşi părea că se aflâ în momente de voluptate.

— Oare cugetat-ai încă la mine de cînd te-am ^ zut?... asta să fie grija ta!... priveşte-mă !... cît eşti e

frumoasă! cît eşti de poetică !... Daca vreodată sufletuB lui Dumnezeu ar lua o formă de argil, ca să se arate oa-nienilor, ar lua forma ta, Elena ! sufletul tău este un parfum ce ne îmbată de fericire ! cugetările tele sînt suave-ca visele fecioarelor ; sintimentele tele sînt calde ca ra-zele soarelui de mai !... o, lasă-mă a mă îmbăta de amorul tău !... natura ea însuşi iubeşte, ea pare că ne priveşte şi ne zice, grăbiţi-vă, iubiţi ! căci mîne poate nu veţi mai fi !... varsă sufletul tău în sufletul meu !... cine poate să mă despartă de ceea ce iubesc ? cine poate despărţi buzele înflăcărate ale călătorului arse de friguri de apele reci ale fîntînilor ?...

— Alexandru !... mă sperii !...

— Omul nu trăieşte decît în timpul cît a iubit... daca: ar trebui a ne deştepta din acest vis dulce vreodată, facă cerul să ne deşteptăm numai spre a coborî în mormînt !... lasă-mă să sorb parfumul desfătător al suflărei tele ! lasă-mă să mă îmbăt de sărutările tele !...

Cerul şi pămîntul păreau că se confundă "; buzele celor doi amanţi se întîlniră într-o sărutare voluptoasă, senzaţiune cerească !...,

— Alexandre ! zise Elena. Să plecăm de aici... oaspeţii ne aşteaptă...

— Să plecăm, zise Alexandru.

Plecară către casă.

Aceea fusese o noapte dulce pentru Alexandru. Era> iubit de singura femeie ce era în lume, dupe gîndul său. El adormi legănat de iluziuni de fericire. Elena însă trecu-toată noaptea în rugăciune. Ea se ruga ca să se stingă în mima ei amorul ce o coprinsese, sau să i se dea puteri de a rămânea curată. O idee o consola. Spera că Alexandru o să plece şi asfel va evita orice pericol.

Cele dintîi raze ale soarelui găsiră pe Alexandru în grădină. „Aici, zise el, arătînd o canapea de lemn, buzele-ei mi-au zis că mă iubeşte ! aici i-am dat întîia sărutare !... vai ! această sărutare va fi oare cea dintîi şi cea după urmă ?... ce crudă ar fi fericirea daca ar fi atît de scurtă !..."

El se duse în chioşc. Acolo găsi pe Caterina.

— Eşti bine ? îl întrebă ea.

Sînt fericit, îi răspunse el.

— Ferice?... gîndeşte-te bine la ceea ce ziei î... fericirea este o pasere care se pune numai pe arbori verzi si înfloriți... nu ai aceste cualități !...

— Ciim ?

— Cu caracterul ce ai ?... este cu neputință să fii fericit !...

— Mă sperii !...

— Eşti schimbător; fantoşe; vizionar!... mîne te voi vedea iară plecînd ! ori vei rămînea aici ca să turburi pe biata Elena ce-ți poartă amicia de soră...

Aceste vorbe îl încredințară că amica Elenei ştie că el o iubeşte.

Elena veni aici. Ea întinse mîna lui Alexandru şi sărută pe Caterina.

— Bărbată-meu îmi scrie, zise ea, daca veți voi să mergem la Telega să vizităm ocnele.

— Eu merg, zise Caterina.

— Tu ?... bine ! dar nu este destul... trebuie să mergem toți ca să poci merge şi eu... Să consultăm pe ceialți !... Vii? întrebă ea pe Alexandru... Caută să vii... alfel voi fi nefericită acolo !...

— Viu, răspunse el.

O CĂLĂTORIE SPRE MUNȚI

Această idee se priimi de toată lumea. Se prepararā două trăsuri pentru dame. Zoe se puse într-o trăsură cu principesa şi cu Ranu, în cealaltă trăsură se urcă Elena cu Caterina. Alexandru şi cu Georges să puseră pe capra caleştei. Dupe două ore de cale, trăsurile intrară în Cîmpina, de aici luară o direcțiune către Brebul. Ajunseră în fine la Telega către miazăzi.

— Nu ai mai făcut nimic ? întrebă Zoe pe Ranu.

— De ieri fuge de mine... mi-a fost peste putință să o mai întîlnesc singură !

— Trebuie să o întîlneşti... în această călătorie va fi mai lesne decît acasă... trebuie să te grăbeşti... timpul trece şi planurile mele pot să cază...

— Astăzi voi mai încerca.

Oare acest Alexandru Elescu nu-i face curte ? întrebă principesa. Curios om ! el nu vorbeşte cu noi i păcat că natura i-a fost părtinitoare !... este sălbatec !.'.. ,i se pare că este şi mîndru... clar defectul cel mai mare ,, are este simpatia lui pentru ideile şi oamenii noi ! ,e boală !...

•— Boală ! ai dreptate, zise Zoe, este o boală, nu vezi ,ă din această cauză toate lucrurile se paralizează ?... însă ,u este vina lor !... cauza răului este... dar pentru ce voi ,ai spune ?... cu femeile se guvernă un stat ; amar acelor domnitori cari nu vor voi să înţeleagă această maximă !... damele sunt neîngrijite ! Daca bărbată-meu se alegea domn, lucrurile erau să ia alt curs.

— Dar bărbată-meu ? era mai sigur, daca revoluţionarii nu făceau cu poporul presiune asupra Camerii.

— Bărbată-meu era şi mai sigur ! este mai cunoscut în ţară...

— Decît bărbată-meu ? întrebă principesa.

— Mai popular... apoi are şi experinţă de lucruri.

Ele se uitară una la alta şi începură a rîde.

— Să lăsăm gluma, principesă, bărbată-meu era pentru Bibescu.

— Vorbă !... Cînd am auzit că la 24 genarie s-a ales demnul Moldaviei, îţi mărturisesc că atît m-am mîniat pe *baba-rada* mea, încît, perzînd toiată răbdarea, i-am dat patru palme şi l-am scuipat. Aceste căzături cred că ne sacrificăm a trăi cu dînşii pentru ochii lor ! Eu, cînd oi perde speranţa de domnie, îl gonesc !... această speranţă este tot ce poate să ne dea, alfel, ce aşteptăm de la nişte fiinţe ce nu mai sunt nici oameni !... te încredinţez că atunci am făcut şi alte sacrifice : mi-am lăsat amantul meu, tot cu gînclul că mă voi face doamnă, rîdeam de mine însumi văzîndu-mă silită să cochetez cu căzătura mea de bărbat.

— Nu este frumos bărbată-tău, ai dreptate, zise principesa.

— Poate să se ia de mînă cu al tău, răspunse Zoe.

— Nu zic alfel...

Vorbeai de Alexandru ?... ar face un amant frumos.

— Este prea simtimîntal... nu-mi plac acei oameni. Eu am un capriciu...

— Nu crez să reuşeşti.

— Strică să încerc ?

— Încearcă... Eu voi încerca lîngă Georges.

Asfel erau vorbele ce îşi schimbau aceste două femei. Nu este nimic exagerat : această şcoală de wniruptî, une există încă. Se personifică în cîteva dame care, nu numai sunt priimite în societate, lăsate cu femeile tinere, curate, inocente. Dar sunt văzute cu distincţiune ; înconjurate de respect, de laude de toate familiile ce lumea respectă. Viciul este nobilat, graţie societăţii ! Cu aceste triste datine, virtuţile caută să lase locul lor viciurilor şi să se ascunză cu ruşine. Oare societatea ce tolera această datină, ba încă o-ncuragează, îi dă prestigiul tonului bun, parfumul romanului, nu este o complicie cu cei ce profesa aceste principii perzătoare ? nu este din parte-i cel puţin o slăbiciune criminală ? legături de rudenie, pe de o parte, prestigiul ce dă o mare avere, pe de alta, înrîură asupra societăţii privată de principii de moralitate şi dau naştere acestui fenomen monstruos.

Călătorii noştri ajunseră la Telega, unde găsiră pe postelnicul. Ei se deciseră să se coboare în ocne. Mai nainte, aceste mine de sare prezintau un aspect înspăimântător : mîna omului, sclavă a experienţei practice, săpa un puţ în tărîmul sub care se dovedea mina de sare. Din fundul acestui puţ urma cu săpătura în toate simţurile, dar totdauna coborîndu-se pînă ajungea la o lărgime şi adîncime straordinare, pe gura ocnei cobora cu o funie şi pe scripete o roată pe care se aşeza un om. Asfel se practica intrarea ciocănaşilor în ocnă. Condamnaţii erau datori să lucreze în fundul acestui abis ziua ; noaptea îi scotea. Erau însă o categorie de aceşti oameni care nu ieşeau niciodată de aici, unii iar care se aruncau i" ocnele părăsite. De cîţiva ani minile se făcură pe un sistem european, astăzi este o scară pe care însuşi damele pot să coboare cu înlesnire, graţie domnului Ştirbei! însă cel mai mare avantagiu este că a scăpat de inundaţiuni la care mina era supusă înainte.

Damele noastre fură întâmpinate de inginerul Characioni, căruia ţara este datoare reforma salutară. Le î"~trebă daca doresc să între în mină, principesa şi Zo-

refuzară : ceialți exprimară dorința a intra. Atunci toți luară cîte o lumină în mînă şi se puseră a coborî scările.

Ranu urmă îndată după Elena. El profită de ocaziunea ce i se prezintă ca să repete declarațiunea sa amoroasă. O deelarațiune de amor, coborînd în ocnă, este ceva original !

— Doamna mea ! De ieri fugi de mine !... este oare atît de urîtă fapta mea, ca să mă lipsesc de fericirea de a.ți vorbi ?...

— Fapta d-le este pardonabilă... atît numai că trebuie sâ se îndrepteze la altă persoană.

— O, Dumnezeule !... aşadar este zis... toată viața mea trebuie să sufer !...

„Sărmanul om ! zise Elena, îmi inspiră dezgust şi dispreț !... către acestea el sade încă printre noi şi patima sa, mincinoasă sau reală, devine mai tare... mi-e teamă de vreun scandal..."

Asfel cugeta Elena.

Ranu, ce nu simțea nimic, ce juca o rolă din ordinul stăpînă-sii, o rolă cu care începuse a se osteni, nu mai zise nimic. El începuse a stima şi respecta pe Elena, şi se simțea pornit mai mult în favoarea Elenei decît a Zoei..

„Ştiu bine, îşi zicea el, care este rola mea : să fac să mă iubească această femeie. Dar pentru ce ? care este interesul stăpînă-mii ?... Îmi vine a crede că Zoe va să facă un rău acestii femei şi se servă de mine, şi ce rău ? poate ca să o piarză daca ea s-ar înamora de mine ! nu aş face mai bine să o las în pace şi să-i raport ei că nu Poci nimic ?..."

Iată cum se gîndea Ranu.

Călătorii noştri ajunseră în fundul minei, vizitară toate căile, văzură condamnații, vorbiră cu dînşii. Aflară că ei era ținuți în heară, şi noaptea, cînd îi scoteau şi îi băgau în închisoare, îi puneau cu cîte un picior la un butuc mare. Toate aceste tratări barbare pentru că nu j*yea mijloace a clădi închisori solide. Ei aflară încă că •jataia nu se desființase, foncționarii prinşi cu abuzuri S1 dați în judecată de un minister erau reintegrați de mi-

nisterul ce venea în urmă, şi reîncepuseră a abuz. Aceasta făcu să se mire damele.

Nu este nimic de mirat. Se vindecă anevoiă o boală ce intră şi se răspîndeşte în toată întinderea unui corp Acest rău nu există în cîțiva indivizi, ci mai în societatea întreagă. Era încă mijloc de vindecare daca regimul n.. ar fi adus stabilitatea lucrurilor în țară ; daca un minister sigur că are să rămîie mult timp, capabil către acestea' integru, enimic al nedreptății şi înainte de toate puțin păsător de opiniunele politice ale partidelor de putere ar fi pus interesele generale mai pe sus de interesele de partidă. Stabilitatea fuse lovită de la începutul noului regim ; Adunarea, compusă în maioritate de oameni ce dau preferință ideilor şi oamenilor vechi, nu suferi nici un minister. De două ori fuse închisă pentru că ceruse căderea ministerelor ; de două ori alegătorii trimiseră pe aceiaşi deputați, ministerele se schimbară încă. Dar aceste schimbări de ministere au fost fatale. Pe de o parte Adunarea se juca cu ministerele, nu făcea nici o lucrare, şi aceasta sistematiceşte ; pe de altă parte, ministerele, ocupate de politică, lăsau la o parte orice lucrare de administrațiune. Abia unele începeau o serie de lucrări, şi Adunarea le da vot de neîncredere, ele lăsau locul altora, care veneau să strice tot ce ele făcuseră : să schimbe foncționarii publici bănuiți că sunt de ideile miniştrilor precedenți şi să puie alții de ideile IOT. Sub acest raport ministerul nu se mai uita care erau capacitatea, integritatea, moralitatea oamenilor ! Erau nedemni, hrăpitori, dați în judecată, condamnați, puțin le păsa, numai să fi avut o coloare politică a lor, erau numiți sau păstrați în foncțiunilor lor. Erau capabili, integri, dar daca nu erau de coloarea lor, se alungau. Ministerile se schimbau de şase ori pe an, prin \iraiare de atîtea ori pe an țara că/ta să se zguduie pînă în fundamentele sale : răul vine din bazele legii electorale a Convențiunei ce dară numai proprietarilor drepturi electorale. Convențiunea desființează privilegele proprietarilor şi chemă iară pe proprietari ca să execute această sentință ; aceştia, necutezînd să î.J ființeze privilegele lor, nici să le reintegreze, preferară ..

se tîrască lucrurile, ca să paralizeze totul. Să piară stabilitatea, siguranța, creditul.

Călătorii ieşiră din ocnă, făcură cîteva vizite la damele foncționarilor, unde nu auziră decît nemulțumiri şi critici asupra puterii executive. Elena urmă pe bărbată-său la o parte şi îi zise :

— Aş vrea să vedem mănăstirile, pînă la Sinaia.

— De ce nu ?... Eu nu poci să vă însoțesc, dar voi mergeți ! pe această cale sînt Brebul, Poiana, Lespezile, Sinaia, dormiți la Brebu, mîne veți fi la Poiana, Lespezi... veți trece noaptea la Sinaia.

Elena comunică această idee celoralți călători, care priirniră bucuros. Ei plecară de aici printre dealuri şi văi verzi şi pădurate, pozițiuni desfătătoare, de care ochii se răpesc şi nu se mai satură !... După cîtva timp ajunseră la Brebu, această mănăstire este aşezată pe o masă de pămînt şeţ — ce se întinde de la malul patului Doftanii pînă la poalele unor munți spre răsărit, această masă ea însuşi se afla la o înălțime de 150 picioare de la fața apei. Mănăstirea odihneşte spre nordul mesei de pămînt lîngă mal; de aici se face o vale, apoi încep alte dealuri ; în această vale, la spatele mănăstirii, este un lac foarte adînc, ce seamănă să fi fost în vechime o mină de sare : apa este sărată. Această monastire este fondată de Matei Basarab. Aici doamna Elena, femeia sa, cată adăpostire în timpul răsbelului lui Matei cu Vasile Lupul al Moldaviei. Mănăstirea este a statului şi depindă de Eforia spitalelor.

Călătorii noştri aflară aici ospitalitate plăcută. Egumenul era un om cu spirit. în anul 1848 luase parte la mişcarea revoluționară. Se exilase în țări streine mai mulți ani. Intorcîndu-se, priimise această mănăstire de la guvernul de atunci.

Casa era aceea din timpul lui Matei, dar reparată cu un singur rînd, dar mare şi spațioasă, cu o galerie lungă, ^tă şi coperită cu coperemîntul general al edificiului. Ea .tnea locul între o serie de camere şi pilaştri de calchiar din fața casii, despre curte.

Egumenul le dete o masă princiară ; în timpul mesei necare făcea observațiunile ce-i plăcea în socoteala monastirei şi a bătrînului egumen.

— Ştiţi că acest om este din cei cu revoluţiunea de la 1848 ? zice Georges, în limba franceză, ca să nu înţeleagă egumenul.

— Revoluţionar!... strigă principesa, o, Dumnezeule: pentru ce m-aţi adus aici ! nu poci să sufăr vederea acestor revoluţionari !... este în stare să învenineze bucatele... mi-e frică !...

— Şi nu numai atît, zise Alexandru, dar pe cînd se ;afla exilat în Transilvania, în timpul resbelului ruso-maghiar, el luă parte cu ungurii...

— Ce grozăvie ! strigă Zoe.

— Prinse trei robi, trei ofiţeri ruşi tineri, frumoşi, bogaţi... Ştiţi ce le-a făcut ? zise Alexandru.

— I-a pus în ţeapă, apoi le-a scos căpăţînele şi a făcut cupe din care bea vinul — vreţi să le vedeţi ?...

Principesa scoase un ţipăt şi înclină capul pe pept, ca cînd ar fi voit să arate că o să leşine. Georges profită de .această întîmplare şi-i aruncă un pahar de apă în faţă. Ea reveni în sine.

— Să plecăm ! să plecăm de aici !... strigă ea. Sîntem în mîna căpcăunilor !... aceste bucate or fi de carne de om !...

— N-ai aşteptat să isprăvesc ! zise Alexandru ; nu este cum a zis Georges. După ce primi pe acei trei ofiţeri, le dete vestminte ungureşti şi un om care îi conduse noaptea la marginea ţării şi acolo îi dete în mîna ruşilor !...

— Da?!... strigă principesa.

— Poţi să-1 întrebi.

— Este cu putinţă!... dar atunci este un om cu inimă... şi eu, care îl credeam un ucigător !... Dar ce pă-cat !... este revoluţionar !...

— Ştii un lucru ? zise Georges lui Alexandru.

— Ce este ?

— Principesa iubeşte vinul... vinul călugărului este trădător — hai să o îmbătăm !

— Ce idee !... o laşitate !

— Aceasta o face ea singură la Bucureşti.

— Ce dezgust !... fă !... dar să nu ştie nici Elena, nici Caterina.

— Lasă-te pe mine !...

Georges şopti egumenului cîteva vorbe la ureche.

pupă cîteva minute, zise :

__. Nu ştiu daca doamnele nu vor voi să guste o tă-îioasă dulce ce se află în mănăstire de treizeci de ani.

^ ^- Se poate ? zice principesa.

Egumenul dete ordin să aducă două butelii de tă-ioasă. Vărsă el singur în paharele damelor. Elena şi Caterina nu voiră să bea. Principesa şi Zoe băură.

Principesa se plecă la urechile Zoii.

___*In vinum veritas !* * nu putem să-i îndemnăm a bea ? poate vom afla ce simt pentru noi !

— Mi-e teamă, căci cată să bem înşine noi !

— Să ne prefacem, zice ea.

— In sănătatea societății de față ! zise principesa.

Zoe, Alexandru, Georges, egumenul îi răspunseră. Ele gustară, găsiră vinul delicios şi cu încetul deşertară paharele. Zoe ridică şi ea un toast care avu aceeaşi soartă, veni rîndul lui Alexandru, al treilea pahar fusese destul ca să facă să se turbure spiritele acestor două dame, aveau o mare plăcere de vorbă. Lăsară vălul de pudoare ce sade atît de bine femeilor binecrescute, vorbiră despre multe lucruri cu o neîngrijire care făcu să roşască Elena şi Caterina. Cele dintîi obiecte ce se prezintară în imaginațiunea lor fură amanții lor. Elena protestă că o doare capul şi se sculă de la masă ; Caterina o urmă.

— Bine au făcut că s-au dus ! zise principesa lui Georges.

— Eşti tot pe gînduri ? întrebă Zoe pe Alexandru. Daca aş avea un amant atît de trist, aş muri !...

— Âi unul ?

— Am avut... cine nu are unul ?

— Ai dreptate !... dar acum ?...

— Acum ?... nu poci să am, daca nu poci să fiu iubită de cel ce iubesc !

— Iubeşti pe cineva care nu te iubeşte ?

— Poate... dar îți voi spune aceasta mai tîrziu...

a — Mai tîrziu ?... si pentru ce nu acuma ?... o să trăim P*ă atunci...

c o ^ (ce~ți poci spune este că e frumos... dar... melan-

* Personajul rosteşte eronat dictonul latin: *în vino veritas*

— Of !...

— Si că aş fi cea mai ferice din lume cînd aş avea. numai speranţa că voi fi iubită !...

Alexandru înţelese simţul vorbelor ei. „Această femeie, îşi zise el, este o Mesalină." El se roşise şi pusese capul în taler.

— Georges ! zise principesa, nu-mi faci niciodată complimente... şi cu toate acestea sunt încă tînără şi fru^ moaşă 1... în adevăr voi nu ştiţi să iubiţi !... ce diferenţă din voi şi ofiţerii ruşi !... ce oameni galanţi !...

— Nu crede că sîntem fără inimă !

— Şi ce ne este de folos inima, daca nu se exprimă ?..

— Ai un amant...

— Nu-mi mai vorbi... nu l-am iubit, apoi a plecat la băi... am cheltuit mulţime de bani cu dînsul...

— Ah ! Era ostenit !... zise Georges.

-j- Eşti un impertinent ! zise principesa rîzînd; dar îţi iert pentru că ai fost profet... S-a dus la băi...

— Dar principele Iordache nu bănuia ?

— Ce-mi pasă ? nu poate să zică nimic, am cuvintele mele !...

— Mi-e frică să nu fiu silit a-i urma !

Principesa îl lovi cu degetele peste gură.

— Nu lua în rău !

Caterina apăru acolo.

— Ce, mai şedeţi la masă ?... le zise ea, să mergem la lac... Apoi, apropiindu-se de Eldscu îi zise : Elena te cheamă...

Alexandru se scoală şi se depărtează cu Caterina.

Zoe ce se aştepta la o declaraţiune poate, văzînd că Elesiou o părăseşte cu atîta indiferintă, se mînie.

— Oh ! această femeie !... o voi găsi totdauna în calea mea !

— Ce faci acolo ? întrebă Elena pe Alexandru, şi ce sunt aceste femei neruşinate ?

— Le-am cunoscut în casa d-le, răspunse Alexandru cu răceală.

— Ai dreptate, zise Elena.

Dar vorbele lui Alexandru îi făcură rău, ochii ei se împlură de lacrămi...

^ Ce vei ?... asta este societatea... cu poci scăpa nici diiar în singurătate.

Mai mulți țărani şi țărance veniră la mănăstire, fiind ^ acea zi hramul bisericei. Egumenul dase ordin a se nun niasă lungă în curte, la care țăranii erau chemați să mănînce. Elena văzu printre fetele de țărani una care se distingea prin grațiile sale, curățenia costumului. O cheamă. Ea se urcă în casă şi intră la Elena însoțită de maică-sa. Era frumoasă în costumul său, cămaşa de pînză albă era cusută la mîneci cu mătăsuri de colori diferite si cu fluturi ; mînecile încă erau brodate, sînul cămăşii, înecat de fluturi, se crăpa pe un sîn alb ca ninsoarea, mijlocul era încins într-un brîu roşu de lînă încărcat de fluturi, peste cămaşe purta de la brîu în jos o fustă de borangic creț. Părul împletit în două coade pe spate foarte jos; peste cap prinsese un văl sau maramă de o stofă albă şi fină prinsă în două ace asfel încît plutea pe deasupra părului. Caterina, îndată ce o văzu, alergă la dînsa şi o sărută.

Ea îşi pusese mîna la gură şi nu ştia ce are să zică.

— Cum te cheamă ? o întrebă Elena.

— Măria, răspunse ea, această femeie este mumă-mea...

— De cîți ani eşti ?

— De şaisprezece.

— Ai tată ?

— Am.

— Eşti frumoasă, fetiță, şi rog pe Dumnezeu să te facă să fii fericită !...

— Fericită !... zise ea, şi lăsă ochii în jos.

— Nu este fericită, sărmana !... zise maică-sa cu ochii Plini de lacrimi.

— Pentru ce ? spuneți-mi !... nu vă feriți...

Bătrîna luă vorba şi zise :

— Bărbatu-meu va să o mărite dupe un român cu ^re... dar nu e dupe gustul ei... ce să zic ! Ei îi place ^tul... acela e sărac... Dar poți să faci pe Petre să iasă din Sindul lui ? peste zece zile o să iacă nunta... a slăbit biata ă de-abia o cunosc eu, muma ei !

Fata îşi ascunse fața în mîini.

— Pretutindeni, în toate clasele, omul este acela^ zise Elena — poziţiunea fetei seamănă cu a ei, ea ase* menea trebui să se încline înaintea voinţei unui părint"" crud şi să ia un om care nu-1 iubea. Cîte suvenire *p\§* cute şi triste nu i se prezintă, inima ei era atinsă.

— Şi unde este cel iubit şi sărac ? întrebă Elena.

— Umblă ca un nebun ! zise bătrîna, va să intre î„ oaste...

— Ce avere are ginerele ?

— Patru boi, două vaci şi patru sute lei.

— Ei, bine !... acela pe care Măria iubeşte este mai bogat : are şease boi, două vaci.

— Şi trei mii de lei !... urmă Alexandru.

— Mulţumim pentru dînsa ! zise Elena lui Alexandru.

Bătrîna nu înţelegea şi zise :

— Ba nu are nimic, săracul !...

— ii dăm noi !răspunse Elena. Să cheme aici pe bărbată-tău.

Acesta se aflla prin curte. Veni îndată.

— Daca băiatul ce e drag Mariii ar avea şase boi, trei vaci şi trei mii de lei, i-ai da pe fie-ta ? îl întrebă Elena.

— I-aş da-o, răspunse bătrînul, că şi mie îmi place mai mult el decît celalt... dar e sărac.

— Nu e sărac... El are stare... i-o dăm noi. Mîne să veniţi să luaţi vitele şi banii de la părintele egumen şi duminică să faceţi nunta.

Amîndoi bătrînii rămaseră muţi ; fata se aruncă la picioarele Elenei. Aceasta o sculă şi o sărută pe frunte.

— Acum nu vei mai fi nefericită... îi zise ea.

Ţăranii ieşiră dupe ce mulţumiră în felul lor.

— Voi să-i cunun ! zise Elena.

— Minunată idee ! zise Caterina. La Făneşti, duminică...

— Iată o nuntă ! zise Alexandru, ai mîna bună, însoară-mă şi pe mine !

— Pe d-ta ? nu ! zise Elena cu vocea jumătate, **vei** face pe nevastă nefericită !

— Ca să fie aceasta, ar trebui să o iubesc cu adoraţiune, cu nebunie !...

— Să iubeşti ?... credeţi că daca iubiţi o femeie cu patimă, aveţi dreptul să o faceţi nenorocită ?... Să o

sultați printr-o gelozie nebună ? să turburați sufletul ei prin capricii, atunci cînd viața i se pare mai dulce ?

- Doamne !... cît de egoiști sunt bărbații !... zise Caterina.

— Ce căutau țăranii aceia aici ? întrebă principesa ce intră atunci cu Zoe și cu Georges.

__ Of !... au lăsat după dînșii miros de mojici !... zise Zoe.

_— Elena îi face haz... aceste ființe ce mănîncă mămăliga ! zice principesa.

— Ce gust !... ființe care n-au decît figura omenească, ai zise Zoe.

— Dar care au figure naturale, fragete, rumene... zise Elescu. Să'fi văzut o fetiță adineaori !...

— Lasă-mă cu mojicii ! De cînd cu regimul de libertate, s-au obrăznicit și ei ! nu poți să-i mai iei la lucru fără să le mai plătești... și daca pui să-i bată, se laudă că o să se plîngă la cîrmuire î...

— Ce fel ? întrebă Alexandru, țăranii pe moșiile d-le nu sunt bine tratați ?

— Și ce vor mai bine ? niște vite !... Eu o să-i gonesc pe toți după moșie !... Sînt revoluționari.

— E trist ,e crud, e barbar ceea ce spui, doamnă ! zise Elescu. Ce fel ? este o țară în lume unde țăranii sînt rău tratați și unde cei ce caută să-i protege trec de oameni revoluționari, criminali ; și această țară este țara românească, ce are o constituțiune bazată pe principii de libertate, egalitate, umanitate !... și românii se mai zic încă o națiune liberă ; și Europa nu tremură în față cu acest spectacol de barbarie !... românii pentru români sunt mai cruzi decît turcii, decît rușii, decît austriacii !... Iată nenorocirea acestei națiuni !

— Ce națiune ? zise principesa, nu este națiune română !...

— Doriți a vă preumbla cu luntrele pe lac ? întrebă gurnenul.

Se sculară, ieșiră și purceseră către lac printr-o gră-^nă. Două luntri îi priimi pe toți. Ei se puseră în luntri fel cum erau în trăsuri.

Unde ești ? întrebă Zoe pe Ranu cînd plecă lun-

— Lucrul merge bine acum, răspunse acesta, nici aşteptam... ma

— Bravo ! răspunseră ele.

— Mi-a dat mîna şi am sărutat-o de o sută de ori

— Foarte bine ! zise Zoe.

— Eram sigură ! zise principesa.

— Mi-a zis să fiu discret, mai zise Ranu, căci de nu va muri !... ''

—- Merge bine ! înainte... zise Zoe.

Luntrele se preumblară pe lac... Soarele era aproape de culcare ; umbra şi răcoarea se răvărsa în aer, mulțime de femei, ce albeau pînzele pe malul lacului, acum le strîngeau şi se înturnau acasă cu trumbele pe, cap.

Alexandru începu să cînte o barcarolă, atît de dulce de suavă, de melancolică, cît atinse toate inimile.

BARCAROLĂ

CoZo *unde se înclină*
Salcia pe un mormînt,
în a stelelor lumină,
Legănată lin de vînt;

Unde-n serile-ntristate
Se aude-un dulce val,
Suspinînd cu voluptate,
Sub umbrosul, negru mal;

Du-mă, du-mă, lopătare,
Fie noaptea cît de rea.
Acolo, în întristare,
Zace moartă dulcea mea.

xA.ceastă barcarolă pătrunse inima Elenei. Ea simțea o presiune dulce şi dureroasă asupra spiritului ei. Era poate un presimțimînt de dureri ce o aşteptau în viață? era regretul dulce al fericirilor ce nu putuse să guste?- umbra ascunse ochilor streini lacrimile sale ce îi înrouâ fața.

Nu mai cînta, zise ea lui Elescu, cînţi aşa de falş astăzi !...

^ Cee acest capriciu, Eleno ? o întrebă Caterina.

___Am un presimţimînt, Caterino, că voi muri în curînd...

___Iar cu idei triste ?...

Niciodată n-am fost mai neodihnită ca astă-seară...

în acel timp bărcile se înturnau la malul de la care plecaseră, în barca ceaaltă Zoe zise principesei încet :

Alexandru, daca nu mă înşel, moare de amor după Elena, voi să-i spui că Elena are un presimtiment pentru Ranu.

— Bine, răspunse aceasta.

Călătorii se urcară pe mal şi purceseră către casă. Zoe ceru braţul lui Elescu ; acesta îl oferi.

— Ei, bine ! amabilul şi înfocatul meu adversar politic ! îmi pare rău de un lucru !...

— De ce lucru ?... întrebă Alexandru.

— Vă pierdeţi timpul cu politica... pe cînd alţii îl întrebuinţează atît de bine !,..

— Mi-ai făcut reputaţiune de om care se ocupă de politică : este nemeritată. Cît pentru timp, fiecare îl risipeşte cum îi place...

Ei ajunseră atunci.

După o oră, un serv veni şi zise lui Alexandru că îl invită d-na Zoe în camera sa. Alexandru avea un defect ce îl făcea nefericit, era bănuitor ; aicest defect la un om ce iubeşte cu patimă este o adevărată cauză de amărăciuni pentru el şi pentru cei ce el iubeşte. Vorbele Zoei el nu le uitase. Ele îl făcuseră a bănui că Zoe are să-i spuie aceea ce el ardea şi tremura să afle. Astfel nu intime de a se duce la chemarea ce-i făcu Zoe. Inima lui Palpita ca-naintea unui mare pericol.

„Ce poate să-mi spuie ea în secret? se întreba el. Eu uni pierz timpul, pe cînd alţii îl întrebuinţează atît de bine !... mi-a zis ea ! mă perz... nu înţeleg... sau mai bine nu cutez a bănui..."

în fine intră la Zoe, el află aici pe principesa. Mai multe luminări ardeau pe două mese.

. Ei, bine !... zise Zoe. Ranu face minuni pe unde ajunge !... iubeşte şi este iubit... ghiceşte de cine ?

— Nu-l mai turbura, zise principesa, de o persoană care nu-l interesează... Spune-i.
— De Elena, zise Zoe.
Ele se uitară în fața lui Alexandru doară vor descoperi vreo turburare care i-ar trăda secretul său. Alexandru rămase rece, indiferinte, nemişcat...
— Aceste lucruri nu sunt noi pe pămînt... Către acestea Ranu este demn a fi pizmuit : a fi iubit de o femeie atît de perfectă este una din plăcerile ce soarta păstrează favoriților săi.
— Nu este aşa ?
— Dar să credem pe Ranu ? întrebă principesa. Sunt oameni cărora le place să se laude chiar daca ar compromite o femeie !...
— Aceasta îl priveşte pe dînsul, zise Zoe.
— Lăsați pe zeul amorului să împartă răsfățările cele dulci amanților, zise Alexandru, astăzi ai vorbit atît de rău de țărani !...
— Politică ?... nu voi să mai vorbesc ! răspunse Zoe.
— Atunci vă doresc noapte bună ! osteneala zilei ma abate... țărîna cea slabă mărturiseşte că are nevoie de repaos.
— Ei, bine ? zise Zoe după ce ieşi Elescu.
— Ei, bine ! răspunse principesa.
— Această ştire nu l-a turburat întru nimic !...
— A fost o supozițiune.
— Suntem învinse oricum ar fi.
— Țiganca nu are să vie la Făneşti ?
— în opt zile.

Alexandru ieşi.
„Ranu a zis aceasta el însuşi !... Dumnezeule ! oare să fie aşa ? îşi zise el. Aceste femei ce interes au să mintă ?... Să-l întreb... şi pentru ce ? el va spune din contra... este natural : nu mă cunoaşte îndestul... Astăzi ea îi aruncă o căutătură plină de patimă... la masă minele ei căutau a se atinge de mîna lui... pe pahare !... am observat că nu-i mai vorbeşte, îl budează negreşit... toată ziua Elena era gînditoare !... cîntecul meu pe lac nu i-a făcut nici o plăcere... El însuşi stă totdeauna la o parte ; fuge de socie-

tatea noastră... Cîte probabilităţi nu sunt?... nu mai este „ ,upoziţiune ! ci un adevăr»., buzele ei mi-au minţit cînd inii spuneau că mă iubeşte... Cît trebuie să fie de mizerabil sufletul unei femei ce minte asfel !... E trist „ crede că în această lume tot ce se ridică mai pe sus de mulţime prin cualităţi rari a trebuit să ne vestejască frăgezimea inimii noastre !... o, femeie ! tu, ce semeni venită să ştergi cu degetele tale grijile dupe frunţile noastre, a trebuit oare să deminţi cu atîta amărăciune această dulce speranţă ?..."

Asfel cugeta Alexandru, preumblîndu-se prin galerie şi blestemînd pe cele două femei ce îi dară o ştire atît de crudă. „Pentru ce mi-au spus ele aceasta ?... Cu două ore înainte, nimeni nu era mai ferice decît mine, nu cunoşteam nefericirea mea... şi eram mulţumit !..."

Uşa de la camera Elenei se deschise. Elena veni în galerie. Ea văzu pe Alexandru preumblîndu-se gînditor. Luna vărsa valuri de lumină şi-neca această galerie.

— Nu te-ai culcat încă ? întrebă ea.

— Poci dormi ?

— Eşti bolnav ?

— Da... sunt bolnav...

— Ai trebuinţă de îngrijirile noastre...

— Nu ! mulţumim !...

Aceste răspunsuri reci fură atîtea lovituri pe inima acestei femei. Ea înţelese că Alexandru era în unele minute de gelozie. Ar fi preferat să o mustre, să o insulte, decît să-i răspunză cu atîta răceală.

— Iară eşti supărat pe mine ?

— Nu !... pe mine !...

— Ce ai făcut ?

— Am nenorocirea a te vedea, a te iubi, ca să te despreţuiesc...

La această vorbă Elena surîse cu mulţumire.

— înţeleg... o nouă vijelie... Să fie ! îmi face plă-^e... căci dovedeşte că mă iubeşti, Alexandru meu !... |u totdauna gelos, bănuitor, cu această condiţiune !... însă ^ seama, aceste excese îţi fac rău !.. iată singurul cuvînt care mă face să sufer cînd te văz gelos... Dar să ve dem, spune-mi, de cine eşti gelos, de Ranu, negreşit ?...

—- Pentru că ai zis-o singură, fie !

Femeia iartă amantului său aceste excese de gelozie • bărbatului însă nu le iartă ; el însuşi nu cutează să-i de-! clare gelozia sa, aleargă la o mie de pretexte ca să mustre pe femeie. Un amant merge drept : pune înainte motivul mîniei sale, fapţii, nume proprii, nu o menagează întru nimic, devine aspru, barbar, cauza este că bărbatul se mînie în puterea drepturilor conjugale şi amantul în pu^ terea drepturilor inimii ; la acest din urmă amorul este totdauna tînăr şi pasionat însuşi prin natura lui criminală în faţa oamenilor.

Elena îi luă mîna.

— Ascultă, Alexandre, îi zise Elena. Îmi pare bine că ai pus acest nume pe tapet.

Alexandru retrase mîna.

— Daca ai putea să înţelegi puterea cu care te despreţuiesc, singură te-ai despreţui ! îi zise Alexandru.

— Ai dreptate ! zise Elena înecată de durere, sunt demnă de dispreţ !

Ea simţi că se îneacă. Se îndreptă către camera ei, sprijinindu-se cu mînele de perete... odată acolo, căzu pe pat leşinată.

Alexandru se coborî în curtea mănăstirei, fruntea lui ardea ; inima îi era plină de mînie. Se înturna în dreapta şi în stînga fără să ştie unde îl duc picioarele. Intră în grădină, ia o potecă, înaintează, gîndurile sale îl apăsa; rătăceşte asfel pe cîmpii mai multe ore, răcoarea dimineţii sufla peste fruntea lui arzîndă, îl răcorea, îl trezeşte, zorile strălucesc înaintea ochilor seci de lacrimi şi pare că comunică frăgezimea lor sufletului său înfocat.

„Unde mă duc ? se întrebă el, sunt departe de mănăstire... Ce vor zice cele două dame cînd vor afla că am dispărut ?... nu vor da acestei plecări nopturne o explicaţiune compromiţătoare pentru Elena, după mărturisirea ce ele îmi făcură ieri seară ?... am eu dreptul a compromite o femeie ? ar fi mai înţelept să mă întorc la mănăstire... mai tîrziu voi părăsi ţara."

Alexandru se înturna asupra paşilor săi, mînia sa se schimbă în pietate pentru Elena. „Am fost crud ! zise el. Să ne închipuim că ceea ce mi-a zis acele două femei despre dînsa este adevărat, ce drept am eu asupră-i ca să o tratez atît de barbar ?... Daca această purtare ar

drobi această fiinţă delicată?... am fost crud, barbar, ebun !••• Cine poate să ştie daca ea nu a trecut noaptea ^ârsînd Lacrimi ?... Sunt mai mult decît crud : sînt laş !... insultat-o cu asprime, am lăsat-o leşinînd !... vai ! daca cineva merită a fi dispreţuit, sînt eu, numai eu !..."

El se gîndi atunci la delicateţa simtimentelor Elenei, la vorbele ei, la suferinţele ei, la amorul ce îi exprimase i la chipul cu care el îi răspunse, un rîu de lacrimi cură din ochii săi : ar fi dat viaţa sa să nu fi făcut cele ce făcuse. „Mă voi arunca la picioarele ei, zise el ; voi zice ă eram nebun... Ea e bună... mă va ierta... va uita..."

Gîndind asfel, ajunse la mănăstire. Servii singuri se deşteptară. Tăcerea domnea în casa oaspeţilor. Cu păsuri uşori intră în camera sa. Acolo îşi aduce aminte că acea cameră se învecinase cu a Elenei şi a Caterinei. O uşe închisă îi despărţea, voia să ştie daca Elena doarme ; daca este bolnavă. Se uită prin crăpătura uşei, razele zilei intraseră în camera sa. Elena era pe pat, dormea. Era frumoasă ! Alexandru se linişti. Se aruncă pe pat, nu putu dormi.. Se scoală şi iese afară.

El intimi pe egumenul mănăstirei ieşind de la biserică.

— Ştii că am promis acei fete de ţăran şase boi, trei vaci şi trei mii de lei ? Ştii încă că i-am zis că le va găsi aici la mănăstire ? te rog, părinte, să priimeşti acei trei mii lei ! Doamna Elena îţi va da astăzi preţul vitelor ; le vei da ginerelui Elenii.

— Dumnezeu să vă dea zile pline de fericire zise călugărul.

Alexandru surîse cu durere.

— Nu-mi pari să fii mulţumit ? îl întrebă egumenul.

— în adevăr, părinte...

— Şi cu toate acestea toate darurile ce pot face pe un om fericit, le ai !...

Ei auziseră atunci vocea Elenei ce urma pe Caterina în galerie.

Elena căzuse pe pat leşinată. Ea reveni repede, şi cea dintîi mişcare ce făcu fuse să ştie unde era Alexandru. Se uită^ în galerie, nu mai era acolo. Se uită pe fereastră şi n văzu depărtîndu-se, apoi dispărînd sub arborii gradinei.

tremură de spaimă, crezu că Alexandru se dusese să se arunce în lac, acum uitase durerile ce-i cauzase insulta

lui Alexandru. Ea nu se mai gîndea decît la viaţa lui.]>. cine va trimete după dînsul ? nu era nimeni, îi veni idee. să se ducă ea singură, apoi, cînd se gîndi la consecuintă tremură.

Trecu clar toată noaptea în cele mai crude suferinti Despre ziuă, adormi un moment, atunci cînd Alexandru o văzu prin uşă. Zgomotul ce făcu el o deşteptase. Elena atunci sculă pe Caterina, se îmbrăcă şi ieşi în galerie

La vocea Elenei, Alexandru congedie pe preot şi se urcă în galerie. El merse spre Elena.

— Ah ! zise ea cu bucurie.

Alexandru o salută cu respect.

— O să mă omori ! îi zise Elena.

Alexandru, fără să zică o vorbă, îi luă mîna şi o încărca de sărutări, ochii lui se umplură de lacrămi, şi lacrimile, sparte pe faţa lui, scăldară minele delicate ale Elenei.

— Nu-mi face nici o mustrare, zise el, daca poţi, plînge-mă, sînt nenorocit !...

Caterina ieşi atunci din cameră, fragedă şi rîzîndă, ca florile ce răsăriseră în acea dimineaţă. Ea sărută pe Elena şi întinse mîna lui Alexandru.

— Eşti palid ! zise ea lui Alexandru.

— Am dormit rău, răspunse el.

în aeel moment apăru în capul uşii galeriei Ranu.

— Iată şi moldoveanu ! zise Caterina.

— Amantul meu ! zise Elena surîzînd.

Alexandru înţelese intenţiunea Elenei, cu toate acestea vorba ce zise ea îi ridică o greutate după inimă.

— Ce grozăvie ! zise Caterina, unde a pescuit Zoe această fiinţă ?

— Este frumos ! răspunse Elena, aruncînd o căutătură lui Alexandru.

— Tip de lacheu ! zise Caterina, nu ştie nici să converseze...

— Nu are nici o educaţiune !... Dar are inima foarte tînără ! urmă Elena.

— El ? răspunse Caterina ; nu aş fi crezut !

— Mi-a făcut o declaraţiune de amor, mai zise Elena, nu aş putea a mă înamora de un asfel de om !...

Aceste vorbe ameţiră pe Alexandru ; nu mai ştia ce să gîndească.

Ranu se apropia de dame ; le salută.

.___Nu ne dai rnîna ? îl întrebă Elena. De cîteva zile, nu ne mai iubeşti ?... de cînd ne coboram pe scara ocnei, qpre exemplu !

Ranu se roşi... Alexandru se întrebă : „Ce va fi aceasta ?"... ideile lui începură a se lumina.

___Ce s-a întîmplat pe scara ocnei ? întrebă Caterina.

Nimic ! zise Elena... o copilărie, la care sunt sigur că d. Ranu nu se mai gîndeşte...

.— Sunt curioasă să ştiu, zise Caterina.

— O declaraţiune de amor !... locul era rău ales, închipuieşte-ţi că putea să caz dupe scară !...

— Doamnă ! zise Ranu, vă rog !...

— Vă supără... ce ? nu a fost o glumă ?... şi eu şi bărbată-meu am luat-o pentru o glumă... bărbată-meu mai ales a rîs atît de mult cînd a auzit...

— A auzit... răspunse Ranu.

— De ce nu ? nu este nici un rău...

— Şi damele cele două au rîs ! zise Alexandru, care acum începuse să vază în întunerec.

— Şi damele cele două ? întrebă Ranu.

— Care mi-au spus, răspunse Alexandru.

Acum Ranu nu mai înţelegea nimic. Aceste vorbe îl cufundaseră, se retrase cu ruşine.

— Ce fel ? Elena, tu faci asfel de romanuri şi nu îmi spui ?

— Uitasem, în adevăr.

Caterina se duse în casă să-şi aducă lucrul ce luase cu ea.

— Vei să-mi explici ce sunt toate acestea ? zise Alexandru Elenei.

— Lucru foarte simplu : fără nici un motiv, mi-a făcut o declaraţiune, pe care am comunicat-o îndată bărbată-meu, si am rîs amîndoi.

— Adevărat ?

— Te îndoieşti ?...

—- Atunci i-ai spus şi ce ţi-am zis eu ! şi aţi rîs P°ate împreună ?...

— Alexandre ! esti crud !...

Caterina se înturna cu lucru.

— Nu plecăm ? întrebă ea.

— Să plecăm, zise Elena. De aici la Poiana... acolo să facem gustare !...

Georges veni atunci în mijlocul lor cu ochii plini de somn. După el veniră Zoe şi principesa. Caii se puseră la căleşti. Ele schimbară cîteva vorbe şi se coborîră p. scară. Elena zise egumenului să cumpere nouă capete de vite pentru protegiata sa şi promise a-i trimite banii îndată ce se va înturna acasă. Decise încă să se facă nunta dumineca viitoare şi zise că ea însuşi va veni să-i cunune la Făneşti.

Ei porniră asfel şi după o oră ajunseră în Cîmpina... La marginea despre munţi a burgului, pe muchea unui mal înalt se face o cale ; sub acest mal zace un lac limpede şi liniştit, închis între două dealuri. Se crede că este de o adîncime fabuloasă. Surfaţa lacului se află la cîţiva stînjeni mai sus de patul Prahovii, ce se desparte de lac printr-o bară de pămînt rădicat. Pe calea de care vorbirăm, trăsurile purceseră cu repejune. Ele coborîră coasta către rîu, trecură Prahova. De aici se văzu pe coasta lanţului de peste rîu mănăstirea Poiana, rădicîndu-se asupra arborilor. După un pătrar de oră, călătorii intrară în mănăstire, aici fură priimiţi în sunetul clopotelor, ce este un semn de distincţiune pentru persoanele mari cari ajung la mănăstiri.

O*gustare destul de bună aştepta pe călători.

Din balconul caselor mănăstireşti era o vedere încîntătoare. Elena se temea că nu vor putea să ajungă seara la Sinaia cu caii săi, şi trimese să le aducă cai de postă.

Ei se preumblară prin case, prin grădină. Se urcară într-un chioşc de lemn ce este făcut pe un nuc gigantic, a cărui rădăcină se află la cîţiva stînjeni mai jos decît linia malului. Intrară aici pe o punte. Acolo citiră mulţime de nume de oameni cunoscuţi şi necunoscuţi, ce crezură să treacă asfel la posteritate, fără să ţie socoteală că chioşcul era ursit să trăiască mai puţin decît amatorii de nemurire.

Elena se află aici cîteva minute singură cu Alexandru.

— Eşti încă supărat ? întrebă ea.

Nu-mi mai aduce aminte ! răspunse Alexandru, fiena mea ! eşti bună pe cît eşti frumoasă ; generoasă pe cît eşti dulce... treci cu vederea capricii mei ! Te iubesc ea mult ; iată toată crima mea ! Ştii că sunt gelos de *orice* fiinţă care-ţi arată simpatia ? îmi pare că natura ,i oarc^ au complotat ca să te răpească amorului meu ! încrederea nu lipseşte. Dar este încă vorbă de încredere ? sufletul tău este cast ca sufletele fecioarelor osianice, o stiu ; dar poci să încetez de a fi gelos ?... voi înceta atunci cînd voi înceta a te iubi ; atunci voi putea rezona ; voi putea roşi că am avut slăbiciune de a fi gelos !

— Intotdauna îmi ceri iertare şi întotdeuna mă insulţi Ce inegalitate de caracter ! Eu nu sunt aşa... fii totdauna cum eşti acum !...

— Spune-mi cum acest Ranu ţi-a declarat amorul 6ău ?

— Nu mă întreba !... am uitat.

— Il urăsc !... zise Elescu.

— Nu merită nici ură, nici simpatie !...

Ei tăcură. Elena devine gînditoare.

— La ce te gîndeşti ? întrebă Alexandru.

— O idee egoistă, răspunse ea. Toţi aceşti oameni ce ne însoţesc sunt de prisos aici, nu este aşa ? aş voi să fim numai amîndoi !...

— Mă iubeşti dar ? întrebă Alexandru.

— Totdauna aceeaşi întrebare !... Daca nu te iubeam, era să fac ceea ce am făcut ?

— Sacrificii ?... nu sunt mari...

— Nu-mi vorbi de sacrificii... Ştiu ce vei să zici... acele sacrificii le despreţuiesc, o femeie nu are trebuinţă de dînsele ca să dovedească că iubeşte pe un om ; nu e aceasta dovadă. Sacrificiul este a călca parola sa înaintea bisericei şi a bărbatului ; a avea inima zdrobită de durere Şi a fi silită să surîză cu fericire, a vedea pe soţul său, a-i surîde, a-1 răsfăţa, a-i zice că îl iubeşte, cînd nu poate să-1 sufere ; sacrificiu este a se gîndi că înşală pe acela ce are încredere într-însa ! Nu te amăgi, educaţiunea noastră este asfel că onoarea în maritagiu s-a făcut atît familială, încît este o virtute de a o viola, o slăbiciune *Ţ a o respecta. A iubi pentru o femeie măritată este dar multe ori o virtute, şi orice virtute implică ideea unui

sacrificiu... Ştii, Alexandre, ce rămîne să facă o femeie care a trădat parola dată soţului său? Să moară! i ˰ ^ pentru ce zic că este o virtute de a iubi !...

— Ce fel? răspunse Alexandru. Vei să mori ?...

— Ai gîndit oare altfel ?... cînd ţi-am zis pentru întîia oare că te iubesc, eu m-am destinat la moarte. Asfel niciodată nu ai fi auzit vorbe de tinereţe din gura mea !..' Ceea ce mă consolă este numai purificarea printr-o moarte a carii cauză va fi căinţa.

— Mi-ai zis de multe ori că sunt fantastic... văz că eşti mai mult decît mine...

— Să lăsăm aceasta ! m-ai întrebat dacă te iubesc !... şi vei un răspuns !... Dumnezeu nu a creat expresiuni fidele pentru simţimente, precum nu a creat culori fidele pentm colorile cerurilor... nu voi putea exprima niciodată ce simţ ! în amorul său pentru D-zeu, omului i-˳ dat o formă ce nu are nimic de divin, o vîrstă ce nu are nimic de poetic ; daca te iubesc, întrebi ? Dară ! iată tot ce poci a zice.

— Te crez ! zise el. Dar acest amor va ţine oare ? mîne-poimîne poate să se schimbe ?...

— Se poate, zise Elena... puţin timp am să trăiesc.

— Spune-mi, ce sunt aceste gînduri de moarte ?

— Nu o să murim niciodată ? întrebă ea surîzînd.

— Nu ! nu !... nu voi să mori !... atunci voi muri şi eu...

Elena se uită la Alexandru şi surîse.

— Atîta mai bine ! zise ea... vom merge a trăi şi a ne iubi în ceruri.

Dar caii se puseră la trăsuri. Ei părăsiră chioşcul, egumenul le aduse o condică să-şi suscrie fiecare persoană numele şi daca au fost mulţumiţi sau nu, această condică era trimisă de Eforie la finele anului. Egumenul căta să o arate eforilor. Ea dovedea atît numărul călătorilor, cît şi purtarea egumenului cu dînşii, această regulă contraria mult pe egumeni.

Zoe se subscrise comitesă ; principesa îşi mai puse înaintea titlului său de contrabandă : luminaţia-sa.

în acel moment ajunse acolo un ministru dintr-o cercetare ce făcuse singur prin judeţ, prefecţii, subprefecţii, urmaţi de foncţionari mai mici şi de dorobanţi, îl înso-

au în cale. Ministru strînse mîna acestor dame ce le ;unoştea, le întrebă unde se duc şi le spune de unde "vine el însuşi.

Era un om de mare probitate şi activ, două cualităţi ce fac pe un ministru să se deosibească. Dar nu avea 0ernul epocei de regeneraţiune în care se afla.

° Am făcut mulţi fericiţi în călătoria mea ! zise el. La mulţi le-am şters lacrimile dîndu-le sau despăgubiri, sau posturi, sau promisiuni pe care le voi împlini. Pe toţi i-am împăcat, i-am înfrăţit...

' — Rău sistem de a guverna este acela de a face să se mulţumească toţi, zise Elena.

— Cum? răspunse ministru, d-ta vorbeşti astfel?...

— Pentru ce nu ?... ai pedepsit pe cei asupritori ? pe cei despoitori ?...

— Ho ! ho !... zise ministru... iată o utopie !... atunci cum am mai putea guverna ?... Doi foncţionari ce am găsit furi sunt deputaţi... trei alţi, rude cu miniştri... cinci alţii, oamenii lui... care are o mare înrîurire în presă. Daca i-aş fi pedepsit, aş fi sculat în contra mea o parte din Adunare ; aş fi adus dezbinare între miniştri ; aş fi expus ministeriul la o sută de articole fulgerătoare în toate foile române, şi opiniunea publică ar fi fost contra mea. Nu este dar un bun mijloc de guvernămînt a pedepsi pe furi...

— Crez că nu se poate zice niciodată, acest guvern e bun ! acestalt e rău ! fapta lor încă nu poate să-i califice cu preciziune, căci ceea ce este bun pentru o parte de oameni, poate să fie rău pentru altă parte, şi orice guvern poate să aibă fapte şi bune şi rele. Către acestea guvernul cel mai bun mi se pare a fi acela ale cărui fapte îmbrăţişează mai mult interesele generale, aceasta se poate recunoaşte mai tîrziu.

Sistemul dumitale de guvern este a sacrifica interesele generale în favoarea intereselor individuale, acestea poate sa~ţi merite sprijinul individual, niciodată sprijinul general... maioritatea este sacrificată asfel şi, mai curînd ^au mai tîrziu, îţi va cere socoteală severă !... Loveşte rnea, viciul, hrăpirile, nedreptăţile oriunde le vei găsi, °ricine ar fi cei ce le practică ! si naţiunea îti va tine ^coteala, astfel îi zise Elena.

— Nu este nici timpul, nici țara... cei mai mulți sunt răi aici...

— Meritul este şi mai mare atunci.

Dar damele se urcară în trăsuri, ministru le salută trăsurile plecară. *

— Iată, zise Elena lui Alexandru, pentru ce lucrurile nu se schimbă în țară !... Se plîng unii că regimul constituțional este cauza de nu merg lucrurile. Dar principii constituționali s-au pus oare în legi şi apoi î„ practică ?

Trăsurile trecură de mai multe ori apa Prahovei, apoi urcară pe un deal. Calea pînă la Breaza este periculoasă De aici şi pînă la hotar începe o şosea ; îndată ce se puseră pe şosea, se duseră repede. Lăsară monastirea cea mică Lespezile, la stînga peste Prahova şi în vîrful unei măguri,' şi purceseră către Sinaia, unde ajunseră înaintea serii.

Sub trîmba de stînci gigantice şi tăiate ce se văd încă de la Dunăre, ,şi pe care le numesc Bucegii, pe un deal, este zidită această monastire. Ea este a spitalului Colțea; bine înzestrată, ea dă azil călătorilor ce circulă pe calea către Kronstadt; cel dintîi lucru despre care Elena se informă, ajungînd aici, fuse daca bărbată-său era acolo, i se răspunse că nu venise încă. Superiorul le dete două apartamente, unul pentru dame, altul pentru bărbați.

Aici voiau să treacă noaptea.

Vizitară biserica, curtea mănăstirii cei vechi ; casele călugărilor sunt nişte adevărate închisori umede, crăpate, ruinate ; ele prezintă un aspect de mizerie. Călugării apar în mijlocul acestor ruine ca nişte fantasme, şi cu toate acestea mănăstirea are avere mare ! Statul a pus mîna pe veniturile monastirilor neînchinate, între care intră şi aceasta. De doi ani casa centrală a mănăstirilor s-a confundat cu a statului. Statul se mărgineşte a da o subvențiune care abia ajunge pentru cheltuielile de toate zilele; mănăstirile se ruinează din zi în zi.

Călătorii făcură o preumblare pe dealurile şi văile vecine cu mănăstirea. Această natură maiestoasă şi sălbatecă are un fermec deosebit pentru toate sufletele. Elena rămase mult timp absorbită în meditațiuni melancolice. Ea se despărți de grupa cea voioasă, se înlătură în p~ durile de arbori bătrîni udate de torente. Ea iubea

tirnă, şi mustrarea cugetului era atît de putințe ca ^orul ei. De cîte ori nu se desprețuia ea însuşi simțindu-se atît de învinsă ? De cîte ori nu blasfema ziua cînd a cunoscut pe omul care era obiectul amorului ei !... „Nu niai Poci a ma retrage înapoi ! zise ea... este tîrziu !... nu crez că mai poci trăi fără a-l vedea !... oh ! pentru mine pste decis ! ori în ce chip! a muri !..." Grupa se risipa, cele două dame statură a se consulta cu Ranu ; Caterina părea absorbită într-o convorbire cu Georges ; Alexandru profită de aceasta ca să urmeze pe Elena. El o găsi şezînd lîngă o fîntînă înconjiurată de arbori. Elena apăru în ochii lui Alexandru, privind visătoare jocurile apei capricioase, ca o nimfă din antichitate ce apărea călătorilor rătăciți.

— Ce faci acolo ? o întrebă el.

— Nu eram singură, răspunse ea. Eram amîndoi.

Alexandru şezu lîngă dînsa.

Elena trecu mîna sa mică şi albă pe fruntea amantului ei.

— Această frunte a fost senină ca cerul de astăzi ; nici un nor nu a trecut pe dînsa... Cît sunt de ferice cînd văz că eşti mulțumit !... Amorul el însuşi are zilele sale de vijelie ; dar eu prefer pe cele senine, atunci sufletele noastre plutesc cu fericire pe o lume de vise plăcute !...

Seara se cobora în văi, răspîndind un farmec dulce şi misterios. Luna surîdea în vîrful unei stînci, murmura apelor dimprejur invita orice suflet la reverii.

— Ce locuri bogate de poezie, zise Elena, nu simți ceea ce simț eu ; nu sunt poeți numai poeții de profesiune. Cei ce scriu ca să fie citiți, de multe ori se servă cu spiritul în locul inimei. Pe cînd aceia ce au poezia în ttnmă, ce o ascunde ca un prezinte ceresc şi nu o aruncă vulgului, pot mai lesne să găsească calea inimii...

Alexandru îi luase mîna şi o strîngea pe sînul lui.

Mă iubeşti ?... îi zise el, înger dulce al fericirei ^e lasă inima ta plină de amor să se spargă ca bo- °cul unei roze ce înfloreşte şi răvarsă parfumul ei ce- c!... vino pe sînul meu ce nu mai bate decît pentru

tine !... înclină fruntea ta ca o floare pe fruntea mea ' e dulce a iubi şi a fi iubit, Elena mea ! e dulce a respi,. parfumul ceresc al gurii tale ! a atinge cu buzele mele buzele tale curate şi înfocate !... a confunda sufletul meu în sufletul tău ca două raze ce se unesc !... oh ! nu ma? sunt singur în lume !... acum îmi place lumina soarelui ! viața mea a devenit un vis poetic ! lumea, un paradis unde totul mă răpeşte, mă îmbată!... nu! nu mai sunt singur ! Sufletul meu este sufletul tău, corpul meu, corpul tău, inima mea, inima ta!... Timpul trece repede- iluziunile se scutură ca florile, corpul se vestejaste !... oh f pentru ce nu putem să oprim zborul zilelor!... Lasă-mă să mă îmbât de parfumul sufletului tău, ele grațiile tale.., şi apoi... într-unui din acele vise de voluptate, să mor !...

Elena era răpită. Ea rugă încet cerul să-i arunce în inimă o suflare rece, obrajii săi deveneau aci rumeni ca purpura, aci palizi, ochii săi plini de amor şi de patimă se înturnau cu sfială de la Alexandru ; sînul ei bătea cu voluptate ; un fior rece încinse tot corpul său, ce ardea ca o flacără, mîna sa tremura în mîna amantului său ; buzele lui Alexandru întîlniră buzele sale.

— Alexandre ! zise Elena, voi fi a ta într-o zi ; însă nu astăzi !... ora morții nu a venit încă... lasă-mă dar, înainte de a muri, să mă bucur încă de fericirea a te iubi !...

— Ce zici ? nu te înțeleg ! întrebă el.

— Cînd voi fi a ta, trebuie să mor !...

— Aide !... zise el, astfel totdeuna vestejeşti bucuria inimii mele !

— Sînt superstițioasă !... Cred că în ziua cînd voi fi a unui amant, o să mor ; timpul nu a sosit... în acea zi eu însumi voi veni la tine... acum să mergem !... este seară... bărbată-meu **a** fi venit !...

Ea zise toate acestea cu o seriozitate atît de mare, încît Alexandru se supuse fără a murmura.

Plecară către mănăstire, unde companionii ceialți nu sosiseră. Postelnicul nu se arătase.

Elena şi Alexandru şezură pe o galerie ce căuta către biserică. Elena era palidă şi visătoare. Alexandru el în~ suşi căzuse în gînduri.

— Ce ai ? îl întrebă ea.

— Ce finețe au femeile ! răspunse el.

— Nu crede, Alexandre ! zise Elena, nu a fost aceasta o stratagemă cum gîndeşti, poate... voi fi a ta ; daca odată ți-am mărturisit că te iubesc... nu sunt ca celealte femei... nu ştiu să înşel, nici să mă înşel... care este femeia ce iubeşte cum te iubesc eu şi care nu sfîrşeşte prin a se da vi... Daca este o crimă, nu este a se da, ci este a iubi. Toate femeile care iubesc tremură cînd se gîndesc că pot să facă cel din urmă sacrificiu, şi îl fac !...

Ceialți veniră atunci. Ei se puseră la convorbire.

Principesa începu a deveni geloasă de Caterina. „Ce fel ? îşi zise ea, această fată să fie preferată mie ele Georges, ea, o pițigăitură nebăgată în seamă, să mă lase pe mine, principesă, bogată, spirituală, frumoasă ?... nu se poate !... crez că şi-a perdut spiritul !... am să-i observ cu băgare de seamă. Să aflu".

O trăsură întră în monastire : era postelnicul. Elena îi ieşi înainte. El ajunse plin de bucurie, căci reuşise într-o speculă comercială.

— Apropa ! zise el. Să vă dau ştiri despre Bucureşti ?

— Ha ! ha ! ziseră clamele.

— Ne acuză gazetele eă am subscris o petițiune către turci, prin care am cere starea veche.

— Daca ați făcut, bine ați făcut ! zise Zoe, dar nu ați făcut-o. Sînteți laşi !...

— Se mai vorbeşte de schimbarea ministeriului... Se zice că bărbații domniii-voastre au să intre în combinarea nouă.

— Ah !... strigă principesa. Era şi timpul !...

— Nu s-a făcut încă, răspunse postelnicul... mai am o noutate...

— Care ?

— Nunta domnişoarei Serescu în două zile...

— S-a decis ?

— Negreşit...

— Dar cine o să asiste ? zise Zoe. Eu una nu am inimă cu lucrurile de astăzi !... cu cine o să ne găsim la nuntă ! femeile ofițerilor, avocaților, profesorilor, banchenlor^ lipscanilor, doctoresele îneacă toate balurile ! în toate locurile ! Ce nenorocire !... nu pot să le iert pre-

tențiunele de a se arăta pe acelaşi picior cu noi!... nişte mojice!...

— Ai dreptate, zise principesa. Unde este timpul nostru ?... atunci, la baluri, comisarii însărcinați să priimească ducea damele de clasa II, neguțătoresele, ofițeresele, l. stînga, şi pe cele de clasa I, la dreapta ; acum ne amestecă cu toate aceste parvenite !... ce eroare !...

— Ce să faci, principesă ? zise postelnicul. Convenția a ucis clasele ; nu mai sunt în țară decît români ; dar bun e Dumnezeu !

— Gonvențiunea a făcut pe toți românii nobili, ;i,. Elescu.

— Eşti prevenit împotriva nobleței... strigă Zoe, îi faci un resbel fără repaos !

— Te înşeli, doamnă ! Aş fi voit ca românii să aibă o aristocrație de naştere, căci atunci țara n-ar fi fost atît de căzută. Această instituțiune a fost folositoare popolilor, mîndră de străbunii săi străluciți prin fapte mari, ei ar căuta să le semene, ar face fapte mari, sacrificii de avere, de viață pentru națiune. Dar tradițiunele nu sunt ; istoria este mută asupra numelor celor ce numeşti nobili !... nobili de ieri, ei nu înțeleg drepturile cu datorii, caută să puie mîna pe o putere, ea însuşi redusă la o stare de servilism, de sclavie, numai ca să se bucure de nişte bunuri materiale al căror preț vor fi ignorința, trădarea !

Nu crede că atac această instituțiune... Ea a fost bună în timpul său : atac persoanele oare, printr-o conduită degradatoare, au degradat-o şi însuşi printre persoane voi face excepțiune. Mulți din bărbații cari dau dovezi de simțimente nobile sunt din această clasă. Ascultați! generațiunea de astăzi este sub urgia unui blestem... pe cît va exista ea, nici o mîntuire nu poate să fie.

— Ce zici, pentru D-zeu ! strigă Elena.

— Acesta este adevărat. Ceea ce numim astăzi o națiune este un corp ce nu mai are inimă... voiți ca să va dovedesc ? Streinii au călcat în picioarele cailor mormintele părinților noştri ; cei mari au priimit pe inemici cu cununi de flori !... onoarea, patriotismul, independința sunt văzute aici ca nişte crime !... nu-mi vorbiți că ce\ ce cîrmuiesc sînt răi!... Cei ce cîrmuiesc sînt asfel căci națiunea este asfel. Ei sunt expresiunea țărei.

— Sînt multe lucruri de zis între acestea, răspunse Elena. Majoritatea este bună !

— Bună ca să devie complicea minorităței !...

Elena tăcu. Ea cunoştea caracterul lui Alexandru, asfel înțelese că amărăciunea ce vărsase în vorbele sale avea o cauză într-un nou exces de gelozie şi națiunea română nu era pentru nimic. „Dar care să fie motivul aii sale supărări ? negreşit, îşi zise Elena, e gelos pe bărbată-meu !..." Alexandru era un caracter care ar fi fost nesuferit, fără nobleță ce avea totdeuna. Daca ar fi însurat, ar fi ca cei mai mulți bărbați care, în bănuielile lor, de multe ori nedrepte, nevoind a se exprima ce simt, găsesc diverse pretexte spre a certa femeile lor pentru cutare sau cutare lucru ce se face în casă...

Seara aceea trecu fără nici un incidinte.

A doua zi călătorii vizitară peştera unui sihastru în muchea unui munte, gustară ceva şi plecară către Făneşti.

Alexandru se puse în trăsura în care era Zoe şi principesa Iordache.

— Frica ursului te aduce la noi ! îi zise cînd plecară.

— Frica unsului ?

— Mai întrebi ?... frica postelnicului.

— Nu am pentru ce...

— Ia lasă vorbele... zise Zoe... eşti nebun dupe Elena.

— Vă jur !...

— Nu jura !... o iubeşti.

— Nu !...

— Nu te crez... cată să dovedeşti...

— Cum ?

Zoe se gîndi puțin, apoi luînd un aer cochet şi plecîndu-se la urechea lui Alexandru, îi şopti ceva ce principesa nu auzi...

Ei se înturnară astă dată fără a se mai opri undeva. Seara erau la Făneşti. Elena se prepară ca să cunune duminica viitoare pe protegeata sa de la Brebu, trimise banii Promişi egumenului şi dispuse asfel ca părinții tinerilor ·a vie cu dînşii la Făneşti.

Damele se retrăseseră în camerile lor de culcare.

STAFIA

Zoe se aruncase pe pat. Ea era îmbrăcată cu un cap₀t de batistă fină peste o cămaşe iară de batistă, peste acest capot trecuse un brîu de mătase albă. Pe cap pusese o bonetă elegantă de valansienă, părul ei era strîns cu îngrijire. Văzînd-o cineva asfel, ar fi zis că aşteaptă un amant Ea se prefăcea că este aproape să adoarmă ; candela era stinsă. După cîteva minute, rădică capul, ascultă : principesa sufla ca o persoană ce doarme. Se scoală pe jumătate... ascultă, coboară din pat... ascultă încă... Se indreptează către uşe, o deschide.

Afară se auzi un tunet. Cerul era coperit de nori ; vîntul începuse să sufle.

Să ne înturnăm la Alexandru. Elena astă dată nu-i mai clete budoarul ei pentru culcare, acesta îl dete postelnicului, iar lui Alexandru îi dete o cameră lîngă camera ci de culcare, cu îndatorire să o împartă cu Georges. Din camera sa Elena auzea tot ce ar fi putut face vecinii săi. Ce-i dicta această măsură ? poate dorința de a-1 avea sub ochii săi neîncetat.

Aceşti doi juni se culcară şi adormiră.

Elena veghea mai toată noaptea.

Vijelia începuse afară, fulgerele şi tunetele se succedau necontenit, ploaia şi vîntul băteau în ferestrele camerii unde dormea postelnicul. Zgomotul vijeliei îl deşteptă din somn. „Ah, zise el, porumburile mele au să crească !..." Dar fuse silit a se opri aici... Se şterse ia ochi să vază mai bine... nu se înşală, prin camera sa umbla o fantasmă albă ; el o zări la lumina fulgerilor.

Ca toți oamenii ignorinți şi slabi de judecată, postelnicul era superstițios. El credea în stafie, în strigoi, în iele, în zburători, în fermece. Crezu că este o stafie. îşi aduse aminte că se clădise casa pe o casă în ruine şi că țăranii ziceau că acolo au văzut de multe ori stafia. „Sînt perdut. îşi zise el, iată stafia !... D-zeule, scapă-mă !... dacă voi .striga, ea mă va sugruma !..."

El începu să tremure ca un copil ce crede că vede un spirit răufăcător, şi îşi puse plapoma în cap.

Stafia se apropia de pat, întinde mînile, postelnicul se crede perdut. El simte mişcările mînicii ei... Mîna staft₁₁

rădică plapoma după capul postelnicului ; atinge faţa lui ₀ răsfaţă ; postelnicul nu mai sufla... Stafia se aşează pe pat lingă dînsul, postelnicul scoase un gemet. Un fulger pruncă lumină... Acum stafia începu să tremure. Ea văzuse faţa postelnicului. Ce va face ? se înşelase : nu era postelnicul acela ce căuta. Ea retrase mîna repede,, să scoală, să depărtează ; crede că postelnicul o preurmă ; j.,e din cameră şi se face nevăzută.

Nenorocitul superstiţios rămase în poziţiunea care*]uase, ascultîncl şi tremurînd de spaimă. După o oră avu coragiu să rădice capul, să asculte, să privească. Inţelegînd* că stafia a fugit, aprinse luminarea ; nu văzu nimic.

„Nu am visat, zise el. Era stafia, am văzut-o, m-a atins pe frunte cu mîna rece ca ele mort !..." El ar fi voit să iasă afară, să deştepte toată casa, să spuie că a văzut stafie ; numai temerea de a se întîlni încă o dată cu fantasma îl ţinu pe loc. Umblînd prin casă, zări c- încingătoare ; o culege ; era un brîu alb de mătase. „Iată o dovadă ! zise el, că a fost stafia ! şi totdeodată aruncă brîul departe de dînsul... Este fermecat", zise el.

Toată lumea ieşise în salon. Postelnicu, ca niciodată,, nu se arăta. Elena, crezînd că bărbată-său este bolnav, se- duse la dînsul. El îi spuse tot ce i se întîmplase cu stafia, ceea ce făcu pe Elena să rîză. Dar cînd îi arătă brîul de mătase alb ce stafia perduse prin casă, Elena simţi că pămîntul se învîrteşte cu dînsa ; un fior rece coprinse- toate ncrvele corpului ei, deveni palidă, şi vocea sa începu să tremure.

— Vezi ? ai încetat d-a mai rîde, zise postelnicul,., nu-ţi spuneam eu că e stafia ! iacă brîul ! toţi ţăranii care mi-au spus că au văzut-o mi-au zis că poartă un brîu alb...

Pentru ce Elena se impresiona atît la vederea acestui unu ? Lucrul este lesne de înţeles : ea recunoscu brîul Zoei — îşi aduse aminte că acea cameră fusese totdauna destinată pentru Alexandru ; un simtimînt de gelozie mişcă toate fibrele inimii ei. Această boală era nouă pen- ᵢᵣu dînsa. ca şi amorul ce avea. I se părea că văzu pe* •alexandru la picioarele Zoei, scoase un ţipet şi căzu •cinată pe pat.

— Iată ce-mi face stafia ! zise postelnicul ; „ine părăsim această casă !...

Elena se redeşteptă, dar palidă şi frumoasă ca suferința. Suspinele o îngîna... Ea rămase încă în această cameră pe pat... Ce nu ar fi dat să poată vorbi cu Alexandru !...

„Acum înțeleg, zise ea. Suferințele lui Alexandru !... Cele ce zicea..', erau mincinoase. Nu era gelos. Se prefăcea... Doamne ! Doamne ! ai milă de mine !... pînă astăzi credeam că îl iubesc... cum mă înşelam ! nu ! eu nu-l iubeam ! credeam că îl iubesc !... De astăzi numai am început a-l iubi... oh! acum, acum îl iubesc!... Dacă ar fi acum acolo, aş voi să-i scoț inima din pept cu un fer!... dar dacă va fi inocente?... Alexandru meu ! oh! ce grozăvie !... Ce am zis !... Sînt nebună !... unde este? ... Vino, dulcele meu !... vino să-mi cer iertare că am putut să gîndesc rău !..."

•în acelaşi timp, Zoe, în camera sa, făcuse o scrisoare pe care voia să o trimită cu om înadins la Bucureşti. Aici era cel din urmă act al comediei cu Ranu. Acest act trebuia să se joace duminică la Făneşti. Zoe era sigură acum că Elena era înamorată dupe Ranu ; că Alexandru era înamorat după Elena. Durerea de a se vedea desprețuită de Alexandru pentru Elena o întărită şi mai mult. Trimise scrisoarea pe un om al ei sigur.

Cînd fuse la gustare, postelnicul spuse cu spaimă tot ceea ce i se întîmplase cu stafia. Toată adunarea rîse de credulitatea lui. Cînd însă spuse că stafia, fugind, perduse un brîu alb pe care îl găsise el, Zoe deveni palidă. Ea tremură gîndind că Elena o să recunoască brîul ei. Iată o armă în mîna rivalei ei ! Elena putea să-i facă rău cu acest talisman ! Cel puțin el dovedea că ea fusese stafie, ceea ce ar fi făcut-o ridiculă, sau că se dusese în camera postelnicului, ceea ce era de cel mai din urmă dispreț. Elena, din parte-i, avu ochii țintiți pe fisonomia lui Alexandru, doare va ghici pe impresiunile ce-i va face această istorie, dacă el avea vreo complicitate cu stafia. Fisinomiia lui nu exprimă nimic, dacă nu indiferintă- însă aceasta nu o linişti.

Ciudat lucru cu această stafie ! zise Alexandru postelnicului ! eu te crez că ai văzut-o... dar crez că a fost stafie cu mînile albe şi delicate...

Alexandru observă că Zoe îşi ascunse mînile.

„Ah !" zise el în sine... apoi urmă tarei

— Nu este anevoie de dovedit daca ea a lăsat după dînsa brîul alb ; poate că cineva va recunoaşte aceî brîu...

— Să ni se arate acel bîu, zise Georges.

Zoe tremură.

.— Bravo ! zise postelnicul, să ni se arate acel brîu. .

— Să lăsăm stafiele, zise Elena, bărbată-meu a visat...

— Am visat ?...

în fine, Elena căută în toate chipurile să înlăture ideea de stafie şi de brîu.

Toată ziua aceea Elena nu putu să vorbească în parte lui Alexandru. Către seară ei rămaseră singuri în chioşc cîteva minute. Elena rămase tăcîndă, ca să arate că este supărată pe Alexandru. Acesta îi luă mîna şi o încarcă de sărutări... Ea retrase mîna.

— Ce ai, Elena mea ? o întrebă Alexandru, pentru ce această răceală ?

— Pentru ce ? Oare nu am dreptate ? pentru ce Zoe a intrat în camera unde dormea bărbată-meu ? Ştia că acea cameră este aceea în care totdeauna ai dormit, în care lumea ştia că ocupi...

— Ce fel ? întrebă el ; acea fantasmă a imaginaţiunei postelnicului era reală ? a fost Zoe în adevăr ?

— Ce căuta ?...

— Eşti geloasă ?

— Geloasă?... ce zici!... de o creatură atît de înjosită ! ...îţi spui că voi să ştiu daca te-ai coborît pînă să consimţi la cochetăriile unei mesaline...

— îndoiala !... tot ce nu este Elena mea este rece Pentru mine. înainte de a te cunoaşte, erau multe lucruri frumoase în lume. Dar din acel moment tot ce a fost încîntător s-a stins, şi tu singură ai rămas ! ochii mei lasă valurile azurate ale cerului în care se scaldă auro-

rile zilelor, ca să nu privească decît fața celui ce iubesc urechile mele se întorn de la murmura vînturilor pj verdele sîn al pămîntului ca să asculte numai vocea celii ce iubesc ; mirosul meu uită parfumul îmbătător al florilor, ca să nu aspire decît parfumul sinului acelii ce iubesc • ea este singură în lume ! singură ca viața lîngă care nu poate să existe decît moartea.

— Vorbele ce îmi zici sînt dulci ; dar ele chezeşuiesc oare faptele ?...

— Faptele, Elena, ascultă ! ce dovezi să-ți dau despre amorul meu ? Cere orice sacrificiu şi vei vedea dacă te iubesc sau nu...

— Nu cer nimic ! Ceea ce aş putea să cer ar fi să pleci undeva, să încetezi de a ne vedea; să mă uiți!... dar, vai!... aceasta este cu neputință... mă va ucide!...

— Spune-mi încă o dată aceste vorbe, îngere dulce al vieții mele !... oh ! lasă-mă să crez că într-această lume unde sînt strein, este o inimă ce s-ar fărâma de durere pentru mine !... cît de dulce este a şti că sînt iubit !... a şti că sub această boltă cerească sufletul meu nu este rătăcit !... Dar iară cît trebuie să sufer gîndindu-mă că nu poci a-ți zice *te iubesc,* fără a-ți aduce aminte că destinul a scris în cartea sa aceste vorbe fatale : *nu-ți este permis a iubi decît cu condițiunea de a ji trădător !*

— Aceste vorbe mă omoară !... nu voiam să mi le aduci aminte ...Eu te iubeam răpită de visul ce mă domină... aceste vorbe mă deşteaptă ca să văz realitatea şi să sufer... eşti crud !... Daca te mustră cugetul că amăgeşti un om către care nu ai nici datoria amieiei, cît trebuie să mă mustre pe mine care am călcat legăturile cele mai sacre ?... ar fi mai onest a părăsi țara şi a fugi cu tine. Cel puțin, părăsindu-1, nu aş fi trădătoare.

— Vrei ? o întrebă Alexandru.

— Da !... răspunse Elena cletenînd din cap cu întristare.

Dar ei cătară să tacă. Oarecine păru. Elena se retrase în camera ei, unde căzu într-o adîncă meditare.

„Nu voi avea niciodată curagiul a mă despărți... îvi zise ea : fetița mea va fi perclută în lume !..."

O NOUA ÎNTILNIRE

Era în ziua de sîmbătă. A doua zi era să fie nunta IVÎariii, acea fată de la Brebu. Nuntaşii veniseră în Făneşti cu toate trebuincioasele şi aşteptau ziua cununiei. D-na Elena din parte-i încă se preparase la aceasta. Sîmbătă seara veniră încă două familii de la Bucureşti, între care se afla Talangiu. Seara aceea se trecu în critice de tot felul, politica jucă cea dintîi rolă. Toţi se ocupau atunci despre cauza incendiilor de la tabăra din Floreşti.

.— Cum voiţi să nu puie soldaţii foc, zise Talangiu,. cînd sînt aşa de rău trataţi !... în baracele lor ei sînt mal rău decît vitele : se speculă asupra hrănii lor, asupra vesmintelor lor, se plîng şi nu li se ia în considerare plînsurile. S-a cheltuit milioane de lei, şi pentru ce ? ca să chinuiască bieţii soldaţi ? ! pe cine vor să sperie cu tabăra ? cu cine o să ne batem ? Sîntem noi în stare a ne-înfrunta cu oştirile streine, noi, care sîntem armaţi cu ciomege ? rătăcire ! De un secol românii nu s-au bătut cu nimeni şi tocmai acestea le-a păstrat drepturile, armele noastre sînt tractatele între puteri şi Turcia ; ele ne apără mai bine decît aceste cîteva mii de ostaşi.

— Bine zici, îi răspunse Georges, cu oarecare ironie,, din momentul ce oştirea română nu poate să apere nici ţara contra invaziunelor străine, nici ordinea publică,, urmează a fi desfiinţată cu totul, ca să nu coprinză în budget douăzeci de milioane în deşert !

Talangiu îl privi cu un surîs despreţuitor şi tăcu, ca cum ar fi voit să arate că adversarul său nu merita *urk* răspuns. Apoi urmă şirul discursului său :

— Ţara aceasta e mică ; nu poate trăi prin sine însuşi, ci totdauna pusă sub o protecţiune străină. Iată ceea ce au înţeles părinţii noştri, ceea ce au pus în practică, şi care face cea [mai] mare laudă a lor. Iată calea ce trebuie să luăm şi noi, daca voim a scăpa printre vijeliile timpului drepturile de autonomie. Ni se Impută nouă, boierilor tării, că în treizeci de ani trecuţi ne-am supus cînd turcilor, cînd nemţilor, cînd ruşilor. Acesta a fost un mare sacrificiu pentru care trebuie să ne laude, căci prin acest mijloc am putut scăpa drepturile ţării ameninţate. fea nu mi se vorbească de acele capete aprinse ce visează

la .neatîirnarea ţării ; acei oameni sînt nebuni -sau plătiţi de streini, să ziică că românii pot să apere ţara lor eu armele în mînă ! Cei ce ar vorbi asfel nu cugetă altceva în spiritul lor decît să ne despoaie de proprietăţi şi .ă le dea ţăranilor...

Alexandru, ce pînă atunci tăcuse, îi fu cu neputinţă de a nu răspunde :

— Daca popolii Europei ar şti că popolul român pe care l-au găsit demn a-şi vărsa pentru dînsul sîngele fiilor lor şi tezaurii lor spre a-i sparge lanţurile, ar avea în sînul lui oameni care îşi fac o glorie din umilinţă negreşit că acei popoli ar roşi că au putut să facă acele sacrificii pentru un corp căzut în putrejune !... Nu fac aluziune la d. Talangiu ; d-iui îi este permis a simţi astfel. Această molătate de sdrnţimînt la d-lui este simtomul unei boale. Aci nu poate să fie vorbă de bolnavi; aceştia vor face totdeauna excepţiune, chiar atunci cînd în loc de a se afla în vreun spital se află în saloane. Răspunz în genere acestei scoale ce din Fanar a trecut pe malul Dunării unde a găsit discipolii ; acestei scoale ce a inventat slăbiciunea şi sclavagiul, acestei curtizane neruşinate a cezarilor bizantini. In deşert vocea tînără a patrioţisonului va căuta să-i converteze !

Talangiul îşi muşcă buzele.

—• Dar pînă atunci, urmă Alexandru, este trebuinţă să se ştie că un popol cît de căzut, cît de putred ar fi, nu poate să împăntăşască aceste simţiminte.

Daca însă sîntem convinşi că acest popol român nu mai are nici o scînteie de viaţă, şi nu mai este viitor pentru dînsul, atunci pentru ce să mai păstrăm pe faţa pămîntului un cadever putred, ale cărui miesme aruncă veninul, şi nu avem curagiul a-1 înmormînta ?

Aceste vorbe produseră o senzaţiune adîncă în inimile ascultătorilor ; nimeni nu mai răspunse. După cîteva minute literatura română înlocui politica în convorbirile lor. Georges se plînse că de cînd au început luptele politice, românii au părăsit cu totul tărîmul literelor.

— Politica a ucis literatura, zise el, luptele politice au un sicop negreşit, *întărirea naţionalitate!:* dar poate să existe o naţiune, cînd românii nu au o literatură, adică cînd nu au o limbă, o gramatică, un dicţionar, o istorie;

/nd nu sînt poeţi mari care să ne dea epopee, tragedii, sau mai bine cînd nimeni nu mai citeşte nimic de lite-ratură ! cînd devine un fel de ruşine pentru oameni a. citi cărţi scrise în limba română!...

Of !... strigă Zoe. Ce idee !... literatură naţională !.. *Cine* îşi perde timpul a citi nimicuri de acelea ?... sînt bune să le citească lacheii mei !... Ce poate să scrie nişte români ? !...

___Ai dreptate, răspunse principesa. Bărbată-meu,. principele, este abonat la cîteva ziare ; nu le citeşte niciodată ; le citeşte lacheii...

.— Niciodată nu aş fi crezut că poate să existe a literatură română, zise o damicelă ce venise aici în urmă cu maică-sa.

— Tot aşa precum există şi o damă română, răspunse Alexandru.

— O damă română... urmă Adela, eu nu sunt română,, tată-meu este grec.

La aceste vorbe se făcu un rîs general excitat de Caterina.

Muma Adelii veni în ajutorul fie-sei.

— Fii-mea, zise ea, vorbeşte asfel fiind crescută în-tări streine, unde nu a învăţat să iubească pe români !...

Caterina dete încă o dată semnalul de rîs.

Bătrîna mumă se supără şi, cu un ton propriu femeilor ordinare, îi zise :

— De ce rîzi, domnişoară ?... fie-mea a avut mijloace să înveţe în ţări streine, daoa şi altele ar fi avut acele mijloace...

Ea nu termină vorba, toţi oaspeţii să puseră să rîză.

Elena, voind să înlăture chestiunea personală, reveni la literatură.

•— în fine ! zise ea, este începutul unei literaturi române : o literatură care ar fi prosperat daca ar fi fost incuragiată de patriotismul românilor. Vedeţi grecii, Maghiarii, sîrbii ? ei ne-au întrecut şi pe acest tărîm : cauza nu este anevoie de cunoscut. Nu crez ca Dumnezeu să fi pus mai mult geniu în capul grecilor, maghiarilor şi sîrbilor, decît în capul românilor !dar crez însă că a pus mai mult amor de patrie în inima lor decît în inima noastră. Acest amor de patrie a făcut ca la ceialţi trei

-populi să citească mai multă lume producţiunele literarie TSă le încuragieze prin toate mijloacele putincioase. La noi nu numai că scrierile literare nu sunt citite ; dar încă autorii sunt persecutaţi, închişi, cînd nu sunt despreţuiţi Ne place a ne zice nobili români, dar nu facem nimic pentru români. Maghiarii nobili, pentru literatura lor fac sacrificii fabuloase. Noi, pentru a noastră, nu avem decît ^dispreţ.

— Daca nu citim româneşte, cauza este că autorii români nu au produs nimic care să merite ! zise Zoe.

— *Cum e turcul şi pistolul l* Cum e ţara şi autorii răspunse Georges.

Elena răspunse Zoei :

— Nu voi răspunde ca d. Georges, dar voi zice că daca la noi ar fi răsărit geniurile ce au făcut gloria altor populi, noi încă nu am fi citit producţiunile lor şi nu *am* fi avut pentru dînsele decît acelaşi dispreţ ce avem astăzi. Daca te-aş întreba astăzi : ai citit pe autorii români cei ce se află, îmi vei răspunde că nu ai citit, că nu ştii ce au scris ; acest răspuns mi-ai dat totdauna. ᵀNu înţeleg, dar daca nu ştii ce au scris aceşti oameni, cum găseşti că nu merită să fie citiţi ? !

— Eu voi zice ceva, daca domnii democraţi nu se vor supăra ! zise Talangiu. Greşala este şi a autorilor, urmă el, cei mai mulţi nu sunt nobili şi prin urmare nu au ;prestigiu...

— Iată o idee ciudată, răspunse Elena, şi cu atît mai ciudată că vine de la d-ta.

— Poci să vă dau un exemplu, doamnă.

— Care ?

— Ştii pentru ce Lamartine a făcut atîta zgomot în Francia ca poet ? pentru că a fost nobil. Nobilii i-au făcut .aceasta.

— Aşa este ! zise principile Iordache. Poeziele lui veniră atunci în sprijinul unor principii sacre şi zguduite de spiritul revoluţiunilor.

— Mă iertaţi, răspunse Elena. Este un poet mult mai popular, mult mai gustat în Francia, Beranger, şi cu toate acestea el nu era din nobleţă franceză. Este nobil prin sine ; el este fiul naţiunei, fiul lui Dumnezeu ! de vom veni la noi, încă o dată, nu este nobleţă.

— Doamna e republicană ? întrebă un nou venit ce fusese democrat şi se schimbase în urmă.

— Poate, domnule, răspunse Elena, dar sînt aceea ce am fost totdauna : neschimbată.

Nici unul nu fusese mai aprins revoluţionar decît acest întrebător ! odată propagă idei rele. După căderea revoluţiunii, el emigrase în ţări streine, astăzi înturnat în ţara sa, după ce dete mîna cu toate partidele pe care le trăda una după alta, se dete cu cei mai înfocaţi retrograzi ; este un fapt netăgăduit : renegaţii devin aspri pentru credinţa ce a avut înainte, şi înfocaţi pentru credinţa ce îmbrăţişază. Aceasta se explică prin temerea ce au de a nu fi suspectaţi. D-nu X era către acestea ambiţios fără măsură ; invidios ; cît orice suflare omenească avea o cualitate oarecare ; i se părea că acea cualitate era răpită din proprietatea sa. Aceasta îl făcea către ceialţi oameni rău, mic, egoist. Erau două lucruri ce iubea şi ura cu deosibire : se iubea pe sine şi ura pe amicii săi.

Cînd Elena îi răspunse, făcînd o uşoară aluziune la schimbarea opiniunilor lui X, deveni palid de mînie.

Convorbirea literară căzu ca să dea loc politicii : ministerul se puse din nou pe tapet ; fiecare rupea cîte o bucată din mantia ministerială. Asfel, după cîteva minute, nenorocitul minister nu mai avea nici un prestigiu.

După dînsul veni rîndul liberalilor. Capii lor fură atacaţi cu furie, nu rămase nici un viciu, nici o crimă care să nu li se atribuie.

— Sînt nişte tîlhari î zise Talangiu.

— Da ! da ! răspunseră mai mulţi.

— Domnia-ta zici aceasta ? răspunse Alexandru indignat. Uiţi că în anii din urmă, cînd erai la putere, ai cîştigat un proces nedrept prin ordinul ce ai dat judecătorilor, ameninţîndu-i cu scoaterea? Domnia-ta zici aceasta, domnule N..., care ai urmat pe o damă caria erai dator cu un zapis de zece mii de galbeni şi în loc să i-l plăteşti, i i-ai rupt ? Domnia-ta zici aceasta, principe Scarlache, care, prin înrîurirea ce aveai în trecut, ai schimbat cu o mănăstire un petec de moşie şi ai luat în

loc o moşie de zece ori mai mare ?... Domnia-ta zici aceasta, domnule M..., care ai luat mită douăzeci mii de galbeni la...

La aceste vorbe, ei protestară toţi ; dar nu se crezură ofensaţi şi nici nu găsiră cu cale a se mînia contra lui Alexandru. Cînd muma sau soţia zice că fiul sau bărbatul a fost în foncţiuni cîştigoase şi nu au ştiut să-şi facă stare şi îi blama ca pe nişte nemernici despre aceasta se înţelege că mustrările de hrăpiri nu pot să ofenseze pe cei ce le-au făcut. Acea mumă, acea soţie ce laudă abuzul şi huleşte onestitatea sunt fiicile societăţii care cugetă ca dînsele. Cîţi oameni nu şi-au făcut averi din ocupaţiuni în timpul cel mai scurt ? Foncţionarii integri au rămas săraci şi vestejesc în mizerie ! cei ce au hrăpit s-au îmbogăţit, prosperă, sunt înconjuraţi, chiar de aceia ce au aerul a dezaproba hrăpirile. O schimbare a început a se face într-aceste datine, de vreo trei ani, graţie libertăţii presei. De aici ideile noi sunt atît de rău privite de aceste legiuni ale trecutului şi prezintate sub atîtea calomnii, de către cei ce au interese a se înturna vechiului regim !...

— Lasă-i să strige, zise N..., noi avem votul...

Oaspeţii se sculară de la masă cu cea mai mare linişte. Ei trecură seara în salon şi în chioşcul din grădină.

Alexandru găsi ocaziune de a şopti Elenei :

— Voi să-ti vorbesc în parte !

— Unde ! '

— Aici. Mai tîrziu...

— Nu se poate !..

— Trebuie, ori mor !

— Viu ! viu ! zise Elena.

Era o oră după miezul nopţii. Toţi dormeau. Noaptea era frumoasă ca toate nopţile de vară la ţară. Cîrsteiul se îmbăta de cîntările sale, cerul era senin ; luna plana în spaţiu şi îneca faţa pămîntului de raze de lumină. Alexandru era în chioşc, aştepta. Pe una din ele el văzu o fantasmă albă ce înainta către chioşc. Era Elena. Ea se apropia, intră în chioşc.

— Cît trebuie să te iubesc, zise Elena, ca să viu noaptea aici !

Nu este destul aceasta...

— Cum nu este destul ?...

___Elena mea, trebuie să laşi bărbatul... să te dăs-parţi--- ·ă plecăm în streinătate...

L- Să mă dăspart ?... dar lumea ?...

— Singură ai zis că mai bine vei să laşi bărbatul decît să-1 amăgeşti...

— Ai dreptate... am zis aceasta... da, da, mă voi despărţi de dînsul; dar ona nu a venit încă... vezi, Alexandre, nu este nici un sacrificiu care să nu fac pentru tine, dar caută să ai răbdare... Ce te gîndeşti ? ar zice cineva că te îndoieşti de vorbele mele...

.— Ai ghicit... ceva îmi spune că mai tîrziu o să mă uiţi.

— O să te uit ? întrebă Elena. Razele lunii ce intrau în chioşc lăsară să se vază pe buza ei un surîs plin de amărăciune. Cînd voi muri, poate ! urmă ea.

— Înainte de a muri, Elena mea ! eşti tînără, frumoasă, poetică ; dulce ca acele creaţiuni ce au făcut să creeze geniul omenesc în momente de inspir&jre divină ; dar eşti femeie. Mîne mă vei uita ; mîne vei roşi că ai putut să mă iubeşti ! nu va veni un timp cînd vei zice altuia ceea ce îmi zici mie ?...

— Taci ! taci ! strigă Elena, sau mă voi despreţui singură ! Ceea ce ţi-am promis, voi face... dar mai tîrziu...

— Oh, sufletul meu ! cît voi fi de ferice cînd voi şti că am a trece viaţa legănat de răsfăţările tale ! vom pleca de aici în ţări streine, în locuri singuratice, poetice, dulci ca amorul nostru.

— Dară... în locuri depărtate... unde să nu mai revedem ceea ce am văzut, să nu mai auzim ceea ce am auzit... departe de oameni... nu este aşa că oamenii sunt răi ? nu ai a te plînge de dînşii ? eu poci zice aceasta ! am suferit de la oameni... au fost nedrepţi pentru mine ; nu am adus în lume decît viaţa mea şi ei au sacrificat-o ca să mulţumească o nebună ambiţiune !...

Dar vorbile tele sunt triste, Elena mea, niciodată nu te-am cunoscut mai tristă ; uită tot ce oamenii au Putut să-ţi facă rău !... eşti lîngă acela ce te iubeşte ca viata sa. Aceste minute sunt scurte... Să nu le sacrificăm

decît amorului nostru ! noaptea este frumoasă şi pare ca întîrziă ca să protege răsfăţările noastre ; vînturile mur* mură în arbori, ca cînd ar voi să facă a nu se auzi vorbei^ noastre de urechile indiscrete. Nu-mi mai vorbi decît de mine, de tine, înclină fruntea ta dulce şi suavă pe sînul meu ! ca un crin ce se pleacă pe călătorul adormit! amorul are plăcerile şi amărăciunile lui — plăcerile sunt scurte... îngerul vieţii mele, nu face să cunosc numai suferinţele lui !...

— Ceea ce numeşti suferinţele lui poate să fie adevăratele plăceri ale lui... Ce poci face mai mult?...

•— Trebuie să fii a mea... daca amorul ce-mi exprimi este real...

— Nu sunt a ta ?...

— întru toate...

— Nu turbura această scenă divină cu idei de altă natură... acesta va veni ; dar mai tîrziu... acea zi va fi o zi mare... o zi de amor şi de doliu, o zi de fericire şi de mormînt...

— Nu te mai înţeleg !... mă pierz !...

— Ştii că sunt superstiţioasă... Trebuie să vie ora...

Alexandru o strîngea în braţele sale — buzele lui înflăcărate sărutau buzele ei de roză. Elena palpită pe braţele lui, de amor şi de voluptate.

— Este timpul a ne despărţi... rezonul meu se turbură : poci să caz : sunt femeie, fugi !

— Oh ! niciodată !...

— Alexandre, fac apel la generozitatea sufletului tău — adu-ţi aminte că prin ea am învăţat să te iubesc !...

— Oh ! generozitatea sufletului meu !... Elena mea... acea abnegare ce cunoşti nu poci să mai am...

— Asfel dar vei să faci tot ca să mor înainte de ceea ce este scris ?

Aceste vorbe loviră cu tărie pe Alexandru. Ele îi explicară toate vorbele Elenii de mai-nainte.

— Ce ? zise el, nu vei fi a mea decît cu condiţiunea ca să mori în urmă ?...

— Te rog să mă laşi a trăi încă... pentru tine, Alexandre, pentru tine !...

Ea zise, depuse pe fruntea amantului său o sărutare- Buzele ei arseră fruntea lui Alexandru. Acesta *ca&**

în genuche înaintea unei canapele. Elena iese de sub chioşc, se strecoară printre alee şi dispare pe o poartă a casei care da în grădină. Ea trecu toată noaptea în rugăciune şi în lacrămi.

„D-zeule, se rugă ea, ce este această patimă?... sunt învinsă, sunt lănţuită, şi nu am puterea să mă lupt. Tu însuti m-ai părăsit... fă, Doamne, să poci cel puţin a mă lupta cu ursita mea !..."

De altă parte, Alexandru trecu noaptea gîndindu-se la vorbele Elenei. „Ea va muri, şi a zis dacă va fi a jnea !••• Oare caută să crez această vorbă ? ea mi se pare inspirată de o delicateţă ce este proprie femeilor bine-crescute. Vai ! cîte femei nu au zis aceste vorbe amanţilor lor şi peste cîtva timp au iubit pe alţii !... amorul Elenii .a sărit ca o flacără ele paie ce îşi ia vîntul îndată sub focul care i se dă. Cîteva zile fură destule ca să se aprinză de amor !... ca s& vie la toate întîlnirile singură îndată ce i-am cerut, fără nici o împotrivire.

Toate acestea mă fac să crez că este o femeie prea uşoară... Cine ştie la cîţi alţii ea nu a dat ceea ce mi-a dat mie?!..." şi atunci Alexandru devenea gelos, sufe-rea, punea capul în mîini şi plîngea ca un copil.

A doua zi era duminică, zi de nuntă ţărănească, zi de bucurie. Postelnicul se înturnase de dimineaţă.

Pe la zece ore, mai multe trăsuri cu cai se prepararā. Nuna însoţită de Caterina şi alte două dame se urcară într-o trăsură. Ceialţi făcură cum putură. îndată ce tră-surile ieşiră din curte, cincizeci de flăcăi călări încon-jurară trăsura Elenii — alţii alergau înainte şi toţi descărcau pistoalele şi strigau la uşă. Ei spuseră o oraţia curioasă. Nunta ţinu trei zile, trei zile de banchete, de danturi, de petreceri.

CEL DIN URMA ACT AL COMEDIEI

Dar este timp a ne înturna la sujetul nostru. După Un unie, societatea de dame şi cavaleri ce veniră la Uln-tă se înturna cu nunii acasă la postelnicul. Veni un

moment în care toţi aceşti oaspeţi se aflară răsipiţi *i*. salon, vorbind despre ale nunţii. Un serv intră şi zise postelnicului că o ţigană bătrîna, ce vine de la Bucureşti, voieşte să-i vorbească lucruri mari.

' — Să vie aici, zise postelnicul.

Această ştire se auzi de toată societatea, toţi erau curioşi să afle care erau acele lucruri mari ce o ţigană bătrîna, venită de la Bucureşti, putea să comunice postelnicului.

După cîteva minute, o ţigană intră. Ea era trecută în vîrstă, crescută prin case boiereşti, învăţase a se prezintă, se închină la postelnicul şi îi zise că ar dori să-i vorbească în parte.

— Ah ! zise principile. Postelnicul are secrete cu asfel de femei !...

— Nicidecum !... răspunse el, şi voind să nu cază în această bănuială, răspunse repede : Ce ai să-mi spui, spune-mi aici. Daca nu vei, poţi să pleci...

Ţigana puse ochii în jos şi zise :

— Daca voieşti însuşi domnia-ta... viu să mă plîng împotriva cocoanei dumitale... am avut un fecior, care era lacheu în casă boierească... este aproape o lună de cînd a venit aici... femeia dumitale, mă iartă a spune lucrurile cum sunt... s-a înamorat de dînsul... îl ţine aici prin silă şi eu, muma lui, sufer şi mă pierz fără ajutorul lui...

— Femeie ! strigă postelnicul, eşti ori beată, ori nebună...

— Nu sunt nici una, nici alta, boierule, răspunse ţigana. Copilul meu este aici schimbat în veşminte de boier...

în acel moment Ranu intră în salon.

— Iată copilul meu, strigă ţigana alergînd la Ranu, apoi, întorcîndu-se către Elena ; — mi-am găsit copilul, cocoană... şi ţi—1 voi smulge din braţe-ţi... mi 1-ai hrăpit: ca să-ţi mulţumeşti plăcerile, cînd eu, muma lui, rnor de foame... asfel sunteţi voi, cucoanele !... nu aveţi ruşine să vă iubiţi cu ciocoii !...

— Scoateţi afară pe această beţivă ! strigă postelnicul.

— Nu sunt beţivă !... spui adevărat... întrebaţi P. fii-meu daca nu sunt muma lui.

— Aşa este, răspunse Ranu. Este muma mea.

Elena căzu leşinată în braţele Caterinii.

Toţi cîţi se aflau de faţă se uitară unii la alţii cu mirare ; unii încă suriseră cu răutate. Postelnicul crezu ca visează.

-— Este o infamie ! strigă Zoe, acest june mi-a fost prezintat sub nume de boier din Moldova... Cînd am venit aici atît m-a rugat să-1 aduc, încît nu am putut refuza... acu văz că am fost ameţită ca toţi ceialţi.

Un om ce era aici dispăruse. Cu capul dezvălit ieşea din curte, plîngea peste cîmpuri, fără să ştie nici unde se duce, nici unde este. Era Alexandru.

Zoe ieşea din salon. După o jumătate de oră trăsura sa fugea spre Ploieşti.

Elena priimise o lovitură teribilă, faţă cu lumea, cît şi în faţă cu bărbată-său ; de nimic nu-i făcea atîta rău ca opiniunea lui Alexandru. El dispăruse la cele dintîi vorbe ale ţiganei. Va afla el că Elena era inocentă ? daca va afla, nu va fi oare prea tîrziu ? inima lui nu se va fi zdrobit la întîia lovire ?... asfel se întreba Elena, ce căzuse bolnavă de durere. Soţul său o părăseşte. El se lăsă să se ameţească de această calomnie cu intenţiune.

DUCEREA LA CAPITALA

Dar să ne înturnăm la Alexandru. După vorbele ţiganei, părăsi salonul într-o despoziţiune de spirit de la care nu mai era decît un pas pînă la perderea totală a facultăţilor sale intelectuale.

Trecu repede prin curte, străbătu satul şi ieşi la luncă, apucă peste cîmpuri, cu capul descoperit... Cine i-ar fi văzut asfel ar fi crezut că este vreun nebun scăpat de la vreo mănăstire. Era două oare. El merse pînă aproape de seară fără să se oprească, fără să ştie ce cale a luat; către seară fuse întrecut de o trăsură cu patru cai. Cociul, văzînd pe Alexandru, opri caii şi îi propuse să-1 ducă la Bucureşti pentru cîţiva sfanţihi. Alexandru acceptă şi se urcă în trăsură. Era trăsura egu-

menului de la Tîrşor ce se dusese să caute pe stăpî...j ei în capitală.

Alexandru era zdrobit fiziceşte şi moraliceşte. Elen... îi apărea o femeie degradată. El crezu că Ranu fusese amantul ei. „Şi pentru ce nu ? zise el, pentru ce să nu mă amăgească pe mine pentru acela, daca o dată a amăgit pe bărbată-său pentru mine ? ... şi cine îmi spune că nu este o femeie ce-şi schimbă -amanţii p... toata săptămîna ?... Ea nu s-a dat mie ; este adevărat, dar nu a venit în grădină de cîte ori am voit să vie ? Daca nu este astăzi metresa mea, eu nu am voit ! Dar, în fine a căzut vălul ... şi cu cine, D-zeule ! cu un lacheu !..' oh! cît o dispreţuiesc acum!... scandal teribil!... ... tot dispreţul ce cată să am pentru dînsa, mi se siîşie inima de pietate cînd îmi aduc aminte poziţiunea ei umilitoare la vorbele acei fermecătoare !... sărmana femeie !... cum nu a murit îndată de ruşine ? fiul unei ţiganoe, amantul ei ! ce cădere ! ce umilinţă !..."

Vorbind astfel, căzu în gînduri profunde : o lăcrăma de compătimire curse din ochii săi şi păru oă stinge flacăra mîniei care îl consuma. „De unde a venit acest om ?" se întrebă el. Această întrebare fuse de ajuns ca să arunce oarecare lumină în spiritul său. „D-zeule! zise el, Zoe a adus acolo pe acest om ! Ea 1-a prezintat! oh ! daca dedesubt nu este o intrigă infamă !... această femeie este în stare să facă tot !... Cine ştie daca Zoe nu a cules pe acel lacheu cu speranţă ca să compromită pe Elena ? Cine ştie dacă acea ţigană nu a fost adusă de dînsa! ... însă pentru care cuvînt?... voi afla aceasta!... Daca lucrul va fi asfel : daca Elena va fi inocintă... amar acestui intrigante ! voi trage o răzbunare teribilă !... briul ei cel perdut este în buzunarul meu... trebuie să nia întorc la Făneşti... Dar aceasta nu se mai poate... nu mai poci vedea pe Elena."

Asfel ougetînd, ajunse la Bucureşti.

îndată ce intră înîntru, scrise Caterinii acest bilet.

„Am *plecat repede, neputînd a mai asista la un* ... *dai ce-mi făcea rău. Rog cerul să ierte rătăcirile a-ce*...

j nei nenorocite. Ea nu mai poate să aibă în lume nici n alt sprijin decît pietatea d-le... fii bună cu dînsa! voi plînge cît voi trăi, căci, în adevăr, nenorocirile ei unt mari !... Eu voi pleca în curînd şi de aici... rog cerul să Pi să te mai văz înainte de a porni."

După ce trase aceste rînduri, chemă pe Petru, un serv vechi şi credincios.

~- Vei pleca îndată la Făneşti, unde vei găsi pe d-ra Caterina X... îi vei da acest bilet în mînă. Mîine să fii aici cu orice răspuns îți va da ! Vei cere bagagele mele ce sunt acolo...

Petru luă scrisoarea şi ieşi fără a zice o singură vorbă.

Era două oare după miezul nopții. Alexandru încercă să doarmă, în deşert ; trecu o noapte teribilă. A doua zi îl prinse frigurile. Doctorul veghea lîngă dînsul tot timpul cît avu delir, în delirul său el vorbea de Elena, de Ranu ; spuse prin fraze întrerupte o parte din scandalul de la Făneşti.

— Aicî este un amor pasionat, zise medicul, voi veghea lîngă dînsul !...

Către seară, Alexandru se deşteptă ; întrebă daca Petru s-a înturnat de la Făneşti. I se răspunse că nu.

— Amar ! amar ! zise el.

— Ar fi bine să goneşti orice gînduri, îi zise medicul, sau nu poci răspunde de viața d-le.

— Voi să mor, doctore ! oh ! viața, viața este un mare rău ! ... Poți să-mi faci o mare bucurie ? Eşti om învățat... ai disecat țărîna omenească, ai dezvălit secretele organismului acestii materii bizare ce formează omul, spune-mi că ai găsit secretul sufletului ; spune-mi, totul să sfîrşeşte pe pămînt ? Aceasta îmi va face bine... nu voi să mai fiu... A fi este mai crud decît a muri... oamenii nu ştiu ce cer...

— Vai ! răspunse doctorul, ce putem noi să ştim ? !... Dar lasă-mă să te întreb eu însumi, răul ce suferi vine ^intr-un amor pasionat ?...

Paserea ce zboară după o ramură face să se scuture mult timp ramura, zise Alexandru. Este un amor ce mă Părăseşte şi lasă în inimi o zguduitură. Dar ai ghicit,

este un amor. Poţi să rîzi, doctore, de această slăbiciune ? sunt cîteva zile, eu însumi rîdeam.

— Peste cîtva timp vei rîde încă...

— Dară, voi rîde, o ştiu... dar pînă atunci... sufer!...

— Răbdare !... timpul vindecă totul.

Petru întră în casă.

— Ai fost ? întreabă Alexandru.

— Am fost şi am adus acest răspuns, li dete un bilet.

Alexandru îl deschise, îl citeşte ; iată coprinderea:

„Domnule !

Este inocentă, şi victima unor intrigi infame. I-am dat biletul ce mi-ai scris, l-a citit. Acest bilet este insultător ; cine ţi-a dat acest drept, nu ştiu, căci în fine nu eşti un profesor de morală. Cu toate acestea, Elena te-a iertat... este bolnavă în pat... voieşte să te vază înainte de a pleca. Dar daca te vei înturna aici, te rog să nu fii atît de sever ca ceialţil...

Caterina"

Acest bilet produse o mare schimbare în ideile lui Alexandru. Către acestea o îndoială crudă plana ca un nor pe liniştea inimii sale. Alexandru, cu caracterul său, nu putea să fie ferice în viaţă. El simţea o bucurie vie să nu meargă la Făneşti ; se îmbăta de ideea de a tortura sufletul acestii femei ce iubea mai mult decît viaţa lui; de a se tortura el însuşi.

„Voi să petrec cîteva luni la Bucureşti, îşi zise el. Voi să cunosc această societate în care se afla femei atît de triste !"

Georges se prezintă la Alexandru.

— Ce zici despre cele întîmplate la Făneşti ?

Alexandru se prefăcu pe cît putu, ca să nu se trădea, şi răspunse cu indiferintă :

— Nu crez ceea ce se zice.

Petru intră şi anunţă pe d. Ranu.

— Să vie, zise Alexandru.

Ranu intră.

•— Îmi pare bine, zise el, că vă găsesc aici pe amîndoi. Mustrarea de cuget mă apasă amar ; viu a vă declara că d-na Elena este inocentă.

— Vorbeşte ! zise Alexandru, oferindu-i un scaun.

Ranu să puse a spune tot cursul intrigilor Zoei, cărora el servise de instrument.

Alexandru şi Georges se prezintară la Zoe seara. Societatea ce se afla acolo se compunea de o mină de tineri, băieţi buni, dar fără nici o ţintă serioasă în viaţa lor. Unii din ei îşi trecea timpul a risipi averile părinteşti în cărţi. Ei nu ştiu nici să cheltuiască banii ; nu au gust nici pentru călătorii,, nici pentru cai, nici pentru arme ; nu sunt nici gastronomi. Cheltuiesc şi sunt totdauna fără bani. Trăiesc pentru cămătarii din ţară. Aceşti din urmă îi încongiură şi, la trebuinţă, le oferă sume de bani, sută la sută şi de multe ori două sute şi trei sute la sută camătă, bieţii băieţi nu servă societatea nici ca risipitori, căci tot ce risipesc intră în lăzile unor avari. Doi, trei, patru ani de resipă, şi moşiile lor sunt vîndute de cămătari, cumpărate de cămătari. Ei nu se ocupă nici de politică, nici de literatură, de nimic, în fine. Alexandru mai văzu aici un jurnalist. Starea constituţională a produs acest fel de oameni şi în Principate. Ei sunt despărţiţi în două tabere, în jurnalişti liberali şi jurnalişti retrograzi. Inrîurirea lor este încă neînsemnată din cauză că sunt puţini cititori; Ziarele liberale au mai mulţi cititori. Dintre cei din urmă ziarişti au fost care au devenit miniştri, sprijiniţi de opiniunea publică. Au fost asemenea care, în loc să intre pe poarta unui minister, au intrat pe poarta închisorii : aceasta dovedeşte că convicţiunile nu lipsesc printre dînşii. Ziarele liberale au devenit singurul sprijin al ideilor liberale.

Alexandru văzu încă o pepinieră de dame. Muntenile sunt în genere bune, cu temperamînte nervoase, bilioase, limfatice. Ceea ce le invită a repara lipsa frăgezimei naturale prin mijloace artificiale ; sunt însă graţioase, spirituale ; natura a făcut mult pentru dînsele ; educaţiunea Puţin sau nimic. Manierele în saloane sunt fără cenzură. Alexandru văzu mai multe dame şi darnicele ce se lăsau ^ plăcere a li se săruta braţile pînă la supţiori de nişte eri. Aceasta este o datină streină. Cititorii îşi aduc

aminte că invaziunile streine s-au oprit de multe ori asupra saloanelor din Bucureşti.

Serata era plăcută. O grupă de dame se formase împrejurul Zoei. Aceasta le spunea cum lacheul făcuse conchista unei dame la țară, şi cum muma lacheului clezvălise intriga...

Alexandru ascultă în tăcere.

„Această femeie este infamă ! zise el, în sine. Sărmană Eleno... tu nu ai pe nimini care să te apere" ; şi apropiindu-se de acest cerc de dame, zise :

— Vrei să vorbeşti de d-na Elena ?

—• Da, da ! zise Zoe... Erai acolo.

— Eram acolo, dar mă iertați a vă face oarecare observări... Că Elena era inocintă, că respinsese cu oroare pe acel om... că el însuşi a declarat-o. Şi încă că era pus de d-ta să facă acest scandal.

— Că era pus de mine, zise Zoe, o răzbunare ; dar că femeia aceasta e inocintă, nu mai crede...

— E rîndul meu a vă spune o istorie întîmplată la Făneşti, o istorie curioasă, cu stafii...

— Cu stafii ? întrebară damele cu mirare.

— Nu vă speriați ! răspunse Alexandru.

— O să mergeți mîne seară la concert ? întrebă ea, voind să schimbe vorba.

— Spune istoria cu stafii ! îl rugară mai multe dame.

Alexandru începu să spuie cum în camera postelnicului intrase o stafie noaptea şi cum, fugind la cîntarea cocoşilor, lăsase să cază un brîu alb de mătase.

— Dar vedeți, adaogă el, cît omul este aplecat spre a bănui totdauna cu nedrept. Toată lumea acolo zicea că brîul era al unei dame ce o stimăm toți !... Eu însă susțin că este o calomnia.

El arătă atunci brîul. Damele se uitară unele la altele, căci cunoscură brîul Zoei.

Negreşit că fiecine crede că Zoe cel puțin se formaliza, se ruşina... Ei, bine ! nu, ea era sigură de cercul ei ce îl domina ca o suverană. Se puse să rîză.

— Vă voi spune această istorie, cînd vom fi singuri-Apoi, întorcîndu-se către Alexandru, îi zise încet : iți iert excesul de gelozie ce te-a făcut să te porți asfel-

ești un ingrat ; pentru tine venisem în acea cameră ; nu pentru altul...

La aceste vorbe Alexandru rămase înmărmurit. Daniele care fură față nu se impresionară întru nimic.

„Ce nerușinare !" își zise Alexandru. El se așeză lîngă o damă tînără și frumoasă și începu să converseze cu dînsa.

— De mult timp ai venit în București ? îl întreba ea.

— De cîteva luni.

— Nu iubești încă pe nimeni ? adaogă dama.

Aceste vorbe mări mirarea lui.

— Pe nimeni, zise el.

— Cu toate acestea ar trebui să iubești pe cineva... Toate inimele de față nu sunt prinse...

— Nici a dumitale ? întrebă Alexandru.

— A mea ?... deocamdată, nu ! altădată... dar m-a înșelat.

— Se poate. ?... a înșela niște ochi atît de înfocați, atît de dulci !...

— Te miri ?... singur poate vei face aceasta... Oamenii sunt schimbători !...

Zoe, văzînd pe Alexandru ocupat lîngă o damă mai tînără și mai frumoasă decît dînsa, se văzu rănită în amorul ei propriu. Se scoală. Se îndreptează către poarta unei camere și îi zise :

— Vei să vezi o nouă producțiune în arta picturii ce mi-a prezintat d. X., pictorul român ?

— Cu plăcere ! zise Alexandru, care o urmă în cameră.

Zoe, îndată ce intră acolo, se înturnă către Alexandru, se aruncă în brațele lui și îi zise :

— Voiam să-ți vorbesc... șezi lîngă mine !... nu poți să-ți faci idee cît te plîng și știi pentru ce ?... natura și fortuna ți-au dat tot ce poate să aibă un muritor favorit Și tu calci în picioare binefacerile lor !... ești de treizeci de ani, vîrstă în care omul caută să-și facă socotelile sale cu lumea ; să știe ce este lumea și ce este el însuși ; să joace o rolă în raport cu credințele sale. Nu cunoști lumea, și lumea nu te cunoaște ; nu ai nici rolă aici. Caută sa te decizi... simțimintele profunde, cugetările serioase, aspirațiunile înalte la noi sunt niște oaspeți ce găsesc

mai totdauna uşele închise. Cei ce posedă aceste cualități caută să trăiască retraşi, sau să părăsească o țară unde plăcerile singure au putut să aibă un templu, bar cel mai bun lucru este a adora zeii ce toți adoră aici. Vei să devii regele acestii societăți ? flatează aplecările ei. Prin acest mijloc eu am devenit tiranul ei. Toate aceste femei sunt la picioarele mele. Opiumul chinezilor are mai puțină putere asupra acelui popul stupid decît cupa cu desfătări ce prezintă să bea aceşti români însetați de plăceri. Nu crede că ei sunt mai nefericiți decît alții pentru că le place să trăiască astfel... Dacă am cerceta bine natura omului, poate că noi am fi mai aproape ele adevăr ! căci, în fine, ce este omul ? ce este viața ?... Omul este o țărînă şi viața un vînt. El trăieşte o zi. Pentru ce să trăiască în necazuri ?... Trebuie a te decide... a face ca noi... îți trebuie o amantă... fugi de acele femei al căror amor serios aruncă pe viață un parfum de melancolie ! amorul nu este etern ; a iubi şi a poseda orice femeie îți place... iată ce trebuie să cauți. Nu este nici o femeie în salonul meu care să nu ți se dea... nu ai decît să arunci ochii...

— Mă spăimînți ! zise Alexandru.

— Cît ai face să rîză această societate daca ar cunoaşte simțimîntele d-le !

— Dar astfel de societate, prin astfel de purtare, îmi inspiră dezgust. Amar femeilor ce se prezintă un singur minut fără vălul pudoarei ! pudoarea lor este poezia şi această poezie singură face fermecul sexului vostru.

— Idee ! zise Zoe. Cei mai mari oameni au găsit mai mare fermec în femeile care aruncaseră vălul pudoarei, istoria mărturiseşte... femeile fără acel văl au încă poezia lor, o altă poezie : libertate de a vedea tot, de a auzi tot, ele a face tot. Ea are fermecul noutății, fermecul înlesnirei. Orele noastre nu sunt înnorate niciodată ; suferințele ridicule nu le cunoaştem, nu cunoaştem decît plăcerile, schimbarea le renaşte, le reîntinereşte neîncetat...

— Societatea aşteaptă, zise Alexandru. Ce vor zice damele care te ştiu cu mine aici ?

Zoe surîse.

— Eşti copil ! răspunse ea. Ce pot să zică ? că sunt ,u amantul meu ? ele nu fac toate ca mine ?... întredeschidă uşa şi vezi — nimeni nu mai este în salon — toate ,u plecat cu amanţii lor...

— Dar bărbatul ? întrebă Alexandru.

•— Doarme, zise ea.

într-acest timp Zoe îşi desfăcuse buclele ce cădeau unduitoare pe umerii albi. O lampă revărsa o lumină îndoiasă în cămară.

— Vino lîngă mine, zise ea, şezînd pe o sofa bogată, si trăgînd pe Alexandru lîngă dînsa. Priveşte-mă... sunt încă frumoasă... tu nu cunoşti tezaurii de voluptate ce ţi se oferă : frăgezimea fecioarei tinere este palidă pe lîngă aceste fermece ; simţurile mele sunt înflăcărate ; corpul meu tremură şi arde înaintea ta... perii mei se scutură pe cap sub flacăra voluptăţii... Ochii se turbură... buzele mele ard... locul se învîrteşte cu mine... pentru ce întîrzii ?...

Ea căzu leşinată pe Elescu, buzele murmură vorbe neînţelese. Alexandru profită de acest leşin şi trecu în salon, de acolo îşi luă pălăria şi plecă repede.

„O, femeie ! îşi zise el, tu nu poţi procura mai mult decît o femeie ce se vinde la cel dintîi venit : dezgustul !"

Postelnicul George rămăsese în opiniunea că Elena era culpabilă. Din acea zi el nu voi să o vază. Trecea timpul pe la alte moşii şi cînd se înturna acasă nici nu cerceta despre soţia sa. Auzise că Elena este bolnavă şi oprise pe toţi d-a trimite să vie vreun medic ; o femeie văduvă din Ploieşti, ce devenise ţinuta sa, nu înceta a-l întărâta contra Elenii cu speranţa să *o* lase şi asfel să o ia pe dînsa. Postelnicul George ar fi plecat lesne urechea la însînuitoarele consilii ale ţinutei sale, daca avariţia nu l-ar fi consiliat din contra : Elena avea zestre niare şi el nu voia să piarză prin divors.

— Răbdare ! îi răspundea el. Poate că cerul o va chema în sînul său, este bolnavă, toate mijloacele sunt luate ca să nu o oprească din această călătorie. Astfel ·om avea starea ei.

Către acestea Elena, părăsită de toți, afară de Caterina, începuse a uita lovitura ce i se dase şi sănătatea sa se ameliora pe toată ziua. Ea se informa neîncetat despre Alexandru. Ar fi dat toată viața sa numai să-1 încredințeze că este inocentă. în cele din urmă îi scrie această carte :

„Domnule !

De două luni mă odihnesc cu întristare şi cu durere pe patul meu; nu voi să te ostenesc vorbindu-ți de cauza acestii suferinți. Tot ce poci spune este că sufer mult şi nimic nu poate a-mi împăca durerile, m-am schimbat asfel încît cu anevoie vei putea a mă recunoaşte, fiziceşte şi moraliceşte, şi sufer cu pasiență fără să poci zări un termen. Daca am o zi mai lină, am două de duveri. Aici toți cîți mă înconjură parcă suferă cu mine. Acest loc acum este locul unde sufletul suferă, dar nu geme ; este încă bine de a nu turbura auzul celoralți cu plîngerile sale ! Asfel, degetele mele ce s-au dedat să cază pe tonuri minoare *(triste), le am în piano şi sunetul muzicii a încetat de a se mai auzi în casa mea ! De întristare aceste degete au slăbit şi au îngălbenit şi, nemaiavînd ce face, se încrucişează în semn de martir închis... voi să las această casă / ... îmi pare rău. Am locuit-o mai mulți ani, şi mai ales regretez iedera ce am plantat eu însumi pe murul grădinii în această primăvară, şi în care (daca ideile ar putea să se sape) ar citi cineva aci toată istoria cugetelor mele, ce vin şi se duc totdauna mai triste ca rînd.urerile la sfîrşitul verii"*

Această scrisoare era un capodopere de literatură. Ea există încă în original. Elena o trimise lui Alexandru, fără nici un alt comentariu. Alexandru nu putu să-şi oprească lacrămile, citindu-o. Elena era acum inocintă în ochii săi. Se decise să plece la Făneşti. Plecă chiar în ziua cînd priimi scrisoarea Elenei.

ÎNTOARCEREA LA FĂNEŞTI

Locaşul de la Făneşti devenise trist. Singurile locuitoare ale acestii case era Elena şi Caterina. Cea din urma

se prepara a se înturna în capitală. Alexandru sosi noaptea. Elena era în camera sa. Zgomotul poştaşilor o deşteaptă din somn, află despre venirea lui Elescu. E,a se decide să-1 priimească în camera sa chiar atunci.

Caterina dormea într-o cameră alături. Noaptea era înaintată, o noapte frumoasă de vară ; o tăcere adîncă domnea peste cîmpiile ascunse în umbră ; răcoarea ce anunță că zorile sunt aproape de revărsare se răspîndea în aerul îmbălsămat de parfumul cîmpului.

Alexandru intră la Elena. Aceasta îl aştepta şezînd pe o sofa. Ea se îmbrăcase în negrele cele mai elegante. Albeța feței, mînilor, gîtului contrasta cu negrele costuimilui său, într-un mod atît de plăcut, încît lăsa să nască unul din acele fermece a căror înrîurire o simțim rareori în viața noastră. Buclele părului său erau respinse cu răsfățare de la tîmple şi lăsau să se vază toată fața sa, frumoasă şi palidă.

Alexandru, îndată ce intră în cameră, se aruncă la picioarele sale, îi luă mîna şi o udă de lacrămi.

— Mă crezi culpabilă încă ? întrebă Elena.

— Ştiu toate. Ranu însuşi, mustrat de cuget, mi-a mărturisit adevărul.

— Mulțumesc că ai venit, Alexandre. Era timp... nu este aşa că mă afli schimbată, priveşte şi plîngi acele frumuseți ce admirai şi care nu mai sunt...

— Te aflu de o mie de ori mai frumoasă, Elena mea... oh ! de o mie de ori îmi eşti mai dragă.

— Mai dragă ?... iată tot ce voi... Dar scoală şi spune-mi, ai suferit? nu voi să auz că ai suferit !... Voi să sufer numai eu !... căci acesta este un drept al meu. Ai văzut cum oamenii s-au întărîtat asupra mea ?... toți mă cred culpabilă, însuşi bărbată-meu ! dar ce îmi pasă de lume mie ? ceea ce mă ucidea era temerea că tu însuți Puteai să crezi ca ceialți, dar îmi zici că nu crezi... acum sunt fericită...

•— Nu voi crede niciodată !... nu am crezut... dar să lăsăm aceste lucruri. Spune-mi, Elena mea, în tot tim-Pul ce nu m-ai văzut, ai cugetat la mine ?

. Se întreabă asfel de lucruri ? nu ti-am zis că te ^besc ?...

Mă iubeşti ?... Eleno, eşti sinceră ?

— Nu am mințit niciodată.

— Ei, bine! atunci cată să lași această țară!...

— Să plecăm împreună? nu este așa? să-mi las fata lăsîndu-i moștenire rușinea mumă-sei? și eu să te însoțesc în țări streine, purtînd cu mine ura și disprețul oamenilor? Unde voi merge, va trebui a mă ascunde, societatea nu suferă o femeie ce a fugit cu amantul său Mai tîrziu, cînd disprețul lumii va risipi prestigiul amorului, tu însuți nu vei mai vedea în mine decît o ființă ce inspiră disprețul. In deșert îmi vei spune că nu es'ti ca ceialți oameni; crede-mă, Alexandre, excepțiuniie, ele însuși, sînt sclave ale legii comune. Dar te iubesc' este un adevăr, nu aș fi voit-o; o putere mai mare decît puterile mele mă învinge și mă supui, fără voia mea, dară te iubesc și voi fi a ta, dar din acel moment caută să nu mai trăiesc, ți-am spus-o și ț-o repet. Acum vei să fiu a ta? decide mai întîi că trebuie să mor.

— Dar eu nu voi să mori!

— Atunci, încetează de a-mi cere mai mult decît ceea ce voi a-ți da.

— Să te iubesc, dar, de departe?

— Nu, căci și atunci voi muri... Ursita cată să se împlinească. Decide că vei să mor...

— Ei, bine! mori, și cu tine voi muri eu însumi!... zise Alexandru, într-un exces de exaltare.

— Ai zis! pactul este subscris, răspunse Elena.

— Cine ești tu, o, ființă dulce și teribilă, tu, care ai atîta putere asupra vieții mele?!... oricine vei fi, ascultă: viața ta este viața mea. Ce îmi pasă mie de viața mea daca viața ta va înceta? voința mea este voința ta. Daca vei să mor, voi muiri! dar înainte de a coborî în mormînt, o, Elena mea, află că moartea este țărmul întunecos către care toți coborîm, o zi mai curînd sau mai tîrziu, spre a ajunge, este puțin lucru; dar a ajunge acolo, îmbătat de parfumul tinereților, grațiilor, frumuseților tale, o, Elena mea, nu este soartă mai ferice, să murim! dar mai nainte să bem din cupa tinereții fl-" căra amorului! Lasă-mă să aspir pe buzele tale parfumul sărutărilor! pe sînul tău frăgezimea grațiilor! voi să ma îmbăt de junețea ta, de frumusețea ta; de căldura sufletului tău, de răsfățările tale, de surîsele tale, de cofli-

plîrigeri'le tale, de lacrămile tale; de amoral ce te coprinde, ce te îmbată, ce te îndivină. Această flacără cerească ce dă un nou fermec frumuseţei tale.

Elena tresări la aceste vorbe.

^- Taci, Alexandre, aceste vorbe îmi fac rău !...

— Vino, vis graţios al vieţii mele ! vino,exală parfu- m u l sufletului tău şi încetează de a trăi ! tu eşti o floare j e primăvară ! ca dînsa naşti, trăieşti şi mori. Dar ea, înainte de a muri, tresare de voluptate în sărutările vîntului : şi exală viaţa şi parfumul într-o dulce beţie de amor. Pentru ce nu vei face ca dînsa ? lumina ochilor tăi mă farmecă ! parfumul gurii tale e dulce ca vîntul serilor de primăvară ; comunică o flacără de viaţă, de fericire, de voluptate şi recheamă nectarul Olimpului ; gura ta are atracţia fîntînelor pentru călătorii obosiţi ; sinul tău este locaşul ce graţiile dispută viselor celor de amor şi de fericire ! Sufletul tău este focul soarelui de primăvară.

— Alexandre !... murmură Elena.

Inima ei bătea cu putere ; vorbele lui Alexandru făceau să tresară corpul ei gentil ca o floare la suflarea vîntului, şi înflăcăra cu putere toate fibrele inimii sale. Părul ei castaniu, desfăcut, cădea cu răsfăţare peste tot corpul ei şi da frumuseţei sale un fermec de voluptate.

— Alexandre ! repetă ea.

Dar amantul ei o luase pe braţe,' fruntea ei se înclina şi se odihnea pe sînul lui.

— Lasă-mă să înclin fruntea pe sînul tău, amorul meu ! zicea Elena. Oh ! cum aş dori să nu se mai rădice niciodată ! Alexandre, eşti tu oare atît de frumos sau amorul îţi dă farmecul ce mă răpeşte ? crezi tu în farmece ? Eu nu am crezut ; dar acum crez : inima mea este fermecată negreşit, ca să te iubesc cum te iubesc ?i să nu poci nici a lupta cu patima ce mă coprinde !... Nu cunoscusem încă amorul, zilele mele treceau liniştite şi monotone : tu venişi şi mă învăţaşi a iubi... Acum nu mai este fericire pentru mine... fericirea mea nu mai este a mea, ci a ta ; precum tinereţele, graţiile, cugetările mele sunt ale tale, ca să te dezmerde şi să le fărîmi sub picioare-ţi. Nu uita că mîne nu voi mai fi nimic Pentru tine, nu voi avea puterea să te privesc ca me-

tresa ta... Vai ! pentru ce nu ai venit cînd mîna mea era liberă ? pentru ce ai întîrziat ?... Dumnezeu te va pedepsi în moartea mea... Dar, spune mie, Alexandru meu, amantul meu, regele meu, spune, vei păstra oare o suvenire plăcută despre mine ? vei scuza amorul meu ?

— Pentru ce îmi faci aceste întrebări, Elena ?... vai"\ tu rămîi melancolică însuşi în orele cele mai rîzitoare ale amorului !... Lasă-mă mai bine să admir tezaurii frumuseţelor tale...

— Iţi plac aceste frumuseţi ?... Ele sunt ale tele, admiră-le, sufletul meu ! ochii mei îţi place să-i priveşti ? buzele mele îţi place să le săruţi ? sînul meu îţi piace să-1 descoperi ? tu eşti domnul şi împăratul lor, precum eşti domnul şi împăratul inimei mele. Ştiu că sunt frumoasă ; sunt ferice că sunt frumoasă, ferice zic, pentru că poci cu frumuseţeie mele a-ţi crea momente de fericire.

— O, suflete sublim de femeie ! strigă Alexandru. Este adevărat dar că tu eşti o flacără de amor sub o formă graţioasă, destinată să o consume ! consumă dar forma şi arde totdodată şirul zilelor mele !... o, Elena mea ! Tu vei să mori, şi vei să mori pentru că vei să fii a mea, onoarea şi viaţa ta le sacrifici deodată. Ei, bine ! ascultă. Eu însumi voi muri ! oh ! tu ai dreptate... cînd am gustat o dată p fericire atît de dulce, viaţa ce mai rămîne nu poate să mai păstreze în sînul ei fericiri atît de dulci. Viaţa este tristă, şi restul e agonia morţii. Omul nu este creat pentru lungele suferinţi, ci pentru o zi de mulţumire. Amar aceluia ce nu poate să înţeleagă acest secret. El va fi pedepsit prin suferinţe fără repaos.

Elena era răpită. Corpul ei se bătea sub acţiunea fiorului rece şi focului ce o încingea. Jumătate leşinată, buzele ei şoptea vorbe de patimă şi de tinereţe. Părul ei tresărea de voluptate sub răsfăţările amantului ei, şi buzele sale, priimind şi evitînd sărutările înfocate, semănau cu rozele de primăvară ce se deschid la razele soarelui arzător, ochii ei, inundaţi de un rîu de voluptate, păreau streini acestui pămînt.

— Alexandre ! şopti amanta transportată. Alexandre ! lumea de va fi justă, caută să respecte o femeie ce iubeşte şi cade. O, sufletul meu ! nici o virtute nu poa-

să reziste flăcărilor ce mă consumă !... Plîngi pe femeia iubeşte, dar nu o blama !... Aş voi ca această lume ce critică să simtă ; daca ea ar simţi ce simţ eu, atunci as fi absolvată... Dar tu devii gînditor... o lăcrăma luce în o'exiile tale... este o lacrimă de fericire ?... pe cursul vieţii noastre orele plutesc încununate de roze ; mîne se vor ascunde în vălul lor de doliu... pentru ce inima ta se refuză la fericire ?... Tu taci ?... Ziceai că sunt frumoasă, frumuseţele mele se aprind ca un cer într-o noapte senină. Tezaurii sufletului meu, ce nu s-au deschis încă pentru nici un muritor, se revarsă şi cură pentru tine... tu eşti fericitul învingător al inimei mele !...

— Elena mea ! repetă aceste vorbe divine ! ele mă incintă precum altădată parfumul ambrozii îmbăta zeii clin Olimp... oh ! tu vei depune pămîntului ţărîna ce pămîntul ţi-a împrumutat ; dar sufletul tău nu va peri : el e prea sublim ca să nu fie o reflecţiune din dumnezeire ! dară, tu eşti o parte a dumnezeire!, căci inima ta este divină, generoasă, nobilă ; căci niciodată inimă de femeie nu a iubit cum iubeşti tu...

— Aş voi ca fruntea mea să odihnească pe sînul tău cu eternitate. Cît de dulce cură viaţa pentru mine !... ar zice cineva că toate fericirile universului se adună împrejurul meu şi mă leagănă pe braţele lor ? dar ele nu vor sta pe lîngă mine mult timp î... Spune, amantul meu, spune, domnul meu, tu nu eşti ferice ca mine ?

— Sunt ferice, Elena mea... şi cine poate fi mai ferice decît mine ?... Cine este mai frumoasă, mai poetică, mai amoroasă, mai sublimă decît tine?! nu sunt eu domnul acestor bucurii cu care nici o frumuseţe nu poate să rivalize ?...

— Crez că cele ce zici le crezi... şi sunt ferice, îmbată-te de farmecele ce te încîntă !... Părul meu ce îl admiri este al tău, fă să tresară fiecare fir sub o sărutare arzîndă !... oh ! dar aceasta nu s-ar termina în toată ^aţa ! şi mîne trebuie să n3 despărţim. Să murim poate !... Orele nu ne ascultă ; ele revarsă deliciile lor sublime şi zboară neîncetat !...

, Inima mea ! Elena mea, doamna mea, o sărutare jnca ! dar o sărutare al carii termen să fie moartea !... Buzele tale tresar de voluptate ; sînul tău palpită sub

rozele şi sub crinii săi şi exală parfumul primăverilor i Să murim !...

Curgeţi, ore fugătoare ! amoare, revarsă torente ele voluptate ! Noaptea era frumoasă, păsările prin cîntecele lor îngînau mugirea rîului, zorile se revărsau, şi Alexandru se înturna în camera sa de culcare.

IAR LA BUCUREŞTI

D-na Zoe era în budoriul său unde priimea vizita intimilor. Prirîcipesa Iordache, cea din urmă persoană ce veni aici pe cînd ducem pe cititorii noştri în budoriul Zoei, şi alţi patru bărbaţi, cunoscuţi prin viaţa lor bizară, formau cu cele două dame cercul de intimi.

Conversaţiunea alerga asupra ministeriului cel nou ce era să se formeze, şi mai ales asupra arestării patrioţilor de la Bosel.

— Ciudată istorie, zise Zoe, îmi pare rău însă că nu a fost cazuri de moarte...

— Pentru ce ? întrebă principesa.

— Lupta pusă între doi inamici ai noştri, orice conflict de această natură servă cauza noastră.

— Dar era acolo însuşi de ai noştri.

— Este adevărat, zise Sonelescu, un domnişor perdut într-o mare cătăţime de grăsime şi cu o sticlă atârnată la ochi. Istoria principelui Odoric, ce a fugit pe fereastă de spaima dorobanţilor, lăsînd într-un cui al ferestei o mică parte din pantalonul său, este o dovadă.

— In fine, cum priveşti d-ta acest fapt ? întrebă Zoe pe Sonelescu.

— Minunat, dar nesăvîrşit... speram ceva mai mult; cîteva ucideri, dar au scăpat.

— Acest conflict va face să cază ministerul ?

— Neapărat.

— Ce minister o să avem ? întrebă încă Zoe.

— Se vorbeşte că a chemat pe bărbată-meu să compuie noul minister, zise principesa Iordache.

— Glumeşti, zise Zoe, e rău cu curtea.

— Dar e bine cu consolii... ambasadorul E... ieri în a scris o carte...

—- Eu cred că roşii or să vie la minister, zise un domnişor pleşuv.

.— Ce oroare ! strigă principesa.

— Nicidecum, urmă acesta. Aş crede o mare nefericire pentru partida noastră conservatoare daca astăzi ar lua puterea în mînă. Oamenii cei noi ca şi ideile noi au prestigiu în opiniunea țării. Cată mai întîi să se uzeze toți prin trecerea lor prin minister. Ei, oricare ar fi meritele lor, se vor uza : nu vor putea să organizeze nimic. Maiioritaitea în Adunare este a noastră, pe de o parte îi vom opri de a lucra ; iar pe de alta, vom răsturna necontenit toate ministerele lor. Şi, cînd timpul va fi priincios, vom arăta țării şi puterilor că aceşti oameni nu sunt în stare a face nimic, atunci şi numai atunci ne vom arăta noi.

— Planul este minunat, zise Zoe. Dar cîtă răbdare ne trebuie ! oamenii noştri au început a se descuragia ; mulți au trecut dincolo... Stările noastre se ruină î...

— Le vom repara toate cu uzură, răspunse diplomatul pleşuv.

— Apropo de stare, zise principesa, ce avere are Elescu ?

— Şi apropo de Elescu, zise domnişorul cel gras, am aflat ceva curios. El este înamorat de Elena. Se zice că ea i-a scris să se ducă la Făneşti în lipsa soțului său şi că el s-a dus în noaptea trecută ?

— Nu este de mirare, răspunse principesa.

— Să vedem ! zise Zoe... iată o femeie care se bucură de o reputare nemeritată.

— Se zice că este virtuoasă, răspunse diplomatul pleşuv, meritul ar fi cu atît mai mare, căci în adevăr este frumoasă.

Zoe îşi muşcă buzele.

— Nu mă mai mir daca o găsiți virtuoasă, din momentul ce o găsiți frumoasă î ce frumusețe vedeți într-însă ?

— Este frumoasă ! ziseră cei doi bărbați ce tăcuseră Pînâ atunci.

Zoe aruncă o căutătură fulgerătoare unuia dintre dîn-$> un om ca de treizeci şi şase de ani ; blond şi cu plete

— Cît pentru virtutea ei, eu poci marturi, zise celalt un june ca de vreo treizeci de ani, o adevărată figură de* tabachere. Nu sunt fat, dar cată a spune adevărul, arn făcut multe concuiste ; dar cu Elena mi-am perdut timpul, deci pentru mine, o femeie ce îmi rezistă, o numesc o femeie virtuoasă.

— Veţi avea o încredinţare din contra. Mîne seară vă clau *rendez-vous* la Făneşti.

— Să fie ! ziseră cei patru bărbaţi.

— Veţi cunoaşte atunci prin dovezi pozitive că Elena este o ipocrită.

— Bine ! ziseră ei şi, luînd pălăriile, se retraseră spre a se prepara pentru călătoria de a doua zi.

Zoe rămase cu principesa Iordache.

Ea sună clopoţelul, un lacheu intră.

— Să meargă să-mi cheme îndată aici pe femeia ce a venit de la Ploieşti.

— Ce vei să faci ? întrebă principesa.

— Nu ai înţeles ?... voi să perz această rivală ; voi să o demasc... Ea petrece cu Elescu... Voi prin ajutorul acestei femei, ţinuta postelnicului, să o suprinză bărbatu-său în braţele Elescului în acelaşi timp ce vom ajunge acolo.

— Proiectele tale sunt demne de un mare diplomat.

Femeia de la Ploieşti veni. Ea era tînără şi cu o figură curată ; dar fizionomia ei lăsa să se ghicească un caracter plin de răutate. Patimile sau lungi privaţiuni trăseseră pe frunte-i urme de suferinţi. Sub coperemîntul ei modest se ascundea un suflet ambiţios, pe care nici modestia poziţiunei, nici obstacolii ursitei nu îl spăimîntă. Ea se credea chemată a deveni consoarta amantului ei.

— Ştii pentru ce te-am chemat ? o întrebă Zoe.

— Nu ştiu, răspunse ea cu oarecare mîndrie.

— Ursita, cînd te-a născut, a precugetat să-ţi facă o condiţiune mai bună ; eu sunt sigură că are să vie o zi cînd vei fi în societatea noastră, egala noastră, amica noastră. Acea zi va fi ziua cînd postelnicul te va recunoaşte de soţia sa. Insă te-ai gîndit oare că spre a ajunge acolo, caută să-şi lase femeia lui, şi, ca să-şi lase femeia lui, caută să aibă un cuvînt. Acest cuvînt eu poci ca sa ţi—1 dau.

.— Cum ?... întrebă Tudora cu mirare.

— Cum ? lesne de tot. Ascultă. Vei şti că d. Elescu o iubeşte şi este iubit. El este acum la Făneşti, lucru-l\ sunt înaintate ; mîne seară, vino acolo şi caută să aduci şi pe postelnicul, o veți surprinde în brațele amantului ei. Noi vom veni acolo : iată cuvîntul de despărțire...

— Ceea ce zici mi se pare bine gîndit, zise Tudora. Eu voi zbura îndată la Ploieşti, mîne seară voi veni la Făneşti cu postelnicul.

— Atunci pleacă îndată ! zise Zoe.

— Aşadar, să ne revedem în Făneşti !

Tudora se înturnă la casa unde trăsese. Ea era plină de speranță că va reuşi şi va deveni damă mare, prin acest mijloc infam. Acasă întîlni o cunoştință de țară, o femeie tînără, Măria de la Brebu, ce venise în capitală cu bărbatul său, ca să tîrguiască pentru nunta sororii sale ; văzînd pe Tudora, pe care o cunoştea, voi să o consulte asupra obiectelor ce era să cumpere şi o urmă pînă la casa unde se opri. In bucuria ei, Tudora spuse Măriei că şi nunta ei este aproape ; că are să ia pe postelnicul ; că Elena, femeia lui, trăieşte la țară cu Elescu...

— Nu se poate, zise Măria.

— Nu se poate ? eşti neroadă, răspunse Tudora... mîne seară vei zice că a fost cum am zis eu.

— Pentru ce ?

— Mîne seară postelnicul îi va prinde în fața martorilor.

— Atîta mai bine ! răspunse Măria, surîzînd şi ascunzîndu-şi toată spaima ce coprinse inima sa. Apoi, schimbînd vorba, o consultă despre tîrguielile sale. Tudora îi dete oarecare explicări şi Măria, mulțumindu-i, ieşi; pe stradă regăsi pe bărbată-său, cărui îi spune secretul Tudorei.

— Femeie ! zise bărbatul ; o fi sau nu vinovată, Elena este binefăcătoarea noastră. Fără dînsa, fără d. Elescu, eu aş fi mort. Socotesc că ar fi bine să le dăm de ştire.

— Asta era şi gîndul meu, răspunse Măria.

•— Atunci, lasă cărpeturile şi la Făneşti ! căruța e uşoară şi caii mei odihniți... o să zburăm ca vîntul.

Ajsfel vorbiră şi, fără să se mai gîndească, purceseră la Făneşti.

A doua zi Caterina se miră de venirea lui Alexandru

— In fine, ai venit ! îi zise ea. Ştiu, ai petrecut toată vara în capitală şi acum vii să fii faţă la căderea frunzelor ca să te consoli cu arborii de perderea iluziunelor d-le.

— Ceea ce zici este adevărat, răspunse Alexandru am perdut multe iluziuni ; dar nu mă voi consola pri-' vind căderea frunzelor, frunzele cad şi arborii rămîn dezvăliţi. Eu ceea ce am perdut în iluziuni asupra unor persoane, am cîştigat asupra altora... Ştii că eşti o fată plină de inimă, urmă el, amicia ce am pentru Elena mă face să te admir...

— Ai văzut pe Elena ? întrebă ea.

— Am văzut-o.

— E schimbată... tristă...

— O găsesc asfel cum zici dar cată să sperăm că ursita sa se va ameliora.

La gustare ei se întîlniră cîtetrei. Scurtul timp ce şezură la masă, Caterina nu înceta a vorbi ; dar Elena era gînditoare, gravă. Toate vorbele sale semănau cu ale unui om ce este sigur să moară în curînd.

După-masă se închise în camera sa. .

— Ce faci acolo, singură ? îi zise Caterina.

— Testamentul meu moral, răspunse ea cu seriozitate.

— Eşti nebună ! zise Caterina şi plecă rîzînd.

In cursul zilei Elena rămase cu Alexandru în salon.

— Caută să pleci, îi zise ea.

— Aşa de curînd ?...

— Mi-e teamă să te mai ţiu aici... acum mai ales...

— Elena mea, ai uitat că o să murim ?

— Ai dreptate, zise ea gînditoare. Dar nu spune să murim !... Eu singură voi muri... tu să trăieşti, asta este voinţa mea.

— Va fi greu să trăiesc cînd tu nu vei mai fi.

— Dumnezeu, care a creat moartea, i-a dat pentru soaţă uitarea. Uitarea este bunul suprem al vieţii noastre. Ea vindecă rănile inimilor. Nu te îngriji despre mine» Alexandre. Voi fi uitată de oameni, urmele mele pe P~

mînt mîne nu se vor mai cunoaşte, numele meu timpul îl va şterge după mormîntu-mi !... Nimeni nu-şi va mai aduce aminte de mine.

Alexandru lăcrăma.

— Plîngi ? eşti copil !...

.— Eu nu voi să mori !...

— E tîrziu... nu se mai poate... Mîne caută cu orice preţ să ne despărţim, poate spre a nu ne mai vedea T Imbată-te de fermecul tinereţii mele ! beţia va fi scurtă si trezirea va fi amară.

Alexandru ascundea fruntea sa în sînul ei.

•— Te iubesc ! striga el, te iubesc cum cel ce moare iubeşte lumina soarelui vieţii ! Căci, o, Elena mea, tu şi viaţa sunteţi acuma acelaşi lucru. Timpul nu este lung de cînd tu ai devenit o parte din existinţa mea, este adevărat ; dar nu este numărul anilor care dispune de puterea simţimintelor : o zi, o oră, un minut sunt spaţiurile care produc evenemîntele cele mai mari. Apoi vei tu să crezi ? Sufletul tău, ce învieţuieşte acest preţios coperămînt de argil, este o bună cunoştinţă a cugetărilor mele de treizeci de ani, voi zice ce alţii au zis înainte de mine : tu eşti idealul meu, acel vis de frumuseţe şi de fericire ce venea din paradis legănat pe o horă de dorinţi şi îmi ştergea ochii de lacrămi.

— Cînd voi fi şi cînd nu voi mai fi, răspunse Elena,, acest vis va veni ca totdauna a te răsfăţa în durerile tale !...

— Ceea ce zici e frumos ! dar din nefericire este o poezie...

— Ursita a voit să fie asfel. Cine ştie daca nu este o favoare pentru amantul meu adorat !... Cine ştie daca noi este un bine ?... Astăzi tu priveşti în mine idolul tău. Paradisul nu are nici o frumuseţe mai dulce decît mine Pentru imaginaţiunea ta poetică. Cel puţin asfel crez că crezi tu. Daca eram soţia ta, oare nu aş fi perdut farmecul ce te răpeşte astăzi ? Sunt tînără, frumoasă astăzi mea ; dar aceste cualităţi sunt expuse la asprimea anilor ca florile la schimbarea timpului, această frunte se va încreţi, aceşti ochi vor perde vioiciunea lor ; această gură va înceta să aibă frăgezimea, rumeneala, parfumul

ce te îmbată astăzi. Acest suflet, obosit el însuşi de lovirile ursitei, se va exprima într-o zi ca clopotul ce sună de moarte. Acea zi nu va fi departe ; o văz alergînd, sosind. Iată viaţa reală ! viaţa poetică diferă ; acolo nimic nu oboseşte, nimic nu se veştejeşte. Anii şi suferinţele nu au nici o putere. Eu voi muri ; dar în inima ta voi lăsa o suvenire plăcută, nu zic pentru toată viaţa ; dar pentru un timp, voi rămînea tînără, frumoasă, dulce poetică ca visele tale... Ţi-am dat tot ce ai voit, misiunea mea, dar, este împlinită : cupa este deşertată pînă în fund. Te ştiu încă astăzi aici, dar ca să aduni cele din urmă rămasuri de plăcere, pentru cea din urmă oară.

— Ce zici tu, sufletul meu ? acel timp în care amorul perde cununile sale este încă departe şi tu eşti încă atît de frumoasă !... Ursita are pentru noi multe zile de fericire. Daca am băut o dată dintr-o fîntînă apa sa delicioasă, nu trebuie să mai bem ? ea este încă plină ; apa ei nu şi-a perdut cualitatea, vom înceta de a bea cînd apele sale se vor usca.

Elena surîse cu melancolie.

— O femeie nu este o fîntînă, zise ea ; Alexandre, eu nu îmi fac iluziuni ca celealte femei ; ca dînsele nu voi a mă înşela singură. Sunt o femeie criminală înaintea oamenilor, înaintea conştiinţei mele, ce zic, înaintea ta chiar !... Pentru tine ce sunt astăzi daca nu o femeie căzută ?... nu voi să te auz protestînd, căci nu voi să te auz minţind ; aş muri cu durerea că tu însuţi nu ai fost mai mult decît comunul oamenilor. Ceea ce este scris se va împlini.

— Este dar serios că eşti decisă să te sinucizi ?

— Am zis-o înainte, tu ai priimit... acum nici o patere omenească nu mai poate înlătura lovitura...

— Dar eu sunt ucigătorul tău ?...

— Nu !... tu nu m-ai sforţat a o face : tu nu ai nici o răspundere... Dar să lăsăm subiectul acesta, amantul meu ; de astăzi pînă mîne, să nu ne gîndim decît la amorul nostru. Este dulce acest amor, o, sufletul meu ! niciodată om nu a fost mai iubit decît tine !... turturica nu era mai amoroasă decît amanta ta. Amorul nostru • durerele lui încă erau nişte fermece divine ! lacrimile ce am vărsat erau atît de curate, de tinere, de amoroase,

,ă daca ele au zburat spre ceruri, ele a trebuit să forjeze mărgăritarele ce împodobesc tronul providența. Sunt încă tînără, încă frumoasă, îmi zici tu ? Ei, bine ! zi încă ; aceste vorbe mă fac ferice ; da, da, sunt tînără, sunt frumoasă ; dar pentru tine, numai pentru tine ; aş voi ca tinereţile, frumuseţele mele să fie în adevăr farmecele ce îţi îmbată viaţa de fericire ! zici ,ă buzele mele sunt curate ca florile ? Aş dori ca parfumul lor să dezmerde simțurile tale pînâ la mormînt !' zici că sînul meu e fraged ? şi graţios ? asfel aş voi să fie calea pe care cură zilele vieţii tale.

— Repetează aceste vorbe !... strigă Alexandru cu exaltare... Ele au puterea să mă omoare şi iată singura fericire ce mai aştept pe pămînt ! — Nu ! nu !... Eu nu trebuie să mai trăiesc !... farmecul ce ne îmbată în viaţă este prea sublim ca viaţa din urmă să poată a mai avea ceva plăcut !... nu ! nimeni alţii nu au gustat mai multă fericire pe pămînt decît noi. E prea mult, şi poate că cerul ne face această rară favoare în vederea unor mari dureri ce ne aşteaptă ! ne vom iubi în altă viaţă... crezi tu, sufletul meu, că este o altă viaţă ? Eu cred, sau cel puţin nu cred că omul încetează la mormînt... Am fost, deci putem încă a fi ! nimeni nu poate a mă combate pe acest tărîm!... defiez pe toţi aceşti disecătiori ai spiritului şi ai materiii să dovedească din contra ! Sărmani oameni ! Ei învaţă toată viaţa ca să afle secretul amar că nu poate să ştie nimic !... Dar sunt nebun !... Elena mea ! mă întorc la tine, dară, amorul nostru este atît de dulce ! dulci sunt ochii tăi ; dulce este faţa ta ; pleacă fruntea pe sînul meu precum paserea îşi pune capul pe ramura înflorită, şi visează la fericire !... Dar cupa plăcerilor este plină ; ea ne apare curonată de roze ; orele cură dulce... o sărutare te deşteaptă : tu tresări de voluptate ; buzele tale murmură vorbe ce numai...

Elena îi pune mîna mică şi albă pe gura lui ca să-1 oprească de a vorbi. El o încarcă cu sărutări.

Taci ! îi zice ea.

~ Să tac ? aceste vorbe nu-ţi mai fac plăcere ?

Cei ce să adoară sunt nişte adevăraţi copii ; pentru ‑rnic ‚‚ turbură, se mîniă.

— Ce zici, Alexandre ? urmă Elena ; aceste vorbe mă răpesc, mă incintă, mă transportă, mă ucig prin impresiunea de plăcere ce îmi fac... Zi, spune, sfîrşeşte prin. a mă învinge, a mă zdrobi !...

Ea zise şi se aruncă în genuche la picioarele amantului ei. Ochii săi sunt plini de lacrimi, buzele sale se lipesc de mîna lui Alexandru.

— Mă iartă, domnul meu, iubitul meu.

Braţul ei rotund şi alb înconjură gîtul amantului ; buzele ei caută pe cel ce iubeşte... apoi totdeodată va să se depărteze ; se apără, murmură, plînge ; revine amoroasă, tînără. Dar amîndoi căutară să revie din dulcea lor beţie. Caterina se arătă la uşă.

— Astă-noapte, zise Alexandru.

— Va fi cum vei ! răspunse Elena.

Să ne depărtăm un moment ca să întîlnim pe postelnicul şi ţinuta sa. Această din urmă venise repede în Ploieşti. Acolo întîlnise pe postelnicul, căruia îi repetase acuzarea ce Zoe făcuse Elenei precum şi planul de suprindere pentru noaptea ce urma zilei în care desoriserăm cea din urmă scenă de la Făneşti.

Postelnicul deveni furios la asfel de ştiri. Tudora contribui mult ca să-i aprinză şi mai tare mînia lui. El decise a merge la Făneşti, cu vreo cîţiva martori, noaptea, să calce casa. El şi plecă dar.

Unde era Măria şi bărbatul său ce plecaseră să vie a da de ştire Elenei despre ceea ce i se prepara ? Ei porniseră mai nainte din Bucureşti şi merseră cu repejune pînă la Săftica, acolo voind să stea să odihnească caii, auzi în urmă strigătul unui domnişor, dintr-o cabrioletă, din care mîna caii singur, să abată. Bărbatul Măriei, George, nu avu timpul a abate, domnişorul trecu şi, după datina ciocoilor, ţinu caii şi aplică o duzină de loviri de bice lui George şi Măriei. Cămaşa subţire a celei din urmă plesni împreună cu pielea şi sîngele se revarsă pe cămaşă. George văzînd isîngele, cuteză să zică domnişorului : „Oare nu se va uita Dumnezeu într-o zi P' această ţară ?" Aceste vorbe fură destule ca să se supere

,i tmai mult domnişorul. El stătu şi trimise să cheme pe suprefect.

Convenţia a făcut pe români deopotrivă înaintea legei„ Camera a făcut pe boieri deopotrivă înaintea legei : ţăranii nu se bucură de principii de civilizare din Conventiune. Ei sunt încă priviţi ca o clasă de servi, bătaia există încă pentru dînşii.

Suprefectul veni, martorii spuseră cele întîmplate. Domnişorul cu lornionul la ochi se arătă. Suprefectul, văzîndu-1, ieşi înainte, cu căciula în mînă, şi, cu umilinţă, făcu scuze domnişorului şi îi promise că va trimite pe aceşti doi la închisoare la Ploieşti. Domnişorul plecă.

Suprefectul chemă pe Măria şi pe George.

— Aţi insultat un deputat, zise el, un boier, o beizade ; o să vă trimit la Ploieşti la cîrmuire să vă închiză.

Măria, ce ţinea să ajungă la Făneşti cît mai curînd, văzînd că este ameninţată de închisoare, începu să ţipe.

— Ia să-i tragă cîteva bice ! zise suprefectul.

George auzi şi tremură de mînie.

— Nu face una ca asta, domnule.

— Mă ameninţi ! strigă suprefectul, luaţi-1 ! zise către jandarmi, şi-1 aşterneţi.

Nenorocitul bărbat priimi zece lovituri de sabie pe spinare. Suprefectul dete ordin să-i ducă la Ploieşti pe jos, jandarmii porniră cu dînşii şi suprefectul se prepara a pleca în trăsura lui George.

— Arhonda ! strigă un arendaş grec, arhonda ! iacă un ţăran, clăcaş pe moşia ce ţiu în posesie, are să-mi facă trei zile de lucru şi, în loc să fie acolo, să plimbă fugit... l-am prins aici.

— Aşa este, bre ? întrebă suprefectul pe ţăran.

— Am plecat, boierule, din satul meu să mă duc la Satul Văii, unde mi-a murit copilul pe drum. Se ducea cu carul cu fîn, cînd un poştaş, ce ducea în olac un cuf*er rus ori neamţ, îl lovi cu biciul ca să abată ; bietul °aiat, cătînd să se ferească, căzu sub roată şi îl spinteca cît muri pe lpc... Azi îl îngropai la satul postii, unde îl aruncaseră pe gunoi, mort.

Aşa este ! ziseră mai mulţi ţărani.

— Legea este lege, răspunse suprefectul. Ea nu va să ştie de morţi. Şi tu esti vinovat. Să-1 ducă să-1 închiză la tact !

Ţăranul vorbi cu căprarul încet, căprarul cu supre„ fectul. Suprefectul dete din cap în semn de aprobare"

— Să-1 duci tu, căprare ! zise suprefectul, apoi în-turnîndu-se către grec, îi zise : Vei fi mulţumit... în loc de trei zile care a lipsit, îţi va munci şease, dar nici d-ta nu o să uiţi că-ţi fac acest bine !

— Nu, arhonda, vai de mine !

Şi, alăturîndu-se de suprefect, îi lunecă doi napoleoni în mînă.

Ţăranul ce se duse cu căprarul la închisoare, odată departe, lăsă un galben în mîna căprarului şi fuse liber.

— Ai luat galbenu ? îl întrebă suprefectul.

— Iată-1 ! răspunse căprarul.

•— Astăzi am avut apă la moară, zise suprefectul, toate merg bine, numai mi-e teamă să nu mă scoată liberalii ca unul ce am fost ciocoi în casa lui B...

Cine poate să-şi facă idee de neodihna Măriei mergînd la închisoare la Ploieşti ! sărmana femeie uitase rănile ce avea pe spate pe lîngă temerea că nu va putea servi aci pe făcătoarea sa de bine. Ei ajunseră la prefectură seara, aci nu era nimeni, jandarmii îi închiseră într-un fel de casă de gard învelită cu paie. Ei trecură aici jumătate din noapte în suferinţele cele mai amari.

— Ştii tu una, George ? zise Măria, am găsit un mijloc să ieşim de aici, gardul din fund e spart de vreun cîne, spărtura e destul de mare, ca, mai rupînd din nuiele, să ieşim cîte unul, dorobanţii nu păzesc într-acolo.

— Să vedem ! zise George, şi se duse să viziteze spărtura. Apoi, gîndul tău e bun, zise el. Să fugim, apoi Dumnezeu nu ne va lăsa.

In acel timp Zoe cu principesa Iordache şi amicii săi erau pe drumul Ploieştilor. Postelnicul pleca la Făneşti.

Peste două ore Măria, cu spatele sîngerat, cu ochii plini de lacrimi era în braţele protectriţei sale, care n procura toate îngrijirile. Alexandru plecase către Bucureşti, fără zgomot. El aflase de la Măria planul infernal

1 Zoei şi gâsi puterea a se despărţi de Elena chiar în ˢ ₒᵣᵥl ce avea pentru dînsa. Era zece ore din noapte.
ˢ Măria spunea celor două dame cum se întîmplase cu iviturile ce priimise de la domnişorul cu lornionul la

°ₑ^^_ Am auzit, zicea ea, că s-au schimbat lucrurile în bine ; că toţi sunitem români şi legile sunt pentru toţi ; dar se vede că au fost numai vorbe. Zile de muncă pentru arendaş, zile de muncă pentru ţară şi nu se mai sfîrşesc ! bărbată-meu a fost luat la uciderea lăcustelor, la iin sat, şease postii de la Brebu ; 1-a ţinut două săptămîni, şi 1-a silit să lucreze cu alţi zece români la facerea unui gard al arendaşului moşiii de acolo. Ei au cam cîrtit ; dar subcîrmuitorul i-au ameninţat cu închisoare şi bătaie.

— Vă plîng, Măria, zise Elena, dar caută să mai suferiţi. Se vor schimba lucrurile.

^— Nu se mai schimbă, cuconiţă ! Domnii se schimbă, cîrmuitorii se schimbă, subcîrmuitorii se schimbă ; dar ursita noastră rămîne tot cea veche ! Se zice că împăraţii lumei au luat în mînile lor ursita acestii ţări ! dar noi nu vedem nici o schimbare în bine. Se vede că Dumnezeu ne-a uitat !

— Nu vorbi aşa, copilă ! zise Elena, pe cît timp noi vom fi cu Dumnezeu, Dumnezeu va fi cu noi...

Strigarea unor postaşi puse termen acestii conversări.

— Auzi... vin !... zise Măria.

— Tu eşti bolnavă, copilă, îi zise Elena, ai friguri de spaimă şi de osteneală, vino şi te culcă în patul meu !

Măria refuză ; dar Elena stărui atît, încît fuse ascultată. I se dete în pat o tizană ferbinte, oarecare îngrijiri şi Măria adormi.

Către acestea noaptea era la jumătate. Toată casa se ˢ^ˢ într-o linişte adîncă, în toată casa numai Elena veghea încă. Ea cugeta atunci la Alexandru.

^Sărmanul om ! el mă iubeşte cu inima, şi va fi nejericit, căci a cutezat a iubi o fiinţă destinată a suferi !... ^ vor să mă surprinză... Zoe este care face aceste inⁿşi... Ea mă urăşte, şi eu nu i-am făcut niciodată nici ⁿ ʳău î... este geloasă, poate ? Oh ! ce fericire pentru

dînsa daca cei ce au să vie astă-noapte ar fi găsit r> Alexandru în brațele mele !... cum ar fi triumfat această femeie!... cît de mulțumit ar fi fost bărbată-meu .j aibă un cuvînt de despărțire... grație acestii copile, ..j puțin voi muri fără să fi suferit scandalul ; acum să aștept scena ce o să vie !..."

Asfel vorbea Elena culcată pe o canapea.

Orologiul sună o oră. Un zgomot se auzi în camerile vecine. Zgomot surd de pași, de vorbe. Ușea se mișcă se deschide. Postelnicul apăru cu un fanar într-o mînă și un pistol în altă mînă, urmat de trei servitori.

— Ce însemnează toate acestea ? zise Elena bărbată-său, sculîndu-se și înaintînd către dînsul.

— Nu mă așteptai, nu este așa ?

— Niciodată în starea în care te prezinți... dar oricare ar fi ideea bizară ce te aduce aici sub o formă atît de condemnabilă, fă bine de ai oarecare blîndețe pentru o persoană bolnavă lîngă care veghez...

— Unde este acea persoană ? strigă postelnicul. Apoi adresîndu-se către ușă : Veniți ! vedeți ! i-am suprins...

La aceste vorbe camera se umplă de lume, Zoe, principesa Iordache și cei batru boieri ce îi văzurăm acasă la Zoe. Postelnicul se apropie de pat cu pistolul în mînă.

— Aici este tîlharul ! strigă el.

Toți se apropiară să privească. Postelnicul rădică perdeaua de la pat. Măria apăru la vederea lor. Ea se deșteptă atunci de zgomotul ce se făcea. Oaspeții rămaseră uimiți.

— Iată domnișorul ce m-a bătut cu biciul, strigă Măria, văzînd, între alții, pe domnișorul cu lornionul la ochi, el este, îl cunosc !...

Elena găsi în resemnarea sa puterea de a nu cădea leșinată.

— Ei, bine ! domnilor, zise ea, ați venit să asistați la o scenă scandaloasă, ați crezut să mă suprindeți in brațele unui amant. Soarta nu a voit să vă facă aceasta mulțumire. Acum simțiți ridiculul la care v-ați dat Ați profitat de puținul respect ce acest om are pentru familia sa și v-ați lăsat să vă deschiză santuarul un femei !... retrăgeți-vă, domnilor, căci îmi este rușine a. rușinea voastră. Zoe, nu este așa că ai fi fost ferice s

zj găsit lucrurile altfel ?... De domnia-ta nu mă mir că L. făcut aceasta, zise ea domnişorului cu lornionul, daca al clată ai avut curagiul să bați o femeie pînă să o răneşti !..-

^- Suntem bătute şi astă dată, şopti Zoe, principesei Iordache. La a treia oară om fi mai fericite, poate»

Postelnicul era ruşinat, în confuziunea sa nu ştiu nici ce va zice, nici ce va face ; se retrase înjurînd cu furie.

Toți martorii se retraseră ruşinați.

— Nu v-am spus eu că era o calomnie ? zise omul care la Zoe sprijinise pe Elena.

BANCHETUL

Elescu era la Bucureşti. El chemase pe Georges şi-i comunicase toate cîte erau să se petreacă la Făneşti. El ştiu atît de bine să plede cauza Elenei, încît atrase pe Georges în ideile sale de a o răzbuna.

— Trebuie să o răzbunăm ! zise Georges, dar mijlocul ?

— Mijlocul ? lasă-mi mie să-1 aleg : promite însă că mă vei seconda ; află de acum că va fi teribil şi ridicol totdodată.

— Promit tot.

Şi Georges plecă, lăsînd pe Elescu a se gîndi la cel mai bun mijloc de răzbunare.

Petru se arătă.

— Un serv te caută cu un bilet, zise el.

— Un bilet !... de la Elena... dă-mi...

— Iată-1.

Elescu citi biletul.

„Timpul deschide şi mai mari rănile inimii mele: c/Qr pe cit *te iubesc, pe atît aceste răni cresc, pe atît tu că devii indiferent... Ai făcut din mine o Safo...* 0T°*eşte şi voi fi a ta, cînd ? unde ? decide.*

Zoe

Prin'^' ^enun *tă* 1>a *E... Sunt trei zile, bărbată-său a su-* ns'O *în brațele unui țăran."*

„Ah ! ce infamă calomnie !... acest bilet îmi trebui Elena va fi acum răzbunată cu uzură." El răspunde

„Duminecă la zece oare seara : la mine acasă.

*A- Elescii**

„Dară, urmă el vorbindu-şi, voi da un banchet acela al lui Baltazar... toată junimea elegantă va asista Vom avea locuri pentru cele mai graţioase sclave ale Venerei... răzbunarea va fi teribilă.

Asfel vorbi Alexandru şi, dînd biletul servului, chemă mai mulţi antreprenori pentru ca să decidă despre banchet.

Duminecă seara toate erau preparate. El avea o casa mare şi mobilată cu gustul cel mai rar.

La 9 ore amicii săi erau adunaţi, fiecare din ei erau înştiinţaţi că are să se treacă un fapt straordinar în acea casă, o pepinieră din cele mai graţioase întreţinute erau să asiste la această sărbătoare.

Zoe priimise biletul lui Alexandru şi răspunse îndată că va veni la el acasă duminică seara. Ea nu ştia nimic despre banchet.

Casa lui Elescu era fondată spre fundul unei curţi mari, între curte şi între o grădină minunată. Părintele său avusese gustul frumoaselor arţi. Pe la anul 1820, erau în Bucureşti nişte emigraţi italiani, din care unii artişti remarcabili în arhitectură, pictură, sculptură; aceşti ospeţi, fii ai poeticei Italii, lăsară românilor mai multe case mari cu arhitectură, care pînă astăzi fac ornamîntul Bucureştilor. Unele din aceste case sunt casa Vilara, casa Filip, casa Grigorie Ghica etc, însă casa Elescu se distingea prin lucrările de artă cu arhitectură, sculptură, pictură. Copii după tablourile celor mai mari maisteri orna apartamentul Elescului, vase de marmoră de Carar, amfore antice cu mozaic încrustat în pîntece şi cu ansele albe, busturi de marmură albe şi lucrate cu artă, busturi de bronzul cel mai curat. Stutuie de mar; mură, în grădină, bazine de marmură albe cu sărituri de ape, le trecem în revistă repede ca să le descrim *n urmă cu de-amăruntul. Casa lui Elescu este singură i Romania unde arta are un altar alături cu luxul. Iconoclastria a ucis frumoasele arţi, la români şi la toţi P°P°

urmează acest rit, precum în vechime la ucisese la %rei- Arţile în secolii trecuţi nu se puteau cultiva decît biserici, şi ele erau gonite de aici. Către acestea ro^- anii sunt simţualişti ! un simţualism ce nu are nici fa- ltatea de a forma gustul ! Ei sunt datori aceasta reia- ţilor cu fanarioţii şi oştirilor streine ; doctrinelor filosofice ale Occidentului, trecute aici într-un secol de criză şi rău înţelese. Caracterul naţional s-a plecat ; morala şovăie, virtutea nu mai este o fericire omenească ! ferice este acela care poate să dezmerde mai mult simţurile. Credinţa românilor în ei însuşi pare atît de slabă, încît viitorul cade în îndoială : prezintele este tot ; mîne nimeni nu ştie ce va fi. Certe neîncetate de partide, resbele civile, intervenţiuni de armate streine ; necontenite schimbări de regime, de domni contribuiră asupra lor, spre a sorbi cu voluptate plăcerile. Filosofia epicuriană le împrumută partea sa materială. Gloria, mărirea, onoarea, virtutea sunt niştar ficţiuni : este o nebunie a pune meritul în abnegaţiune şi sacrifice. Plăcerile sunt create de Dumnezeu pentru oameni, pentru ce ne vom priva de dînsele şi vom născoci noi înşine griji ucigătoare ? Viaţa este scurtă şi supusă la dureri : aceasta ne spune că trebuie să ne bucurăm neîncetat... omul nu trăieşte decît o dată.

...Currit mortalibus aevum
Nec nesoi bis posse datur.

zicea Silius Italicus.

Salonul lui Elescu era raritate, pereţii erau coperiţi de stuc, marmură şi arabescuri, spaţiul unde se termină păreţii şi începe plafondul era coperit cu figuri de marmură reprezintînd diverse zeităţi antice. Intre aceste figuri se vedeau nişte mozaice de cristal cu diverse colori, formînd diverse figuri de fantazie. Plafondul de lemn, sculptat cu artă şi aurit pe margini, la mijloc lăsa spaţiul liber picturei, care crease tablouri rechemînd scene mitologice. în patru colţuri ale salonului, pe patru piedestale de granit roşu, se înălţau patru statuie în mărime naturală, reprezintînd patru idoli. Zece candelabre de bronz de o înălţime de mai multe picioare, răsfrîngîndu-se asupra lor prin diverse ramuri purtînd di-

verse figuri, se odihneau în faţa a zece oglinzi mari ţineau mulţime de lumini. Şase mese de lemn de p.ţf sandru, lucrate cu artă, erau aşezate în faţa a şease ea^ napele de palisandru care erau îmbrăcate cu o stofă ^ mătase preţioasă.

în cele două părţi ale lungimei salonului, veneau alte camere, camera de culcare, camera de îmbrăcare, camera de lucrare, camera de bibliotecă, de recepţiune, camera pentru amici. în toate aceste camere luxul se arată lîngă artă, marmura cu diverse feţe, porfira, agata reprezintă diverse paseri, naiade, nimfe, animale. Lemnul cel mai preţios pare că a voit să rivalize cu piatra şi să arate că el poate să fie mai docil sub mîna artei, ivoriul se vede pe marginele uşilor şi ferestelor, ebenul se împleteşte cu lemnul de roze pe mese, pe jeţuri, tapete de Turcia coperă planşetul, pereţii sunt decoraţi cu basreliefe de stuc, vase de marmură de diverse colori.

Sala de mîncare din etagiul de jos era atît de mare ca salonul, plafondul ei se odihnea pe douăsprezece coloane de granit, douăsprezece statuie, reprezintind atâtea persoane mitologice, apăreau aici candelabre mari aşezate pe piedestale de granit, şi încă atîtea oglinzi mari lipite de pereţi, plafonul reprezintă un consiliu de zei în Olimp.

Toate aceste obiecte preţioase veneau de la părinţii săi. Elescu le păstrase poate chiar prin lipsa lui de mulţi ani din ţară. Cina fuse splendidă, bucatele, vinurile şi fructele cele mai rari încîntară pe oaspeţi. Nu vom întîrzia la cină ; ospeţii se urcară în salon şi în patru camere ce comunicau cu salonul.

Aceşti oaspeţi erau mai mulţi tineri, amici şi cunoscuţi ai Elescului, luaţi din toate clasele societăţii. Damele erau dintre ţinutele cele mai tinere, mai frumoase şi mai puţin răspîndite în lume. Un piano, o harpe, viori formau instrumentele ce trebuiau să joace ; şease bărbaţi şi şease femei, exersate de trei zile asupra ariilor şi cîntecelor date de Alexandru, erau destinaţi să le execut anume.

Servii purtară tăvi de argint, pe care străluceau crup? de cristal aurit şi carafe cu lichiorile cele mai rari,

destupară butilci *de* vinuri streine. Muzica începu să execute o arie voioasă ce invita la desfătare.

Oaspeţii rămăseseră uimiţi, bărbaţii se aşezară pe lîngă cîte una din damele de faţă. Banchetul'ameninţa a deveni o orgie romană ; o femeie însoţi sunetul instrumentelor cu aceste vorbe :

Timpul domri ne urseşte,
O, amantul meu sublim l
Ora trece, se topeşte,
Şi ne zice : Să iubim !
Vin', te-mbată cu delicii
P-acest sin deschis acum,
D-ale graţiilor capricii,
D-al amorului parfum l
Dar mai spune încă mie,
O, ferice-nvingător,
Că-n arzînda lui beţie
Nu s-o stinge-al tău amor !

Acest cîntec făcu să tresară de voluptate oaspeţii, fiecare îşi luase cîte o femeie alături pe care o urma cu răsfăţări amoroase. Pudoarea şi rezistinţa nu erau primite aici. Femeile ce formau acest cerc se credeau născute pentru satisfacerea simţurilor oamenilor ; cîteva dame din societatea mare, din banda voioasă cu care făcuserăm cunoştinţă la Făneşti, între care Tudorina şi altele, veniseră aici cu amanţii lor, nevoind să-i lase singuri, cîteva alte dame bogate şi cunoscute, dar de o vîrstă matoră, ce veniră să găsească aici un nou sorginte de plăceri, luau parte activă la această orgie. Pe stradă trăsurele veneau şi reveneau, femeile bărbaţilor ce se aflau aici sau amantele ce ştiau că amanţii lor sunt aici, geloase, neastîmpărate, necutezînd să intre în acest lăcaş, se mulţumeau să alerge pe stradă. Acest banchet făcuse o revoluţiune în familii.

Elescu adresa vorbe tutulor bărbaţilor, tutulor damelor. El se aşeză lîngă o femeie ţinută, una din cele mai frumoase ce erau în sală.

— îţi plac aceste petreceri ? o întrebă el.

— N-am văzut nimic mai frumos, răspunse aceasta, mi se pare că visez... Cine este stăpînul acestii case ?

— Nu îl cunoşti ?

— Nu ! mi s-a zis să viu, am venit. Pentru noi nu se cere a cunoaşte persoana care ne cheamă. Suntem ale tutulor ce vor să se dezmerde cu noi, nu putem alege nici refuza pe nimeni ; aurul dă drept celui dintîi venit a cere favoarea noastră.

— Nu ai iubit niciodată ? întrebă Alexandru.

— Daca iubim ?... dară, dară, răspunse ea, aceasta se întîmplă cîteodată, dar nu cunoaştem patima. Amorul cel tare se formează din piedecele ce întîmpină, aceste piedeci nouă ne sunt necunoscute. Amorul caută să fie încă hrănit de stimă, de admirare, noi nu putem nici să stimăm, nici să admirăm oamenii care ne despreţuiesc, cari ne cumpără cu o bucată de aur, afară de aceasta, excesul slăbeşte simţurile noastre.

— Mi se pare, zise Alexandru, că nu ai o bună opiniune de meseria ce profesezi !

— Ai dreptate, eu cel puţin roşesc de multe ori de mine însumi...

— Renunţă atunci la această meserie !

— Nu se poate, zise ea, este tîrziu...

— Tîrziu ?

— Dară, nu mai este nimic în corpul şi în sufletul nostru, apoi lumea nu ne dă pace, ascultă cîntecul ce începe acum !

Un bărbat cîntă următoarea odâ pe o arie tristă şi voioasă totdodată :

Ce-i amorul ? o beţie.
Dar sublimă-n al ei zbor !
Dulce-i a sa bucurie !
Dulce este al lui dor !
Vai ! în viaţa fugătoare
Nu mai ştiu ce să doresc :
Zilele strălucitoare ?
Nopţile ce răcoresc ?
O, morală ! te închină...
Doctrinari, tăceţi acum !
Voi veţi foc fără lumină,
Roze fără de parfum !
Daca legături ce place
M-au oprit să iubesc, eu.

Legătura omu-o face,
Pe amoare, Dumnezeu.
Să-nceteze să iubească
Muritorul obosit,
Ce în calea omenească
Inima i-a vestejit!
Eu voi celebra amorul
Şi în parfumul lui ceresc,
Beat, uitînd ferice dorul,
Zilele voi să sfirşesc !

—- Putem rezista la vocea plăcerilor ? urmă ea.

Vinul spuma în cupele de cristal. El contribuia să aprinză imaginaţiunea oaspeţilor ca picăturile de spirt aruncate în foc; nişte femei elegante cu atîţi bărbaţi executară danturi naţionale cu o artă rară, în sunetul muzicei. Plăcerile, ele însuşi, semănau că se îmbată.

— Voi o orgie romană ! zise un oaspet.

— Ce zice ? întreabă Tudorina pe amantul ei.

— Zise, răspunse el, să se dezbrace toţi, bărbaţi şi femei. Damele scoaseră un ţipet.

— Ideea este minunată, zise o damă din banda voioasă. Să deşertăm cupa plăcerilor pînă în fund !...

— Noi plecăm ! ziseră Tudorina şi amica sa.

— Rămîneţi încă ! le ziseră amanţii.

Trei femei ce reprezintau ursitele cîntară atunci însoţite de harpă :

Vin' la noi, streine june,
Să te-mbeţi de dăsfătări;
Vin' să-ţi împletim cunune
Din angelici dezmerdări î
Vin', cu roze împleteşte
Anii tăi cei grăbitori
Pîn' ce timpul nu coseşte
Ale tinereţei flori ! * 4
N-amînaţi plăcerea dulce J
Timpul e amăgitor,
Ce răpeşte, nu aduce
Fragetului muritor.
Astăzi toate pentru tine
Jos în viaţă strălucesc

Şi dorinţele divine
P-al tău sin se rătăcesc ;
Mîne se vor stinge toate
Ca parfumul serii-n vînt.
Mîne sufletul tău poate
S-a preface în mormînt.
Timpul fuge... vin° mai tare !
Toate cîte-n lume plac
Trec cum trece-o sărutare.
Toate lacrime se fac.

— Bravo ! strigară oaspeţii.

— Vă place această filosofie ? întreabă Elescu. Vai, pare-mi-se că este tot ce iubiţi în lume!... o, virtuţi! morală, voi nu mai sunteţi !... o, străbuni ! vedeţi pe următorii voştri !... nici o inimă nu locuieşte aceste corpuri !... voi nu căutaţi decît plăcerile ; ei, bine, dezmerdaţi-vă şi sfîrşiţi prin a perde cea din urmă rază divină din inimile voastre !...

— Cine vorbeşte aici de morală şi de virtute ? !... zise o voce, şi douăzeci de voci se auziră rîzînd cu hohot.

— Să cînte încă ! strigă Alexandru. Ceea ce este scris caută să se împlinească. Această generaţiune este perdută... pe cenuşa ei va răsări un popol mare şi generos.

O femeie jună şi frumoasă cîntă oda următoare, rezemată graţios pe braţele unui june :

Vinul curge-n cupe pline
Şi se varsă spumător,
Asfel inima în mine,
Plină, varsă-al ei amor.
Ameţeală el aduce,
O, amantul meu plăcut;
Voi să lupt; dar faţa-ţi dulce,
Cur&o văz, m-am şi perdut.
Vino ! sînu-mi astă dată
Ţi-e deschis... tu mă iubeşti ?
Vino iute şi te-mbată
De tezaurii cereşti.
Te grăbeşti, dulce soare l
Orele se schimbă-n zbor;

O *femeie e o floare,*
E o floare-al ei amor.
Astăzi ne surîde nouă,
Dar se-ntoarce despre vînt;
Vin' pe sînul meu de rouă
Şi îţi fă al tău mormint.
Cum în cupe străluceşte
Spuma pe suavul vin,
Ah ! amorul meu pluteşte
Peste sufletu-ţi sublim.
Insă spuma de plăcere
Se topeşte ne-ncetat...
Soarbe-o pînă ce nu piere,
O, ferice adorat.
Sinii mei sunt dulci gradine
Ce amorul, numai el,
Le deschide pentru tine,
Pentru tine singurel.

Zoe era într-una din camerile rezervate ale casei, unde aştepta cu nerăbdare.

Elescu îşi aduse aminte de dînsa... El lăsase un bilet pe o masă, cu următoarea coprindere : „O *treabă grabnică mă ţine încă afară... voi veni însă... pînă atunci, dezbracă-te şi ia posesiune de patul meu".*

Zoe urmase coprinderea biletului întocmai.

Camera în care se afla Zoe era alături cu cea din urmă cameră deschisă oaspeţilor. Ea adormise aşteptînd venirea lui Elescu ; în timpul somnului său o umbră se strecurase aici, luase toate vestmintele Zoei şi dispăruse cu ele. Pe la 2 ore din zi, Zoe se deşteptase. Ea căută orologiul.

„M-a înşelat, zise ea, mă voi duce !..."

Se scoală, caută vesmintele, nu le află la locul unde le pusese.

„Ciudat ! îşi zisea ea. Nu aflu vestmintele... mi se Pare că o femeie a venit şi le-a luat... pentru ce ?... în-

cep a crede că a rîs de mine Alexandru... că voieşte să mă insulte... dar, în adevăr, nu înţeleg..."

Se duce la uşa pe unde intrase, uşa era încuiată n dinafară.

„Desigur că este ceva", îşi zise ea cu spaimă.

Sună clopoţelul de mai multe ori... tăcere.

Vede o altă uşă în partea opusă, aleargă acolo... cearcă să o deschiză... uşa se deschide... Zoe se află deodată faţă în faţă cu o adunare numeroasă de bărbaţi şi de femei. Ea apăru într-o cămaşă de batistă fină, pentru tot vestmîntul.

La această apariţiune, ospeţii strigară : „Orgia romană ! orgia romană !... toate femeile să rămîie în cămăşi ! libere acelea care vor voi să meargă mai departe !..."

„înţeleg acum ! zise Zoe ; oh ! îmi voi răzbuna amar!..." şi căzu leşinată în braţele unor tineri.

— Nevasta mea aici ! nevasta mea în cămaşă !... strigă Seni, bărbată-său.

Elescu se retrase în camera sa de culcare.

„Elena e răzbunată mai mult decît am voit, îşi zise el, acum explice-se cu bărbată-său cît va voi !... Iar voi, reprezintanţi ai generaţiunei de astăzi, ruşinea naţiunei, rămîneţi de vă dezmerdaţi pînă mîne, atîta numai, la plecare, să nu furaţi obiectele preţioase din camere !... Inima voastră e moartă, moliciunea s-a aşezat la focarul românilor. Nimic mare, generos, sublim nu mai mişcă aceste inimi putrede ! sclavia nu mai face să roşească fiii românilor. Daca ei ar simte ruşinea soartei i|orţ, ar fi încă o speranţă pentru viitor !... streinii au călcat acest pămînt, au insultat părul alb al părinţilor voştri, onoarea naţiunei, a familiilor, şi voi aţi purces înainte-le cu capetele plecate, cu cununi de flori : le-aţi deschis sînul familiii voastre, şi aţi dat lor pă fraţii vostn, care aveau încă inimă pentru ţara lor, ca să-i închiza şi să-i muncească !..."

Alexandru, vorbind asfel, adormi.

A doua zi el scrise Zoei următorul bilet :

„Doamnă !

Am făcut o laşitate care va rămînea ca o pată pe viaţa mea; dar nu mă căiesc. Veninul ce verşi pe această tristă societate a picat pe mîna celor ce iubesc... ai căutat, fără mustrare de cuget, să smulgi onoarea unei femei prin născocirea intrigii caria acel mincinos Ranu a fost instrumentul mizer; ai căzut. In urmă ai făcut pe bărbatul acestii femei să crează că petrece nopţile în braţele mele, ai preparat o călcare infamă, şi ai dus acolo o parte din societatea din Bucureşti... ai căzut încă o dată, dar această femeie e prea delicată- ca să mai poată trăi după acest scandal. Ea este astăzi o femeie dezonorată în ochii societăţii ; cel puţin nu a perit fără o amară răzbunare.

Elescu"

Zoe citi biletul şi îl rupse.

„Acest om e nebun î zise ea, îl iubesc însă şi sunt ferice că am vestejit pe ceea ce iubeşte, dar aceasta nu este destul : îl voi ucide şi pe dînsul !..."

In seara de banchet Zoe căzuse leşinată în braţele unor juni, cînd se deşteptă era în trăsură cu bărbată-său care o ducea acasă, bărbată-său îi aruncase, ca să o ducă, mantela sa pe dînsa. Acasă se întîmplă o scenă furtunoasă între dînşii.

— Ruşine ! zise el, ce ai căutat acolo ? cum ai apărut îmbrăcată numai într-o cămaşă fină ?...

— O parte din mustrarea ce îmi faci poci să ţi-o fac eu însumi ; dar rămîi credincioasă tractatului nostru. Sunt cinci ani... îţi aduci aminte... cinci ani de cînd tu nu mai eşti... eu am rămas femeie... ai douăzeci de ani mai mult decît mine... am cerut divorsul, tu ai refuzat, dar ai propus că poci să am totdauna cîte un amant, cu această condiţiune am rămas femeia ta, cel puţin în ochii lumei, aceasta s-a urmat prin ştirea ta... cum vii astăzi să mă mustri că am fost la amantul meu ?...

Zoe îi spuse atunci toate cîte i se întîmplaseră şi care Precedară apariţiunea sa în camerele banchetului.

Bărbată-său păru mai liniştit...

•— însă, draga mea, zise el, altădată caută de-ţi alege toai bine amanţii !

— Ceea ce voi să fac acum, am nevoie de concursul tău ca să pedepsesc pe acest laş...

— Bani îți dau cît vei voi, dar nu mă amesteca în certele voastre... aceşti bonjurişti te amenință cu dueluri şi nu şi-a găsit omul. Eu nu mă bat în duel nici cu acele de cusut.

El zise şi, speriat de ideea unui duel, se retrase în camera sa de culcare.

— Laş ! strigă Zoe.

Ziua era aproape. Ea se aruncă pe pat şi adormi gîndindu-se la chipul cu care ar face un mare rău Elescului.

A doua zi de dimineață, ea priimi vizita unui ofițer strein, care venise să viziteze România de mai multe luni. Acest om era de 45 la 50 de ani ; urît, ciupit de vărsat; eu părul roşatec, cu ochii albaştri, dar un albastru mai mult alb, mai fără gene şi sprincene, gras şi gros, manieră grosolană, tip de cafenea ; dar era bine priimit în saloanele Bucureştiului, căci purta titlul de baron Honferburg, titlu luat la hotarele țării, intrînd.

Niciodată Zoe nu fusese mai amabilă ca în acea dimineață cu baronul, ceea ce făcu să se mire mult acest din urmă.

— Bine-ai venit, baroane î îi zise ea, ne-ai părăsit cu totul.

— Viu aici la fiecare două zile, doamnă.

— La fiecare două zile ? parcă ai zice la fiecare două ore... două zile vi să pare foarte aproape ; mie mi se pare foarte departe... este o crimă a priva pe amicii tăi de plăcerea de a te vedea... cînd cineva are simpatiile amicilor săi cum le ai d-ta, dară, face o crimă făcîndu-i să-1 dorească.

— Nu ştiu, doamnă, cum am meritat această bună opiniune ?...

— Fără a te gîndi, poate, aceasta este un merit mai mult...

Baronul se confunda în mulțumiri de tot felul.

Zoe îl invită să şează, şi ea singură îi trage un jeț lîngă dînsa.

„Negreşit că soarta s-a schimbat", îşi zise baronul

— Cum ai petrecut aceste zile ? îl întrebă Zoe, pe la noi nu a* *venit...* cel Puţin cred că nu ne-ai perdut din memorie ?

— Un singur minut...

— Adevărat ?... dacă altădată aveam motive a nu pleca urechea la oarecare vorbe amabile ce îmi ziceai, astăzi nu mai am puterea a nu crede...

Baronul voi să se încredinţeze despre adevăratul simţ al vorbelor Zoei şi căută să o facă a pune puntul pă i.

— Cred că aţi uitat natura acelor amabilităţi ! zise el... eu însă nu am putut să le uit : simţimîntele ce v-am exprimat atunci trăiesc şi astăzi în inima mea... oricum,, vi le aduc aminte, cel puţin în extract, ziceam, că eşti adorabilă, că te...

— Destul ! zise Zoe, puindu-i mîna pe gură, pe care baronul o sărută de mai multe ori, crezi că o femeie are nevoie de o declaraţiune ca să afle că este iubită ?...

— Eşti încîntătoare ! eşti sublimă ! Schiller şi Goethe nu ar vorbi mai bine !... zise el cu transport, lasă-mă să-ţi spui cît eşti de frumoasă, de nobilă, de divină ! cît te admir, te respect, cît te... precum Verter admira, respecta... pe Şarlota.

— Baroane ! ai zis că mă respecţi ?...

— Oh !...

— Ei, bine !... atunci modera aceste expresiuni... adu-ţi aminte că o femeie care iubeşte trebuie lăsată a se amăgi singură asupra simţimîntelor sale : nu siliţi femeile de a se declara învinse, căci vor privi atunci în voi nişte învingători, şi conştiinţa slăbiciunei lor va face să vă privească ca tirani.

— Oh ! cît de adîncă ! cît de sublimă este această idee... o, Burger ! o, Hofman, cît de fericiţi aţi fi fost voi să cugetaţi asfel !

Zoe surîse.

,,E prins !... îşi zise ea, să începem", şi, adresîndu-se către acest adorator :

— Se zice că germanii sunt cei dintîi amatori de vinuri bune ?

— Adevăr este.

— Bărbată-meu a priimit patru butilci de vin dintr-o insulă descoperită acum cincisprezece ani, în partea occidentală a noii Olande... voieşti să încerci ?

— Cu mare plăcere.

Zoe chemă un serv şi îi zise să aducă o butilie de vin din cele patru. Aceasta se făcu îndată. Zoe turnă într-un pahar şi-l oferi baronului. Era vin vechi de Drăgăşani.

— Minunat 1 strigă baronul.

— îmi pare bine, răspunse Zoe, l-am păstrat înadins pentru d-ta.

— Ai gîndit la mine ?

— Mai des decît poţi să-ţi imagini...

— Oh î fericire î o, sublimitate !...

— Se fac dueluri rnolte în ţara d-le ? întrebă Zoe.

— La Eidelberg, răspunse el.

— D-ta ai avut multe ?

— Am fost studinte în acest oraş... douăzeci şi două...

* —. La noi această datină nu există., eu cred însă că este necesară : duelul face pe oameni să fie cuviincioşi.

— Negreşit.

— Ah ! nu sînt bărbat...

j— Ca să te baţi în duel ?

— Cînd aş fi insultată.

— Sublim ! sublim ! strigă baronul, deşertîncl pentru a patra oară paharul.

— Dar sunt femeie şi nevoită a suferi o insultă...

— Esti insultată ?

— Eu? nu!...

— Ai zis-o ?...

— Şi daca ar fi, nu aş spune... bărbaţii noştri, amicii noştri nu se bat în duel... sunt... laşi !...

— Eu mă bat... Cine a cutezat să te insulte, spune-mi şi nu va mai trăi !... îl voi fărîma asfel !

Baronul trînti paharul pe masă şi îl sparse în bucăţi-

— Nu e nimic» zise Zoe.

— Cine a cutezat să insulte o fiinţă atît de perfectă, de nobilă ?...

— Un om...

— Numele lui ?

Iartă a-l trece sub tăcere... eşti capabil să te baţi u ci... Să-ţi pui în pericol pentru mine o existinţă preţioasă... şi acest om este celebru în tot felul de duele...

' Trebuie să mi-l spui, doamnă ! îţi mulţumesc ele oTija ce porţi pentru viaţa mea... voi să-i arăt cine sunt o eu.--

— Ar fi teribil, pentru mine, să mori pentru mine...

___Ar fi o fericire să mor pentru ceea ce iubesc...

— Mă iubeşti, dar, în adevăr ?

___Vai ! răspunse baronul, daca te iubesc ? nu ! nu este amor ceea ce simţ... este o patimă adîncă, turbată, ce mă arde, mă zdrobeşte, mă ucide...

— Se cheamă Elescu, zise ea.

— Elescu ?... fie ! îl voi ucide sau îl voi aduce să se închine la picioare-ţi...

— Nu, răspunse Zoe, nu voi să te baţi... poţi să te pui în pericol...

— îl voi ucide !

— Este foarte tare.

— îl voi fărîma !...

Baronul se scoală să plece... ia mîna Zoei şi o sărută.

— Adio, mărgăritarul acestii lumi !...

— Eu voi ruga cerul să-ţi fie favoritor... voi invoca amorul să împletească cu mîinele sale de roze cununa triumfului...

— Ah !... femeie sublimă ! adorată !... Doroteia ! Şarlota! Mărgărita ! plecaţi-vă genuchii înaintea reginei voastre !

Baronul pleacă, beat de amor şi ele vin, să provoace pe Alexandru.

Trecuse trei zile de cînd cu banchetul.

Alexandru începuse să sufere despre lipsa Elenei, el o iubea cu seriozitate, nu cuteza să se înturne la Făneşti de temere să nu o compromită. „Apoi, îşi zicea el, Elena e un caracter serios şi decis ; ea îşi va ţine cuvîntul, va face tot ca să moară. Daca voi merge, este capabilă să nu mă priimească !... poate a şi decis o eternă despărţire—" Oraşul i se părea că cade pe dînsul, oriunde se ducea nu afla nici o mulţumire, căzuse într-un fel de *Pieen;* vedea acum toate în rău, naţiunea română, ce

fusese idolul inimei sale, i se părea acum un obiect nedemn de simpatiile lui.

„Ea este, zicea el lui însuşi, o ficţiune, un fum care se va risipi, la suflarea vîntului ; acest arbor nu mai ţjn^ prin nici o vînă cu rădăcinele arborului bătrîn. Acel arbore era România care trăia pe cimpul de resbel; mânia care învinse furia otomanilor şi tătarilor şi scăpa creştinătatea de islamism ; care fulgeră pretenţiunele ungurilor. Arbur de viaţă, ale cărui fructe pline de viată erau acei nobili români totdauna gata a face sacrifice ele avere, de viaţă pentru patrie !

Ce mai este de un neam care a perdut credinţele în sine ? care nu dă un singur om capabil să facă un sacrificiu pentru dînsul ?... care roşeşte la icleea de a fi neatîrnat şi tremură la ideea sacrificelor spre a ajunge]a libertate ?... este un fapt trist, dureros ! De mult timp inima avuţilor nu se mai înturna către patrie... Românii nu au mai făcut nici un dar patriotic... această rătăcire trebuie să se impute cu amărăciune. Grecii au simţit ruşinea românilor şi au rădicat-o ; ei au adus daruri pe altarul patriei, daruri răpite din patria românilor ! Ei singuri şi-au zis românilor : voi sunteţi morţi ; noi vă deschidem calea la viaţă ! Această societate, formată din elemente streine, îmbogăţită din abuzuri cu perderea elementului român, prin tradiţiune, prin condiţiunea ei, nu poate nici să simtă, nici să cugete cu România ! Ea va servi mult timp încă în ţară ca avangarda streinilor ce caută să o supuie lor. Ideile şcoalei ioniane, trecute moştenire la popolii Orientului, au pătruns sînul acestii societăţi, şi găsind germul putrejunei, şi-a făcut cu înlesnire un element de viaţă.

Tu nu mai crezi în nimic, o, Românie ! în deşert viitorul tău îţi surîde în graţioasele versuri ale nobililor tăi poeţi, istorici, ziarişti ce mai au inimă pentru tine !... tu întorci capul către mormînt, ca un bolnav ce, lovit de moarte şi chemat să respire aerul, se înturna către patul său de durere ! Mîne vei trimite în exil pe cei ce te cheamă la viaţă, să expie faptele lor generoase alături cu criminalul. Gîzii tăi, în numele fericirei tale, vor veni în faţa ta să hulească pe cei ce şi-ar da viaţa lor pentru tine, şi tu nu vei avea curagiul a fulgera pe ucigătorii

tăi ! ve* crec^e sau nu ve* crede, tu vei lăsa pe fiii tăi în ac|a enimicilor ! Niciodată streinii nu te-au învins, o, (ară a luptelor ! Ei nu au trebuinţă de arme ca să te su-' *ne.* Ei se servă pentru aceasta însuşi cu fiii tăi cei vi-treg*- România nu pere sub loviturile streinilor ; ea se sinucide, asfel este opiniunea lumei. Aurul, o putere ce însuşi ea este aservită, nume ce strălucesc de ieri, singure fac de surîcl aceste grupe de oameni ce se cheamă fiii Româniii. Aurul ca să poată mulţumi dorinţele materiale, puterea ca să strîngă aurul, numele ca să aibă privile-giul a-1 strînge, religiunea a rămas o formă, ca toate virtuţile, ea să practică de oameni fără tendinţe, fără scop, exersiciul ei sacru este un mijloc de a se îmbogăţi o parte de oameni. Ei o ucig din zi în zi şi sapă asfel fondamentul societăţii.

Către acestea, o, Românie, tu erai odată frumoasă, strălucită, plină de viaţă, ele frăgezime, ca o dimineaţă ce se rădică, oh ! cîte vise de fericire nu făceam eu pentru tine !... asfel un părinte, aclmirînd pruncul său ce surîde la viaţă, cu părul încărcat de aur, cu buzele coprinse de roze, cîtă speranţă nu pune el pe dînsul ; dar vine o zi cînd moartea loveşte această fragedă fiinţă, şi cu dînsul per visele fericite ale celor ce-1 admirau.

Tu mai ai însă două vine în care a mai rămas ener-gie ! Una este desperarea popolului tău, ceialtă amorul pentru desfătări al celor mari, desperarea întăreşte su-fletul : popolul poate găsi într-însa o nouă viaţă. Plă-cerea slăbeşte inima. Cei mari ai tăi sunt ameninţaţi să piară. Ei vor peri neapărat, căci asfel au perit toate so-cietăţile ce au căzut în moliciune.

Este însă o speranţă pentru tine, o, Românie ! este o viaţă nouă, este un viitor... Aceste bunuri sunt ascunse chiar în fundul cupei tale cu amărăciuni. Ca să o găseşti, trebuie să bei cupa amărăciunilor pînă în fund."

Asfel cugeta Elescu. Ministerul se schimbase. Nou-1 cap al cabinetului propuse lui Alexandru să ia un minister. Acesta surise şi zise :

• Propune-mi să dau averea şi viaţa pentru ţară ! Voi face... Nu sunt ministerele voastre care au să dea o artă viaţă acestui popul...

— Un minister bun poate scăpa țara daca domnitorul și Adunarea îl vor sprijini, ziceau ei.

— Nu vă plîngeți de domnitor, el va fi cum va fi societatea ! Nu vă plîngeți de Adunare, ea este expresiunea clasei ce posedă în această țară, plîngeți-vă de societate Voi veți intra în luptă cu inima plină de speranță și ele curagiu ; dar retragerea voastră va fi tristă... Aflați o dată pentru totdauna, amorul patriei nu este în sînul acestii generațiuni.

Oricare ar fi forma unui guvern, fie o republică democratică, aflați că totdauna ideile unei mici maiorități vor da orice mișcare de acțiune. Astăzi o mică minoritate face aceasta la noi, însă care minoritate ? Este oare acea minoritate pepinieră de inimi generoase și nobile ce-au răsărit pe ici, pe colo pe aste pămînturi mai din toate clasele ? Nu, negreșit. Ei sunt excluși și înlăturați. Ce așteptați dar ?

Sub impresiunea acestor idei triste, Alexandru priimi o scrisoare de la Elena.

„Am *auzit cele ce s-a făcut la banchet, Alexandre, ai făcut o faptă nedemnă de un om superior. Cunosc cuvintul ce ai avut. Sunt mișcată de interesul ce ai luat; dar nu mă poci opri a-ți zice că ai comis o lașetate ! O lașetate din partea lui Alexandru pentru mine este un cuțit ce mi-a pătruns inima !... Cu ce se va șterge ?... Cîte fapte generoase-ți trebuie ca să o faci să dispară ?... Eu însumi am cugetat lung la rola omului pe pămînt. îmi place a crede că venirea noastră aici are o țintă pentru altă viață, dar aceasta poate să fie creațiunea slăbiciunei omenești ce tremură în fața cu moartea : minciuna este rău numită, dar omul o priimește totdauna cu plăcere. El știe de multe ori trista realitate și cu toate acestea u place a se minți singur. Ne simțim murind în noi sau i' cei ce iubim, și ne zicem : vom trăi ! nemurirea cea reală, pentru noi, este pe pămînt, vom trăi; dar vom treu în memoria urmașilor. Acest simtimînt de nemurire este mult mai nobil, nemurirea despre care ne vorbește teologii este egoistă, interesată. Orientalii, mai materiali-)-' decît noi, visează rîuri, de șerbet și munți de pilaf. C vor ajunge dar la nemurirea reală sufletele delicate, n°*

tfle, suave ca sufletul tău, daca nu prin fapte generase Iată adevărata morală a vieții, iată scopul ei cel ' yblim. Soarta nu a păstrat un loc pentru numele meu]„ lumea nemuririi. Ea a voit să pier înainte de a face 0 faptă; tu, însă, ești june, o largă carieră ți se deschide In lume, fii generos, vei fi nemuritor, şi binecuvîntările oamenilor, venite pînă în mormîntul meu, vor face poate **cd** *tresară de fericire țărîna mea. Nu-ți voi vorbi de ban- ˛het... Eu oare îți voi face morală ?... eu, o femeie că- -ută /.-. plingi, Alexandre, slăbiciunele mele.*

Țe conjur să nu vii aici pînă nu-ți voi seri să vii... jar atunci să ***JIU*** *perzi un moment.*

Caută să fii voios, dezmiardă-te ! lucrează l... iată voința mea sau mai bine dorințele mele. Cînd tu vei fi ferice, voi fi ferice...

Elena"

Această scrisoare făcu să cure lacrimi lui Elescu.

DUELUL

Servu anunță lui Alexandru doi bărbați ce veneau să-1 vază.

Ei fură introduşi.

Unul era un ofițer român, celalt, un doctor german, amîndoi se prezintară cu politeță. Elescu le oferi locuri să şează.

— Suntem mîhniți că soarta a voit ca să fim noi anunțătorii unei provocațiuni din partea baronului... ou toate acestea cunoaştem simțimîntele...

— Destul, un duel, înțeleg... Cine este acest baron ?...

—- Nu îl cunoşti ? întrebă ofițerul.

— Nu ! nicidecum.

~— Mi se pare ciudat atunci ca baronul să vă pro- ᵛ°ace...

Nu este nimic... răspunse Elescu. Baronul cere sa- ¹$facere pentru o insultă făcută altei persoane. Nu este ¹ᵉⁿba noastră să ştim cine este. Mă provoacă, îi voi face

această plăcere... astă-seară martorii mei vor veni să înțeleagă cu dv. ; vor fi Georges... şi colonelul p.. "

Cei doi martori se retraseră cu multă politeță.

A doua zi, la şease oare dimineața, şease persoane în două trăsuri se îndreptau către Herăstrău. Trăsurile *e opriră la pavilionul lui Costache. Cei şease inşi coborîră şi se îndreptară spre casa Poenaru. Herăstrăul este un loc unde locuitorii din Bucureşti se duc vara să respire aerul cîmpului şi să bea apă curată dintr-o sorgintă ce să află în flancul dealului. In vale, spre nord, cură un rîuleț, Colintina, cu apă noroioasă şi formează în acest loc un fel de lac cu stufuri şi trestie. Timpul era rece. Eram în începutul lui noiemvriu.

Nimeni strein nu se vedea în aceste locuri.

Era convenit a se bate cu spada. Martorii prezintară armele şi totdeodată se adresară către cei doi adversari, invitîndu-i a se împăca.

Baronul răspunde că este cu neputință.

Ei iau pozițiune. Se salută, încep. Baronul atacă neîncetat şi pe tot minutul se înferbîntă mai mult. Elescu pară loviturile cu sînge rece ; martorii sperimentați prevăzură sfîrşitul acestui duel. Elescu avea două avantage; exersițiunea de maister de arme şi un sînge rece ce rareori se poate vedea. El era sigur acum de omul său; voia însă să-l rănească, fără să-i rădice viața, pară o lovire şi atacă... spada baronului cade din mînă.

— Asta nu să ține în seamă, zise el.

Şi lupta începu din nou.

— Trebuie sînge, ziseră martorii.

— Veți avea îndată, răspunse Elescu, şi spada lui pătrunse brațul drept al baronului ; spada îi căzu din mînă.

— Să fim amici, zise baronul, întinzînd mîna lui Elescu.

— Să fim amici ! zise el, îmi plac oamenii de inimă.

Medicul dete concursul său baronului. El declară că plaga e profundă ; dar că baronul va fi chit cu cîteva zile de pat. Se puseră în trăsuri şi plecară.

Ei merseră la Elescu, unde se puseră să consume un dejun minunat şi cîteva butilii de vinuri streine.

— Spune-mi, zise baronul, cum ai insultat această orabilă damă?...

— Baroane ! zise Elescu, ştim simţimîntul care ţi-a clictat datoria de a apăra o damă. Mă iartă însă a-ţi observa că te-ai grăbit a expune viaţa d-le.

Atunci Elescu spuse o parte din intrigile Zoei în faţă cu Elena.

Baronul clătină din cap.

Eşti un caracter nobil, zile el, te cred... regret că am luat partea unei intrigante...

Ei se despărţiră cei mai buni amici.

A doua zi baronul se prezintă la Zoe cu braţul în eşarpă. El, intrînd, văzu pe Zoe prin fereastă. Cînd se prezintă la scară, servii îi spuseră că doamna este la ţară.

— Am înţeles, zise el. Elescu are dreptate...

Baronul se întoarse acasă furios.

Baronul nostru fuse nevoit să şază o lună în pat din cauză că plaga de la braţ întîrzia a se închide. După o lună, fuse mai bine. Elescu îl vizita în toate zilele. Baronul îi zicea : „O să-i tai coada !"

în acest interval Elena scrise Elescului de mai multe ori. Iată cea din urmă scrisoare :

„îţi sunt recunoscătoare că nu ai venit aici contra dorinţelor mele î Caterina m-a lăsat, sunt singură... singură, este o vorbă, sunt cu sufletul tău. Ce companie mai plăcută poci să am?... Bărbată-meu nu mai vine pe acasă. Toţi mă părăsesc / ... în zilele din urmă, nişte fete exprimînd maicii lor dorinţa să vie să mă vază, această le răspunse că nu poate să le ducă la o femeie perdută... sunt o femeie perdută, Alexandre... Zoe mi-a făcut această reputaţiune. Nu crede însă că nu am puterea a nuferi toate aceste vorbe !... După o lună voi veni la Bucureşti, la maică-mea : atunci îţi voi spune tot ce am sufert, tot ce sufer, că nu poci să te văz în toate zilele, în toate orele. Dar această fericire nu este lăsată mie. Dumnezeu mi-a ascuns totdauna tot ce mi-a făcut plăcere. Poate că plăcerile mele au fost exagerate ?... pentru mine mai este nici o speranţă în fericire, suferinţele au devenit, elementul ce hrăneşte viaţa mea. Simţ că durerile fac bine, ele sunt de mult timp companiile mele ;

m-am clădat cu ele ; a mă despărți astăzi, le-aş regreta Ca profetul Iudei poci a zice celor ce vor căuta să mâ consoale : «Oh ! lăsați-mi durerile mele \»

Vieața de durere are ea însuşi partea de fericire : %, toate nopțile, cînd somnul vine de închide ochii mei i, lacrimi, îmi pare că eşti lîngă mine... cîte vorbe amabile cîte răsfățări tinere, cîte suspine o.moroase nu ți se oferei o, sufletul meu !... absența ta le dă mai multă putere mai multă căldură, mai multă patimă... oh ! de cîte ori *aştept acest timp de singurătate ca să visez la line cu aceeaşi emoțiune, cu aceeaşi fericire, cu aceeaşi vohip-iate cu care amanta aşteaptă ora în care buzele sale au să sărute fruntea amantului său !...*

Nu văz şi nu voi să văz pe nimeni, de temere să nu-mi răpească nici unul din momentele în care mă gîndesc la tine. Viața m,ea nu va fi lungă, astfel sunt avară de acele momente. In amorul tău găsesc puterea de a muri, cînd cuget că ochii tăi vor rîura lacrămi pe mormîntul meu, doresc să mor îndată. Soarta mea este a fi pizmuită, nu este aşa?... E frumos a muri înaintea celui ce iubim!... Scrie-mi ce faci în fiecare zi î nu-mi ascunde nimic !...

Grădina noastră este tristă acum, vîntul toamnei suflă frunzele vestejite ale arborilor. Eu nu am curagiul a mai merge acolo. Tot îmi recheamă timpuri ce nu mai sunt, şi acest regret se uneşte cu tristeța naturei ca să sfîsie cu cruzime sufletul meu.

Elen?"

xA.ceste scrisori zdrobeau inima lui Alexandru şi hrăneau simțimînitul său pentru dînsa. Ar fi voit să zboare la Făneşti ; dar Elena îl conjurase să nu vie. El promisese. Asfel se consola, cu ideea să o vază în Bucureşti. Carnavalul veni şi fuse voios în acest an. Alexandru mergea la toate balurile mascate, ca să se distreze. Baronul îl urma pretutindeni. De cîte ori era vorba de Zoe, el repeta : „O să-i tai coada !"

Zoe auzise că baronul o sfîsie în toată lumea ; tremură şi căută un mijloc ca să se împace. Ea invită P baron să vie la dînsa la revelionul Anului Nou. El nu se arătă, dar zise lui Alexandru : „O să-i tai coada !"

După cîtva timp, Zoe îi scrise următorul bilet :

„Nu vei să vii la mine, voi veni eu, căci caută să ne împăcăm. Află-te în sala de bal de la Slătineanu astă-noavte.

Zoe"

Baronul citi biletul.

— Bravo! bravisimo ! strigă el, o să-i tai coada!...

SCHIMBAREA DE COAFURA

Măştile furnicau pe strada Mogoşoaie, în cupele, sănii şi pe jos se îndreptau spre sala Slătineanu. Capitala era în sărbătoare pentru ziua de 24 genariu; partida ce era atunci la putere luminase pentru această sărbătoare ; partida reacţionară prefera să lase casele lor în întunerec, aşteptînd să ilumine cînd va veni rîndul ei să fie chemată la minister. Mulţi au zis că Bucureştii este o cetate dată la dezmerdări. Se poate, dar mărturim că starea ei pitorescă nu armoniază mult cu dorinţa desfătărilor. Starea stradelor, pline ele pulbere vara, noroi toamna, paveul mizer ce face de scrînteşte picioarele pietonilor, de rupe roatele trăsurilor, de zdruncină oasele locuitorilor, nu sunt oare nişte piedici pentru plăceri ? plăcerile, cu galoşii în picioare şi stropite de tină, sunt nişte plăceri grosolane... Capitala României nu are nimic pentru dînsa, fondatorul ei a trebuit să fie orb. Acest oraş se întinde pe lunca umedă a Dîmboviţei, un rîu ce descreşte din zi în zi, ca şi speranţa în inima acestor locuitori ; lăcomia proprietarilor de mori pe dînsul este cauza principală a scăderii lui. Regulamentul Organic prevăzuse lărgirea rîului prin tăierea acestor mori ; dar este în România o voinţă mai mare decît a legilor, voinţa favoarelor. Acest oraş este mai atît de întins cît şi Parisul, deşi are o populaţiune mică, din cauza grădinilor şi curţilor sale. El recheamă oraşele din timpii patriarhilor. Capitala întinsă, veniturile muncipale mici sunt cauza ^îzeriii acestui oraş. El nu poate să fie capitala României, căci n-are nici o cualitate, nici poziţiuni pitoreşti ! nici Punt strategic ; nu poate să fie nici un centru de comerţ.

Astă dată căzuse multă nea pe strade, săniile puteau să alerge fără să simtă încovenîntele pavagiului !

O sanie cu două măşti sftătu la casa Slătineanu : cele două măşti coborîră aici şi intrară în sală. Costumul l ₒ, elegant şi simplu, manierele lor rezervate lăsau să se ghi~ ceaşcă două persoane de distincţiune. Ele atraseră aten-ţiunea mai multor bărbaţi.

— Sunt perdută, zise una.

— Eu tremur...

— Să ne întoarcem ?

— După ce am venit...

— Nu văz nici o cunoştinţă... Alexandru poate că nu va veni !

— Vine totdauna...

— Ce ne va acest om care se ţine după noi ?

— Curiozitate...

— Măsculiţă, zise omul curios, dulci îţi sunt ochii | frumoasă îţi este talia...

— Ce zice ?

— Ai auzit...

— Cine îi dă dreptul ?...

— Eşti copilă, Eleno, asfel este limbagiul lor aici...

— Nu-mi place... dar eu o să-1 întreb despre Alexan-dru... Domnule, ai văzut pe Alexandru Elescu ?

— Aici este, răspunse omul curios, veniţi să vă duc.

Cele două femei se luară după el. Acesta le arătă pe Alexandru şezînd pe o canapea.

Cititorii au ghicit că aceste două măşti sunt Elena şi Caterina ? ele şezură lîngă Elescu.

— La ce te gîndeşti ? îl întrebă Elena cu vocea schim-bată.

— La nimic, răspunse el.

— Eu ştiu... un amor ?...

— Poate...

— O iubeşti încă ?

Alexandru se uită la dînsa cu indiferinţă şi voi sa se scoale ca să plece. Elena îl opri de braţ.

— Şezi, Alexandre ! îi zise ea cu vocea sa... nu cu-noşti pe Elena ta ?...

— Elena ! Elena ! zise el cu vocea astupată... tu, aici, sufletul meu ?... amorul meu... cînd ai venit ?... o, Dumnezeule !... cît sunt de ferice !...

— Am venit astăzi, îi şopti ea, ardeam de a te... vedea, pînă mîne timpul era lung... am luat pe Caterina şi am venit aici astă-seară cu speranţa că te voi întîlni ; inima nu m-a înşelat...

Domnişorul cel curios şezu lîngă Caterina şi conversa cu dînsa.

— Pentru ce m-ai oprit de a veni acolo ? întrebă Elescu. Vai, cît am suferit din aceasta !...

— Ai suferit? Alexandre!... eu însumi am suferit... crede că sacrificiul acesta era tot atît de mare din partemi ; dar puteam face alfel ?... Caută să uiţi, sufletul meu 1 să te dedai cu ideea de a nu ne mai vedea...

Elena tuşea din cînd în cînd.

— Ai răcit, îi zise Alexandru.

— Nu, răspunse ea cu tristeţă... apoi, gîndind. că nu trebuie să atriste pe Alexandru, urmă : nu este nimic... va trece... mîne să vii să mă vezi la maica mea. Ea te iubeşte... îşi aduce aminte de amicia ce aveai în copilărie cu fiul său... va să te vază... sărmană mumă !... şi ea a fost nefericită !...

— La miezul nopţii ! zise atunci baronul lui Alexandru, să vii în camera mea, nr. 6, acolo vei vedea ceea ce nu ai mai văzut niciodată.

— Ce lucru ? întrebă Alexandru.

— Promite că vii ; ado şi pe alţii... fie chiar dame...

— Promite ! zise Elena. Sunt curioasă să ştiu... şi fiindcă domnul te invită cu alţii, te vom însoţi şi noi.

— Voi veni, zise Alexandru.

— Ha ! ha !... Elescu face curte !... strigă o voce. Era un domino roz, care se opri lîngă dînşii : Ai uitat muza de la Făneşti!... Ea nu era mai stabilă decît tine...

— Zoe ! îsi zise Elena cu spaimă. Alexandre, să lăsăm acest loc !...

— N-ai frică ! răspunse el.

Elena se refugia pe braţul amantului ei, tremurînd.

— Această femeie îmi face spaimă !...

— Nu zici nimic ?... urmă Zoe. Se vede că eşti prea ocupat cu domino ! îl inviţi poate la un nou banchet ?...

Poate, răspunse Elescu, dar nu va apărea în sală humai în cămaşe.

Zoe îşi muşcă buzele.

— Oare nu va fi patima de la ţară ? urmă Zoe, alăturîndu-se, spre a smulge masca Elenii.

Alexandru, prevăzînd această mişcare, se scoală şi acoperă pe Elena cu corpul său.

— îndărăt !... zise el.

Zoe plecă ameninţînd. La cîţiva paşi întîlneşte pe baronul, îi ia braţul.

-— Sunt Zoe... zise ea... cunosc impoliteţele mele în faţă cu domhia-ta ; îţi cer pardon sincer...

•— Pardon ?„ răspunse baronul, nu-1 priimesc...

— Mă desperi, urmă ea... prevăz că oi să fii cauza nefericirei mele !... dar eşti un ingrat !...

— Ingrat î... pentru ce ?

— Pentru că nu se răspunde asfel unei dame care se încrede a-ţi seri un bilet ce poate să o pearză.

Baronul surise.

„Să schimb rolul, îşi zise el, cu acest mijloc voi reuşi rnai curînd."

— Este adevărat, zise baronul, ceea ce ai făcut e un mare sacrificiu... sunt un ingrat, dar mă căiesc...

— Aşa mai merge... oh ! bărbaţii : ei nu ţin în seamă datoriile femeilor care îi iubesc !...

— Mă iubeşti ?...

— Mai este întrebare ?

<— Eşti un înger...

=— Vezi acel domino albastru ce vorbeşte cu Elescu ?...

— 11 văz.

Mai multe măşti vin şi-i întrerup.

— Nu putem vorbi într-un loc unde să fim singuri ? zise Zoe.

— Aceasta era să-ţi propui... daca vei, vino în camera rnea, în acest edificiu.

— în camera d-le ?... glumeşti ?... ce va zice lumea ?..-

-— Eşti sub mască.

— Mi-e teamă...

— Pentru ce ?

— Daca îmi erai indiferint, se putea... dar...

— Atîta mai bine !

.— îmi juri pe onoare că nu vei cere...

—. Pentru aceasta poci să jur... zise baronul.

— Ei, bine ! să mergem ! zise Zoe.

Ei purceseră în camera ce locuia baronul în acest edi-* ficiu.

Baronul aprinse mai multe lumini ; alături cu acea cameră era încă una, de culcare. Zoe scoase masca.

— Răsuflu acum !... Aici poci să vorbesc liber... şezi* baroane, şezi aproape de mine; dar fii înţelept... nu-, niai asfel mă vei încredinţa că mă iubeşti...

Baronul îngenuche înaintea ei.

— Iată locul meu, zise el.

— Ai văzut pe Elescu cu un domino albastru ? acest domino este amanta lui : Elena X... ; această femeie a venit la bal numai pentru dînsul, această femeie o urăsc... îţi cer un serviciu...

— Mie?

— Dară.

— Ce servici ?...

— Lesne... Ei se iubesc, se adoară, nu este nici un sacrificiu ce nu ar face pentru dînsul. Ard să se întîlnească în secret, clar mijloacele lipsesc ; Caterina este cu dînsa ; nu pot dar să se rătăcească un minut... eşti amic cu Elescu ; propune-i camera d-le, d-ta vei ţine de vorbă pe Caterina... Ei se vor furişa de dînsa, vor intra aici... îmi vei da mie cheia !...

— Ceea ce îmi propui mi se pare infam...

— Te iubesc, şi o voi !... trebuie să mă ascultaţi ! te congiur în genuchi... fii bun, amicul meu ! amantul meu...

Vorbind asfel, ea îl răsfăţa cu mîna pe faţă, pe păr... ° lungă sărutare ce dete baronului fuse triumful ei.

— Promit, zise baronul, că voi aduce aici pe Elescu c'u domino cel albastru.

— Mersi ! zise Zoe, şi acum voi face orice sacrificiu.

Baronul se uită la orologiu.

~— Douăsprezece ore fără douăzeci de minute, zise el- Este timp să înceapă operaţiunea... fizionomia lui se schimbă ; deveni severă.

— Ascultă, doamnă, zise baronul, am promis că Elescu va veni aici cu dominoul său, aceasta va fi... Am zis că te iubesc ! aceasta e o minciună : te despreţuiesc !... Ştiu toate intrigile fără gust ce ai făcut acestii femei... le-am trecut cu vederea, dar ai căutat să rîzi de mine cu istoria duelului... mi-ai închis uşa, m-ai umilit... şi ora a sobir ca să te pedepsesc...

— Ce sunt aceste vorbe, amantul meu ? zise Zoe.

— Lasă-mă să vorbesc... astăzi vii şi cerci să mă faci complicele unei noi infamii... să mă degradezi înaintea mea însumi... Ei, bine ! nu-ţi voi face această plăcere ! Veniţi aici ! strigă el, uşa din camera vecină se deschise, trei oameni cu măşti apărură cu nişte bende şi foarfeci mari. Tăieţi coada acestii femei !...

Zoe începu să ameninţe.

— Trădare ! zise ea. Ia seama, baroane ! sunt puternică aici în ţară... Poci să te perz !... şi voi, blestemaţi zbiri, nu vă apropiaţi !... ori veţi fi trimişi la ocnă !...

— Faceţi-vă datoria ! zise baronul.

Cei trei oameni mascaţi puseră mîna pe dînsa, îi legară braţele în bende. Ea se dezbătea.

— Preferi oare să-ţi torn un fer roşu pe sîn ? zise baronul.

Zoe începu să se roage.

— Graţie ! strigă ea, ucide-mă, dar nu mă face ridicolă !... Baroane! ai pietate de mine!... Cel puţin de rudele mele, care vor suferi pentru mine !... graţie ! şi de acum mă voi retrage din lume... voi merge la o mănăstire să expiu erorile ce am făcut... graţie ! pietate !...

Cei trei oameni îi desfăcură coafura. Părul ei neguros, încreţit şi bogat căzu rîurînd pe umerii albi. O mînă i-l strînse într-un mănuchi spre spate, foarfecele apar, se deschid, operă, coada a căzut...

Baronul caută orologiul, uşa se deschide.

— Ţi-am promis să aduc aici pe Elescu şi domino albastru, mi-am ţinut parola, zise baronul, arătînd pe Elescu care întră cu Elena şi cu Caterina.

— I-am tăiat coada, căci voia să mă facă complice la o nouă infamie.

Cele două domine se apropiară de dînsa şi scot măştile-

— Elena ! Caterina !... strigă Zoe, şi căzu leşinată.

A doua zi în toate saloanele din Bucureşti nu se vorbea decît de tăierea coadei Zoei, numai bărbată-său nu ştia nimic. Zoe zise bărbată-său că şi-a tăiat părul, căci asfel este acum moda.

Către acestea toţi bărbaţii, toate femeile ce sfîşiau pe Zoe, atacînd-o sub toate raporturile, în toate saloanele, se credea onoraţi să o priimească sau să o viziteze ! Ei adorau aceea ce criticau ! acest fapt poate să vie din slăbiciunea societăţei bucureştene ? poate asemenea din indiferinţa despre onoare ? poate să vie din amîndouă deopotrivă. Zoe este o femeie vicioasă ; dar Zoe e bogată, dă serate, baluri. Conştiinţa este vîndută pe dreptul de a figura la un bal. Iată o parte din viciul acestii societăţi. Ceea ce se face pe tărîmul saloanelor se întîmplă şi pe alte tărîme, ascultaţi în saloanele damelor de a doua clasă. Ele fac resbel celor de clasa întîi. Tot ce este mai corupt, mai falş, mai ridicul sunt damele de clasa întîi, zic ele ; una din aceste dame să le invite la o serată, ele se duc, se înclină, se tîrăsc fără ruşine înaintea celoralte ! oamenii nu sunt mai buni.

Zoe simţi poziţiunea sa în societate ; dar ea cunoştea slăbiciunele societăţei. „Un bal ! îşi zise ea, şi toate aceste femei vor veni la picioarele mele !"

Dete un bal splendid, şi tot scandalul încetă îndată.

Baronul, după scandalul ce făcuse, fuse consiliat de autoritatea sa să părăsească ţara.

El plecă, neregretînd decît pe Elescu.

ÎNTOARCEREA

A doua zi de la tăierea coadei Zoei, Elena prezintă pe Alexandru maicei sale. Bătrîna, îndată ce îl văzu, îşi aduse aminte de fiul său şi se înecă de plîns.

Elena simţea în inima ei o satisfacere că a văzut femeia ce-i făcuse atîta rău, umilită în gradul cel mai mare. Văzîndu-se în casa părinţilor cu Alexandru, ea îşi formă vise dulci de fericire.

„Soţul meu voieşte să mă lase... îşi zise ea. Atunci Alexandru ar putea să devie bărbatul meu... aş putea fi încă ferice... adevărată fericire... a-1 iubi, fără mustrare

de cuget... o, Dumnezeule, poate fi mai mare bine în viață? Dar nu!... zise ea. Cerul nu a voit aiceasta !...«

Vorbind asfel, începu să tuşească, apoi deveni melancolică.

Muma Elenei trebuia să iasă de acasă. Ea rugă pe Alexandru să aştepte pînă se va întoarce şi zise Elenei să cheme pe Caterina, daca îi face plăcere, apoi plecă.

Cei doi amanți rămaseră singuri. Ei uitară pe Caterina.

Alexandru îngenuche la picioarele Elenei.

— Pentru ce eşti tristă, Elena mea? o întrebă el. Nu lăsa imaginațiunea să se exalte în suferințe!... Ştii tu, sufletul meu adorat, ştii tu că pe fiecare din lacrimele tale cură o scînteie din viața mea, din bucuria mea?... scrisorile tale îmi deşirau inima !... acum mă faci să tremur prin această descuragiare ce îți găsesc... vorbeşti de moarte ?... Elena, Elena, îți jur că de vei muri, voi muri !... sunt certat cu viața, certat cu omenirea. Tu singură mă împăcaseşi cu una şi cu alta... Fluturii mor cu florile cînd vîntul de toamnă le vestejeşte, misiunea lor încetează atunci pe pămînt; amorul meu nu va peri niciodată...

— Asfel ar fi trebuit să fie, zise Elena, dar nu este, amorul este o boală, trece...

— Tu vei înceta a mă iubi ? strigă Alexandru.

— Poate... dar timpul nu-mi va permite... răspunse ea.

— Iară această idee tristă !... zise Alexandru, ştii tu, iubita tinereții mele, că pămîntul s-a scuturat de flori, aerul de parfum, de cînd mînile tale divine nu au răsfățat fața mea ?... fruntea s-a încrețit şi s-a întristat de atunci !...

Elena surîse şi amîndouă mînile le trecu pe fruntea amantului său.

— Daca aş putea să-i redau strălucirea ei ! zise Elescu.

Elena înclină capul pe sînul lui.

— O sărutare ! zise ea.

Buzele lor arzînde se lipiră. Elena tresări.

— Pleacă ! zise ea, pentru amorul ce îți port, pleacă !... sunt nebună... nu ! nu trebuie să te mai îmbrățişez !...

— Mă goneşti ?„.

—- Te gonesc, căci te iubesc, şi puterile mele mă lasă... Alexandre, dovedeşte-mi că mă iubeşti, retrăgîndu-te !... fii mai tare decît mine ; Dumnezeule !..., ai pietate !•-., sprijină-mă !... dragul meu, domnul meu ! ascultă pe Elena ta, ce te roagă, te imploră, apără-mă contra ta, contra mea chiar !...

— O, suflet nobil şi delicat, strigă Alexandru, pentru ce tremuri pe sînul celui ce te adoară ?... Oare ai încetat je a-l iubi ?... acea flacără ce indivina inima ta este stinsă şi a lăsat locul recelui rezon ?... un altul domneşte acum în această inimă ? spune, şi atunci îţi jur că mă voi retrage !...

— Am auzit bine ? zise Elena, te îndoieşti de amorul meu ?... spune tu, o, sufletul meu, ce consumă durerea ! Spuneţi voi, suspine, voi, lacrime, companiile vieţii mele de toate zilele, de toate orele, spuneţi-i daca îl iubesc încă !... Nopţile, orele, confidente durerilor ascunse ale inimei mele, pentru ce nu pot să vorbească ? Daca *ele ar putea vorbi, ar spune lucruri atît de tinere, încît inima ta s-ar topi în lacrimi, o, amantul meu adorat ! acest amor creşte din zi în zi, din oră în oră, din moment în moment. Pe atît slăbeşte sărmanul meu rezon... am conştiinţă de slăbiciunea mea şi iată pentru ce te chem ajutor pe tine contra ta...

— Daca tu eşti slabă, crezi că eu sunt mai puţin slab ?... Elena mea, sunt capabil de mari sacrifice, cere-mi orice vei voi : ca să-ţi facă plăcere, este trebuinţă a muri, a arunca o pată pe numele meu ? o voi face cu fericire... cere tot ce voieşti, dar nu-mi cere a nu te mai iubi : aceasta nu se poate... te iubesc cu o patimă adîncă... numai moartea poate să schimbe inima mea... te iubesc şi sufer, pentru ce vei să nu cunosc decît partea de amărăciuni a amorului meu ?...

•— Pentru ce m-ai iubit ? zise Elena...

— Pentru ce te-am iubit ? vai ! dar ţi-am mai spus altădată : Dumnezeu a voit asfel. El a pus în fiinţa ta, materială şi morală, acel farmec a cărui origină este atributul său. Poţi a mă opri de a te iubi ? poci eu însumi a mă opri ?... Nebuni acei ce cred una ca aceasta !... rezonul tace înaintea luminei feţei tale, înaintea parfumului sufletului tău divin.

— Nu mă privi asfel !... şopti Elena devenind pali^g Simţ că mor ! vai, nu mă privi asfel !.... ochii tăi mă ard mă electriza...

— Poci să nu te privesc ?... pentru ce eşti atît de frumoasă ? atît de dulce ? atît de amăgitoare ?... Viaţa pare că se face frumoasă prin frumuseţea ta, precum aerul se lumină prin lumina planeţilor. Daoa orele ce zboară p lume ar putea să se oprească, ele s-ar opri ca să te admire pe tine şi amorul meu pentru tine.

— Taci ! taci ! strigă Elena... Vorbele tale sînt vorbele unui nebun...

— O sărutare încă ?

— Cea mai din urmă, răspunse Elena, jumătate leşinată, gura lor se atinse încă o dată.

O trăsură trase la scară. Muma Elenei se înturna.

Elena iese înainte.

Toată ziua Elescu o trecu la Elena. Toată ziua Elena păru abătută, gînditoare. Cînd Alexandru se retrase, ea se închise în apartamentul său, şi acolo, fără martori, rugă şi plînse pînă la ziuă.

Alexandru trecu noaptea gîndind că poate să devie într-o zi bărbatul Elenei. „Soţul său o să caute să se despartă... Sînt încă zile de fericire pentru noi !"

A doua zi se înturnă la Elena. Cine poate să-şi facă idee de durerea ce simţi auzind că Elena plecase repede la Făneşti ?...

„Nu mă mai iubeşte ? nu va fi ea care va muri, adaogă el, voi fi eu !..."

Stăruinţa Elenei de a şedea la Făneşti deschidea lui Alexandru poarta bănuielilor celor mai injuste. El îşi închipuia că Elena are vreun amant. Nu cuteza să meargă singur, ca să nu o compromită ; nu cuteza asemenea **sa** trimită un om credincios să o inspecte ; faptul acesta îi părea o insultă adusă ei. Asfel se chinuia cu nehotărîrea gîndurilor sale. El descoperi mumei Elenei amorul lui pentru fiica ei, îi vorbi despre speranţele sale în viitor. Această bătrînă păru încîntată. Ea stima şi iubea P Elescu.

— Nu se poate decide nimic, înainte de divors, zise ea.

Să se ceară divorsul !...

Nu poci răspunde nimic, înainte de a mă înțelege fje-mea, urmă bătrîna.

c Muma scrise fie-sei atunci :

^Pentru ce nu ceri divorsul ?... Soțul tău trăieşte cu ₀ concubină, nu mai e un secret. Alexandru mi-a spus că te iubeşte şi țe va lua de soție... Acest om îmi place. El are în sufletul său acea flacără de generozitate ce vine de la Dumnezeu şi care are drept scop a se sacrifica pe sine pentru ceialți ! Tu poți să fii ferice, o, fata mea, făcînd totdodată fericirea unui om."

Elena nu întîrzie a răspunde. Negreşit vă închipuiți că priimise bucuros propunerile maică-sei ? vă înşelați ; iată ce răspunse :

„Mamă,

Nu poci să fiu soția lui Elescu, căci m-am dat acestui oral... Îmi vei zice că tocmai pentru acest cuvînt cctută să deviu soția lui. Eu răspunz că tocmai pentru acest cuvînt nu poci să fiu, am perdut dreptul la stima acestui om: nu mă acuza de idei excentrice ! Ceea ce zic din contra este realitatea."

Bătrîna mumă rămase uimită la citirea acestui bilet cinic pe care îl comunică Elescului. Abnegarea cu care Elena declara că se dase lui îl atinse. „Se căieşte ea, oare ? sau un cinism amar îi inspiră aceste vorbe ?... Iubeşte pe altul?... voi afla !"

Gelozia deveni putință ; atunci orice scrupul tăcu în sufletul lui. Trimise pe Petru, servitorul lui credincios, să se aşeze în Făneşti şi să vegheze asupra mişcărilor Elenei. Totodată el scrise Elenei următorul bilet :

„Cunosc ce ai scris maică-tei, nu mai este clar nici o îndoială: un nou amor se ascunde astăzi sub vorbele de tânegațiune cu care te exprimi în acel bilet..."

Scrisoarea lui Alexandru făcu să tremure Elena, nu Pentru dînsa, timpul era să o reabilite în ochîî lui Alexan-5^ ; dar pentru el. Ea îşi închipui că îndoiala lui poate _-} fărâme inima. „Ce voi face ?" se întreba ea ; în fine, 'crise lui Alexandru :

„Refuzul meu ţi-a făcut mare durere... şi astăzi ₀-nuiesti sinceritatea mea, oh ! de ce nu am murit înaim de a putea, fără voia mea, să fiu cauza unui nou nuor coprinde fruntea amantului meu ?... am refuzat, pentru °^ odată nevasta ta, amantul complice al unei fapte va de veni bărbatul scrupulos; odată bărbatul meu, tu nu " avea pentru mine nici o stimă....*

Mă insulţi, cînd bănuieşti... dar această insultă ar trec sub tăcere daca ea nu ar fi pentru mine o încunoştii ţ că tu suferi sub această funestă idee. Eu nu voi să'su-feri !... Voi mai face şi acest sacrificiu : adecă mă voi de-cide a mă expune a fi obiectul dispreţului tău prin cu-nunie, • precum ţi-am sacrificat însuşi onoarea mea' numai să poci risipi horul grijelor ce plutesc pe fruntea ta... Mă resemnez însuşi la puţina stimă ce vei avea pen-tru femeia care a trădat înainte datoriile sale, fă dar orice vei voi ! m,ă voi supune...

Elena"

Alexandru citi acest bilet printre lacrimi. „Sunt un ©aracter rău !" îşi zise el.

După cîteva zile raporturile agintelui său secret din Făneşti îi anunţară că Elena nu priimeşte pe nimeni, că trece zilele în faceri de bine, în rugăciune şi în lacrimi; dar că sănătatea sa suferă mult. Această din urmă ştire îngriji pe Alexandru. El crezu de datorie să o vază sau să-i scrie, îi scrise dar atunci o carte plină de tinereţe:

„Iţi mulţumesc pentru noul sacrificiu, deşi nu voiam să aibă un asemenea nume /... El mi-a redat tinereţea, bu-curia, elanul inimei mele. Acum mi se pare că soarele are şi pentru mine o parte de lumină; pămîntul nu mai îmi este strein... A trăi cu tine, prin tine, pentru tine, **0.** *sufletul meu, iată ce poci numi încă fericirea. De acurn îmi închipuiesc noua viaţă ce îmi surîde, mi se pare ca numai eu sînt ferice, că numai în noua căsătorie se află fericirea ! De cîte ori văz fiinţe omeneşti ce se zic feri-cite, mă întreb însumi, aceşti oameni ce nu sunt iubiţi a Elena mea, ce nu speră să formeze o căsătorie cu dînf-, cum pot să fie fericiţi ?... am aflat că eşti tristă... tristă c^ o nouă viaţă îţi surîde ? cînd eu sunt voios ca un^ cop • Viaţa ce ne surîde, Elena mea, va fi o viaţă de tinere,* •

amor, de seninătate. Fericirea noastră va fi un exem- iu In lume şi lumea ce a uitat că maritagiul are farmece f. va re-ntineri credinţele sale în familie. Tu nu vei fi Tm^a> °i <^man^a mea... Pentru ce îmi zici totdauna că, iată bărbatul tău, nu voi mai avea stimă pentru tine ? pentru că ai făcut pentru mine cel mai mare sacrificiu ce o femeie poate să facă ? aceea ce numeşti dispreţ va jl considerat ca un mare merit de mine; voi zice şi mai Invit, ca o mare virtute. Ştiu ce costă pe o femeie ca să sacriţice celui ce iubeşte onoarea sa: sacrificiul acesta este mai mare decît sacrificiul vieţii sale; între o femeie care se dă amantului său şi o femeie ce nu are puterea a o face (două suflete superioare, înţeleg), în care parte se cere mai multă abnegaţiune ? la aceea ce sawifică un moment de plăcere ca să se laude de lume, sau la ceea ce sacrifică, cu onoarea, viaţa, fericirea, liniştea?., oh! Elena mea ! ştii tu că niciodată nu te-am stimat, nu te-am admirat, nu te-am respectat mai mult decît din ziua cînd tu mi-ai sacrificat totul?... încetează dar a mai avea ase- menea îndoieli ! tu ai în ochii mei un merit mai mult ! Daca într-o zi sufletul tău va fi întrebat înaintea jude- cătorului suprem despre amorul tău, o, Elena mea, acest amor va face gloria celui ce a creat omul şi amorul, este •parfumul unei abnegaţiuni divine."

Această scrisoare fuse ca un balsam pentru sufletul Elenei. Ea citi de mai multe ori şi o udă cu lacrămile sale.

„Sărmanul meu amic ! îşi zise ea. El se hrăneşte de speranţă şi nu ştie să ursita a voit altfel. Orice am iubit în vieaţă a dispărut ; orice s-a ataşat de soarta mea s-a vestejit... pentru ce m-ai iubit tu, o, sufletul meu ?..."

în timpul acesta postelnicul dete o petiţiune la Mi- tropolie, cerînd divorsul. Ţinuta sa îi făcea vieaţa amară Prin repetatele cereri de a se însura cu dînsa. De aici urmă ^arta de toată ziua, de toată ora. Această femeie ordi- nă sub toate raporturile era la înălţimea spiritului, ini- mel> manierilor postelnicului... acesta avea slăbiciune Pentru dînsa : niciodată nu putuse să înţeleagă mai bine o femeie. Simpatia ce-i inspirase deveni mai tare decît avariţia lui, asfel se decise a cere divorsul cu Elena ;

i se observă că nu poate să-şi lase soţia, neavînd nici motiv. Elena fuse chemată la consistoriu ; ea nu ve^ Maică-sa se prezintă pentru dînsa. Elescu lucră prin toat mijloacele sale puternice în modul de a se decide divo sul, în fine el reuşi. După cîteva zile postelnicul se însu/^

Elena era încă la Făneşti. Făneştii era moşia sa d zestre, locul unde odihnea ţărîna părintelui ei şi fratel ^ ei.

Lumea vorbea despre nunta Elenei cu Alexandru Muma Elenei era ferice. Alexandru se prepara a deveni soţul celii ce iubea mai mult în viaţă. Ei deciseră a face cununiile la Făneşti, în ziua de mai întî. Alexandru comandă un *trousseau* splendid la Paris.

Insă într-o zi muma Elenei primi de la Elena următorul bilet :

„Sunt bolnavă în pai. Poţi să vii aci cu Caterina, fără să spui nimic lui Alexandru ?..."

Maică-sa şi Caterina plecară îndată la Făneşti. Ele găsiră pe Elena prinsă de friguri, palidă şi slabă. Ea tuşea necontenit, o tuse seacă ; pometele obrajilor săi erau neîncetat rumene. Ele găsiră aici un doctor din Ploieşti.

— Nu aveţi frică ! le zise Elena, văzîndu-le, nişte friguri trecătoare... cel puţin asfel pretinde medicul !

— Dară, dară ! zice medicul, cletenind capul cu întristare, friguri trecătoare.

A doua zi Elena păru mai bine. Se sculă din pat; dar slabă, suferindă, tuşea nu o părăsea. Ea se informă despre Alexandru de la Caterina şi de la maică-sa.

— Cît a suferit pentru mine ! zise ea Caterinei, şi cît are să sufere încă în viitor !...

— în viitor, Eleno ? dar cred că o să te ia...

— Da, da, zise Elena gînditoare, ai dreptate... orice suferinţi au un termen... dar viitorul cine poate să-l prevaza

— Să nu vorbim de viitor ! el este o carte închisă Ş pe care zilele noastre sunt însemnate cu lacrimi şi roze... cînd această carte se va deschide, vom vedea care a voinţa ursitei.

— Eu o cunosc de acum pentru mine această voinţă. p.tea mea vor fi lacrimile, şi cei ce mă iubesc le vor ^părtaşi cu mine...

— Niciodată nu te-am găsit mai tristă, Eleno, şi acum .e pare că trebuie să fii mai voioasă...

— Ar fi trebuit, ai dreptate ; dar nu se poate, oh ! tu cată să mă fericeşti, nu este aşa, Caterino ? dorinţele ^ele vor să se realize... Sărmană copilă ! eu sunt ca drumaştd obosit ce, întîlnind fîntînă dorită şi apropiindu-se .â-şi uc*e buzele arzînde, simte tărîmul pe care îşi pune picioarele căzînd şi tîrîndu-1 în adîncurile rîpei. Caterino, nimic nu-ţi spune că am să mor înainte de a gusta o zi de fericire ?... vei zice orice vei voi ; dar eu simţ moartea în sînul meu. Amărăciunele ce m-au adăpat au întrerupt zborul zilelor mele ; au vestejit floarea vieţei mele, o, drăguţa mea ; şi nimini nu va putea să-i dea tinereţea ce a perdut...

Elena tuşi şi arătă Caterinei batista ei picată de sînge.

— Organismul este atacat, îi zise ea, la mai întîi va fi nunta... va fi nuntă tristă nunta mea, Caterino î

— Şi eu am scuipat sînge ; pentru ce iţi faci aceste idei ?...

— Vei să mă consoli ? crezi tu că am trebuinţă de consolaţiune ? crezi tu că regret viaţa şi mă speriu de moarte ?... Nu mă consola pe mine, ci pe mumă-mea. Ea să nu auză nimic despre cele ce ţi-am zis... oh! faceţi ca Alexandru să nu ştie că sunt bolnavă... Cînd voi muri, el va muri asemenea, Alexandru meu mi-a zis-o şi îl cred... cel puţin lăsaţi-1 să fie ferice cîtva timp încă!... Astăzi voi să-i scriu un bilet.

Vorbind asfel, ea îi scrise :

^ *„Niciodată nu am fost mai voioasă ca astăzi, sunt sănătoasă, ferice,* ***oh*** *! ce dulce este viaţa cînd totul ne surîde cu speranţă !... cred ca o fecioară de cincisprezece* «n ***h*** *cred în amor, în fericire... Viitorul va fi frumos pen-*u *noi, am ales pentru nunta noastră luna lui mai: este* u *capriciu al meu. Ea ne recheamă tinereţea, frăgezimea,* **Onorul,** *asfel voi să fie începutul menagiului nostru î* «tul *am suferit amîndoi în trecut, ca să avem dreptul*

a uita orice dureri. Fii voios, sufletul meu, eu sînt încî tată..." - "

— Iată cum minți ! zise Caterina.

— Minciuna este necesară cînd poate face bine.

— Sărmană Eleno !

După trei zile, cîțiva vecini veniseră să viziteze n. muma Elenei.

Erau doi proprietari cu femeile lor.

Ei deteră nuvele de la București. Camera se dizolvase, și acum proprietarii alergau în toate părțile țării cu propaganda ideilor și cu trăsurile încărcate de bijuterii O casă bogată, zise ei, s-a decis a face pensionate de fete în toate orașele, fetele se vor priimi aici gratis și vor avea mulțime de avantage.

— Gratis, zise celalt vizitator, pentru glasuri, la alegeri, asfel de va fi alegător părintele, se priimește fata în pension, daca nu, sănătate.

— Așa au mers lucrurile în această țară, zise celalt.

— Convențiunea nu a îmbunătățit nimic, zise amicul său, lucrurile merg ca în trecut... Ea stipulează principii de libertate și egalitate, nimeni nu le-a pus în practică, s-a executat numai articolii în care clasa priviligiată își aflâ interesele ei. Camera dă voturi de neîncredere miniștrilor totdauna în privința elecțiunilor care o privesc de aproape, puțin îi pasă de libertățile publice. Asfel a fost și cu Regulamentul Organic : ce a fost aici în interesul unei clase a pus în practică ; ce a fost în interesele publice le-a înlăturat. Vedeți dar că legile bune nu sunt destulătoare cînd oamenii ce le aplică sunt mai pe jos de dînsele...

— Mult te-ai schimbat în opiniunile politice ? întrebă Elena pe cel din urmă ; ar zice cineva că ești roșu ?...

— Toată țara este roșie cum sunt eu, răspunse el.

— Ceea ce zici este un adevăr, urmă Elena, Convenția nu are de scop a reforma societatea, ci a o polei. Dar trebuia să așteptăm toate de la streini ? acolo unde înceta rola Europei, începu rola noastră ; daca nu se face ninn» noi singuri suntem culpabili. îți primesc că această Ș^ are părți vicioase, legea electorală spre exemplu. Conven-

tiunea fărâmă clasele şi face pe toţi românii egali, legea electorală dă însă puterea legislativă în mîna unei clase privilegiate, ca să aplice principii de civilizaţiune ; este Q contrazicere, în adevăr, însă alegătorii proprietari nu a l l o parte de răspundere pentru cele ce se întîmplă ? pentru ce alegeţi deputaţi oamenii regimului trecut ? îmi vei zice că se întrebuinţează mijloace de seducţiune ; că oamenii au trebuinţe, că trebuie să trăiască, dar atunci afirmi singur că alegătorii sunt corupţi şi abuza de drepţi ce li s-a dat, crede-mă că nu sunt streinii cauza jnizeriii noastre, ci noi înşine.

Această discuţiune făcu pe Elena să tuşească, batista ei se sîngera din nou.

— Are cuvînt, zise unul din proprietari. Eu însumi am căzut în această eroare generală, şi am dat votul pentru un om vechi, în speranţa de a mă numi preşedinte la tribunal.

— Francheţa d-le îţi face onoare, zise Elena, dar nu este destul, trebuie a te corigea.

— Această femeie căta să fie un bărbat, zise acesta amicului său cînd ieşiră.

— Păcat, săramana ! zise cellalt, nunta ei pare-mi-se că are să se schimbe în moarte !

— Doctorul zice că e bolnavă de pept şi nu este vindecare, zise una din dame.

— Nastasio, îi zise soţul său, să nu mai vii pe aici, ca să nu iei boala ! să ia. Morţii cu morţii, viii cu viii...

— Se poate ? zise Nastasia, a carii inimă de femeie sacrifica aceste temeri mişcărilor ei. Voi veni în toate zilele şi-i voi da mînă de ajutor.

Ei se depărtară.

— Ai vorbit prea mult, zise Caterina Elenei, ţi-a făcut rău discuţiunea... tuşeşti mai mult.

— Acesta va fi tot asfel, răspunse Elena, în genele căria strălucea o lacrimă.

Elena priimi o scrisoare de la Alexandru. El crezu că ţna este sănătoasă, fericită, astă dată îi scrise într-un stil cu totul comic :

„^Ucur eştii9 zicea el, este unicul oraş în lume prin agantele sale. Amicul nostru B... *are un jiu ce sea-*

mană lui Georges ca două picături de lapte. Amicii îi spun că seamănă lui, el le mulţumeşte la toţi. Ciliu ^ adoară nevasta mai mult» decît totdauna şi gelozia îi crell neîncetat. In zilele trecute a fost o masă mare la X • j era invitat cu nevasta. Pînă a nu se pune la masă, el se strecură în sala de mîncare, citi numele oaspeţilor talere, văzînd că numele nevestii era pe un taler lînoă altul cu numele unui june, el schimbă biletul şi & pUse lîngă talerul său. Aceasta îmi recheamă altă întîmplare aceea cînd se duse la bal, unde un adiotant prezintă braţul nevestii lui să o introducă în sală. El avu un abur de gelozie care îl făcu să se uite şi să intre în bal cu şoşonii de pîslă ! şi cu toate acestea femeia sa îl iubeşte atît de mult! Zoe urw.ează seratele. Ea pare indiferintă la vorbele ce se desfăşură în contra ei, ieri seară deveni subiectul unui nou scandal... iartă a-i trece în tăcere. Pare în lume cu părul tăiat şi zice fără pudoare că este moda. Mai multe dame crezură să-i facă plăcere imitînd-o. Principesa Iordache este o adevărată caricatură cu pletele tăiate : un cine lăţos ! Sunt trei zile de cînd Şer era să aibă un duel cu un ataşat de la un consulat. Se zice că asemenea lui Ercule la picioarele Dejanirei, el toarce mătasea amorului lîngă spirituala doamna N... Această din urmă întîmpină pe ataşatul de consulat, care începuse a-i zice vorbe galante asupra unui eventaliu de paie fine, o lucrare de artă. Ea ascunse eventaliul.*

— Pentru ce îl ascunzi ? întrebă acesta.

— Este de paie, răspunse ea.

Scandalul se făcu. Şer îi luă apărarea, dar se împăcară.

Un bărbat şi-a sărutat nevasta la operă în logiă. Aceasta a făcut aici mai mult scandal decît tăierea coadei Zoei.

Şapte nunţi s-au făcut în aceste zile cu moldavi. Această unire va fi mai temeinică decît unirea politica.

Am făcut cunoştinţă cu d-na A... un tip de pedantism, de basbleu, *vorbeşte numai din carte. Este vorba ae a trece peste un şiruleţ de apă ce să scură. Ea îţi va zice «să trecem Rubiconul». Este vorba de o cameră care n se încălzeşte, îţi va zice că trebuie o vestală să între, focul.*

Dar să lăsăm aceste bagatele şi să vorbim de nunta ,,oastră, de fericirea noastră. Sufletul meu e însetat de jericire, am mobilat un mic apartament pentru compania vieții mele. Este cel mai elegant ce se poate vedea. Lesbia, î' lăcaşul lui Catul la Sarmione, nu avea camere elegante. Tot este în gustul roman antic. Timpul mi ,e pare lung pînă la mai, daca aş avea puterea, as precipita cursul soarelui; dar, vai!... trebuie să sufer nutfiărind zilele."

Elena cletenă din cap.

„Apartamentul meu, zise ea, va fi un mormînt."

A doua zi un nou acces de friguri se declară. Elena vărsă sînge. Se observă că ea deperea pe fiece zi : puterile i se împuținau.

„Nu voi putea saluta soarele de mai, îşi zise ea. Şi Alexandru, sărmanul Alexandru !..."

Ochii i se umplură de lăcrămi.

Din acea zi Elena nu mai părăsi patul, medicul declară maieă-sei şi Caterinei că ftizia era repede şi că nu mai este nici o speranță. Aceste două femei nu puteau să-şi oprească lacrămile : erau silite să se ascunză ca să plîngă. Ftizia este boala cea mai poetică. Elena era încîntătoare, sub acțiunea unor friguri uşoare ce-i înflăcăra imaginațiunea sa romanescă, ea era sublimă ! cele mai dulci iluziuni pluteau pe viața sa ce se stingea neincetat. Era o plăcere să o auză cineva conversînd.

— Maică ! iubită măiculiță ! zise ea într-o zi. Ochii tăi păstrează urma lacrimilor. Plîngi, nu este aşa ?... ai dreptate... perzi singura fată ce ai avut... o fată ce iubeai Şi te iubea... o fată tînără, frumoasă... tînără mai ales... nu era încă timpul... grații, frumuseți au să se închiză într-un mormînt... Cine m-a cunoscut va vărsa lacrimi auzind că nu mai sunt, pentru ce maica mea nu va plînge asemenea ?... cînd mă legăna mică pe sînul ei, cîte vise de fericire nu-şi făcea pentru mine ?... Ea nu spera să mă vază în floarea juneței întinsă pe patul de durere... Sărmană mumă, cît trebuie să suferi !...

Biata bătrîna se înecă de plîns.

Elena avu pietate de dînsa.

— Maică î urmă ea. Iată ce zic sub impresiunea u idei triste... dar vorbele mele fac atîta autoritate încît ^ nu ne mai rămîie decît a pune să tragă clopotele ? cele ^ am zis sunt nişte răsfăţări ale unei fiice către maică- °ₑ ele nu trebuie să te atriste, ştii că totdauna .am fost*' fată răsfăţată. Mîne voi fi mai bine... sunt sigură, pute° rile mele nu m-.au părăsit; natura boalei mele nu m~ desperă... medicii de multe ori se înşală singuri asupra boalei... Este ceva care îmi spune că voi fi în curînd bine îţi promit să fiu voioasă, ferice... ziua de mai va fi ziua nunţei mele... oh ! cum Alexandru mai are să te iubească !...

Aici Elena îşi acunse capul în mini şi plînse. Apoi urmă :

— Cît simţ că o să te iubim !... copiii no-stri vor fi frumoşi ca îngerii... Ei vor veni să se joace cu ochelarii tăi, să ţi-i strice, tu te vei supăra... Sărmanele mici creaturi !... vor plînge şi te vor ruga să nu-i urăşti... şi tu, cu ochii în lacrămi, vei răsfăţa buclele lor de aur ! Crezi tu că aceasta nu va fi, pentru că tuşesc astăzi ? Şterge lacrămile şi speră !...

Alexandru Elescu voi să comande singur obiectele de nuntă de care avea trebuinţă. Se prepară să plece în persoană la Paris. Timpul îi permitea aceasta. El scrise Elenei intenţiunile sale.

„Se duce să comande necesarele nunţii, zise Elena. Un giulgiu şi un sicriu, iată ce îmi va trebui !... mă va regăsi încă în viaţă la reîntoarcerea lui ?...

Dar cînd te vei înturna, vei găsi toate la locul lor precum le-ai lăsat la plecare... toate, afară de mine... atunci ochii tăi mă vor căuta şi nu vor putea să mă vaza şi ochii tăi se vor îneca în lacrămi !

Alexandru se duce ? mai bine ! nu voi să fie martor agoniei mele... Pentru ce să sufere?... Nefericirile nu există pentru om decît din momentul ce le cunoaşte... Pentru ce să le cunoască de acum ?..."

Elena răspunse lui Elescu că face bine să plece. între altele ea trase, cu ochii înecaţi de lacrămi, aceste rinduri :

Mă report la gustu-ţi pentru obiectele ce vei comanda QtfitTU mine; voi simţi îndoită plăcere a le purta, alese jjg tine... voi fi mîndră şi ferice mireasa ta; rog cerul ca 4ua de mm să ajungă mai repede. Nu întîrzia afară din tară. Sufletul meu te va invoca să te îmbrăţişeze..."*

Elescu priirni acest bilet cu bucurie ; viaţa pentru dînsul luase colori mai fragede ; cu toate aceste, un presimtimînt trist îl oprea de a lăsa inima să zboare la bucurie, jjl plecă repede la Paris, după ce scrise Elenii un bilet plin de tinereţe şi amabilitate :

„Sînt în poziţiunea aceluia, zicea el între altele, care se culcă să doarmă, gîndindu-se cu fericire la ora desteptărei, menită să-i aducă o mare bucurie. Aci voi ca spaţiul de timp ce desparte momentul aşteptat să se scurteze repede, aci voi ca să se lungească spre a mă bucura mai mult de suprema fericire ce-mi surîde : emoţiunile ce încerc mă ţin într-un fel de beţie divină... încerc acelaşi simţimînt ca omul ce sapă să găsească un tezaur : el stă şi se repaoză, şi se îmbată de speranţă că va găsi şi nu cutează a urma, de temere că nu va găsi ce doreşte. Tezaurul meu eşti tu, sufletul meu, dar vei fi oare al meu ? in momentul cînd voi crede că te-am priimit, nici un nuor nu va veni să te acopere înaintea ochilor mei ?..."

Elena fuse mai bine cîteva zile. Tuşea începuse să se împuţine ; sînge nu mai vărsa ; figura ei păru însufleţită de mai multă frăgezime. Niciodată Elena nu avusese mai multă îngrijire pentru toaleta sa. Maică-sa surîdea de fericire văzînd dorinţele fiicei sale pentru eleganţa toaletei. Ea lua aceste manifestări pentru semne de ameliorare a sănătăţei. Medicul declară că are mare speranţă. Elena ea însuşi începu să aibă iluziuni.

Dar această asigurare în sănătatea ei îi da idei pline de tinereţe, de răsfăţare. Grezînd pericolul depărtat, ea Sorbea de dînsul mai des. Spunea celor ce o încongiurau cugetări ce fac să se umple ochii de lacrimi.

Maică, zise ea într-o zi, nu este aşa că viaţa este tij ;- că este trist a muri plină de frumuseţi, de gra- • de juneţe, de iluziuni atît de plăcute ?... Cela ce rămîne

încă în viață, în urma celui ce iubește și moare, suferă în adevăr, e demn de plîns, dar orice acțiune are reacțiunea sa : uitarea șterge lacrămile, timpul șterge durerile. Dar cela ce moare este mai demn de plîns, mai ales cînd viața avea pentru dînsul atîtea plăceri încă. Acest din urmă singur nu poate să fie mîngîiat. El a plecat și nu se va mai întoarce. Ochii săi nu va mai vedea pe cei ce au iubit; urechile sale nu va mai auzi vocea unei murni zicîndu-i : „Copilul meu !"

Aceste vorbe erau crude pentru sărmana mumă.

„Vai ! își zicea ea, oare Dumnezeu m-a ținut pînă acum în viață ca să auz asemenea cuvinte și să încerc asemenea dureri ?..."

Elena avu niște friguri cu delir. Speranțele mume-sei periră încă o dată. Elena în delirul ei vorbea de Alexandru.

— Alexandru... Cine este acel om ?... nu, el nu poate să fie un om... un zeu poate ?... am cunoscut oamenii, și nici unul nu mi-a atins inima mea... a plecat ?... unde ?... Ah ! știu... să cumpere cu ce să fermece ochii miresei sale... Mireasa sa !... Sărmana Elena !... Ea va fi mireasa mormîntului... Oamenii au ucis-o... oh ! blestem neamului omenesc!... Alexandru rătăcește prin lume... cum trebuie să cugete el la Elena !... el nu iubește altă femeie ?... Cine știe ?... acolo pare că buzele lui șoptesc vorbe tinere unei femei frumoase?... ochii mi se întunecă... mor!... moartea e dulce pentru cei ce suferă... daca el mă uită, pentru ce îl voi iubi ? Eu însumi voi să mă desfătez... voi să cînt... Caterina, dați-mi harpa !... mi ! ține acompanemînt cu piano ; voi să cînt o odă.

Caterina se puse la piano.

— Ce odă vei să cînți ?

— Ce odă ? tu știi...

Elena, sculîndu-se puțintel, cîntă cu voce dulce și melancolică acest cîntec :

Multe frumuseți te-adoară !
Soarbe, dragă,-n sînul lor
Farmecul ce-l înconjoară
Pin' ce orele nu zbor !
Dar cînd sațiul ce vine

îţi va zice : e destul!
Şi cu inima-n suspine
Tu de viaţă-i fi sătul,
Vino la nefericire,
Vino la iubita ta;
Prin cereasca mea iubire,
Nouă vieţă îţi voi da,
Căci, amantul vieţii mele !
Eu nu-ţi cer p-acest pămînt
Decît lacrimile tele
Pe tăcutul meu mormint.

Elena tăcu obosită, două lacrămi curară din genele sale lungi şi creţe, ca două stele ce se coboară dintr-un spaţiu umbros. Frumuseţele ei se exaltaseră prin accesul de friguri, buzele străluceau ca rubinele încuadrate cu artă în ivoriu, părul său cădea în unde pe umeri.

— Am să cînt şi eu o odă, zise Caterina, de acelaşi poet... Şi Caterina cîntă asfel, cu o voce fragedă ce părea că revarsă plăcerile :

Tu rechemi prin frumuseţe
Rozele de primăveri
Şi prin dulcea-ţi tinereţe
Roua fragedelor seri.
Prin parfumul gurii tele
Ambrozia ne vesteşti,
Şi pe graţii tinerele
în Olimp tu ne răpeşti.
Oh ! nimic nu piere-n lume !
Astăzi suntem, deci vom fi:
Cu altă, formă, cu alt nume
Poate făr-a ne aminti ?
Cînd a vieţei tale floare
Vîntul o va scutura,
Şi l-al ei ferice soare
Altă formă vei lua,
Voi să fii a mea frumoasă,
Roua cerului senin;
Eu o floare amoroasă,
Să te beau într-un suspin !

— Fii binecuvîntată, fata mea ! zise Elena, cîntati' cîntați ! mă dezmerclați ! înconjurați patul meu cu roze i ca plecarea să fie o sărbătoare !...

Un somn dulce şi binefăcător coborî pe genele Elenei. Ea dormi. Cînd se deşteptă, era răcorită, părăsi patul

Din acea zi fuse mai bine, medicul nu mai apăru.

Era pe la apriliu, fața pămîntului tresărea sub suflarea caldă şi parfumată a primăverii, pămîntul coperit de velură verde surîdea ochilor obosiți de monotonia iernei aerul era dulce şi binefăcător. Elena se plimba prin grădină sprijinită pe brațul Caterinei.

— Cînd ar veni acum Alexandru ? zise Caterina.

Elena tresări, deveni palidă.

— Voi să-1 văz şi să mor ! zise Elena, eu voi afla puterea să-1 văz... nu voi avea însă puterea a vedea durerile sale...

— Eşti bine, Eleno... vei fi în curînd mult mai bine...

Elena surise.

— Cum aş voi să poci să mă înşel!... dar realitatea mă opreşte...

în acel moment se auzi strigătele poştaşilor.

— O trăsură cu cai de poşte ! strigă Caterina. Poate Alexandru...

Elena deveni mai palidă şi se lăsă să cază în genuchi pe iarbă.

— Nu mai poci, zise ea.

După o oră Elena şi Caterina erau în salon în prezintă lui Georges, Ser şi Bar.

Ei le spuneau ştiri de la Bucureşti şi se apostrofau unii pe alții.

Elena se distrase, părea mai voioasă.

— Ce face oaspetițele noastre din anul trecut ? întrebă Elena.

— Zoe, răspunse Georges, urmează misiunea sa de a moraliza societatea din Bucureşti. Toate junele menage sunt croite pe doctrina ei.

— Cît pentru principesa Iordache, zise Ser, desperată, să vorbea ceva asupra vieței sale, s-a retras la moşie. Nu va să se mai mişte de acolo. Se zice că aşteaptă să nj îmbătrînească, ca să nu-i mai fie teamă de seducțiunite capitalei : n-are încredere în sine.

— D-na Bar este sănătoasă ? întrebă Elena pe Bar.

— Ca o dropie, răspunse Bar. Grație cerului, n-are ^ se plîngă de sănătate... îi cresc şi mustăţile !...

Ce fel, zise Caterina, rîzi de dama d-le ?

___Dama mea ! răspunse Bar, aşa se zice...

Ce fel, se zice ?...

Este iarnă în casa lui Bar ! zise Şer. Turturica nu mai cîntă pentru soţior...

— Aşa, aşa, zise Bar, trecînd mîna pe frunte.

— Ce, iei fruntea ele martoră ? zise Georges.

Şer rîse cu hohot.

— Idei !... zise Elena.

— Idei ! idei ! răspunse Bar... închipuiţi-vă că mă deştept într-o noapte... Femeia mea nu era în patul ei, mă inform, deştept servii, întreb... camariera îmi mărturisi tremurînd că doamna se dusese la balul mascat de la teatru. Mă îmbrac şi alerg acolo, mă inform, ce aflu, dama mea era în logie la X..., mă prezint la uşa logei, nişte indivizi mă opresc de a intra... Iată-mă în poziţiunea bufonului din *Rigolet,* strig, gem, plîng, nimic ; mă întorc acasă. Despre ziuă veni dama mea cu masca pe ochi.

— Unde ai fost ?

— Ce-ţi pasă ?

— Nu voi să faci acestea.

— Eu voi ! daca îţi place... daca nu, cere divorsul !... Asta se cheamă noua generaţiune ! o, liberalii ! liberalii ! bine zice *Unirea* că liberalii au perclut familia, căci ei au perdut-o.

— Cum ? zise Elena în ironie, amantul era un liberal ?

— Nu ! răspunse el, un boier...

— Acest carnaval a scos toate ridicolele de faţă, zise Georges. Aflaţi o anecdotă. D-nu N. T.... scrie la *Reforma* : „Domnule redactor, a ieşit vorba că un N. T. s-a sinucis... Se va sti, domnul meu, că nu sunt eu N. T. care a murit." _ iată ziarul ! urmă Georges.

~— Cine este acest N. T. ? întrebă Caterina.

~— A fost altădată ministru... astăzi deputat.

„ „ Mă îndoiam, zise Caterina. Apropo, mai zise ea, spuneţi nimic de banda voioasă ?

— Ha ! ha ! zise Şer, în tot carnavalul a cinat dara şi cavaleri la D... acasă. e

— Dar D... este flăcău... zise Caterina. D-na P..., care voia să aibă un pretext a petrece nopţile acolo, tîra'toată banda...

— Dar N... ? întrebă Elena.

— A fost bolnavă, răspunse Şer ; nu-i cunosc bine simptomele : dar iudina o vindecă...

Şi cîtetrei începură să rîză.

— Şi d-ta rîzi ? zise Caterina lui Bar.

— De ce nu ? răspunse el, nu sunt nici cel dintîi, n[c[cel din urmă.

Ei şezură aici trei ore, rîseră mult şi plecară înainte ; după dînşii acest lăcaş redeveni liniştit şi tăcut.

Această vizită distra pe Elena deocamdată ; dar mai tîrziu, noutăţile ce îi dete despre starea societăţii din capitală o întristară,

— încă o generaţiune perdută, zise ea.

După trei zile Elena se simţi din nou rău, batista ei se sîngeră.

— Alexandru întîrzie ! zise ea.

A doua zi avea un acces de friguri. în delirul ei ea chema pe Alexandru cu expresiunile cele mai tinere.

— Mîne, zicea ea, Elena ta va înceta din viaţă şi tu întîrzii a veni, o, frumosul meu amant !... Ce vei zice tu cînd vei veni şi nu o vei mai găsi ?... Adînci vor fi durerile tale, nu mai este bucurie pentru noi pe pămînt... tu vei fi pedepsit, căci ai iubit o fiinţă ursită să sufere... o, sufletul meu ! pentru ce a trebuit să mă cunoşti ?... pînă atunci tu erai liniştit şi ferice... devatunci întristarea a intrat în lăcaşul tău şi s-a aşezat cu lacrămile în ochi la căpătîiul tău !... Tu nu mă vei mai vedea... Cine va şterge încă de nuori fruntea ta ? cine va face să se oprească lacrămile tale ?... o, Alexandre ! tu eşti care m-ai ucis : mi-ai cerut prea mult, ţi-am acordat prea mult... trebuia dar să mor... Cu toate acestea, te iubesc !... De aş mai avea onoarea şi viaţa, nu aş întîrzia a ţi le sacrifica.

Accesul trecu, dar astă dată Elena rămase slabă de puteri. Ea nu mai putu să părăsească patul. O mare schimbare se operase în sine, deveni serioasă, liniştită, resemnată ; ea se decisese acum cu ideea morţei. întotdauna

căuta să console pe maică-sa prin vorbe de speranță, cerca ₓ£ o dedea cu ideea morții.

.— Ce este viața ? zicea ea, o stare de tranzițiune, TJn pas către mormînt. Toate elementele, tot ce poate să atingă simțurile noastre sunt agenții destrucțiunei ce se luptă neîncetat să ne ucigă, suferințele şi plăcerile îşi dau mîna pentru clestrucțiunea noastră, omul cade învins, curînd ori mai tîrziu, dar cade totdauna Pentru ce vom regreta o viață atît de scurtă, de plăpîndă, de supusă la suferinți ? cine poate zice că este ferice ?...

La 20 apriliu o trăsură întră în curte. Era Alexandru, dar în aceea zi Elena era mai rău decît întotdauna. Ea auzi zgomotul ce se făcea afară. Inima ei îi spuse că era Alexandru, toaleta ei de bolnavă era curată şi elegantă, era frumoasă, de o frumusețe divină, poetică.

Alexandru întră în camera ei, fără să se anunțe. El îngălbeni, şi vorbele înghețară pe buzele lui, văzînd-o. Elena se înecă de lacrămi, o lungă tăcere urmă, în fine Alexandru se apropie de pat, o sărută pe frunte.

— Eşti bolnavă ? zise el.

— Bolnavă, răspunse Elena, o boală trecătoare...

— Trecătoare î zise Alexandru într-un lung suspin. Şezu lîngă căpătîiul patului.

— Mulțumesc că ai venit, zise Elena. Eram sigură... Inima mea niciodată nu m-a înşelat... nu este aşa că mă găseşti schimbată ? slabă ? palidă ?... sufer de friguri... dar acum mă voi face bine : tu ai venit... Simț că sunt mai bine !... dar tu taci ?...

— Te găsesc schimbată, zise Alexandru, adică de o mie de ori mai frumoasă, mai poetică !... dar aceasta nu este destul, voi să te faci bine !... ziua de nuntă se apropia...

— Să mă fac bine ? dar mă simț bine...

Elena cercă să se ridice, şi căzu obosita.

Cele două dame veniră atunci. Ele căutară să convingă pe Elescu că boala Elenei este uşoară. Alexandru ieşi şi se duse să vorbească cu medicul.

— In ce stare este peptul, doctore ? organismul e atacat ?

•— Atacat, răspunse el.

~ Atunci nu mai este nici o speranță...

— Nici una.

Elescu se ascunse şi lăsă să cure lacrămile sale.

Seara, Elena chemă pe Alexandru.

Nişte friguri uşoare rumeniseră obrajii ei, toaleta îi era îngrijită.

— Şezi aici lîngă mine, îi zise Elena. Este timp a scutura vălul minciunei... Alexandre, eu mă simţ prea slabă., nunta nu se va putea face la timpul hotărît...

— Am înţeles toate, răspunse Elescu cu sînge rece

— Toate ! poate nu toate !... zise Elena, o să vă părăsese...

— Nu vorbi asfel, Elena mea !...

— Nu voi vorbi către aceste dame, urmă ea, dar către tine o să vorbesc. Ascultă, Alexandre, şi fii bărbat, nu femeie. Pieptul meu este atacat şi vindecare nu mai este... voi muri... dar voi să trăieşti tu, cel puţin... îmi rămîne o fetiţă fără nici un protector pe pămînt, o las îngrijirei tale.

— Elena, zise Alexandru, vorbeşte despre alte lucruri !... lasă moartea să umble singură... Ţi-am comandat multe si frumoase lucruri pentru nuntă !... în gustul tău !...

Elescu îi înşiră numele tutulor acelor obiecte destinate să satisfacă simţurile iubitei sale.

Elena ascultă şi un lung suspin ieşi din peptul ei. Mîna sa mică, palidă, slabă acum, răsfăţa părul amantului său.

— Ai gîndit la mine ? întrebă ea.

— Daca am gîndit ?... mă întrebi încă !

— Nu credeai să mă găseşti atît de slabă, de urîtă ?...

— Urîtă, tu, Elena mea ?... admir frumuseţea ta ! suferinţa i-a dat un parfum de poezie şi de suavitate... corpul şi sufletul tău au luat o coloare mai cerească...

— Mă iubeşti ? şopti Elena.

— Te-ai îndoit ?... indispoziţiunea ta dat-a mai multă putere amorului meu...

— Lasă-mă să-mi odihnesc capul pe sînul tău !

Ea înclină fruntea pe sînul lui Elescu.

— Aşa, tu nu crezi că oi să mor ? întrebă Elena. Ftizia s-a mai vindecat vreodată ?

— Ftizia ?... nu este boala ta, Elena mea.

— Ba ea este... şi încă se zice contagioasă... o, cît sunt de egoistă... am pus capul pe sînul tău...

Ea îşi retrase capul.

— Ce zici şi ce faci ? zise Alexandru, îţi spui că te amăgeşti... lasă capul tău cel graţios să se odihnească pe sînul meu !... lasă gura mea să bea suflarea sinului tău !

Alexandru, vorbind asfel, lipi buzele de buzele amantei sale şi aspiră suflarea ei cu voluptate.

— Iată, zise el.

— Ca să mă convingi că nu crezi în natura boalei mele, te expui a peri cu mine. Eu nu voi să mori...

Ea zise, şi buzele ei arzînde arseră fruntea lui Alexandru. Corpul ei tresărea de voluptate, rămase nemişcată mai multe minute.

— Nu ,răspunse Elescu.

— Alexandre, îi zise ea, simţ o beţie voluptoasă ce mă cuprinde !... frigurile, negreşit. Aş voi să cînt, pe braţele tale, cele din urmă suspinări ale inimei... vocea mea nu s-a stins încă !...

— Un cîntec te va osteni...

— Voi să cînt, sufletul meu, pune-te la piano şi mă însoţeşte... voi să-ţi cînt ţie... şi daca cîntecul meu va atinge inima ta, plîngi atunci cu lacrimi.

Elescu se puse la piano, Elena cîntă cîntecul lebedei, de care vorbesc poeţii :

Soarele de dimineaţă
Poate nu mă va afla !
Pe această dulce faţă
Moartea vălu-i va lăsa l

Tu vei plînge după mine,
O, amantul meu plăcut,
Dar arzîndele-ţi supine
Nu-mi vor da ce am perdut !

Elena se înecă de plîns şi nu mai putu urma.

, ~ Destul ! destul ! strigă Alexandru, suspinile tele ''^i deşiră inima !...

Am trebuinţă de lacrămi, zise Elena, şi urmă :

Astăzi sunt frumoasă, jună,
Cine nu m-a lăudat ?...
Mîne o să fiu țarină,
Numele-mi va fi uitat...

— Destul ! strigă Alexandru, care acum plîngea ca un copil, ascunzîndu-şi fața în mîini.

— Ai dreptate, zise Elena, .acest cîntec este trist voi cînta altul.

Ea cîntă două strofe ce semăna să fie cea din urmă visare de fericire şi de amor :

Cînd din viață te vei duce,
Cînd vei fi tu întrebat
Ce-ai făcut parfumul dulce
Anilor ce au zburat ?

Caută a face ştire
C-ast parfum desfătător
L-a băut cu fericire
Gura dulcelui amor.

— Dară, zise Elena, întrerupînd cîntecul, eu poci zice aceasta, şi căzu într-un fel de letargie.

Caterina veni urmată de muma Elenei.

— Ce faci ? o întrebă ea.

— Visez la fericire, răspunse Elena, sărmană copilă !... tu m-ai iubit... erai pentru mine mai mult decît o soră... fortuna nu a fost cu tine... dar tu vei fi ferice, vei avea o zestre asupra moşiii mele de zece mii de galbeni...

— Ai o fată, zise Elescu, tot este al ei.

— Aşa este ! urmă Elena cu părere de rău.

— Voința ta este voința mea, zise Elescu, plecîndu-se spre Elena. Caterina va avea zece mii de galbeni zestre din rămasele mele...

— Mulțumesc, zise Elena, dar ce înțelegi din *rămasurile mele ?*

— Nu voi întîrzia după tine...

— Iată poezii... Iată spiritul de romanuri !... Maică! Caterina ! lăsați-ne singuri... voi să vorbesc.

Cele două dame ieşiră.

Eu voi să trăieşti ! îi zise Elena. Ascultă, amantul meu, frăţiorul meu... legile naturei au voit ca cei ce mor g fie uitaţi şi cei ce rămîn încă în viaţă să-i uite. Fără ₐceas-ta, lumea nu ar fi putut exista... Tu mă vei uita, alexandre, eu voi... nu numai atîta... doresc să nu fii singur pe pămînt, să te însori, să trăieşti în copiii tăi... ₛă fii ferice. Doresc să iei pe Caterina de soaţă a vieţii l^le. Ea te va iubi, te va stima, te va face ferice. E frumoasă ele corp şi de suflet...

— Aceasta nu se poate, zise Elescu, ursita a decis altfel.

— Asfel, nu mă asculţi ?

— întru aceasta nu !...

Elena plecă ochii, o bucurie naturală omului plecă din fundul inimei sale şi se revărsă în ochi.

— Alexandre ! zise ea. Tu m-ai iubit... nu mă căiesc de sacrificiul ce ţi-am făcut... vei face cum vei voi...

Elena părea încinsă de o nouă putere, această putere era cea din urmă lumină a candelei ce se stinge.

— Simţ că sîngele se grămădeşte în inimă, zise ea, şi un somn dulce mă împovăra... nu este aceasta moartea?... nu mă părăsi, iubitul meu... lasă să depui capul meu pe sînul tău... moartea va fi dulce asfel...

Şi ea depuse capul pe sînul lui Alexandru.

— Acum... poci muri, urmă Elena, tu vei închide genele mele... încălzeşte mîna mea rece în mîna ta... oh ! cît sunt de ferice !... te iubesc !... o sărutare î...

Alexandru îi sărută gura ei rece, ar fi zis cineva că el adună după buze-i cea din urmă suflare. Elena murise. Ea părea că doarme, faţa sa avea expresiune de blîncleţe şi de fericire. Elescu închise genele ei şi îi depuse capul pe perină. Nu putea nici să plîngă, nici să geamă. Căzu în genuche lîngă patul ei, scoase în fine un gemet şi căzu leşinat. Caterina alergă cu bătrîna.

DUPE MOARTE

Apartamentele se înveliră în negru, şi întristarea cu ochii plini de lacrimi veni si se aşeză în acest lăcaş pentru totdauna.

Alexandru reveni din leşinul său.

Cele două dame plîngeau cu lacrimi pe patul morţei ; ele rechemau din viaţa Elenei scene plăcute, cu vorbe tinere, care răpeau inimile ascultătorilor. Servii toţi plîngeau şi curtea răsuna de gemete.

Corpul se luă de femei, se scaldă şi, îmbrăcat ca în zilele de sărbători, se depuse pe masă în salon. Elena păstrase frumuseţea formelor sale cu expresiunea de fericire a figurei. Cine o vedea credea că doarme. Pe cap îi pusese o cunună delicată de camelii albe, din florărie o cruce mare de briliante odihnea pe pieptul său, împrejurul mesei aşezaseră glastre cu florile cele mai rari. Doi preoţi citeau lîngă dînsa.

Era miezul nopţei. Toată lumea, însuşi preoţii, se duseră. Moarta era singură. Atunci Alexandru se duse să o vază pentru cea din urmă oară. O sută de făclii de ceară erau aprinse. El merse drept la masă, alătură capul său de al ei, faţa lui de faţa ei, şi o sărută.

— Eu te-am ucis, Eleno... tu ai zis : „Să mor pentru ca Alexandru să fie ferice", şi ţi-ai ţinut vorba. Fii sigură că te voi urma în curînd... Te-am ucis, suflet nobil... şi de acum viaţa pentru mine este o greutate... e o fiinţă moartă... o singură fericire îmi mai rămîne, ca ţarinele noastre să odihnească în acelaşi mormînt, iată pentru ce am să mai trăiesc... iată ce mă ţine încă în viaţă... ziua nunţei este mîne, şi mireasa doarme pe patul morţei !... scoală, amorul meu, totul e preparat pentru serbarea cununiilor noastre... oaspeţii aşteaptă!... Tu eşti îmbrăcată în costumul de mireasă... pentru ce dormi încă, Elena mea ?... eşti oare supărată pe sclavul tău, o, regina vieţii mele ? am făcut ceva care nu-ţi place ?... îţi cer iertare... altădată, cînd tu erai supărată şi amantul tău se ruga să-1 ierţi, tu îi întindeai mîna, îi surîdeai cu fericire!- acum mîna ta nu se întinde !... buzele tale rămîn nemişcate !... vai ! vai !... Ce crimă ai făcut tu ca acela ce te iubea mai mult decît viaţa să te omoare, dulcea şi 6*^" ţioasa mea adoraţiune ?... Tu erai tînără şi frumoasă, dar mîne, nu vei mai fi nimic !... pentru ce s-a născut atita frumuseţi, atîtea graţii, daca a doua zi erau ursite să se scuture?... o, creaţiune ! care este scopul tău?... Spatul nostru nu poate pătrunde misterele tale !... oare aceste

mistere există ? oare le înțelegi tu, cel puțin ?... unde este acea suflare dulce ce anima corpul ei grațios ?... viața,, viața !... nu a fost oare decît rezultatul unei organizațiuni materiale ?... aruncați cărțile ! închideți școalele ! și voi, doctori în cugetări, spîmzurați-vă ! sunteți niște șarlatani !... ferice încă acela ce poate crede ! minciuna este uricioasă : însă omul el însuși este o minciună !...

Alexandru auzi afară un. zgomot. El tăcu și sărută gura Elenei.

-— Iată cea din urmă sărutare ! zise el, casa se învîrti cu dînsul... căzu în genuchi.

într-acest timp o femeie apăru în sală.

— Este un vis, zise Alexandru, nu poate fi Zoe !...

— Te înșeli, eu sunt, răspunse Zoe, viu să-mi cer iertare de la acest corp...

— Tu aici ?... fugi ! fugi ! nu te atinge de acest loc sacru !... prezintă ta aici insultă acest corp nobil... fugi !...

— Alexandre ! zise Zoe. Dumnezeu priimește pe cel ce s-a căit... însuși crimele le iartă... tu ești mai sever decît providența... ochii mei sunt înecați de lacrimi și inima mea de durere... lasă-mă să-mi cer iertare acestui corp ce am ucis !... Cît pentru tine, știu cît ai iubit-o, știu cît suferi... dar ceea ce s-a făcut nu se mai poate întoarce... plîngi ; dar nu uita că trebuie să trăiești, asfel a voit ursita !... vino cu mine... viața încă poate să-ti surîză... lumea e tot aceea : Elena e moartă, dar soarele nu a perdut nici o rază de lumină ; cerul nici o stea ; pămîntul nici o floare... plăcerile sunt încă voioase pe ghirlanda vieții... amorul rămîne totdauna tînăr, totdauna fraged... nu te abate !...

Alexandru o privi cu niște ochi mari.

— Fugi! fugi ! strigă el. Simț că cuvîntul mă lasă.., ftrînia mă turbură... poci să te omor lîngă acest cadavru.

— Qmoară-mă !... dar lasă-mă mai nainte să expiu erorele mele î...

— Fugi! fugi ! zise Alexandru, nu insulta acest corp !...

Zoe stăruind încă, Alexandru o împinse cu furie afară - ieși cu dînsa.

s' K^ Pă 0 oră ' Zoe se înturna la București. Ea era palidă și abătută. Căința înclinase această conștiință teribilă.

Elena se înmormîntă cu mare pompă în ziua de mai 1 ziua destinată pentru nunta ei. Maică-sa şi Caterina fură cu greu smulse după sicriul moartei cînd o puseră în pămînt. Elescu nu se văzuse în ziua aceea... Caterina tremură pentru dînsul. Ea crezu că Alexandru se sinucise

A doua zi la revărsatul zorelor un om plîngea îngenucheat la mormîntul Elenei.

O femeie tînără cu ghirlandă de roze în mînă veni la celalt căpătîi al mormîntului, depuse ghirlanda pe mormînt şi se puse a plînge. Alexandru o vede, o recunoaşte.

— Măria ! strigă el, fata de la Brebu...

— Eu sunt, zise ea cu ochii plini de lacrămi.

— Recunoştinţa nu a perit încă din lume î zise Alexandru, fii binecuvîntată, copila mea ! El îi dete o pungă plină cu aur şi zise Măriei să o împartă la săraci, apoi, sărutînd-o, plecă.

în toate dimineţile, o nouă ghirlandă de roze se găsea pe mormîntul Elenei, nimeni nu ştia cine o depune.

Trecuse o lună de la moartea Elenei.

Alexandru era neconsolat, amicii săi căutară să-1 distreze, nu reuşiră. El devenea din ce în ce mai trist,

într-o zi Caterina trimise să-1 cheme.

El se duse.

— Ia acest pachet, îi zise ea, Elena mi i-a încredinţat pe cînd trăia ca să ţi-1 dau.

Alexandru priimi pachetul şi mulţumi, apoi zise Caterinci :

— Am o misiune de împlinit... trebuie să-mi spui ca unui părinte. Este vreun june care îţi place ?

Caterina roşi.

— Trebuie să-mi spui ca unei mume ! zise încă Alexandru.

— Dară, răspunse Caterina.

— Nu te întreb cine este : daca merită să-ţi fie consoarte... sunt sigur că Caterina nu poate stima decît un txm ce merită... Iată dar un act: este zestrea d-le de 10 mii galbeni, actul este întărit de tribunal : banii de-

puşi la tribunal... cînd va fi trebuinţă, îi vei lua... aceasta, voinţa Elenei...

Alexandru lăsă actul şi plecă.

A doua zi trimise Caterinei trusoul cumpărat pentru Elena, cu un bilet :

„Pentru domnişoara Caterina de la sora ei Elena."

Elescu se închise acasă şi desfăcu pachetul de la Elena. El află aici o buclă de păr ; lacrămele îl înecară.

După ce împărţi o mare parte din averea lui pentru binefaceri, Elescu se decise să plece din ţară. A plecat de doi ani. De doi ani nu ştie nimeni ce a devenit. Un ziar de la Martinica anunţa în acea parte a lumei prezinţă unui român, este un an de atunci. El nu a scris nimănui, nu a tras nici o poliţă. Ceea ce lasă să se crează că a perit prada frigurilor galbene sau în resbelul din urmă între statele Americei.

Fine

DORITORII NEBUNI

1864

PARTEA I

CARTEA I

Pe lunca Dîmboviței, unde să odihnește o parte a capitalei României, se înalță ca o insulă singuratică un deal de pămînt. Pe acest deal bătrânii au înălțat o monăstire. La anul 1831, cînd toate lucrurile țărei căpătară o prefacere, acest deal avu şi el partea lui de îmbunătățire ; în gîtul dealului se săpă o cale ce duce la poarta bisericei pe o pentă lină, această cale se săpă la o adîncime de un stînjin şi se pavă. Pe cele două părți înalte ale malurilor ei se crea două alee împrejurate cu arbori mici. Trebuia un loc unde locuitorii să vie a răsufla din timp în timp un aer curat. Aleea fuse dar destinată pentru aceasta. Biserica rămase tot aceea, afară de cîteva mici reparațiuni,. adică o biserică ce n-are nimic care să recheme o mitropolie.

Iată inscripțiunea după uşa bisericei Mitropoliei :

„Această sîntă şi dumnezeiască biserică s-a început din temelie în leatul 1656 de răposatul domn Constandin Şerban Basarab vv. şi săvîrşind-o numai de roşu, s-a scos din domnie ; apoi la leatul 16<64, orînduindu-se domn Radu Leon vv., după ce au înfrumusețat-o cu toate cele trebuincioase, prin sfat obştesc, au aşezat a fi scaun al Mitropoliei țărei, aflîndu-se atunci mitropolit Teodosiu, jar în 1834, răposatul mitrop. Grigoriu văzînd-o cu totul învechită, povățuit de rîvnă, a început toată preînnoirea ei etc."

.Domni fondatori ai Mitropoliei

In dreapta sînt zugrăviți:	*In stînga :*
Radu Leon vv. Lucia-doamna Un copil, Şerban vv. Const. Şerban Basarab vv. Balaşa-doamna	Teodosiu, mitropolitul in mantie Mitrofan, mitropol. în vest. do arhiereu Radu Leon şi Const. Şerban țin biserica în mîni, vest. lungi, coroană pe cap.

In curtea Mitropoliei este un paraclis vechi, ruinat : asupra uşei paraclisului este o piatră săpată cu marca Mitropoliei cei vechi ; într-însa stă o pălărie de gerdane (panglice) ; aceasta era pălăria ce purtară mi/tropoliții pînă la venirea fanarioților (după preotul Grigoriu Musceleanu) ; haina preoților era atunci reverența ce acum o port numai preoții transilvani. Potcapitul de astăzi este impus de d. Mavrogheni (vezi *Istoria bisericească,* fata 392, tipar, anul 1845).

Acest deal recheamă multe fapte din istoria românilor în timpii de cădere. Crima şi virtutea, mişelia şi curagiul, durerea şi bucuria, şi speranța totduna înşelată sunt vărsate pe paginele istoriei secolilor din urmă ce acest loc ne rechem neîncetat. Sub Leon vv. aici boierii pămînteni adunară popului din Bucureşti şi cerură depărtarea grecilor din țară. Dar să ne înturnăm la calea ce ne-am propus.

Abia să termină această alee, şi societatea din Bucureşti îşi făcu din acest loc un punt de reîntâlnire de toate serele, în timpul verei. Fondatorul ei, generalul Kisselef, inaugura aleea cu o serbare splendidă, ce a rămas ca un vis feeric în memoria poporului. Avem trebuință de această scurtă descripțiune ca să venim la istoria ce voim a începe.

Intr-una din serele lunei lui iuniu a anului 1836, acest deal era iluminat cu mulțime de candele. Partea despre nord a aleei era destinată pentru clasa bogată, partea din stînga pentru popor, fără ca nici un regulament să fi impus această deosebire. Dar astfel era atunci spiritul cla-

,elor ieşite de curînd dintr-un regim despotic, încît poporul roşea să spargă vălul de umilinţă sub care trăise, precum robii de multe ori roşesc să fie liberi.

Sub domnia celui întîi domn român ales de naţiune, gibescu, acest spirit de umilinţă ce domnea în popor era împărtăşit însuşi de curte. La un mare bal dat de guvern, comisarii balului, din ordinul domnitorului, aşezară o linie de demarcaţiune în sala de bal între cele două clase, damele ce făceau parte din clasa I fură conduse la dreapta, ,,le de clasa II la stînga. Dar balul căută să se spargă înainte de timp. Toate familiile de clasa II se retraseră. Această clasă înţelesese puterea sa. Spiritele de independinţă, de demnitate, sfărîmase vălul prejudeţelor.

Ce făcuse această schimbare? Iată negreşit ceea ce voim a trata în acest volum întîi.

Era în anul 1837, mai, 10 seara.

Pe partea despre nord a dealului circulau neîncetat grupe de bărbaţi şi dame elegante, mîndri sub costumul lor european adoptat de curînd, şi atît de mîndri de dînsul ca toţi recruţii ce îmbrac de curînd o uniformă. Nu era mult timp de cînd românii lepădaseră costumul oriental, giubeaua, antereul, işlicul, meşii pentru costumul cerchez, dulama, fermene, cordonul, care astă dată. dispăruse el însuşi. Către acestea să mai vedeau pe ici, pe colo nişte boieri bătrîni ce păstrau costumul vechi numai pentru ca să poată păstra bărbile, acest semn de privilegiu al timpului fanarioţilor.

Mulţime de bănci de lemn aşezate pe de lăturele aleei erau prinse de dame, june, frumoase, elegante, lăsînd pe ici, pe colo bărbaţilor favoarea de a ocupa aceste bănci. 0 muzică militară executa arii de opere, pe cînd eleganţii Preumblători conversau între dînşii.

Pe o bancă lîngă peretele monăstirei, în capul pentei, se vedeau mai mulţi bărbaţi convorbind. Văzîndu-i cineva Şi examinînd cu luare-aminte, ar fi înţeles îndată că conversarea lor era de natură serioasă. Un june cu veşminte simple, cu faţă palidă şi brună, cu ochi negri şi vii urca Panta cea lină a aleei şi căutarea lui se lăsa cu vioiciune toate părţile, ca cum ar fi căutat nişte persoane pe care nu le aflase încă.

Acest june ajunse îndată aproape de banca de 1a Eg-retele monăstirei, aici se opri şi salută pe unele din r>e soanele ce şedeau pe bancă, strîngîndu-le mîna. r"

— Bună seara ! zise el către unii, apoi, plecîndu-se 1 urechea altora, şopti : „Viitorul", şi persoanele cărora 1 adresa această vorbă îi răspunseră încet : „România"

— O să-ţi prezint un june astă-seară ! zise tînărul pa^ lid ce ajunse aici către unul din persoanele de pe bancă'

— La miezul nopţei... acasă... răspunse aceasta dupe un minut de tăcere. Luaţi bine seama — adaogă el la oamenii ce ne prezintaţi !... Ieri seară la curte domnitorul a lăsat să-i scape o aluziune... oameni indiscreţi au putut să se introducă între noi... vom vedea cine sunt aceia...

— Cel ce voi prezintă eu — răspunse junele palid — are toate cualităţile a intra îndată iniţiat în misterele superioare...

— Să nu ne grăbim, zise omul dupe bancă.

Acest om era ca de 35 de ani, o talie gigantică, o faţă mohorîtă cu trăsuri neregulate, o frunte lată, părul lung şi revărsat pînă pe umeri. Dar această faţă, puţin favorată de graţiile frumuseţei, avea ceva care farmecă, era geniul. Privindu-1, ar fi crezut cineva că vede, printre un vis de amărăciune, o cugetare de fericire. Către acestea manierele sale, apoi plăcute, vorba sa, încîntătoare. Era unul din acele persoane ce cîştig îndată ce le cunoşti, ce-ţi vorbesc. Născut dintr-o familie veche română, care a avut ca o religiune mărirea naţiunei române, el, ca şi fratele său, ce muri martir al simţimîntelor sale patriotice, era decis să execute, cu sacrificiul averei şi vieţei sale, visul tradiţional al familiei sale. Astfel era în puţine cuvinte Cheren, asupra căruia ne vom reîntoarce în curînd spre a zice mai mult.

Alăturea cu dînsul şedea un om ca de 40 de ani, scurt de talie, negru la faţă, cu ochii negri, vii, inteligînţi, cu o frunte mică, gura largă, buzele supţiri, mustăţile rase, era poet, filolog, ziarist, profesor, om cu spirit, cu talent, discipol al lui Lazăr, el supsese de la acest mare Pro" fesor, cu învăţămîntul şcoalei grece,simţimîntul de naţionalitate.

Activ, întreprinzător, remişcător, devenise cel dintîi p.l mişcărei literare în amîndouă ţările, şi chiar în Ar-jj.al. Numele său era în toate gurile, daca nu în toate lumile. Tot părea că se închină înaintea voinţei sale pe târîffiul filologiei. Luase drept sarcină a reforma limba română, plivind-o de bălăriile slavone. Atunci arena politică era închisă luptătorilor, şi spiritele ce v^.au la ţintuirea naţiunei căutau să se mărginească a lupta pe tărîmul filologiii. Mîna de fer ce căuea pe peptul ţărei era înrîurirea rusă. Ce mijloc mai ingenios a combate această înrîurire decît acela de a combate în limba română vorbele slave ? Iată scopul ce îşi propusese acest om. Scopul era mare şi anevoios, dar reuşi. Cînd limba era curăţită de vorbele slave, ţara era scăpată de înrîurirea rusă !

Acest om extraordinar, neînţeles poate de contimporanii săi, de sine însuşi, avu o ursită teribilă. Ar fi zis cineva că două geniuri posedau viaţa sa. îngerul şi Demonul. Ceea ce făcea unul, sfărîma celalt. El era o excepţiune ; omul este o cugetare, zic învăţaţii. Edem dezminţi această maximă. El era două cugetări, era îndoit. Era binele şi răul, virtutea şi slăbiciunea. Vai ' *v* e al doilea geniu trebuia să facă mai tîrziu să se uite cel dintîi. Demonul învinse. Era ursita sa, era ce a DU-tinte decît voinţa sa. Era speculul lumei aruncat între oameni de o putere necunoscută ca să vază într-ins I şi să se mspăimînte. El nu-şi ascundea sub vorbe c^retările ; o repet, era doi într-unui, numai cînd unul tăcea, celalt vorbea. Nimeni încă nu făcu să fie adorat ca dînsul în această ţară, nimeni nu făcu să fie mai detestat decît dînsul.

— Pe cine o să ne prezinte ? întrebă el pe Cheren.

— Nu ştiu încă, răspunse Cheren. Dar Vel este o garanţie de mai-nainte pentru cel ce o să fie prezintat; astfel sunt liniştit despre el.

Edem clătină din cap şi ca cum ar fi presimţit o lovitură ce ursita îi ascundea în omul ce era să fie prezintat, zise :

, ~- Ar fi bine să discutăm între noi, mai-nainte de prezentarea acestui om...

— Te-ai făcut bănuitor, îi zise Cheren.

— Bănuitor ? Dară, dară am fost totdauna... Lumea este o scorpie ce poartă în corpul său veninul ce ucide şi untura ce vindecă ranele lui. Nouă ne trebuie untura iar nu veninul. *

— Să credem că va fi untura sa...

— Să credem ? Omul se înşală totdauna din credinţele sale.

— Uiţi, zise Cheren, că credinţa este baza doctrinei noastre.

— Dară, însă nu pentru capi. Preoţii divinităţilor antice ar fi deşertat templurile înainte de rugători, dacă ei însuşi ca rugători ar fi fost conduşi în datoriile lor numai de credinţă...

— Dar de ce vei să fie conduşi ?

— De rezon, răspunse Edem. împărăţia lumei nu va fi niciodată a celor ce simt, ci a celor ce. rezonez.

Un personagiu nou să apropie atunci şi chemînd la o parte pe Cheren îi zise :

— Domnitorul A. Ghica, gelos de înrîurirea ce pe toată ziua capeţi în această ţară, a decis să te piarză... Ar fi bine să pleci cîtva timp î

— Fapta noastră nu va fi încununată de succes decît atunci cînd cineva din noi va deveni martir.

— Dar cugetă că ai o familie numeroasă !

— Dară ; însă ţara este o familie mult mai numeroasă...

La aceste vorbe noul personagiu tăcu»; după un minut, răspunse :

— Aşadar, rămîi.

— Rămîi, răspunse Cheren. Către acestea voi să avem o adunare unde toţi fraţii noştri să se afle. Trebuie să cercetăm uncie sîntem... Rezultatul acestei adunări va hotărî ce am a face.

— Bine, zise Luţ, şi căuta să se retragă.

— Mai stăi, zise Cheren, vom merge împreună la min acasă. Astă-noapte Vel... o să ne prezinte pe Radoţi, amicul tău de care mi-ai vorbit de atîtea ori. Voi să fi acolo...

— Voi fi, răspunse Luţ şi se depărta.

Acest Luţ era un caracter original. După părul său lung ce-i cădea pe umeri se cunoştea că face parte din Societatea *Regeneraţiunei.* Dar prin ce întîmplare ? Iată ce trebuie a spune. Luţ priimise de la natură spirit şi inimă. Educaţiunea nu făcuse nimic ca să le dezvolte, bercul de oameni în care trăise totdauna, oameni degradaţi printr-un materialism spăimîntător, revărsase pe sufletul său umbra scepticismului şi a cinismului celui mai înfiorător. Lumea pentru dînsul era ironia lui Dumnezeu, si acest Dumnezeu pentru dînsul tot ce ai fi voit să fie, fiU se urca niciodată mai presus de această margine. Cîteodată zicea cu îndoială : „Dumnezeu este aceea ce noi voim să fie." Omul pentru dînsul era rezultatul unei plăceri între două sexe ; astfel zicea adesea că marea misiune a omului este să reproducă ; singurul mijloc de a fi nemuritor, dar că pentru aceasta cată să se bucure cît mai curînd ; aici să închidea toată filosofia sa. Viaţa pentru dînsul nu avea nici un alt scop, astfel şi el nu avea în viaţa sa nici o tendinţă. Tot ce nu are elementele ce compun o desfătare, zicea în rîs, este marfă de filosofi şi patrioţi, cărora le da epitetul de *ţarină coruptă.* In toată viaţa sa citise o singură carte : Anacreon. Împărţea şi priimea ironiele de la lume cu sînge rece. Şi cînd nu avea pe cine să rîză, se rîdea el însuşi : „A rîde de mine însumi, zicea el, este un mijloc a rîde fără a te supăra".

Era sărac şi nu se îngrijea a-şi face stare. „Plîng, zicea el, oamenii cari adun averi ca să le dea inamicilor lor. Eu nu le voi face această plăcere." Dacă cineva-1 întreba care este acel inamic, răspundea : „Moartea, negreşit".

Era dar ciudat cum un astfel de caracter putea să se alăture pe lîngă o societate de bărbaţi cu simţiminte contrarii. Şi iată ce poate să explice lucrul. Luţ avea o calitate sau defect. Se ataşa din amicie către persoane. Cît Pentru principii, el nu credea nimic. Cîteodată zicea rîzînd : „Ce s-ar *îl* făcut principiile dacă omul nu exista ?" El avea instinctul cîinelui către stăpînul său. Luţ cunoscuse pe Cheren, trecuseră împreună mulţi ani, se dedase sa-1 vază, să-1 auză, precum se dedă cineva să vază, să auză un canar, o mîţă, un cîne, şi într-atît încît nu putea sa fie mulţumit, fără dînsul. Astfel, ca să poată păstra

pe amicul său Cheren, se lăsa să facă cu dînsul ori va voi. ce

Vel, după ce zise lui Cheren că va merge la dînsul spre miezul nopței, se depărta şi-şi [tăie] o cale printr* grupele elegante de bărbaţi şi femei. El se opri deodată ca cum o idee neaşteptată veni să-1 lovească. Se uită în dreapta şi în stînga, şi zărind un june, îl cheamă si-i şopteşte :

— Cine e această damă ce sade acolo pe bancă ?

— E o damicelă, răspunse acesta, o fiinţă rară, în adevăr, atît prin frumuseţea lutului său, cît şi prin fru~ museţea sufletului. Fiica unui boier mare, nu prea bogat Educaţiumea sa a fost foarte îngrijită ; esite inteliginţa unui bărbat erudit sub forma unei fecioare- drăgălaşă. Biînde-tea sufletului său este boarea serei de vară, vorba ei este frametul florilor sub suflarea...

— Iacă poetul! întrerupse Vel pe tînărul ce întrebase.

— Cu toate acestea îţi mulţumesc de ştirea ce îmi daşi... O iubeşti ?

— O admir numai, răspunse cel din urmă.

— A admira este mai a iubi. Ia seama !...

— Se poate să se întîmple şi aceasta ; dar astăzi iubesc pe alta.

— Iubeşti pe alta ? răspunse Vel cu bucurie.

— închipuieşte-ţi !... Iubesc pe una ce se mărită mîne...

— Şi eşti nepăsător ?

— Negreşit, căci o iubesc pe ea ; dar nu pe mine.

— Atunci iubita ta face o partidă bună ?

— Iată ce crez, eu sunt prea tînăr...

— De cîţi ani eşti ?

— De şaptesprezece.

— Mai scrii versuri ?

•— Cîteodată.

— Scrie... vei merge departe... dar ia seama să nu te abaţi din cale. Cu cît vei avea mai mare merit, cu atît mai mult vei fi criticat. Oamenii fără talent se vor lua împotrivă-ţi ca să te doboare ; dar tocmai aceasta goană îţi va face renumele. Dumnezeu sau întâmplarea voit ca noi să nastem odată cu rădicarea la viaţă a n^»

i noastre. Misiunea noastră este mare, este sacră. *Lastă favoare ce am avut de a naşte în acest timp are datorii puterice totdeodată. Junia, sănătatea, viaţa, libertatea noastră sunt ale patriei. Caută să ajungem la locul ce ne este prescris, prin lucrare neîncetată. Să ne întărim sufletele prin suferinţă, cugetările prin studiu, inima prin- amor.

Vel zise cea din urmă vorbă cu oarecare timiditate, aruncînd o căutătură repede asupra damicelei despre care vorbise mai-nainte.

— Amorul, urmă el, dar curat, nobilat, sublim, este trebuincios în educaţiunea sufletelor acelor oameni cari se ofer patriei în olocaust... Nu uita niciodată că nu eşti al tău, ci al ţărei tele !

Astfel vorbi Vel şi trecu înainte.

Junele poet se uită după dînsul şi clătină din cap. „Tu eşti sărac, eu sînt sărac. Societatea ne depretuieşte pe amîndoi deopotrivă. Oare nu vom cădea sub loviturile ei înainte de a face ceva ?... Cîtă putere trebuie să fie in sufletul acestui om de cutează să învingă lumea trecutului !..." Astfel se gîndi junele Dem. Dară, dară, acest suflet a fost puteric. El a învins lumea trecutului şi dărâmăturile acestei lumi au căzut şi au zdrobit corpul lui. Şi nu s-a bucurat de fructul suferinţelor sele. Streinul a închis genele lui pe pămîntul exilului, nici o lacrimă nu a curs la plecarea lui din viaţă. O, doritori nebuni !

Dar oare aceste fiinţe nobile ce regener societăţile omeneşti sunt oare din această lume a cărei misiune este să se bucure de viaţă, sau sunt cugetările lui Dumnezeu ce vin aicea jos un moment şi se înturn repede în sînul părintelui lor ? întrebaţi pe *doritorii nebuni.*

Dem, după ce se preumblă încă o jumătate de oră, întîlni pe Elena cu maică-sa.

— Mîne te măriţi ? o întrebă el.

~ Dară, zise ea, o partidă bună, un bărbat de 60 de ^ şi milionar !... Voi fi scuzată să iubesc pe cineva îmi Place... închipuieşte-ţi să fi consimţit să mă iei ! Eşti un ?Pil, abia ai seaptesprezece ani, cînd eu am douăzeci si unei. îy

mărturisesc dar că nu am voit lîngă tine să joc ce bărbatu-meu viitor are să joace lîngă mine. După

cîţiva ani era să mă uiţi, să mă laşi. Acum însă mă ve" iubi ; vei veni să mă vezi în toate zilele.

La aceste vorbe Dem roşi de indignare.

El căzuse deodată şi fără veste din înălţimea cerului pe pămînt. Voi să zică ceva şi se înecă, instinctul n făcu să plece înainte, cîntînd între dinţi : Drom ! drom ! drom !

Să ne înturnăm la Vel.

Vel, după ce făcu cîţiva paşi, se înturna, stătu în dreptul unde se afla banca pe care văzuse frumoasa apariţiune ce încîntase acest suflet puteric. Ea era încă acolo. Vel aştepta să vază pe cineva care să îl prezinte acestei dame. Nu se arătă nimeni. El o privea în tăcere. Ochii săi plini de flacăre întîlniră ochii celei ce admira. Aceasta lăsă ochii în jos şi înturna capul, fără să poată a-1 ţine astfel.

— Să plecăm ! zise juna damă.

— Dacă vrei tu, să plecăm, răspunse muma ei. Cu toate acestea îmi arătai atîta dorinţă să mai şezi !...

— Nu mă simţ bine, răspunse ea.

Cele două dame coborîră aleea. La poartă le aştepta o trăsură. Viind, ele se urcară îri trăsură, ochii celei tinere întîlniră ochii lui Vel ce cobora ; dar astă dată căutarea lor era dulce şi melancolică.

TEATRU NAŢIONAL

Cel dintîi teatru ce se văzu în ţara românească fuse sub cei din urmă domni fanarioţi. Grecii, ce visau de cîtva timp la libertatea naţiune! lor, aruncaseră ochii asupra Principatelor Române, ca locul priincios pe care să rădice stindardul independenţei. Grecia era sclavă. Dar ea roşea să poarte lanţurile. Fiii săi cei vitregi, ce locuiau Fanarul, plecară capetele înaintea stăpînilor lor şi deveniră în a lor mînă unelte răufăcătoare pentru Grecia şi pentru toţi populii creştini. O parte din aceşti fii degeneraţi luară tronul Principatelor, şi nu ca să-1 ridice la înălţimea lui, ci ca să-1 slăbească şi ca să-1 supuie turcilor. Către acestea în mijlocul plantelor părăsite ce năbuşau frumoasa faţă a Greciei, începură să răsară acele flori de viaţă şi de libertate ce vor forma

jn viitor ghirlanda epocei trecute. Voi să vorbesc de rece[fii ai Greciei cari să răspîndiră în toate părțile lăturaşe şi atinseră pînă în sfîrşit inimile degradate ale fanarioților din Principate, cari le tolera cel puțin a prepara viitorul Greciei. Atunci să văzură în Principate oameni învățați precum Duca, Neofit şi alții ce răspîndeau luminele cu focul unui nobil patriotism şi rechemau românilor că Grecia nu este Fanarul, că libertatea sa nu este sclavia. Se văzu Fotino, trăgîncl în umbră istoria românilor, planul geografic al acestor părți de lume uncie era să nască libertatea Greciei. Ar fi zis cineva că însemnează tărîmul pe unde au să treacă falangele libertate! atît de nobile şi atît de nenorocite. Spiritul de viață intră pînă în palatul podestaților. Ei avură teatruri unde să reprezintară tragedii pline de spiritul de mărire şi neatîrnare. După aceste teatruri în limba greacă, veni opera germană de cînd în cînd, pînă la începutul epocei regulamentare, cînd Cîmpineanu şi alți români, scuturînd vălul îndoielei, voiră să dovedească că românii merit să aibă un teatru în limba lor.

Teatru român, din începutul său, aflā o piedică, în domnitorul țărei şi protectorii săi. A. Ghica iubea să auză limba română pe scena unui teatru. Dar ceea ce ar fi făcut să iubească acest teatru, ar fi fost să fie el fondatorul lui. Nu avusese această idee sau dorință şi prin urmare deveni o piedică teatrului român.

Popularitatea Cîmpineanului îl supăra. Astfel, ca să fărîme această popularitate, trebuia să înceapă a reforma teatrul național, ceea ce să şi întîmplă mai tîrziu. în acea seară să reprezintă la teatru *Bădăranul boierit* de Moliere. Sala era plină de popul si de funcționari ; familiile ce să ziceau atunci din clasa mare nu veniseră. Nu veneau niciodată, poate ca să facă plăcere domnitorului sau ca să pedepsască prin a lor lipsă o întreprindere care mai tîrziu era menită, prin răspîndirea luminilor în popul, să surpe trufia acestei clase ce nu avea nimic ca să creeze simpatii în popul.

*

Pînă a nu se rădica pînza, Dem intră în sală şi se aşeză pe o bancă lîngă Luț. Dem scrisese o mică poezie, care era destul, nemaiscriind nimic, să rămîie poet. Această poezie mişcase românii din Principate şi trecuse

peste Carpați, ducînd cu dînsa farmecul şi admirațiune tutulor. Astfel Dem deveni celebru în Bucureşti. Toti " întindeau mîna şi damele înturnau capul cu curiozitate să-1 vază.

— Ce eşti pe gînduri ? îl întrebă Luț.

— Inchipuieşte-ți, răspunse Dem, o fată ce ieri încă îmi zicea că mă iubeşte şi mîne se mărită !

-— Numai atîta este ?

— Ce fel atîta ? Dar cred că este destul...

— Ascultă, copile, adaogă acest filosof extraordinar Tu ai să fii neferice în viață şi nu va fi vina mea. Cine ți-a zis să-ți închipuieşti o lume ideală ? Mă prind cu tine că dupe ce vei trăi, vei suferi, vei cunoaşte pe oameni cum sunt, vei cerca ura şi disprețul lor, vei păstra încă iluziuni despre dînşii ! Şi tu eşti un doritor nebun ! Nu sunt atît de vătămători omenirei oamenii pe care legile îi osîndesc la moarte, cît sunt aceşti doritori numai, adică acei oameni ce ne fac să păstrăm iluziuni despre lume.

Eu mi-am tras socotelile cu lumea de la început. Astfel ştiu cu cine am a face, nu-mi perd pe fiece zi, pe fiece oră iluziunile mele, căci nu am ce perde. îmi vorveşti că o femeie te-a înşălat. Omul e născut să înşele şi cînd nu are pe cine înşela se înşală singur pe sine. Orice om pe pămînt este un aginte de destrucțiune pentru semenii săi ; este viața ce devoră viața ca peştele ce devoră peştele. Tu ai stofa din care se fac oamenii ce atrag asupră-le ura celoralți. Ia bine seama, ura va purcede din meritele tele.

Oamenii vor crede că tu ai venit între dînşii ca să le răpeşti o parte din gloria lor, din numele lor, şi vor cădea asupra ta ca să te ucigă. Ei îți vor ierta însuşi crimele, însă nu-ți vor ierta meritul. Fiecare va *crede* că l-ai răpit de la dînşii. Fiecare va crede că numai pentru dînsul cată să fie în lume un loc. Societatea^ omenească este ceea ce este o adunare de cîni, o luptă continuă ; cuvîntul luptei : interesul.

— Nu mai e dar nici o speranță pentru lume---

— Dară, este încă, dar ea se află numai în i^ı^. poeților şi acelora pe cari eu îi numesc doritori neu ^ La noi sunt mulți de aceşti doritori nebuni, între

,,văz că şi tu eşti unul. Pentru ce vei să am speranţă pentru lume? Totul ia prefacere pe pămînt; nimic nu \, îmbunătăţeşte. Ai văzut vreodată o spirală ce o în-J,,ci necontenit şi necontenit priimeşte formă nouă? j,tă imaginea lumei! Doritorii nebuni nu vor schimba ,iciodată natura omului! Oricare ar fi prefacerile ce ar lua societăţile omeneşti, omul va rămînea totdauna o fiinţă fără scop, fără să se înţeleagă. Viaţa lui va fi totdauna supusă unei suflări de vînt; va rămîne egoist, invidios, înşelător, va rămînea om şi va sfîrşi într-un mormînt.

Nu sunt două feluri de rele în lume, precum au putut zice unii, rele de la natură, rele de la oameni; un singur fel de rele este. Şi purced de la natură. Nu-mi vorbi de voinţa şi libertatea omului; această voinţă, această libertate sunt ele înseşi sclave ale condiţiunei existinţei omeneşti. Omul nu poate să domine patimele sele mai mult decît ar putea să comande morţii. Cuvîntul, el însuşi este supus patimelor omeneşti. Crede, copile, lumea nu merită să se sacrifice cineva pentru fericirea ei. Chiar atunci cînd ar fi un mijloc să se îmbunătăţească, acea îmbunătăţire nu preţuieşte necazul ce am încerca luptînd ca să o prefacem.

Tu ai iubit sau ţi-ai închipuit că iubeşti şi te iubeşte o femeie, ai cules toate florile viselor tale de poet, ai făcut o ghirlandă şi ai pus-o pe capul acestei femei şi ai zis: iată un Dumnezeu! Tot astfel făceau şi preoţii egipteni sacrînd un bou, un cîne, o mîţă. Tu ai sacrat o vacă. Nu-mi vorbi de superioritatea speciului omenesc asupra celoralte. Tot un lut şi tot o suflare. Facultăţile noastre vor fi poate mai dezvoltate, iată tot; o femeie nu este mai mult decît o vacă, nici un om mai mult decît un bou; femeia ce ai iubit nu s-a schimbat; este ce a fost totdauna, a aruncat numai cununa de iluziuni ce tu îi puseseşi pe frunte.

Dem se uită lung la dînsul, apoi zise:

Eşti ignorant. Cînd un om cugetă astfel, meditează o crima.

Luţ surîse, ridicînd umerii. Dem urmă:

rp JD-ta tăgăduieşti, urăşti şi despreţuieşti Universul. urăşti, te despreţuieşti însuţi care eşti o consecuinţă

a totului. Tăgăduieşti morala, dreptatea, adevărul, Dumnezeu şi progresul lucrurilor omeneşti ; doctrina d-le esto periculoasă, tinde a schimba lumea într-un cîmp de sîn^ de despoliu.

— Nu crede. Societăţile omeneşti sunt bazate pe interesele reciproce. Aceste interese sunt cari păstrez armonia, iar nu morala şi religiunea... Eu tăgăduiesc tot şi pe mine însumi, căci nu înţeleg nimic. Dară, dară, Înţeleg un lucru către acestea : sînt în lume, deci trebui să trăiesc. Voi să zic că trăiesc ferice. Care este fericirea acestei ţărîne organice ce se cheamă om ? A mînca a dormi, a lucra. Ceea ce toate vitele fac ; pentru oameni fac această diferinţă că ei trebuie să rnănînice bine, să doarmă uşor, să lucreze moderat. Iacă religiunea mea. La marginea vieţei un mormînt ne aşteaptă pe toţi, regi si sclavi, bogaţi şi săraci, despoţi şi martiri. Dincolo de mormînt nu mai este nimic, materia singură se înturnă la pămînt, şi ferice acela al cărui lut nu se schimbă în broaşte. Rîz de toţi acei doritori nebuni ce alerg după putere, mărire, bogăţie, în fine după o idee, şi pururea lumea, mai proastă decît dînşii, le dă numele de geniuri ; geniul lor este să nu ştie că sunt proşti.

— Atunci cum faci parte dintr-un cerc de bărbaţi ale căror cugetări, simţiminte şi tendinţe îţi sunt de natură contrarie ?

— îţi voi răspunde foarte lesne. Capul meu e rece, inima mea bătrîna ; îmi place să simţ lîngă mine aceste capete şi inimi calde. Cu cugetările, cu simţirile lor copiloase mă înfrăgejesc. David, la bătrîneţele lui, căuta această frăgezime în braţele unei fecioare tinere ; eu o caut în sînul acestei societăţi de doritori nebuni. Va veni un timp cînd vei gîndi, vei simţi, vei vorbi ca mine. Nu este nici unul din aceste suflete tinere care să nu se spargă, zdrobit de durere, că nu este mijloc a ajunge la ţelul său, nici unul. îmi fac de astăzi o plăcere teribilă, ce am să gust în timpul cînd ei vor perde credinţele lor, căci nu m-au ascultat. Dacă eram ursiţi a mai naşte odată în lume aş fi făcut ca dînşii. Dar omul nu se naşte de două ori, toate se curm în mormînt, şi nior^ mîntul poate să se deschiză pentru noi la fiece oara.

aceea caută a ne bucura neîncetat de toate plăcerile, de toate voluptăţile lumei.

— Eşti spiritul demonului !

— Nu ! Sînt om, nu fac nimănui rău. Fapta cea bună nu-mi este streină. Tăgăduiesc, urăsc, dispreţuiesc şi aştept moartea desfătîndu-mă.

— Atunci numai pe tine te admiri, şi dacă este astfel, admiri pe Dumnezeu, căci tu eşti făptura sa, prin urmare te contrazici.

— Nu ţi-am zis că mă admir pe mine, dimpotrivă,, mă dispreţuiesc, dispreţuiesc făptuitorul şi fapta. Doritorii nebuni se admir pe ei înşişi, ei sînt egoişti, ei se gîndesc la dînşii ; în planurile lor de a îmbunătăţi lumea ei gîndesc la dînşii : a-şi face un nume strălucit. Regele ce face dreptatea se gîndeşte la dînsul, patriotul ce geme la vorbe de mărire naţională se gîndeşte la mărirea numelui său, martirul ce moare pentru o idee mare, murind se gîndeşte la dînsul. Inamicii lor sunt toţi aceia ce îi opresc a se gîndi la dînşii, sînt dar egoişti mici. Eu nu sînt asfel, eu nu mă gîndesc la mine, nu poci să admir, să iubesc ceea ce dispreţuiesc.

— Dar eu aş dori ca mulţi să se gîndească la triumful numelui lor, făcînd să triumfe dreptatea, patria, adevărul.

La aceste vorbe Luţ se simţi turburat, către acestea nu îşi perdu şartul.

— Dreptate, adevăr, patrie, răspunse el, iacă nişte nume născocite de oameni ca nişte arme spre a se combate unii pe alţii. Ce este dreptatea ? Este dreptatea lui Dumnezeu şi dreptatea oamenilor. Dreptatea lui Dumnezeu, vei zice ? El însuşi este nedrept. Priveşte această «urne de care am vorbit şi cercetează-o bine. Ce vei 2jce? Că Dumnezeu este bun şi rău, sau că Dumnezeu ^ diavolul au lucrat în companie la facerea lucrurilor. Preptatea omenească ? Fiecare om o înţelege din pun-ul său de vedere, omul e nedrept el însuşi. Legile oamenilor sunt rezultatul intereselor unui om sau unei cla$e puternice, de multe ori a spiritului unei epoce, fie^are strigă numele dreptăţei, cel ce are drept şi cel ce uare, şi fiecare o loveşte. Patrie ? Este o ficţiune poe-

tică, este familia în care o parte mai mare de oameni reuniţi în aceleaşi interese şi preparaţi totdauna a lovi o altă parte, a despoia ori a se apăra de a fi despoiată • este asemenea o născocire a tiranilor, poetizată, straiul cită, cu care fac să se uite tirania.

— Eşti un spion de poliţie ! strigă Dem cu dispreţ

— Nu sînt spion de poliţie ! răspunse Luţ cu sînge rece. Ce este un spion ? Un om care îşi face datoria Toţi suntem spionii ideilor sau oamenilor cu cari gîndim, simţim, lucrăm ; toţi înşelăm sau trădăm pe semenii noştri ce ne înşăl şi ne trădez, de la regi pînă la cei din urmă supuşi, căci orice om îndată ce naşte declară război la un alt om. Sînt mai rău decît un spion un spion poate să crează încă în Dumnezeu, patrie, virtute, onoare, eu nu crez în nimic, nu iubesc nimic, si vezi e ceva mai crud şi decît aceasta şi acest ceva este că nu mă turbur de fac bine sau rău. Sînt mai mare decît lumea, mai drept decît Dumnezeu.

— Eşti nebun !

— Nu-mi vorbi de înţelepciunea omenească !

Pînza se ridică atunci şi cei doi convorbitori fură nevoiţi să tacă. Actul întîi se curmă în aplaude. Cînd căzu pînza, Dem se sculă şi ieşi ; sufletul său impresionabil primise o lovitură tot atît de tare, prin vorbele lui Luţ, pre cît fusese lovitura ce primise prin trădarea Elenei. El simţea trebuinţa de a-şi întări sufletul cu cugetări consolatoare, şi oriunde îşi înturna ochii nu vedea nici un suflet care să-l înţeleagă, în care să reverse sufletul său ; oriunde îşi arunca ochii nu vedea decît oameni ce păreau că îl despreţuiesc. Şezînd la uşa teatrului, pe gînduri, văzu deodată intrînd pe Elena cu maică-sa şi cu viitorul ei soţ. Inima lui bătu cu putere. Un simţimînt ce nu cunoscuse încă se deşteptă în inimă-i. Era gelozia- Aceste trei persoane urcară scara teatrului şi intrară într-o loje.

Dem voi să-i urmeze, dar se opri în cale, apoi s întoarse în sala teatrului să ochească pe ingrata sa- Aceasta îl văzu şi înturnă capul, aruncîndu-i o căutură plină de trufie.

„Ce voi face ? se întrebă el. Mă despreţuieşte. & nu se uită spre mine !... îmi voi răzbuna !" Apoi g*

ju-se încă, adaogă : „Dar oare nu are dreptate ? Ce va „[ce viitorul său soț ? Cînd va fi singură, îmi va întinde jnîna... Iată că adoratorul ei iese din lojă ! Mumă-sa îl însoțește, negreșit să duc într-o lojă vecină să vază pe cineva. Elena e singură... să-i vorbesc..."

Gîndind astfel, el să răpede afară din sală, urcă scara, intră în lojă. Dar pînă să facă această cale, ginerile Elenei se înturnase în lojă. Pozițiunea lui Dem era critică, el se afla nas în nas cu un om pe care nu îl cunoștea.

—- Te-ai înșelat asupra numărului lojei, negreșit ? întrebă Elena.

Această întrebare dezmetici pe Dem care să retrase, făcîndu-și scuze.

•— Mă gonește, zise el. Apoi se coborî în sala de fumare. Aici întîlni pe Vel.

— Cum merg amorurile ? îl întrebă acesta.

— Luț are dreptate, lumea este o peșteră de trădători...

— Sufletul tău e turburat, dragă copile, îi zise Vel... De ce urăști lumea înainte de a intra într-însa ?

— Am călcat pe cea dintîi treaptă și doresc a mă reîntoarce.

— Ceea ce zici arată un suflet slab. Te-ai întrebat vreodată cine ești ? Unde te duci ? De cînd servul își însușește dreptul a se înturna din cale unde îl trimete stăpînul său ? Tu ai o misiune pe pămînt, cată să o împlinești. Crezi că Dumnezeu ți-a dat inima ca să urăști pe semenii tăi, talentul ca să cînți cîntece de moarte pentru omenire, viața ca să o sfărâmi cînd vei voi tu ? Tu nu ai nimic al tău ; ești depozitarul unor facultăți sacre de care ai să dai seama într-o zi ce ai făcut cu dînsele. Darea de seamă va fi aspră, căci va fi cerută de inamicii tăi ; ei o vor cere numelui tău, memoriei tele ; ai gîndit tu care este misiunea ta în lume ? Dară, noi avem ° misiune aicea jos, viața este o datorie ; candela se consumă luminînd pe ceialți, viața noastră este a patriei, a ^anităței. Patria suferă, lumea suferă ; ferice acela ce Poate să îndulcească durerile celoralți ! Iată misiunea noas-ra Pe pămînt, misiunea mare, nobilă, generoasă ! Oamenii e elit cu imaginațiuni puternice au trecut pe fața lumei,

ca vijeliile ce zguduie şi surpă tot ce întîlneşte, lăsînd în urmele lor dorul şi dezolaţiunea. Prea egoişti, ca să se gîndească la semenii lor, au cîntat suferinţele lumei pe tonul paserilor cobitoare, au ucis speranţa în suflete au revărsat un nou venin în rănile omenirei, i-au nobilat egoismul, abaterea, laşitatea. Ei au lucrat pentru tirani fără să se îndoiască. Au trădat misiunea lor. Dar acest nor a trecut, soarele speranţei se ridică pe lume credinţa îşi reia sceptrul său, lumea întinereşte în noile credinţi de mărinimie. Ascultă, voi să te smulg din şivoiul ce umblă să te răpească, ce răpeşte, înghite pe toată această tinerime fără o ţintă serioasă în viaţă. Vino aici duminica viitoare, voi să te prezint la o societate de oameni cari s-au însărcinat cu mîntuirea neamului.

— Societatea de regenerare ? A conspira în întunerec, nu voi, nu este mărinimos. Această idee mă înfioară.

— Noi conspirăm în întunerec, este adevărat, dar vom lovi la lumina soarelui. Îmi place însă acest simţimînt cavaleresc. El vesteşte o inimă măreaţă. Nu conspirăm ; avem o şcoală unde învăţăm toţi a ne sacrifica pentru patrie. Tu îţi vei păstra voinţa ta, nu ai să iei nici o legătură cu noi.

— Nu voi î repetă Dem, distract.

— Te sperii de mărirea sau micşorarea faptei tele ?

— De una şi de alta.

— Ascultă, adaogă Vel, tu nu ai legături cu nici o partidă politică ; eşti liber a veni la noi, nu trădezi pe nimeni. Iată cum îţi voi răspunde la micşorarea faptei. Cît pentru mărirea ei, îţi voi vorbi mai lung.

Ştii tu *ce* este această societate în care trăieşti ? Nu, neapărat, tu nu ai trăit încă ; nu o cunoşti, o vei cunoaşte mai tîrziu ; pînă atunci, îţi voi da o slabă idee-

Această ţară este îngenucheată înaintea streinilor; îngenucheată înaintea unei clase aristocratice. Aceasta clasă nu are mărire, nu are patriotism ; afară : plecata, umilită, tărîtoare ; în întru : trufaşă, arogantă, tirană. A domni, a se înavuţi, cu preţul umilinţei, trădărei, ea recheamă originea ei, această lavă de fanarioţi ce căz^ peste ţară în timpii trecuţi. însemnează bine că niH vorbesc de boierii români, însemnează bine că nu facem

,ăzbci de clasă la clasă. Ceea ce voim a face este urmarea luptei naționale între boierii români şi greci. La anul 1817 se curmă această luptă memorabilă între români şi greci, prin învingerea celor dintîi.

Exilul, închisoarea, ruinarea şi moartea urmară acestei învingeri asupra boierilor patrioți. Din cînd în cînd învinşii rădicară fruntea spre apărarea drepturilor patriei, dar fură zdrobiți de fanarioți. în anul 1821, Tudor, acest abur ieşit din sîngele românilor ucişi pentru patria lor, se rădică cu încetul, se îndeasă, tună şi fulgeră pe vrăjmaşii patriei. Turcia ea însuşi fuse nevoită în urmă să respingă pe fanarioți. Naționalitatea noastră a triumfat. Dar aristocrația fanariotă urmează lupta moştenițiîor lor în contra românilor. Regulamentul Organic îi dă o putere mai mare ; împămîntenirea ei, schimbarea numelui de fanarioți în români o întăreşte şi mai mult. împămîntenită, schimbată în nume este greu a o lovi în numele naționalității. A sparge privilegele acestei clase este a o sfărîma, prin urmare a asigura triumful național. Popolui se lumină, celealte clase murmur. Privilegele celei dintîi clase supăr maioritatea țărei. Această clasă privilegiată nu poate să hrănească aceste privilege prin fapte naționale ; din contra, ea le compromite, prin simpatiile către streini. Această aristocrație antinațională, modernă, regulamentară se clatină din toate părțile. Ea nu a ştiut să se întărească, cel puțin, lărgind cercul său cu elemente mai sănătoase, mai vii, din popol. Egoismul ei a făcut-o să-închiză cercul şi să lîncezească înlăturată. O revoluțiune națională şi democratică să pîrguieşte în viitor. Toate elementele exist, trebuie alăturate, combinate. *Autonomia, țărei, egalitatea tutulor românilor înaintea legilor,* şi lupta tradițională, lupta cea mare moştenită de la străbuni, va fi cîştigată de țară, învinşii vor fi învingători, şi boierii români periți în această luptă vor fi răzbunați cu patria lor.

Vino cu noi, nu te da înapoi. Dumnezeu a pus în ^ne spiritul său, te-a însemnat a fi o piatră din templul ce are să se rădice... Locul tău va rămînea desert la acest templu ?

Toate acestea sunt bune, răspunse Dem ; dar eu nu voi să intru cu voi pe această cale.

— Ai vreun cuvînt a-mi da ?

— Cuvinte ? răspunse Dem, gîndindu-se la vorbele lui Luț : „Lumea nu merită să se sacrifice cineva pentru dînsa."

— O femeie zici că te-a trădat, adaogă Vel, aceasta te descuragează, vezi toate lucrurile în rău. Lumea este rea ; patria un iad. Ei bine ! aceasta ar trebui să-ți dea tărie, să te hotărască. O femeie te-a trădat, cine este această femeie ? Această femeie este o mlăstară din această clasă privilegiată, nu putea să ți se întîmple altfel. Tu ești coborît dintr-o familie istorică, dar familia ta a fost învinsă de fanarioți, s-a ruinat și a dispărut în popor. Astăzi ești un copil al poporului român. Ceea ce te-a trădat este o mlăstară clin această clasă privilegiată, elegantă, avută ; a putut să te asculte în particular, să-ți surîză ; dar în lume ea nu poate să-ți întinză mîna fără să crează că s-a înjosit. Cercul în care trăiește ar afla acolo un subiect de rîs. Ea roșește să spuie că te iubește, roșește a spune că te cunoaște, roșește a pronunța un nume pe care nu se pronunță în adunările lor. Dacă această clasă ar fi lovită, totul ia altă față. Toți vor fi deopotrivă înaintea legilor, și această egalitate are înrîurire asupra datinelor. Iată dar un cuvînt mai mult să vii cu noi. O iubești ? Fă-te egalul ei. Vei să fii egalul ei ? Vino cu noi, timpul de acțiune nu este departe.

Aceste vorbe impresionară pe Dem. Umbra răzbunărei trecu pe dinaintea ochilor săi. Deodată o văzu coborîndu-se... cu promisul ei.

Această vedere îl turbură, mări gelozia lui. „Îmi voi răzbuna", își zise el.

Era aproape să primească propunerile lui Vel, cînd amanta crudă, trecînd pe lîngă dînsul, îi aruncă o privire plină de cochetărie. Această privire schimbă din nou gîndurile lui Dem.

— Nu-ți zic încă nimic, răspunse el lui Vel... și se despărți repede. Abia acesta plecă și un particular se apropie de Vel.

— Ce a răspuns ?

— Se sfieşte încă, zice că el nu va să conspire, că nu este o mărinimie a conspira.

— Aceasta e frumos din parte-i.

— I-am expus pe scurt planul nostru. E prea tînăr, a trăit prea puţin, ca să înţeleagă trebuinţa regenerărei. Voi atinge altă coardă.

— Care ? întrebă omul.

— Voi să-1 fac cunoscut cu această societate. Să-1 pui sub loviturile despreţului ei. In curînd va fi un bal la H... Voi face să-1 invite.

— înţeleg ideea, răspunse omul, dar eşti sigur că va veni ?

— Sînt. O femeie ce el iubeşte şi care îl despreţuieşte va fi acolo. Ii voi spune aceasta.

— Fă ! mai zise omul, acest june este trebuincios.

Apoi plecară de aici amîndoi. Cel din urmă particular era Cheren, pe care îl cunoscurăm pe dealul Mitropoliei.

CARTEA II

Bucureştii are mulţime de mahalale, în toate laturile sele. Aceste mahalale, deşi fac parte din capitală, se deosibesc de dînsa, atît prin fizionomia lor, cît şi prin datinele locuitorilor. Ele sunt nişe întinderi nemărginite de grădini ; fiecare grădină cu căsuţa sa, cu curtea sa. Stradele pavate pe alocuri, altele nepavate, altele cu şosele de pămînt şi cu şanţuri pe de lături. Îngrădirile în mare parte sunt de uluci, în mare parte de nuiele, în mică parte de cărămizi. Casele cele mai multe mici, cu pridvorul de lemn, învălite cu şindrile ; altele mai mari, cu un cat şi cu beciuri cu învelitori ţuguiate şi şindrilite, cu pridvoare ce au comunicare cu scara şi cu sala de intrare. Toate au aceeaşi formă : în dreapta sălei, camera ; în stînga, camera ; în fund, o cameră care se numeşte *sacnasiu.* Acest sacnasiu dă totdauna spre nord Ş* Pe o grădină. Asemenea case să găsesc la cei vechi, la §reci şi la romani, se găsesc, în zilele noastre, în părţile Orientului locuite de turci, mai ales în Turcia europeană, in Asia Mică. Acolo sunt de lemn, la români sunt de că-

rămizi ; acolo sunt învelite cu olane, la români cu sita şindrilite. Către acestea, de la un timp încoace se înalt în aceste mahalale un fel de case cu un cat, a căror vedere este plăcută, şi a căror împărţire este comodă locuitorilor, un fel de case ce se văd în Austria, în satele unde locuitorii oraşelor mari se duc vara să locuiască.

Afară de toate aceste case, sunt încă mulţime de şandramale de scînduri sau paiente, puţin rădicate de la pămînt, învelite cu olane, alăturate totdauna de strade şi care serv de cîrciumi, hanuri, băcănii etc. Este tot ce poate fi mai dezgustător.

In mahalale stradele sunt puţin umblate de trăsuri, numărul trecătorilor pe jos meseriaşi, dulgheri, zidari, lucrătorii de clădiri, oameni si femei precupeţi,"-vînzătoare de legume, de lăpturi, birjari, dorobanţii ministerilor, negustoraşi de încălţăminte, de frînghii, de abale, pînzeturi, numiţi braşoveni, covaci, bărberi, băcănasi, locuiesc aceste mahalale. Ele s-au lăţit încă prin adaosul unei noi poporaţiuni de ţărani ce altădată doseau peste Dunăre ca să scape de greutăţile condiţiunelor de clăcaşi, şi acum vin şi se alătur de mărginele capitalei uncie cumpăr locuri şi clădesc un fel de case dizgraţioase.

Intr-una din aceste mahalale, numită Olteni, este o mică biserică, biserica mahalalei. Fiecare mahala are bisericuţa ei. Aceste biserici sunt mirene sărace, fondate de cîte un particular ; unele din contribuiirea locuitorilor locului. Biserica Oltenilor este fondată în anul 1722 de Nicolau protopopul şi de Constandin vătaful. Hramul ei este *Adormirea Maicii Domnului.*

O luptă memorabilă se întîmplă aici pe la anul 1821, august 7, intre turcii ce o încongiuraseră şi cîţiva arnăuţi şi români ai Savei, ce se apărau din întrul ei. Biserica a trebuit să sufere. Turnurile şi tot ce a fost lemn a ars, zidurile mai s-au surpat de tunuri. Logofătul de divan Minai Piron, fiul lui Radu, a reînălţat această biserică, a adăugat încă un hram, acela al *Înălţării şi ^ soborului sînţilor îngeri,* fiind domn ţărei Grigoriu Ghica şi mitropolit chir Grigoriu, 1823, noiemb. 12.

La începutul său, această biserică era un compozit de mai multe stiluri ; stilul doric, corintian se amestecau în coloanele de piatră în număr de opt ce se vedeau

.;orijinind amvonul sau vestibulul de la intrare ; stilul bizantin şi arab amestecat pentru restul ei. Patru coloane dorice, patru corintiane. Patru mai simple, patru ^ai înflorite în capitole. Aceste coloane erau supțiri şi pitice. Amvonul era strimpt. La dreapta era zugrăvit iadul, la stînga raiul, sau mai bine purgatoriul ; pe partea iadului se vedeau mulțime de diavoli, negri, goi, cu coarne lungi, cu coadă încîrligată ; oameni, femei despletite, rău desemnați. Prin mijlocul iadului să vedea un foc ce curgea ca un rîu, poate focul ghenei ; în acest sivoi de foc apăreau • oameni şi femei dezbrăcați, dar cu pielea atît de groasă că nu îi frigea focul ! Capete tăiate, mîni, picioare ; mai mulți draci respingeau cu osia în foc pe toți păcătoşii cari voiau să iasă.

Afară din acest şivoi de foc era un om şi o cumpănă. Omul era ținut de păr de un diavol. Acesta era un biet băcan care vînduse lipsă. Mai sus era o cumpănă, într-o parte a cumpenei erau puse mulțime de pietre şi peste pietre se atîrnaseră mulțime de diavoli ; în partea dimpotrivă, un om drept pusese o batistă subțire ; batista dreptului atîrna mai greu decît pietrele şi toți diavolii. Mai dincolo venea alte grupe, alte pedepse, unele subiecte ce le vedem în iadul lui Dante şi care a cătat neapărat a se inspira din tradițiunea poporană. Sus de tot se vedeau doi regi : Alexandru şi Dariu. Nu ştiu pentru ce aceşti doi ? Poate pentru că aceşti doi au trecut Dunărea să se bată cu sciții sau geții ce locuiau aceste locuri ? Aceşti cloi regi sunt încoronați şi îmbrăcați.

La stînga se vede o cîmpie, cu arbori, cu munți, cu văi, cu ape, cu plante. Intre alte subiecte, să văd mironosițele cele înțelepte şi cele nebune, acelea a căror peşteră se arată închinătorilor încă astăzi la un loc în rîpă, între Erihon şi marea Asfaltidă.

Să mai vedem alte subiecte din *Biblie.* Copii dedați a urî pe diavoli scoseseră cu cuie ochii acestor draci a doua zi după ce să zugrăvise amvonul.

îndată ce intrai în biserică, întîlneai un fel de despărțire, tindă. Această tindă era deosebită de întrul bisericei prin doi stîlpi groşi de cărămidă zugrăviți cu medalioane în care se vedeau cîte un bust de sînt. La

dreapta şi la stingă, pe cei doi păreţi, erau zugrăviţi mai mulţi sînţi, în picioare. Bolta de sus purta o medalie mare în care să vedea un Crist. Asupra uşei bisericei era zugrăvită biserica pe care o ţineau doi inşi cu cîte o mînă ca o colivie ; aceste persoane erau fondatorii bisericei, Nicula protopopul şi Constandin vătaful. Cel dintîi în partea dreaptă ; cel din urmă în partea stingă.

îndată ce treceai de aceşti doi stîlpi, intrai în mijlocul bisericei ; d-asupra o boltă care se urca şi se sfîrşea, strimptîndu-se d-odată din cauza unui turn ce se ridica peste bolta cea mare, el însuşi scobit şi boltit. în bolta acestui turn, într-o altă mare medalie, era alt portret al lui Crist. în dreapta şi în stînga biserica făcea două pîntece şi forma un rond. Aceste două pîntece erau ferestrile. Lumina intra pe două fereşte lungi. Două mari sfeşnice de fer, la dreapta şi la stînga iconostasului, aşezat alături cu linia uşei altarului spre dreapta. Catapeteasma bisericei era de stejar sculptat cu multă artă. Altarul avea trei uşi, între aceste uşi se vedeau icoane mari. Acolo unde erau cele două sfeşnice mari, biserica începea a se strimta. La aceste două colţuri erau jeţurile celor doi cîntăreţi. Scaunul domnesc era îmbrăcat în roşu, la dreapta intrînd în rond, în capăt; scaunul mitropolitului, îmbrăcat în negru, dupe al domnului. Dar este constatat că niciodată, nici domn, nici mitropolit nu au venit la acea biserică.

Altarul se compunea de un prestol de piatră. în fund, o fereastă ; la dreapta, un dulap în zid unde se păstrau sfitele şi cărţile ; la stînga, înaintea unei fereşte mici, un cămin unde se păstra cărbuni de lemn aprinşi, în cenuşe, pentru cădelniţă. Acolo era aliniată cădelniţa de argint.

în cea dintîi intrare a bisericei era locul lăsat femeilor ; în a doua, în rond, locul bărbaţilor. Altarul era oprit tutulor, afară de servii religiunei şi copiii inocenţi piua la o vîrstă oarecare.

Biserica avea două turnuri ; unul mai mic asupra vestibulului, unde erau clopotele ; celalt, mai mare, asupra rondului ; ferestele pretutindeni erau îngrădite ^cu feare, poarta bisericei de lemn de stejar foarte gros căptuşită cu fer.

Vorbim despre aceste amănunte fiindcă avem a duce aici pe cititori în momentul asediărei de turci a acestei biserici.

COBORITORIT LUI NICOLA PROTOPOPUL

In seara anului 1821, august 16, o seară frumoasă de vară, un cer senin, încununat de stele, lumină de lună, o lină suflare de vînt. In mahalaua sînților Apostoli, între biserica ce poartă acest nume, de la zidurile ei despre sud-vest, unde se mărginesc cu o mică stradă ce merge la rîul Dîmboviței, şi între o mare stradă ce, plecînd de la poarta chioşcului altădată d-asupra portei caselor Dudescului, merge la podul după Dombivița, în nişte case înşirate pe strade, ca un han, formînd mai multe prăvălii şi apartamente. Intr-unul din aceste apartamente, acela ce se învecineşte de monăstire, bătea la o uşă, oarecum cu sfială, un om îmbrăcat ca arnăuții. La brîu avea două pistoale poleite cu argint şi înfipte într-un şal. La dreapta brîului un iatagan lung, ce strălucea la razele lunei. Ar fi crezut cineva că este poleit cu aur şi înțesat cu petre scumpe. In mînă o şişinea ghintuită. La cap era legat cu un şal verde. O fustanelă albă, un ilic cusut cu fir şi cu manele înfirate şi crăpate, poturi de postav albastru subțire sub cămaşă ; cu ghetre negre cusute cu fir şi cu bumbi de argint mari cari le închideau într-o parte. în sfîrşit, un costum arnăuțesc care suferise oarecare schimbare. Acest om părea de treizeci şi cinci de ani, barba rasă, mustățile castanii şi puțin lungi acopereau cu părere de rău o gură mică ce încadra nişte dinți albi şi potriviți. Capul său legat nu era ras, dar era tuns. Ochii negri, plini de foc, nasul potrivit, fruntea lată se perdea jumătate sub turban. Gene şi sprîncene castanii închise, şi nici prea stufoase, nici rari. Fața lui palidă, fruntea încrețită şi căutătura puțin posomorită.

Un arnăut în acea zi în Bucureşti, cînd chehaia-bei °eupase capitala cu oştiri turceşti, era ca o căpriță în ᵛ¹2unia tigrului. Turcii furnicau pe strade. Către aces-

tea, el întîlni mai multe patrule, schimbă cîteva vorbe cu ele şi trecu înainte. Să băgăm de seamă două lucruri El poartă turbanul verde ce nu este iertat să poarte decît musulmanilor cari se cobor din viţa profetului sau a unui martir mahometan. Pe urmă, el nu salută ca creştinii, ci ca musulmanii. Zice : Seleam-alechim ! Un creştin nu cutează a zice aceste vorbe.

Dar sînt arnăuţi musulmani. Poate să fie unul din acei arnăuţi veniţi cu oştirea turcească ? Un arnăut de ai bimbaşei Savei nu ar cuteza să umble pe stradele din Bucureşti, ar fi ucis de cel întîi turc ce ar întîlni. Arnăuţii Savei sunt vrăşmaşi turcilor, cu toate că chehaiabei a promis lui Sava să-i facă graţie lui şi tutulor ce serv sub dînsul.

— Cine este ? răspunse o voce tremurătoare de femeie, fără a deschide uşa.

— Eu, Preda, răspunse arnăutul.

Uşa să deschise şi să reînchise. Ce se trecu acolo nu se ştie. Se auziră nişte strigăte, femeia leşinase şi căzuse în braţele arnăutului.

Patru ore după aceasta, să intrăm în acest locaş. O cameră largă, două fereşte spre stradă. La stînga, intrînd, lîngă zid, un pat lung ce mergea pînă lîngă o sobă de zid la păretele curmeziş, în care se făcea o altă uşă. Lîngă sobă, pe un pat un leagăn de lemn, în leagăn un copil de un an, care dormea şi surîdea. Nu departe de copil, un om cu picioarele în jos, şedea pe marginea patului. Acest om era arnăutul ce văzurăm decuseară bătînd la uşă, dar acum părăsise armele, aruncase turbanul. O femeie sta în genuche înaintea lui. O candelă lumina în casă şi arăta pe faţa acestei femei două rîuri de lacrimi. Ea ţinea fruntea pe genuchii acestui om. Buzele ei sărutau minele lui. Femeia era ca de douăzeci şi cinci de ani. Era frumoasă ; un păr bogat, castaniu, împletit într-o singură viţă, se lăsase pe spatele ei şi îşi odihnea vîrfurile pe scândurile camerei. Ochii mari, cafenii închişi, umbriţi de gene lungi castanii ; sprîncene îmbinate şi dese. O gură mică, buze rumene, dinţi, albşi mici, faţa palidă şi peliţa albă ca laptele, delicată Şi fragedă totdodată, mîni mici şi albe, braţele grăşeioare de la mîni în sus, fruntea ieşind cu fală din valurile

ᵣₒₐmei sele ; nasul într-o frumoasă armonie cu trăsurile :jc;urei sele ; astfel era această femeie.

' Să spunem mai curînd : ea era soţia acestui om. Acest om era singurul coborîtor din protopopul Nicolae, ₗiₙul din cei doi fondatori ai bisericei de la Olteni. între protopopul Nicolae şi acest om, fusese tatăl acestui din urmă, fiu' protopopului. Dar acela murise, tăiat de un jₒᵢᵣᵢa fanariot ce îl bănuise că umblă să răscoale poposi. Fiul său, rămas orfan, dar cu o mică avere ce abia îi ajungea să trăiască, făcu un roman în junia sa. Se înamorase de fata unui grec clin Fanar ce era vistier mare ; ajunsese să fie iubit. Avea atunci optsprezece ani. într-una clin zile, el întîlnise pe vistierul Ianachi, părintele iubitei sele, şi, fără mai multe vorbe, îi zise :

— Dă-mi de soţie pe fata dumitale. Ea mă iubeşte.

— Te iubeşte ! răspunse grecul care, asemenea, fără mai multe vorbe, se întoarse către doi lipcani şi le dete ordin să-1 prinză şi să-1 ducă la armăşie.

Peste două zile fuse aruncat într-o trăsură şi dus la monastirea Mărgineni, unde fuse de toţi uitat. Patrusprezece ani el fuse internat. Egumenul monastirei, urîndu-i-se cu acest arestant, scrise de multe ori mitropolitului ca să mijlocească pentru liberarea lui. Guvernul se mărgini a-1 trimite la altă monastire, de unde apoi trecu încă prin două monastiri. Cînd fuse liber, era de treizeci şi doi de ani, intrînd în închisoare la optsprezece.

Fata vistierului Ianache grecul se măritase dupe un grec ţarigrădean şi plecase cu dînsul, a doua zi după ce îi arestase.

După doi ani, el adică la vîrsta de treizeci şi patru de ani, se însurase cu această femeie, fata unui moşnean ^n Pietroşiţa.

El se chema ca moşul său, Nicolae. Femeia lui se chema Dulina. Copilul din leagăn era singurul lor copil. Am zis că era de un an, era băiat. Se numea Constanₒᵢₙ şi maică-sa îi dase, din răsfăţare, numele de Dem. ^ Fatalităţi ce nu se pot explica determinară pe Nicoₚₐₑ ^ᵣₒₜₒPopescu să lase femeia sa tînără, iubită şi încuiată, şi să alerge sub stindardul lui Tudor Vladimi-

rescu, care strîngea sub arme pe toți românii, pentru scăparea patriei.

Nicolae plecase. Făcu toate campaniile lui Tudor Cînd acesta muri, sub cuțitul lui Ipsilant, Nicolae voi să urmeze lupta contra fanarioților. Pînă a reuni pe vi^ tejii români sub un stindard român, trecu sub stindardul lui Sava. Acest din urmă veni la Bucureşti, unde ^ra chehaia-bei şi cu dînsul ajunse şi Nicolae Protopopescu ; îndată ce ajunse, să duse să întîlnească pe tînără sa soție şi copilaşul său ce nu-1 cunoştea încă.

Cele dintîi raze ale unei frumoase dimineți de august se amestecau cu razele candelei.

— Tu vrei să pleci încă ! zicea Dulina.

— Trebuie, îi răspunse Nicolae, mîne sau mai bine astăzi. Sava se duce cu toți ai sei la chehaia-bei să se împace, nu poci să-1 las. Oricum se vor schimba lucrurile, sînt hotărît a mă trage acasă ; țara a scăpat de jugul grecilor.

— Dacă era să te văz atît de puțin, pentru ce ai mai venit ? zise Dulina cu o mustrare tînără. Este aproape un an de cînd nu te-am văzut. Un an, voi să zic mai mult, o viață de om !... Nu te văzusem de mult, dar ştiam că trăieşti. Vai ! se dedă cineva însuşi cu durerile sele! Mă cledasem cu lipsa ta, ca omul lînced cu lîncezia sa, ca robu cu lanțurile. Ai venit... acum nu mai poci să sufăr lipsa ta, Nicolae, nu mai poci, auzi ? Tu să şezi cu mine. Se zice că sunt bărbați cari iubesc femeile lor. Eu sînt femeia ta ; pentru ce nu mă iubeşti ? Toate sînt minciuni ! Se înşăl cei astfel. Sunt părinți cari iubesc copiii lor. Tu nu iubeşti copilul tău. îl părăseşti de cum l-ai văzut ! Uită-te cît este de frumos, cum zîmbeşte ! Cine ştie dacă în acest minut nu visează la tată-său ce ştia pri vorbele mele ! Ai zis tu singur, oricum se vor întoarce lucrurile, țara a scăpat de greci. Acesta a fost cugetul tău cînd ai plecat la oaste. Acel cuget s-a împlinit. Pentru ce vrei să te mai duci ? Pînă astăzi am fost supusa ca o roabă. Dorințele tele erau ale mele. Această supunere lesnicioasă, blîndă, zîmbitoare, de față, m-a făcut să van> multe lacrimi în ascuns ! Căutam să mă supui a nu te ^ dea, a suferi şi ce suferință ! nu aş voi să-mi răzbu^; făcîndu-te să suferi tu ceea ce am suferit eu, nu aş

pentru vrăjmaşii tăi. Cine poate să-ți spuie toate amărăciunile mele ? Durerea îmi însuflase multe mustrări, pşiitoare spre a-ți zice cînd vei reveni, mustrări sub cari să se sPargă o inimă. Tu ai revenit şi eu nu ain zis nimic, n-am avut puterea a mă mai gîndi la aceasta. Aş fi fost nebună să mai gîndesc la trecut ! Nu, nu ! nu-ți mai vorbesc de mine, tu nu mă iubeşti. Dar eU îți voi vorbi de copilul tău, Nicolae, ai milă de copilul tău ! Vezi cît este de plăcut ? Dacă tu vei muri, ce va face aceastä slabă făptură ? Va rămînea orfan fără tată, fără mumă...

Dulina se îneca de lacrimi.

— Dară, urmă ea, fără mumă, căci tată-său mort, maică-sa nu va mai putea să trăiască... Tu nu ştii... am o presimțire amară... Sava se duce la chehaia-bei să facă pace. Turcii nu țin cuvîntul dat. Sub această pace poate să se ascunză o lovitură de moarte. Nu te duce, Nicolae ! nu te duce ! Rămîi aici ! Ce trebuie să fac ? Cum trebuie să te rog ca să fiu ascultată ? Vrei să mă fac frumoasă pentru tine astăzi ! Vrei să te iubesc mai mult decît totdauna dacă ar fi cu putință ? Vrei să-ți sărut genuchile ? picioarele ? Ceea ce vrei, spune, voi face tot... dar rămîi !

Nicolae asculta într-o adîncă tăcere.

— Voi să fii liniştită, voi să fii crezătoare, că nimic din temerile tele nu se vor întîmpla ; că astă seară încă mă voi întoarce acasă. Chehaia-bei are trebuință de Sava,. de ostaşii săi ; în curînd un vrăjmaş mai mare se va arăta, un vrăjmaş al nostru, al turcilor şi Turciei. Cît pentru mine, nu poci face alfel, am dat cuvlnitul lui Sava, acest om va fi trebuincios țărei, este un viteaz. Ascultă, Dulino. Tudor a perit, dar alți Tudori au să se ridice.spre țintuirea țărei. Iți spui lucruri ce trebuia ca să-ți ascunz... Tu nu poți să le înțelegi... Voi aprinde războiul chiar împotriva ruşilor, de va fi trebuință, voi mîntui tara. Atunci tu însuți vei fi ferice, vom lăsa copilului n°stru o patrie, un nume mîndru.

Eu şi fiul meu vom fi fericiți cînd tu vei trăi în miJlocul nostru. Cele ce crezi să faci, Nicolae, mie îmi ^ar nişte vise ; nu te încrede dorințelor tele, să nu te în•efe. Astfel a crezut si Tudor, si iată că astăzi nu mai

— Tudor nu mai este, dar ceea ce a voit să facă .^ va face. Omul este o unealtă în mîna lui Dumnezeu' g.^ sparge de multe ori, dar lucrarea se face totclauna. 1 „ ! chipuieşte-ţi că am căzut în lucrarea ce-mi este lăsat* de Cel de Sus. Ce sînt eu mai mult decît un lut ce mal curînd sau mai tîrziu cată să se întoarcă pămîntului 0 zi mai mult de viaţă este oare ceva ? Şi ce plăceri are această zi de viaţă pentru cel ce vede patria sa căzută ? femeia sa hrănind pruncul cu laptele său ca să fie într-o zi rob ? Vezi tu acel copil ? Dacă aş şti că va să i'ie într-o zi umilit de fanarioţi precum a fost părintele său, i-„„ da o lovitură de sabie.

Dulina, ce asculta în genucjie, în acest minut era frumoasă, ea scutură capul său sub valurile părului ; „i fi crezut că vezi un crin tremurând sub cele dinţii umbre ale serei. Ochii săi înotau în lacrimi.

— Nu zice aceste vorbe ! strigă ea, aruncînd o căutătură tînără asupra copilului. Ai avut cuvînt să-mi zici că eu nu înţeleg aceste idei, sînt femeie, sînt mumă, iubesc viaţa, mi-e teamă de moarte ; iubesc pe soţul meu, pe copilul meu, mai mult decît viaţa mea. Pentru mine viaţa sînteţi voi, lumea mea, patria mea, fericirea mea sînteţi voi. Tu, Nicolae, ai alte simţiri, iubeşti ţara, mărirea ei, urăşti pe fanarioţi. Tu crezi în viitorul patriei, eu nu înţeleg ce este acest viitor, tot ce ştiu este că iubesc ce iubeşti tu, şi nu înţeleg nimic. Dar ascultă, domnul meu, soţul meu, frăţiorul meu, alţii au simţit şi a.: făcut ca tine, au crezut şi s-au perdut fără a folosi nimic. vŞi, ce este mai trist încă, au perit necunoscuţi sau hui::: de lumea pentru care s-au jertfit. Dar să venim la tine; Viaţa ta cea mai frumoasă a trecut în umbra închisore:. Tu nu ai avut tinereţe ca ceialţi oameni şi viaţa ce-ţi rămîne o păstrezi ca să o pui sub sabia turcilor, şi care este recunoştinţa oamenilor pentru cari te perzi ? Nimeni nu te cunoaşte ; în ziua cînd ei te vor cunoaşte, se vor ridica împotriva ta cu mînie, vor căuta să t-ı piarză, ca să te facă să mori cu amărăciunea ce 1 ² ^ după dînsa o încredere frumoasă şi înşelată. Eu nu i^" besc nici bogăţia, nu sînt ambiţioasă. Fiul meu va^ ca mine, îl voi învăţa a face binele pentru bine. Pen«^ cine dar te sileşti a face avere şi a lăsa un nume stra

Ilicit, claca astfel este cugetarea ta ? Vai ! şi ce vom LCQ no: cu aceste bunuri deşarte, cînd tu nu vei mai fi ? par îmi vei vorbi de datoria către patrie, crezi tu că surind astăzi prin trădare, vei împlini această datorie ? Tara nu va şti cine ai fost ; de va şti, te va uita mîne ; rriîne soţia ta şi fiul tău vor cerşi pe poduri pînea lor şi vor fi umiliţi de oameni ce tu îi numeşti ţara.

Nicolae se posomorise. Această posomorîre pătrunse •n inima Dulinei ca un vîrf de cuţit.

.— Tu taci ! urmă ea, vorbele mele te supăr, mă iartă, •Nicolae, sînt femeie, ştiu să simţ şi nu ştiu să vorbesc; c;ncă vorbele mele te-au rănit, tu mă iartă, închipuieş-e-ţi că nu am zis nimic, că le-am luat înapoi. Nu, fră-âorul meu... eu sînt femeia ta supusă ca totdauna... Dragostea ta şi a copilului nostru m-a orbit... Fă ceea ce Ţa ştii că e bine !... te voi asculta, mă voi supune ca domnului meu. Vei tu viaţa mea ? Zi o vorbă : este a ta. poţi să o spargi în mînile tele. Vei să te duci ? Du-te ! Dar gîndeşte la Dulina ta, la fiul tău. Vel să *crez* că o să te întorci astăzi încă ? Voi crede, te voi aştepta voioasă, plină de credinţă, de nădejde, de fericire... Tu ştii mai bine decît mine lucrurile, tu nu poţi să minţi* nici să te înşeli. Ai zis că vii, vei veni. Eu sînt o nebună, dar tu nu te uita la aceasta, astfel sînt femeile.

Fruntea lui Nicolae se descreţise şi se luminase, o lacrimă de tinereţe luci în ochii săi.

— Dulino ! zise el, nu pot să mă plîng împotriva ursitei mele, nu pot să mă plîng împotriva ţărei mele, ursita mea este dulce prin tine. Ţara ce naşte o femeie ca tme, este o ţară binecuvîntată de Dumnezeu. îmi ziceai că nu am fost ferice în viaţă, că nu am avut tinereţe ! Sînt ferice cum nimeni încă nu a fost în lume. Mă simţ hnăr ca un copil lîngă tine. Inima ta întinereşte inima •nea. Care este tînărul ce este iubit şi iubeşte ca mine ? Lare este omul ce iubeşte ceea ce Dumnezeu a făcut mai Julce în lume, pe tine, ce nu eşti o femeie ? îngerii au urst din ceruri modelul frumuseţei şi te-au făcut pe ^mînt cu suflarea lor cerească. Ursita cată a .se împlini, ma voi duce.

ce P *u** m * n ^ e se * e *e sărută, apoi o lacrimă sfioasă e iuc: o clipă în ochii săi se sparse, rîură şi căzu pe

fruntea soţiei sele. Era cea dintîi şi cea din urmă lacrimă ce vărsă acest suflet puteric. Vederea morţei, cadaveril. luptătorilor zvîrcolindu-se în dureri, gemetele, suspinele celor ce murind în bătaie, regretau o fiinţă iubită, nu atinseseră acest suflet. Tinereţea femeei sele, căzînd asupra lui, îl mişcă, îl sparse în lacrimi.

El cere armele, femeia i le prezintă cu mînile ei albe si mici. Puse armele la brîu, turbanul pe cap. în acel minut, copilul se deşteptă în leagănul său, voios, surîzînd. Muma îl rădică în braţe, îl prezintă soţului său. Copilaşul nu văzuse încă un om, şi încă un armat; întocmai ca fiul lui Enea, la vederea părintelui său încărcat de arme, să sperie şi începu să plîngă. Dar dulcea privire a mumei goni această spaimă din inima copilului. Dînd copilul în braţele părintelui, ea înclină fruntea sa frumoasă pe sînul luptătorului ca o floare ce se înclină pe un trunchi. Copilul, văzînd aceasta, făcu ca maică-sa. Două lungi sărutări, una pe fruntea copilului, alta pe fruntea maicei lui, puse Nicolae atunci şi fură cele din urmă sărutări.

Peste zece minute arnăutul se îndrepta către locaşul Savei. Femeia sa îşi storcea ochii în lacrimi, micul său copil se juca cu părul ei despletit ce rîura pe sînu-i ca un văl. Orele păreau că-şi opriseră zborul pentru acest suflet frumos ; timpul era lung.

BIMBAŞA SAVA

Era 17 august, anul 1821.

O zi frumoasă ; poporul Bucureştiului, totdauna curios ca o femeie să vază, să auză, să ştie, că cunoască tot ce se face în capitală, să aduna către strada ce se chema atunci Furtună şi unde astăzi este capătul Po" dului Mogoşoaei ce dă în strada Franceză ; acolo era altădată un han mare, cît un palat, pe partea despre nord-vest ; să numea Hanul lui Constandin-vodă ; în fata cu această lungă zidire, astăzi dărâmată şi înlocuită cu o piaţă, era casa Belu, locaş încîntător, pe malul Vî^°l viţei ; între Dîmboviţa şi curtea caselor era o gr^l^l.n- minunată ; între curte şi stradă era aşezată casa, adi

ja po^> cum s^ ii'ccs Pe atunci ; numirea de pod ce să jase stradei venea de la construcțiunea pavagelor după stradă ce erau făcute de podini de stejar, una lîngă alta jn curmeziş, aşezate pe nişte stinghii, şi bătute cu cuie de lemn. Cea mai nepractică povară. Apele de ploaie se scurgeau pe dedesupt, umflau podinele şi, de cîte ori ploua, aceste podini se rădicau, dezlipite, şi înotau pe dasupra. Caii îşi rupeau picioarele, trăsurele roatele, nimeni nu cuteza să umble pe strade.

Casa Belu era un locaş plăcut, o poartă frumoasă de piatră cu mai multe statue de granit, între cari o zeiță de marmură cu un vas în brațe : din acest vas cura apa unei fontîni. Această fontînă era aproape de poartă ; bătrînii noştri aveau mai mult decît noi gustul artelor frumoase ; îndată ce intrai sub această poartă, în forma unui arc de triumf, la stînga, era poarta de intrare a scărei casei. Casa avea forma multor case din Orient,, cu două caturi, adică un cat şi beciuri. Despre pod avea o formă pîntecoasă. Spoită cu var. O scară largă, o sală al cărei fund da pe stradă, de amîndouă părțile sălei, camere. Astăzi nu mai este nimic din această casă istorică ; aici au jurat toți mavroforii şi românii ură şi război turcilor, aici a şezut chehaia-bei, aici s-a făcut acea scenă sîngeroasă despre care avem a vorbi. Pe locul acestei case s-a ridicat un palat încîntător. Dar casa ce aduce aminte atîtea fapte istorice nu mai este. Vechitura istorică era mai prețioasă în ochii oamenilor inteligenți decît această nouă adunătură de material întocmită cu artă. Proprietarul a făcut rău de nu a păstrat acest monument. Fapte de această natură sunt o dovadă de puținul interes ce unele familii pun la cele mai prețioase lucruri ce le privesc.

Am zis că era o zi frumoasă, ziua de 17 august a anului 1821. Şi mulțime de oameni se grămădeau către acest loc. Toți aceşti oameni aveau ei o presimțire de scenele sîngeroase ce erau să se întîmple în acea casă ? roate ! Ei ştiau că chehaia-bei, orînduitul Portei în Vaahia, cu trebile insurecțiunei, aştepta în acea zi pe nibaşa Sava, să vie să i se închine. Sava, inamic al lui udor Vladimirescu, capul corpului român, contribuise mult pe lîngă căpitan Iordache ca să se ucigă Tudor. De la

un timp el se lenevea, să răcea, să înlătura de ceialt* capi ai insurecţiunei. Devenise, după oarecare înţelegeri secrete cu chehaia-bei, unealta sa, în contra creştinilor Acum. voia să facă pace formală cu chehaia-bei. Se aştepta dar să vie cu toţi arnăuţii săi să se închine la acest conac. Chehaia-bei dete cuvîntul său, nu numai a-l respecta, ba încă a se servi cu dînsul. Poporul vedea o trădare, un trădător ; cunoştea pe turci ; avea dar dreptul să aştepte, în ziua aceea, să vază lucruri însemnate

Chehaia-bei sădea pe un divan, purta un turban alb cu un surguci de diamant spre frunte, dasupra căruia se înălţa o pană de struţ. Purta un caftan verde de velură, cusut cu aur şi îmblănit pe margini, pe din afară, cu ceapraze de blană de cacum alb cu codite negri. Pe dedesub un ilec de samalagea înfirat şi cu bumbi mici cu mărgăritare. Şalvari de atlaz roşii, cusuţi pe la margini în petre mici de mărgăritar. Meşi şi papuci galbeni ; în mînă ţinea marcuciul unei nerghelele de cristal aurit, cu pedestalul şi luleaua de argint poleită cu aur, ce i se dase clar de cîţiva boieri români, îndată după bătălia de la Drăgăşani. în degetul al doilea al mînei care ţinea marcuciul, strălucea un inel de briliant de o mărime fabuloasă. Alături purta alte două inele, unui de smarand şi altul de rubin, ce nişte turci furaseră de curînd de la o biserică.

El dase o hotărîre turcească, într-o pricină de omor. O oră mai-nainte de a duce pe cititori în sala unde era •chehaia-bei, se înfăţişase un neguţător, acuzînd pe un bimbaşa turc de un act de omor asupra verei sale. Această nefericită îşi luase trista meserie de femeie galantă, într-o seară fusese condusă de acel bimbaşa la dînsul acasă. Ea se duse cu încredere. Trei zile trecură, aceasta femeie nu se mai înturnă acasă, serva ei dăte de ştire vărului acelei femei. Acesta cercetă şi află că nefericita mesalină, după ce servise brutalei sale plăceri, fuse data marşilor bimbaşii, şi că murise înainte de a ajunge în braţele celui din urmă. Bimbaşa nu făgăduia. Chehaia-bei, voind să dea românilor o idee bună de dreptate sultanului, chemase în acea zi pe pîrîşul neguţător şi pe pîrîtul bimbaşa, la judecată.

Pîrîşul spuse ce ştia, bimbaşa nu tăgădui.

Chehaia-bei zise pîrîşului : „Nu ai dreptate, această femeie a murit în îndatoririle meseriei sele. Dacă nu era destul de harnică întru aceasta, de ce nu lua altă meserie ?" Pîrîşul ieşi, şi chehaia-bei se puse să rîză cu hohot de naivitatea negustorului, apoi se supără pe bimbaşa înaintea celoraiţî mari ofiţeri de cele întâmplate.

Iată fapte la cari omul trebuia să se înfioare şi sâ despere de dreptatea cerească ! Către acestea, cine ştie ? cine ştie daca ceea ce se înfăţişează ca o crimă nu este răzbunarea unei crime de mai-nainte săvîrşită ! Acea femeie ucisese pe maică-sa, şi maică-sa nu era răzbunată de dreptate. Acest fapt să povestea asfel în urmă. Această însă nu scuză pe chehaia-bei. Ei erau încă a rîde, cînd deodată chipul lui chehaia-bei se posomori. El auzi o mare larmă în curte. Oamenii săi spuseră că a sosit Sava cu o ceată de arnăuţi.

— Să vie aici, el şi cu unii din capii oştirei sele, zise el. Apoi, îndreptînclu-se către tefterdarul său, îi şopti la ureche şi păru că repetă nişte ordine date de mai-nainte.

Peste cîteva minute Sava descălică şi urcă scara, urmat de capii arnăuţilor. Toţi erau îmbrăcaţi în vesminte argintate şi aurite.

Unul din capi cu cari intră rămase la uşă. Acesta era Preda Protopopescu. El privea cu dispreţ această închisoare. Ce voia acest om ? El ura pe Sava, dispreţuia alăturarea sa cu turcii. Către acestea nu îl părăsea încă : o spusese el însuşi femeiei sale. El nu credea că această împăciuire era sinceră ; între arnăuţi avea cîţiva capi amici. Spera că acest corp o să fie tolerat de chehaia-bei, avea timpul să se desfacă de Sava şi de cîţiva d-ai săi ce nu erau cu dînşii, apoi să ia comanda ; comanda acestor oameni îi aducea pe toţi pandurii români ; răzbuna pe Tudor, şi lua tronul ţărei, apoi gonea pe turci ca Mihai. Preda se înşelase asupra mijloacelor sele.

Preda dispăruse de la uşă.

în acel moment se auziră dodată afară bubuitul carabinelor... Un fum mare si gros coperi soarele.

Ochiul nu mai putu să pătrunză în acest întunerec ; Strigare spăimîntătoare se auzi în garda arnăuţească unită cu gemetele murinzilor, cu săltaturile cailor spe-

riați. Gloanțele deliilor celor trei sute ce erau în curte căzură ca o ploaie pe arnăuți.

Aceşti din urmă, surprinşi, nu mai să gîndiră a se apăra. Turcii erau mulți ; caii răniți trînteau cavaleri cari, dacă scăpau de gloanțe, nu scăpau de a-şi fărîrna capul de pietre ; cei mai mulți alergară la poartă. Aici aflară porțile închise : trebuia să le spargă. Porțile grilele de fer ce formau zidul acestei curți rezistară. Cei mai mulți, în fuga, în îndesimea ce se făcu voind să iasă la poartă, la grile, fură ucişi de soții lor, călcați d. caii lor ; cinci ei se grămădiră la porți şi formară un zid gros ca de cetate cu caii lor, cu trupurile lor, cîteva ploi de gloanțe bătu acest zid de carne, carnea se găuri, sîngele curse şiroaie largi. Spectacul înfiorător ! măcel neauzit ! neiertat! Aceşti oameni erau închinați, aceşti oameni erau învinşi, aceşti oameni nu putea să se apere, nu mai erau decît nişte cărnuri fără voință, fără putere... dar omul avea sete de sînge de om. Sîngele trebuia să cure. Omul dispăruse, numai vita rămăsese, şi vita era turbată, înverşunată, neapropiată. Ea ar fi fărâmat atunci pămîntul, ar fi spart toată carnea omenească, ar fi băut tot sîngele vietuitor, ar fi spart însuşi carnea sa, ar fi băut însuşi sîngele său.

Cînd această mică escortă de viteji tineri, aleşi, încercați nu mai fuse decît o grămadă de carne amorțită, amestecată cu a cailor lor, gloanțele încetară ; dar turcii se aruncară pe aceste cadavere, le insultară, le loviră, ridicară cea din urmă viață ce mai găsiră într-însele, şi le despoiară.

Atunci fumul se rădică în aer, se restrînse, se îndesă, se înălță şi necontenit se înălță. Ar fi zis cineva că este sufletul celor ce au murit şi ia zborul către ceruri.

Dar Sava ce se făcuse oare ?

Pe cînd îl ducea spre camera paşei, pe el, pe delibaşa Mihalcea, pe başbulucbaşa Ghencea, şaizeci de delii armați, ce erau în sala de intrare, puseră pistoalele î. aceşti trei capi. Cel dintîi ce căzu fuse Sava, al doilea delibaşa Mihalcea, al treilea Ghencea. Odată ucişi, den.. le luară- armele, îi dezbrăcară de bogatele lor vestminte-

Se zice însă că ei muriră fără bărbăție. Aceasta este cu putință : se luptară rău, căci nu se luptară pentru

Lin principiu ; muriră rău, căci nu muriră pentru un principiu.

Toate aceste cadavere se transportară în ziua aceea la cîmp, ca să se îngroape. Poporul ce şedea la poartă privea în faţă toate cadaverile ce nu se desfiguraseră. O femeie tînără, frumoasă, învelită cu un tistimel alb la cap, stătu şi privi toate cadaverele pînă la cel din urmă, apoi plecă spre seară, şoptind cu mulţumire :

— Bărbatul meu nu a fost aici.

Această femeie era Dulina.

LUPTA DE LA OLTENI

Ce se făcuse Preda Protopopescu, dupe ce ieşise răpede de la chehaia-bei ? Presimţise el ceva ?

Asfel se crede. El coborî, chemă cîţiva amici capi de arnăuţi, le spuse presimţirile sele, le zise sau să plece, sau să alerge sus în case să scape pe Sava ; această din urmă hotărîre se adoptase de dînşii cînd puştile se auziră.

— Nu este locul bun de apărare aici, zise Preda. Veniţi după mine, vom afla o monăstrie de unde ne vom putea bate cu oarecare folos pînă vor veni pandurii.

Preda se aruncă spre poartă, urmat de cîţiva arnăuţi, poarta se închidea atunci. Traseră iataganele, tăiară mînile turcilor ce se încercau să închiză porţile, uciseră cîţiva, dar nu putură să iasă, căzură sub numărul turcilor. Un singur om ieşi pe aici. Acest qm era Preda. Doi alţi arnăuţi scăpară, prin Dîmboviţa, înot, şi merseră să dea de ştire pe la conace celoralţi arnăuţi despre această întîmplare.

Capetele celor trei mari se tăiară în această sală unde căzură cadaverele lor; trupurile lor, dupe ce se despoiară, fură aruncate, prin fereşte, afară în curte. Scările, sala de intrare de jos, curtea, partea despre Poarta curţei, mai ales, erau acoperite cu cadavere şi de lacuri de sînge ; acest sînge dupe ce cură în toate Părţile, ca scurgere de ploaie, se închegase. Cadaverele erau despoiate cu desăvîrşire. Turcii îşi făceau o plăcere crudă făcînd din aceste corpuri omeneşti, fără viaţă,

felurite pozițiuni, faptă demnă de imaginarea unor barbari corupți. Trupurile căminarului Sava, Mihalcea si Ghencea se transportară de acolo, în căruța de nisiparî pe cîmpul de la Tîrgul d-afară, locul cel vechi de execuțiune al omorîtorilor. Nimeni nu era iertat să le îngroape, cînii singuri avură voia să le rupă.

îndată după această ucidere, chehaia-bei dete ordin a se ucide toți arnăuții ce se aflau în Bucureşti şi a li se aduce capetele în curtea caselor Belu ; acest ordin se execută cu repeziciune ; ucidere barbară ; spectacol înspăimîntător î în acea zi Bucureştii, locaşul bucuriei, fuse un mormînt... o mahmudea de aur se da pentru fiece cap de arnăut ce se aducea. Cete de turci lacomi de bani, sterpi de generozitate, intrară în locaşele unde erau arnăuți conăciți ; unde intra o ceată, ucidea arnăuții ce îi afla, dar fiindcă fiece cap de arnăut era pe preț, turcii tăiau şi români. Dupe moarte, despoliul urma în casele locuitorilor, abia una din aceste cete părăsea o casă ce o prefăcea în mormînt, şi altă ceată venea ca să întregească nenorocirea. Pe strade, prin biserici, ori pe unde îi găseau, îi tăiau ; pe stradele mahalalelor, haite de turci, beți de sînge omenesc, se preumblau, cu mînicile cămăşilor sumese, cu iataganele în gură, cu brațele, cu vestmintele pline de sînge şi cu mai multe capete de oameni ținute într-o mînă, de păr. Toate aceste capete le duceau la chehaia-bei. Toate se aşezau în curte, în mai multe grămezi în formă de piramide ; acolo fiece aducător de capete îşi primea răsplătirea.

Chehaia-bei, văzînd atîta mulțime de capete, puse să le numere ; numărul total se aflã mai mare decît acela al tutulor arnăuților lui Sava ; de unde era acest prisos ? Turcii tăiaseră şi români ; şi capete se aduceau necontenit.

Un negutător, Ianache Băltărețul, ce era amic al lui chehaia-bei, îi făcu această observare : „Turcii, pentru bani, taie şi români, zise acesta, pentru aceea m[ăria] t[a] ai face bine, ca să se curme această nenorocire, a da poruncă să înceteze tăierea".

Chehaia-bei înțelese simțul acestei înțelepte propuneri, ordinul de încetare a tăierei se dete repede. Cîțiva arnăuți fură scăpați de români.

Preda Protopopescu scăpase pe poartă călare ; el alergă la o casă, nu departe de biserica Oltenilor, unde era locaşul unui căpitan de arnăuţi, amic al său, şi care intrase în placul lui Preda de a surpa pe Sava şi a uni pe arnăuţi cu pandurii români, ca să urmeze planului naţional al lui Tudor ; acest căpitan se numea Anastase Himariotul.

— Ce să facem ? întrebă Anastase.

— Să strîngem arnăuţii ce şed p-aici pe aproape si să ne apărăm în biserica străbunilor mei, răspunse Preda.

Această idee surîse bătrînului arnăut.

Ei adunară în clipă douăzeci şi opt de oameni şi, fără a perde timpul, alergară la biserica de la Olteni. Preotul bisericei le deschise uşa şi dete cheia în mîna lui Preda, zicîndu-i :

— Strămoşul tău a făcut această biserică, adăposteşte-te într-însa !

Cîţiva cavaleri turci îi goniră pînă la poarta curţei bisericei ; cîţiv^a abisieni cutezară să treacă pragul.

Cîteva gloanţe plecate din turnul bisericei şuierară printre aceste rmduiu de călări. Ei se înturnară repede, văzînd că nu pot să facă nimic, lăsînd în curtea bisericei un arap ucis ; calul său, fără cavaler, urmase celorlalţi cai.

Era patru ore dupe-ameazi.

Mărirea pericolului clase acestor oameni bărbăţia eroismului.

Preda îi comanda ; în această calitate, îi cheamă pe toţi în altarul bisericei ; şi acolo le ţinu aces-t cuvînt :

— Nu mă îndoiesc că toţi sînteţi viteji, am avut prilejul să vă cunosc pe toţi. Sînt sigur că vă veţi apăra Pînă la cea din urmă picătură de sînge. -Cu toate acestea, să nu ne amăgim de nădejdi nesigure, este încă timp : biserica nu este încă încunjurată ; cine din voi doreşte sa iasă de aici poate încă să o facă ! cîţi vor rămînea, *să, să fie încredinţaţi că au să piară. Cine dar voieşte, Poate să iasă !

| Nimeni ! răspunseră ei dodată.

Himariotul adaogă :

— Voim să murim ca vitejii ! voim cu sîngeie nostru să spălăm ruşinea lui Sava, acest cap trădător şi fricos • voim să răzbunăm pe arnăuţii ucişi prin trădare ; .^ strălucim numele neamului nostru în această ţară.

— Aşadar, zise Preda, să jurăm pe acest altar, p. această cruce, pe această evanghelie a nu ne da vii

. — Jurăm ! strigară ei.

— Şi acum în turla clopotelor ! zise Preda.

Ei se urcară în clopotniţă.

O scară de lemn în spirală ducea aici. Inîntru turnului era un spaţiu deşert cu patru unghiuri. Cei patru pereţi erau de scînduri de brad, neatinse nici de rindea nici de teslă, nici de bardă, astfel cum ies din herestraiele munţilor. Plafondul era format de dosul învelitoarei adică de căpriori, grinzi, scînduri. De două groase grinde* la o înălţime oarecare, prin mijlocirea a două cuie groase ce ieşau din gîtul clopotului, şi sprijinit pe cele două grinzi, pe două crestături unse cu păcură, se afla clopotul. O funie ce atîrna pînă jos lega prin celalt căpătîi un lemn lung de două palme, încleştat de tînjeul clopotului. Un copil, trăgînd de acea funie, punea clopotul în legănare. Aici să vedea şi o toacă de fer, agăţată prin mijlocirea a două frînghii, a două găuri, de o grindă, aşezată mai jos.

Această toacă împedica pe arnăuţi. Preda o doborî cu o lovitură de iatagan.

El întrebă daca au toţi iarbă de puşcă şi gloanţe şi răspunsul fuse îndestulător. Fiecare din ei îşi cercetă puştile, aveau şişanele ghintuite, patru carabine cu gura largă şi în care intra un pumn de cartice, doi alţi cu puşti simple. Carabinerii îşi făcură o mare proviziune de zburaturi din plumbul după biserică.

Cîţiva copii ce se jucau obicinuit în curtea bisericei, atraşi de venirea acestor oameni, a calărilor turci ce veniră şi se înturnară, a bubuirilor de puşti ce se auziră, alergaseră în curtea bisericei. Ei întîlniră, căzut la pămînt aproape de poartă, pe arapul cel ucis, avură frica, se înturnară şi dară de ştire vecinilor. Mai mulţi oameni şi femei se adunară la poarta bisericei, nimeni nu^ cuteza să intre. Arnăuţii erau tot atît de spăimîntători pentru orăşani ca şi turcii, căci purtarea lor cu locuitorii

ni era bună. Cu toate acestea, ori simpatii pentru cauza neatîrnărei ce apărau, ori simpatii de conformitate în religiune, între turci şi arnăuţi, cei din urmă erau mai puţin urîţi de popor. Un cîntec poporan era făcut cu prilejul uciderei arnăuţilor şi care se cîntă mult timp •'n urmă, începea astfel :

Vai! sărmanii amanţii,
Cum îi chesăgeşte turcii etc.

Cine erau aceşti oameni cari se sacrificau cu atîta bunăvoinţă ? Nu era eroismul ostaşului. Era un sinucid, dar un sinucid mare, generos, înfricoşător, un sacrificiu de bunăvoie făcut patriei lor ; doi erau români, douăzeci şi opt arnăuţi ; unii şi alţii aveau să spele, prin moartea lor, greşalele consîngenilor lor, egoismul, gelozia capilor armaţi ce îi făcuseră mişei la Drăgăşani.

Drăgăşani, luptă mare, luptă uriaşă, luptă neauzită, în care cîteva sute de viteji dară piept cu treizeci de mii de turci.

Bătălia de la Drăgăşani către acestea nu face onoare grecilor, nu face onoare arnăuţilor, nu face onoare românilor. Ea va fi o pată pe fruntea lui Ipsilant şi a capilor aliaţi cari, avînd o putere de douăzeci şi cinci mii oameni, nu înaintară la luptă şi lăsară să moară legiunea sîntă, aceşti nobili logodnici ai morţei, şi toate acestea pentru că fiecare din aceşti capi era gelos de izbînda celuialt. Drăgăşani, trebuie să aruncăm un văl negru pe paginea acestei bătălii. Nu fuseră nici oamenii, nici bărbăţia care lipsi creştinilor. Ceea ce le lipsi fusese mărirea. Trebuie să scuzăm pe Tudor. Acesta avea să apere drepturile patriei sele atît împotriva turcilor declaraţi inamici, cît şi împotriva grecilor declaraţi amici, dar cari meditau servia românilor. Poziţiune amară ! Fatalitatea trăsese împrejurul acestor popoli un cerc din care nu puteau ca să mai iasă. Fapt neferice ! Cauză şi niai nefericită ! Ura, certele, fiice ale pretenţiunelor : cari să domine, la popoarele supuse, vor face totdauna norocul tiranilor, este o lege nestrămutată. Nici un popor supus nu se revoltă împotriva stăpînului său, cînd crede câ poate să cază sub jugul unui popor deopotrivă supus, ca dînsul ; acel popor preferă servia sub care se află.

Iată ce făcură atunci grecii, iată cum răspunseră românii Astfel bătălia de la Drăgăşani nu putea fi cîştigată de creştini. Această bătălie cîştigată, grecii ar fi devenit stăpînii Principatelor. Dumnezeu nu putea să favoreze o nedreptate. Perderea acestei lupte este o lecţiune pentru acel popor ce caută, în numele libertăţei, să surpe un tiran ca să-i ia locul ; lecţiune amară, de care popoarele ursite a peri nu va putea niciodată să se folosească. Trebuie virtuţi mari ca să înţeleagă aceasta un popor ; căci trebuie să ştie să fie mai întîi liber de erorile şi prejudecăţile sele.

Multe popoare cari au urmat această cale s-au perdut. Multe se vor perde încă.

Cei treizeci de voinici hotărîţi a se sinucide, ca să îndrepteze greşalele capilor lor, dupe noi, făcură mai mult decît toate acele^oştiri creştine adunate sub un cap nehotărît şi plăpînd ca Ipsilant. După sinucidul de la Drăgăşani, sinucidul de la biserica Oltenilor era cel mai frumos episod al insurecţiunei.

Aceşti voinici aveau conştiinţa lucrului ce voiau să facă. Ii auzirăm însuşi pe dînşii declarînd că vor, cel puţin, să lase, murind, un bun nume neamului lor.

A muri astfel, şi a avea o idee generoasă pentru a muri, a avea un principiu sînt, aceasta este mare. Pe de o parte vitejia, pe de alta abnegarea, aceasta este demn de albani şi de români. Aceste popoare au încă inimile pentru cugetări eroice. Preda putea să scape, putea să se înturne acasă, acolo îl aştepta o soţie iubită, tînără, frumoasă, un copil mic pentru care el era providenţa în lume ; el voi însă să piară ca martir. Credea el că va reuşi a se ţine în această biserică două sau trei zile ? credea că, ţiindu-se aici aceste zile, va chema pandurii în ajutor ? Va chema oraşul în ajutor ? Sau simţea el o plăcere particulară, vie, neînţeleasă, nobilă, ca să piară ca martir ? Iată ce nu s-a putut şti niciodată. Aceşti oameni ce fac lucruri mari sunt egoişti şi mîndri. Ei nu dau socoteală de mărirea faptelor lor decît lui Dumnezeu.

Au gîndit ei oare la proviziuni de gură ?

Aceasta fuse gîndirea comandantului lor. Din înălţimea turnului aruncă două mahmudele către nişte f~mei ce se arătară la poarta curţei şi le zise să le cum-

pere pîni şi urcioare cu apă. Aceasta se făcu : cîțiva băieți aduseră zece pîni, patru urcioare cu apă la uşa bisericii, uşa se deschise, un arnăut le priimi, apoi închise din nou uşa.

— Avem atîtea provizii de gură cît avem iarbă de puşcă, zise Preda, e tot ce trebuie.

Deodată se auzi o larmă ; bărbații, femeile, copiii ce dădeau ocol pe la poarta curței acestei biserici se mişcară, apoi se risipiră. Zgomot de păsuri de oameni mulți la un loc, venind repede, grei, se auzi îndată pe strada ce vine pe la poarta curței bisericei despre sud ; să rădică un nor de pulbere, şi în această pulbere se văzură strălucind țevile puştilor, iatagane. Turbanele vestiră o ceată de turci. O avangardă de zece turci mergea înainte. Această avangardă, ajunsă la poarta curței bisericei, aici se opri.

Arnăuții îi văzură din turn.

Un fior repede, ciudat, neobicinuit, fiorul mormîntului, trecu peste dînşii. Aerul exala un miros de cadaver. Era moartea ce venea să se aşeze în această curte.

A muri în aprinderea bătăliei este lesnicios, omul aprins de mînie sau uimit de entuziasm nu se gîndeşte la viață. A muri cu sînge rece, văzînd apropiindu-se moartea, numărînd minutele, păsurile ei, aceasta este aspru. Lucru ciudat ! şi aceasta este o binefacere dumnezeiască : moartea vine, loveşte, şi prada sa, omul, crede încă să scape, încă să fie cruțat ; a fi un doritor nebun este voința lui Dumnezeu. Aceşti treizeci de oameni văzură pe turci. Ce se trecea în inima lor ? La întîia vedere^chipurile lor păliră, un minut încă şi surîsul era pe buzele lor. Acest surîs era suflarea lui Dumnezeu : speranța doritorilor nebuni. De mai multe ori cugetarea lui Preda alergă la soția şi fiul său, fără voia lui. Ce făcu el ca să-şi întoarcă această cugetare ? Împunse brațul sțîng cu vîrful unui cuțit. Nu brațul, ci inima ta trebuia sa pătrunzi, o, nefericite, acolo era răul !

Avangarda intră în curte. încă de la poartă, oamenii ce o formau se răriră, se împărțiră în două şire, pe dreapta şi pe stînga, pe lîngă cele două rînduri ; ei mer-Seau plecați puțin, cu puştile la ochi, gata să tragă, şi

în starea acelora ce aştept din minut în minut să le cază o piatră în cap, fără să ştie bine din ce loc.

— Încărcaţi puştile ! zise Preda. Himariotul să coboare în biserică cu zece oameni, să păzească poarta si ferestele ; aici voi rămine eu cu ceialţi.

Această comandă se execută. Preda zise încă la cei ce erau cu el :

— îndată ce se vor îndrepta spre biserică, trageţi cîte patru ; dar să nu perdeţi umpluturile, luaţi bine ia cătare !

Turcii să îndreptară spre biserică. Deodată detunară patru puşti, doi turci căzură pe iarbă.

— Bravo, strigă Preda, foc alţi patru !

încă patru detunari, un singur turc căzu.

— Cinci umpluturi perdute este mult, zise Preda, ochiţi mai bine.

Cei ce descărcaseră întîi avură timp să încarce din nou ; cu acest chip, împuşcăturile nu încetau.

încă doi turci căzură. Era destul ca să facă această avangardă să se retragă. Ea făcu mai mult, fugi repede.

— Nu mai trageţi ! zise Preda. Iarba ne trebuie pentru trupul cel mare.

Avangarda se răsfrînse asupra coloanei ce înainta cu paşi repezi şi se amestecă. Erau patru sute de oameni. Această coloană intră în curtea bisericei, se apropie de biserică ; voiau poate să spargă poarta bisericei.

Cînd turcii se apropiară în neregulă şi grămadă de coasta stingă a bisericei ca să ajungă la poarta bisericei fără a fi loviţi din turn, cele două fereşte ale bisericei vărsară deodată focuri ; două carabine lungi şi opt puşti găuriră această grămadă. Douăzeci de puşti răspunseră din turn şi dară timp celor de la fereşte să reîncarce; o a doua descărcătură de la fereşte încă nu descuragie pe turci, sfioşi, spăimintaţi, dar înaintau mereu.

— Ei se apropiu, strigă Preda, luaţi seama, trag !

Aceste vorbe fură urmate de o descărcătură generală ele puşti asupra celor două fereşte şi asupra turnului; cei de la fereşte şi cei din turn avuseră timpul să se ferească, o parte de gloanţe se turtiră în ziduri, altele pătrunseră prin fereşte şi loviră zidul bisericei cel **di-**

nîritru. Două sute de gloanțe ciuruiră turnul, însă ni-
.irii nu căzu încă, numai doi arnăuți fură răniți.

Preda observă un bimbaşa turc ce lovea cu latul iataganului pe turci pe la spate ca să înainteze, îl ia la cătare, glonțul pleacă şi pătrunde fruntea colonelului turc ; o nouă descărcare a arnăuților urmă acestei morți.

Încă douăzeci de turci se tăvăleau pe iarbă.

Preda le striga neîncetat :

•— Să nu perdem umpluturile !

Un fum des plutea pe biserică şi pe curte, şi se înălța cu încetul, risipindu-se ; bubuiturile puştilor aruncaseră spaimă în mahalalele vecine. Arnăuții erau partida nefericită, prin aceasta chiar bucureştenii începură a simpatiza cu dînşii. Uciderile prin case, prin curți, pe strade, umplute de sînge de oameni, acele bande de turci ce treceau plini de sînge, cu căpățîni de arnăuți în mîni ținute de păr, întărîtase pe plăpînzii locuitori ai capitalei. Cei mai mulți turbau de mînie, fuse un minut cînd jumătate capitala se armase. Un cap, un plan, o disciplină, şi aceste mii de turci ce erau în Bucureşti ar fi perit ca pulberea. „Biserica Oltenilor", răsuna în toate gurile. Lupta de acolo îmbărbăta pe toți, un moment locuitorii strigară : „La arme !" Clopotele sunară în tot oraşul. Iată negreşit pe ce se întemeia Preda cînd avu ideea să meargă la biserica Oltenilor. Lucrurile ar fi mers departe, daca chehaia-bei nu ar fi dat contraordin ca să se curme măcelul ; acest ordin linişti spiritele. A le linişti nu era anevoie ; o sută de ani de servie şi de corumpere sub grecii din Fanar moleşise datinele românilor din capitală ; furia lor se stinse ca un foc de paie. Locuitorii roşiră şi tremurară că au avut un moment ideea să ia armele în mînă.

Patruzeci de năvăliri de tătari, turci, cazaci, poloni, nemți, maghiari, focul şi sabia ce trecu necontenit peste aceste țări surori, anii de calamități, de epidemii, de secete, de locuste au făcut mai puțin rău, fiilor tăi, ca domniile fanarioților, o, Românie ! Acele rele au trecut ca vijeliile ce suflu pe fața mărilor, şi în urma lor to-
.. l s-a liniştit ; dar fiii Fanarului au rămas o sută de
.. ; s-au introdus în locaşul vitejilor, le-au luat armele
Şi le-au dat sapele ; le-au luat zalele de război şi le-au

dat rochii femeieşti ; le-au luat mîndria şi i-au învăţat arta de a se umili ; le-au răpit dragostea şi demnitatea naţională, i-au micşorat în inima lor, căci un popor ca să sufere în capul său oameni fără mărire trebuie să piarză el însuşi simţimîntele de mărire, acei oameni ca să poată domni pe tronul lui Ştefan şi Negru, trebuiau să degrade inima românilor, altfel nu puteau să stea pe acele tronuri. Dacă însă au stătut o sută de ani, acesta este că au corupt, apoi au domnit.

A corumpe şi a domni ! Prefer încă sabia barbarilor aceasta din urmă este mai sinceră, cel puţin ! Iată pentru ce popoarele au preferat între tirania civilizaţiunei si tirania barbariei, pe cea din urmă.

Locuitorii lăsară armele jos.

La Olteni însă lucrul mergea altfel.

Două sute de turci zăceau pe iarba curţei bisericei. Morţi şi răniţi, ceialţi, perzînd mai toţi ofiţerii lor, se retraseră cu răniţi, cu morţi. Ştirea despre izbînda arnăuţilor în biserica de la Olteni ajunse la chehaia-bei, care juca şah cu un ebreu al său, partidă ciudată prin preţul ce era pus jos î preţ degradator ! Dacă ebreul cîştiga, trebuia să ia patruzeci de mahmudele; dacă dimpotrivă perdea, trebuia să primească pe ceafă o palmă cu mîna turcului. Chehaia-bei, la această ştire, să înfurie, aruncă şahul şi se sculă.

— Să trimită două tunuri ! Să dea foc bisericei să arză ! astfel fuse ordinul paşei.

Arnăuţii din biserică aveau trei morţi şi încă alţi răniţi. După retragerea turcilor, ei tîrîră pe morţi în altar, răniţii fură aşezaţi pe papuri la un colţ adăpostit, unul din arnăuţi ce era gearaf le cercetă ranele, le legă cu petice din cămăşile morţilor.

Nu trecuse o oră şi se auzi de departe urnirea grea a roaitelor a două tunuri şi două casoane cu amuniţiune; arnăuţii se urcară la locurile lor. Deodată o ceată de cavalerie păru în poartă, tunurile îi urmară cu repeziciune, tunarii le înturnară, le puseră în stare să atace poarta bisericei. Arnăuţii păliră, cîteva ghiulele putea sa fărîme poarta şi totul se sfîrşea acolo. Ei trebuia dar sa grăbească a ucide pe tunari. Tunul se aşeză, fitilul aprins se alătură de tun, o secundă şi poarta era fărîmată... un

trăsnet de puşcă, omul cu fitilul aprins se rostogolea pe pămînt, un glonț îi pătrunsese peptul. Acest glonț era trimis de Preda. Un alt soldat luă locul celui căzut, şi jupe două minute şi acesta era mort. O descărcătură de carabine plecă de la călări şi găuri turnul în cincizeci de locuri ; doi arnăuți fură abătuți.

O veste tristă se răspîndi printre dînşii : ei sfîrşise gloanțele şi iarba se împuținase ; seara era încă departe ; umplură puştile cu plumbul învelitorei ce putură să smulgă, prin ferestre ; un arnăut se însărcina să cheme pe cei de jos în turn ; aceştia sosiră, ei încă nu erau mai bine căpuiți de iarbă.

Anastase Himariotul, clătinînd în cap, zise :

— Plumb găsim, iarbă de unde vom găsi ?

— Ne rămîne iataganele, zise Preda.

— Uită-te ! strigă Himariotul, tunurile amîndouă se îndreptez către acest turn !

— Atunci încă o descărcătură, zise Preda, pe tunari, dar nu toți dodată.

El singur ochi un tunar.

Un trăsnet se auzi, fumul se întinse între turn şi tunarii de jos, după un minut fumul se risipi puțin şi lăsă să se vază şease tunari căzuți, patru cai se băteau, răsturnați.

Cîteva lovituri încă. Turcii călări, temîndu-se să nu iasă înconjurați şi să apuce tunurile, veniră în ajutorul lor. O nouă ploaie pe călări, zece inşi căzură, caii alergară prin curte, unii tîrînd cavaleri, răniți sau morți, alții liberi, doi cai căzură morți sub cavalerii lor.

— încă o descărcare ! zise Preda, bine cătată şi toți aceşti turci se retrag, atunci să ieşim, să luăm tunurile !

•— încă o descărcare ! zise Himariotul.

Dar vai ! Iarba de puşcă se sfîrşise ! nici o speranță încă. Doritori nebuni ! nebuni ! ați crezut voi să fărâmați armata paşei, treizeci de oameni, fără mijloace? Iarba s-a sfîrşit ; această iarbă era viața voastră ; sperați voi a trăi încă ?

— Morții noştri pot să aibă iarbă ! zise un arnăut.

~— Să se caute ! răspunse Himariotul.

Morții se căutară, se găsi iarbă încă pentru o umplutură.

Această umplutură era cea din urmă, o umplutură era douăzeci şi două, împărţită; dar odată întrebuințată, nu le mai rămîne decît să se predea sau să moară bătîndu-se.

— Iată mahmudele de aur, zise Himariotul, vărsîndu-şi buzunarele pline. Nu mai am nevoie de ele. Voi să le arunc pe bătătură. Dacă turcii vor alerga să le culeagă mai aproape, trageţi bine !

Zise şi aruncă mai mulţi pumni de aur înaintea bisericei. La această vedere, tunarii las tunurile, cavalerii descalec. Se îndesesc, se îmbrîncesc asupra aurului cu toţii. Patru gloanţe abat patru soldaţi, pătrunzîndu-le spinările. încă un pumn, încă doi pumni de aur. Încă cîteva gloanţe trimise, încă cîţiva morţi. Dacă gloanţele arjiăuţilor nu putură să oprească pe aschieri a culege aurul, ofiţerii desigur că nu mai erau ascultaţi ; în deşert îi cheamă la datoria lor. Soldaţii nu-i ascult. Aurul plouă din turn. Ofiţerii, ei însuşi, se pun să adune aurul aruncat. Astă dată toţi arnăuţii îşi deşertau buzunarele. Acest aur costă pe turci încă douăzeci de morţi.

Dacă arnăuţii ar fi avut mai multă iarbă, ar fi ucis toată armata otomană.

Cele din urmă descărcaturi mai uciseră patru.

Turcii le strigă să se predea, că li se va păstra viaţa.

Această propunere răsună dulce în urechile înconjuraţilor. Ei nu mai aveau cu ce să se bată. Preda se gîndi lâ Dulina, la Dem. Viaţa îi păru dulce. Cîţiva arnăuţi ziseră să se predea cu condiţiile propuse. Himariotul plecă capul. Se consultară toţi. Nici unul nu zise să nu se predea. Dar Preda şi Himariotul trebuia să hotărască. Lucrul era grabnic. Cine ar crede ? Amorul vieţei învinse aceste suflete de piatră. Preda se coborî să deschiză poarta bisericei.

Ajungînd la uşă, ochii săi se arunc asupra portretului moşului său. Soarele era aproape de apus. Umbrele serei se jucau cu razele zilei în această intrare posomorita pe pereţii vechi ai bisericei. Portretul protopopului, sub umbră şi lumină, părea că face o mişcare, că se posomoraşte. Acest efect lovi imaginaţiunea lui Preda. ,£e văz ? zice el, moşu-meu se mişcă ! se posomoraşte ! P ^ că va să vorbească ! este el oare împotriva acestei fapte-

Ochii săi se lăsară pe mormîntul protopopului, mormîntul îi păru că saltă, că se deschide ; de aci întoarce privirea către portret : portretul îi păru că înaintează, că ameninţă. El căzu în genuchi, imaginaţiunea sa era aprinsă, urechile imitară ochii. El crezu că protopopul îi zice aceste vorbe :

„Tu fugi dar înaintea morţei, fugi pe lîngă mine, sub ochii mei, şi nu te ruşinezi, nu roşeşti să pătezi numele părintelui tău, numele copilului tău ? Ce vei lăsa moştenire acelui copil ? femeei tale ? Hula oamenilor. Cînd această femeie va apărea în lume, oamenii, înturnînd ochii de la dînsa, vor zice : «Aceasta este femeia unui om ce a tremurat înaintea morţei !» Cînd fiul tău va ieşi între semenii vîrstei lui, părinţii copiilor vor zice lor, arătînd pe fiul tău : «Nu umblaţi cu acel copil, tată-său era un om mişel, s-a închinat paginilor şi nu a avut bărbăţia să moară ; voi nu aveţi ce învăţa de la fiul unui mişel.» în toate luptele tele, în toate suferinţele tele, jertfele tele, lăudate de oameni cu inimă, tu n-ai avut decît o idee : *înălţarea ta !* Dumnezeu, legea, patria n-au avut loc în inima ta ? Tu le-ai zis, ca să amăgeşti lumea ? nu ai avut nici o credinţă mare, nici o iubire sîntă ? tu ai iubit pe tine ! numai cel ce se iubeşte pe sine tremură înaintea jertfelor. Cine iubeşte pe Dumnezeul său, patria sa, moare cu bucurie pentru izbînda numelui lor. Tu te-ai iubit pe tine : tu vei să trăieşti, şi cu ce preţ ? cu preţul hulei şi umilinţei !

Şi ce îţi mai rămîne ţie de făcut în viaţă ? şi ce bine poate face ţărei sale un om care nu are bărbăţia de a muri ? un astfel de om va fi totdauna netrebuitor. Cel ce ţi-a dat viaţa nu-ţi era dator nimic, tu nu ai nici un drept asupra ei ; ea nu este a ta ; cine ţi-a dat-o, ţi-a dat-o ca să o jertfeşti pentru un bine ; pentru ce dar, fiinţă egoistă şi temătoare, răpeşti ce nu este al tău ?...

Prisosul ramurilor, frunzilor unui pom se taie şi se doboară, ca să poată da mai multă viaţă pomului ; aceasta este icoana lumei, astfel cată să fie şi oamenii. Viaţa Purcede din moarte şi lumina din întunerec; trebuie Moartea ca să vie viaţa, trebuie întunerecul ca să vie

lumina. Ploaia este sudoarea pămîntului, această sudoare trebuie să curgă ca pămîntul să poată rodi. Sîngele este sudoarea sufletelor ; trebuie să se reverse, ca să se întărească sufletele. Mergi, tu nu eşti demn de a te jertfi Omul este mai nobil decît celealte vite numai prin mărinimie. Tu nu meriți numele de om !

Dar nu ! sîngele meu nu se va schimba, nu se va înjosi, nu ! tu nu vei fugi dinaintea rriorței, sau atunci voi crede că tu eşti faptul unei trădări în familia mea !"

Iată ce păru lui Preda că aude.

— Niciodată, strigă el, nu mă voi da viu !

Palid, tremurînd de mărire, se înturnă către arnăuți.

— Nu poci să mă predau viu. Să murim cu armele în mînă, dacă sunteți viteji.

La vederea acestui om inspirat, arnăuții crezură că zăresc un zeu.

— Să murim cu arma în mînă, strigă Anastase Himariotul, aceasta este voința lui Dumnezeu !

în acest timp turcii puseseră foc în straşina bisericei, pe la altar. Flaeărea încinse repede -învelitoarea. O sută de delii înecară poarta bisericei, topoarele o tăiau cu repeziciune.

Ei traseră iataganele. Fumul umpluse biserica, uşa căzu în bucăți. Preda, în capul arnăuților, se aruncă cel dintîi afară ; îşi deschiseră cale. O strigare turbată se auzi. Şaisprezece arnăuți intrară într-o sută de turci, alți atîția îi aşteptau, din iataganele lor sîngele pica neîncetat. Pe unde treceau, mulțimea turcilor se deschidea, o brazdă de cadavere zăceau pe pămînt.

Mîni, picioare, capete tăiate, grămădite rămîneau pe urma lor. Doborau acea grămadă de turci în calea lor ca secerătorii maldărul. Către acestea, pe cît înaintau arnăuții, pe atît se împuțina numărul lor ; o oră de luptă, seara venea ; dar biserica ardea cu flăcări, lumina focului le arăta să se taie ; cînd această ceată de viteji ajunse la poarta curței bisericei, erau numai trei la număr. Doi căzură încă, unul singur scăpă, şi acest unul cine era . nu era Preda, era un tîlhar. Dumnezeu cruță adesea aceste ființe, ca să nu poată zice lumea că un suflet căzut s-a jertfit pentru ceialți.

DEM

Să ne înturnăm în anul 1837.

Era noapte, noaptea aceea în care văzurăm pe Dem, întîi pe dealul Mitropoliei, apoi la teatru. El alergase ju pe acea femeie ciudată ce iubea şi care ieşise cu logodnicul ei. Odată în curte, această fată cu. maică-sa şi rivalul se urcară în trăsură, tînără noastră văzu pe pem şi îi aruncă o căutătură de simpatie nefericită.

Dem era confundat, se puse să cînte : brum ! brum ! brum ! Aceste exclamări le găsea totdauna în poziţiunele sele de necaz. Picioarele îl duseră acasă.

Avea el o casă ?

O cameră, într-o casă aşezată, vechie, în paiente, un scaun de paie, o masă de lemn alb, un pat de brad, sau mai bine patru scînduri de brad pe patru picioare de lemn de tei şi acoperite cu o saltea de paie ; peste saltea o plapomă de cit — forma mobiliarul său. Mai avea un lighean de pămînt, un sfeşnic de alamă pe masă, un cuier de lemn de părete de care era atîrnate o manta de postav cu iaca şi un pantalon vechi, un ştergar încă ; dedesupt o pereche de cizme şi un urcior cu apă.

Dupe această descriere, credem că ar fi de prisos a mai zice dacă Dem era bogat sau sărac.

Dem aprinse luminarea la cuhnia stăpînei casei, o femeie bătrîna, despre care vom vorbi mai tîrziu ; luă un cărbune cu un cleşte şi suflă asupră-i ţiind luminarea mai lipită de cărbune ; o mică flacăre se făcu şi aprinse mucul lumînărei, apoi intră în cămara sa.

Odată acolo, puse luminarea pe masă şi şezu pe scaun, puse capul pe mîni şi cugetă, în urmă scoase o scrisoare din cutia mesei şi o citi. El citea această scrisoare de cîte ori sufletul său era împovărat.

Era scrisoarea maică-sei, înainte de a muri. Iată coprinderea scrisorei :

„Cînd vei citi şi vei putea înţelege această scrisoare, yei fi mare. Vei fi însă mai fericit decît părintele tău ?..."

Aici Dem citi tot ce ştim despre părinţii săi pînă ln momentul cînd tată-său perise şi maică-sa apăruse Ur* moment la poarta casei Belu. De aici muma scria frului său astfel :

„Am intrat acasă cu bucuria în inimă, că tată-tău scăpase. Cel dintîi lucru ce am făcut a fost să te sărut şi să te hrănesc. Tu te deşteptai în acel minut. Noaptea veni şi tată-tău nu se arătă ; noaptea trecu, nimic, A doua zi, ziua trecu asemenea, fără ca părintele tău să vie. A treia zi aflai că el murise bătîndu-se între arnăuţii de la Olteni. Să-ţi spui toată durerea ce am simţit, este de prisos ; numai o femeie şi o mumă poate să-mi înţeleagă.

Din acea zi se stinse pentru mine orice fericire. Voiam să mor. Către acestea, tu ce erai atît de mic, de drăgălaş, mă oprişi încă în viaţă ; trăiam căci era o datorie să trăiesc ; între tine şi soţul meu, între viaţă şi moarte, era o viaţă dureroasă ; tu nu ştii ce va să zică această viaţă ? Voiam să mor şi tremuram la ideea de a muri, căci erai tu acolo. Nu aveam nici mîngîierea ce nefericiţii aflu în moarte. Această stare de lucruri nu ţinu mult. Anul nu se împlinise şi frigurile topi tinereţile şi sănătatea mea. Cocoana Elena, o văduvă, o vecină ce cunoscusem şi iubisem, singura femeie ce vedeam, îmi zise într-o zi aceste vorbe :

«— Dulico, te-am auzit de multe ori zicînd că vrei să mori. Moartea, fata mea, nu este cocoană mare, nu se lasă să se roage mult. Eşti bolnavă, şi această boală nu are vindecare. Cred că ar fi bine să-mi dai mie copilul să-l îngrijesc. Boala este lipicioasă... Nu te mîhni, fata mea ! Dar te-am auzit zicînd de multe ori că vrei să mori şi numai copilul te ţine în viaţă ; aceasta m-a făcut să crez că ţi-e drag, că vrei să trăiască. D-aceea îţi zic să-l iau la mine acasă.»

Un doctor ce veni să mă caute se uni cu vecina mea. Era amar pentru mine să-mi despart copilul meu, şi cu toate astea trebuia a o face pentru binele tău ! In aceste zile de amărăciune luai condeiul spre a-ţi seri ca să citeşti cînd vei fi om făcut.

Aceste din urmă rînduri sunt scrise pe cînd tu mai erai la sînul meu.

Nu am nimic să-ţi las decît nişte poveţe cari dacă l- vei urma îţi vor fi mai folositoare decît cele mai mari bogăţii.

Dacă vei ajunge, printre toate greutățile vieței, cu sănătate într-o vîrstă cînd omul începe a cuvînta prin sine, o, fiul meu iubit, citeşte şi urmează poveților mele.

Lumea caută a te face rău. Tu trebuie să cauți a te face bun.

încă din cea dintîi copilărie soarta îți pregăteşte paharul cu amărăciuni. Deşartă-1 cu curagiu şi cu tărie ! Yei fi sărac, fii bogat prin inimă ! Vei fi slab, fii tare prin răbdare ! Nu te întrista niciodată, văzînd că pentru tine nu este nici un loc la ospățul vieței ; căci nimeni nu ştie ce soartă îți pregăteşte în viitor. Omul ce-şi împodobeşte mintea prin bune învățături, şi inima prin bunătate, mărinimie, dreptate şi credință, îşi pregăteşte de mai-nainte un loc frumos la soarele vieței. Nu te speria de nenorociri \ Suferințele sunt înțelese cu ursita ca să nobileze sufletele şi să le facă demne. Ferul prin flăcări se face frumos şi folositor. Primeşte loviturile soartei ca o binefacere. Răspunde prin dragoste celor ce te vor prigoni : aceasta este o armă care totdauna învinge. Nu schimba niciodată credințele tele şi nu curma nici o lucrare, mai-nainte de a o sfîrşi. Aşa urmînd, te vei gîndi totdauna bine înainte d-a începe un lucru. Taina cea mare a vieței este ca omul să fie mărinimos ; jertfeşte-te pentru ceialți, dar alege bine cuvîntul pentru care te jertfeşti. Viața fiecărui om este un dar ce ține de la ceialți, şi de cîte ori va fi cerută de trebuințele țsrei, trebuie să o dai. Omul nu naşte ca celealte viețuitoare ; el are datorii în lume ; aceste datorii sunt să se lipsească de sine pentru aproapele său. Cel mai mare tiran al omului este el însuşi. Astfel nu vei fi niciodată liber dacă nu vei putea mai-nainte de toate să fărimi lanțurile patimelor tele trupeşti şi sufleteşti. Ambiția este o simțire frumoasă. Ea este ca o femeie pe care o iubim. O femeie poate fi virtoasă şi poate să te facă ferice, poate fi curtezană şi poate să te piarză. Ai ambițiunea de a te străluci prin fapte mărinimoase ! Nu fugi de societatea femeilor î Femeia cu inima frumoasă este o comoară. In societatea femeilor inima se delicatează ?ı nimic nu sade mai bine unui june ca delicateța. Barații cu bărbații îşi iert multe lucruri ; cu femeile însă sunt cuviincioşi, deosebirea sexului face aceasta. Nu fugi

de amorul femeilor ! Amorul femeei este ca roua ce întinereşte inima. Dar vai ! vei şti oare a face osebire de femeie şi femeie ?

Fugi de societăţile rele ! Alege oamenii cu care trăieşti şi trăieşte cu cei mai bătrîni decît tine. Cînd vei fi chemat la o faptă bună, nu măsura niciodată ce te costă : că faptele bune nu poate nimic să le plătească Teme-te de a trăda, de a lovi pe vrăjmaşul tău pe furiş aceasta este un păcat mare. Spune totdauna adevărul în faţă, loveşte pe vrăjmaşul tău şi totdauna, lovindu-1, fă să ştie că îl loveşti, ca şi el să poată să se apere. Nu face nimic prin mijloacele rele nici chiar ca să ajungi la un scop bun..."

Aici dar se opri şi păru gînditor, apoi lăsă să se auză aceste vorbe :

— Şi cu toate acestea, aceşti oameni meditez atîtea mijloace rele ca să ajungă la un scop bun !

în acest moment bătrîna întră în camera lui. Dem ascunse scrisoarea ce nu o citise toată încă.

Această bătrîna era de şaptezeci şi cinci de ani.

Totul pe dînsa era vechi, vestmintele şi corpul ; în juneţea sa ea fusese frumoasă şi cochetă. Cînd începuse a îmbătrîni, şi prin urmare a i se zbîrci faţa, ea îşi întinse, în toate zilele, la toaletă, pelea obrazului, ridicînd-o spre cap cu legătura în tulpan, apoi mai tîrziu cu o curea supţire cu care îşi încingea capul sub tulpan, încît sprîncenele sele, neîncetat atrase spre vîrful capului, îşi schimbaseră locul lor în mijlocul fruriţei. Părul capului îl vopsea, dinţii îi căzuseră prin întrebuinţarea veninului ce se amesteca în dresurile cu cari căutase a-şi reîntineri faţa cîţiva ani încă mai-nainte.

Aceasta era femeia care luase pe Dem încă copil de la maică-sa şi pe care îl crescuse pînă la vîrsta de şaptesprezece ani. Aceasta era cocoana Elena de care vorbeşte Dulina în scrisoarea ei.

Cocoana Elena înţărcase copilul cîteva zile înaintea morţei Dulinei. De atunci îl dase unei serve ca să-1 îngrijească. Dem crescuse în casa cocoanei Elena ca un copil de pripas. Cînd deveni mai. măricel, îl puse sa facă treabă prin casă, mai tîrziu îl dete la şcoală la St. Sava. Cocoana Elena se dădase cu acest copil supus

ja toate voințele ei și împărtășea cu dînsul prînzul ei ce[modest ce purcedea din lucrul ei de mînă. Cocoana glena făcea bonete de damă foarte cu gust pe la 1830 ; aceasta îi procura cu ce să trăiască. Mai tîrziu da lecțiuni de cusătură la fetele amicilor sele. Dem mergea în toate diminețele în tîrg să cumpere cele trebuincioase pentru hrană și apoi se înturna la școală. Ceea ce făcuse și mai mult ca Dem să atragă simpatiile bătrînei era că la o boală grea ce avusese, Dem o îngrijise ca un fiu credincios pe o mumă bătrîna. In această casă Dem nu văzuse nici un exemplu de corupțiune. Asfel el avea imaginațiunea curată. Tot ce îl scandaliza fusese sprâncenele cocoanei Elena. Cocoana Elena, cu toate că avea sprîncenele în mijlocul frunței, era foarte severă pentru educațiunea lui Dem. Ea îl veghea ca pe o fecioară de aproape sau de departe, purtarea sa cu dînsul era gravă. Consiliurile ce îi da erau pline de moralitate. Seara venind, Dem era silit să se afle acasă. Servele cocoanei Elena erau totdauna bătrîne și grave, deși astă dată rămăsese singură.

— Nu te-ai culcat ? întrebă bătrîna. lat o scrisoare, îi întinse mîna și îi dete un bilet de invitațiune.

Dem deschise biletul și citi :

„Domnul colonel P. are onoarea a ruga pe d. Dem să binevoiască a lua ceaiul la dînsul la..."

— Ha ! ha ! .strigă cocoana. Elena, atîta îți lipsea, ceaiul la boieri ! Citește biletul și te uită împrejuru-ți.

Această invitațiune nu-i făcu nici o impresiune. El simțea în sufletul său o mărire și o bogăție care pe de o parte îl făcea să nu se sperie de nici un fel de onori ce i s-ar fi făcut și pe de alta să nu roșească de starea lui cît de mizerabilă ar fi fost.

— O să merg, zise el.

Cocoana Elena rîse cu hohot și ieși.

ÎNCERCĂRILE MISTERIOASE

La întîia carte am atins foarte ușor cestiunea de Prezintare a unui individ numit Radoți la societatea de regenerațiune ; el căta să fie prezentat în aceeași seară.

Cînd se termină piesa ce se jucase la teatru, membrii societăței de regenerațiune se adunară în consiliu.

Pe una din stradele ce învecinesc malul drept al Dîmboviței, o stradă strimtă, închisă între două ziduri nalte, treceau prin întuneric trei oameni. Aceşti oameni păstrară tăcerea pînă ce ajunseră la poarta unei case mari. Acolo stătură un minut şi schimbară cîteva vorbe

— Aici este, zise unul, care dupe vorbă părea a fi Vel.

— Din acest loc întunecos, zise al doilea, are să răsară soarele care va lumina viitorul României.

Apăsarea pe cele din urmă vorbe ce lăsă pronunțîndu-le făcea să se simtă că le zicea cu oarecare ironie.

Al treilea individ nu zicea nimic. Cel dintîi era Vel, al doilea Luț, al treilea Radoți ce trebuia să fie prezentat la societatea de regenerare. Ei intrară în curte. Se îndreptară către scara casei şi dispărură înîntru.

Să introducem pe cititori în sala cea mare a acestor case posomorite. Tot era tăcut şi întunecat în tot coprinsul casei ; în fundul unei săli de intrare, se vedea o uşă la slaba lumină a unei lampe. Pe această uşă intrară cei trei oameni ce îi văzurăm la poarta curței, Vel, Luț şi Radoți.

Sala era lungă, o singură lampă ardea pe o masă la un căpătîi al sălei, asfel încît această slabă lumină nu putea să se reverse pînă în celalt căpătîi al sălei, în toată a ei putere, şi forma un fel de murgire ce. nu era nici lumină, nici întunerec, şi prin aceasta chiar da aspectului sălei un aer lugubru, şi misterios. In această jumătate zi, jumătate noapte, să zăreau, ca într-un abur, mai multe capete de bărbați, ale căror figuri nu se puteau recunoaşte.

Vel prezintă către una din aceste siluete, ce şedeau la masă în nemişcare, pe Radoți ; această siluetă era a lui Cheren.

— Iată un discipol, zise Vel. Are toată stima şi amicia noastră.

Cheren, fără să mişte din cap, fără să vorbească, fără să se scoale, făcu semn cu mîna noului prezintat ca sa şează.

Toți şezură.

Cheren, dupe o lungă tăcere, luă cuvîntul.

•— Fraţilor ! zise el. Un suflet perdut vine între noi. Ştiţi prea bine că statutul nostru are, între altele, două maxime :

Crede şi nu cerceta şi oricine va veni la noi cată să fie primit. Să nu cercetăm dar cine este şi, din momentul ce a venit la noi, să fie cu noi !

— Aşa să fie, răspunseră mai multe voci deodată.

— Rău ! rău ! rău ! zise între dinţi unul din cei nemişcaţi ce şedeau pe scaune la masă.

'— Şi acum, urmă Cheren, să deschidem şedinţa. Iată ce aveam a vă spune : cînd Crist ştiu că inamicii săi îl caut să-1 prinză, chemă pe discipoli şi le-a dat poveţele sele. Aceasta este astăzi şi soarta noastră : inamicii României ne priveghez în tăcere. Dacă nu ne-a lovit încă, este că nu cred timul priincios. Ei fac cu noi ca mîţa cu şoarecele prins, cu care se joacă şi îl lasă liber un minut înainte de a-1 sfîşia. Vom şti noi însă a profita de acest minut ca să ne facem datoria către patrie prin propagarea amorului de dreptate şi de naţionalitate ? Crist nu a avut mulţi ani de propogandă, propagandele trebuie să se facă repede ; cînd se prelungesc, rareori triumf, căci lumei se urăşte totdauna cu acei oameni şi cu aceleaşi idei, şi amar acelor întîrzietori cari nu vor cunoaşte acest mare adevăr ! Vor sfîrşi prin a nu mai fi ascultaţi !

Fraţilor !

Cînd doisprezece inşi vor fi decişi să fie uniţi întru toate ca un singur suflet în douăsprezece corpuri, cînd aceşti doisprezece inşi vor fi hotărîţi a suferi tot şi a muri pentru ideea lor, aceşti doisprezece inşi fiţi încredinţaţi că pot să schimbe faţa lumei. Noi lucrăm de mai mulţi ani şi nu ajungem la nimic. Aceasta dovedeşte că nu este între noi nici unirea, nici hotărîrea întreagă de a suferi şi a muri pentru credinţele noastre ! Invidia enu respectează nici treptele tronului, nici poarta închisorii martirului este în mijlocul nostru şi goneşte unirea şi hotărîrea dintre noi. Să nu vă supere aceste vorbe ! Dar lucrul nu poate să fie altfel. Vă repet : doisprezece inşi, în condiţiunele în care v-am zis, pot să schimbe faţa lumei. Căci trebuie să ştiţi aceste, oricari

ar fi formele ce iau popoarele spre a se constitui în societate, voința minorităților se impune totdauna voinței maiorităților. Căci cugetările mari şi simțimîntele înalte nu ies decît din capul şi inima minorităților. Maioritătile le primesc prin sforța sau prin convicțiune. Noi nu avem putere materială, nu putem a le impune, trebuie dar să convingem prin cuvînt. Să vedem ce izbîndă am făcut de cînd am început a zidi ! Un teatru român, este ceva dar nu este destul. Acest teatru el însuşi se cleatinâ într-o zi se va dărîma la suflarea politicei ca o casă de cărți la suflarea unui copil. Propaganda ce el poate face nu este îndestulătoare. El seamănă în spirite, nu în inimi. Tărîmul în care noi suntem chemați a arunca sămînța este inima, tărîmul dar rămîne nesemănat, şi timpul muncei se apropie. Numai cel ce seamănă va culege. Eu mă întorc tot la ideea mea şi zic, dacă nu am semănat încă, cauza este că nu suntem destul de uniți, nici hotărîți a suferi şi a muri.

Aici Vel ceru cuvîntul.

— Nu suntem destul de uniți, nici hotărîți a suferi şi a muri, zise el, sprijin această opiniune ; timpul a sosit ca să dovedim printr-un act de curagiu şi devotament că suntem uniți, că suntem hotărîți a suferi şi a muri. Trebuie ca unii din noi să se sacrifice! trebuie un sacrificiu mare ! faptele mari rodesc cînd tărîmul pe care se seamăn este stropit chiar de sîngele semănătorului. Fără un act de sacrificiu, societatea noastră lîncezeşte şi rămîne necunoscută.

— Să ni se spuie ziua cînd onorații membri au să se sacrifice ? zice Luț. Este necesar să o ştim toți, astfel ca în acea zi solemnelă să putem scăpa cu fuga, fāra a ne împiedica unii de alții.

Cheren surîse şi zise lui Luţ să nu facă glume în momente atît de serioase.

— Ceea ce zic eu este foarte serios, urmă Luț. ^ ^

— Luț, dă-ne pace ! zise Cheren cu un aer de blinda mustrare.

Oaspeții, pentru respectul ce aveau către Cheren, se mulțumiră să cletine din cap.

Vel urmă :

— Străbunii noştri au fost neatîrnaţi, această neatîrnare ei au ţinut-o cu peptul, au sprijinit-o cu sîngele lor vărsat în bătălii, averile lor au fost puse pe altarul patriei, viaţa lor, sîngele lor au fost puse pe altarul patriei ; în ziua cînd au încetat a face asemenea sacrificii au perdut neatîrnarea ţărei. Domnii ce veniră în urmă pentru un tron umilit vîndură drepturile naţionale. Corupţiunea luă locul virtuţilor. Sacrificile nu se mai văzură. Fiecare român, pentru modesta lui parte ce smulgea din puterea ţărei, era fericit să nu mai gîndească la neatîrnare. Timpul adaogă corupţiunea de atunci şi astăzi ţara, îngenucheată înaintea inamicilor săi, a uitat şi suvenirea mărirei sele, puterei sele, neatîrnărei sele. Sufletele s-au micşorat, inimele au îngheţat, sacrificiul înspăimîntă, şi robia a intrat în locaşul vitejilor. Românii nu mai roşesc să fie robi, şi cu toate acestea România poate încă să fie liberă. Dar pentru aceasta trebuie a învăţa poporul să facă sacrificii ; trebuie a-l învăţa să moară pentru drepturile naţionale. Cei care sunt datori a da exemplul suntem noi, timpul cînd trebuie să arătăm aceasta nu este departe, cată să ne preparăm ! Dar sunteţi oare preparaţi pentru toate sacrifioele ?

— Suntem ! răspunseră mai multe voci.

— Eu voi să fac o băgare de seamă, zise Edem. Preparaţi, pentru ce ? spre a muri ? aceasta poate să facă oricine are să dea o viaţă ; dar trebuie să ştim cum să dăm viaţa ? pentru ce ? pe cine trebuie să lovim ? cum ? cînd ? şi cu ce armă vom face o revoluţiune ? în care scop ? pe ce baze şi contra cui ? trebuie o programă şi o lungă propagandă, înainte de a o face.

— O revoluţiune ! zise Vel, cu scopul de a da ţărei drepturile sele naţionale, în afară ; libertatea, egalitatea Şi dreptatea înîntru ; contra cui ? mă întrebaţi ; contra legilor ce ne apăs.

— Resbelul civil, adaogă Edem ; urăsc tirania, dar mi-e frică de anarhie. Resbelul între fraţi este aspru !

Aspru, dară, zise Vel, este aspru, este crud românii a lovi în români ! dar ascultaţi, soarta românilor ^fară din ţară este şi mai aspră, şi mai crudă ; înîntru •ᵃʳei este şi mai aspră, este şi mai crudă ; în afară umi-

linţa, robia ; înîntru, tirania şi corupţiunea ! Afară, R.^ mânia este ştearsă din rîndul naţiunelor. Numele ei se pronunţă cu dispreţ. Acest nume nu se mai vede p. tractate. Alţii fac tractate pentru dînsa ; nimeni nu o întreabă care sunt dorinţele sele. Nici o faptă mare nu mai duce numele său în Europa. Autonomia ei a rămas numai un hrisov în biblioteci ; legile României le fac streinii. Românii tîrăsc după ei printre celealte naţiuni despreţul popoarelor sclave. înîntru, un sistem de corupţiune ce pleacă de la guvern, se întinde în ramuri, pînă în colibele păstorilor. Acest sistem are un scop : a domni, are un mijloc : corupţiunea. Domnii nu vor să-şi întărească tronul lor pe virtuţi. Ei se sprijin pe oameni vestejiţi de viciuri ; ca să-i cîştige cauzei lor, cată să-i cumpere ; preţul cu care îi cumpără este a-i lăsa să prade ţara ; pentru aceşti oameni nu sunt legi, nu sunt judecători. Un om degradat este sigur să fie îmbrăţişat. Credinţa lor este că oamenii de principii nu pot să serve.

întru aceasta ei au cuvînt : oamenii oneşti nu pot să se împace cu corupţiunea ; oamenii drepţi nu pot să se împace cu nedreptatea. Acest sistem nu izbuteşte însă. Domnii sunt totdauna trădaţi de aceia cărora le fac atîtea nebune concesiuni. Nu poate fi altfel : prada tutulor este munca ţăranilor. Oamenii guvernului îi prădez, proprietarii de moşii îi prădez, devor tot ce mai rămîne de la secete, de la înecăciuni, de la locuste. Familia este degradată. Muma mustră pe fiul său cînd este integru, femeia pe bărbatul său. Patul familiei se violează fără pedepsire. Omul onest întinde mîna tîlharului fără să roşească ; femeia virtoasă întinde mîna celei ce se degrada fără să roşească. Proprietatea este violată. Cei ce calc dreptul celorlalţi văd drepturile lor călcate de alţii- Cel puteric are totdauna dreptatea. Toate aceste rele sunt urmările naturale ale unui sistem de corupţiune. Acest sistem trebuie lovit. Omul este o fiinţă morală- Acest sistem îl face imoral ; naţiunea este menită a f} puterică şi este slabă, liberă şi este sclavă, onorată şi este despreţuită, graţie acestui sistem ! De mulţi arii, suferinţele, părăsind naţiunele Europei, seamănă să se fi retras în sînul acestui popor român. Aici nici o

de bucurie, de speranță ; toate sunt pline de dureri, de abateri ; sufletele nu au maturitate, inimile nu au tinerețe ; bătrînețea urmează cu repejune copilăriei. Tot ce naşte, ce simte trebuie să sufere, trebuie să se vestejască înainte de a trăi. Această stare de lucruri nu mai poate întîrzia. Inamicii nu sunt la porțile cetății, ei sunt în locaşul cetățenilor, suntem noi înşine. Nici o voce nu se rădică la nefericirile țărei, nici o inimă tînără şi înflăcărată nu bate pentru patrie. Şi cată <a ne convinge de adevăr, niciodată această țară nu va scăpa fără a face sacrifice. Trebuie dar, cît mai curînd, a forma programul unei revoluțiuni, a începe această revoluțiune, şi ori că țara va fi mare şi liberă, ori ne vom înveli cu dînsa.în mormîntul ei.

— Cer cuvîntul, zise Edem.

Cuvîntul i se dete. Edem vorbi asfel :

— Permiteți unui om mai bătrîn, şi prin urmare unui om al cărui sînge este mai rece, atît prin vîrstă cît şi prin experiență, a face observările sele la caldele vorbe ale oratorului. Zici să formăm programul unei revoluțiuni ? Aceasta este lesne de făcut ; dar este vorba de o revoluțiune. Aici vine întrebarea, să poate face sau nu să poate face o revoluțiune ? Să presupunem că nu se poate face o revoluțiune î Ucidem atunci atît oamenii, cît şi ideile revoluționare, şi prin aceasta chiar dăm mai multă tărie acestui sistem răufăcător. A întreprinde şi a nu reuşi este mai rău decît a nu face nimic. Acum să presupunem că revoluțiunea să poate face ! Suntem noi sigur că turcii, şi ruşii, şi austriacii nu vor intra în țară ? Nu, negreşit. Să presupunem că au intrat ! Atunci închisoarea, exilul vor sfărîma toată această junime generoasă ce ridică capul la soarele vieței. Țara se va găsi înapoi cu o sută de ani. Nu voi să vorbesc de perderile ei materiale. Dupe toate acestea vine o întrebare nu mai Puțin serioasă. Noua stare de libertate, în mînile acestei societăți nemature pentru libertate, nu se va găsi oare ca un cristal în mîna unui copil ? Schimbînd ideile, poți Sa schimbi şi oamenii ? Ai zis că oamenii sunt hrăpitori ; credeți oare că o revoluțiune poate schimba într-o zi, ară tranzițiune, morala publică ? Cei chemați a pune n Practică ideile revoluțiunei, credeți oare că nu vor

deveni ei însuşi, fără voia lor, contra acţiunei lor sau nu-şi vor zdrobi sufletele împotriva descuragerei ? Cu cît rana este mai adîncă, cu atît vindecarea ei este mai anevoioasă. Cîte inimi aprinse de flacăra generozitate! venind la guvern, nu au fost nevoite a capitula cu principii contrare ? Iată ce zicea un domn, într-un moment de recunoaştere şi reflecţiune. Nu mă întrebaţi de numele său. „După ce toată viaţa mea m-am hrănit cu ideile de neatîrnare naţională şi de moralitate, venind la putere, m-am schimbat ca cap al acţiunei, am devenit cap al reacţiunei ; în puţinii ani de domnie am căutat să desfac tot ce am făcut în patruzeci de ani de opoziţiune. Conştiinţa se revolta şi rezonul de stat mă împingea înainte. Şi ce puteam face cînd evenimentele şi oamenii să aliaseră împreună contra principiilor mele? Ţara era atît de rătăcită, încît rătăcirea mea, oricît ar fi fost, era mai puţin gravă. Am început prin a pune în practică un sistem de guvernămînt plin de dreptate şi moralitate. Am aplicat legile pentru toţi deopotrivă, pe cel hrăpitor l-am lovit, pe cel bun i^am răsplătit. Ce s-a întîmplat ? Toţi hrăpitorii s-au întărîtat asupra mea şi ei m-au acuzat pe mine, şi hrăpitori erau toţi! Iată-mă dar în poziţiune de a nu mai fi sprijinit." Ceea ce zicea acest domn este adevărat, şi iată ce mă tem : orice guvern va veni va fi nevoit a sprijini nedreptăţile şi hrăpirile, sau a-şi strînge bagagele. Cînd maioritatea este rea, domnii cei buni nu mai au drept a fi, la un asemenea popor acuzaţii se fac acuzatori, cei ce calc legile aceia strig în numele legei, cei ce prad aceia strigă contra prăzilor. De aici calomniile, hrăpitorii sunt totdodată calomniatori ; într-o ţară ca a noastră, unde oamenii simt mult şi cuvîntez puţin, unde cei mulţi primesc zgomotele totdauna cum se aflu, fără să le cerceteze, calomnia în mîna celor răi este o armă periculoasă, de loviturile caria nu scapă nici un suflet drept. A sacrifica dar junimea ce se înalţă, inteligenţa ce înfloreşte, printr-o revoluţiune, este, după mine, a perde aceşti oameni şi a rămînea cu putrejunea, cu acea stare de lucruri şi de oameni de care vorbirăm.

Este a ne întoarce cu zece ani înapoi.

Sînt dar convins că lucrul cel mai bun este a amîna revoluțiunea politică şi armată şi a face revoluțiunea în datinele locuitorilor ; a ne sili prin toate mijloacele a-i lumina, a-i moraliza.

Vel nu lăsă să termine bine discursul şi zice :

—• Boala este grea şi bolnavul merge repede către moarte. O vindecare lină îl ucide, o vindecare repede poate încă să-1 scape. Această vindecare repede este revoluțiunea politică şi socială. O revoluțiune poate atrage asupra țărei armate streine ; dar sunteți oare siguri că acele armate nu vor veni şi fără revoluțiuni ? O revoluțiune ne va face cunoscuți în Europa, va face să nască simpatii pentru români. Un popor pe care toți îl cred deja unit cu Rusia prin inimă, ce se rădică deodată, ce-şi rupe lanțurile, ce va să trăiască liber, aceasta îi va da titruri la simpatiile şi ajutorul Europei.

Nu tremurați înaintea ideilor de sacrificii ! Vă aduceți aminte care este religiunea societăței noastre ! Şi ce nenorociri ar fi pentru această țară resbelul şi ocupațiunele streine ? Este ea astăzi mai fericită ? Credeți oare că România va fi vreodată liberă, fără să facă sacrificii ? Care este națiunea ce s-a mărit, ce s-a liberat şi care nu a suferit, nu a făcut sacrificii ? Nici un bine nu se dobîndeşte fără sacrificii şi cine nu ştie să le facă, fie individ, fie o națiune, nu merită o soartă mai bună. Picioarele cailor streinului frămînte tărîmul de la un capăt al țărei la celalt, sabia streină înfigă-se în peptul românilor, țara ea însăşi schimbe-se în morminte. Dar cel puțin să afle că pe acest pămînt nu locuiesc turme de sclavi ! Viața mea este a țărei mele. Sînt gata în tot minutul a-i da ceea ce este al ei ; astfel trebuia să simtă toți membrii acestei societăți, sau daca nu, trebuie să o spuie.

— Eu nu-mi dau viața pentru țară, zise Luț. Domnilor, ştiți ce cugetă țara ? Daca voiți să ştiți, închipuiți-vă că eu sînt țara şi ascultați să vă vorbesc. Țara, domnilor, doarme sau va să se culce, şi noi îi zicem să se scoale, şi cu cît îi zicem să se scoale, cu atît somnul îi vine mai mult. Eu sînt de părere s-o lăsăm să-şi facă somnul şi cînd va dormi bine, se va scula singură. Ei, domnilor, nu cunoaşteți țara ! Țăranii pe care voiți să-i

iaceți liberi vă vor lega cot la cot cînd veți merge să-i deşeptați.

Ce mai rămîne? Boieri, foncționari, călugări etc. Aceşti din urmă, cînd te vei duce să-i deştepți şi să-i luminezi, te vor primi precum liliecii din peştere de la Bistrița primesc călătorii ce intru cu luminări şi le stric somnul şi întunerecul ; boierii au puterea în mînă şi sunt mulțumiți ; foncționarii, călugării şi ceialți sunt ocupați a roade şira spinărei țărei şi vor începe să vă arate colții. Ce dracul ! Nu vedeți, nu auziți, nu înțelegeți că nu este nimic de făcut ? Nu pricepeți că ceea ce să zice țara nu merită nici a-ți întoarce capul, mergînd, ca să o asculți ? Nu vă lăsați a vă răpi de cîțiva ciocoi mici ce vor să se facă şi ei ciocoi mari, de cîțiva boieri mari ce vor să se facă şi ei domni, de cîțiva filfizoni ce n-au loc la masa societăței şi cari îndată ce ar lua un loc, ar fi mai răi decît boierii. Fratele Vel pune multă speranță în națiune. Dar o va perde, este un doritor nebun. Eu îl plîng pe el şi pe toți ce sunt ca el. La vorbele frumoase ce spun, țara îi răspunde : „Lasă-mă să dorm, băiete, şi fă şi tu ca mine". Ce vorbeşti de drepturile țărei ? Singură ea le-a dat streinilor. Ce vorbiți de sistem de dreptate înîntru, cînd o națiune a voit dreptatea şi nu a căpătat-o ? Strigăm contra guvernelor că nu sunt drepte ; dar oare noi sîntem drepți ? Strigăm că domnii sunt răi, dar oare noi suntem buni ? Prada şi tîlharul nu strig deopotrivă dreptate ? Cel ce nu poate face o nedreptate strigă că nu este dreptate. Loveşte pe cel ce pradă, şi prădătorul va striga că faci o nedreptate şi lumea va striga că faci o nedreptate ! căci toți suntem nedrepți.

Vorbiți de revoluțiune ? Nu este de mirare să izbutiți a face o revoluțiune, pentru că lumea nu ştie ce va să zică o revoluțiune. Ea va face revoluțiune, crezînd că va face altceva. Greutatea nu este a face revoluțiuru, ci a şti ce trebuie a se face dupe revoluțiune. Ei bine ! eu nu văz nici un revoluționar. Voi toți sunteți nişte doritori nebuni, inimă şi fără cap, oameni de aspirațiuni şi fără acțiune. Trei zile după revoluțiune v-ați apuca să vă certați între voi şi lumea, obosită, v-ar lua la goană ca pe nişte nebuni. Orice revoluțiune în țară, ca

.a poată să izbutească, trebuie să fie urmată de războaie contra streinilor. Cinci mii de ciutaci de ar trece Dunărea, v-ar lega pe toți. îmi vorbiți de sacrifice ? N-aruncați mărgăritarele voastre porcilor ! Românii sunt copii răi, învățați a lua de la mamă şi a nu-i da nimic.

La aceste vorbe, Cheren răspunse astfel :

— Luț, cunoaştem ideile tele despre toate acestea. .i nu ți le cerem, tu nu crezi în nimic, țara nu este atît de perdută precum tu o crezi. Nu vom fi noi cari îi vom trage clopotele de înmormîntare. Lasă-ne pe noi în pace ! Noi credem altfel.

Cheren păstră cuviința şi mărirea de care era înzestrat, chiar în această delicată pozițiune.

— Fraților ! urmă el, îndreptîndu-se către ceialți, noi putem amîna revoluțiunea ; dar nu putem să o respingem, căci atunci nu mai înțeleg pentru ce lucrăm. S-a zis dintr-o parte şi dintr-alta lucruri cari pînă la un punt au într-însele mult adevăr. Dar înțeleg că nu suntem destul de inițiați în datoriile noastre. Să lăsăm pentru astă dată ideea unei revoluțiuni armate şi să urmăm programa legei noastre de francmasonerie.

Vorbind astfel, să înturna către Radoți.

— Dar tu, nou frate, ce cugeti despre toate aceste ?

— Societatea, răspunse acesta, ca să se dezvolte are trebuință de mişcare continuă. Acțunea este viața, neacțiunea este moartea ; lumea este ca vîntul ce încetează de a fi îndată ce încetează de a mişca.

— Bine ! zise Cheren, întorcîndu-se către Vel. Să începem încercările misterioase. Sper că acest om va fi un zidar însemnat.

Pe urmă, întorcîndu-se către adunare, Cheren urmă :

— Mai tîrziu vom reveni la programa revoluțiunei. Acum să facem formalitățile de admitere în loja noastră a acestui frate ce se oferă.

El arătă pe Radoți.

Din toate acestea văzurăm că ne aflăm într-o lojă de xfrancmasonerie. Că astă seară membrii acestui asezamînt se înlăturaseră un moment de la programa lor, °a să puie înainte cestiunea politică de a revoluționa •ara. Fusese cea dintîi încercare.

Cu cei dintîi români ce reveniră de la şcoalele Germaniei, Italiei, Franciei, se introdusese spiritul de imi-. taţiune despre tot ce aceşti juni români văzuseră că se face aiurea ; fiecare imitase aceea ce iubea mai mult dupe inteligenţa şi gustul său. Să văzură unii cari se înturnară cu ideile unei aristocraţii rău înţelese, alţii cu gustul de cai, alţii de metrese; alţii se mulţumiră a purta un ochi de sticlă etc. Dar noi vom lăsa la o parte pe tot acest personal obscur şi vom vorbi numai de acei juni cari cu o inteligenţă superioară, cu o inimă arzînd pentru patria lor, au putut a se ridica la o sferă de aspiraţiuni mai generoase. Aceştia se întoarseră în ţară imitînd datinele naţiunelor civilizate în tot ce se atingea de naţionalitate, de libertate, de egalitate. Ei creară o lojă de francmasonerie.

Înainte de a asista la formalităţile de admitere în această lojă a lui Radoţi, să zicem cîteva vorbe despre francmasonerie.

Francmasoneria, dupe unii, îşi perde origina ei în noaptea timpurilor, dupe alţii se crede a fi creată de regele Solomon, cu ocaziunea templului său la care a lucrat o sută treisprezece mii companioni sau masoni (zidari) pămînteni şi străini, pe cari regele îi împărţi în patru clase, făcîncl loje particulare.

Alţii iară văd în misterele francmasoneriei o urmare a misterelor Egiptului şi Greciei, o urmare a asoţiaţiunei începută de discipolii lui Pitagora, de terapenţi şi de esenieni. Se poate căuta această origină chiar în anticităţile romane, în acele asoţiaţiuni ai căror membri, pe cînd se ocupau la lucrări de construcţiune, cultivau sămînţa unei civilizaţiuni mai nobile. Romanii, în termin de legi, numeau *colegium* orice asoţiaţiune particulară ce se forma într-un scop determinat. Aceste *colege* aveau regulamente şi statute interioare, ce li se tolera cu condiţiune ca să nu atingă legile ţărei. Erau mai multe colege la Roma, compuse de orice clase, adunîndu-se în puterea organizaţiunei dată de Numa, în edificii ale lor. Colegiul zidarilor se aduna în sălile laterale sau pe lînga templuri cu preoţii cu cari erau în relaţiune[a].

[a] **Anticităţi romane** ***(n.a.)***.

Culdeenii, numiți astfel de la vorba *celți, ceili* sau *frelh* scriitori ai domnului, aveau drept maximă principală : „Nu te împotrivi celui rău prin rău, ci prin bine", ^cesii culdeni se depărtaseră de orice putere şi se refugiseră în Scoția, în Țara Galilor, în Irlanda şi insulele vecine. Din aceste diverse punturi înrîuriră asupra corp₀rațiunelor bretone de zidari. Individele ce le compunea erau din națiuni şi religiuni felurite şi cîteodată din partide apăsate. Civilizațiunea aruncă o vîlvoare sub regatul lui Alfred cel Mare, atunci începu a se construi mai multe casteluri, biserici, schituri, care construire ocupă mulțime de aceşti zidari. Sub Athelstan se chemă în Britania lucrători francezi, spanioli, italieni, greci, spre a se construi biserici şi alte edificiuri. Sub acest rege se aşeză confrăția franc-masonilor, şi numai de la această epocă se poate zice că datează istoria adevărată a francmasonilor. Edvin, fratele regelui Athelstan, cunoştea ştiințele de construire de edificiuri şi el însuşi întră şi fuse primit întru corporațiunele lucrătorilor. Prin mijlocirea acestuia, lucrătorii dobîndiră mulțime de drepturi între cari libertatea de a-şi face singuri regulamente şi instituțiuni organice privitoare la dezvoltarea artelor.

Numele de francmason pare să le vie de acolo căci luau spre practicarea artei numai oameni liberi. Mai luară numele de masoni, adică geometri. în confrățiile lor se găsiră de multe ori chiar poeți, muzicanți, matematici, astronimi, pictori etc.

în anul 962 Edvin convocă o adunare generală de frați şi se dete un regulament. Dupe acest regulament există încă o copie în limba anglo-saxonă, în arhivele Jojei celei mari de la York ; acest regulament conține şaisprezece porunci ; trei din aceste porunci sun astfel : 1- Datoria fraților este d-a onora pe Dumnezeu şi a urma legile copiilor lui Noe. Cată să se ferească de orice herezii şi a nu păcătui înaintea lui Dumnezeu ; 2. Cată ·ă fie credincioşi regelui, să nu trade şi să se supuie autorității cu sinceritate ; în caz de va auzi despre trădare, cată să vestească pe rege ; 3. Cată să se arate serviabili cu toți oamenii, a se lega cu dînşii de amicie credincioasă, fără a ține socoteală de cugetările lor.

Dupe istorienii franacmasoneriei, ea ar fi fost introducă în Englitera în anul 287 ; în Scoţia în 1150 ; în Francia în 1668, dupe alţii în 1721 sau 1725 dupe alţii iar ; în Spania în 1728 ; în Olanda în 1730 ; în Rusia pe la 1731 ; în Florenţa pe la 1733 ; în Prusia 1737 ; în Viena la 1738 ; în Bucureşti la 1833. Genova avu lojile ei în 1738. Turcia şi Polonia cunoscură aceste loji odată cu Svedia. Altembergul, Nurembergul, Kamburgul avură lojele în 1741 ; Roma în 1741 ; America în 1721 ; Asia în 1728 ; Africa în 1728. Din Anglia, francmasoneria trecu în Francia prin lordul Dervint-vater. Lordul d'Arnold-Esler, duca d'Entin, cornițele de Clermont Tonerre, duca de Orlean îi succedară. Parisul avu în 1736 patru loji ; în 1742 avu 22 şi 200 în provincii. Astăzi toate lojele dupe faţa globului sunt 3000. Francmasoneria are trei rituri, ritul *scoţian,* ritul *francez* şi ritul *Misraim* sau *Misphraim,* zis egipţian.

Aceşti zidari întrebuinţez vorbe, spre a se înţelege, împrumutate de la arta contrucţiunei şi tăierei petrilor cum compasul, ciocanul, linia, foarfecele etc.

Sunt mai multe grade ce se osibesc prin felurite calificări. Cel mai mare dintre toate gradurile este al treizeci şi treilea, ce se atribuie lui Frederic II. Cele trei dintîi grade fac *masoneria albastră* sau *simbolică;* oamenii sunt desemnaţi cu numele de *ucenici, companioni* şi *maisteri.* Cei cari sunt înţeleşi de la al patrulea pînă la al optsprezecelea grad au coloarea cavaleriei biseri^ ceşti. Al treizecilea este *marele Elie,* cavaler Cadosh. St. Ioan vara şi St. Ioan iarna sunt sărbătorile lor cele mai mari.

Scopul acestor aşezăminte, precum văzurăm, este umanitatea şi supunerea la guvernele aşezate. Revoluţiunea politică nu intră în planul lor. Către acestea văzurăm în şedinţa misterioasă despre care am vorbit, membrii acestei asociaţiuni, uitînd preceptele religiunei lor şi înlăturîdu-se pe o cale politică şi socială. Voind, cu alte vorbe, a face revoluţiune cu armele. Să nu ne înşelăm. Loja din Bucureşti pentru membrii acestei confraţii nu era altceva decît un mijloc : scopul era revoluţiunea.

Să ne înturnăm.

Cheren luă cuvîntul astfel.

— Fraților ! Discuțiunele ce avurăm nu trebuie să fie privite decît ca niște digresiuni în misiunea ce noi avem de a împlini. Ele să fie uitate ! Ele au fost o încercare ce am voit a face asupra acestui suflet care a venit astă seară printre noi. Scopul meu este împlinit. Acest suflet este destul de puteric. Acum să facem ceialte încercări.

Fraților ! Eu nu voi lipsi a vă aduce aminte, cu orice ocaziune, sîntele precepte ale religiunei noastre. Misiunea noastră nu este a face revoluțiune politică. Cea mai sacră poruncă din așezămîntul nostru este să respectăm pe domnitori, ba încă ne îndatorează, cînd vom afla că se uneltesc trădări în contra lor, să mergem a-i da de știre.

Francmasoneria trebuie să onoreze omul numai și să nu se îngrijească [de] deosebirile ce ar fi între oameni prin naștere, condițiunea socială, naționalitatea și religiunea ce datinele au putut să așeze între membrii societăței omenești. Ea ne comandă că o religiune neatîrnată este trebuincioasă omului, fără însă ca omul să voiască a închide inima și spiritul în cutare sistemă mai mult decît în alta. Religiunea ce ea ne învață este religiunea tutulor oamenilor onești, aceea de a face binele. Fanatismul și superstițiunea cată că fie respinse, toate credințele trebuie să fie respectate. Francmasonii merg pe calea înțelepciunei, călcînd în picioare prejudicățile, ignoranța și patimile degradante ; omul caută omul, înlăturînd opiniunile și credințile. Zidarul dar trebuie Să ceară fratelui său numai umanitate, virtute, facere de bine, credință și păstrarea vorbei date.

Aici, întorcîndu-se către Radoți, îi zise :

— Frate ! Vino dupe mine.

Cheren plecă înainte. Radoți îl urmă, cîțiva membri îi urmară. Cheren merse în fundul sălei, unde lumina se îngina cu întunericul, să zărea în perete o ușă. Cheren se îndreptă către această ușă. El o deschise cu piciorul ; această ușă da d-odată pe o prăpastie ; o slabă lumină ce licuri atunci lăsă să se vază această prăpastie înspăimântătoare, în fundul caria să zăreau niște țepi ascuțite ; prăpastia avea forma unui puț adînc ocolit de patru

pereți netezi ; cu cît se adîncea, cu atît pereții de jos se lărgeau.

Cheren se înturnă către Radoți.

— Frate, zise el, trebuie să te încercăm, trebuie să vedem dacă ai curagiul şi hotărîrea. Vezi această prăpastie, ei bine, aruncă-te într-însa şi Dumnezeu să facă ca să nu-ți fărîmi capul de vreun colț, nici corpul de vreo țeapă.

Radoți era palid. El privi adîncimea prăpăstiei si tremură. Era sigur că, sărind, se va zdrobi în această adîncime. O idee îi trecu prin cap, oare aceşti oameni nu voiau să-1 omoare cu acest mijloc ? şi care ar fi interesul lor ? cuvîntă el în sine. Radoți era unul din acele suflete hotărîte.

— Curagiu, frate, îi strigă Cheren, toți cîți fac parte din societatea noastră au făcut aceasta. Oare tu tremuri în față cu pericolul ? Zidarii nu se tem de nimic şi nu cruț nimic ca să meargă pe calea adevărului.

Radoți simți aceste vorbe ca nişte împunsături de cuțit în inima lui. Se armă de toată voința sa şi zise :

— Voi sări înîntru !

Zicînd aceste vorbe, el se aruncă în prăpastie. Lucru ciudat ! Această prăpastie între patru pereți, atît de adîncă, atît de înspăimîntătoare, nu a fost alt decît o ficțiune. Ea nu era mai adîncă decît un stat de om şi în fundul ei era nişte paie. Astfel Radoți, aruncîndu-se înîntru, căzu pe paie, la o mică adîncime de un stat, lucru la care nu se aştepta.

— Intîia încercare este bună, zise Cheren.

Radoți ieşi cu înlesnire din cutia ce luase drept o prăpastie. Cheren se înturnă în sală, apoi duse pe Radoți la altă uşă, o deschise şi intră urmat de Radoți. Acolo era o galerie strimtă şi întunecată.

— Te vei duce singur prin această galerie. Vei întîlni mai multe greutăți spre a trece, dară trebuie sa treci înainte cu orice preț.

Vorbind astfel, Cheren se trage şi închide uşa asupra lui, lăsînd pe Radoți in întunerec. Radoți înainta prin umbră, pipăi cu picioarele, găsi o scară de lemn, se urcă pe scară, se urcă trepte multe. Cînd ajunse sus, se făcea un mic rond aici. El ocoli rondul, găsi o alta

scară care cobora, se coborî ; dar de la un loc înainte nu mai avea pe ce pune piciorul, simţi că căpătîiul scărei era în aer, simţi scara clătinîndu-se, trebuia să se urce din nou în sus să scape sau trebuia să vază scara rupîndu-se sub dînsul şi căzînd împreună. El auzi scara trosnind.

— Nu-mi pasă, zise el. Nu mă voi urca, a se urca este a se întoarce din cale, este a nu reuşi.

Dar atunci trebuia să meargă înainte. El simţi cel din urmă căpătîi al scării că se legăna în aer, pipăi cu piciorul şi lovi aerul, scara trosneşte, se rupe. Radoţi cade. Spaima fuse mare, dar căderea fuse de la o înălţime de două palme numai. întunericul era adînc. Radoţi căfeu în picioare pe un zid ; acolo altă dificultate. Intre zidul pe care se afla, era capătul de sus al unui perete, un zid strimt, în dreapta şi în stînga simţi aerul, zidul era strimt, trebuia să umble pe dînsul. Cu neputinţă, ameţeala îl coprinde, cea dintîi mişcare ce făcu fuse să încalece pe zid, să se agăţe aici cu mînile şi cu picioarele. Aici el rămase mai multe minute călare, deodată simţi pe zid, lîngă dînsul, nişte fiinţe vii cari se tîrau pe zid în formă de guşteri, mîna lui atinse de aceste forme vii, lungi şi reci. O mişcare repede, spasmodică la această atingere făcu să se ridice, se uita că era agăţat pe vîrful unui zid. Se sculă în picioare şi merse pe zidul cel strimt cîteva păsuri. Din norocire, după cîteva păsuri era scăpat. Se afla într-un chioşc, o slabă lumină îi arăta că se află la un adăpost.

Acest chioşc, ridicat în aer, nu avea nici o comunicare cu pămîntul, nici o scară, nici o uşă. Dar în mijlocul chioşcului atîrna o funie legată de la o înălţime oarecare ; această funie spunea că numai printr-însa putea cineva să iasă de acolo. Radoţi se agăţă de funie ca să se urce pe dînsa ; dar puterile braţelor îl părăsesc şi cade înapoi. El înţelese că are trebuinţă de repaos înainte de a începe această urcare periculoasă. Se odihneşte cîteva minute, apoi reîncepe operarea funiei. Astă dată odihnit, braţele nu îl trădară, el se urcă pe funie pînă ia coperămîntul chioşcului, acolo crezu că a terminat ; dimpotrivă, de aici începea un părete înalt, funia se lipea de părete şi se urca în sus în vîrful peretelui pe

casă ; trebuia să se urce, trebuia să ajungă la un capăt; ideea că nu va reuşi şi nu va fi admis între francmasoni îl muncea amar ; a urca funia, a face şi această încercare era asemenea spăimîntător. Radoţi avea caracterul tare, decis. „Cu orice preţ, chiar dacă ar trebui să mor, îşi zise el, trebuie să termin cu succes." Apucă din nou funia, se urcă, din norocire înălţimea zidului îl înşelase ; zidul era nalt numai de un stat de om, într-un minut se afla pe casă, învelitoarea casei de şindrilă era ţuguiată, picioarele îi alunecau. Radoţi simţi mai mult decît văzu pericolul în care era. Ce va face ? O slabă lumină, pe care el nu a putut înţelege de unde venea, licuri o secundă, era destul ca să vază moartea şi viaţa, moartea i se înfăţişa în forma învelitoarei ţuguiate şi alunecoase, viaţa în forma unei fereşte mari ce se înălţa ca o cocoaşă în sînul învelitoarei, fereastă practicată în această cocoaşă de trei sau patru picioare ridicată de la linia învelitoarei. Acolo era calea lui, pe acolo trebuia să urce. Deocamdată, gîndi el, nimeni nu îl vede în noapte, prin urmare poate să se coboare pe unde a urcat sau să caute un loc mai puţin periculos, dar se căi îndată şi zice : cu orice preţ, înainte !

Astfel voi să înainteze, picioarele alunecară ca pe **o** gheaţă lucie, cu neputinţă a face un pas, în deşert căuta să-şi agate unghiile în şindrili, îşi sîngeră mînile fără să reuşească. Un picior alunecă şi trage dupe dînsul corpul întreg, care ajunge pînă în marginea streşinei casei. Aici, luptînd împotriva morţei, se agăţă de streaşină, dar corpul lui atîrna şi cobora mereu către prăpastie, într-un minut el nu mai ţinea decît cu braţele, cu peptul şi cu barba, tot corpul era în aer... O altă lumină slabă licuri. Radoţi văzu că se află atîrnat pe o prăpastie, puterile îi slăbeau, braţele îi amorţiseră, mînile îi erau sîngerate. Corpul cobora neîncetat asupra prăpăstiei. Cînd simţi că puterile îl părăsesc, ideea morţei fuse teribilă ! Această idee nimic nu poate să o exprime, trebuie ca cineva să se afle în această poziţiune ca să aibă idee de ideea teribilă a morţei. Radoţi găsi încă tărie a zice : „Mor pentru convicţiunea că fac bine !" El zise aceste vorbe cu voce tare. îşi luă adio de la viaţă, într-o secunda spiritul său alergă asupra a tot ce iubise în lume şi îi

prezintă ca prin visele frigurilor un tablou ce nimic nu poate să-l descrie. Totdodată simţi braţele dezlipindu-se de streaşină, se simţi căzînd. O secundă, Radoţi nu mai era pe streaşină. Vecinii auziră zgomotul căzăturei unui corp greu şi fiecine îşi închipui ce voi.

PRINCIPELE ALEXANDRU GIIICA

A doua zi la **10** ore dimineaţa, un om cu mustăţile rase, palid, cu ochii plini de inteligenţă şi de ardoare, cu talia de mijloc, se prezintă la adiutantul de ordonanţă de la palatul domnesc în faţă cu baia veche.

Acest om îşi spuse numele, adiutantul plecă repede pe scară în sus. Dupe cîteva minute se coborî şi zise omului că m. s. domnul îl primeşte.

Omul urcă scara. Conducătorul său îi deschise o mică uşă într-un perete al sălei de intrare. Omul intră şi uşa se închise asupra lui. Să intrăm şi noi dupe dînsul. Omul intră. Un alt om cu spatele spre uşa pe care intrarăm, cu ochii pironiţi pe fereastă, părea că nu va să arate că ştie că cineva a intrat în casă. Aceasta era o manieră a domnilor dupe atunci, ca să aminte mărirea lor şi să exprime despreţul. In fine omul ce intră făcu puţin zgomot cu piciorul, îşi drese glasul şi stătu. Omul întors cu spatele întoarse capul cu gravitate şi prefăcîndu-se că este surprins, zise :

— Ah ! tu eşti ?

— Să trăieşti, m. ta.

Acest om ce intră era Edem, cellalt era principele Alexandru Ghica.

Să ne oprim puţin aici ca să vorbim de domnia lui A. Ghica. Vom căuta să fim nepărtinitori deşi este foarte greu a fi nepărtinitor un scriitor ce se află atît de aproape de epoca care o descrie. Scriitorul ce face viaţa unui domn care a jucat o rolă însemnată în ţara sa află un inamic puteric care îl opreşte a fi nepărtinitor, întîi în el însuşi, pe urmă în cititorii săi. Cititorii ca şi scriitorii au şi ei slăbiciunea lor cînd se aflu prea aproape de epoca ce se descrie şi în care mulţi din ei a trebuit să joace o rolă.

Alexandru Ghica cobora din acea familie de albani care a jucat în mai multe epoce role marcante în istoria țărei.

El este al noulea domn al Valahiei cu acest nume. înainte de a fi domn fusese ban de Craiova, apoi mare spătar, la ocupațiunea Principatelor de oştiri ruse în 1828. In timpul ocupațiunii de şese ani, principele A Ghica atrase simpatia generalului rus Kisilef care îi recomandă pentru tronul Țării Româneşti în anul 1834 mart, 21. A. Ghica fuse dintre principii cei buni ai României, începutul domniei lui fuse lăudat. Cînd vom enumera toate îmbunătățirile ce se făcură sub dînsul într-o epocă mai ales cînd țara pîşea de la cel mai adînc întunerec, nu putem refuza acestui domn o mare parte de elogiuri. Una din faptele lui cele mai mari este începutul urzirei şcoalelor comunale. Pe lîngă această mare şi frumoasă faptă, principele A. Ghica lăsă să se vază în faptele sele semne de a proteja ideile naționale şi liberale. Trebuie a mărturisi, aceste tendințe nu erau rezultatul unor convicțiuni politice, ele erau mai curînd impulsurile caracterului său în care se zărea origina cavalerească ce este apanagiul națiunei sale albaneze. Principele A. Ghica era mai mult om de simțiment decît om de cugetare, mai mult ostaş decît om de stat.

Cea dintîi greşală ce făcu ca domn, înăuntru, fu că se ocoli de familia sa cu care împărți cele dintîi foncțiuni ale statului. Principele A. Ghica iubea rudele sele şi căta să le facă un rol strălucitor în societate. Astă dată inima învinse rezonul de stat, sau că aceste rude abuzară de încrederea sa, sau poate calomniile găsiră o poartă deschisă ; această manieră fuse o cauză de a răci tronul de mulți bărbați cari se aruncară în opozițiune.

Pr. A. Ghica nu era rus, era mai mult turc prin inimă. Astă dată încă inima învinse rezonul de stat la dînsul. El nu ştiu să-şi ascunză temerile sele interioare contra Rusiei. Această putere înțelese că nu poate conta pe dînsul ca să-şi facă trebile în țară ; îl supuse la încercări şi aşteptă.

Către acestea Rusia prepara în tăcere opozițiunea, toți nemulțumiții şi ambițioşii de putere se aşezară sub ordinele secrete ale consului rus. Alături cu această Par"

tidă, *juna Românie* ce începuse a înălța capul la viața politică, crezu momentul priincios spre a se organiza. Favorată de sentimentele particulare ale domnului ce căuta în această jună partidă sprijinul ideilor sele, favorată de consolul rus ce închidea ochii chiar la eccesele ei liberale, ea căpătă oarecare libertate de acțiune. De cînd în cînd, Rusia lovea prin mîna domnului partida liberală. Aceasta o ținea în frîul ce ea credea că poate să i se da, fără pericol, şi punea între domn şi liberali sămînța unei uri care mai tîrziu trebuia să rodească.

Domnitorul se afla între datoriile lui de principe român şi între datoriile de protegîat rus.

Cîmpul de bătaie trebuia să fie Adunarea. Acolo partidele trebuiau să-şi dea mîna în ziua cînd o voce puterică le-ar fi dat semnalul. Cînd certele începură în Adunare, principele se plînse la St. Petersburg. Rusia, voind să-1 compromită în opiniunea junei Românii şi a asmuți pe această din urmă asupră-i, ceru domnului pentru prețul concursului său punerea în Regulamentul Organic a unui articol suplementar ce anula neatîrnarea politică şi administrativă a țărei. Poziționea domnului se agrava prin primirea acestor funeste condițiuni cari fuseră urmate de exilul Cîmpineanului, de osînda autorilor conspirațiunei din 1840. Veni şi revolta de la Brăila în 1841 şi fermetatea cu care principele o spulberă, şi se aflǎ compromis în fața țărei şi în fața Rusiei. Astă dată principele A. Ghica nu fuse om de stat.

Rusia decise atunci cu orice preț să-1 destituie. Ea reuşi în octomvr. 1842.

Principele A. Ghica nu a ştiut dar să se rezeme nici pe națiune, nici pe Rusia. Cînd sacrifică națiunea sa Rusiei, cînd sacrifică interesele Rusiei intereselor națiunei sele. In definitiv nu era om de stat. Mai multă tărie, mai multă dibăcie 1-ar fi scăpat. Din nefericire el nu avea nici tăria, nici dibăcia cerută de acele mari împrejurări.

El iubea poporul şi era iubit. La toate ceremoniile, cîrduri de copii îl înconjurau, şi domnitorul găsea o plăcere a merge în mijlocul lor. Iubea cu deosebire toate Paradele, nici o ocaziune în care putea să se arate în mijlocul falei nu îi scăpa. La hramurile bisericilor nu

lipsea, la spectacole iară cel dintîi se arăta. Pentru scoale avea o simpatie pronunțată. De mai multe ori pe an corpul profesoral era invitat la masa domnească ; este adevărat că deşi se ocupa de forme, dar nu se ocupa de fond. Voia să ridice învățămîntul şi onora persoana profesorilor. Nu se ocupa de învățămînt. Principele A. Ghica voia să împace trecutul cu viitorul. Astfel el era om al vechilor idei şi al noilor idei totdodată, şi niciodată hotărît pentru unele. în politică văzurăm asemenea că nu era nici partizan al politicei ruse, nici apostol al simțimîntelor naționale.

El nu pedepsea hrăpirile, cu toate că simțea trebuința îmbunătățirei în administrațiune. Avea trebuință de lumea cea veche şi îi ierta rătăcirile, fără însă a dezaproba lumea cea nouă. Condamna teoriile *junimei române* şi tolera prin slăbiciunea gloriolei.

Acest sistem de guvernămînt nu putea să întîrzie~să aducă în țară dezorganizarea. Slăbiciunea plecînd de la tron se schimba în *anarhie.* Cînd acest fel de anarhie coprinse toată țara, domnitorul voi să aducă oarecare îndreptare, dar în deşert. Ca să îndrepteze lucrurile nu era destul a lovi pe cutare sau pe cutare, ci a da singur exemplu de respectul legilor. Legile nu se respectară niciodată.

Am zis că poporul îl iubea. în adevăr, principele A. Ghica făcea multe binefaceri. Săracii găseau totdauna la dînsul un adăpost sigur. Proteja pe cît îi permiteau legile, boierii şi consulul pe popor.

A. Ghica, cu defectele şi cualitățile sele, cînd nu mai fuse domn, începu a fi regretat. Nu voim a zice că un domn ce nu mai este, este totdauna regretat, căci nu se mai simte apăsarea acțiunei sele, fuse regretat căci timpul limpezise şi cumpănise defectele şi calitățile sele, şi opiniunea generală, ea însăşi limpezită, prona acum cualitățile acestui domn. în adevăr, mai tîrziu țara îşi aduse aminte de A. Ghica şi nu mai ținu din timpul domniei lui decît *crearea şcoalelor comunale* şi lupta în ^ care căzu, luptă națională contra intențiunelor Rusiei de atunci. Fărîmarea revoltei de la Brăila ce ocaziona căderea sa rămase ca un cuvînt de recunoştință naționala , generațiunea cea nouă, lăudînd faptele sele cele bune,

.ată să ierte rătăcirile sele. A. Ghica nu trebuie a fi criticat ca un domnitor din noua eră. A. Ghica era un ₀rn din secolul trecut, ca om din secolul trecut trebuie sa fie privit. Intre contimporanii săi, A. Ghica era cel mai bun, şi aceasta este mult. Istoria va fi neapărat mai severă pentru principele Bibescu şi Ştirbei, decît pentru A. Ghica, şi aceasta pentru motivele ele mai sus.

A. Ghica nu făcuse studii serioase. Nu era nici un geniu. Avea însă mult bun simţ, mult bun în caracterul .ău. Dacă pe lîngă bunul său simţ ar fi unit tăria, A. Ghica ar fi dezlegat poate încă de mult probleme ce nu s-a putut dezlega decît sub Alexandru Ioan I.

Ţara recunoscătoare, Turcia recunoscătoare şi voind, în timpul războiului Crimeei, să răsplătească serviciul ce făcuse Turciei, A. Ghica, prin fărîmarea revoltei de la Brăila, ţara îl primi cu bucurie şi Turcia îl numi locoteninte de domn. Locoteninte de domn A. Ghica nu lucră contra intereselor patriei. Lucră să se facă domn, este adevărat, dar aceasta era iertat unui domn bătrîn. Către acestea nici timpul, nici experiinţă nu schimbase caracterul său. El rămăsese omul secolului trecut cătînd a împăca trecutul cu viitorul ; rămăsese ceea ce fusese cînd avea domnia, bun şi slab.

Astfel A. Ghica nu reuşi în nici unul din planurile sele.

Pe cînd intrarăm în cameră după Edem şi văzurăm pe acest principe uitlndu-se pe fereastă, apoi schimbînd cele dintîi vorbe cu Edem, acest principe nu era încă stricat cu Rusia. Nişte semne oarecari îi dau nişte bănuieli oarecari contra Rusiei. Asupra prevestirilor lui Edem, principele începuse a se prepara la lupta ce era să fie într-o zi între dînsul şi consolul rus. Prin Edem, principele căuta să atragă la dînsul *juna Românie.* Prin Edem principele dase deja cele dintîi atacuri colosului de la Nord, însuflîndu-i a combate slavismul în limbă, ^rin Edem, el ştia ce simte, ce cugetă, ce face *juna Românie.*

~ Edeme, zise principele, ce fac patrioţii tăi ?

' Nu fac bine, răspunse acesta, deja în loja noastră ue francmasonerie lucrurile se schimb. Ieri seară, sub

cuvînt de a încerca pe un june ce se prezintă în lojă membrii societăţei puseră pe tapet revoluţiunea armată

La acest vorbe domnitorul se posomori.

— Apoi ?

— I-am combătut şi am făcut să cază această nefericită idee. Iară Cheren, văzînd că nu izbuteşte, zise că era o încercare ca să cunoască pe noul zidar. Vel este cel mai înfocat adversar al ordinei publice.

— De mult timp acest Vel mă combate !. Aş voi să-1 trimit la o monastire să se liniştească !

— Nu este timpul, răspunse Edem. M. t. ai încă trebuinţă de el spre realizarea planului nostru cel mare !

•— Planul nostru ? întrebă domnul cu mirare.

— Dară, răspunse Edem. Acela de a combate înrîurirea rusă.

— Taci ! zise principele. Nu am nici un plan. Poezii d-ale tele, o să mă compromiţi...

Apoi, gindindu-se puţin, urmă :

— Mie nu-mi place ce face Cheren, el merge mai departe decît aş dori eu. Nu înţelegi tu că el aspiră la domnie ?

— Ba înţeleg, răspunse Edem.

•— Şi îmi zici aceasta cu sînge rece ?

— Dară.

— Pentru ce ?

— Pentru că nu are să izbutească. Rusia nu va consimţi niciodată a-1 face domn.

— Dar îmi încurcă lucrurile mele, trage toată junimea cu dînsul şi o aruncă în braţele boierilor protejaţi de Rusia. Nu înţelegi tu aceasta ?

— Ba înţeleg, răspunse Edem, însă înţeleg asemenea că Rusia nu este încă dispusă să te scoată din domnie, eşti încă tare. Ea te va lovi în ziua cînd va înţelege că te-ai făcut o stavilă la realizarea planurilor sele în Principate, însă atunci poţi compta pe partida liberală şi iată pentru ce îţi zic să îi menagezi încă, o să-ţi fie trebuincioşi.

— Aşa, zise domnitorul, dar faptul este că nu sînt nici cu Rusia, nici cu partida naţională !

— încă mai bine, zise Edem. Nefiind hotărît nici pentru unii, nici pentru alţii, îţi laşi două porţi deschise-

— Să nu mi le închiză pe amîndouă ! zise domnitorul- Astfel tu eşti de părere să menagem încă pe liberali ?

.— Dară, m. t., nu vor face nimic fără să ştii, îi ai în colivie.

— Dar or face-o mîne.

•— Atunci ai timpul să-i loveşti.

Astfel fuse conversaţiunea ce avu Edem cu principele.

SERATA CU CEAI

Dem, dupe invitarea ce primise, se duse a doua zi seara la colonelul... să ia ceaiul, stil de bilete de invitare.

Să mergem şi noi împreună cu el spre a asista la scenele ce au să se întîmple.

La 9 ore seara, dupe ce îşi puse o redingotă neagră veche, mănuşi coloare de paie plesnite la două degete deja, cizme de lac sau de glanţ, dupe ce luă adio de la cocoana Elena şi dupe ce aceasta îi zise vorbele grave : „ia seama, băiete, să nu te strice zefurile ciocoieşti, că nu te chem pe tine acolo de florile mărului", se duse pe jos, cu un bastonaş în mînă, gîndindu-se ce are a zice şi a face în casa unui om pe care nu îl văzuse niciodată.

Ajunse la poarta caselor colonelului cu cizmele încărcate de pulbere.

Această casă se afla situată lîngă Colţea, pe o stradă strimptă, nu departe de casa numită a lui Raleti, unde astăzi este şcoala centrală de fete. Casa era cu gang sau poarta de intrare pe dedesub. Dem întîlni la poartă doi lachei cari primeau trăsurile încărcate cu dame ce veneau de cînd în cînd. Cînd Dem să prezintă sub gang şi întrebă de colonelul, cei doi lachei se uitară la dînsul lung, apoi unul la altul şi începură să rîză cu hohot.

— Ce rîdeţi voi ? Vă întreb dacă colonelul primeşte.

Lacheii rîseră şi mai tare.

•— Eşti invitat? întrebă unul din ei, arată-ne biletul. Dem cătă în buzunar şi nu găsi nimic.

— L-am lăsat acasă, zise el cu durere.

— Ai face bine să te duci înapoi, zise un serv si să vii cînd vei găsi biletul.

Vel şi Radoţi apărură în acel moment, avură timpul să auză o parte din vorbele lacheilor.

— Nu lua seama, zise Vel lui Dem, vino cu noi.

Zicînd astfel ii dăte braţul şi cîte trei urcară scara. Dem nu ştia ce să crează. Vesmintele lui erau curate si de gală. Iacă ce era : unul din lachei cunoscuse pe Dem în sărăcia lui şi nu-i veni să crează că un copil sărac ca dînsul să poată fi invitat între alţi oaspeţi în casa unde acesta era servitor.

Am zis că Radoţi venise cu Vel.

Cititorii îşi aduc aminte poziţiunea înspăimîntătoare în care lăsarăm noi pe Radoţi atîrnat de streaşină caselor şi căzînd deodată ?

Radoţi perzînd puterile şi căzînd, căzu pe un pat moale ce spînzura sub streaşină cu trei picioare mai jos. Toate aceste încercări, cari pentru încercaţi aveau atîta spaimă, în realitate nu erau nimic. Francmasonii combinaseră lucrurile astfel încît în aparenţă să înspăimînte şi în realitate să nu pată nimic.

Cînd Radoţi căzu pe pat, acel pat susţinut cu coarde şi cu scripete coborî repede ; în cîteva minute Radoţi era în sala zidarilor, unde toţi îl complimentară pentru curagiul său. Radoţi fusese admis chiar în acea seară între francmasoni. Acum să ne urcăm în salon.

Colonelul X. era un om foarte amabil cu toată lumea, era bogat, parvenit. Erau pe atunci oameni cari de mici foncţionari, săraci, în curs de cîţiva ani deveneau milionari, fără ca nimeni să nu poată şti de unde le veneau milioanele. Colonelul era unul dintre aceşti oameni miraculoşi şi neînţeleşi. Ca să facă să i se ierte o bănuială asupra repedei sale înavuţiri, colonelul era amabil cu toată lumea şi mai ales cu *bonjuriştii* pe cari el îi credea : *guri rele.* Nu ştim din ce cauză el se retrăsese de curînd din armată. Acum nu era bine cu curtea. Se introdusese o modă că, toţi cîţi ieşeau din serviciu, trebuia să intre îndată în opoziţiune. Seratele ce el da erau serate politice ; juna Românie era chemată aici mai cu osebire. El linguşa pe unul din capii ei, pe Cheren mai cu osebire. Totdodată nu neîngrijea boierii din partida

pâtrînă ; cele două partide se întîlneau la dînsul. Colonelul însă era oricum agintele partidei boiereşti. Colonelul avea cincizeci de ani trecuţi. Soţia sa, Lina, era cu douăzeci de ani mai tînără. Ea era gentilă, spirituală şi plină de vervă. Iubea a primi lumea, şi o primi bine. Gurile rele nu găsiseră nimic rău a zice de dînsa. Către acestea se aminta nişte rătăciri, fără consecuinţă, făcute în anii trecuţi. Să trecem peste acestea !

îndată ce intrară în salon cei trei noi veniţi, adică Vel, Radoţi şi Dem, colonelul pîşi înaintea lor. Vel prezintă pe Dem. Colonelul fuse foarte amabil cu cîte trei. Colonelul îl prezintă chiar soţiei sele.

Salonul era plin de lume, cavaleri şi dame. Se vedeau aici multe dame din clasa întîia, cîteva din clasa doua. Era un spectacol original. Damele de clasa I făcuseră cerc aparte, cele de clasa II se retrăseseră şi formaseră alt cerc. Un ochi observator ar fi avut mult de studiat, văzînd aceste două cercuri de dame, unul arogant, celalt umilit !

Să trecem şi peste aceasta.

între bărbaţi părea că este aşezată oarecare egalitate, mai mult decît între femei.

Vel şi Radoţi salutară damele cu cari păreau a fi familiari mai mult sau mai puţin. Dem rămăsese singur lîngă uşă, observa. Mai mulţi bărbaţi trecură pe lîngă dînsul cari îl cunoscură mai mult sau mai puţin, nici unul nu-i aruncă un zîmbet. Aceasta supără pe Dem.

Societatea ceru să dănţuiască ; un june venit de curînd din Paris se puse a suna la piano, oaspeţii se puseră a valţa.

Dem rădică ochii asupra unei dame ce intra atunci. Era iubita imaginaţiunei sele cu fidanţatul ei. Ea îl vede şi îi aruncă o privire despreţuitoare, apoi trecu repede.

Dupe cîteva minute colonelul zise lui Dem să invite o damă la valţ. Dem ştia să valţeze. Aruncă ochii în dreapta şi în stînga, vede o damă neangajată, o invită, dama refuză cu despreţ. El nu înţelege nimic, se îndreptează către alta, refuză asemenea, invită încă una, încă două, încă trei. Refuz de la toate. Murmură între dame,

murmura trece între bărbați, oaspeții privesc la Dem unii au aerul a-l arata cu despreț.

Se băgă de seamă că mai multe familii plecară înainte de timp. Dem nu înțelegea nimic. Colonelul, sfiicios, învălmășit, se apropie de Dem și îi zice :

— Domnul meu, mă vei ierta... dar... d-ta știi... societatea noastră are niște prejudecăți oarbe... prezintă d-le aici desplace... boierilor... mă ierți... nu sînt eu vina, dar vezi ?... boierii plec... salonul are să se deșarte într-un minut, dacă...

— Dacă nu mă voi duce eu ? zise Dem.

— Ai zis singur... dar mă iartă... ce să facem ? trăim cu ei...

— Bine, zise Dem, înțeleg... mă voi duce.

Rușinea și mînia se disputau pe figura sa. Dem plecă. Mai mulți îl priviră plecînd. Dem zise în sine : „Maică, maică, tu mi-ai recomandat în scrisoarea ta: să nu te duci în societățile boierilor mari, căci sufletul tău se va vesteji, și eu nu te-am ascultat."

Trecînd prin sală, vestea dărei lui afară îl întrecuse ; feciorii se uitară la el și îl insultară.

Dem zise atunci o vorbă mare :

— M-ai insultat, o, clasă aristocratică, clasă fără viață și fără viitor ! dar va veni o zi cînd te voi goni cu biciul de la înălțimea ta, și saloanele tele, și moșiile tele, și fetele tele le voi da slugilor tele.

CARTEA IU

RÂDICAREA LUI TUDQR

Era 16 ghenariu 1821.

Era seară.

Pe strada ce pleacă de la podul Caliței și merge la Mitropolie, pe lîngă hanul Golescului, îndată ce se termină acest han, la stînga era o curte și o casă mare cu două etage, în formă veche. Astăzi această casă este proprietatea Obedeanului. Atunci ședea într-însa vornicul Constantin Samurcaș.

Un om în costum, de pandur, urmat de doi arnăuţi în costumul lor naţional, la 10 oare seara, intra din strada Caliţei. în această stradă unde era casa Samurcaş, pe jos. Intrînd în această stradă, se opri la poarta casei Samurcaş şi bătu în poartă. Un serv deschise ; omul în costum de pandur cu cei doi arnăuţi intrară în curte şi poarta se închise în urma lor.

Să mergem dupe acest om.

Omul în costum de pandur intră la dreapta în casă. Se urcă pe scară. Cei doi arnăuţi rămaseră în sala de jos. Servitorul ce-i deschise poarta îl duso într-o cameră. Acolo îl aştepta vornicul Constantin Samurcaş, bătrîn cu faţa frumoasă încă, cu barba albă şi lungă, purtîncl costumul boierilor mari din acea epocă.

Omul în costum de pandur înainta. împotriva datinelor din acea epocă, vornicul Constantin Samurcaş invită să şază lîngă dînsul pe omul în costum de pandur.

— Şezi, arhon slugere, zise el, arătîndu-i un loc lingă dînsul.

Slugerul şezu.

— Ştii pentru ce eşti aici ? întrebă vornicul Samurcaş. Lucrurile ţărei noastre sunt foarte încurcate. Mai întîi vei şti, arhon slugere, că grecii, ajutaţi de Rusia, voiesc să fărâme jugul turcilor. Ei au să înceapă răscularea lor în ţara noastră. Este ruşine, arhon slugere, ca românii într-a căror ţară streinii ridic steagul neatîrnărei, să rămîie nepăsători! Domnul Alexandru Şuţuîn acest minut, poate că nu mai este în viaţă. Moartea lui părtineşte planul grecilor ; dar trebuie să părtinească şi planul nostru. Cată să avem şi noi un plan. Cată să strîngem panduri; Astfel făcînd, pe de o parte, lîngă steagul grecilor va flutura şi steagul românilor ; iar pe de alta vom putea apăra ţara chiar de răsculătorii streini cînd ei ar căta să o apese. Primeşti a fi capul oştirei naţionale ?

— Aceste vorbe îmi vin la socoteală, răspunse slugerul Tudor Vladimirescu sau domnul Tudor cum îi zicea ^ai tîrziu poporul. Zic că îmi vin la socoteală, pentru ·a sînt român şi mi se rupe inima cînd văz că românul * ajuns a fi strein în patria lui. Domnii sunt greci, mitropolitul, episcopii, egumenii sunt greci ; marele spătar

e grec, aga e grec, delibaşa, tufecci başa, guler asin, circ serdar, bas bulucbaşa, bas ciohodar sunt greci. Căpiţa., nul de dorobanţi, căpitanul de lefegii, greci ; polcovnicul de seimeni, şeaptesprezece polcovnici de potera cei douăzeci şi şeapte căpitani de poteră, cei şeaptesprezece polcovnici de tîrguri, toţi sunt greci, banul Craiovei cu toată curtea lui şi ofiţerii lui, greci. Zapcii plăşilor, vătaşii plaiurilor sunt greci. Abia ici şi colo se vede cîte un român. Oştirea ce se bate însă prin păduri contra tîlharilor, *poteraşii,* sunt români. Slujitorii cari iară sunt români sunt armaţi cu bice în loc de arme. In şcoalele domneşti toţi învăţătorii sunt greci, în aceste scoale limba română nu se aude ; voi mai adăuga că toţi învăţătorii particulari sunt greci, că toţi duhovnicii sunt greci, că toţi preoţii de monăstiri sunt greci şi că limba ţărei e scoasă chiar din altarul lui Dumnezeu şi înlocuită cu limba greacă ; în şcoli, în biserici, în casele boiereşti, în negoţ, pe strade, în toate oraşele, nu se aude decît limba greacă. Aceasta nu mai poate merge. Dacă este vorba ca românul să fie rob la greci, apoi temerea de a fi rob la turci sau la ruşi nu mai este o temere, ci o binefacere. Nici rusul, nici turcul nu va fac? ce face grecul. Românii sunt robii robilor. Un stăpîn puteric are aceasta de bun că este mărinimos ; un rob ce ajunge stăpîn este *biciul diavolului.*

— îmi pare şi mie bine că ai atins această coardă a Rusiei, zise Samurcaş ; politica acestei ţări astăzi este de a ţine cu Rusia, şi daca îmi promiţi că vei păstra tăcerea, eu îţi voi descoperi o taină.

— Poţi a-mi spune fără grijă, arhon vornice, zise slugerul, mă cunoşti de mult, îţi sînt dator toate, niciodată nu te-am înşelat...

— Aceasta aşa este, urmă vornicul Samurcaş, iată că-ţi spui de faţă şi fără farafasticuri multe. Rusia are să intre în Principate, ea voieşte să fărîme jugul turcilor ; înţelegi că ar fi intrat de mult, dacă nu ar fi aflat împotrivire în celealte puteri ; îi trebuie dar un cuvînt ca să facă să i se ierte călcarea hotarelor aici ; acest cuvînt va fi turburarea ce s-ar face în ţară. Pentru acest cuvînt întîi, apoi pentru a apăra ţara de hrăpirile g~

cilor, trebuie să ridici oştire de panduri. Scopul venirei ,uşilor aici este redobîndirea drepturilor românilor.

-— Bine, răspunse slugerul cu prefacere, asta este astăzi politica ţărei, negreşit ; dar cum vom putea face, 7Jse Tudor, să mă pun în capul oştirei ? îmi trebuie un aluat de viteji, îmi trebuie bani...

•— Cîţi viteji îţi trebuie ca să poţi începe a strînge panduri ? întrebă vornicul Samurcaş.

-— Douăzeci şi cinci, zise Tudor.

•— îi vei avea, răspunse Samurcaş, cît pentru bani vei lua de la ispravnici.

In acest moment un om în costum bogat de arnăut intră în cameră. Era căpitan Iordache Olimpie ce comanda o trupă de ostaşi sub ordinile domnitorului.

— S-a isprăvit, zise el, pînă mîne nu va mai trăi decît să tragă sufletul, doctorul Mihail Hristari 1-a otrăvit în fîntînea. Doctorul Depalti pretinde că poate dovedi aceasta, dar ce-mi pasă ? pînă mîne domnul moare.

— Căpitane, zise vornicul Samurcaş, poţi să dai douăzeci şi cinci de arnăuţi slugerului, oari să-1 urmeze şi să-1 asculte la toate ?

Căpitan Iordache, ridicîndu-şi turbanul dupe frunte cu mîna, zise :

— Să vedem.

— Nu zicea să vedem, urmă vornicul, trebuie a-i da.

— Dacă vreţi astfel, îi voi da, răspunse el, dar mîne.

— Fie mîne, zise Samurcaş.

— Eu mă duc să-mi pregătesc lucrurile ! zise slugerul.

— Du-te, răspunse vornicul, dar d-ta, căpitane Iordache, şezi căci avem să-ţi vorbim.

Slugerul ieşi.

La 17 ghenariu, o zi înaintea morţei domnitorului, slugerul Tudor Vladimirescu ieşi din capitală cu douăzeci şi cinci de arnăuţi comandaţi de Macedonschi al lui Iova polcovnicu. Unde să ducea el ? Iată ceea ce avem ◦ Şti mai tîrziu.

Credea el că cu 25 de oameni va reuşi a strînge o ◦◦re armată şi a libera patria ? Plan cutezător ; dar Şedinţa, ea trebuie respectată ! Tudor Vladimirescu era un *doritor nebun.* Să nu rîdem de doritorii nebuni !

Aceşti oameni sunt agenţii secreţi ai lui Dumnezeu p. pămînt, lumea nu-i înţelege, ei singuri nu se înţeleg • dar simt în sufletele lor mărirea şi puterea. Mulţi alţii cad ; dar ei nu au conştiinţa ; mărirea şi puterea ce este într-înşii îi împinge înainte, fără voia lor. Cînd Tudor ajunse în Tîrgu-Jiului, mica sa armată mai se îndoise.

A aresta pe clucerul Dincă Oteteleşanu, ispravnicul Gorjului, a merge cu dînsul la Tismana, a sili pe Oteteleşanu să scrie ordine către sate ca să se strîngă proviziuni pentru armată la Tismana, a lăsa pe Oteteleşanu sub gardă în monăstire, a merge cu treisprezece arnăuţi la Padiştea, la Dumitru Gimba, a lua o sută de plăiaşi şi pe dînsul, a proclama apoi către ţară planul răsculărei sele fuse lucrul a puţine zile.

La proclamaţiunea lui Tudor Vladimirescu, pandurii alerg din toate părţile. Eteria greacă se înspăimântă, întrebă pe Tudor pentru ce ridică oştiri. Trimite lui Macedonschi, ce era pe lîngă Tudor, 1 500 de arnăuţi, cari, sub pretext de ajutor, aveau misiunea să-1 survegheze. Proclamaţiunea lui Tudor înspăimîntă divanul din Bucureşti, divanul trimite pe slugerul Costin să strîngă panduri şi să meargă contra lui Tudor. Slugerul Costin nu face nimic, trimite pe stolnicul Barbu Viişoreanu. Nu poate ridica nici un pandur. Tudor însă purcede cu 600 panduri la Pădeşti cu Gîrbea, risipeşte mica gardă a lui Iorgu Văcărescu. Se înturnă în Tismana, apoi aleargă la Cleşani unde găseşte toate satele plaiului adunate. Iartă birul şi le promite despăgubiri. Toată populaţiunea României mici se ridică la vocea lui, jugul grecilor se fărâmă. Tudor trimite armazar la Poartă, în care expune toate suferinţele ţărei de la greci. Eteria mai trimite 1 000 arnăuţi lui Tudor, sub hagi Prodan, tot sub pretext de întărire. Cei doi capi, Macedonschi şi Prodan, au ordin să vegheze asupra mişcărilor lui Tudor.

La 6 fevruariu Tudor rădică judeţul Mehedinţi. Ocupă monăstirea Strihaia. Să repede sub zidurile Motrului unde era Ştefan Bibescu cu arnăuţi şi panduri, opreşte comunicaţiunele monastirei, garnizoana flămînzită se predă dupe o săptămînă. Depalti, caimacamul Craiovei, trimite înaintea lui Tudor pe serdarul Diamandi cu

150 de arnăuţi spre Motru. Aceşti din urmă se închin lui Tudor. Pleacă la Ţînţăreni cu 6 000 de panduri.

Cîţi se trimit asupra lui Tudor, toţi i se închin.

Divanul din Bucureşti trimite pe N. Văcărescu ca să survegheze toate oştirile trimise contra lui Tudor. Vornicul C. Samurcaş îl înlocuieşte înainte de a putea începe ceva. Acest din urmă, trimis de divan, ca să facă pe Tudor să lase armele jos, să înţelege cu Tudor şi se înturna fără isprăvi. Dumitru Gîrbea, din ordinul lui Tudor, ia patru sute de panduri şi purcede la Gorj să prinză pe boierii greciţi ce se încuibaseră pe acolo.

Boierii sunt arestaţi şi trimişi lui Tudor ele bravul Gîrbea. Calimah se numeşte domn în locul lui Şuţu. Dar nu cutează să vie în ţară. Tudor scrie divanului din Bucureşti şi-i trimite o deputaţiune de patru căpitani panduri. în această scrisoare cerea ca divanul împreună cu dînsul să reclame de la Poartă ; 1. Să nu se mai numească domni greci, ci români, dupe vechile datine ale ţărei, şi dupe vechile tractate cu Poarta ; 2. Să se organizeze o armată română de 12 000 oameni ţinută cu cheltuiala ţărei, pentru păstrare a liniştei publice ; 3. Contribuţiunea să se hotărască prin adunarea ţărei pentru 7 ani ; 4. Poarta să ierte tributul cel puţin pentru trei ani, fiind ţara în neputinţă a plăti din cauza suferinţelor ce a încercat de la greci ; 5. Să se dea lui Tudor 500 000 lei pentru întreţinerea armatei pandureşti.

Acesta fuse actul cel mai mare care făcu Tudor. Aceste cereri fuse inspirate de Rusia prin Samurcaş lui Tudor ? fuseră inspirate de opiniunea publică ? de inima chiar a lui Tudor ? Nu ştim, tot ce ştim este că aceste mari reforme, cerute de acest doritor nebun, triumfară mai tîrziu.

Divanul boierilor din Bucureşti, compus de oameni slabi şi degeneraţi, nu cuteză a face nici o urmare. Se mulţumi a seri lui Calimah să mijlocească la Poartă a trimite oştiri turceşti în ţară. Calimah răspunse divanului că el trebuie cu orice preţ să potolească răscoala din ţară înaintea venirei sale aici.

Divanul scrie cărţi la toţi paşii turci de la Dunăre sa trimită oştiri în ţară. Samurcaş vesteşte pe consolul rus. Acesta opreşte pe divan a trimite asemenea cărţi.

Alexandru Ipsilante intră în Moldova la 22 fevruariu cu greci armați, se înțelege cu Mihai Șuțu, domnul Moldovei. Proclamă neatîrnarea Greciei şi ucide treizeci de turci ce se aflau în Moldova. A. Ipsilante trece timpul a face planuri şi a da proclamațiuni către greci şi către români. Mai toți grecii şi arnăuții se puneau sub stindardul lui Ipsilante. Eteria strînge contribuțiuni de bani Se formează *batalionul sacru* în număr de 800, îmbrăcat în vestminte negre cu moartea însemnată pe fruntea căciulei. Se formez şi alte corpuri de volintiri greci şi trec cu toții în Valahia la martiu ca să se unească cu Tudor.

A. Ipsilante face o altă proclamațiune către românii de dincoace de Milcov. Tudor era stăpîn atunci pe toată mica Românie, acest cuib de viteji, şi avea sub comanda lui 12 000 de panduri români. 6 000 erau împărțiți prin monăstiri şi el avea 6 000 în tabăra ele la Țînțăreni. In față cu tabăra lui era tabăra streină formată de arnăuți, greci, bulgari, sîrbi, armată care avea misiunea a priveghea asupra mişcărilor românilor. Ipsilante cheamă sub stindardul lui pe grecii şi streinii din mica Românie. Ei plec şi prad țara pînă la Bucureşti. Prada, focul, violul asupra fetelor şi femeilor fuseră întrebuințate de dînşii.

Tudor păşaşte spre Craiova cu 6 000 români şi 6 tunuri, avînd şi pe Prodan şi Macedonschi cu 2 500 de arnăuți. Depalti cu grecii fug. Craiovenii primesc pe Tudor cu entuziasm.

Anarhia şi dezordinea domnea în Bucureşti ; boierii, părăsind capitala, trecură în Transilvania. Bimbaşa Sava se numeşte de divan comandate ale Bucureştiului. Divanul se sparge, consulul rus şi austriac plec. Tudor porneşte la Slatina cu 6 000 de panduri şi cu arnăuți. Slătinenii se plîng lui Tudor contra lui căpitan Iordache, Ioan Farmache, bulucbaşa Ghencea. Protopopul din Slatina veni înaintea lui Tudor cu lacrimile în ochi şi îi spune că arnăuții ce veniseră cu el despoiaseră biserica mare de vasele sînte. Tudor arestează un protopop Ş cheamă un ofițer de panduri, căruia recomandă a descoperi pe furi şi să le ia vasele sînte furate şi să i ^ aducă în secret. Acesta găseşte vasele sînte în desagi lui bulucbaşa Hristea şi Iova şi le duce lui Tudor i secret.

GARDA MORȚEI

Sărmane doritor nebun ?

Tu nu ai cruțat nici moartea, nici sîngele ca să ajungi la scopul tău generos. Tu ai înțeles rău, o, Tudore, că spre a ajunge la realiearea unei idei nobile este trebuință de sînge. Dară, este trebuință de sînge spre a ajunge la un scop generos ; dar nu să verşi sîngele celoralți, ci să-ți verse ceialți sîngele tău. Cîți au crezut să realizeze ideea lor, vărsînd sîngele celoralți, nu au reuşit ; cîți au fost ucişi însă pentru o idee frumoasă au reuşit mai totdauna. Crist este exemplul cel mai viu. Martirul este mai iubit decît tiranul. Tu voiai să fii martir, şi te-ai făcut tiran.

Ideile tele au triumfat pînă în fine ; dar ca să triumfe a trebuit ca tu să fii ucis de săcurea inimicilor patriei tele. Cînd tiranul a devenit martir, omul cu ideea a început să fie aprețuit. Numai în ziua morței tele, lumea a început să vază în tine un liberator. Tu ai triumfat mai tîrziu prin moartea ta.

Domnul Tudor a făcut o mare eroare crezînd că prin vărsarea de sînge va putea restabili disciplina într-o armată de adunătură. Intr-o revoluțiune, oricine ia arma în mînă, se consideră pe sine o autoritate şi nu tolera altă autoritate asupră-i decît cu condițiunea ca cel care îi comandă să aibă atîta superioritate încît să nu fie supus la nici o îndoială. Tudor nu avea prestigiul victoriilor în bătălii. El nu avea decît inimă, şi toți soldații lui aveau inimă. Era dar egalitate între cap şi între soldați. Lipsa de prestigiu făcu pe Tudor să nu aibă o mare ascultare de la soldați.

Măsurile severe luate de Tudor contra relei purtări a soldaților nu plăcură acestei armate fără disciplină. Invidiile capilor de panduri, favorate de lipsa de prestigiu a lui Tudor, intrigile grecilor ce îl urmau necontenit se uniră contra acestui doritor nebun. Dumnezeu a încredințat scăparea popoarelor la martiri, iar nu ia tirani, şi în secretele lui hotărîri Tudor trebuia să devie martir, ca să scape patria sa. Asfel totul se combina pentru martiriul lui Tudor. Astfel înțelegem noi ceea ce iumea şi noi înşine am numit „rătăcirile lui Tudor".

Domnul Tudor îşi formase din toată armata sa, din cei mai cruzi şi mai hotărîţi panduri, o *gardă de moarte* Această gardă se forma de patruzeci şi cinci de oameni sub comanda unui Chiriac Popescu, om tot atît de hotărît şi de crud ca ostaşii lui, el era tot atît de înspăimîntător, prin semănarea lui cu a călăilor. Era roşu de la cap pînă la picioare, fiecare gardă purta două pistoale şi iatagan la briu ; o puşcă scurtă ghintuită, la spinare Puţini au fost care au putut să vază această gardă în faţă, nici în timpul armatei în marş, nici în timpii de poposire, nici în zile de ţeremonii, nimeni nu putea să o vază. Şi cu toate acestea, ea era pretutindeni uncie era Tudor. Reputaţiunea ce îşi făcuse în armată era teribilă, fiecine în mijlocul taberii, în umbră, coprins de spaima ei, credea să vază această gardă, în fiece minut, teribilă. Cînd venea ora ce făcea a se simţi prezenţa ei, ea apărea deodată, ca din pămînt, sinistră şi ameninţătoare.

Era a doua zi dupe ajungerea lui Tudor în Slatina. Era dimineaţă. Tudor şedea pe pat, gardiştii morţii în picioare, lipiţi de păreţi, stau în nemişcare şi în tăcere, armaţi. Tudor bătu din palme, un comandir şi un adiotant intrară.

— Să se aducă dulceaţă şi cafele, zise Tudor.

Apoi întorcîndu-se către noii veniţi.

— Şezi, comandirule î Cum merg lucrurile în Slatina?

— Foarte bine, răspunse acesta, afară de nişte nemulţumiri ce poate le cunoşti, cu nişte fururi...

— Hei ! Hei ! răspunse Tudor, le cunosc...

Şi schimbînd vorba, adaogă :

— Ce să facem ? Asfel este oştirea, căpitane. Ce veste de la Bucureşti ? Ipsilant face zvon mare... Să-mi cheme pe bulucbaşa Iova !

Adiotantul se însărcina cu această chemare.

— Eu ştiu că lucrurile noastre merg bine, zise Tudor, o să vă scap şi de turci, şi de greci, şi de boier, daca va voi Dumnezeu.

Dulceaţa şi cafeaua sosiră.

Dupe aceasta adiotantul vesti venirea lui bulucbaşa Iova.

— N-o să aibă loc să între în odaie, zise Tudor, es mai înalt decît uşa, cu capul.

în acest moment bulucbaşa se arată la uşă. Acest bulucbaşa Iova era nalt şi spătos, ca să intre în cameră prin uşă îi trebui să se plece şi să se plece mult. Ceea ce şi făcu.

Tudor sta încă pe pat. Garda nemişcată la locul ei, cu căpitanul ei Chiriac.

Iova plecă capul şi voi să intre.

Tudor făcu un semn cu ochii.

Deodată cîţiva gardişti ai morţii, scoţînd un laţ, îl aruncă de gîtul lui Iova, laţul ţinut din două părţi de două căpătîie, se strînse împrejurul gîtului cu putere. Căpitanul Chiriac îl dezarmează şi îi taie capul. Toate acestea se făcură cu o repeziciune şi o înlesnire ce lăsa să se crează că această scenă sîngetoasă fusese combinată de mai nainte, cu sînge rece.

— Trageţi trupul sub pat, zise Tudor.

Acest ordin se execută repede.

Comandirul şi adiotantul rămaseră nemişcaţi.

— Să se cheme bulucbaşa Hristea ! zise Tudor apoi, înturnîndu-se la comandiri :

— Trebuie dreptate, zise el. Dumnezeu o cere.

— Nu ar fi fost mai bine a-i judeca de o comisie ostăşească înainte de a-i ucide ? întrebă comandirul pe Tudor. Cel puţin pentru formă ?

— Tîlhari să judece pe tîlhari ? băiete, nu-i vor osîndi.

Bulucbaşa Hristea veni la uşă. Tot ce se făcuse cu bulucbaşa Iova se făcu şi cu acesta.

— Acum să mi se cheme căpitanul Barbu Urbeanu, zise Tudor.

Iar cînd acesta intră în casă, el îi zise :

— Voi pleca îndată. Găteşte-ţi pandurii tăi să mă însoţească.

Tudor se scoală, se armează şi iese.

în curte, Tudor trecu printre două rîndurL unul de Panduri şi altul de arnăuţi. El se opri şi se îndreptă către arnăuţi cu aceste vorbe :

— Cînd o oştire ce va să se lupte cu turcii pentru paparea bisericii, pradă şi fură biserica, şi icoanele sînte, şi vasele sînte, ce pedeapsă i se cuvine ?

— Moartea ! strigară arnăuţii. Moartea, repetă toata oştirea din margine în margine. O murmură adîncă si surdă se auzi încă cîteva minute pe oştire. Ea blasferna purtarea celor ce fură cele sînte.

— Să se aducă căpăţîna lui bulucbaşa Iova şi Hristea, zise Tudor către Urbeanu, şi să se facă toate precum am hotărît.

Nu trecură zece minute şi pandurii ridicară înfipte în pari capetele celor doi ucişi. Vasele sînte şi argintăria icoanelor se arătară oştirei, spînzurate de crăcile unor copaci.

Atunci Tudor zise către panduri şi către arnăuţi :

— Asfel de soartă vor avea toţi aceia care, luînd armele pentru apărarea dreptăţii, vor face nedreptatea, prin fapte crude şi neruşinate de tâlhărie.

La această neaşteptată vedere, la aceste vorbe ce zise Tudor în urmă, armata arnăuţească rămase mută de spaimă şi de mirare.

Tudor, profitînd de efectul ce făcuse în mulţime această spăimîntătoare scenă, chemă lîngă dînsul pe protopopul Slatinii ce fusese arestat ca să-1 cruţe de furia arnăuţilor.

îndată ce protopopul sosi, Tudor descăleca de pe cal şi pîşi înaintea lui. El îi sărută mîna, apoi dete ordin către ai sei să dea protopopului vasele sînte şi argintăria icoanelor care se vedeau încă în arbori.

îi mai dete trei mii lei pentru despăgubirea lucrurilor ce ar fi lipsit.

Poziţiunea lui Tudor se aspri, un nou enimic i se puse de atunci înainte. Acest enimic era chiar în ţara sa, în armata sa, în casa sa, era tîlhăria. Enimic puternic şi nevoie de învins, mai puternic decît sabia turcilor. Acest doritor nebun, crezu el oare că poate să învingă acest din urmă enimic ? Credinţă cutezătoare şi nebuna ! El nu ştia că un om singur nu poate să învingă spiritul hrăpirii la un popor, el nu ştia că cine a cutezat să lovească acest balaur, a căzut el însuşi sub mînia enimicului ; el nu ştia că, pentru învingerea acestui rău, trebuie un secol de luptă ! Tudor se înşelă, el voia a lovi spiritul de pradă şi nu văzu că acest spirit de prada era în datinile naţiunei întregi. Nu prevăzu că toţi se

vor uni contra lui şi îl vor fărîma ca pe o sticlă slabă, îmbătat de exaltaţiunea moralei sele, crezînd că a servit dreptatea, că voinţa lui Dumnezeu s-a împlinit, plecă spre Bucureşti, cu toată oştirea.

TRAGEDIE

Vom trece repede peste nişte evenimente care au puţin loc în cuadrul nostru.

Tudor ajunge în Bucureşti, ocupă Co'trocenii, dă proclamaţiuni către popor, mitropolitul va să fugă, poporul i se opune. Tudor numeşte administratori în România mare, care nu erau în posesiunea grecilor. Apoi mai dă o proelamaţiune către ţară, Ipsilante ajunge în Bucureşti şi se aşeză în Colintina. Tudor se întîlneşte cu Ipsilante, în casele de lîngă fîntînă Mavrogheni. Grecii ridică stindardul libertăţii pe casele Belu.

Sava se închină lui Ipsilante cu armata sa.

Căpitanii mai însemnaţi ai lui Ipsilante era Colocotroni, Caravia, Constantin Duca, Gheorghe Olipie şi alţii. Generalism era Pendideca.

Copiii din Bucureşti cîntară îndată aceste versuri :

Ipsilante felt-mareşal,
Pendideca general,
Ofiţerii cei mai mari
Covrigari şi plăcintari.

Satiră teribilă a poporului înainte-mergătoare a ridicului. Ipsilante cheamă pe toţi arnăuţii ce erau la Tudor, sub steagurile lui. Ura dintre Ipsilante şi Tudor se dă pe faţă.

Armata lui Ipsilante inspiră neîncredere, el proclamase că intră în ţară cu 70 000 de ruşi şi nu avea sub stindarde încă decît 7 000 de aventurieri, despuieţi, nedisciplinaţi, nearmaţi. Spiritul de anarhie şi despoiere domnea în armata sa. Aceste hurde flămînde şi nedisciplinate căzură asupra capitalei ca un nor de lăcuste.

Tudor dă o proelamaţiune către locuitorii capitalei prin care le zice că sunt liberi a-şi apăra onoarea şi viaţa cu armele în mînă. Despoierea mai încetează.

Ipsilante se mută în Tîrgovişte. Tudor, din Cotroceni, inspecta toate mişcările lui. In Tîrgovişte, Ipsilante se dă la plăceri, grecii dezvălesc Mitropolia de plumb Tudor închide mai mulţi boieri ce voiau să fugă, în Belevedere. Sava umblă să-i scape şi nu reuşeşte. Armata otomană intră în ţară prin mai multe punturi, la 6 mai. Galaţi este prada turcilor. Focşanii se ocup asemenea de turci, cari ucid şi prad pe locuitori. Din Călăraşi, Giurgiu, Brăila se revărs armate turceşti în ţară. Tudor se retrage din Cotroceni în mica Românie. La Bolintinu din Vale ucide cu mîna lui doi panduri pentru că furaseră două trîmbe de pînză. De aici pînă la Găieşti a ucis încă 22 de panduri pentru furaturi. La Găieşti, Tudor ia ştire că Ipsilante a dat ordin la o parte ele oştire a-i tăia drumul la Goleşti. Tudor trimite pe Macedonschi la Ipsilante, ca să trateze. La Cîrcina, Tudor ucide încă doi panduri pentru hoţie. Acolo el dăte un ordin prin care făcea responsabil cu viaţa pe căpitanul din a cărui companie se va dovedi pandurul care a furat cel mai mic lucru. Patru căpitani, Ioan Oarcă, Ghiţă Cuţui, Ene Enescu, Ioan Urdăreanu nu vor să dea înscris că se vor supune, sub cuvînt că ce trebuinţă mai are el de un asemenea înscris cînd îi omoară pe fiecare oară. Tudor ajunge la Goleşti. Acolo întîlneşte 6 000 arnăuţi călări înşiraţi pe cîmpul dintre dealuri. Pe dealuri erau postaţi arnăuţi pedeştri, toţi în p@ziţiune de război.

Tudor nu se înspăimîntă. Ia comanda, se pune în capul armatei sele pe care o aşează în poziţiune de bătaie, aşează tunurile, pandurii le trag cu pepturile lor, mişcările sunt repezi şi cu ordin. Să fac două coloane, artileria se aşează în centru. Voieşte să înceapă lupta. Ipsilante nu cutează să se lupte. Ordinea armatei române pune în mirare pe greci şi pe arnăuţi. Trimite parlamentar care anunţă că scopul grecilor nu este de a se bate contra românilor, ci vor să se învoiască asupra unor propuneri, pentru care roagă pe Tudor să iasă între cele două tabere, cu o escortă, unde va veni căpitan Iordachi, cu altă escortă egală în oameni, spre a se face propunerile. Tudor luă 24 de ostaşi aleşi şi purcese înaintea luţ C. Iordachi care din parte-i veni spre întîlnire cu alţi 24 de ostaşi. Fiecare escortă a rămas înapoi cu 40 de

paşi de căpitanul ei. Pe cînd Tudor parlamenta cu Iordachi, ostaşii din amîndouă escortele ţineau puştile îndreptate în căpitanul inamic gata a face foc. La spatele escortei lui Tudor se vedeau 6 tunuri încărcate şi cu fitilile aprinse.

Tudor ceru ca armata grecească să părăsească Tîrgoviştea şi să-l lase să treacă în mica Românie.

Căpitan Iordachi se prefăcu că primeşte această condiţiune şi nu ceru nimic. Ambele oştiri îi văzu îmbrătişîndu-se. Armata streină se retrase spre Piteşti.

Arnăuţii lui Tudor, sub comanda lui Macedonschi şl Prodan, ocupară casele de la Goleşti părăsite de greci. Tudor s-a aşezat în foişorul de d-asupra portei cei mari. Oştirea lui tăbărîse afară.

O SPÎNZURÂTOARE DE NOAPTE

Cel dintîi pas către tiranie făcut, celelalte veniră de sine. Omul nu poate să se mai oprească pe acest coborîş repede. Tudor afla o plăcere neînţeleasă acum să verse sîngele acelora ce nu i se supun. Sufletul său era bolnav : rezon, judecată, înţelepciune, toate acestea cătară să fugă înaintea frigurei de sînge ce încinsese sufletul său turburat. De cînd cei patru căpitani refuzară a-i da înscrisul ce ceruse de la toţi căpitanii despre răspunderea cu viaţa lor cînd ostaşii lor vor prăda, Tudor nu mai avea repaus, o sete teribilă şi nebună de sîngele acestor patru căpitani încinsese sufletul lui. Cugetarea sa nu se putea dezlipi de pedeapsa lor.

Era seară.

în partea foişorului ce da pe poartă la stînga, lipit de zid, era un pat. Aici se odihnea comandirul artileriei Cacalegeanu şi adiotantul Cioranu. Adiotantul îşi aprindea ciubucul. Tudor vine pe la spate îi cere ciubucul, sub cuvînt că voieşte să fumeze şi el, fumă numai o dată, apoi zise adiotantului să-l însoţească la vizitarea Posturilor.

Plecă cu adiotantul.

Seara era frumoasă.

Tudor chemă pe cei patru căpitani, Oarcă, Gutui Enescu şi Urdăreanu. Oarcă şi Cuţui nu veniră la chemarea ce li se făcu. Enescu şi Urdăreanu sosiră îndată

— Veniţi să vizităm posturile, zise el celor doi căpitani.

Tudor însemnase de cu ziua pe un deal mai multe sălcii în rînd. Această imagine nu îl părăsise de atunci El apucă calea ce ducea la acele sălcii. Pe drum vorbi cu căpitanii despre surpriza ce îi făcuse armata streină Părea voios, sentinela îi ceru parola şi Tudor răspundea singur la aceste neîncetate întrebări.

El zise căpitanilor că este mulţumit de buna rînduială a posturilor. Cînd ajunse la locul sălciilor, deodată garda morţei ieşi ca din pămînt.

Tudor o vede.

— Luaţi pe Enescu şi pe Urdăreanu, zise Tudor şi îi spînzuraţi de acele sălcii. Ceialţi doi ce lipsesc acum, îi vom agăţa mîne de sălciile cari vor rămîne văduve de trupurile lor.

Garda morţei năvăleşte asupra celor doi căpitani. într-un minut Urdăreanu fuse agăţat.

— Dăruieşte-mi mie viaţa acestui om, zise comandirul Cacalegeanu, arătînd pe Enescu, este păcat să moară, are familie.

— Nu, zise Tudor.

Comandirul insistă, se roagă, cade în genunchi. Inima lui Tudor se moaie.

— Lăsaţi-1! zise el gardei sele, dar mîne îi vei da patruzeci de topoare şi îl voi trimite la ocnă.

Luna vărsa valuri de lumină. Cerul era senin şi strălucitor de stele. Un vînt dulce sufla cu răsfăţare pe faţa dealului. Cadavrul Urdăreanului se legăna în spînzurătoare. Acest om fusese june, frumos de corp şi de figură, un păr bălan ca aurul flutura pe spatele lui pînă la genuche. Urdăreanu era rudă cu cei mai mulţi căpitani, iubit de toată oştirea care îl admira pentru frumuseţea şi vitejia lui.

Toată tabăra auzi îndată despre această moarte Şi toată tabăra tresări de mînie, de spaimă, de compătimire.

Era miezul nopţei. Tudor dormea în foişor.

Toți căpitanii lui se adunară la poarta foişorului pe j^afară, unde ținură consiliu ce trebuia să facă spre jn-cetarea uciderilor ce făcea acum Tudor. Intre alții, erau Vasile Crăpatui, Ioan Fruntelată, Barbu Urleanu, Gelniteanu, Ion Crețescu.

Dupe ce se răspîndi zgomotul despre perirea Urdă-anului, un căpitan de panduri, om tînăr, sprinten, cu voință de fier, cu inițiativă în toate, alerga din căpitan în căpitan, le vestea moartea Urdăreanului, le aducea aminte că peste o zi va sosi rândul său, le vorbea de tiranie într-un chip spăimîntător, le spunea că ei nu -au ridicat cu arme ca să creeze un tiran, ci ca să scape patria de tiranie. Le zicea că ei sunt nedemni de a scăpa de tirania streinilor, cînd nu sunt în stare să scape întîi de tirania unui singur om. Vorbele lui aveau răsunet. Căpitanii se îngrijesc, se adun, discut, se înțeleg, plec către locuința lui Tudor. Toate acestea le face un om. Acest om este : *Radoți.*

ARESTAREA

Căpitanii discutau la poarta foişorului pe dinafară. Tudor dormea în foişor. Deodată se aude o lovitură în poartă, sub foişor, de dinîntrul curței. Sentinela dinafară întreabă :

— Cine este ?

— Eu, Macedonschi, deschide, răspunse vocea.

Comandirul Cacalegeanu şi adiotantul Cioranu erau deştepți, vorbeau cu căpitanii. Comandirul Cacalegeanu dăte ordin sentinelei să deschiză poarta. Poarta să deschide. Macedonschi iese, trăgînd după sine un cal alb. Căpitanii îl înconjur.

— Adevărat este, întrebă Macedonschi pe căpitani, a Tudor a spînzurat pe Urdăreanu ?

— Iacă-1, răspunse cîțiva căpitani, arătîndu-i cadavrul spînzurat într-o salcie şi care se zărea destul de bine la razele lunei şi la lumina unui foc.

— Şi voi suferiți aceste lucruri ? le zise Macedonschi. Sunteți o turmă de vite pe cari stăpînul cîte una le Jurighie în toată ora şi ele nu pot să se apare. Ce oameni

sunteți voi? V-a perit doară inima şi mîndria? Dar nu ştiți voi că pandurii voştri sunt împotriva lui Tudor? Nu ştiți voi că cei cari vor mai rămînea cu Tudor, cu Tudor au să piară? Veniți sub comanda mea cu pandurii voştri. Eu nu ucig pe nimeni.

— Să trăiască Macedonschi! strigară căpitanii.

— Jos tiranul Tudor! strigă un june căpitan.

Acest june căpitan era Radoți.

Macedonschi încalecă şi dispare cu calul în noapte. Era destul. Tudor era căzut.

Căpitan Iordache intră la Tudor.

— Adu armele, îi zise el.

Tudor se uita împrejur şi se vede părăsit de toți. Scoate armele şi le dă.

— Acum vino dupe mine, zise Iordache.

Tudor se supuse. Ei cobor la scară, se aduse calul lui Tudor. Căpitan Iordache dăte ordin să-i aducă alt cal. Ghencea ținea dîrlogii calului. Astfel plecă Tudor înconjurat de arnăuți. Grecii triumfau. Ei nu ştiau că uciderea lui Tudor era uciderea armatei lor.

A. Ipsilante împreună cu alți greci urziseră această intrigă.

Tudor fu dus în Piteşti, în casa lui Iancu Mavrodolu. Acolo căpitan Iordache nu încetă de a-l insulta în tot felul. Tudor şedea pe un pat, lîngă el Ghencea îl păzea •cu puşca în mînă alături. Căpitan Iordache se plimba prin odaie şi îl dojenea.

— Vreți să mă omorîți? îi zicea Tudor. Eu nu mă tem de moarte. Am înfruntat moartea în mai multe rînduri. înainte de a ridica sabia spre a cere drepturile patriei mele, eu m-am îmbrăcat cu cămaşa morței. Vreți să mă omorîți? Dar a doua zi pandurii ce i-ați amăgit de m-au dat în mînile voastre au să vă lase, şi voi singuri nu puteți lupta împotriva turcilor. Toată oştirea voastră se va risipi ca un fum.

Cînd oştirea lui Tudor intră în Piteşti pe la 2 ore după-amiazi, nu mai află pe Tudor aici. încă de * 8 ore de dimineață, grecii porniseră pe Tudor la Tîrgovişte către Ipsilante, într-o căruță mică de poştă cu un arnăut înarmat la spate şi cu cinci alte căruțe în urma lui ocupate fiecare de doi arnăuți.

în Tîrgovişte Tudor fuse închis în Mitropolie, sub privegherea lui căpitan Vasile Caravia.

Ipsilante trimitea lui Tudor ofițerii săi ca să-1 insulte, între alții pe Lasani şi Scufi. Aceştia merseră cei dintîi îndată dupe sosirea lui Tudor.

Spune, tîlhare vlahe, îl întrebară ei, pentru ce ai ținut corespondență cu turcii ?

—- Datoria către țara mea mi-am făcut. Eu nu sînt grec ca voi, țara mea nu are aceiaşi vrăjmaşi şi aceiaşi prieteni ce aveți voi. Voi, grecilor, ați proclamat libertatea şi ați venit în țările române sub cuvînt a trece prin țara noastră în Turcia ; dar v-ați călcat cuvîntul de cinste, v-ați făcut stăpîni pe țară, ați prădat şi ați jăfuit toată țara, pînă şi bisericele sînte de vasele lor ; ați necinstit fete înaintea părinților, femei înaintea bărbaților, lucruri ce nici turcii nu au făcut, şi toate acestea în numele libertății şi al creştinătății. Şi încă voi mă întrebați de ce am ținut corespondență cu turcii'(

După prinderea lui Tudor, căpitanii de panduri care îl daseră în mîinile grecilor începură a se căi, dar era tîrziu. Către acestea prin mai multe părți pandurii murmurau contra grecilor ce au arestat pe Tudor. Aceste murmuri făcură pe Ipsilante [să] grăbie uciderea lui Tudor. El cheamă pe Caravia şi îi dă ordin să ucigă pe Tudor în secret, noaptea.

Acest ordin se execută. Tudor este dus pe malul Ialomiței, acolo fuse înjunghiat de asasinii lui Ipsilante. Caravia, după ce 1-a ucis, i-a aruncat cadaverul într-un puț de lingă grădina Iui Geartolu.

Pandurii lui Tudor se risipiră, dintr-o tabără de 6 000 panduri, abia au rămas 800 sub căpitan Oarcă. Pe lîngă căpitan Oarcă mai rămase unul care voia să continuie mişcarea : acesta era Radoți.

DRĂGĂŞANI

Turcii ocupară Bucureştii.

Capitala suferea ucideri de la turci.

Chehaia-bei plecă la Tîrgovişte cu 15 mii de turci sa spargă pe greci şi pe arnăuți. Ipsilante trimite pe

Colocotroni să ocupe Nucetu, cu greci, arnăuţi ,i Orfano. Pe C. Duca îl trimite să ocupe o pădure lînJ* Corneşti cu 2 500 de arnăuţi, sîrbi şi bulgari. Cei dintîi trebuiau să atace pe turci în faţă şi cei din urmă pe i. spate. Duca întîlneşte un corp de arnăuţi, fugind d. turci, sub comanda lui Fogiolo, Naum Vechil Hargi, Alexe Peloponisu, Sotir Papadopolu şi Anastase Argirocastritul Duca se uneşte cu dînşii.

Chehaia-bei ajunge la Nucet cu o coloană împărţită în două aripe. Duca aleargă în ajutorul lui Colocotroni şi Orfano. Aripa dreaptă a turcilor a luat pe greci pe la spate şi i-a respins spre Nucet. Turcii risipesc ambele corpuri grece. Ipsilante aleargă cu batalionul sacru şi cu corpul de arnăuţi din Tîrgovişte. îi întîmpină în fugă, cearcă să-i întoarcă şi nu reuşeşte.

Ipsilante pleacă la Rîmnicul-Vîlcii cu toată oştirea. Chehaia-bei ocupă Tîrgoviştea la 22 mai. Turcii prind 24 de soldaţi din batalionul sacru. Chehaia-bei dă ordin de îi spînzură la marginea oraşului. Ghencea se închină lui chehaia-bei. Sava şi alţi arnăuţi fac asemenea. Ei aduc un contingent de 1000 arnăuţi. Udrischi, secretarul consulului austriac, îi însoţeşte în Tîrgovişte. Tahir-aga garantează pentru Sava. Chehaia-bei îi iartă şi îi primeşte în serviciul său.

Sava ia două mii de turci călări şi o mie de arnăuţi şi merge înaintea lui Ipsilante. La rîul Dîmboviţa, la circiuma de piatră, în Muscel, întîlneşte 600 de greci; unii, voind să scape, se înec în rîu ; douăzeci sunt prinşi şi descăpitaţi şi li se trimit căpăţînile lui chehaia-bei.

Ipsilante se împreună cu căpitan Iordache, Macedonschi şi Prodan, şi cu o mică trupă din oştirea lui Tudor.

Dupe cîteva loviri mici în care luară parte şi din români, Ipsilante, strîngîndu-şi toate corpurile în număr de 16000 oameni, a pornit contra turcilor la Drăgăşani.

Sub lanţul unui deal despre nord ce merge cînd lin» cînd curb, se face o cîmpie netedă ale cărei margini, într-o mare distanţă de la deal, sunt udate de Olt. La una din curbele ce prezentă acest deal ieşind cîteva P" suri în cîmpie, se află o podişcă peste un rîuleţ neînsemnat ; această podişcă trebuia să serve de linie despărţitoare între armate. Ipsilante îşi rezervase poale e

salurilor pentru corpul de arnăuţi de rezervă. Căpitan jordache Olimpie şi Caravia Vasilie cu corpurile lor forjau aripa dreaptă. Aripa stingă se compunea de arnăuţi, greci, sîrbi şi bulgari. în faţa centrului era batalionul sacru cu tunurile lui Tudor. Batalionul îse împărţea în patru companii, compania întîi sub Dimitrie Şuţu, a doua sub Dracula din Stachia, a treia sub Andronic, a patra sub Rizu. Niculae Ipsilante avea comanda supremă a batalionului.

Căpitan Oarcă figura aici cu micul său corp ele panduri în număr de opt sute şi cu cîţiva alţi capi mai mici.

A. Ipsilante voi cu orice preţ să scoată un corp de turci din monăstirea Şerbăneşti. Batalionul pleacă cu muzica în frunte. Un corp de arnăuţi îi urmează. Husarii şi cazacii greci se întrec a rivaliza cu batalionul sacru. Ipsilante, cu corpurile de rezervă, priveşte mişcările de departe. Turcii din Şerbăneşti las pe greci să se apropie. Batalionul sacru face foc cu două tunuri asupra monăstirei. Corpul turcesc ce ocupa monăstirea iese din monăstire şi merge contra grecilor. Alte corpuri turceşti, din monăstirea Strejeşti, Stăneşti şi Mamul, ies repede, se unesc şi înconjur pe greci.

Corpul cel mare al grecilor era corpul de rezervă.

Acest corp vede batalionul sacru înconjurat. Ia ordin să înainteze. Rezerva se înspăimântă şi se pune a fugi, urmată de trupele din aripa dreaptă ; fuga lor este repede, nesocotită, fără ordin. Niminea nu îi goneşte, şi aceste trupe înspăimântate nu se opresc decît la Olt în care mulţi din ei se înec, voind a trece rîul.

Batalionul sacru stă în bătaie. Corpul de opt sute panduri români sub Oarcă înaintează atunci spre scăparea batalionului de bravi.

Căpitan Iordache le zise :

— Fraţilor ! să nu-i lăsăm să se pearză, fiind şi ei tot creştini ca'noi !

Arnăuţii lui căpitan Iordache urmez pandurilor. Lupta începe teribilă. Iapa pe care încăleca căpitan Iordache cade ucisă. Aceasta face pe căpitan Iordache să rămîie înapoi. Căpitan Oarcă merge înainte cu cei cinci sute de Panduri pedestri şi trei sute călări.

Românii țin pept la şease mii de turci ; dau răsuflat batalionului sacru care combate înecat de numărul turcilor.

Fără căpitan Oarcă şi pandurii săi, nu numai că n-ar fi scăpat un singur soldat din batalionul sacru, dar încă Alexandru Ipsilante s-ar fi prins sau s-ar fi ucis. Acest mic corp de panduri se puse ca o perdea de fer înaintea turcilor, turcii nu mai putură face un pas înainte. Dacă căpitan Oarcă ar fi primit atunci un ajutor de panduri dacă armele soldaților săi ar fi fost mai bune, dacă ar fi avut iarbă şi gloanțe, românii ar fi fărîmat pe turci

Românii scap restul batalionului sacru, pun în goană pe turci, cari să scap în monăstirea Şerbăneşti.

Batalionul sacru din 800 oameni a rămas 120 de oameni. El a perdut toate tunurile ce le avea de la Tudor. Cîte patru căpitanii ce îl comandau au căzut vitejeşte în luptă. Nicolae Ipsilante, comandantul lor, a scăpat prin fugă.

Pandurii români au perdut 48 de oameni morți şi răniți.

Pandurii s-au retras la Rîmnic, apoi la Cîineni.

Batalionul sacru s-a luptat ca sparțiații. Căpitan Oarcă cu pandurii au scăpat onoarea bătăliei. Intre capii ce s-au luptat sub Oarcă, unul din cei mai viteji a fost Radoti.

CARTEA IV

DEM SE SCHIMBA

A doua zi după gonirea lui Dem de la serata colonelului, dimineața pe la 10 oare, Dem recitea scrisoarea maică-sei. Recitea urmarea scrisoarei pe care cititorii noştri n-o cunosc. Iaca rîndurile ce citea :

„...Viața, fiul meu, trebuie primită cum este. Omu cel mai fericit este acela care se mulțumeşte cu spar-a sa şi nu rîvneşte la bunurile celoralți. îndată ce vei ieşi din această regulă, nu mai este nici un mijloc de mu - turnire în viață. Nici un bine pămîntesc nu ne mai P◦^ mulțumi. Bogăția şi mărirea au şi ele durerile lor, ci

Aiul nU ***Ş^ie*** a se mulțumi în ceea ce se află. Mulți bogați ^n pâlatele lor> în mijlocul mulțumirilor şi strălucirilor, sunt mai nefericiți decît săracul în coliba sa. ^ceasta se întîmplă cînd omul nu ştie a se mulțumi pe soarta sa.

jrji supus înaintea voinței lui Dumnezeu şi a oamenilor, clar nu fi tîrîtor, nici linguşitor ! Respectează pe ceialți, fără a te desprețui pe tine.

Nu-ți face din puntul cinstei un mijloc de a te bate cu cei ce te vor lovi. Cinstea este comoara săracului. Cel ce o are poate să o ucigă ; cei cari caut să i-o răpească nu izbutesc niciodată.

Cinstea pentru omul cinstit este ca mirosul pentru trandafir, pe care nici vîntul, nici vermele, nici ploaia nu i-1 pot dezlipi de dînsul. A pretinde a face să se restatornicească cinstea unui om cu sabia în mînă este a-şi pune la îndoială ființa cinstei.

Un om poate să se facă nedrept, oamenii însă nu se fac nedrepți. Dreptatea întîrzie de multe ori, dar niciodată nu lipseşte a veni. Lasă lumea şi timpul să judece între tine şi între vrăjmaşii tăi ! Aceşti doi sunt cei mai mari prieteni ai omului nedreptățit. Cea mai mare fericire poate să fie pentru un om decît după ce a trăit, să poată auzi părerile de rău ale prietenilor săi, întemeiate pe aceasta că nu a făcut nimeni nici un rău în viața sa ! Ştii tu cît este de adîncă această vorbă ? Orice om trăieşte cată să fie asuprit de ceialți. A fi asuprit, nedreptățit, rău înțeles şi a rămînea mare în toată viața, fără a căuta să-şi răzbune, să lovească, aceasta este demn de Dumnezeu. Nu te lăsa a te tîrî de părerile unor oameni rătăciți ce iau simțimîntele nobile şi mărinimoase pentru slăbiciune şi mărginire a minței şi a inimei ; acei oameni nu înțeleg aceste simțimînte nobile Şi mărinimoase şi de aceea vorbesc astfel. Dacă aceşti oameni cu sufletele mărinimoase se numesc *slabi,* apoi Providența cerească ce este mărinimoasa cea mai mare este *slăbiciune !*

Nimeni nu poate trece între o haită de cîni ce sfîşiu un leş, fără să deştepte mormăitul acestor cîni.

Iată trista, dar adevărata icoană a oamenilor, a unor oameni cari nu au primit de la ziditor decît chipul ome-

nesc. Aceste haite tu le vei întîlni în tot pasul vietej tele. învață a trece înainte, disprețuind aceste mormăituri ! Nu te înspăimînta însă pentru lume căci este astfel ! Evanghelia noastră ne zice : ***mulți chemați, puțim aleși.***

Florile cele mai frumoase încă sunt înconjurate de ghimpi. Nu lua niciodată ghimpii după flori.

Nu alege societățile bogaților, nici nu disprețui p.^ porul cel sărac. Tu știi, fătul meu, că cei mai frumoşi trandafiri nasc și cresc din băligar. Să nu ai însă nici ură pentru cei bogați și dragoste pentru cei săraci hotărîtă de mai-nainte, căci tu știi asemenea că din flori nasc mărăcini și din mărăcini nasc flori..."

Dem nu mai citi, el părea gînditor.

„Mama, își zise el, nu va să-mi răzbun ; îmi recomandă aceasta cu tot denadinsul în rîndurile de sus... Iacă-mă încurcat !"

Nu apucase a zice bine aceste vorbe și figura palidă și inteligentă a lui Vel se arătă la ușă.

— Ce faci, voinicule, îi zise Vel intrînd și șezînd pe pat, ostenit. Nu știi ce rău mi-a părut de cele ce ți s-a întîmplat aseară la colonelul ! Apoi cată să știi că el însuși și nevasta sa sunt tare întristați, să nu te superi tu... Vina nu este a lor, vina este a societăței în care trăim ; astfel sunt clasele aristocratice; vin în lumea nouă încărcate de rugina trecutului. Ele au numai forma. Fondul lipsește, inima lipsește, rezonul filosofic lipsește... bune Dumnezeu ! lumea nu va rămînea totdauna rîsul celor puterici.

Dem ridică ochii mari asupra lui Vel.

— Și această clasă aristocratică crezi că poate să piară ? îl întrebă Dem.

— Dacă crez ? răspunse Vel. Sînt sigur, și mai curînd decît gîndești tu, decît gîndește ea. — Bravo, iacă și Radoți ! Vino, Radoți, să mîngîiem pe acest copil. El nu crede în progres, nu crede că vom scăpa de aristocrați !

— Cînd vom voi noi, răspunse fostul căpitan de panduri ce înainta în cameră. Dem se îndoiește ? adaogă el. Atunci poate că are dreptate să crează că lumea va f

ₜₒtdauna o turmă să o tunză ciocoii ; dacă toți vor fugi ca Dem de la faptă, ce mai este de sperat ?

— Şi cine ți-a spus că Dem fuge de la faptă ? întrebă Vel.

—• Nu zic că fuge, dar nu cutează, şovăieşte...

— Aidea ! zise Vel. Eu cunosc pe Dem. Dem are inimă. După cele întîmplate aseară, Dem trebuie să arate că are inimă.

Dem nu zise nimic, dar luă scrisoarea mă-sei după jnasă şi o dăte lui Vel.

-— Scrisoarea de la mumă-mea ce este moartă, zise el.

Vel citeşte.

-— înțeleg, răspunse acesta. Iacă ce te opreşte a veni cu noi. O mumă către fiul său nu poate seri decît astfel, părinții noştri toți ne vorbesc astfel. Este datoria lor. După părinți vin profesorii cari tot astfel ne recomand a face. Nu este de mirare să recomandăm tot astfel copiilor noştri ; dar aceasta nu ne va opri de a ne face datoria noastră către țară, precum nu au oprit nici pe părinții noştri. Să înconjurăm testamentele părinților cu respectul şi adorațiunea noastră şi să ne ocupăm de cele vii!

— Bine zici, Vel, strigă Radoți. Să ne ocupăm de cele vii.

— Şi cari sunt țara.

— Scrisoarea mumă-mei, zise Dem, mă îndeamnă să mă sacrific pentru țară.

— Atunci suntem în regulă, zise Radoți.

— Nu-mi plac mijloacele voastre, zise Dem, nu voi a lovi în umbră.

— Vom lovi în lumină, zise Vel surîzînd.

— Şi în față, adaogă Radoți.

Dem păru gînditor.

— Nu vei fi niciodată decît un poet, urmă Vel. Trebuie a te decide îndată pentru acțiune. Noi, adică tu şi eu şi alții ca noi, nu suntem născuți a trăi pentru noi. Născînd, ursita ne-a însemnat în frunte ca proprii d-a fi sacrificați pentru țară. Acest semn este talentul ce ne-a dat. Curînd sau mai tîrziu țara va veni să-şi ceară de la noi îndeplinirea misiunei noastre. Eşti tu atît de apăsător la suferințele țărei în care ai născut ? în care

vei trăi şi vei muri? Libertatea patriei nu află în sufletul tău mai mult loc decît nişte prejudecăţi, frumoase daca vrei, dar cari în împrejurările de faţă nu au nici o valoare? Cu aceste credinţi, tu poţi deveni tot atît de rău pentru ţară ca şi aceia cari o lovesc. Intre aceia ce loveşte dreptatea, ţara, şi acela ce nu va să le apere deosebirea este aceea ce se află între cel ce îneacă pe un om şi cel ce îl vede înecîndu-se, ce poate să îl scape dar care trece înainte cu nepăsare. Eu nu-ţi zic nimic' te las pînă mîne să te gîndeşti, mîne însă voi un răspuns' acum adio.

Vel, vorbind astfel, îşi ia pălăria şi iese. Radoţi îl urmează clătenînd din cap. Dem rămîne gînditor pe scaunul său de lemn.

La ce se gîndea Dem atunci?

La o femeie care îl despreţuia.

In acel moment cocoana Elenca intră în cameră.

— Ei bine, broască! ce ai să mai zici? zise cocoana Elenca, puind amîndouă minele în şolduri şi luînd un aer de triumf. Am auzit ce ai păţit aseară la bal. Nu ti-am zis eu să nu te duci la ciocoi căci ai să te vestejeşti?

Zicînd aceste vorbe, ea se pune pe un rîs cu hohot.

— Vezi că Elenca are dreptate şi ştie ce zice? urmă ea. Eu ştiu cine sunt ciocoii... dar voi nu ascultaţi bătrîneţea care ştie ce zice, şi iacă ce ţi se întâmplă.

Dem nu zicea nimic, el lăsase capul în jos şi se gîndea.

— Taci? zise cocoana Elenca, nu răspunzi, ţi-a făcut rău ciocoiul care te-a gonit afară din bal, după ce te-a invitat... dar ascultă, nu-ţi face grijă de una ca asta. Ceea ce ţi s-a întîmplat este încă puţin cu ceea ce are să ţi se întîmple în viaţă, dacă nu vei şti să rămîi în teapa ta. Fiece lighioană trăieşte în sfera ei. Fiece om trăieşte în sfera lui. Dumneata ai vrut să te ridici, şi iacă cum ai căzut. Bine că nu trăieşte săraca ta mamă să afle astfel de lucruri ruşinoase!

La aceste vorbe Dem ridică fruntea.

— Dar a cui e vina? adaogă cocoana Elenca. Eu ţi-am zis şi nu m-ai ascultat. Dacă ar fi trăit mamă-ta poate că pe dînsa ai fi ascultat-o.

Ea apăsă pe aceste cuvinte.

— Nu te plînge că nu te ascult ca pe mamă-mea, ,le Dem, o dată nu te-am ascultat şi...

— Şi ai pățit-o, zise cocoana Elenca triumfătoare.

— Şi am aflat că trebuie să te ascult, urmă Dem.

~— Vezi aşa, adaogă cocoana Elenca, eşti băiat de treabă. Aşa te voi. Acum uită ce ţi s-a întîmplat ! Dă încolo pe ciocoi că sunt caii dracului ! brasla satanei f cuibul şarpelui ! vatra iadului ! balele turbatului !

Un dorobanţ intră cu o scrisoare de la ministerul unde *Dem* era copist.

El aducea o scrisoare către Dem. Dem o deschide, *o* citeşte, devine palid.

•— Iar vro istorie, zise cocoana Elenca. Ce este ?

•— Nimic, răspunse Dem, lucruri d-ale cancelariei.

Cocoana Elenca ieşi. Dorobanțul făcu asemenea.

Dem rămase pe gînduri. Scrisoarea ce îi dase dorobanțul era un ordin al ministrului. Printr-acest ordin Dem era destituat şi înlocuit cu un lacheu al unei dame mari. Dem nu zise nimic. Aruncă scrisoarea pe masă, Dupe cîteva minute, el zise în fine :

— Şi acum cu ce voi mai cumpăra eu flori duminica să pun pe mormîntul mamă-mei ?

Sărmane doritor nebun ! Tu nu te gîndişi la existența ta, ci la florile ce cumpărai ca să pui în fiecare duminică pe mormîntul mamă-tei !

— Trebuie să-mi caut un mijloc de viață, zise Dem,. nu poci să fiu o povară acestei bune bătrîne care a făcut atît de mult pentru mine şi care este atît de săracă.. Ea nu poate să mă hrănească. Aşadar trebuie să mă mut de aici.

Cocoana Elenca reintră la Dem.

— Ştiu ce carte ai primit, zise ea, te-a scos din post, bravo ciocoi !

— Nu m-a scos din post, zise Dem.

— Ba te-a scos, răspunse cocoana Elenca, dorobanțul mi-a spus tot, în locul tău a pus pe un ciocoi al unei cocoane mari. Iacă pentru ce te-am dat eu la carte. Iacă. Pentru ce îți strici sănătatea, scriind şi citind noaptea Pe această masă ca liliecii, pînă la ziuă. Bre ! bre ! bre f Purcată lighioană este ciocoiul !...

— Nu te mai supăra, zise Dem cu bunătate. Eu nu-ti voi face nici o greutate. Astăzi chiar mă voi duce" să-rrii găsesc un căpătîi. Voi intra la vreo lipscânie...

— Nu vsi ! răspunse cocoana Elenca cu mărire. Voi să înveți carte precum ai început ; voi să te fac om! da ! voi să înveți mai multă carte decît ministrul care te-a scos din post şi decît copiii lui ! Lucrurile nu au să mai fie precum au fost. Domnia țărei nu va mai fi ciocoilor şi a vitelor, ci a acelora cari vor şti mai multă carte. Vei sta cu mine încă. Nu te turbura că sînt săracă. Voi găsi eu mijloace a mă hrăni şi pe mine şi pe tine ; mînile acestea zbîrcite pot să lucreze încă şi să cîştige hrana mumei şi a copilului ei. Cînd vei fi în stare să cîştigi prin darurile tele, mă vei hrăni tu pe mine. Iți trebuie bani ? Iacă, am cinci sute de lei strînşi din lucrul meu, fă-ți treaba cu dînşii, doar nu s-ar bucura ciocoii de răul ce vor să facă. Na !

Dem era confuziat. El îi ia mîna şi i-o sărută, fără să poată zice o vorbă.

— Ministrul tău care te-a scos din post, ciocoiul tău care te-a dat afară de la bal, lasă-i pe mine. Mă duc la S-tu Elefterie să dau un sărindar, să-i blestem, şi cînd S-tu Elefterie nu o face ce voi eu, mă voi duce la fermecătoare şi voi face a li se lua mînile şi picioarele. Nu ştiu ei cine este cocoana Elenca !... O să fac atît ciocoii, cît şi ciocoaiicele să vie)la tine, călări pe nuiele de alun. Nu mă face că plec acum la ciocoiul care te-a dat afară din bal, mă pui în poartă şi vai de ciocoaica lui : Ciocoaică fără ruşine şi fără obraz ! ce ai gîndit tu ? ai dat afară din bal un băiat curat ca un înger de trup şi de suflet, şi ți-ai deschis patul amorezului tău spurcat de trup şi de suflet şi l-ai primit în brațele tele, pe el, pe ei cari joc cărți, cari fur cîncl au slujbe, cari înşăl pe prietini, cari vînd pe tată şi pe mumă, cari nu au nimic sînt în lume ! Şi voi striga, bărbatului : Săracule de minte şi de inimă ! baba babelor ! ruşinea ruşinelor ! pune mîna şi-ți numără coarnele şi petele dupe frunte ! pune urechea şi ascultă blestemele văduvilor care le-ai despoiat. In casa ta o singură dată a intrat un înger şi diavolul s-a turburat şi s-a zvîrcolit în inima ta şi a soților tăi în cele rele, şi s-au tras de la fața lui, căci vederea lui îi f~

eau să se roşească pentru păcatele lor. Şi voi merge la sinistru care te-a scos şi-i voi striga : dobitocule ! dobitocule ! ce ai făcut ? ai aruncat diamantul şi ai luat topazul. Nu este însă vina ta, căci eşti dobitoc. Isus zice : „Nu aruncaţi mărgăritarele voastre porcilor ! Tu, ca un porc ce eşti, ai călcat mărgăritarul în picioare !

Cocoana Elenca aprinsă astfel, începu să tuşască şi fuse silită a curma discursul său cel curios.

Cînd termină tuşitul, zise lui Dem :

— Eu sunt mama ta, îţi poruncesc să şezi aici şi să fii vesel !

Dupe aceste vorbe să retrase şi vocea sa se auzi prin curte vorbind găinilor.

— Are nobil şi frumos suflet această bătrîna, îşi zise Dem.

— Dem ! Dem ! se auzi afară. Era cocoana Elenca ce striga.

— Dem ! Dem ! friptura şi oale sunt pe masă !... vino, repetă cocoana Elenca.

NEHOTARÎREA SI HOTÂRÎREA

Noaptea ce veni după această zi fuse teribilă pentru Dem. A doua zi el trebuia să dea un răspuns lui Vel.

Miezul nopţei bătuse la orologiul de la Bărăţie. Cocoana Elenca dormea în camera ei. Dem veghea însă în odăiţa sa, cu capul pe mîni, cu coatele pe masă. Era trei oare de cînd se afla în această poziţiune.

La ce gîndea el ?

Ideea dacă trebuie să intre în societatea de regeneraţiune se lupta cu credinţele lui leale inspirate de mamă-sa.

„Ce vor să facă aceşti oameni ? se întrebă Dem. O revoluţiune. Ce este o revoluţiune ? Este răsturnarea lucrurilor celor vechi, îndreptarea relelor, vindecarea răilor sub cari ţara este îngenucheată, este frumosul soare al libertăţii ce are să răsară în mijlocul întunericului în cari ne aflăm. Libertatea este atît de dulce ! Vai ! astăzi suntem robi ! Mai multe milioane de romani robi la nişte boieri care ei însuşi sunt robi la stre-

ini ! Omul nu poate nici să scrie, nici să vorbească aceea ce cugetă, aceea ce simte. Dumnezeu însă 1-a născut liber.

Ce vor aceşti oameni ? Să dea patriei libertatea de care are trebuinţă, să facă ca toţi fiii ţărei să fie egali înaintea legei, să facă ca legile să se execute pentru toti să facă ca dreptatea să fie pentru cel sărac ca şi pentru cel bogat; să lovească tirania, abuzul, hoţia, şi pentru acestea ei sunt gata a se sacrifica, şi eu ce ştiu acestea nu voi să mă duc cu dînşii să lupt şi să mor cu dînşii pentru libertate, pentru dreptate, pentru adevăr ? Nu voi, mă retrag, pe cînd ei mă chem ; ah ! sînt un mizerabil ! sufletul meu e mic şi înjosit. Sînt laş ! Locul unui asfel de om ar fi mai curînd lîngă cei cari fur şi cari robesc ţara, cari asupresc săracul şi favorez pe bogat, cari vînd patria streinilor. Dar nu, simţ că îmi iubesc patria, iubesc libertatea, iubesc dreptatea! mă simţ în stare a muri pentru ele. Nu, lumea nu va zice niciodată : «acest om servă tirania şi tîlhăria \» Mumă-mea ar muri de durere să ştie că fiul ei nu face mai mult decît ar face un mizerabil spion. Nu ! aceasta nu va fi, sînt liberal, sînt drept, sînt onest. Dar ce fac pentru libertate, pentru dreptate, pentru onoare ? Nimic. Orice tiran, orice tîlhar, orice spion vor zice şi zic că sunt pentru aceste frumoase lucruri ; dar nu vor face nimic pentru ele. Ce osebire este dar între mine şi între un tîlhar, un spion ? Nu este destul a cugeta şi a vorbi; un mizerabil tîlhar strigă contra tîlhăriilor mai mult decît omul onest ; trebuie dar a face, nu a striga ; tîlharul strigă, dar nu face. Şi cu toate acestea, eu care sînt o furnică a pămîntului, care nu am după mine nici un trecut, nici fapte, nici experienţă, cu ce drept aş intra în luptă ? Cu ce drept, eu care nu sînt nimic aş defia trecutul în credinţele lui, în principiile lui, în religiunea lui, în datinele lui ? Eu care nu am după mine nici o faptă, cu ce drept aş combate faptele secolilor înaintaţi ? Eu care nu am experienţă, cu ce drept aş -zice trecutului : te rătăceşti ? Şi chiar dacă scopul ar fi bun, cari sunt mijloacele ce ni şe ofer spre a ajunge la scop ? Mijloacele cari nu sunt leale, negreşit. A conspira este a lovi în umbră. Aceasta este rău, este gro

av ; trebuie a trece însuşi prin sînge ; este nedrept, căci cei inocenţi pot să piară cu cei vinovaţi. Şi unde sunt vinovaţii ? Acei oameni ce noi îi credem vinovaţi sunt jâptura trecutului ! In faţă cu trecutul, cu credinţele |or filosofice, ei nu se cred vinovaţi şi nici nu pot să fie. Şi dacă se vor face toate aceste rele spre a ajunge la un scop bun, suntem noi siguri că vom ajunge la un scop bun ? Suntem noi siguri că lumea va fi mai mulţumită atunci ? Suntem noi siguri că scopul ce voim noi â ajunge va fi evanghelia viitorului ? Şi această scrisoare, şi această mumă ce îmi ordonă să rămîn totdauna. leal ? Voi călca ordinul ei ? Şi acei ce vor să îmbunătăţească lucrurile sunt ei toţi oare buni ? sunt ei de bună-credinţă ? nu caut ei în toate acestea un mijloc de a mulţumi o ambiţiune personală ? Şi eu, mizerabil instrument al ambiţiunilor personale, cu ce mă voi îndrepta înaintea conştiinţei mele, cînd aş cunoaşte că am fost un instrument mizerabil al voinţei lor ? Oamenii bătrîni, cu experienţă, m-au încredinţat că mai toate aceste răsturnări se fac în numele libertăţei şi al patriei, în numele fericirei naţiunilor ; dar în fund este totdauna o idee ambiţioasă : a ajunge la un scop care mulţumeşte persoanele, şi cînd scopul egoist este ajuns, ei nu se mai gîndesc nici la libertate, nici la fericirea patriei, şi sparg instrumentele sincere cu cari s-au servit, şi pentru cari ei devin cei mai neîmpăcaţi inamici.

Şi cu toate acestea, omul cu principii, omul luminat are o misiune frumoasă în viaţă ; are o datorie către societate, către omenire : a se sacrifica pentru ceialţi. Orice om în societate primeşte de la societate dreptul d-a naşte, d-a trăi, d-a se lumina, d-a fi respectat ; are o legătură cu societatea, are drepturi, prin urmare are datorii ; îndată ce acele datorii ar înceta, drepturile nu ttai pot să existe. Fiecine contribuie cu ce poate. Eu jubesc patria mea, deşi nu am nici un drept în ea ; dar inima nu este un neguţător ce-şi trage în cumpănă serviciile ce dă în schimb. O iubesc şi nu ştiu pentru ce,. Şi nu voi să ştiu. O iubesc căci este nefericită. Dacă o iubesc în adevăr, dacă o crez nefericită, pentru ce voi rămînea nepăsător la suferinţele ei ?

Tată, mamă, frate, rudă, eu nu am ; țara mea surit toate acestea pentru mine. Ce îmi pasă mie cine sînt eu şi cine este trecutul ? Eu nu sînt nimic decît o idee, trecutul nu este nimic decît o idee ; două idei diferite.

Ideea mea este bună. A sprijini patria, libertatea este o idee [frumoasă ; a sprijini dreptatea este o idee sublimă ; dreptatea nu este numai dreptatea relativă, este o dreptate absolută. Ceea ce doresc eu este dar bine Dacă sînt convins că este bine, pentru ce voi recula ? Este o trădare a rămînea în urma celoralți, trădare contra tutulor ce au voința mea. Trădare contra juneței.

Un june nu trebuie nici să cugete, nici să simtă, nici să facă ca cei bătrîni. Este un lucru dureros a fi, bătrîn înainte de a îmbătrîni, a fi mort înainte de a muri ! Şi ce-mi pasă oare că ar fi rele mijloacele ce s-ar lua spre a ajunge la un scop bun ? Mijloacele rele vor privi pe seama celor mai mulți. Se face ceva în viață fără suferinți ? Nimic. Dumnezeu, ca să vindece multe boale, a trebuit să creeze plante veninate cari fac răul ! Voi fi eu oare mai drept decît providența ? Ar fi nebunie a dori. Şi ce îmi pasă dacă cei ce vor a răsturna lucrurile ar avea în vedere persoana lor ? Pentru ce toată lumea nu face astfel ? Cînd toți ar face binele, chiar avînd în vedere persoana lor, lumea ar deveni un paradis. Este drept a aspira să mulțumească vederile personale, aceia cari ar îmbunătăți fața lumei. Şi ce-mi pasă mie daca eu şi alții ca mine am fi nişte instrumente şi am fi zdrobiți a doua zi ? Să nu ne gîndim la ce vom fi noi ! Soldatul cel bun nu cugetă în ajunul bătăliei ce va deveni el a doua zi de bătălie."

laică cum se gîndea neîncetat Dem, ce îl frământa, ce ce îl făcea să sufere.

„Să mă hotărăsc, zise el. Nehotărîrea este mai crudă decît moartea."

Dar gîndind astfel, ziua veni, soarele se urcă pe orizont şi Vel apăru dimineața în camera sa.

— Ai hotărît ? îl întrebă el.

— Am hotărît, răspunse Dem.

— Cum ?

— Nu mai sînt liber, adaogă Dem.

— Dar țara ta va fi liberă cel £uțin, zise Vel.

Era duminică pe la şease ore.

Lumea elegantă din Bucureşti se întîlnea pe atunci la grădina surnumită *cu cai,* pentru că un întreprinzător avusese ideea a clădi în această grădină un foişor şi a aşeza cai de lemn ce se învîrteau. Această grădină este pe podul de pămînt lîngă Dîmbovița. De la Grădina cu cai lumea se ducea la Mitropolie unde trecea seara.

Grămezi de cavaleri îmbrăcați elegant cu frace civite cu bumbi galbeni de alamă, cu pălării negre ascuțite în vîrf, cu ciobotele ascuțite în vîrful lor, cu pantaloni strimți pe. picioare, mode de atunci ; pe de altă parte, grămezi de dame cu pălării largi cît lipanurile cele bătrîne, cu rochii scumpe, parfumate ca nişte mirese de țară, se îndreptau către Grădina cu cai, înotînd în pulberea ce trăsurile cari circulau lăsau în urma lor. O lume mai bogată venea în urmă. Această lume era în trăsuri elegante, avînd pe feciori înapoi, în picioare şi ținîndu-se de nişte ciucuri mari de mătase lipiți de trăsuri. Toate aceste trăsuri, pline de cavaleri şi dame, urmau curentul general, către Grădina cu cai. Aproape de intrarea gradinei, doi oameni cu frace civite cu nasturi galbeni mergînd încet, conversînd.

Cel mai bătrîn zicea către cel mai tînăr :

— Am mîncat un pumn de pulbere. Bucureştenii sunt oameni ciudați în felul lor. Iarna frămîntă tina cu picioarele şi vara o mănînc, coaptă. Cînd un strein ar veni vi ar vedea de departe această lume, înotînd sub un nor de pulbere, ar crede că este o turmă de boi ce o duce la tăiere, căci numai boii pot suferi să aspire pulbere.

Nu este vina oamenilor, zise cel mai june, ci a administrațiunei.

— Gîndeşti ? răspunse cel mai vîrstnic. Guvernele sunt totdauna ce sunt guvernaţii. Cum e turcul şi pţ. toiul. Aproposito de politică, urmă acesta, ai intrat î^ societatea noastră ?

— Am intrat, răspunse cel mai june.

— Dar pe iubita o mai vezi ?

— Nu am mai văzut-o.

— Te-a trădat, răzbună-ţi ! Loveşte-o unde îi pasă

— Nu voi să-mi răzbun.

— Ai greşală. Ştii epigrama şerpelui şi a femeei ?

— Nu ştiu.

— Ascultă :

Un şerpe muşcă o femeie.
Ce crezi că se întîmplă ?
— Ea muri ? — O, ce idee !
Tocmai şearpele crăpă !

într-acel moment o trăsură elegantă trecu răpede pe lîngă dînşii. în trăsură era o damă tînără şi frumoasă, cu un bărbat. Ea aruncă ochii la cei doi pedestri.

— Ea este, zise în sine cel mai june din pedestri.

— El este, zise în sine dama din trăsură.

Trăsura trecu răpede, stătu la poarta Gradinei cu cai, dama se coborî cu cavalerul ei şi intră în grădină, cei doi prieteni sosiră îndată la poartă.

Toată lumea, oameni, femei, copii, de toate vîrstele, de toate clasele, din toate colorile, circulau pe aleea cea mare, unii dupe alţii, sau unii printre alţii, cătîndu-se unii la alţii, sau mai bine, cătîndu-se unii la vestmintele celoralţi. O bandă de muzică instrumentală executa nişte arii de operă, destul de falş.

Dacă toată această adunare de oameni ar fi fost cîni, vă pot încredinţa că sunetul acei muzici ar fi făcut un efect teribil asupra nervilor lor încît s-ar fi pus cu toţii să urle. Oamenii însă aveau nervile mai puţin simţibile decît cînii şi gustau aceste sunete descordante ale rnuzicei în cestiune.

în lumea ce se preumbla pe alee se auzea o murmură surdă, unii se preumblau, alţii conversau. Pe ici pe colo se auzea idei ciudate, vorbe franceze românite,

un fel de limbă ce desemna alte idei decît cele ce ei ar fi voit să zică, dar cari ei între ei le înțelegeau.

Unul calcă pe picior pe altul şi-i cere *pardon,* celalt răspunde *mersi* ! O damă zice unuia *bonjur,* domnule, domnul îi răspunde *bonjur, cheramo* ! Mai dincolo se fac dialoguri în limba franceză :

— Că fe grand bunica ? întreba o fată de doisprezece ani pe o damă de douăzeci şi patru de ani.

— El s'asoa (şeade), răspunse dama cea mai vîrstnică.

— Vu mange du ? (dulce) întreba un june dintr-un pensionat pe un funcționar de la Ministerul Finanțelor.

•— Da, răspundea cellalt.

— Voasi corn cet dam s'anculot (se izmeneşte), răspundea încă financiarul, arătînd o damă ce umbla genată de fuste.

Un ofițer adăoga :

— El a l'aveogleman de pul (orbul găinilor)'.

— Chel glas vule vu ? întrebă un tată pe fiică-sa.

— Glas de limonad (de lămîie), răspundea fata.

Doi şcolari se țineau de braț, unul zicea :

— Calipso ne puve se console du dfcpart d'Ulis.

Şi cellalt răspundea :

— Dan sa duler el se truve maleores etc.

Astfel era limba franceză ce vorbeau unii. Să vedem şi limba română ce vorbeau alții.

Era începutul epocei acelei boale ce bîntui cîtva timp capitala de a vorbi cu vorbe streine sau dupe cum se zicea, *radicale.*

— Am citit în jurnal, zicea un profesor de gramatică, că cuestionul dificil ce suspendase relaționele occidentale şi orientale a reccevut un soluțion agreabil pentru abitanții orientului.

— Dar n/u ştim cum soluționul va fi extins în cuestionul ce interesă ginta otomană. Raționul uman debe să nu fie frapat de volontatea puisinților mondului.

Mai dincolo se auzea alt limbagiu ; aceştia erau cei fără carte, dar cari voiau să arate că ştiu ceva. Un lipcan zicea unei dame :

— Nu poți să-mi reproşezi că te-am trădat. Eu sînt un *moderat* (cinstit).

Şi dama răspundea :

— Nici *vîrsta,* nici *etatea,* nici *ilichia* dumitale nu te iartă să mă *ti^ompezi.*

— Atît cugetul, cît şi conştiinţa mea sunt curate.

— Mi-ai dat vorba şi parola şi le-ai călcat.

— Te-am amat şi te-am iubit...

Acestea şi altele multe se auzeau în toate părţile. Un observator ar fi găsit un subiect bogat spre a studia vîrsta societăţei ce atunci începea a se ridica ca soarele civilizaţiunii. Această stare de lucruri inspirase unui poet necunoscut ideea spiritualei comedii intitulată *Coconu Ianache.*

Societatea română nu este de criticat. Ca un copil ce începe a vorbi, a cugeta şi a simţi, ea se lasă a se tîrî fără reflecţiune la aspirările sele naturale către necunoscut. Ea credea că astfel trebuie să fie. Educaţiunea ce se primeşte în şcoli lipsise. Cartea tradiţiunelor era închisă, datinele înapoiate şi barbare. Nu trecuse şease ani de cînd românii aruncaseră ciacşirii şi işlicile, şi cîte alte lucruri aveau încă de aruncat !

Dar să ne ocupăm deocamdată de Dem şi de Luţ pe cari îi văzurăm intrînd în grădină în urma damei din trăsură. Dama ce ocupa inima lui Dem era acum măritată. Ea făcuse o întorsătură prin grădină şi şedea acum pe bancă lîngă soţul său ; banca pe care şedea era o canapea de lemn vopsit cenuşiu, era îndoită, adică, la spatele ei avea altă canapea şi amîndouă aveau aceeaşi rezemătoare la spate ; partea canapelei din dos era liberă atunci.

Dem şi Luţ trecură pe lîngă această bancă.

— Iacă două locuri, zise Luţ, în dosul canapelei. Să şedem !

— Nu se poate a căta alt loc ? răspunse Dem.

— Pentru ce aceasta ?

— Pentru... pentru...

— înţeleg, zise Luţ rîzînd. Persoana cu pricina este acolo.

Dem deveni roşu ca o cireaşă.

— Nu face nimic, urmă Luţ, să şedem.

El zise şi pleacă să şează pe canapea, ocolind puu-
Dem trebui fără voia lui să-l urmeze, sfios, tremurîn •
El îşi închipuia că toată adunarea citeşte în inima lui Ş

toți ochii se ațint asupra lui. Această cale pînă la canapea de cîteva păsuri i se păru atît de lungă şi dificilă ca deşertele Africei.

Ei şezură pe canapea.

Femeile au o manieră de a vedea fără să se vază că privesc. Dama văzuse pe Dem. Văzuse că Luț îl tîrîse pe ace a bancă, înțelesese sfiala şi turburarea lui şi aştepta curioasă să vază cum se va termina lucrul. Bărbatu-său nu se îndoia de nimic.

— Curagiu, Dem, zise Luț, doară ochii unei femei nu or fi mai spăimîntători decît glonțurile unui pistol. Ai stat, fără să clipeşti, înaintea unui pistol ce s-a descărcat asupră-ți la duel, şi nu ai curagiul să întîmpini privirea galeşă a unei pisici de femei !*

— Şi-mi vine greu să mă despart de ea.

— Aşa este, o crez, răspunse cocoana Elenca, dar închipuieşte-ți, Dumnezeu să ferească, că s-ar bolnăvi prin păduri, fără doctori ?...

— Ai dreptate, zise muma pe gînduri, o voi trimite la Bucureşti cu dumneata, vă voi da mai mulți arnăuți să vă însoțească pe drum. în Bucureşti nimeni nu va şti că este fata mea, apoi o vei încredința cucoanei Luxandri, vornicesei, care nu încetează a mi-o cere.

— Şi cînd voi pleca ? întrebă cocoana Elenca.

— Mîne de dimineață, pe cînd voi pleca şi eu la căpitan Iordache Olimpie, soțul meu.

Această grupă se îndreptă către sat, apoi către o casă.

Acolo, de la poarta curței stau înşirați arnăuți armați cu puşti lungi, în porturi arnăuțeşti muiate în fir. Această gardă se aşează cu respect înaintea damei. Era garda ce soțul său îi trimisese să o însoțească pe cale. în casă toată lumea era ocupată cu strîngerea bagagelor Pentru călătorie.

Cina îl aştepta către acestea. Regină în acest locaş ca $i oriîncare parte se întindea autoritatea absolută a so-

* Din păcate, colecția gazetei *Dîmbovița* din Biblioteca Academiei R.S.R. este descompletată, lipsind numerele 41 şi 42 din 1864. Transcriem, în continuare, textul romanului din nr. 43.

ţului său, ea prezida masa şi veghea la trebuinţele femeilor cîte şezură la masă. Lîngă dînsa şedea copila.

Cît ţinu cina, dama nu încetă a recomanda cucoanei Elenchi îngrijirea cea mai mare asupra copiliţiei, cînd va fi în Bucureşti şi pînă la Bucureşti.

După cină, fiecare să retrase. Dama se închise în camera ei unde scrise o carte în limba greacă. Către cine scria ea această carte ?

Adresa era : vornicesei Luxandra etc.

Scrisoarea avea coprinderea următoare :

„Streină în această ţară, în nici o femeie nu am găsit încrederea şi amicia ce am găsit în tine, dragă surioară. Ţie dar îţi încredinţez această copilită pe care ştiu că o iubeşti tot atît cît o iubesc şi eu. Dacă soarta va voi ca eu sau Iordache, sau amîndoi, să cădem pradă vrăjmaşilor, fiii muma acestei fete. Zestrea ei va fi în această cutie ce îţi trimit împreună cu fata.

Te sărut cu sufletul.

Olimpia."

Cînd Olimpia termină această scrisoare, părea liniştită şi voi să se culce. Două femei veniră să o dezbrace.

Părul acestei femei este trecut între minunile timpului de atunci. Două femei trebuiau ca să o peptine : una îi peptăna părul şi alta îi ţinea cu amîndouă mînile şi braţele coama ei, care, dupe spusa unor martori oculari, cobora pînă la călcîiele picioarelor.

A doua zi, în faptul zilei, ea chemă pe cocoana Elenca caria încredinţează fata, scrisoarea şi cutia cu diamanturi. Zece arnăuţi fuseră rînduiţi să ducă pe fată la locul destinaţiunei sele. Trăsura în care trebuia să plece dama era trasă la scară. Era o caretă cu cai de poştă. Ea voi să vază pe fetiţa plecînd ; o văzu, dupe ce plînse strîngînd-o la sînu-i, atunci se urcă în careta sa ; patru alte trăsuri cu femeile ei veneau în urmă, după trăsura sa erau patru arnăuţi călări, la celealte trăsuri cîte doi arnăuţi ; o ceată de arnăuţi călări mergeau înainte, o alta ceată mergea în urma trăsurilor.

Astfel această frumuseţe rară părăsi satul Mavrodin cu un cortegiu de regină.

Pînă a urma pe cocoana Elenca cu fata de patru ani la Bucureşti, să spunem ce deveni această frumuseţe. Să spunem cum peri căpitan Iordache Olimpie, bărbatul său.

UN ACT DE VITEJIE

De cîteva zile soarele apusese în fumul pustelor pentru monăstirea Secu. Selim-bei cu un corp de oştire otomană înconjurase monăstirea Secu. Căpitan Iordache Olimpie, cu un corp de arnăuţi, apăra monăstirea. Farmache comanda sub ordinele lui Iordache Olimpie.

Căpitan Iordache Olimpie trecuse în Moldova, ca de acolo să poată scăpa în Rusia. Dar turcii îi astupară calea şi el fuse silit a se închide în Secu cu toată armata sa.

Era seara.

în monăstirea Secu, într-o sală luminată de o candelă, şedeau Farmache şi căpitan Iordache Olimpie. Ei vorbeau despre lucrurile războiului. De mai multe zile monăstirea era înconjurată de armata lui Selim-bei. De mai multe zile turcii băteau zidurile monăstirei, fără să poată a o lua. Seara însă adusese liniştea şi, în aceste momente de pace, cei doi căpitani cugetau la mijloacele de a urma războiul în ziua viitoare.

— Eşti pe gînduri, Farmache? întrebă căpitan Iordache Olimpie.

— Sînt, în adevăr.

— Dar ce ai?

— Ce am! mai mă întrebi ce am? Mîncarea am sfîrşit-o, arnăuţii noştri Ji perdem pe toată ziua... nu ştiu unde vom ajunge?

— Ce fel, Farmache, perzi curagiul? Pentru întîia oară te auz vorbind astfel! Nu ştii unde vom ajunge, mă întrebi? Este asta o întrebare ce trebuie să o facă un suflet de viteaz ca tine? Să murim! Iacă răspunsul meu. Voi zice ca Tudor: cînd am ridicat sabia în ţară m-am îmbrăcat cu cămaşa morţei.

•— Căpitan Iordache Olimpie! mă cunoşti de mulţi ani, ştii că sînt un viteaz? Ştii că vorbele şi gîndurile filele au fost totdauna vorbele şi gîndurile unui om cu-

minte ? Nu-mi face dar mustrări cari nu le merit. Arnăuții vor să se predea turcilor ; ei murmur astăzi, vor amenința mîne, vor deschide porțile poimîne.

— Deschiză-le, vom muri noi la postul nostru, făcîndu-ne datoria.

— Dar cînd ar fi vreun mijloc de a face pace cu Selim-bei, cu învoire a ne cruța, nu ar fi mai mintos ?

— Eu să capitulez ? Niciodată ! răspunse căpitan Iordache Olimpie cu trufie.

— Gîndeşte-te bine, Olimpie, ai nevastă...

— Farmache, voi muri, dar nu mă voi preda viu turcilor. Turcii nu fac cinste făgăduielilor lor. Cari din arnăuții ce s-au predat de bună voie nu au fost ucişi de turci ?

— Sava, zise Farmache.

— Sava ? Să vedem ! Chehaia-bei îl păstrează pînă cînd îşi va face treburile cu dînsul, apoi îl va sfărîma. Nu te abate ! Turcii pe fiecare zi perd aici mulți oameni, încă cîteva zile şi Selim-bei, cu restul armatei, va fi silit să se retragă. Noi atunci vom ieşi şi vom trece în Rusia.

In acel moment se auzi' afară vocea sentinelelor dupe ziduri.

— Aide să vedem ce este ! zise Iordache.

— Alarmă falşă, zise Farmache.

Şi amîndoi, puind pistoalele la brîu şi încingînd iataganele ce le lăsaseră la un moment, ieşiră. Alarma ce se dase deşteptase din somn, chiar în momentul ce adormise, pe frumoasa femeie a lui Olimpie, în camera vecină.

Ea se scoală din patul ei şi se duce să asculte la fereastră. Candela ardea în cameră.

Olimpia era frumoasă în costumul ei de noapte oriental ; pe cămaşa sa albă de borangic rîura toată coama sa ce săruta pămîntul.

Olimpia nu mai aude nimic.

— Ce viață ? îşi zise ea.

Apoi se îndreptă către patul ei.

In acel moment uşa de la sala în care văzurăm pe cei doi căpitani se deschise şi apăru căpitan Farmache.

— Ce vei ? întrebă Olimpia. Cine ți-a dat voie să întri în această cameră ? Bărbatul meu a murit ?

— Nu a murit încă, răspunse Farmache, dar poate că timpul morței sele nu este departe.

— Ce vei să zici ? strigă Olimpia, uitînd un moment costumul ei de noapte şi înaintînd în casă.

•— Voi să zic că în această noapte arnăuții din monastire, înțeleşi cu turcii, vor deschide porțile ; că turcii vor intra şi nu vor cruța nimic, că soarele de mîne nu va săruta ochii tăi cei frumoşi. Olimpia mea, am venit dar înainte de a muri a-ți zice că te iubesc. Este iertat celui ce moare să se spovedească.

-— Şi eu, răspunse Olimpia, înainte de a muri să-mi fie iertat a-ți zice că te desprețuiesc, Farmache !

•— Nu zice aceste vorbe trufaşe ! Ele mă omor de o moarte mai crudă decît aceea a vrăjmaşilor. Olimpia, dară te iubesc ! Este o patimă adîncă care mă arde ca o flacăre şi care ți-am tăinuit-o. Turcii vin chiar în această noapte, chiar în această noapte vei cădea prada turbărei lor. Este încă timpul să scapi, vino cu mine, am mijloace să te scap... gîndeşte-te ! iacă, îți dau timp pînă la faptul zilei.

— Te desprețuiesc ! răspunse Olimpia cu mîndrie.

— Olimpia, sufletul meu, viața mea, ai milă de tine, de junia, de frumusețea ta, şi te cruță ! Nu suferi să peri ! Ceea. ce vei suferi este o ucidere de sine, vei peri de nu mă vei urma.

— Te desprețuiesc ! mai zise Olimpia înecată de mînie, teme-te de urgia lui căpitan Iordache !

— îți dau timp pînă la faptul zilei, mai zise Farmache, voi veni atunci.

Zicînd aceste vorbe, el ieşi.

Olimpia căzu pe pat. Acolo ea se şterse la ochi şi se întrebă dacă nu este un vis ce visase, dacă căpitan Farmache nu era fantasma lui.

Căpitan Iordache Olimpie nu veni. Olimpia auzi mai toată noaptea vocea lui comandînd arnăuților în monăstire.

Căpitan Iordache dase ordin să mute toate butoaiele cu iarbă în turnul monăstirei. Această operațiune ținu Pînă la ziuă.

Olimpia nu dormea. Despre ziuă Farmache i se arătă încă şi îi zise.

— Este încă timpul a scăpa, vino, peste un minut va fi prea tîrziu.

— Te desprețuiesc şi te blestem ! strigă Olimpia.

O mare larmă se auzi în curtea monăstirei. Mii de strigăte de oameni, de zgomote de arme răsunară deodată în apropiere.

— Turcii au intrat în cea dintîi curte a monăstirei zise Farmache. Olimpia, vino !

— Nu voi, zise ea, şi se învălui în coama sa ca într-un giulgiu.

Farmache dispăru.

Cele dintîi raze ale zilei făcură loc vederei omeneşti în mijlocul umbrelor. Căpitan Iordache intră repede în camera femeei sele.

— Scoală şi vino după mine, Olimpio.

— Unde ? întreabă ea.

— Vei vedea.

Olimpia îl urmă in costumul ei de noapte. Ieşind în curte, ea auzi zgomote de război. In acest minut a doua poartă a monăstirei se deschidea turcilor de către arnăuții înțeleşi cu Selim-bei.

Căpitan Iordache conduse pe femeia sa în clopotniță.

Acolo, el închise uşa pe dinîntru şi urcă scara ; cînd fuse în etagiul dintîi, cînd ochii lui zăriră pe turci pătrunzînd şi vărsîndu-se în curtea monăstirei, aprinse fitilul cel fatal şi îl întinse asupra ierbăriei, cu o mînă ; cu ceaaltă, luînd în brațe pe Olimpia, ii zise :

— O sărutare !... Cea din urmă !

Ea înclină fruntea pe peptul său.

Deodată un trăsnet teribil făcu să răsune aerul. O flacără spăimîntătoare lumină tot coprinsul.

Turnul sărise în aer cu căpitan Iordache şi cu Olimpia.

Farmache trecuse la turci cu mai mulți arnăuți ; ei însă aflară moartea.

Căpitan Iordache Olimpie peri ca un viteaz.

De atunci România nu mai văzu în sînul ei un om capabil de astfel de faptă ! Şi acel om care arătă romainilor că mai bine este a-şi pune foc şi a sări în aer decît a se preda mişeleşte era un strein, era un grec ! Grecia nu era încă moartă în toți fiii ei.

Negreşit că acest timp era un timp de cădere pentru România, şi cu toate acestea, în comparaţiune cu timpii regulamentări, cîtă diferinţă ! *Hrăpirea* şi *Calomnia* astăzi singurele mişc inima acestei societăţi. O, viitor al României ! trebuie oare a ne îndoi de tine ? Timpii din urmă în România au spălat ruşinea fanarului. Fanarul este în România şi va fi încă mult pînă ce veninul care consumă viaţa naţiunei va deveni atît de teribil, cît va produce o criză.

Nu ne vorbiţi de guvernele voastre. Guvernele voastre vor fi ce sunteţi voi. Răul este în altă parte, este în voi înşivă. Acolo trebuie căutat, acolo trebuie vindecat.

Timpul de astăzi este mai rău decît timpul înaintea Regulamentului. Şi atunci societatea română avea relele ei. Dar cel puţin ea nu căzuse ca astăzi în acest materialism spăimîntător, care nu are nimic mare, nimic generos. Timpul de astăzi este ca un cer ce nu prezintă decît nori întunecoşi. Rezonul ne-a părăsit, şi inima, lăsată în întunecimi, să rătăceşte şi se hrăneşte de ură şi de răzbunări meschine ca mişcările ce îi dau viaţa. Prepusul ce creşte în spiritul cel vicios coprinde mai toate inimile. Nimeni nu mai găseşte alt miiloc spre a-şi ridica persoana sa decît calomnia. Omul onest este un ilot în această societate. Curînd sau mai tîrsiu el trebuie să piară ; hrăpitorii îşi dau vorba, ei se înţeleg în cele rele, cu orice preţ cată să-1 sfărâme. Omul onest strică datinele noastre, zic ei, trebuie să-1 lovim prin calomnie !

COCOANA ELENCA FACE MINUNI

Dama inimei lui Dem era singură acasă.

Era dimineaţa pe la 10 oare. Soţul său nu intrase încă acasă. El fusese reţinut la o partidă de cărţi. De cîteva zile acest om perdea mulţi bani în cărţi. Nevasta nu ştia nimic. El îi spunea că lipsele lui de noapte purced din ocupaţiuni ce avea cu oamenii politici, în cestiuni mari pe cari ea nu putea să le înţeleagă. Caterina, acesta era numele ei de botez, băuse o ciocolată şi sta gînditoare. Tocmai atunci cocoana Elenca se prezintă la

poarta ei. Ea zise unui servitor să spuie coconitei că cocoană voieşte să-i vorbească ceva.

Servitorul împlini misiunea.

— Nu poci să primesc pe nimeni, zise Caterina, ori^ cine va fi.

— Ține mult să vă vorbească, zise feciorul. Este o femeie ce seamănă a fi de cele ce ghicesc în cărți...

— De cele ce ghicesc în cărți ? întrebă Caterina Atunci spune-i să vie.

Cocoana Elenca veni. Figura ei atrase privirile Caterinei care nu putu a-şi ține rîsul.

— Ştii să dai cu cărțile ? o întrebă Caterina.

— Nu ştiu, zise cocoana Elenca.

— Atunci pentru ce ai venit aici ?

— A-ți spune lucruri mai sigure decît acelea ce spun cărțile.

— Ce lucruri ? Despre bărbatu-meu ?...

— Nu, asta nu mă priveşte. Am un băiat, urmă ea, frumos ca brazii munților şi blînd ca turturicele. Acest băiat te-a văzut ! L-am crescut eu, căci mumă-sa, ce era o femeie rară, muri încă tînără şi îl lăsă de un an în lume. Săracul, ce frumos era ! ... mi-aduc aminte !

— Apoi, zise Caterina.

— Acest băiat te-a văzut, s-a înamorat şi acum moare, a ajuns ca o iasmă de dor. Na, te iubeşte, ce vei ?...

— Pe mine ? zise Caterina, devenind palidă de mînie. Pentru astfel de lucruri ruşinoase ai venit aici ? Ştii cine sînt eu ?

— Dec ! zise cocoana Elenca. Nu lua lucrul în râu căci nu este aci nici un rău. Iți spui că este un băiat ca un înger, un băiat sărac care te iubeşte şi care moare. Am venit să te rog ca să-l scapi, cu o vorbă, cu o minciună, nu-mi pasă. Iți spun că moare ! ... N-ai să faci nici o jertfă. Să-i spui o minciună, iată tot ; o minciună spre a face un bine, nu este păcat. Vezi, trebuie să se ridice cineva mai presus de ceialți oameni. Maică-ta sărmana, ce femeie minunată era ! O, *ce frumuseţe **şi** bunătate de inimă ! ce mărire de suflet ! pare că văz...

— Ce fel ? întrebă răpede Caterina. Ai cunoscut pe maică-mea ?

— Ba bine că n-am cunoscut-o.

Unde ? Cum ? Te rog, spune şi mie !

.— De cum a venit în ţară... dacă am cunoscut-o ? dar „u te-a dat ea mie să te aduc în Bucureşti, cînd s-a dus la căpitan Iordache, la bărbatu-său, plecînd din Mavrodin ? Nu te-am adus eu aci ? Vai ! ce am mai păţit şi atunci î Erai de patru anişori, frumuşică ca o porumbiţă ; dar rea foc...

— O ! şezi, te rog. Vino colea pe scaun. Voi să-mi ,pui despre maică-mea... Zici că era frumoasă şi bună ?...

— Frumoasă ! parcă o rupseseşi din soare. Bună ! îngerul lui Dumnezeu. Cum te iubea şi cum plîngea cînd te-a dat mie să te aduc în Bucureşti ! Parcă ştia sărmana că n-o să te mai vază... Am şi potretul ei pe fildeş. Mi 1-a dat cînd ne-am despărţit, zicîndu-mi : „Mamă Elenco, ai milă de fetiţa mea, fii muma ei, dacă voi muri". Aceste vorbe parcă le auz încă răsunînd la urechile mele !

— Unde este acel potret ? întrebă Caterina.

— Acasă la mine, zise cocoana Elenca. Dar de vorba ce ţi-am spus, de copil, nu zici nimic ?

— Ai potretul acasă ? urmă Caterina. O să viu să mi-1 arăţi. Unde şezi ?

— Departe, răspunse ea, trebuie să te duc eu, ca să nemereşti casa.

— Viu, zise Caterina, viu îndată.

Apoi sună, un serv intră, dă ordin să tragă caleaşca.

— Şi potretul este frumos ? întrebă încă Caterina.

— O să-1 vezi şi o să te răpeşti.

într-acest minut Caterina îşi constrînse deodată toată mişcarea. Ce fel ? îşi zise ea în sine, mă voi duce după această femeie ? Dar această femeie cine este ? Este ea oare aceea ce zice ? Ştiu că era o femeie care m-a adus în Bucureşti cînd eram de patru ani ; dar să fie aceasta ? Pentru ce ele atunci ea n-a voit să mă vază ? De unde Ştiu eu că această femeie nu este o mincinoasă sau o impostoare ?

Apoi, înturnîndu-se către cocoana Elenca, îi zise :

•— Am uitat ceva. Astăzi nu voi putea veni. Peste °îteva minute trebuie să merg altundeva unde am promis.

Cocoana Elenca, ageră la spirit, înțelese schimbarea răpede a Caterinei şi surise cu finețe.

— Ştiu, zise ea, pentru ce te schimbaşi, nu ai încredere în mine, căci nu mă cunoşti, şi bine faci. Dar... î^ cineva care mă cunoaşte, urmă ea arătînd la uşă pe muma sufletească a Caterinei care atunci intra.

— Ce faci, Elenco ? zise vorniceasa. Dar ce Dumnezeu ai pățit de atîția ani, să nu vii să mă vezi, nici pe mine, dar nici pe această fată către care aveai oarecare datorie ca una ce ai fost cea mai iubită prietenă a maică-sei ?

— N-am venit, şi am făcut rău, răspunse cocoana Elenca, căci iacă fata nu va să mă cunoască.

— Şi fata are dreptate, căci nu te-ai mai văzut.

— Vii acum ? întrebă cocoana Elenca încet pe Caterina.

— Taci, răspunse Caterina, să nu ştie mumă-mea.

Aceste vorbe însuflețiră pe cocoana Elenca.

— Ştii ce se vorbeşte în Bucureşti, Caterino ? întrebă vorniceasa. Toată lumea admiră devotamentul unui june poet pentru tine. Se zice că s-a bolnăvit de suferință !

Caterina deveni roşie şi lăsă ochii în jos.

— Lumea este nebună, răspunse Caterina.

— Vezi, Elenco ? întrebă vorniceasa întorcîndu-se către cocoana Elenca, fata ta face minuni ! Nu este aşa că este frumoasă şi seamănă cu maică-sa ca două picături de lapte ?

— Seamănă, răspunse cocoana Elenca, parcă o văz.

Ochii cocoanei Elenchi se umplură de lacrimi. Caterina văzu şi îi aruncă o căutătură plină de recunoştință.

— Am văzut trăsura la scară, întrebă vorniceasa, te duci undeva ?

— Mă duc să plimb puțin pe cocoana Elenca. Voi să-i fac toate mulțumirile ce îi făcea maică-mea. Voi face astfel ca de aici înainte să vie des să mă vază, dacă nu pentru mine, dar cel puțin pentru cei ce iubeşte mai mult decît pe mine.

Zicînd aceste vorbe, Caterina se uită în ochii cocoanei Elenchi.

— Şi pe cine poate să iubească mai mult decît pe tine ? întrebă vorniceasa.

— Pe bărbatu-meu, răspunse Caterina, privind pe cocoana Elenca.

— Eu vă las să vă duceți, zise vorniceasa, şi îndată plecă la vizitele sale.

Caterina cu cocoana Elenca plecă acasă la dînsa ca să vază portretul maică-sei. Astfel era pretextul cel puțin.

VIZITA NEAŞTEPTATA

Era două oare după-amiazi.

O trăsură se opri la poarta casei cocoann Elenchi şi o damă tînără şi frumoasă, însoțită de o bătrîna, se pogorî şi intră în curte pe o portiță. Dama tînără şi frumoasă era Caterina, bătrîna era cocoana Elenca.

— Vino după mine, zise cocoana Elenca Caterinei.

Şi intră în camera ei urmată de Caterina.

Această casă era tot atît de originală cît era şi stăpîna ei. Era patru camere înşirate, pe dinaintea lor galeria se forma de o prispă de lemn jos şi de un coperămînt îngust sus ; la mijlocul prispei se înălța un pridvor cu două trepte, cu patru colonete de lemn de stejar sculptate şi coperit cu o umbrelă de lemn. Sub această umbrelă era un plafond de stejar sculptat cu multă ciudățenie ; acolo era o laviță pe care cocoana Elenca îşi bea cafeaua dimineața şi pe care noaptea dormea un cîne mare, Samson.

Camera în care intră cocoana Elenca şi Caterina era camera de culcare a stăpînei casei.

Aici totul era învechit, tot avea vîrsta stăpînei casei,

Cînd Caterina intră în cameră, cel dintîi lucru ce făcu fuse să întrebe pe cocoana Elenca despre potretul maică-sei.

— Să-1 caut, răspunse cocoana Elenca... Aruncă şalul ^ începu să caute prin nişte sepețele vechi de lemn încrustat cu nacru. Ea caută în sus şi în jos şi nu găseşte ceea ce caută. Deodată se opreşte şi strigă :

— Ştiu unde este, în cealaltă cameră. Să mergem acolo !

Zice şi iese, apoi întră în camera lui Dem, vorbind ^ereu cu Caterina care se lăsa să se conducă fără să se

gîndească chiar. Dem era în camera sa, el fusese bolnav ; ooala îi dase o serbezie şi o delicateţă care făcea din figura sa tot ce putea vedea cineva de mai poetic. In acel moment el se juca cu o mînă şi părea absorbit în jocul său inocent. Aude uşa deschizîndu-se, păsuri de temei înaintînd în cameră, el rădică ochii.

— Viziune ! îşi zise el, frigurile mă prinde iar, şi puse mîna pe frunte.

Dar viziunea nu dispăru, din contră fuse foarte amabilă şi salută pe Dem cu atîta graţie naturală şi bunătate, încît Dem se încredinţa că nu are a face cu spiritele din frigurile sele.

— Mă iartă, domnule Dem, zise Caterina. Nu ştiam că şezi aici. Mi s-a făcut o surpriză în adevăr neaşteptată, ce o sînt datoare curiozităţei fiicei ce caută să găsească potretul maică-sei. Cocoana Elenca are acel potret şi pretinde că îl are în această cameră.

Dem voi să răspundă şi nu găsi nici o vorbă, făcu rişte mişcări din cap fără înţeles.

In acest timp cocoana Elenca căta într-un vechi sepeţel ce se afla într-un dulap din această cameră.

Caterina aruncă ochii asupra lui Dem care îşi lăsă ochii în jos.

— Iată-1 ! strigă cocoana Elenca cu triumf. Iată acel potret frumos ! Vedeţi î

Vine de la dulap cu potretul în formă de medalion şi îl pune sub ochii Caterinei care îl priveşte cu lăcomie şi îl ia în mînă.

— O, maică ! strigă Caterina ce sărută potretul. Ce; frumoasă ! ce înger ! ah ! cît sînt de fericită că 1-am găsit ! Cocoană Elenco, crez că nu o să suferi a mă lăsa despărţită de acest potret ?

La toată acesta scenă Dem rămase ca uluit. Inima lui bătea cu putere. îşi strîngea mînă în mînă ca să-şi dea -o conteninţă oarecare ; ar fi zis cineva că e o jună fecioară surprinsă deodată de toate dorinţele sele.

Cocoana Elenca lăsă pe Caterina să admire potretul maică-sei şi se folosi chiar de aceasta ca să iasă şi să o lase singură cu Dem. Caterina, preocupată cu contemr plarea potretului, nu băgă de seamă că era singură cu Dem.

Caterina privea potretul. Dem sta în picioare cu mîna pe masă şi cu ochii pironiţi în jos, fără să facă o mişcare, fără să zică o vorbă.

Cînd Caterina ridică ochii dupe potret, văzu că este cu Dem singură. Ea roşi.

Caterina era aproape potretul maică-sei. Aceeaşi coamă bogată şi frumoasă, aceleaşi mîni şi picioare mici, aceeaşi gură delicată şi rumenă, aceiaşi ochi plini de strălucire ce recheamă fiicele Olimpului.

Ea nu zise nimic, aşteptă ca Dem să-i vorbească. Dem nu zise nimic, în fine tot ea rupse tăcerea.

— Nu mă aşteptam să te găsesc aici. Aici şezi ?

— Aici, zise Dem.

— Ai fost bolnav ?

— Dară, răspunse Dem.

Caterina văzu că nu poate să-1 facă să vorbească.

Cîteva ore înainte, Dem, singur în camera sa, printre un buchet de iluziuni şi dorinţi rîzătoare, de cîte ori nu gîndise la această frumoasă figură ce iubea ? De cîte ori poate cu sufletul nu o îmbrăţişase ? cu gîndul nu îi vorbise ? de cîte ori poate nu-şi zisese în sine : „sd ***fie ea acolo, ce nu i-aş zice ?"*** şi în solitudinea lui ce limbagiu frumos, ce imagini graţioase nu găsea el ca să adrese acestei fiinţi ce lipsea ? Şi acum cînd ea este acolo, în realitate, Dem este sfios, tăcut, nu găseşte o idee, nu poate zice o vorbă. In fine să decide a vorbi cu mare greutate, inima îi bate, buzele îi tremur.

— Frumos timp !

— Frumos timp !

Frumos timp ! Iată tot ce putu găsi acest înamorat ! şi cu toate acestea, aceste două vorbe, zise astfel, erau un volum, erau sublime, erau naturale. Spuneau mai mult decît a putut zice toţi amanţii de la Romeo pînă astăzi. Caterina era femeie de spirit şi de inimă. Ea înţelese toată profunditatea acestor două vorbe şi se roşi. Ea puse ochii din nou pe potretul maică-sei,

— Şi de ce boală ai suferit ? întrebă ea.

— Nu ştiu, răspunse Dem.

— Cînd te-ai bolnăvit ?

— Sunt multe zile... într-o zi...

— Poate în ziua cînd ai venit la noi? întrebă ea Era zi noroasă, mi-aduc aminte, te-am văzut, dar n-ara putut să te primesc ; nu-mi făcusem toaleta încă... femeile sunt roabe ale datinilor lor. Am să-ți fac mustrări. De cînd m-am măritat ai încetat a mai veni la maica mea vorniceasa, cel puțin, ești un caprițios !

— Nu merit mustrări, zise Dem. Timpul mi 1-a luat școala...

— Școala ? răspunse Caterina. La vîrsta dumitale, timpul ce dai școlilor îl răpești de la cei ce vor să te vază, și asta nu este bine.

La aceste vorbe Dem trecu mîna pe frunte, el simți toată inima sa mișcîndu-se.

— Sunt puțini și poate nu sunt nicidecum aceia cărora le răpesc timpul și îl dau școalelor, nu am rude, nu am amici, nu am...

— Tot poet ? zise Caterina, rîzînd silită. Apropo, urmă ea, am să-ți fac o rugăciune, mi se pare că ai oarecare înrîurire asupra acestei bătrîne care te-a crescut. Ea are portretul maică-mei, voi să îl iau și mi-e teamă că nu va voi să mi-1 dea. Unește-te cu mine să o rugăm să mi-1 dea.

— Aceasta se va face, răspunse Dem.

— Iți mulțumesc dinainte, răspunse Caterina. Dar știi ^ă-mi pare rău să te văz bolnav astfel ! Ce faci ca să te bolnăvești, nu mai face ! Astfel voi eu ! urmă ea, trebuie să asculți ! Vino pe la noi, voi să te prezint bărbatului meu, ne vom sili a te face vesel !...

In acest moment cocoana Elenca intră.

— Mamă ! zise Caterina, dă-mi mie acest portret.

— Nu se poate, răspunse cocoana Elenca cu gravitate.

— Oh ! dă-mi-1, mamă, și-ți voi da și eu cu ce să treci bătrînețele.

— Bătrînțele ? zise cocoana Elenca atinsă, sînt atît de bătrîna ? Să-mi dai pe el bani ? Nu, puiculița niaichii ! cocoana Elenca nu vinde pe bani suvenirile de l• persoanile ce a iubit.

— Mă iartă, mamă ! zise Caterina, n-am vrut să zic astfel.

— Portretul acesta ți-1 voi da cînd voi muri.

— Dar e departe pînă acolo... eu voi să trăieşti mult, mult, mult, şi să-mi dai mie acest portret.

— Mă unesc şi eu cu această rugăciune, zise Dem. r. faci cu acel portret care pînă mai ieri îl aveai aruncat ?

.— Taci tu, broască ! zise cocoana Elenca încet lui pem, tu nu cunoşti încă lumea. Apoi, întorcîndu-se către Caterina, zise :

— Să mă mai gîndesc, poate să ţi-1 trimit acasă cînd acest băiat va putea să iasă ca să ţi-1 aducă.

— Cînd va fi acea zi ?

— Totul spînzură de tămăduirea lui, răspunse cocoana Elenca.

— Eşti fără milă ! zise Caterina încet cocoanei Elenchi, şi întorcîndu-se surâzătoare ca o roză către figura palidă şi întristată a lui Dem, îi zise :

— Acum, domnule, îndoit sînt interesată să te faci bine.

Caterina salută şi plecă, cocoana Elenca o însoţi pînă la trăsură.

Dem rămase singur.

— O, zi de farmec şi de fericire ! zise el, aici ! în această cameră mizerabilă unde fiecare scîndură pe care a călcat este udată de lacrimile ce am vărsat pentru dînsa! Ea aici... dar să vedem'! toate acestea n-au fost oare un vis ? n-au fost efectul frigurilor ?

Şi el se uită împrejur ! zăreşte o mănuşe de damă, o ridică... mănuşa Caterinei, această mănuşe răspîndea parfumul adoratei sele, el o strînge sub buze, o strînge la sînu-i cu patimă şi vorbeşte singur :

— Ea a fost ! clară, a fost aici, este adevăr, ea a călcat pe aceste scînduri ; a şezut un minut pe acel pat. Da, da, poate să şează acolo ! acel pat nu este încărcat de mătăsuri şi de batistă, dar este curat ca patul lui Dumnezeu ! Voi păstra această mănuşe ; ea va fi pentru =ine, în singurătatea mea, o dulce consolaţiune. Cu această mănuşe nu voi mai fi singur, nu voi mai fi nefericit. Binecuvîntată să fii, o, zi care îmi dai atîta fericire !...

— Măi, dar nebun eşti de te smoceşti astfel ! îi strigă Luţ ce intră atunci şi îl bătu pe umeri.

— Tu eşti ! zise Dem.

— Eu am văzut o damă tînără şi frumoasă ieşind de aici ; cu o caleaşca răpitoare ; dar nu am cunoscut-o căci purta văl. Doară nu o fi ieşit de la tine ?

— De la mine ? întrebă Dem, roşindu-se.

— Nu te roşi, băiete, nu te voi bănui pe tine de astfel de bune fortuni, eşti incapabil !... Dar ce zic ! o mie de draci să mă ia, dacă nu este adevărat ! Măi ce trăii să văz ! iată o batistă, batista damei din trăsură.

Zicînd astfel, ridică de jos o batistă albă şi fină. Dem deveni roşu.

— Să vedem iniţialele. C. D. Cine să fie această C. D. ? C. adică Casia, Clotilda, Claudia, Cleopatra, Casandra sau Caterina, puţin îmi pasă ! Dar nu-mi spui că eşti cărbune ascuns ? Această damă frumoasă a fost aici la tine în cameră. Ca să se afle batista ei aici şi ca să vie aici la tine, cată să aibă un cuvînt de amor. Bravo, Dem. Văz că ai profitat de lecţiunele mele. Faci şi taci, şi mie nu-mi spui nimic.

— în adevăr, răspunse Dem, sfios, nici eu nu ştiu ce este această batistă. Cum a venit aici, nu-mi explic.

în acel moment cinele Samson intră în cameră cu un lemn în gură.

— Iată, urmă Dem, ce poate să fie. Dama din trăsură sau alta poate a perdut batista pe la poartă. Cinele a găsit-o şi a adus-o aici. Vezi, chiar acum aduce un lemn în gură.

Luţ se uită la cîne.

— O mie de draci să ia pe cîni ! zise el, cu toate acestea tot nu am rămas convins. O să povestesc această anecdotă astă-seară la colonelul... ştii, cel cu pricina, care te-a dat afară atunci.

La acest nume Dem simţi inima sa zbîrlindu-se de ura.

Luţ, fără să mai zică ceva, ieşi rîzînd şi luînd cu dînsul batista.

Dem voi să oprească pe Luţ, să-i ceară batista, şi se reţinu. Cu ce drept i-ar fi cerut acea batistă ? Teama a nu compromite pe Caterina îl opri în loc.

A DOUA SERATA LA COLONEL, AL DOILEA SCANDAL

Două zile după scena ce se trecu la Dem, colonelul date o serată. El avea mania seratelor. Tip de burghez înnobilat, el credea că stima lumei se cîştigă invitînd oamenii la mese şi la baluri ; că aceasta este destul spre a i se uita sau scuza mijloacele prin cari el adunase atîtea bogății. Sărmanul om ! gîndea ca cei ce fac păcatele şi cred că dînd daruri la biserici sunt iertați. Toți aceşti oaspeți cari veneau la masa sa erau cei dintîi ce îşi permiteau cele mai urîcioase epigrame asupra înavuţirei bietului colonel. Lumea iubeşte averea celui care o cîştigă rău, dar nu stimă pe cela ce a cîştigat-o rău. Iată ce colonelul nu a putut înțelege. Astfel cînd auzea că unul din oaspeții săi ar fi zis cutare vorbă picantă asupra lui, el se supăra şi striga : „Ingratul ! mănîncă de două ori pe săptămînă la mine !"

In acea zi fusese un prînz mare la colonelul. Toată lumea, oameni şi femei, erau bine dispuşi. După masă, nevasta colonelului juca la piano cîteva arii voioase, o polcă, un vals. Cîțiva cavaleri invitară damele şi polcară, valsară, rîzînd.

în acest timp, un june cu părul lung, cu favorite lungi, cu barba rasă pe bărbie, cu mustăți trase în cosmetic, cu unghiile lungi ca acelea ale Măriei Egiptencei în potretul adoptat în biserica greacă, privind printr-un ochi de sticlă şi mirosind a pomadă şi a miere de Anglia, şezînd lîngă nevasta colonelului, îi sufla la urechi, din timp în timp, cîte o vorbă. Să vedea că tînărul îi declara inima sa,, căci dama roşea cîteodată, lăsa ochii în jos sau îi ridică în plafond ca Magdalina ce se pocăieşte.

Să vedem ce era vorba.

— Ştii ce s-a întâmplat, sunt două zile, d-ei C. D., îi zicea junele.

— Nu ştiu, răspunde dama, dar îmi faci plăcere să-mi spui.

— Tot oraşul urlă.

— Cum se poate ? dar ce lucru ? o intrigă de amor ?

— Ai ghicit, şi pentru cine ? ce gust ? îți închipuieşti ? A făcut sacrificiul să meargă la amantul ei acasă, să lase trăsura ei cu livreaua ei la poarta amantului său,

şi ce este mai ridicol e că acest amant nu este altul decît poetul Dem, acel june ridicol pe care l-aţi poftit odată afară, nepeptenat şi neîngrijit.

— Curios lucru ! zise nevasta colonelului. Sînt fericită că auz aceasta, căci în adevăr nu iubesc pe această femeie ; este mîndră ca o principesă, pare că nu ştie lumea că este fiică adoptivă a vornicesei. Mi-ai face o mare plăcere să spui această anecdotă în gura mare.

— Ce-mi dai ? întrebă tînărul.

— Ce să-ţi dau ? întrebă dama.

— O sărutare !

— Taci, monstru ce eşti.

La aceste vorbe, junele se ridică, muzica încetează, danţul asemenea. Junele cu capul în păr zice :

— Doamnelor şi domnilor ! ascultaţi o anecdotă curioasă.

După aceasta începu să spuie anecdota precum o spusese nevestei colonelului, cruţînd numai numele Caterinei, dar nu şi numele lui Dem, şi toată lumea scoase un vuiet de mirare şi de dispreţ pentru Caterina.

— încă ceva, zise Luţ ce se arătă atunci în sală, încă ceva ce nu a ştiut oratorul nostru graţios. Această damă ce a fost la Dem, a lăsat să-i cază o batistă, şi această batistă iat-o... are două iniţiale, C. D.

— Batista nevestei mele ! strigă colonelul furios, examinînd batista.

PROPOZIŢIUNE DE DUEL

A doua zi după această scenă, pe la 10 oare dimineaţa, Dem era singur şi scria în camera lui. Oarecine bate la uşă.

— Intră ! zise Dem.

Doi inşi intrară în casă. Dem cunoscu pe bărbatul Caterinei şi tremură. Celalt era un ofiţer adiotant al domnului.

— D-ta eşti d. Dem ? întrebă bărbatul Caterinei.

— Eu, domnule.

— Şi eu sunt Damian. D-sa este adiotantul S... Amîndoi suntem trimişi de colonelul... Ne place a crede, dom-

nule, că ne-am adresat la un june care ştie să aprețuiască cestiunele de onoare. Femeia sa a fost aici, sunt trei zile, aici la d-ta. Onoarea colonelului cere reparare, înțelegi ?

Dem nu se aşteptase la aceasta. Caterina venise la dînsul, iar nu nevasta colonelului ; şi bărbatul Caterinei venea din partea colonelului, să provoace pe Dem în duel pentru că nevasta colonelului venise la dînsul acasă. Dem văzu aici o mistificațiune. El ar fi explicat îndată adevărul, dar să temu să nu compromită pe Caterina. Ocaziunea a-şi răzbuna asupra aceluia care îl gonise din bal era bună. Tăcu şi primi lucrul, fără nici o explicare.

— Nu-mi este mie dat, zise el, a cerceta cauzele pentru cari sînt provocat ; priimesc propozițiunea de duel. Peste două oare martorii mei au să vă întîlnească, regalați totul împreună.

— Cari sunt martorii, d-le ? întrebă Damian.

— Vel şi Luț, răspunse Dem.

Martorii cei doi salutară pe Dem cu politeță şi plecară. Dem căpătă energia şi puterea ce îi lipsise atîta timp.

— Voi scăpa onoarea Caterinei, zise el.

Şi luîndu-şi pălăria, se duse să caute pe Vel şi pe Luț. El se duse la Luț acasă. Acesta cum îl văzu începu să rîză.

— Vino ! zise el. Domnia-ta eşti un mare ipocrit. Dama ce arn văzut la tine era nevasta colonelului. Bravo, Dem ! Batista a recunoscut-o colonelul, te-a provocat în duel şi vii la mine să mă iei martor ? Primesc.

— Voi pentru ca să-mi fii martor.

— Să mergem şi la Vel ! zise Luț.

Şi amîndoi plecară la Vel.

Ei întîlniră pe Vel pe Podul Mogoşoaii, îl opresc, îi spun cele întîmplate şi îl invită a fi martor.

— Toate acestea, zise Vel, pentru mine sunt o farsă. Dar, membru al societății, trebuie să priimesc a veni în ajutorul unui frate zidar.

Ei regulară unde să găsească pe ceilalți doi martori. Vel şi Lut merseră să-i găsească. Dem se întoarse acasă liniştit.

Acest duel era deja cunoscut în tot oraşul. Era asemenea cunoscută şi cauza lui. Colonelul gonise pe ne-

vastă, care se duse la părinți. Ea era neconsolată. în deşert cată să proteste contra acestei acuzări nedrepte jurăminte, rugăciuni, lacrimi, nimic nu reuşiră pe lîngă colonelul.

Seara aceea Dem fuse chemat să doarmă la Vel.

A doua zi pe la cinci oare de dimineață, Dem împreună cu Vel şi cu Luț se aruncară într-o trăsură de birjă şi plecară la pădurea de la Băneasa.

Totdeodată veni şi colonelul cu martorii săi. Ei se salutară şi intrară în pădure. Acolo martorii găsiră un tărîm, îl măsurară cincisprezece paşi, încărcară pistoalele. Bătăuşii trebuiau să tragă la comandă deodată amîndoi.

Cînd fiecare luă locul, martorii se retraseră la o parte, unul comandă una !... două !... trei !... Se auzi descărcătură unui pistol. Colonelul descărcase pistolul. Dem era îngenuche, glonțul colonelului îl lovise în picior. Dem descarcă atunci pistolul în aer. în deşert colonelul ceru ca Dem să tragă într-însul. Dem nu voi, martorii, lăudînd fapta lui Dem, găsiră că nu se cuvine a mai încărca pistoalele. Medicul legă rana lui Dem. Vel şi Luț se însărcinară să ducă pe Dem rănit acasă.

Astfel se termină duelul. Toate simpatiile erau acum pentru Dem.

Cocoana Elenca, văzînd pe Dem aducîndu-1 acasă rănit, făcu atîta larmă, cît se strînseră vecinii.

Vel zise că îl trîntise calul. Cocoana Elenca crezu. Medicul veni către seară.

Rana lui Dem nu era periculoasă, dar avea trebuință de căutare. în acea noapte rănitul dormi.

A doua zi cel dintîi om ce se prezintă la Dem fuse colonelul. Acesta venea să se scuze la Dem pentru rana ce îi făcuse.

— Bine ai venit, zise Dem. Ieri nu am voit a-ți spune nimic. După duel însă îți voi spune. Domnia-ta m-ai provocat fără motiv. Eu o dată am văzut pe dama dumitale în viața mea, la domnia-ta acasă. Dama ce a venit la mine, ce a uitat batista, era o altă damă. Inițialele nu dovedesc nimic, a putut să aibă aceleaşi inițiale ca femeia d-le.

— îmi zici acestea cu sinceritate ? întrebă colonelul-

•— Domnule, răspunse Dem, eu nu ştiu să mint, îţi jur pe mormîntul maicei mele !

Colonelul sărută pe Dem eu furia ce îi da o bucurie neaşteptată. Apoi plecă răpede să-şi aducă femeia acasă înapoi şi să-i facă scuzele.

Mai mulţi veniră să vază pe Dem.

Cocoana Elenca nu înţelegea nimic despre toate aceste vizite şi se întreba : „Ce vin p-aici toţi aceşti ciocoi ?"

A treia zi dupe duel, Dem avu friguri, aceasta îngriji mult pe medic. Vel veni cu Cheren să vază pe Dem. Cheren ieşi de aici pe gînduri. Veni încă o dată către seară cu doctorul medic. Dem avea o pulsaţie de 140. Delira. Inflamaţiunea era în toată puterea sa. Cheren trecu noaptea pînă a doua zi cu Vel lîngă bolnav.

A doua zi medicul cere un consult. Cheren aduce opt medici. Aceşti învăţaţi declar că nu este alt mijloc de scăpare decît să taie piciorul bolnavului. Cheren se împotriveşte.

Cocoana Elenca plînge. ;

CATERINA

Caterina auzise deja atît din lume, cît şi de la bărbatu-său, duelul şi cauza lui. Ea înţelesese că ea fusese cauza acestui duel, că femeia colonelului suferise cu nedrept. Dacă ea ar fi ştiut lucrul de mai-nainte, ar fi spus bărbatunsău cele ce se întîrnplase şi ar fi oprit orice rău : dar ea aflase tîrziu, şi fiindcă acum orice ar fi zis nu mai putea cruţa pe nimeni, ea tăcu. Către acestea rana lui Dem o turbura mult. De trei ori pe zi trimitea la cocoana Elenca să afle despre starea bolnavului, şi ştirile ce primea, din ce în ce mai rele, o făceau nefericită.

„Eu sînt cauza nenorocirilor acestui copil, se mustra ea, pentru ce m-am dus în acea casă ? Şi cu toate acestea, conştiinţa îmi zice că trebuie să mă duc încă. Aş voi să-1 văz. El s-a bătut în duel numai ca să nu mă compromită pe mine, prin explicaţiuni ce ar fi fost în drept a da. Aceasta este frumos din parte-i. Voi să-1 văz."

După toate acest gînduri, Caterina trimise să cheme P£ cocoana Elenca. Aceasta veni îndată.

— Nu scapă, zise cocoana Elenca, înecîndu-se de plîns
Aceste lacrimi făcură pe Caterina să plîngă.

— Sărmanul băiat! zise ea. Mamă, să mergem să-l vedem astă-seară. Vino de mă ia.

— Ce poţi să-i faci ? zise cocoana Elenca, opt doctori nu pot să-i facă nimic.

— Ai dreptate, răspunse Caterina. Iată, să mergem la biserică să fac privighere.

— Asta este mai bine.

— Dar astă-seară să mergem la el.

— Fie ! răspunse cocoana Elenca.

Aceste două femei plecară la biserici să dea sărindare.

Seara veni, nici o schimbare în pulsul bolnavului.

Medicii plecaseră desperaţi. Cheren plecase. Luţ urmîndu-l, zise :

— Muza şi-a frînt piciorul şi poezia a dat ortul popii!

O trăsură se opri la poartă. Caterina cu cocoana Elenca veniră. Serva cocoanii Elenchii ieşi din camera lui Dem şi spuse că nu mai e nimini strein în casă. Caterina intră. Ea privi pe bolnav care delira, faţa lui era palidă, părul castaniu de mătase îi cădea cu răsfăţare pe obraji.

Caterina nu putu să ţie o lacrimă.

Ea scoase un mir de la biserică. Se apropie de bolnav, îl unge pe frunte şi îl vîră în bucla de păr a bolnavului.

Aceste două femei veghează pînă la miezul nopţii lîngă acest cadaver părăsit de ştiinţa omenească.

Mirul căzuse din păr. Caterina întinde mîna, îl ia şi îl pune din nou în bucla părului. Mîna ei răsfăţa această buclă graţioasă. Nu apucă să ia mîna încă din bucla lui, cînd el scoase un suspin şi deschise ochii. Un surîs de fericire trecu pe această faţă de mort. O criză se făcuse. Dem era scăpat, pulsul scăzuse, delirul se stinsese. Dem sărută mîna delicată ce trecuse în bucla sa.

Peste zece minute Caterina se urcă în trăsură.

— El a scăpat, zise ea, dar acum eu sînt bolnavă, o, Dumnezeul meu.

Cititorii îşi aduc aminte negreşit de ideea tristă ce-şi făcuse Dem de caracterul adoratei sele. El credea că o

cheamă Elena şi crezu. O numea astfel, şi ea îl lăsase în această idee. Cînd Dem se plînse Caterinei că se mărită cu altul, aceasta voi să-i dea lui o idee tristă despre caracterul ei, ca prin acest mijloc să-1 depărteze şi mai mult de dînsa. Astfel ea îi zise cînd o văzu la Mitropolie * „Fac o partidă bună, un bărbat de *60 de ani* şi *milionar !* Voi fi scuzată să iubesc pe cine îmi place ? închipuieşte să fi consimţit să mă iei ? Eşti un copil, abia ai şeaptesprezece ani, cînd eu am douăzeci şi cinci, Iţi mărturisesc că nu aş voi lîngă tine să joc rola ce bărbatu-meu viitor are să joace lîngă mine..."

Aceste vorbe Caterina le zisese lui Dem cu intenţiune să facă să se răcească de dînsa. Se făcea rea, ca să displacă. Aceasta dovedeşte înţelepciunea ei. Şi cu toate acestea, Caterina nu reuşise ; Dem o blestema şi o adora.

ANUL PATIMILOR

Ţara confientă în viitorul ei pînă aici începu să pearză speranţele sele ce pusese în domnitorul de atunci. Erau legi în ţară, şi legile nu se executau. Cine abdica orice simţ de dreptate, de libertate, de civilizaţiune, acela, dacă ar fi avut fruntea pătată de o mie de crime, acela era cel chemat. Cine era independinte, cine îşi iubea ţara, patria, onoarea, dar care nu făcea capitulaţiuni de conştiinţă înaintea unui guvernămînt arbitrar, nedrept, tiran, stupid, antinaţional, acela era prigonit, acela era lovit, acela era fărâmat ; istoria tutulor guvernelor arbitrare şi corupte.

In sfera de sus, o aristocraţie fără prestigiu, fără inteligință, fără fiertate, fără principe, mişcmdu-se într-un cerc de idei mici, de intrigi, de anticamera palatului şi consulatelor ; făcînd opoziţiune pentru posturi şi prin trădări sau petiţiuni, nu mai putea servi la altceva mai mare decît a scoate un ferman pentru destituirea domnitorului. Un guvern, ieşit din acest cerc de cugetări mici, de patimi mici, era demn de izvorul său. Acest guvern sau mai bine acest sMem, era expresiunea arbitrarului Şi imoralităţei. El tremura înaintea consulilor, înaintea aristocraţiei, înaintea partidelor, înaintea poporului. El

era mai slab decît toate acestea. Slăbiciunea îl făcu arbitrar, slăbiciunea sa îl făcea nedrept, voia să fie cîteodată tare şi înțelegea rău tăria ; cînd era vorba a sacrifica unul din drepturile țărei către streini, a umili mîndria, a vesteji demnitatea țărei, el era slab ; cînd era vorba a lovi înintru printr-un act de nedreptate, o familie slabă, un individ slab, el mergea înainte, nimic nu-1 oprea. El înțelegea că tăria unui guvernămînt consistă în a lovi pe cutare sau cutare prin violarea legei; că violința era energia ; că prudința era slăbiciunea. El nu ştia că toate guvernele ce s-au înlăturat de la principile de prudință şi moderațiune au căzut ; că violința la guvern nu este la locul ei ; că lumea va fi totdauna a acelora ce rezonează, iar nu a acelora ce simt.

Se văzură acte ciudate, un ministru dinîntru bătu cu palma pe un foncționar al statului în public, pentru că trăsura acestui din urmă întîrziase de a face loc trăsurei ministrului la scara ministerului. Un ministru de Dreptate bătu asemenea pe un foncționar la scara ministerului Dreptăței. Prefectul poliției punea prin silă de tundea pe foncționarii ce aveau părul lung, oriunde îi întîlneau.

Polițaiul de la Piteşti, suferind în Bucureşti această operațiune silită şi trimis tuns la locul său, îndată ce ajunse în Piteşti chemă toți junii foncționari şi îi tunse prin silă. Cînd aceştia îi cerură ordinul în puterea căruia făcea astfel, el le arătă capul său tuns. Domnitorul- el însuşi căzuse în aceste rătăciri. într-o zi întîlni pe scara Curței administrative pe Marin Sergescu, i se păru că are părul prea lung şi dete ordin să-1 tunză prin silă. Altădată capul unei mese din secretariat se plînse domnului care era acolo pentru priimirea petițiunelor, că a perdut o hîrtie ce i se cerea. Domnul dăte ordin să caute în buzunar pe toți oamenii, ce se aflau in Curtea administrativă, români şi streini fără osebire ; aceasta se făcu.

Se văzură miniştri săraci îmbogățindu-se cîteva luni de la intrarea în funcțiuni ; casieri despuind lăzile statului, dați în judecată şi achitați prin bani dați oamenilor înrîuritori. Dreptatea la tribunale şi la curți se vindea in ziua mare, fără ruşine, fără frică de pedepsire ; pîinea

.i carnea capitalei deveniră un mijloc de îmbogățire pentru cîțiva din guvern. Oștirea se specula pînă asupra pîinei soldatului. Procesele erau un mijloc de rapină la curți; trimise la întărirea domnitorului, se făceau un mijloc de guvernămînt. Tronul era înconjurat de o camarilă de oameni fără principii, fără demnitate. Acești oameni se puneau între tron și între națiune. Ei ascundeau domnitorului suferințele și nemulțumirile publice și îl adormeau în idei mincinoase asupra situațiunei. Acești oameni făceau tot, pe cei onești îi loveau cu mîna domnitorului, pe cei răi îi îmbrățișau. Calomnia, minciuna erau armele lor. Domnitorul îi credea, îi asculta, fără să cerceteze. Ei îi calomniau pe oamenii cei mai onești ca hrăpitori și domnul îi lovea; pe hrăpitori îi recomanda ca oameni onești și domnul îi înconjura de stimă. Pe cei ce nu intrau în clica lor îi prezintau ca inamici ai tronului, și tronul asculta și lovea, și acești curtezani prădau țara, insultau dreptatea prin mîna domnitorului, își creau averi peste averi în ochii lumii și nimeni nu cuteza a-i critica. Cugetarea era oprimată. Guvernele rele nu vor a fi libertatea cugetărei, căci le este teamă să nu se dezvălească crimele lor de cari au conștiință. Această camarilă a veștejit gloria lui Alexandru Ghica, această camarilă a răsturnat tronul, ulindu-1.

Țara gemea sub hrăpirile camarilei miniștrilor și funcționarilor, și domnul știa aceste rane și nu le vindeca. Lasă să hrăpească ca să-și susție tronul. Dar nenorocit este acel principe ce-și sprijină tronul prin tîlhari. Acel sprijin este chiar slăbirea lui.

Tronul are trebuință de oameni onești spre a se sprijini, precum un edificiu are trebuință de proptele sănătoase spre a fi tare. Proptelele putrede slăbesc edificiul. Un domn face faptele cele mai mari, cele mai memorabile ; sunt uitate, sunt neluate în seamă, din momentul ce nu va ști să introducă respectul legilor și moralitatea în administrațiune, căci, să nu ne înșelăm, cît de coruptă și degradată să fie o societate, principii de morală rămîn totdauna puternice, morala este un atribut a lui Dumnezeu ce coboară și conduce societățile omenești. Nu este nici un criminal care să nu aibă conștiința crimelor sele.

Tărîmul diplomaţiei încă nu era liniştit.

Rusia nu găsi în Alexandru Ghica instrumentul ferm cu care să ajungă la scopurile sele. Ea avea nevoie de alt om. Ea vedea cu mulţumire murmurele ce se ridicau deja din toate părţile ţărei. Adesea chiar ea le încuragia în secret, înouragiînd sistemul aducător de nemulţumiri al guvernului. Nu era depărtat timpul cînd Rusia trebuia să lovească. Pentru acestea ea aştepta venirea Adunărei Generale. Acolo trebuia să se treacă scena ce încarcă de glorie numele lui Cîmpineanu. Acolo drepturile cele mai sînte ale ţărei trebuiau să fie îngenueheate, şi acolo omul ales pentru înjunghiere trebuia să fie Alexandru Ghica.

Acum să ne înturnăm puţin la eroii romanului nostru.

Dem este însănătoşit. Caterina făcuse tot ce putuse ca să plece cu soţul său în Francia, Cucoana Elenca era mîndră căci scăpase, zicea ea, viaţa lui Dem cu un mir şi credea acum mai mult în cele sînte. Amicii societăţei de regeneraţiune păreau serioşi şi preocupaţi ; ei aveau figurile conspiratorilor. Certele politice de partide variaseră îndoiala, neîncrederea şi răceala între familii. Nu vedeai două familii cari să fie bine împreună. Capitala prezintă atunci acel spaţiu de timp care precedă o mare vijelie. O tăcere şi o indiferinţă prefăcută. Lovirea ce Rusia era să dea drepturilor naţiunei se presimţea în depărtare.

Adunarea Generală se deschise în această situaţiune.

Liberalii ridic capul.

într-o seară pe la apusul soarelui, doi oameni descoperiţi şi cu pălăria în mînă, cu părul lung, se opriră în faţa caselor Golescu unde astăzi se află palatul tronului. Peste drum de ast palat era o farmacie. La uşa farmaciei, la dreapta şi la stînga, erau atîrnate două portrete de mărime naturală, pe lemn. Unul era portretul lui Socrat şi celalt al lui Ipocrat. Pe fiecare portret era scris ou litere latine numele.

Cei doi oameni se opriră în faţa portretelor. După ce priviră cîtva timp, unul din ei zise :

— Socrates !

Celalt răspunse :

— Ipocrates.

Aceasta să repetă necontenit în timp de un pătrar de oră. Trecătorii, văzînd această scenă ciudată care nu avea nici un înțeles, se opriră să vază ce are să iasă de aici. In cîteva minute strada era plină de curioşi. Farmacistul ieşi, acesta invită pe cei doi domnişori să înceteze acel manegiu ce aducea supărare magaziei sele. Ei nici nu voiră să-1 asculte şi urmară prin a striga : *„Socrates î Ipocrates !"*

Farmacistul se mînie, chemă poliția. Poliția nu cuteză a goni pe aceşti doi domnişori.

Femeia farmacistului vine la rîndul ei a ruga pe cei doi domnişori să se ducă. Această femeie era frumoasă. Cei doi originali, la rugăciunele ei, salutară şi plecară.

într-o dimineață, înainte de răsăritul soarelui, pe o casă mare, pe Podul Mogoşoaii, se văzură trei domnişori stînd cu ochii ațintați spre răsărit. Era casa unui poet. Poetul cu alți doi inşi se urcaseră pe casă, ca să vază şi să admire răsăritul soarelui sau aurora. Vecinii, văzînd aceşti oameni pe casă şi neînțelegînd gusturile lor poetice, crezură că este foc, dară alarma, poliția şi pompierii îi suprinseră pe casă, privind aurora.

în altă zi, cinci juni, feciori de boieri, intrară în casa unui boier, armați. Legară pe servitori, pe stăpînul casei şi voiră a răpi pe stăpîna casei, jună şi frumoasă femeie pe acele timpuri.

Un alt fecior de boier văzu într-o zi o damă tînără şi frumoasă în trăsură. Să răpede, să urcă în trăsură, o sărută, dama leşină.

Domnitorul chemă într-o zi pe secretarul vorniciei închisorilor şi îl bate cu ciubucul.

Un boier mare, bătrîn şi original, trece într-o zi cu trăsura pe la Curtea judicătorească. Cînd se apropie de acest loc, scoase capul pe porțile caretei şi strigă cu putere vizitiului să mîie caii în galop, să nu-i prinză hoții. Cînd trecu de Curte, stătu şi zise vizitiului să se caute în pozunar să vază dacă nu 1-a despoiat hoții de la Curtea judicătorească.

Am putea cita o mie de fapţi de această natură ; cl.,. credem că sunt îndestui aceştia ca să dovedim că guvernului i se urîse cu cîrma şi guvernaţilor cu guvernul Perise credinţa într-o parte şi într-alta. Guvernul nu mai credea în guvernaţi ; guvernaţii nu mai credeau în guvern. Ce aşteptau dar ? Un divors.

Cînd într-o ţară lucrurile ajung acolo ca să lipsească credinţa, acel guvern este perdut. Guvernul era bolnav simptomele boalei sele anunţau o boală iară vindecare. Lumea ştia aceasta. Guvernul înţelese şi el aceasta. Era condamnat la moarte şi o ştia, şi aceasta îl făcea şi mai violinte, prin urmare şi mai slab. Niciodată un guvern nu devine mai furios decît atunci cînd înţelege că este slab, că piere. El este ca omul ce vede că se îneacă. Se simte că îşi pierde puterile şi se acaţă cu mînile de orice întîlneşte.

CONSPIRATIUNI UNITE

Consulul rus conspira contra ţărei. Boierii şi juna Românie contra domnului, domnul contra consulului rus. Dar consulul cel dintîi dăte semnalul. Intr-una din serile lunei lui decemvriu a aceluiaş an în care ne-am aflat pînă aici cu diferitele scene de cari am vorbit, membrii zidari ai societăţei de regeneraţiune fură invitaţi a se aduna în loje. Această adunare extraordinară fuse ocazionată prin vorbele ce se răspîndiseră în popor, ziceri banale cari însoţeau totdauna stările de nemulţumire generală : „au să vie ruşii !"

In acea seară nu lipsi de la loje mai nici un membru. Sala era plină. Noi cunoaştem deja această sală. Era aceea ce văzurăm cu ocaziunea intrărei lui Radoţi în societatea de francmasonerie. Aceeaşi tăcere, aceeaşi obscuritate, acelaşi aer misterios şi lugubru, cu diferinţa că acum membrii erau mai numeroşi. Societatea făcuse progres. Ea cîştigase, între alţii, clerici şi profesori, Şi chiar nişte vechi militari. Nu este nimic mai puteric în lume decît societăţile ce se formez într-o idee mare şi generoasă ! Principii au fost şi vor fi totdauna V~

blema evenimentelor în societăţile omeneşti. Guvernele slabe se înşel cînd cred că în loc de a satisface trebuinţele civilizaţiunei, trebuie să le reziste ; orice rezistenţă ,e fărîmă, orice persecuţiune atunci are drept rezultat a crea martiri şi a da prestigiu principiilor ce vor să zdrobească.

Era un timp de boală, era aproape de a face criză. Guvernul era nebun, partidele politice nebune, poporul nebun. Toţi doreau ceva şi nimeni nu era bine sigur de ceea ce dorea.

Curierul român începuse luptele sele filologice, ajutat de *Curierul de ambş sexe.*

Aceste foi linguşind guvernul, clasa privilegiată, tămîind toate partidele şi toate clasele, aveau un scop naţional şi politic. *Cantorul de avis* al lui Carcalechi, subvenţionat de guvern, lăuda dobitoceşte : nu avea nici principii, nici scop. Nu era o idee ; era un catalog de laude nedemne ce răspîndea dezgustul sau ridicolul. Românii, ajunşi la o nouă eră, citeau, iubeau să citească. Cîţiva poeţi începură să cînte. Epoca inspira. Inima era tînără şi plină de speranţă în viitor. Astăzi inimile au perdut acea tinereţe. Societatea a căzut in materialism. Românii nu mai citesc, nu se mai instruiesc. Regimul guvernelor arbitrare a îmbătrînit sufletul acestei societăţi încă în a sa copilărie. Ea a îmbătrînit fără să înveţe nimic ; s-a uzat, fără să trăiască !

Societăţi literare se formau şi prosperau. Oamenii de inimă şi de cugetare se vedeau, se cunoşteau. Astăzi toţi aceşti oameni trăiesc izolaţi, nu se văd doi cari să fie bine împreună.

Care este cauza ?

Atunci era o clasă privilegiată, un cerc strimt care singur domina. Tot ce nu făcea parte din acest cerc nu însemna nimic. Toţi dar aveau acelaşi interes, a combate această clasă ; acest interes îi unea pe toţi.

Acest cerc s-a fărîmat, acum lupta nu mai este de ia naţiune contra unei clase, este de la individ la individ. Comerciul în mîna streinilor, industria în mîna streinilor, profesiunile liberale în mîna streinilor. Românii se fac plugari sau foncţionari publici. Semn de decadinţă *l*

Rest barbar al timpurilor de concuistă ! Egalitatea a găsit clasele de jos nepregătite pentru aceste sînte principii. Poporul este periculos numai cînd îşi rupe lanţurile. Aceste răni vor trece cu timpul.

Datinile n-au făcut mare progres de treizeci de ani, poporul a rămas tot acela. Comoţiunile, schimbările au fost în ordinul ideilor politice şi sociale ; reformele au trecut pe d-asupra grămezilor, fără să le deştepte. Lumina lor nu a pătruns în popor, ele au venit de sus, de la partidele politice sau de afară. Poporul dorea ceva şi nu ştia bine ce doreşte ; guvernele nu ştiau bine ce trebuie să-i dea. Poporului trebuie timp încă spre a face cunoştinţă cu reformele guvernelor ; lor înşile trebuie timp spre a înţelege că reformele noi n-au misiunea a slăbi autoritatea. Legilor le trebuie timp spre a fi executate. Luminele lipsesc cu oamenii. Lumea nu va să se lumine.

De treizeci de ani a început întinderea ideilor. Din această mînă de oameni de care vom vorbi a purces toate drepturile naţionale şi politice ce a dobîndit România. Am zis că deja societatea de regeneraţiune avea în sînul ei membri din toate clasele şi profesiunele. Aceasta era un mare pas cîştigat asupra trecutului. Şedinţa începu într-un chip solemnei şi grav.

Cheren era deja omul către care se înturnau toate speranţele junei Românii. Ursita îi păstra în analele istoriei ţărei o rolă frumoasă. Această rolă trebuia să se joace de dînsul a doua zi, în sala Adunărei. Cînd toţi membri şezură, Cheren ceru cuvîntul. *

— Ştiţi, zise el, în Regulamentul Organic s-a strecurat o clauză care, graţie generalului Kissileff, s-a năbuşit pe paginea ei sub piatra mormîntului. Iacă ce este : românii să nu aibă dreptul a-şi da legile lor interioare decît după ce vor fi sancţionate de puterea suzerană şi protectriţă. Este uciderea autonomiei ţărei. Rusia a deschis acum mormîntul acestui articol ucigător pentru drepturile patriei noastre. Mîne se va pune în dezbaterea Adunărei Generale a ţărei. Mîne este dar ziua de moarte sau de viaţă.

Această novelă căzu ca un trăsnet asupra celor mai mulţi membri cari nu cunoscuseră această pretenţiune a Cabinetului rus.

— Să impună aceasta cu baionetile ! strigară unii din membri, dar noi, cel puţin, să nu primim !

— Să protestăm ! strigară alţii.

Nu se află nimini de altă opiniune.

Vel ceru cuvîntul :

— Dacă toţi sunteţi de părere a protesta cu energie, Cheren îşi va face mîne în Adunare datoria de deputat, dar atunci cată să luăm îndatorire a-l sprijini !

— Il sprijinim ! strigară toţi cu o singură voce.

Aceste cuvinte fuseră ruperea definitivă a junei România cu tronul lui Alexandru Ghica.

Ce făcea acel domn ? Era el capabil a trăda drepturile patriei sele ? Nu credem. Cum dar primise a trimite în dezbaterea Adunărei această nefericită călcare a drepturilor ţărei ? O trimitea el cu gîndul că Adunarea o va respinge ? Şi pentru aceasta formase o maioritate de deputaţi credincioşi ? Nu credem, căci această lege se priimi a doua zi de acea Adunare.

Alexandru Ghica nu credea în gravitatea călcărei drepturilor ţărei prin această lege. Acele drepturi fuseseră atît de călcate de streini, încît călcarea de faţă îi părea de o importanţă mai puţin gravă decît era în realitate. Afară de aceasta, el credea că Rusia caută un pretext ca să ocupe ţara. A face acest sacrificiu spre a scăpa ţara de conflicte, şi într-un timp mai priincios a deşira această hîrtie de călcare, i se păru mai înţelept decît a suferi consecuinţele mîniei Cabinetului de Petersburg. Nu s-a făcut niciodată, sau de guvern, sau de un individ, o faptă de slăbiciune sau de călcare a drepturilor ţărei, fără ca acel guvern, acel individ să nu aibă un rezon bazat chiar pe interesele drepturilor ţărei ce le calcă în picioare. Boierii ce ieşeau cu flori înaintea streinilor făceau, după ei, un sacrificiu patriotic : era de a nu mînia leul. Cei cari primeau decoraţiunele şi le purtau, credeau că fac un act politic, tot pentru acele cuvinte. Ei sărutau mîna ce nu puteau să o muşte !

Dem era acum bine de tot.

El se afla în această sală unde se discuta viaţa ţărei sele. El care totdauna fusese mai bătrîn decît vîrsta sa astădată devenise violinte. In tot timpul acestei şedinţe nocturne şedea lîngă Luţ. Luţ avu mare greutate să-1 reţie de a nu striga.

— Fii lin ! îi zicea Luţ ! Ce dracul ! de cînd te-ai bătut în duel, te-ai făcut mai belicos, omule fără barbă. Acesta era epitetul ce îi da el. Omul politic, urma Lut rezonînd şi vorbind în felul lui, este un cal, şi politica este un drum. Calul ce o ia la început răpede nu ajunge niciodată la ţinta lui : stă pe cale. Nu te necăji niciodată în vieaţă. Necazul vine la om cînd fuge mintea. Inima şi mintea sunt ca ziua şi noaptea ce nu pot trăi împreună. Lasă să vorbească ceialţi. Cînd îi vorbi, vorbeşte totdauna în urimă şi vei vorbi mai bine. Eu ştiu ce ai voi să vorbeşti : ai vrea să zici că trebuie să se facă o manifestare armată, nu este aşa ? Lasă ideile alea ! Propune baricade de brînză şi arme de codri de pîne de la Babic ca să meargă românii să se bată. Se bate cineva pentru că se adaogă un articol în Regulament ? Se calcă drepturile ţărei, ziceţi voi ? Dar cînd s-au respectat vreodată ? Drepturile ţărei nu se fac a se respecta decît cu armele în mînă, şi tu vezi bine că românii sunt armaţi cu buchiete de flori, spre a arunca celor ce le-au călcat drepturile ţărei. *Capul plecat nu îl taie sabia,* zice vorba. Românii urmez înţelepciunea acestei vorbe şi fac bine. Mîne o să-ţi plîng de milă, o să te văz închis la vreo mănăstire, şi atunci toţi cîţi te îndemnau la fapte patriotice au să te înjure ; iar patria are să-ţi facă o cunună de ştir. Lasă dar mai încet.

— Luţ, îi zise Dem, altădată cînd îmi vorbeai astfel, mă supăram, acum te ascult cu indiferinţă. Ce este acest sistem afectat de a voi a rîde de lucrurile cele mai sacre ? Eu nu priimesc aceste idei de bătrîn stricat. Simţ altfel, cuget altfel ; simţ şi cuget cu inima mea, cu vîrsta mea. Tu arunci paie ude pe flacăre, şi nu vezi că flacărea le îneacă şi le consumă ? Ceea ce se va face mîne, fie mîne privite ca nebunii ! Nu-mi pasă ! aceste fapte vor produce un mare bine în viitor. Nebun eşti tu dacă crezi că noi lucrăm pentru astăzi ! — Nebun ! Nu-

mese nebun pe bătrînul care, cu un picior în groapă, sădesc pomi ce au să fie într-o zi copaci ; dar nimeni nu este mai înțelept decît acel bătrîn care gîndeşte la viitor.

— Poliția ! strigă o voce în sală, poliția a încongiurat casa !

— Să intre ! răspunse Cheren.

Un căpitan de poliție, scurt, şchiop, chior, intră în sală, cu un gîrbaci în mână.

•— Iacă imaginea guvernului de astăzi, zise Luț lui Dem.

— Am ordin a deşerta această sală, zise căpitanul de poliție.

— Vedeți că are conştiința răului ce va să facă domnul, zise Cheren. Apoi, întumîndu-se către membri : înțelepciunea ne zice că trebuie să ne risipim.

După cinci minute sala era deşartă. Oamenii poliției, cu luminări în mînă, căutau prin toate unghiurile şi prin sobe, doară de vor găsi ceva hîrtii. Căpitanul de poliție, strîmb şi chiorînd, veghia asupra lor.

ADUNAREA GENERALA ŞI DRAMA

Era o zi frumoasă, zi în care trebuia să se treacă drama perderei drepturilor țărei. Cerul pare că favora lucrarea ce era să se facă, ca să vează pînă unde omul este capabil a purta înjosirea sa.

Deputații treceau la Mitropolie ; poporul din Bucureşti, inițiat în dureroasa dramă ce era să se treacă la Mitropolie, se aduna aici cu frică şi cu curiozitate. Tot oraşul era aşteptător spre a cunoaşte rezultatul.

Adunarea de atunci era expresiunea clasei boierilor, maioritatea ei era pentru guvern. Nici un simtimînt nobil şi patriotic nu făcea să bată aceste inimi pe cari ignoranța le păstrase încă mici şi umilite.

Şedința fuse vijălioasă. Ministrul din Afară dăte citire actului prin care toate legile făcute de țară nu puteau să aibă putere decît după ce s-ar fi aprobat de curtea suzerană şi protectriță. Miniştrii erau trişti ; ei

aveau conştiinţa loviturei de moarte ce se da ţărei ; deputaţii guvernului erau trişti ; deputaţii patrioţi erau inspiraţi, voioşi şi străluciţi ca martirii în momentul muncilor lor. Maioritatea era tristă, căci ştia că are să învingă, învingerea era ruşinea sa. O murmură adîncă se auzi în toată sala : era un suspin. Ar fi zis cineva că este cel din urmă suspin al României pe cruce. Acest suspin se repetă afară din sală, pe urmă pe toate stradele, în toate casele. Poporul, copil teribil fără petrecere şi fără eleganţă, avu mai mult spirit în acea zi. Evenimentul îi sângeră inima şi mînia lui se vărsă în epigrame amari. Negreşit, poporul român, pe acele timpuri, nu avea nimic a perde. Ţara lui putea să aibă autonomia sau să nu o aibă, soarta lui nu se schimba, el nu era liber, el nu avea nici un drept la viaţa politică a ţărei lui. Streinii puteau să ocupe ţara sau să nu o ocupe, aceasta nu-i făcea nici cald, nici frig, căci el însuşi era ca strein în ţara lui. Insulta, închisoarea, bătaia, conduse de arbitrarul cel mai barbar, aceasta era condiţiunea lui în societate.

Poporul era învinsul timpului şi purta jugul cu răbdare şi cu hotărîre. Către acestea, instinctul învinsului ce se gîndeşte a-şi scutura într-o zi lanţurile îl făcu să întoarcă încă un ochi compătimitor pentru această ţară. Apoi omul este astfel, că începe de multe ori să iubească chiar relele lui. S-au văzut prizonieri cari, despărţindu-se de închisorile lor, au simţit oarecari păreri de rău.

Astfel poporul din Bucureşti simpatiza cu opoziţiunea. Ici o grupă de oameni, stînd şi vorbind, lăsa să se auză aceste vorbe :

— S^a sfîrşit cu ţara, zicea unul.

— Te înşeli, răspundea altul. S-a sfîrşit cu boierii. Apa curge, petrile rămîn.

— Dar domnul ce face ? mai întreba unul.

— Domnul ? dar nu este si el tot din boieri, răspundea altul.

Mai dincolo la altă grupă, alte idei.

— De ce primesc boierii voinţele Rusiei ? Mai bine să se bată pînă la cea din urmă răsuflare !...

•— Cu işlicile ! zicea altul rîzînd. Ei dau drepturile tarei ca să-şi scape posturile lor ; dar cînd ar fi vorba să-şi scape viaţa, oare ce n-ar da ?

— Să ucidem pe boieri astăzi ! striga la o altă grupă un măcelar.

— N-ai ucis astă-dimineaţă destui boi ! răspundea altul rîzînd.

Pe dealul Mitropoliei, în mijlocul unei grupe mari de oameni, Luţ sta şi ţinea un cuvînt în felul său.

— Ei, fraţilor ! să vă mai plîngeţi altă dată că grecii uciseră drepturile ţărei ! Iacă boierii români că fac mai rău decît grecii ! Dar nu este vorba acolo. Noi ce trebuie să facem lucruri mari ! Să dovedim că avem o patrie, că suntem vii, că suntem stăpîni, şi decît a peri cu ruşine în trădarea ciocoilor, mai bine această ţară...

Luţ nu apucă să termine vorba şi un ofiţer de poliţie îl apucă de gît şi îl tîrăşte după dînsul. Grupa se risipise.

Vel, Dem şi alţi tineri se arestaseră în alte părţi unde se găsiră propagînd.

Către acestea şedinţa Adunărei devenea furtunoasă. Cheren vorbea. De cîte ori acest orator cerea cuvîntul, toată Adunarea, deşi în mare parte ostilă, păstra o tăcere religioasă care era un semn de admiraţiunea ce purta acestui cap de partidă.

— A trebuit oare a trăi, zicea Cheren, ca să fiu martor la un act care răpeşte drepturile ţărei cele mai sînte ? drepturile ei de naţiune, drepturi ce ele la începutul acestei ţări au fost respectate chiar în timpi de nenorociri. Prada, focul şi sabia au trecut de multe ori pe sînul ţărei noastre. Streinii au călcat cu picioarele cailor lor mormintele părinţilor noştri ; dar nu au fărîmat drepturile naţiunei şi românii nu au voit niciodată a seri ei cu mîna lor perderea acestor sînte drepturi. Astăzi însă se jărtfeşte viaţa politică a ţărei şi aceasta cînd se face ? Sub un domn român ! şi se face de români !... şi nici un glas nu se ridică ! Ce fel ? voi, episcopi, păstori ai poporului, voi, toiaguri sufleteşti ale ţărei în zilele de slăbiciuni şi de dureri, suferiţi voi să se calce drepturile ţărei, fără să ziceţi cel puţin o vorbă,

fără să faceți o mişcare ? Schimbatu-s-a oare misiunea voastră pe pămînt ? Aveți voi astăzi ruşine de datoria ce vă impune haina ce purtați ?... Dar pentru ce îmi voi perde vorbele ? Inimile sunt înghețate pretutindeni !... Cine la glasul cinstei şi la glasul nației mai poate aici să simtă bătînd inima ? Voi zice cele din urmă vorbe. Vă rog, vă conjur, în numele copiilor voştri, nu le pregătiți un viitor atît de nenorocit ! Ei au să vă blesteme într-o zi. Nu le fărîmați viitorul ! Viitorul este al lor, numai al lor, şi noi nu avem dreptul să ucidem ceea ce este al fiilor noştri.

Mai mulți oratori vorbiră.

Discursurile făcură o adîncă întipărire asupra Adunărei. Dar impresiunea ținu un minut. Ea fuse ca mişcarea de viață galvanică asupra cadavrelor.

Ei votară, maioritatea votă pederea drepturilor țărei.

Dar nu, nu era perderea țărei ce ei votară ; era perderea acestei clase oligarhice, era dar scăparea României.

Țara, auzind cele petrecute în Adunare, tremură de spaimă. Trebuia aceasta ca să deştepte spiritul şi inima sa. Nenorocirile cele mari sunt cauza faptelor celor mari la națiuni şi la indivizi.

Țara începu să cugete.

Dumnezeu combinase toate aceste lucruri ca să ajungă la scopul său. Drama divină este infinitul şi actele seale sunt secolii fără număr. Viața tutulor națiunelor este scrisă în această carte de mai nainte. România era destinată a avea o soartă mai bună, şi o prepara, prin încercări, să merite soarta ce o aştepta. Acest eveniment scăpă țara. Tot ce am dobîndit astăzi purcede direct din această călcare a drepturilor țărei.

Trei zile în urma acestui act, România nu mai era aceea. Ea cugeta. O națiune ce cugetă este aproape de scăpare. România cugeta. România era acum matură; oamenii perdură acest spirit de nepăsare ce începea cu viața şi se termina cu moartea lor ; perdură pînă la acele datine de dezmerdări primitive cu cari un popor iesejiin noaptea barbariei. Cugetarea aduse trebuința de a se întruni ; născu lumina, lumina făcu pe cei mai mulți a se recunoaşte. Acum fiecine vedea rîpa către

care mergea împinşi de întunerec şi căutară să evite prăpastia.

Domnul el însuşi se deşteptă ca dintr-un vis.

El se plînse la Cabinetul din Petersburg împotriva opoziţiunei din Adunare. Rusia îi promise, făţiş, sprijinul ei, dar îi ceru pentru aceasta punerea în legi a articolului ce răpea dreptul de autonomie al ţărei. Domnul crezu că lucrul acesta nu poate să aibă consecuinţi serioase. Cea dintîi eroare era făcută în ziua cînd se adresă la streini şi se plînse contra compatrioţilor săi ; cea de-a doua era numai o consecuinţă. Niciodată în politică nu se face un serviciu fără a reclama un alt serviciu.

Astfel în toţi timpii s-au perdut drepturile ţărei. Slăbiciunea ţărei a venit totdauna cînd unirea a lipsit dintre români.

Domnul văzu eroarea ce făcuse şi să decise a o repara mai tîrziu. El o repară. Fără să voiasea, deveni unul din autorii evenimentelor ce se preparau. Revoluţiunea cîştigă un om puteric. Pînă atunci însă rola sa nu se schimbă.

VĂTAFUL AGIEI

Dem şi Luţ erau arestaţi.

înainte de a se închide, amîndoi fuseră duşi la prefectura poliţiei ce se numea pe atunci *agie.* Acolo îi puseră într-o cameră cu furii. Cei ce furau, cei ce asasinau erau confundaţi acolo cu cei ce voiau respectul drepturilor patriei lor. Cînd ei intrară aici, Dem păru indignat.

— Cu furii la un loc ! zise el.

— Ce face asta ? răspune Luţ. Isus nu a fost răsticnit pe cruce între doi furi ? De atunci sunt una mie opt sute treizeci şi şeapte de ani. Nu-ţi spuneam eu ţie că de atunci pînă acum spiritul omenesc nu a progresat în nimic ? Iacă acum vezi cu ochii. Naţiunile au rămas naţiuni şi guvernele au rămas guverne.

El se puse să rîză tare, apoi urmă :

— Ce curioasă semănare între lucrurile evreilor de atunci şi lucrurile noastre de astăzi ! Pilat este astăzi...

Să nu mai spunem numele ! Negreşit nu este departe ziua cînd un Titus va veni să calce în picioare mîndri. fireştilor noştri ! Păstrează-te bine, băiete, că ai să vezi lucruri mari în această ţară. Cînd zic lucruri mari, nu înţeleg lucruri bune, căci eu, îţi repet, nu crez în bine Cînd se va fărîma înrîurirea Rusiei dupe aceste ţări, va veni înrîurirea Turciei, Austriei sau cine mai ştie care * cînd se vor fărîma ciocoii vechi, vor veni ciocoii noi! Aceşti de faţă cel puţin sunt săturaţi ; cei ce au să vie vor fi flămînzi. Dumnezeu să aibă îndurare atunci de creştini !

— Ce tot latri, măi ? întrebă cu despreţ un hoţ pe Luţ, îţi toacă gura ca o moară stricată.

— Aşa batjocoreau cei doi tîlhari pe Isus pe cruce, zise Luţ, îndreptîndu-se către Dem. Dar nu lua în seamă, căci poate să fie chiar pus de poliţie să ne cate gîl-ceavă.

— Nu răspunzi ? întrebă hoţul.

— Domnia lor sunt coconaşi ! zise un alt hoţ rîzînd.

— Ce aţi furat voi, măi, de v-a adus aici ? întrebă un al treilea hoţ.

— Borfaşi ! zise alt hoţ cu despreţ.

— Mai prost încă, răspunse Luţ, nici nu am apucat să furăm şi ne-a prins cu mîna în traistă.

— Dar de unde veniţi ? întrebă un hoţ. Să prinză înainte de a *pune la o parte ?* Sunteţi ageamii şi n-aveţi semne de pricopseală. Mai bine rămîneţi în meseria proastă de slugi pentru care să vede că sunteţi născuţi. D-alde voi au fost cari au înjosit meseria noastră prin nedibăcie.

— Strînge şi taci ! zise Luţ lui Dem.

— Hoţiile s-au stîrpit prin păduri, zise un hoţ, dar s-au înţolit prin divanuri.

— Să ne facem boieri ! zise un hoţ.

— Lesne, răspunse altul, slujbele nu se dau fără bani.

Un dorobanţ intră în închisoare cu biciul în mînă. Se uită asupra tutulor arestanţilor, lovi pe unul cu biciul cam în glumă, şi văzînd pe Luţ şi Dem, le zise :

— Voi veniţi cu mine, căci vă cheamă vătaful.

Cei doi arestanți se duseră după dorobanț. Acest din urmă îi conduse în sala de sus unde era vătaful agiei.

— Ați vrut să răzvrătiți poporul ! le zise vătaful, ați înjurat pe excelenția-sa consolul, ați înfruntat pe puternica împărăție. Pînă cînd aceste fapte nelegiuite ? Ce vreți ? Să faceți revoluție ? Să vie streinii în țară ?... nu vreți pe boieri ? nu este așa ? vreți să fiți și voi boieri !... Săraca țară ! cînd o ajunge pe minele voastre ! Măi, astă țară nu poate fără boieri ! Dar unde s-a mai văzut mai bună stăpînire decît cea de astăzi, mai bun domn decît cel de astăzi ? Toată lumea este mulțumită. Și țara merge ca un ceasornic ! Mi-este milă de voi !... o să vă mănînce pușcăria !... nu era mai bine să plecați capul și să lăsați pe alții să îndrepteze lumea ? să luați o pîine șl să nu vă turburați mintea cu parascovenii franțozești !

— Tot așa ziceam și eu băiatului ăsta, zise Luț, ca n-o să îndreptăm noi lumea.

— Dacă îi ziceai astfel, tu de ce nu ai urmat astfel ? mai zise vătaful. Dar vremea nu este perdută. Iată, stăpînirea poate să închiză ochii pentru astă una dată, dumneata ești mai vîrsnic, te văz deștept, poți fi de folos în multe lucruri stăpînirei... putem să-ți dăm o slujbă foarte delicată... n-ai să lucrezi cu coatele pe masă; ceva mai bine, mă înțelegi ? în loc să strigi împotriva stăpînirei, mai bine să vii și să ajuți stăpînirea în luptele ei cu revoluționarii, să-i dai povețe ce să facă la multe lucruri pe cari ea nu le știe și dumneata le afli în locurile unde te duci...

— Să mă faceți spion ? zise Luț rîzînd.

— Cine ți-a vorbit de spion ? întrebă vătaful. Să te facem privighetor pe lîngă noi. Asta este ceva mai mult... Să luăm și pe băiatul ăsta ?... mi se pare sprinten... nu trebuie să vă supărați de a priveghea pentru partida sa. Și chiar cînd ar fi cineva... ceea ce ai zis... este oare rușine ? dar un sp... poate să fie ce este și să fie om cinstit.

•— Ascultă, domnule, zise Dem, ai bunătate de ne dă drumul sau ne trimite la închisoare, căci n-ai găsit pe cine cauți.

— Esti limbut ! zise vătaful, clătenind din cap, o să scurtăm noi limba aceea.

— In adevăr, zise Luț, dacă suntem vinovați, să ne pedepsească !

— Să vedem, răspunse vătaful. O să vă ia tacrir. Să vie grafierul !

Grafierul era aci. Veni. Vătaful şi grafierul şed la o masă.

— Cum te cheamă ? întrebă vătaful pe Luț.

— Luț.

— Luț ? şi mai cum ?

— Luț, numai Luț.

— De cîți ani eşti ?

— Am perdut ceaslovul pe care tata însemnase ziua naşterei mele.

— Pune treizeci şi cinci de ani, zise vătaful către grafier.

— Ai fost astăzi la Mitropolie ?

— Am fost.

— Ce-ai vorbit oamenilor acolo ?

— Am vorbit că consolul rus este părintele nostru cel mai bun.

— N-ai vorbit aşa !

— Ba aşa !

— Ba minți ! căci nu te aresta de vorbeai aşa !

— Fiindcă m-a arestat a trebuit să vorbesc altfel ? Atunci scrie că am zis că consolul rus este un părinte rău pentru români...

— Încet ! strigă vătaful.

— Că va să fărîme drepturile țărei, şi fără o provincie...

— Nu seri asfel de lucruri ! strigă vătaful către grafier, că ne prăpădeşte Dumnezeu !...

— Am zis că românii mai bine să moară decît să sufere...

— Destul ! strigă vătaful. Destul !... Du-te, grafiere !... şi să vie dorobanții să-i ducă p-amîndoi la puşcărie!...

Totodată, ca cînd i-ar fi venit o idee sublimă, se opri» se lovi peste frunte cu palma şi zise în sine însuşi : „C·

prost sînt ! Acest om a zis vorbe mari, vorbe cari s-au s:C,riis sau se pot scrie în tacrir... nu aş plutea eu, din aceste vorbe, să scoț un complot ?... să iau o decorație cel puțin ? o slujbă mai bună ?... de ce nu ? Treaba noastră este a născoci din nimic comploturile de revoluții,, altfel ce am mai păzi noi aici ? Voi lua mărturisirea de tacrir, de va fi trebuință, voi născoci doi martori cari să sprijine declarația sub cuvînt că au auzit zicînd aceste vorbe la Mitropolie. Omul acesta este un conspirator ; era ieri seară la Cheren..."

— Grafier, scrie ce ai auzit de la dumnealui !

Grafierul scrise vorbele ce zisese Luț.

Cînd grafierul scrisese, vătaful ceru hîrtia, o strînse şi, luîndu-şi şapca, ieşi răpede, recomandînd grafierului să păzească bine pe cei doi arestanți.

El plecă cu trăsura. Dupe cîteva minute trăsura sa intră în curtea consulatului rus. Coboară din trăsură. Se anunță, zice că are să vorbească cu consulul despre un complot împotriva Rusiei. Consulul avea adunare la dînsul. Boierii din partida rusească erau aici. Un serv zise consulului încet că vătaful agiei cere să-1 vază în secret spre a-i descoperi un mare complot împotriva vieței împăratului Rusiei. Servul adăogise vorbele de „î=P°t.riva vieței împăratului Rusiei" sau din cauză că i se păruse a înțelege astfel, sau din cauză că la ruşi atunci Rusia şi împăratul erau aceeaşi idee. Consulul, auzind aceste vorbe, tresări fără voia lui. Se sculă şi trecu într-un cabinet unde chemă pe vătaful agiei.

— Ce este ? întrebă el.

Vătaful de agie îi arătă tacrirul ce luase lui Luț şi în care acesta atacase pe consulul Rusiei.

— Numai atîta ? întrebă consulul. Era vorba de complot asupra vieței împăratului ! Oricum va fi, trimite pe aceşti doi tineri la puşcărie, mîne li se va lua tacriruri mai lungi.

Consulul se întoarse în salon.

Vătaful veni la agie, unde dăte ordin să transmute Pe cei doi arestanți la puşcărie. Cînd arestanții fură porniți, vătaful zise :

— Am luat crucea !

PUŞCĂRIA DE LA SÎNTUL ANTONIU

Pe piaţa ce să vede astăzi în faţă cu hanul Manuc era altădată o curte largă, îngrădită cu ziduri nalte ca o cetăţuie. In mijlocul acestei curţi era o biserică ; locul acestei biserici este acolo unde să vede astăzi o cruce îngrădită. La dreapta porţei cetăţuiei era o casă ce da cu o coastă la pod şi să prelungea înîntru. In această casă era direcţiunea închisorilor. Alte rînduri de case şiruite în curte serveau de chilii pentru arestanţi ; un grilaj despărţea o curte mică a administraţiunii de curtea arestanţilor. Puşcăria era locul cel mai rău văzut de popor. La poarta acestei puşcării poporul văzuse în diferite epoce lucruri înfiorătoare : văzuse capete tăiate şi atîrnate.

Văzuse cadavre spînzurate, înaintea Regulamentului ; în anii din urmă văzuse femei criminale, rase, lănţuite şi expuse la vederea publicului.

Aici fură aduşi Luţ şi Dem. Logofătul Iordache îi priimi cu bucuria obicinuită ce simţea de cîte ori vedea venind arestanţi. Li se dete o cameră în şirul caselor unde era administraţiunea, deşi logofătul Iordache pretinse că mai bine ar fi aceşti doi boieri să locuiască cu arestanţii criminali unde este viaţa mai veselă. Vătaful agiei stărui să-i puie singuri într-o cameră, în casa administraţiunei. Tot el recomandă să se oprească de a veni cineva să-i vază sau de a-i lăsa a comunica cu cineva din oraş sau prin orice alt mijloc. Era destul un astfel de ordin ca logofătul Iordache să îşi facă datoria sa cu scumpătate.

Vorba să răspîndise în Bucureşti că s-a descoperit un complot ce avea ramuri în Petersburg şi care avea ţinta a ucide pe împăratul. Fiecine explica faptul precum voia şi îi da tot felul de podoabe. Se ştia că Luţ şi Dem fuseseră arestaţi, dar nimeni nu putu crede că ei erau arestaţi pentru complotul de atentat împotriva vieţei împăratului Rusiei. Fraţii societăţii de regeneraţiune, îndată ce auziră despre arestarea acelor doi, alergară în toate părţile ca să mijlocească libertatea lor.

Cocoana Elenca fuse înştiinţată prin ei de arestarea lui Dem. Ea primi ştirea cu nepăsare, pe urmă să puse

a blama pe Dem că nu se mai astîmpără. Cînd termină cu Dem, să apucă de guvern a-i adresa tot felul de mustrări mai mult sau mai puțin prețioase. „Dar vorbele sunt vorbe, adaogă ea, şi el şede în închisoare, trebuie să mă duc să mă rog pe ici, pe colo ca să-1 scap. Dar unde voi merge ! Cunoşteam odată mulți boieri, acum m-au uitat toți, căci n-am vrut să mă mai duc la dînşii. Caterina s-a dus cu bărbatu-său în țări streine. Dacă m-aş duce la vorniceasa ?... Ştii că n-ar fi rău să încerc ? Ea este bună şi cunoaşte mulți boieri... mă duc la dînsa."

Cocoana Elenca zise şi îndată puse şalul şi îşi legă capul cu barişul verde cu ciucuri, care era costumul cel mare al său, şi plecă.

Ea găsi pe vorniceasa, îi spuse motivul venirei sele. Vorniceasa îi promise să vorbească cu nişte persoane. Ea se ținu de parolă, vorbi cu ministrul, dar nu putu deocamdată dobîndi decît voia ca să meargă cocoana Elenca să vază pe Dem în puşcărie.

UN CARACTER DE TEMNIȚAR CUM NU SE VEDE ÎN TOATE ZILELE

Pe la anul 1800 trăia în Ploieşti o familie sărmană care avea şeapte copii. Capul familiei se chema Iordache şi femeia lui Stanca ; băiatul întîi născut luase numele tatălui său. Această familie trăia de astăzi pînă mîne, întrebuințînd micul comerciu pe piei de miei ce le cumpăra de la păstori şi le vindea la cojocari sau la căciulari, argăsite. Comerciul său nu mergea bine de la un timp încoace, nu putea nici să hrănească această familie, încet, încet mizeria începuse să intre în această casă şi să nu mai iasă niciodată. Bietul jupîn Iordache vedea cu destulă durere cum familia sa suferea de cele mai trebuincioase ale vieței şi nu se putea face nimic, copiii să măreau, nu aveau nici haine pe dînşii.

Pe la anul 1800 întîmplarea făcu ca cocoana Elenca să meargă la schitul Țigăneşti, între Ploieşti şi Bucu-

rești. Acolo ea cunoscu familia lui jupîn Iordache. Jupin Iordache, nemaiavînd cu ce trăi, în Ploiești, în desperarea lui plecă la schitul Țigănești, cu femeia și șeapte copii, unde speră să-i hrănească cîtva timp din generozitatea maicilor. Femeia lui jupîn Iordache era o femei* de inimă. Mizeria în care căzuse o făcea să fie nenorocită sufletește. De cîtva timp căzuse într-un fel de melancolie care era semnul slăbirei spiritului său. într-o zi dăte chiar semne de alienațiune mintală. Cîteva zile încă, și această indispozițiune, constată o boală serioasă. După celealte nenorociri ce izbiră pe jupîn Iordache, înnebunirea soției sele fuse coroana.

Maicile să interesară de soarta acestei nenorocite familii, în acele zile veni cocoana Elenca la schit. Ea văzu pe bolnavă, văzu niște scene triste și plîngeroase între mama bolnavă și între șeapte copii mărunți ce o înconjurau. Inima cocoanei Elenchi se atinse de aceste lucruri. Din propria sa inițiativă, ea dete o sumă de bani lui jupîn Iordache, cu cari bani să poată urma comerciul său de piei. Afară de aceasta, pe copilul cel mai mare, Iordache, îl dete să învețe carte la un dascăl în București cu a sa cheltuială.

Ea plăti în timp de trei ani cheltuielile cu acest copil. Dascălul la care ședea observase că Iordache avea spiritul mărginit ; dar că era foarte supus și plecat. Conștiințios astfel precum conștiința sa era. Mergea la biserică în toate zilele ; citea viața sînților ziua și noaptea ; se ruga la Dumnezeu regulat de trei ori pe zi. .Cînd se punea la masă făcea semnul crucei și rostea o rugăciune ; cînd se culca, se închina, după ce citea lungi rugăciuni ; apoi aprindea tămîie în odaie. Să observăm însă, pe lîngă toate acestea, că nu avea inimă pentru nimic mare, pentru nimic frumos. Simțimîntele lui erau meschine, cugetările lui erau meschine. Nici un elan nu mișca sufletul său. El nu avea nici copilărie, nici tinerețe. El nu visa ca ceialți copilandri. Era pozitiv ca o mahină rece, ca o carte scrisă din ordinul unui guvern. Avea credința cînelui buldoc către stăpînul său ; dar și răutatea acestui cîne contra tutulor celor ce supăr pe stăpînul său. Avea ceva din stofa din care se fac spionii

si canonarhii ; ceva polițienesc și ecliziastic totodată ; avea ceva și mai mult, avea ceva din natura gîzilor. El niciodată, în jocurile sele cu copiii, nu se certa, nu se bătea ; el ciupea pe furiș. Silit odată, fără voia lui, la o luptă cu un băiat, și supărat pînă la furie, apucă pe acel copil cu dinții de buze și îi rupse o buză. Înțelegea ane--voie și învăța cu stăruire. Răbdarea lui era proverbială, Tot felul de pozițiuni incomode pentru toată lumea el le suferea cu nepăsare. Dascălul nu voia să-1 pedepsească din cauză că orice pedeapsă ce i să da, el încerca voluntar acea pedeapsă mai mult decît ar fi voit cel care îl pedepsea. Dacă îl punea în gemichi pe piatră, el apăsa cu genuchii în piatră ca să sufere. Dacă îl lovea cu nuiaua pe palme, el contribuia, prin pozițiunea ce da palmei înaintea nuielei, ca loviturile să le primească mai dureroase. Astfel sunt în mică parte semnele ce da în copilărie despre caracterul ce era să aibă într-o zi acest copil. Iordache, după trei ani, părăsi pe dascălul și intră la o bogaserie ca ucenic. Aceasta i se întîmplă cu oca-, ziunea luptei silite în care mușcă buza camaradului său. Cocoana Elenca află despre acest fapt, dar se mulțumi a-i trimite de cînd în cînd cîte un ajutor.

Iordache nu stătu ani mulți în comerciu. El merse într-o zi la cocoana Elenca să o roage a mijloci pe la cunoștințele sele, să-1 primească la vreun calem. Acum el era flăcăiandru, părinții săi murise. Ceea ce făcu pe cocoana Elenca să alerge din casă în casă de boier, ca să așeze în vreun calem pe Iordache. Fuse făgăduința ce-i dete că el are să îngrijească de frații și surorile sele rămași orfani. Cocoana Elenca izbuti să i se dea un calem.

De atunci Iordache nu mai venea să vază pe cocoana Elenca. Cocoana Elenca sărăcise și el era deja un calemgiu de oarecare însemnătate. Iordache era și ingrat, dar aceasta nu ținea de caracterul său ; nerecunoștința, trebuie să nu ascundem, ține de caracterul națiunei române. Sunt puține excepțiuni acei oameni la noi cari port recunoștința binefacerilor ce au primit. Cei mai mulți sunt ca debitorii cei răi, căror le perzi amicia sau stima îndată ce îi împrumuți cu bani. Negreșit că cel ce.

face binele trebuie să-l uite îndată şi cel ce îl primeşte să nu-l uite. Dar lucrul se întîmplă altfel : la noi, cel ce face binele cuiva nu îl uită, şi cel care primeşte binele îl uită. Cîteodată însă se întîmplă nu numai să-l uite, dar încă să plătească facerea de bine prin rău ! Triste simptome de cădere morală !

în anul 1837 Iordache se afla îngrijitor asupra puşcăriei.

Să ne înturnăm acum la şirul istoriei noastre.

Cocoana Elenca se prezintă cu un bilet de la vornicul, închisorilor către Iordache. Prin acest bilet se scria că liberă este purtătoarea biletului să vază pe Dem şi Luţ, faţă cu îngrijitorul puşcăriei.

PUŞCĂRIA DE LA SÎNTUL ANTONIU

Dar aci trebuie să ne oprim ca să spunem cititorilor despre spectacolul înfiorător ce văzu cocoana Elenca la puşcărie.

Ea văzu multă lume adunată la poarta puşcăriei, dar nu băgă de seamă, intră în curte, ţiind biletul la mînă.

— Pentru vătaful Iordache de la vornicu ! strigă cocoana Elenca, arătînd biletul la nişte gardieni. Unde este vătaful Iordache ? întrebă ea.

Şi guardienii îi răspunse :

— Iată-l, vine cu rasa !

— Cu rasa ? întrebă ea.

— Cu rasa... ce ? zise un guardian.

— Care rasă ?

— Ei î te faci că nu ştii ! Femeia care şi-a omorît bărbatul şi pe care a ras-o la cap şi are să o puie pe pod afară, să o vază lumea, în timp de trei zile mereu.

— Vai ! ce grozăvie.

— Dar dă-te la o parte, că iacă aduce pe rasă să o scoată afară la poartă.

— Dar vătaful Iordache ? întrebă cocoana Elenca.

— Este ăla care tîrăşte pe rasa de braţ, uite-l ! zise un guardian.

—~ Vai de mine ! ce am trăit să văz pe bietul Iordache gîde !

în adevăr, Iordache, ocolit de o ceată de guardieni, cu mîna înfiptă în gîtul unei femei, venea către poartă ; femeia purta o dulamă de aba jumătate vînătă şi jumătate albicioasă cum port arestanţii statului. Gîtul ei era ocolit de o leasă lată de fer, din această leasă înainta un laţ al cărui căpătîi îl duceau guardienii.

Capul ei era de tot ras şi dezvelit.

Cocoana Elenca, la această vedere nu putu răbda fără să strige :

•— Vai ! nu voi mai putea da biletul în mîna acestui om !

Şi se trase înapoi cu spaimă, apoi să amestecă cu ceaaltă lume ce să adunase pe stradă împrejurul unui pat de lemn în formă de cutie şi cu un stîlp la spate, pe care era să urce pe condamnată.

Iordache vine cu femeia rasă. El însuşi îi dete mîna să urce pe patul de expoziţiune pe această nenorocită fiinţă. Femeia întîrzia, să observă că Iordache îi frîngea braţul furiş, ca să o facă să se urce mai repede. Să observă asemenea că figura lui strălucea de o bucurie stranie. Femeia se lipi cu spatele de stîlp ; leasă de fer ce purta la gît avea o toartă mai mică. Această toartă se agăţă de un clinei de fer bătut în stîlp şi astfel femeia rasă, lipită cu spatele de stîlp, era silită a sta neîncetat în picioare. Ea trebuia să fie expusă la vederea publică cel puţin trei zile. Spectacol barbar ! pedeapsă degradatoare oprită de spiritul care dictează legile la naţiunele civilizate ! Legea pedepseşte, ridică viaţa criminalului, dar nu degrada omul în criminal ! nu insultă criminalul. Poporul văzu aceasta şi se înfiora de dezgust, puţini voiră să privească.

Asupra capului femeei rase se vedea o tablă neagră Şi pe care era scris cu cretă cuvintele că şi-a omorît bărbatul.

Era într-o' sîmbătă. La poarta puşcăriei, pe stradă, fa acea zi era un adevărat teatru. Nu trecuse zece minute de la expoziţiunea femeei rase şi iată că soldaţii duc pe arestanţii din puşcărie, aici pe piaţă, ca să-i

bată la spate cu nuiele. Această corecţiune se făcea în toate sîmbetele regulat ; îi lovea de faţă cu publicul, ca mijloc de a inspira moralul. Dezbrăcară pe arestanţi unul cîte unul, ca să-i bată peste cămaşă. Iordache, ce era încă acolo, nu lăsă pe oamenii săi să bată : voi să bată el singur ; aceasta o făcea totdauna de cîte ori să arăta ocaziunea de a bate pe cineva cu nuiele. îşi sumese mînecele anteriului şi pulpanele, luă două nuiele cu care să lovească d-odată, ca să nu treacă numărul loviturilor, dar ca să facă pe arestant a suferi îndoit. Iordache lovea ; să observă că lovind, strîngea din dinţi cu sete ; ochii săi străluceau d-o bucurie infernală ; figura lui să contractase. Dacă cineva, în acel moment, ar fi examinat părul său dupe cap, ar fi văzut că părul său să contractase ca perii ursului în mînie.

Cocoana Elenca văzu aceasta şi puţin rămase să se căiască de binefacerile ce făcuse acestui monstru cu chip de om.

— Nu poci să mai văz pe blestematul acesta, zise ea, mă duc, Dumnezeu să scape pe Dem !

Ea zise şi plecă, scuipînd asupra lui Iordache care bătea încă pe nenorociţii arestanţi.

Cînd toate aceste barbare operaţiuni se terminară pentru acea zi şi arestanţii, guarda şi femeia rasă reintrară în închisoare, cocoana Elenca se arătă iară la puşcărie cu biletul. Ea hotărîse să nu mai vază pe Iordache, se duse acasă, trecuse cîteva oare ; dar nerăbdarea şi neodihna îi frămînta sufletul, nu putu să mai stea, se duse din nou la puşcărie.

Astă dată ea putu să vorbească cu Iordache. Cînd cocoana Elenca intră, Iordache da ordine prin curte.

— Bună ziua, logofete, îi zise cocoana Elenca, văzîndu-1.

— Mulţumim dumitale, cocoană Elenco, răspunse Iordache. Ce vînt te aduse pe aici, nu cumva vii să vezi pe cei doi ce i-a trimis aici, între cari unul este copilul ce ai crescut ?

— Pentru aceea am venit, iacă şi un bilet de Ia vornicui, zise cocoana Elenca.

— De la vornicu ? răspunse Iordache.

El luă biletul cu respect şi îl puse la frunte, pe urmă îl citi.

—- Să te duc să-1 vezi, urmă Iordache.

— Bine, logofete, dar ia spune-mi, te-am văzut ducînd pe acea femeie rasă, apoi bătînd singur pe hoţi cu nuiele !

—• Ce vrei, cocoană ? răspunse Iordache închinîndu-se, Dumnezeu şi stăpînirea !

— Dar, logofete Iordache, zise încă o dată cocoana Elenca, cred că nici Dumnezeu, nici stăpînirea nu-ţi zice să faci singur aceste lucruri ce le fac gîzii numai.

— Dumnezeu şi stăpînirea ! urmă el, eu îmi fac datoria. Sînt plătit ca să-mi fac datoria.

— Dar, făcînd ceea ce faci, faci mai mult decît datoria ! zise cocoana Elenca supărată.

— Dumnezeu şi stăpînirea ! repetă acesta maniac, făcînd încă o dată semnul crucei, apoi urmă : vino după mine. Daca vei să vezi pe cei doi, ştii, trebuie să-i vezi două, trei minute şi să le vorbeşti de faţă cu mine ; te vestesc încă, să nu zici o vorbă mai mult decît trebuie, şi daca poţi, să cauţi încă, prin poveţe bune, să aduci la cunoştinţă şi la dragostea stăpînirei pe aceste două oi rătăcite.

•— Ei ! logofete Iordache ! dar nu te mai cunosc cum te-ai schimbat !

— Dumnezeu şi stăpînirea ! zise el, plecînd înainte cu capul în jos şi cu mînile la pept ca un paracliser ipocrit, în fine, cocoana Elenca ajunse la uşa camerei unde erau închişi cei doi tineri. Logofătul Iordache scoase cheia din buzunar şi deschise uşa, apoi zise la doi guarzi să stea la uşă şi cocoanei Elenchi să intre. Cocoana Elenca intră. Logofătul Iordache rămase la uşă, în picioare, cu mînile încrucişate pe pept şi cu capul în jos.

Mirarea lui Dem fuse mare a vedea pe cocoana Elenca venind să-i viziteze. Cocoana Elenca îi zise :

— Iacă-te în puşcărie ! ce o vrea Dumnezeu ! săracă Elenca, d-aia ai trăit tu, să vezi ce n-a văzut neam din neamul tău ! bat-o nevoia de po... po... litrică... polilică ! Ce o mai fi si aia nu stiu. Iacă si boierul ce venea la noi !... amîndoi la un loc ! Am venit să văz ce faceţi.'

Dar cine v-a îndemnat să înjuraţi stăpînirea? ia spu^
neţi-mi mie! ce vreţi voi, bre? o să vă faceţi voi domni în ţară? Vă perdeţi tinereţile şi viaţă ca să faceţi trebile boierilor cari umblu după mere acre, şi cari mîne după ce vă vor pune în ispită, au să vă dea cu piciorul [Patrie, libertate! de unde au mai venit şi aceste ispite? Noi, în tinereţile noastre, trăiam fără oste gînduri, și trăiam bine! nu ne închidea nimeni, ne plecam capul la cîte o casă de boier şi nu vream să ştim ele nimic! cînd boierul era "fără huzmet, noi, oamenii lui, cam pătimeam; dar îndată ce lua o isprăvnicie, o slujbă lîngă domn, se schimba lucrul: mergea cu el toţi oamenii lui, pe toţi îi chivernisea, şi care nu strîngea pentru vremi grele, atîta mai rău pentru el; nu era vina stăpînirei.

— Ce zile binecuvîntate de Dumnezeu! zise logofătul Iordache.

— Aşa să ştii, răspunse cocoana Elenca. Iacă logofătul, ce era un calic, care n-avea unde să-şi plece capul şi pe care eu, Elenca asta, l-am cules din noroi şi l-am procopsit. Poate să vă spuie.

Cocoana Elenca zise aceste vorbe cu intenţiune.

— Dumnezeu şi stăpînirea! zise logofătul Iordache.

— Dar astăzi nu mai înţeleg nimic, urmă Elenca, patria şi libertatea! şi alt nimic...

Se observă că de cîte ori cocoana Elenca pronunţa aceste două nume, logofătul Iordache îşi făcu semnul crucei.

— Lăsaţi-vă de secături, măi băieţi, şl apucaţi-vă de muncă. Patria nu dă de mîncare şi libertatea vă ia şi bucăţica care o aveţi în gură.

— Aşa este, răspunse Luţ, ai dreptate, patria şi libertatea sunt două laţuri cu. cari voim a prinde norocul, şi cînd prindem norocul, rupem laţurile căci nu ne mai trebuie. Dar de mai multe ori, în loc să prindem norocul, prindem pe dracul de coadă, cum am făcut noi.

— Iacă vorbe bune! zise cocoana Elenca. De ce Dem nu gîndeşte astfel? Dar aste gînduri mintoase ţi-au venit tîrziu, din nenorocire? întrebă ea pe Luţ.

— Ba le-am avut totdauna, răspunse Luţ.

.— Dacă le-ai avut, de ce nu le-ai urmat ? întrebă cocoana Elenca.

— Aşa ! murmură logofătul Iordache.

.— Aici am greşit, răspunse Luţ.

—- Se căieşte ! murmură logofătul Iordache.

Dem pînă aci nu zisese nimic.

.— Să-ţi trimit de mîncare ? îl întrebă cocoana Elenca.

—- Ne dă stăpînirea de mîncare, răspunse Dem.*

.— Comisia ! strigă un guardian, deschizînd uşa.

— Ce comisie ? întrebă Dem.

— Care o să vă ia tacrir, zise logofătul Iordache.

•— Iar o să ne ia tacrir ? întrebă Luţ.

— Să mergem noi, zise Iordache cocoanei Elenchh

— O să le facă vreun rău, Iordache ?

•— Dumnezeu şi stăpînirea ! mai răspunse el.

Cocoana Elenca ieşi cu Iordache.

Se numise o comisiune de trei persoane cari să ia tacrir lui Luţ şi Dem. Aceste persoane erau vornicul închisorilor, prefectul şi spătarul.

Aceşti trei demnitari erau boieri de clasa întîi. Posturile înalte se dau atunci numai la boierii mari de clasa întîi. Ele aveau raport cu rangul. Meritul personal nu da dreptul la posturi unde cunoştinţele erau mai mult cerute. Rangurile ţineau locul capacităţei. Era o ierarhie rău înţeleasă şi mai rău aplicată. De la extremitate, mai tîrziu, românii căzură în altă extremitate. Atunci funcţiunile nu se da decît la ranguri ; mai tîrziu se dară la toată lumea, fără osebire, afară de meritul personal, care, prescris de doi secoli din această ţară astăzi încă este nevoit să se prezinte cu nume schimbat, ca să fie bine primit. Această rană se va vindeca mai tîrziu, cînd luminele umplînd ochii poporului, guvernul el însuşi, va fi nevoit a cugeta, a simţi şi a face ca secolul său. Guvernele, afară de nişte rari excepţiuni, sunt ceea ce este naţiunea.

Aceasta se întîmplă mai adesea sub guvernele constituţionale ; guvernele se văd silite, de multe ori fără voia lor, a se coborî la popor în loc să ridice poporul la ele. Cetăţenii au un vot la alegeri ; dacă cetăţenii fac Parte dintr-o societate luminată, sacrifică toate interesele personale intereselor generale şi are respectul le-

gilor ca o religiune ; concesiunele ce le fac guvernele nu pot să fie de natură a înclina fruntea guvernelor • dacă însă societatea este coruptă, dacă despreţuieşte legile în fiinţă, dacă sacrifică interesele generale intereselor personale, guvernele sunt nevoite a face concesiuni a pleca fruntea, a sacrifica tot pentru ca să placă alegătorilor. S-au văzut guverne cari au călcat pe d-asupra acestor menajamente şi au mers înainte la ţinta lor, ridicînd naţiunea la dînsele. Aceste guverne sunt rari. Astfel dar cel dintîi lucru este ca să se lumine naţiunea. Revoluţiunea politică la români nu a ajuns la scopul ei. Ea a creat legile ; este mult, dar nu este destul ; trebuie ca legile să se respecte cu religiune, şi pentru aceasta nu este revoluţiunea politică care poate să o facă, ci revoluţiunea datinelor poporului : lumina.

Să ne înturnăm la şirul istoriei noastre.

Ceî trei mari demnitari veniră să facă procesul-verbal celor doi bănuiţi politici. Guvernul ştia bine că aceşti doi bănuiţi erau inocenţi, dar, pentru că vătaful agiei pronunţase înaintea consulului rus nişte vorbe foarte grave în socoteala acestor doi, ca să capete o cruce, politica guvernului cerea să se facă o serioasă formă de cercetare.

Cei trei comisari intrară în camera unde se află Luţ şi Dem, urmaţi de un secretar şi de logofătul Iordache. Se aduseră scaune, o masă cu hîrtie şi cu călimări. Comisarii şezură pe scaune în jurul mesei. Acuzaţii statură în picioare. Lîngă ei se vedeau secretarul şi Iordache.

Şeful agiei cel dintîi zise lui Luţ.

— Cum te cheamă ?

— Luţ.

— Unde eşti născut ?

— Într-un balon.

Şeful agiei se posomori, pe cînd vornicul şi spătarul începură a rîde.

— Aici nu este loc de glumă, zise prefectul, vei sa răspunzi serios la cele ce te întreb ? căci de unde nu, voi fi silit să iau măsuri foarte aspre.

Șeful agiei cunoștea bine pe Luț. El îl avea de multe ori la masa sa, în secretele sele. Către acestea misiunea lui îl făcea să fie serios și să se prefacă chiar că nu îl cunoaște.

Luț răspunse :

— Sînt român, sunteți români. Ne cunoaștem. D. aga știe prea bine ce este în fundul acestei cercetări, adică : nimic ! Oamenii dumisale ne-au arestat la Mitropolie căci am vorbit între cîțiva amici aceea ce vorbesc chiar cu domnia-sa, aceea ce vorbește chiar domnia-sa. Eram în drept să mă plîng pentru această arestare, nu zic nimic ; dar cînd văz că ni se face cercetare de înaltă trădare, mi se pare că jucăm cu toți o comedie, și aceasta, la întrebările ciudate ce mi se pun, că unde m-am născut, mă face să răspunz : în balon !

— N-am venit aici să rezonez cu voi ! zice aga, ci să vă cercetez. Vei să răspunzi la întrebările ce fac sau nu vei ?

— Nu voi, răspunse Luț.

— Pentru ce ? răspunse spătarul.

— Pentru ce ? Vreți să vă spun pentru ce ?

— Spune!

— Pentru că serviți la doi Dumnezei totdodată, pentru că voiți să înșelați și pe unul, și pe altul ; pentru că ați perdut și demnitatea de boieri români și nu aveți nici curagiul de a fi robi rusești !

— Asta este o îndrăzneală neauzită ! strigă aga sculîndu-se după scaun.

— Merită a-i trimite la Snagov, strigă spătarul.

— Merită a le da drumul să se ducă pe acasă, zise vornicul temniților.

— Ce fel, arhon vornice ! zise aga, dumneata vorbești astfel ?

— Eu, răspunse vornicul.

Un adiotant domnesc tăie la începutul ei o ceartă care era să devie poate serioasă ; el intră și zise :

•— M. S. ordonă să dați drumul celor doi arestați !

•— Vezi ! zise vornicul.

•— S-a împăcat Pilat și Caiafa a plecat capul, zise Luț lui Dem.

— Dacă este astfel, să plecăm ! zise comisarii.

— Lăsați slobozi pe aceşti doi ! zise vornicul lui logofătul Iordache.

Luț şi Dem plecară cu grabă, lăsînd încă pe cei trei comisari în uimirea lor.

— Păcat că se duc aceşti doi boieri ! zise logofătul Iordache, mă dedasem cu ei, săracii ! Dumnezeu şi stăpînirea !

Cel dintîi om ce Luț şi Dem întîlniră, ieşind, fu Vel

— Ați scăpat ? întrebă Vel, şi eu am fost arestat si am ieşit astăzi. Veniți cu mine la Cheren şi acolo veti afla mai multe lucruri ; Adunarea are să se închiză.

Din toate acestea rezultă un lucru, că vătaful agiei perdu speranța d-a lua crucea.

UN SPIONAGIU CURIOS

A doua zi de la ziua cînd se trecură scenele descrise în cartea precedintă, seara pe la şease ore, trei oameni, acoperiți de mantale lungi şi cu pălăriile îndesate pe cap, se întîlniră la podul de lîngă Sîntul Ioan din piața birjilor. Cîte trei veniră din diferite părți. Mai întîi sosi unul, acesta aşteptă pe pod. Se preumblă în lungul podului, mergînd şi înturnîndu-se cu neastîmpăr ! în fine un al doilea individ se arătă învălit în manta ca cel dintîi. Noul venit, îndată ce ajunse la căpătîiul podului despre partea birjelor, stătu şi aşteptă. După un minut, omul ce se preumbla neîncetat pe pod fuse față în față cu cel de la căpătîiul podului.

— Bună seara, colonelul meu ! zise omul care era venit mai-nainte.

— Bună seara, căpitane ! răspunse celalt. Crez ca n-am întîrziat. N-a venit încă C. care are să ne dea instrucțiunele trebuincioase ca ce să facem ?

— Nimeni încă, răspunse căpitanul, şi îți închipuieşti cît sînt de curios să aflu lucrul ce va să ne propuie.

— Şi eu sînt curios, răspunse colonelul cu nepăsare, ca cînd ar fi cunoscut natura propunerei pentru care se

proiectase întîlnirea. Cu toate acestea, vom vedea- m curînd.

— Iacă vine cineva ! zise căpitanul.

Era un copist de la canțelarie care se ducea la teatru cîntînd încet :

Carcalechi, nepricopsit,
Şi mai bine-a izbutit.
Țucăr, doctor cocoşat,
Şi mai bine a-naintat.
Manolache e pitar,
Un evreu ceasornicar.
Na ! Ioane, na !

•— Ce bice i-ar trebui domnişorului ! zise colonelul.

— Bice, bice ! răspunse căpitanul, dar să mai judicăm şi altfel, colonelule. S-a dus domnia biciului. Biciul era bun pe cît poporul pleca capul sub bici, dar astăzi, vezi că poporul ridică capul, îți ia biciul din mînă. Să deşteaptă mulțimea, cercetează, compară, judică şi zice r cine sunt boierii ? Cine suntem noi ? cu ce ei sunt mai buni decît noi ? şi iară cercetează şi găseşte că boierii nu sunt mai buni decît poporul, în nimic. Vezi dar că îndată ce ajunge lucrul ca poporul să se lumineze, să îți ia biciul din mînă şi să-1 arunce...

— Dar ştii, căpitane, că pentru un militar vorbele ce zici nu sunt potrivite !

— Nu-ți vorbesc ca militar, îți vorbesc ca om.

în acel moment soseşte omul ce se aştepta.

— Bună seara, colonelule.

— Sărut mînile, zise colonelul, înclinîndu-se cu respect.

— Să nu perdem timpul, zise omul venit în urmă,, iaca pentru ce am voit să ne întîlnim aici...

El se plecă la urechea colonelului şi şopti :

— Zici că pot spune orice înaintea acestui căpitan ?

— Poți, zise colonelul, este discret, răspunz de eL

— Iacă ce este vorba, urmă omul venit în urmă. Duhul de revoluție a intrat chiar în ofițerii noştri români Şi aceasta este un lucru serios. Guvernul are bănuială ·'â căpitanul Els, care are o companie de pedestiVme, se

află în relație strînsă cu Cîmpineanu și cu toată banda lui de revoluționari. Nu voi să vă pregătesc, printr-o lungă precuvîntare, asupra sujetului. Intru d-a dreptul într-însul și zic : știi, dragă colonelule, că ești bănuit de oarecari lipsuri de bani publici ? Nu zic aceasta ca să te insult. Negreșit că sunt vrăjmașii dumitale cari te-au pîrît. Este un prilegiu minunat ca să arăți guvernului că ești credincios și că pîra vrăjmașilor a fost neadevărată. Iacă ce este. Guvernul voiește să știe ce știe acest Els despre revoluționarii lui, ce fac ei, cum stă planul lor. Și ca să știe aceasta, cere de la dumneata care ești în relație cu Els, să-l ispitești și să afli tot, și de la dumneata, domnule căpitane, care ești în legături și mai strînse cu Els. Veți invita la masă pe Els ; veți da un prînz strălucit, cu vinuri streine de cele mai bune. Veți fi veseli. Veți căuta a îmbăta pe Els, daca va ști ceva, va spune tot ce va ști și veți însemna tot ce va spune.

— Planul e minunat, strigă colonelul.

— Nu e așa ? răspunse omul venit în urmă.

— Planul este infam ! strigă căpitanul. Ce fel, domnule ? Crezi dumneata că un ofițer june, un soldat bun ca mine va fi în stare să trădeze astfel, pînă a se face spion ? Dar nu știi dumneata că un soldat ce ar face un act de trădare către amicii săi, ar fi în stare a face un act de trădare și către guvernul său ? Și dumneata propui aceasta unui soldat ? dumneata care zici că soldații trebuie să rămîie ca verginele ? Nu înțelegi că dacă vrei ca soldatul să nu trade steagul său, nu trebuie a-l învăța ca să trade pe amicii săi ! Treaba soldatului cel bun este a fi supus la lege și la ordinile șefului său în serviciu, a pleca, a ședea, a se bate, a-și da viața și sîngele pentru steag, pentru cinstea oștirei ; dar nu a trăda pe amici. Cine tradă amicii poate să-și trade și patria, și legea, și steagul, și domnul său. Du-te, domnule, căci nu vei găsi un ofițer român, în oștirea română, care să se facă trădător și spion către nimeni, nici către guvern, nici către amici.

Vorbind astfel, el scoase un epolet și îl aruncă în fața omului venit în urmă, adăogînd :

— Nu voi fi eu care voi, necinsti epoletul fraților mei de arme !

El airuncînd epoletul şi plecă.

— Acest om este nebun ! zise omul venit în urmă, şi cu toate acestea mi l-ai recomandat astfel !

— Am greşit, răspunse colonelul. Ştiam că este om de cuvînt şi asta m-a înşelat.

— Om de cuvînt ? vezi, colonelule, că ai încă trebuință de experiență în lume. Să mărturisim că nevasta dumitale este mai pătrunzătoare... In politică ce vom face noi cu oamenii de principii sau de cuvînt, cum zici ? Ne trebuie oameni fără principii sau oameni fără de cuvînt. Cu aceştia faci trebile. Oameni ce nu cred nici în Dumnezeu, nici în dracul, cari nu au conştiință şi cinste, căci trebile ce voim a face cu ei nu sunt nici conştiincioase, nici cinstite, şi necesitatea politică le > cere. Nu fac aluziune la dumneata. Dumneata nu eşti un instrument vil. înțelegi ce faci, ştii că sunt de făcut lucruri cari par a fi contra regulelor absurde ale unei educații rău înțelese, dar ai în vedere un scop mare, care dacă ar fi cunoscut, ar scuza mijloacele luate. Dar să nu perdem timpul. Mîne vei da această masă. Alăturați cîțiva prieteni dibaci. Doamna dumitale va putea face mult întru aceasta, dacă îi vei încredința secretul.

— Fii în pace, răspunse colonelul, asta este treaba mea. Astfel mîne seară, la această oră, îți voi încunoştiința rezultatul lucrărilor noastre. Acum mă duc să invit pe Els pentru mîne la masă.

— Mîne seară la această oră, dar aici la pod !

— Prea bine.

— îmi vei spune numele căpitanului ce ne-a lăsat, ca să se puie sub privigherea poliției.

— Mîne seară vom regula şi aceasta.

— Atunci, la revedere !

— La revedere ! sărut mînile.

Omul venit în urmă luă drumul către palatul domnesc. Colonelul se duse la Els.

Pe drum colonelul auzi mai mulți oameni şi copii cîntînd nişte epigrame contra domnului şi miniştrilor.

Colonelul zise în sine : „Răul se întinde. Dar eu ce puteam face ? Cu revoluționarii nu aveam nimic de cîș~ tigat. Or izbuti sau nu or izbuti, nu se știe ; neizbutind, ce mă fac eu ? Pe urmă vezi că vor să-mi ia socotelile la oștire... și asta mă stinge. Cel mai bun lucru dar este să rămîi în bune relații cu revoluționarii ; să-i chem la masă, la bal, și în fund să fiu înțeles cu guvernul; guvern/ui nu mă va bănui, căci îi voi denunța pe revoluționari. Acești din urmă nu mă vor bănui, căci mă țin stricat cu guvernul, pe care nu voi înceta a-1 critica și a-1 insulta în adunările noastre."

Astfel vorbea colonelul cînd ajunse la casa lui Els. Els era acasă. Se mai aflau aici Luț, Dem și Vel. Colonelul fuse contrariat de a găsi aici pe acești trei juni; cu toate acestea, trebui să se supuie voinței soartei.

Amfitrionul renumit în oraș, colonelul fuse priimit 'cu aplaude de acești juni.

— Sînt sigur că colonelul vine să invite pe cineva din noi la masă, zise Luț.

— Așa este, răspunse colonelul, și pentru ce nu ? Vă mărturisesc că m-am obicinuit a prinzi cu lume și eu și soția mea. Acest obicei, și cînd este vorba de convivi amabili, este anevoie de schimbat, foarte anevoie.

— Dar ia seama, dragă colonelule, mai zise Luț, să nu mănînci cu oaspeții dumitale moșia ce ai cumpărat ! Sînt sigur că în fiece prînz să mănîncă cîte un clăcaș ; pe urmă va veni rîndul morilor, cîrciumilor.

— Fie, zise colonelul. Cînd se va sfîrși, vom găsi încă «de mîncat.

— în adevăr, zise Vel, ești foarte bogat ?

— Nu sînt foarte bogat, răspunse colonelul, dar nu :sînt om sărac.

— Și cărui din noi vei face onoarea de a-1 invita la masă ? întrebă Luț.

— Pe toți cîți sunteți aici, răspunse colonelul, arunond ochii asupra oaspeților.

— Afară de mine ! zise Dem, sînt invitat în altă parte.

— Lui Dem i-e frică să nu pată ce a mai pățit.

— Cînd mă gîndesc, răspunse colonelul, mă ruşinez- de ruşinea mea. D-nu Dem ştie cît m-am căit de această nenorocită întîmplare. Cred că îmi vei face plăcerea a. veni, cel puţin seara ?

— Se poate, zise Dem.

— Aşadar, veniţi ? întrebă colonelul.

Şi junii noştri răspunseră afirmativ.

— Cum merge carul statului ? întrebă Luţ. Auz că a schimbat un cal care nu vrea să dea în ham şi a pu& un catîr ; dacă nici acum nu va merge carul, apoi na ştiu cînd va mai merge !

— Păcat ca nu este colonelul în minister î zise Els-

— Am mînca cel puţin căprioare şi icre moi în toate zilele, zise Luţ.

— Ministru, eu ! zise colonelul, nu ambiţionez acest post, apoi şi principii mei liberali nu-mi iert. Cu alta polifticā şi cu alţi oameni, nu aş zice ba.

— Fie aşa ! zise Dem, am auzit însă că ai fi voit odată să fii agă şi că-ţi făcuseşi şi uniforma.

— Agă ? da, e frumos post... dar iacă., eu întîrziez..- mă duc, am cuvîntul dumneavoastră.

Colonelul mai zise cîteva vorbe şi ieşi.

Cînd junii fuseră singuri, Luţ zise :

— Cum acest om care era sărac ca turnul Colţei, fără să facă comerciu, fără să ia o mare zestre, fără să moş- tenească nici măcar o curcă plouată, fără să cîştige, nici. în lotarie, nici în cărţi, şeade astăzi pe un milion ? Ne- greşit că mica sa leafă abia i-ar fi ajuns de coşniţa din. toate zilele !

— Acesta este un secret pe care tu nu îl vei afla niciodată, zise Els, dar să respectăm pe amfitrion şi să vorbim de alte lucruri.

— Ştiu, zise Luţ, tu faci curte nevestei lui.

— Mărturisesc că îmi place, răspunse Els.

— Dar nu ştiu dacă tu îi placi ei ? întrebă Vel.

— Şi dacă i-aş place, urmă Els, mijlocul ? Cred că este foarte virtuoasă.

— Fericiţi cei simpli, zise Luţ, căci a lor este îm- părăţia cerului ! Căpitane poete, te hrăneşti cu bucolicele

şi cu georgicile lui Virgil. Ai fi fost bun să te faci episcop.

— Ascultă, Els, zise Vel, ai scris nişte epigrame din cari multe le cîntă poporul pe strade. Am auzit că eşti bănuit şi tu că faci parte din societatea noastră. Iţi spui aceasta, ca să ştii. Se zice chiar că Edem ar fi explicat epigramele tele ca o aluziune la domn.

— Apropo, zise Luţ, aţi citit fabula lui Alexandrescu, ***Boul şi viţelul*** ? Nimic mai potrivit cu împrejurările politice de astăzi !

— Ştii ceva din ea ? întrebă Dem.

— Nu-mi aduc bine aminte, ştiu că sunt boi, viţei, cirezi...

— Încît îţi vine să umbli în patru picioare, citind-o, zise Els.

— E gelos poetul, zise Luţ, gelozie de meserie.

— Cum merge ***Curierul român*** şi cel ***de ambe sexe ?*** întrebă Dem.

— ***Curierul român*** ne dă nuvele din afară şi ***Curierul de ambe sexe*** ne vorbeşte de filologie.

— Face cît îl lasă a face cenzura, zise Vel.

— ***Vestitorul*** prosperă, zise Luţ.

— S-a schimbat în foaie semioficială şi şi-a schimbat literile, după ce a vestit publicului că se va îmbunătăţi-

— Cea mai bună foaie este tot ***Buletinul,*** zise Luţ. Aci se citesc vitele de pripas.

— Era o foaie ***Pămîntenul,*** zise Vel, era bună.

— Era ***România, Mozaicul,*** zise Dem, au murit.

— Era ***Vestitorul bisencesc,*** zise Luţ, acesta te adormea cel puţin.

— Văz că astă-seară conversaţiunea noastră lîncezează, zise Vel, propui să mergem la teatru. Eu voi să merg la teatru român, căci am o presimţire că se va închide în curînd.

— Ştii ceva ? întrebă Els.

— Să voroveşte prin unele saloane.

— Să trăiască teatru ! zise Luţ, să mergem să-l îngropăm !

A doua zi, la patru ore, în salonul colonelului se aflau toţi junii de mai sus, afară de Dem.

Els vorbea cu nevasta colonelului. Els era un june ofițer cu talent de poet. Din nenorocire, el avea poezia numai în versuri, nu şi în inima sa. Era îngîmfat de ideea boierismului din care el nu izvorîse. Cu timp şi fără timp, vorbea de masă ca să poată zice că ieri a mîncat la cutare sau la cutare boier mare, că cutare boier mare, că cutare damă mare i-a zis cutare lucru. Era egoist. îngrijea de ființa sa morală şi fizică ca de un copil care avea trebuință. Vorbele şi faptele sele erau măsurate cu cumpăna. Cugetările sele nu să ridicau mai presus de lucrul cugetărilor ordinare ale societăței. inima sa era incapabilă de acele împingeri spre sacrifice şi abnegațiune ce denunță pe adevăratul poet. El nu ar fi voit să sufere nici un minut măcar pentru o poftă de dreptate, de patriotism. Amabil către acestea cu toată Jumea ; onest în relațiunele cu amicii săi ; patriot pe cît un om ce nu face nici un rău patriei poate să fie.

El îşi închipuise a face curte nevestei colonelului. Această idee i-o dete ea însuşi. Nevasta colonelului iubea să fie curtenită. Ea avea spiritul voios şi sprinten ; iubea cu deosebire să fie cîntată de poeți ; ea însăşi făcea versuri, destul de mediocre. Cînd cunoscu pe Els îi zise :

— Să-mi scrii în albumul cum ştii. să scrii, şi albumul meu va începe din acea zi să aibă un preț.

Els fuse încîntat de aceste vorbe şi-i turnă în album o poezie care era un fel de declarațiune de amor. Colonelul zisese nevestei sele :

— Politica cere astă-seară să fii amabilă cu Els. Lasă-1 să te curtenească chiar. Daca vei putea, fă să-şi pearză capul.

Această recomandațiune era îndestul pentru Alcmena modernă, ca să facă să înnebunească pe junele poet.

Ea fuse cochetă, fuse perfidă. Rola ei fiind ordonată, ea avu spirit. Els, fiind de bună-credință, zise lucruri banale, fuse prost.

Masa fuse splendidă, vinurile mai ales străluciră aici cu profuziune şi lux. Els credea că a făcut concuista unei inimi de zeiță. Era transportat în al zecelea cer ; de multa bucurie, bău mult, să ameți.

Colonelul propuse lui Els să treacă într-o cameră vecină să se odihnească. Nevasta colonelului îi servi de

călăuză ; mîna ei mică şi albă îi puse o pernă pe căpătîiul unei canapele şi culcă pe poet care îi sărută mîna -cu patimă.

— Te voi face doamnă, zise el.

— Doamnă ? răspunse ea.

în acel moment colonelul veni.

— Meriţi, urmă Els, ameţit. în adevăr colonelul ar •fi domnul ce ne-ar trebui nouă, păcat că este altul candidat.

— Cine ? întrebă colonelul.

— Ah, iacă-l. Cine ? mă întrebi, nu poci să spun.

— Nu mă crezi îndestul iniţiat în lucrurile patriei ?... n-ai destulă încredere în mine ?

— Şi în mine ! zise femeia, strîngîndu-i mîna.

— Avem alt candidat... Dar, îmi promiteţi a nu spune niciodată ce veţi auzi de la mine ?

— Fii sigur, zise colonelul.

— Asemenea nu vei spune ce vei auzi de la mine ? zise femeia încet.

— Oh L.. ascultaţi... noi ne pregătim de revoluţie. Unul din ai noştri va pleca la Moldova, alţii la Paris şi la Londra. O parte din ofiţeri este cîştigată. O parte din boieri asemenea. Planul este să prindem pe domn şi pe miniştri în biserică şi să proclamăm un alt domn...

— Cînd o să faceţi ? întrebă colonelul.

— Peste o lună... dar secret... dacă vrei să fii spătar...

— Ce face ? Els, strigară oaspeţii, deschizind uşa.

Colonelul se duse la locul de întîlnire.

Junii noştri, după ce petrecură cîteva momente încă în casa sa, se retraseră încredinţînd pe noul Samson în braţele Dalilei sele, şi se duseră la Cheren.

O MICA ŞEDINŢA ÎNTRE OAMENII DIN CARE A IEŞIT UNIREA ŢĂRILOR

La Cheren era o adunare secretă.

Cheren vorbea amicilor săi :

— Nu ştim ce are să se întîmple de astăzi pînă mîne. Tărîmul este arat şi acum trebuie să aruncăm sămînţa. Sămînţa ce vom arunca va da rod într-o zi, dacă nu aşa

de curînd cum doresc unii din noi, dar mai tîrziu ; cîțiva ani mai tîrziu sunt puțin în comparațiune cu viața națiunei. Tărîmul în care trebuie să semănăm noi este inima românilor, şi sămînța ce trebuie să semănăm este ideea unirei țărilor române. Mergeți dar unii din voi a împlini această sîntă datorie în această țară, alții în Moldova. Moldova mai ales a rămas cu totul în urmă. Îmbrățişați toate profesiunile cari vor fi de natură a vă pune în raport cu junimea, căci actul cel mare al unirei se va face într-o zi de această junime numai cînd ea va deveni matură. Nu vă perdeți vorbele cu cei bătrîni ! Inima lor este prea uscată ca să poată primi şi înmugura ideile mari şi generoase. Apostolii noştri, meniți a propaga în Moldova aceste idei, cată să se armeze cu răbdarea îngerilor. Să rămîie neîncetat într-o stare de modestie, de simplitate, de supunere, cele mai puterice arme spre a atrage simpatiile omeneşti de cari aveți trebuință. Faptele lor trebuiesc să fie consecuinte cu o purtare încununată de virtuți. Orice partidă politică ce nu va observa cu scumpătate aceste îndatoriri va peri fără să izbutească. Interesele persoanei şi partidei cată să fie înecate în interesele generale. Orice partidă politică sau socială ce va propaga ideile mari şi naționale, şi se va prezenta printr-o purtare ce nu va fi înconjurată de onoare, de virtuți, nu numai nu va reuşi, dar încă va peri, căci faptele vor dezminți vorbele. Să lăudați ideile şi să vă îndreptați la oamenii aleşi, iar nu la gloate. Să nu linguşiți patimile gloatelor ! Este adevărat că partidele ce linguşesc patimile gloatelor izbutesc de multe ori a se aşeza pe un piedestal ; dar acest piedestal este fraged, căci opiniunele bazate pe patimi se risipesc răpede, pe cînd cele ce se bazează pe rațiune sunt singure temeinice. Oricare ar fi țara şi forma guvernului său, fie cea mai democratică din lume, opiniunea minorității inteliginte totdauna face opiniunea maiorității. Gloatele nu au opiniunele lor proprii ; ele i-au opiniunile minorităților inteliginte şi le apropriază.

Astfel vorbi Cheren şi adunarea trebui să aleagă un membru care să aibă misiunea a se însărcina cu propaganda în Moldova. Căta să mai aleagă un membru care să ție corespondință cu dînsul şi să comunice societate;

totul. Aceşti membri se aleseră : pentru Moldova se alese On, pentru Valahia se alese Vel.

On era un june remarcabil ; natura-i dase o inteligintă extraordinară. Această inteligință el o perfecționa prin studii adinei şi briliante în şcoalele din Paris. On trebuia să plece a doua zi în Moldova.

Membrii se sărutară ; ei aveau toți lacrimele în ochi, cugetînd că va veni o zi cînd, din această faptă obscură, puterea ideei va arunca lumina sa şi va risipi întunerecul în care zăcea națiunea. O, juni începători ai sîntei idei de unire ! mulți din voi nu mai sunt în viață. Ei au căzut în luptele ce veniră în urmă, flacăra sufletului lor a ars argilul peritor, şi pămîntul a acoperit țărîna lor, şi timpul a şters numele lor din cartea vieței, fără ca țara să ştie că ei au fost începătorii unirei ! Alții însă, fără putere sufletească, au renegat de la marile idei, au murit cu sufletul, deşi trăiesc încă cu corpul. Şi dacă astăzi unirea ar putea fi pusă pe jeratecul morței, ei ar aprinde focul pentru ardere ! Patimele au născut aceste nenorociri. Ei n-au înțeles că aceia ce iau inițiativa faptelor mari, nu trebuie să caute a se folosi de dînsele personal. Dar să nu vestejim laurii lor, ei şi-au făcut o nobilă datorie.

F ihile volumului întîi

Addenda

MANUEL

Iubite B.

De cîteva zile, cu primăvara, mă aflu la Petreni. Ce splendoare ! ce frumuseţe ! ce farmec, în sînul naturei ! competinţă între om şi natură ! lumină, frăgezime, profume, colori, vederi îmbătătoare î Cum cugetul se desface de umbra patimilor ca o stea de umbra norilor î Cum pacea şi seninătatea scaldă sufletul nostru în tinereţi ca profumuri de flori, oa răcoarea cascadelor.

Aici omul iubeşte ; în lume se face egoist, nepăsător, rece, răzbunător. Aici nu sunt în ceartă cu ursita vieţei mele. Zorile aici zîmbesc cu gura de roze, sub coama lor de aur, pe un cer de azur atît de plăcut ; munţii cununaţi de nea pe creştetul capului lasă să strălucească pe picioare o mantie verde de arbori şi de flori udată de rîuri de spume. Valea surîde, albina culege mierea pe flori ; paserile amestecă cînturile lor cu murmurile apelor, cu zgomotul vînturilor, şi o societate de femei pline de graţii şi de spirit, unind simpla frăgezime a cîmpului cu strălucirea spiritului, sunt matern ue a face fericirea sufletului meu.

Sunt plin de Dumnezeu şi natura cu strălucitoarele sale fermece adaogă şi mai mult acest sentiment. Omul are o misiune ; toate aceste reguli nestrămutate, această armonie în natură nu sunt faptele întîmplării ; iubesc viaţă, iubesc natură, iubesc omul. Sufletul meu e plin de speranţe. Tot este născut a se perfecţiona, omul nu este însă ; relele sale nasc dintr-o facultate divină, care este libertatea ; el abuza de această libertate, Dumnezeu

i-a dat rațiune spre a înfrîna patimele ; nu se putea crea mai bine fără libertatea aceasta.

Aş fi nefericit daca aş muri, atît îmi pare dulce viata. Las pe stoici să blame nefericirile vieței. Eu iubesc viața cu speranțele şi lacrimele ei, şi voi să trăiesc, a face binele şi a nu perde viața decît saorificîndu-o spre fericirea celoralți.

Sunt încîntat la vederea frumusețelor femeieşti ce surîd aici împrejurul meu ca o ploaie de aur ; numai ele mă distrează din contemplarea templului naturei. Eu nu am iubit niciodată. Ştii tu ce este amorul ? Mi se pare că nu este cum ni se spune prin theorii.

Astăzi am găsit viața intimă ; această viață mi-era necunoscută mie, ai cărui părinți mă părăsiseră în leagăn la moartea lor. Am găsit familia, această mică societate ce din părțile sale nenumărate compune societatea mare, patria. Ce dulce este să te interesezi la interesele ei, să împărți cu ea bucuriile şi întristările, să faci parte pe dînsa ca o floare pe o cunună. D. N. Colescu mă iubeşte ca pe fiul său ; soția sa, frumusețea unită cu bunătatea şi cu virtutea, este atît de bună pentru mine ! Toți mă răsfață.

Aici găsesc un lucru care nu este în altă parte. Ştii cît societatea noastră română este lipsită în sînul familii lor de cunoştințe, de orice idei. Nimeni nu-şi cultivă spiritul, nimeni nu citeşte, nimeni nu conversă decît de lucruri ordinare ale vieței.

Nu auzi nicăieri o conversare luminată şi plăcută asupra ştiințelor, literilor, artelor frumoase. Şi cînd cineva se hazarda a vorbi de aceste lucruri, cei ce te ascultă parcă te aud împotriva dorințelor lor neînțelegînd nimic, îi faceți să li se urască cu aseminea conversațiuni. Această stare de ignoranță este cu atît mai tristă, că, familia formînd societatea, statul sau guvernul este ce este familia. In clasele unde spiritele sunt mai cultivate, este natural ; aci se mai ocupă de literatura franceză uşoară, de ceva muzică, dar de țara lor nimic, parcă ar fi străini în patria lor ; în celealte clase ign°7 rință complectă de orice lucruri nu sunt în şirul vieței cerute. Aici la d. Colescu este altfel, se vorbeşte despre tot, ştiințe, litere, arte şi despre tot ce este român nu

se exprimă cu dispreț, ci admirațiune şi bunăvoință. I>na Colescu este de douăzeci şi cinci de ani şi este un tip de frumusețe ; fără exagerare, o frumusețe rară, dar seamănă cu o floare ce în dimineața vieței sale se înclină melancolică !... un suflet plin de blîndeță, o inteligință superioară, multe cunoştințe, mai ales pentru o damă din timpul şi din țara noastră !... Nu sunt mare cunoscător în femei, dar Smărăndița mi se pare rară femeie.

D-nul N. Colescu este boier mare. Nu are nici spirit, nici învățătură ; dar are bună judecată şi inimă.

Zoe este nepoată Smărănditei : o copilă de cincisprezece anişori ; chipul mătuşe-sei, dar strălucitor de frăgezime. Ai asemăna-o cu un bobocel de roză pe care fluturii încă nu-1 bagă în seamă ; plină de spirit şi de inimă...

Mărioara este o amică a Smărănditei : o fată de 18—20 de ani ; frumoasă ca aurora, vorbele ei răsună ca o muzică sublimă ; ideile cele mai comune în gura ei se îndumnezeiesc !

Duduca este cu totul altceva : o fată de cincizeci de ani, rămasă nemăritată ; un lucru ridicol atît pentru spiritul, cît şi pentru fizicul ei. Cu toate aceste, are inimă. Natura face uneori cîte o compensație : acolo unde nu este spirit, este inimă ; acolo unde nu e frumusețe, este spirit.

Această Duducă — după cum îmi spune d-nul N. Colescu —, de la vîrsta de 16 ani pînă astăzi, visează un bărbat !... dar ceva perfect, ideal, ca Făt-Frumos cel din basne. In tinerețile sale, mai mulți, atraşi de fermecul averei ei, îi ceruseră mîna; ea nu voi pe nici unul, fiindcă nici unul nu se asemăna cu idealul viselor sale. Mai tîrziu nime nu se arată ! Atunci Duduca plecă în străinătate să găsească vreun comite sau baron să împartă cu dînsul averile şi inima sa ; dar peste doi ani se reîntoarse iarăşi singură. In timpul ocupației Principatelor, inima ei bătu doar o va cere vreun ofițer, însă nici măcar un toboşar nu o ceru !... Cu toate aceste, ea tot aşteaptă un soț. O femeie ce nu află pe nimeni în lume care să se lege de ursita ei trebuie să sufere ; această suferință o face rea ; dar Duduca, din contra, Pare fireşte voioasă... poate că speranța, ce nu a lăsat-o

încă, face acest efect asupra caracterului său. Ea se crede literată pentru că a citit tot ce s-a tipărit prin *Curierul românesc* şi prin *Curierul de ambe sexe* ; ştie de rost toate versurile vechi şi noi ; cîntă toate cînticele. Ea este aceea ce zic francezii : un adevărat *bas-bleu.*

îți scriu din camera mea ce dă asupra gradinei, pe o masă încărcată de cărți de tot felul... Dulcele profum al florilor şi al rîului intră în cameră şi mă îmbată ! Stelele sclipesc voioase în spațiul curat al ceriului, ca bucuria în inima mea, şi seamănă, într-un minut de voluptate cerească, să se cufunde unele intr-altele î Privighitoarele cîntă la ferestrile mele, îngînate de dulcea murmură a rîului şi a şipotelor ! Ah î cum totul e voios şi fericit împregiurul meu ! Pentru ce numai eu sunt trist ?

2 mai

D-nul N. Colescu este român bun. Bătrînii noştri era mai buni decît noi, mai români, mai generoşi. Noi ne-am germanizat, francezat ; ştim mai multe decît ei, dar nu mai suntem români ! O ! patria mea ! amorul tău se va stinge pînă în fine în inimile fiilor tăi ?...

Astă-dimineață, preumblîndu-mă prin grădină, întîlnii fără veste pe Mărioara. Nu-ți poți închipui ce efect mi-a făcut această întîlnire ! Voiam să intru în chioşc (pavilion) spre a mă deda meditațiilor mele ; am găsit-o acolo ocupată cu compunerea unei ghirlande de floricele de curînd culese. Dupe ce-mi făcui reverința, mă întrebă dacă ghirlandele vreodată m-au încîntat ?... Eu nu-i putui răspunde, căci gura mi să închisese... ea se roşi şi, voind să-şi ascundă rumeneala, ieşi rapide din foişor săltînd prin grădină ca o gazelă.

3 mai

Astăzi în foişor am găsit toată societatea damelor despre care ți-am vorbit. Mai era încă şi Andrei, vechiul nostru camarad, carele s-a însurat cu Elena, sora Smărăndiței. Andrei, cum îl ştii, tăcut, serios, dar leal.

Elena, frumoasă şi amorată de bărbatul său. Toată societatea vorbea, rîdea, cînta ; totul insufla fericire şi bucurie.

8 mai

Ştii tu pentru ce această Mărioară este totdauna în închipuirea mea? Ţi-e dragă, îmi vei zice... O, nu î... Este scris ca să nu cunosc acest simţimînt. Pentru mine o femeie este un lucru neînţeles : amorul la ea trece ea un vis ; în ceea ce-i drag, ea pe sine se iubeşte ; fără acest interes, ea nu ar iubi.

Apoi este altă întrebare : dacă această Mărioară ar iubi, pentru ce să mă iubească pe mine şi nu pe altul ?

8 mai

Mărioară a plecat cu tată-său, Duduca şi Alexandru C... Peste cîteva zile se vor înturnă. Alexandru se urcă în trăsura ei el mi se pare prea ocupat de dînsa !...

11 **mai**

Fără să-mi fie dragă, gîndesc neîncetat la dînsa... această gîndire îmi face rău !... m-am făcut nesuferit, tăcut... Cînd sunt în societate, voi să fiu singur ; singur, doresc societatea!... Adesea părăsesc casa... ochii-mi rătăcesc pe cîmpii şi se opresc asupra tuturor trăsurilor ce trec... Ieri, după plecarea Mărioarei, zării o trăsură în depărtare... mi se păru că este a ei; alerg, iluziune!... un poştaş se înturnă cu caii fără trăsură !... Atunci mă îndreptai către un sat aşezat în culmea dealului !... o poziţie desfătătoare ! o dumbravă de mesteacăni formează poarta acestui rai pămîntesc. Mă rătăcisem pintre aceşti arbori de argint cari, încununaţi cu ramuri de smarand, îşi perd picioarele într-un tapet de iarbă împestriţat cu miroase de flori.

Acolo, la picioarele unor măguri, dintr-o stîncă de peatră curge o apă rece şi limpede ce împărţindu-se în mai multe rîuleţe se perde în iarbă murmurînd. Iată o ţărăncuţă cu o cofă pe umere : bălaie şi rumenă ca o

roză sălbatică, plină de frăgezime şi de sănătate ; avea o talie elegantă ; păru-i gălbior şi încreţit, împletit în două coade lungi, se cobora pe subt mărama-i albă ce flutura pe capu-i sărutat de vîntuleţe. Două zevelci roşii, cu felurite flori, o copereau peste cămaşa-i albă, de la mijloc în jos. Doi ochi albaştri acoperiţi de gene lungi şi aurite... iată chipul ei. îndată ce mă zări, stete şi lăsă cofa cu apă jos.

— Pentru ce te-ai oprit ? o întrebai eu.

— Este obicei de la bătrîni, îmi răspunse copila, cînd trece un călătoriu, să stăm dacă venim de la fîntînă, să-i dăm apă să bea.

— Dacă este aşa, dă-mi să sorb şi eu din astă cofă. Cum te cheamă ?

— Tudora.

Copila rădică vasul pînă în dreptul buzelor mele şi lăsa ochii în jos. Pe cînd beam apa, ochii mei întîlniră pe ai săi ce-i rădicase. Ea văzu şi roşi.

— Ai părinţi ?

— Am un tată bătrîn.

— Colo, în sat ?

— Ah ! zise copila, pînă ieri, dar astăzi...

— Astăzi, ce ?

— L-au închis la subcîrmuire ca să dea arendaşului patru sute de lei ce i-ar fi datorînd... după ce i-a vîndut tot, pînă şi feru plugului !... Ei ! boierule, nu este dreptate pe pămînt !... am fost şi m-am rugat ele subcîrmuitor să-i dea drumul ca să poată munci şi plăti cu încetul ; subcîrmuitorul se vede om bun, dar mi-a zis că sunt alţii care nici pe el nu-l lasă să mă asculte... Mi-a zis să mă rog de proprietarul moşiei... M-am rugat... dar îmi crapă faţa de ruşine, cînd gîndesc ce mi-a zis î... of, of ! nelegiuiţi sunt unii oameni !

— Unde şezi ? o întrebai.

— Cea dintîi casă din sat, la stînga.

— Fii mîine acasă.

— Vrei să rîzi ? îmi zise ea.

— Nicidecum. Un creştin bun trebuie să facă bine. Deşi nu sunt prea bogat, dar acest bine ţi-l pot face fără să mă struncin şi fără să-ţi cer nimic. Fii sigură, mîine viu.

— O, Dumnezeule ! strigă ea încrucişîndu-şi mîinele şi uitîndu-se la ceriu. Aşadar tot sunt oameni buni pre pămînt •! Eu, domnule, vezi d-ta, sunt o fată simplă, nu ştiu să vorbesc, da ştiu să-ţi mulţumesc...

Ba nu putu să urmeze, lacrămile o înecaseră.

Noi ne despărţirăm.

O, Dumnezeule ! pentru ce oamenii sunt aşa de răi ?

13 mai

— Ştii ceva ? îmi zise Alexandru C. întrînd. Eşti drag Mărioarei... numai de tine vorbea, te iubeşte.

— Să te iubească pe tine, îi răspunsei.

— Pe mine ? nu. Cu fetele îţi perzi timpul numai în bilete, ocheade, suspine şi vorbe dulci, cel mult dacă ajungi să capeţi cîteva sărutări e tot. Femeile măritate sunt patima mea... Dar fiindcă este vorba de fete, apoi trebuie să ştii că cunosc una, o mîndruliţă cum zice poetul Alecsandri.

Asta deşi e fată, dar iese din categoria celorlalte : o ţărăncuţă, lesne de prins în laţ, fără suspine şi bilete. Mîne sau poimîne am de gînd să şterg cel de pre urmă vers al poetului... înţelegi ?

— Ruşine şi păcat !

— *Sang-Dien !* Ascultă, părinte Dorotei ! Cei ce au făcut legile erau mai învăţaţi decît tine. Găseşte-mi un singur paragraf într-o condică unde legiuitoriul pedepseşte fapta, cu bună învoială făcută între doi, şi care nu supără pe a treia persoană. Nu e vorbă de nevrîsnicie, de silă, de înşelăciune, ci de bună învoială. Vezi dar că eu nu ies din spiritul legiuitorului ; cît pentru conştiinţă, asta e o marfă de care uşor mă pot desface. Eu nu mai sunt Alexandru acela pe care-1 cunoşteai tu ; cu toată ideea ce-i fi avînd despre uşurinţa caracterului meu, am suferit multe de la oameni. Cînd intrai în lume, credeam că am a face cu îngerii ; mai tîrziu văzui că mă înşelasem ; lumea mi se arată ceea ce era : o societate de nerozi şi de ipocriţi. Unii mă înşelară, alţii mă despreţuiră ! Atunci a trebuit să iau o rolă, şi iată ce zisei : oamenii sunt răi ; dacă m-oi asemăna lor, voi merge înainte şi ei îmi vor întinde mîna ; de nu, mă vor

zdrobi. între aceste două alternative trebuie să aleg. Mă făcui ca ceilalţi. Atunci veni rîndul meu. Oamenii mă înşelară, îi înşelai şi eu ; mă dispreţuiră, ii dispreţuii si eu. Ce necuviinţă vezi întru aceasta ? Mi-am răzbunat ! Răzbunarea este singura dreptate pe pămînt. Am fost drept. Oamenii niciodată n-or fi mai buni !... Cel ce are puterea în mînă şi-ţi vorbeşte de fericirea altora te înşală ; demagogul oare strigă pe strade *dreptate* te înşală, cel ce-ţi strînge mîna te înşală ; cel ce vorbeşte ca tine din vise şi din morale te înşală. Cei mai aştepţi dar ? Femeia ce-ţi zice că te iubeşte te minte.

— Alexandre ! vorbeşti ca un om în ajunul de a se face tîlhar sau de a-şi curma viaţa singur, însă sunt încredinţat că ceea ce zici este o glumă. într-un caz sau în altul, nu pot să-ţi dau nici un răspuns...

— Mergeţi la stupină ? zise Smărăndiţa ce intra în casă.

14 mai

Ai auzit, iubite B... ce principuri are acest Alexandru ? Sunt mai mulţi ca el aice ; oameni pentru care moral, onoare, patrie, nimic sunt ! La dînsul aceasta nu vine din supărare, din suferinţă, precum zice el.... ci din lipsa cunoştinţelor felul cu care a expus aceasta o dovedeşte curat.

Eu am dat braţul Mărioarei... braţul ei pe braţul meu !... o, fermec necunoscut !... credeam că o să mor de mulţămire !... niciodată n-am văzut ceva mai graţios.

— Zoe mi-a zis că o să pleci la Italia, îmi zise ea, adevăr e ?... cînd porneşti ?

— Prea adevăr ! peste o lună.

— Aşa curînd ?... şi cînd o să te întorci ?

— Poate niciodată.

— Niciodată !... dar părinţii d-tale ?

— Au murit la timp.

— Dar ţara ? dar cunoştinţele ?... ştii că este trist ceea ce zici ? să vede că eşti poet tragic.

— Poet? iar această vorbă!... în adevăr, trebuie să mărturisim că bieţii poeţi sunt rău înţeleşi în lumea

aceasta. Poezia este luată de o uşurătate. Ei nu pot să spuie nici dorinţile lor, nici părerile lor... tot este poezie la ei...

— Vezi ce locuri frumoase ! îmi zise Mărioară zîmbind şi schimbînd vorba, ca cînd înţelese de unde voiam să merg.

— Incîntătoare ! Nu ştiu dacă şi d-ta nu faci parte cu ceilalţi ?...

— Eu ? nu ; te încredinţez.

— Apoi dar crezi că un adevăr în gura unui poet este un adevăr ca în gura oricărui om ?

— De ce nu ?

NOTE ŞI COMENTARII

MANOIL

Potrivit propriei mărturii a lui Dimitrie Bolintineanu, romanul *Manoil* a fost scris, într-o primă formă, în 185il, în împrejurări mai puţin obişnuite, determinate de peregrinările şi vicisitudinile existenţei sale din timpul exilului politic de **după** înfrîngerea revoluţiei de la 1848. După o scurtă perioadă de **timp** petrecută în Transilvania, împreună cu Nicolae Bălcescu şi Cezar Bolliac, Dimitrie Bolintineanu ajunge, mai întîi, la Constantinopol. Condiţiile de aici nu-i sînt însă favorabile şi **de** aceea, în toamna anului 1849, se îndreaptă spre Paris. **Intr**-o scrisoare inedită, adresată lui Ion Ghica, din capitala Franţei, la 5 noiembrie 1849, Dimitrie Bolintineanu îl informa : **„Je** ne suiş arrive â Pairis que le 30 du mois passe", adică la 30 octombrie 1849 (Biblioteca Academiei R. S. România, coresp. **înv.** 803O2). Sosirea în capitala Franţei e confirmată şi de N. Ionescu, în scrisoarea adresată lui George Sion, la 4 noiembrie 1849 : „Cu sosirea Bolintineanului **de** la Constantinopole, primii scrisori de la frate-meu" (Ştefan Meteş : *Din relaţiile şi corespondenţa poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi,* Cluj, Pallas, 1939, p. 90).

După o bogată activitate în rîndurile revoluţionarilor români proscrişi la Paris, Dimitrie Bolintineanu intenţionează să se întoarcă în ţară. La 15 noiembrie 1861 era la Orşova, dar intrarea pe pămîntul natal îi e oprită, rămînînd să rătăcească «încă pe pămînturi streine, aşteptînd ca porţile patriei să **se** deschidă proscrişilor politici sau ca pămîntul strein să le dea cîte un mormînt", cum spune în însemnările din *Călătorii pe Dunăre şi în Bulgaria.* De la Orşova ajunge la Cladova, pe mărul sîrbesc, aici aşteptînd patru zile pînă să poată lua mai departe vaporul, pe Dunăre. Navigînd prin faţa ţărmului romă-

nesc, poetul îşi simte sufletul învolburat, bucuria de a revedea pămîntul patriei- alternînd cu tristețea celui înstrăinat cu torta - „Exilat de mulți ani din patria mea, cu cîtă tristețe şi cu cită plăcere mă uitam la malurile țărei natale. Cu tristețe, căci îmi era oprit a pune piciorul pe acest tărîm, totdauna prada enimicilor şi a fiilor lui cei vitregi ; cu plăcere, căci oricare ar fi cauzele ce mă depărta de aceste locuri, oricît de triste şi d. monotone ar fi fost zilele într-această țară, şi cît de frumoasă ar fi trecut viața în streinătate, nu uită cineva lesne locul unde ochii noştri au văzut soarele pentru prima oară."

La Rusciuc, Dimitrie Bolintineanu îşi întrerupe călătoria, cu speranța că o va putea reîntîlni pe sora sa, Ecaterina, căreia îi scrisese, în acest sens, „căci de la anul 1848 nu-i auzisem vocea decît prin scrisori stropite cu lacriimi", cum spune tot în *Călătorii pe Dunăre şi în Bulgaria.* Timp de aproape o luna de zile, poetul a aşteptat zadarnic venirea sorei sale. în această perioadă redactează, într-o primă formă, romanul *Manoil.*

Faptul că *Manoil* a fost scris în timpul şederii sale la Rusciuc este confirmat de Dimitrie Bolintineanu ceva mai tîrziu, în 1870. cînd încearcă să reînvie gazeta sa *Dîmbovița,* din care nu poate însă să scoată decît un singur număr, în luna martie a acelui an. Ca şi în cazul altor scrieri ale sale, — poemul *Conrad* şi epopeea *Traianida,* de pildă — Dimitrie Bolintineanu îşi propune, spre sfîrşitul vieții, să-şi revizuiască romanul *Manoil* şi să-1 publice într-o nouă versiune. începutul romanului, substanțial modificat, îl publică în acest unic număr al *Dîmboviței,* cu titlul *Manuel,* însoțit de un preambul, în care precizează : „Această carte fu scrisă în exil. La Rusciuc, unde, venit din Paris, apropiei o lună, asteptînd să vie sora mea Ecaterina să o văz. Dar domnul țării, Ştirbei, nu permise aceasta. Plec spre Constantinopoli, unde petrecînd serile în plăcuta societate la d-1 Ton Ghica, în grațiosul său locaş pe Bosfor, citii acest roman. Era mai lung, partea a doua era scenele de degradare ale eroului printr-o femeie. D-na Saşa Ghica declara că partea întîi este o lucrare grațioasă ; iar a doua detestabilă ; cartea însă se publică la Iaşi întreagă, prin Sion poetul, care adaogă personalitatea sa în carte" *(Dîmbovița,* an. I, nr. 1, 22 martie 1870, p. 10).

într-adevăr, după ce soseşte la Constantinopol şi îşi citeşte romanul în casa lui Ion Ghica, Dimitrie Bolintineanu definitivează manuscrisul şi îl trimite lui George Sion, la Iaşi, spre **3**

fl publicat. George Sion se adresează mai întîi lui Vasile Alecsandri, care intenționa atunci să scoată revista *România literară-* Primul număr al *României literare* a apărut în februarie 1852, dar a fost confiscat de cenzură. Timp de aproape un „*col* s-a crezut că acest unic număr a dispărut cu desăvîrşire, toți istoricii literari care s-au referit la această chestiune ba-•zîndu-se exclusiv pe informații adiacente (N. Cartojan : *O revistă literară în 1851,* în *Drum drept,* an. I, 1913, p. 14L ; I. Mi-, , a : *Lupta pentru „România literară",* în *Convorbiri literare,* „. LI, 1919, p. 362; N. Zaharia : *Vasile Alecsandri, viața şi opera lui,* Bucureşti, 1919, p. 42; G. Bogdan-Duică : *Vasile Alecsandri,* Bucureşti, 1926, p. 165). Abia în 1940, Nestor Camariano a descoperit, într-o bibliotecă particulară, unicul număr din 1852 al *României literare,* prezentîndu-1 detaliat în *Revista fujidațiilor regale,* nr. 10, octombrie 1940, p. 132. în acest număr, Dianitrie Bolintineanu a publicat, sub pseudonimul D. Valentin, începutul romanului *Manoil* şi poezia *Fata de la Cozia.* Nicolae Bălceascu semnează, cu pseudonimul Conrad Albrecht, articolul *Răzvan-Vodă.* Vasile Alecsandri e prezent cu *înecarea vaporului Seceni pe Dunăre,* Costache Negri cu poezia *Stelele,* iar George Sion cu legenda *Logofătul Trotuşanu.* Numărul din februarie 1852 al *României literare* a fost confiscat de cenzură datorită articolului lui Nicolae Bălcescu şi fragmentului din romanul *Manoil* al lui Dimitrie Bolintineanu. In aprilie 1852, Vasile Alecsandri îi comunica lui Nicolae Bălcescu : „Este adevărat că nenorocitul meu jurnal au fost suspendat pană a nu se naşte măcar şi aceasta din mai multe pricini, unile mai dobitoceşti decît altele. Una din rezoanele pentru care mi-au închis gazeta au fost articolul tău : *Răzvan-Vodă,* carele fiindcă au fost scris de tine, s-au socotit de către domnul Ştirbei ca un pamflet împotriva lui. Vița țigănească a acelui nenorocit domn au atins ambiția stăpînitorulur Țării Româneşti. N. B. Nime nu apucase încă a citi gazeta mea cînd au fost suspendată, căci numărul 1 nu ieşise" (Vasile Alecsandri : *Opere,* voi. VIII, ediție îngrijită, traduceri, note şi indici de Marta Anineanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1981, p. 189). în acelaşi sens, într-o scrisoare adresată lui A. Zâne, la 2 iunie 1852, Dimitrie Bolintineanu îl înştiința : vȚi-am trimes o mică broşură din jurnalul ce s-a oprit la Moldova, din pricină că a scris într-însul Bălcescu supt numele de Conrad Albrecht şi eu supt numele de Valentin (N. Cartojan :

D. Bolintineanu. Scrisori din exil, **în** *Neamul românesc literar* **an. I, nr. 6,** *1* **iunie 1909, p. 465).**

După interzicerea revistei *România literară,* **George Sion intenţionează să publice** *Manoil* **direct în volum. Pentru a -atrage interesul cititorilor asupra romanului, îl prezintă în cuvinte elogioase prin articolul** *Manoel sau Căderea şi înălţarea omului prin femeie,* **apărut în** *Gazeta de Moldavia,* **an. XXV, nr. 11, 5 f._ bruarie 1853, p. 41. La începutul articolului, George Sion releva, pe bună dreptate, că, pînă la acea dată, romanul încă nu apăruse în literatura română, fiind reprezentat doar prin traduceri, mai mult sau mai puţin valoroase, resimţindu-se în mod acut necesitatea ca şi literatura noastră să fie îmbogăţită cu romane originale, inspirate din realităţile naţionale, care să reflecte veridic aspectele caracteristice ale societăţii româneşti din acel timp, cu finalitate moralizatoare. „Romanul — scria George Sion — încă nu este cunoscut în literatura noastră, decît prin traduceri. Mai multe romansuri, bune şi rele, avurăm traduse pană acum, dar aceste nu ne dau idee decît de deprinderile, năravurile, vieaţa şi istoria altor popoare. Ne trebuie un roman naţional ; o scriere originală care să ne puie sub ochi societatea noastră aşa cum este, şi care desfătîndu-ne totdeodată să ne formeze inimile şi să ne abată prin exemple de la viciurile în care adeseori ne vedem căzuţi."**

Romanul naţional aşteptat era anunţat de George Sion a fi *Manoil* **al lui Dimitrie Bolintineanu, recomandat cititorilor cu căldură :**

„Lacuna aceasta ne-o împlineşte D. Bolintineanu, poetul care adeseori ne-au desfătat prin versurile sale cele frumoase ! înainte de a purcede către Australia (unde este hotărît a să avantura ca să-şi asigure o subsistinţă), Bolintineanu au trimes din Constantinopoli subscrisului romanul acesta, spre a să da la lumină.

întreprinzînd tipărirea aceasta, subscrisul crede că face pe de o parte un serviciu amicului său, iar pe de alta un serviciu românilor, dîndu-le o nouă operă de cetit.

Tendinţa autorului au fost tendinţa tuturor scriitorilor moderni : a descrie societatea, a caracteriza virtutea şi viciul, şi a magnetiza inimile. Autorul, încă june, poate n-au sondat destul societatea şi viaţa practică a noastră ; dar după sujetul care au întreprins a trata, au făcut tot ce s-au putut; el, ca poet,

„u vărsat mai mult din cupa iluziunilor şi a afecţiunilor sale îa opera aceasta ; şi cu atîta mai mult uvrajul este mai interesant.

Dacă poate fi iertat subscrisului a recomanda cetitorilor o carte, el nu are decît a-i încredinţa că talentul netăgăduit al autorului îi va mulţumi cu proza, tot atît de mult ca cu poezia."

în februarie 18'53, cînd scria acest articol de prezentare în *Gazeta de Moldavia,* George Sion informa cititorii că *Manoil* urma să apară într-o elegantă ediţie, chemîndu-i să se' înscrie pe listele de „prenumeranţi", după un procedeu al epocii, adică de abonaţi :

„Cartea se va tipări într-un frumos format, pe hîrtie velină, în Tipografia romăno-franceză.

Pentru a întîmpina cheltuielile tiparului şi bineficiul autorului, s-au deschis de cătră subscrisul prenumeraţie ; în Iaşi la librăria d. Henig şi la aceea a d. Hristofor, iar în ţinuturi la domnii profesori, şi îndeosebi la persoanele ce. se vor însărcina cu asemene bine."

Pînă la apariţia romanului într-un volum de sine stătător, •Vasiîe Alecsandri izbuteşte însă, în 1855, să scoată din nou *România literară,* de data aceasta cu o existenţă sigură, nerenunţînd la ideea de a publica *Manoil* al lui Dimitrie Bolintineanu mai întîi în coloanele acestei reviste. Şi astfel, *Manoil* apare în *România literară,* nr. 27, 16 iulie 1855, p. 3)21'; nr. 28, 23 iulie 1855, p. 33G ; nr. 29, 30 iulie 1855, p. 341 ; nr. 30, 6 august 1855, p. 350 ; nr. SI, 13 august 1855, p. 362 ; nr 32, 20 august 1835, p. 376 ; nr. 33, 27 august 1855, p. 389 ; nr. 34, 3 septembrie 1855, p.,401; nr. 35, 10 septembrie 1855, p. 413; nr. 36, 17 septembrie 1855, p. 425 ; nr. 37, 24 septembrie 1855, p. 437 ; nr. 38, 1 octombrie 1855, p. 449 ; nr. 39, 8 octombrie 1855, p. 459 ; nr. 40, 15 octombrie 1855, p. 473.

După apariţia în *România literară,* se tipăreşte şi în volum aparte : *Manoil,* roman naţional, Iaşi, Tipografia romăno-franceză, 1855.

Priyindu-1 pe Dimitrie Bolintineanu în cadrul epocii sale, trebuie precizat eu claritate că el are meritul de a se fi numărat printre cei dintîi scriitori români care au abordat romanul, contribuind în mare măsură la încetăţenirea acestei noi specii' epice în literatura noastră, fiind un adevărat deschizător de drumuri.

în literatura română, romanul & avut o apariţie tardivă, la mijlocul secolului al XlX-lea. *Istoria hieroglifică sau Lupta dintre Inorog şi Corb* a lui Dimitrie Cantemir nu corespunde

sensului modern al romanului. *Istoria hieroglifică* este o nara ţiune amplă, o formă dezvoltată a dialogului din *Divanul sau Gîlceava înţeleptului cu lumea,* cu intervenţia mai multor personaje şi a comentariilor scriitorului. Este o cronică a vieţii contemporane lui Dimitrie Cantemir, redată sub formă alegorică, conţinînd izbutite portretizări ale familiilor domnitoare si boiereşti din Muntenia şi Moldova, sugestive tablouri de natură, pasaje de suculent umor şi de măiestrită îmbinare a realităţii cu fantezia, numeroase proverbe şi zicători. *Istoria hieroglifică,* arată Perpessicius, „poate fi asemuită unui -roman social prin toată acea substructură, pe care se întemeiază fabulaţia şi care nu e alta decît însăşi viaţa principatelor moldovenesc şi muntenesc, în decurs de 17 ani, între 1688 şi 1705,. cu alte cuvinte între începutul domniei lui Brâncoveanu şi cea de a doua domnie a lui Antioh Cantemir — viaţă politică în primul rînd, ale cărei iţe răsucite şi încurcate de continue rivalităţi pentru domnie sînt trase cu brutalitate de la Poartă,, din Cetatea Epitimii sau a Poftei, cum îi spune Cantemir în romanul său şi pentru care desenează şi o prea sugestivă gravură" (Perpessicius : *Locul lui Dimitrie Cantemir în literatura română,* în volumul *Menţiuni de istoriografie literară şi folclor,* Bucureşti, E.S.P.L.A., 1957, p. 293). într-adevăi, *Istoria hieroglifică* poate fi asemuită unui roman social, dar numai dintr-un foarte larg unghi de vedere, raportîndu-ne numai la fabulaţia lui. Pe bună dreptate remarca Perpessicius, în continuare, că în această scriere a lui Dimitrie Cantemir se întreţes atît elementele compoziţionale specifice unui roman, cît şi „un ciclu de memorii",, „labirintul geometric" al unei povestiri de aventuri, că „modul în care toate acestea se realizează e unul perpetuu alegoric* *(op cit.,* p. 295).

Diferenţa de sens dintre noţiunea de roman de tipul *Istoriei hieroglifice* şi romanul modern este similară celei existente în literatura universală. Romane s-au numit şi unele opere ale clasicităţii antice, cum este *Satyricon* al lui Petronius. Au mai existat apoi romanele cavalereşti din evul mediu. Romanul modern s-a născut însă odată cu Do?i *Quichotte* al lui Cervantes (1605, 1615), odată cu *Pamela* lui Rii-harclsorj (1740) şi cu romanele lui Fielding, *Istoria şi peripeţiile lui Joseph Andrews şi ale prietenului său domnul Abraham Adams* (1742), *Viaţa domnului Jonathan Wild cel Mare* (1743) şi *Tom Jones* (1744).

Cu deosebire acestea din urmă au apărut ca o urmare a dezvoltării burgheziei, în secolul al XVII-lea. Ele s-au născut din dorința de a zugrăvi viața particulară a oamenilor de rînd, a oamenilor din categoriile mijlocii, cu pasiunile, dramele şi bucuriile ior specifice, din necesitatea de a prezenta raporturile dintre oameni corelate cu aspecte multiple şi variate din complexul vieții sociale. Romanul aducea aşadar în scenă o lume cu totul nouă. Criticul francez A. Thibaudet observa că „romanul modern s-a ivit în lume protestînd împotriva romanelor medievale, curteneşti şi ale urmaşilor acestora... Romanul lui Rabelais si acela al lui Cervantes sînt, şi unul şi altul, romane antiromaneşti, parodii ale vechiului roman şi izbucnii1 de rîs în fața lui. Adevăratul roman începe printr-un *nu !* în fața romanelor[41] *(Reflexions sur le roman,* Paris, Gallimard, **1938,** p. **247).** Romanul modern nu este aşadar o continuare a romanelor medievale, ci o formă de artă cu totul nouă, o specie literară cu distincte trăsături proprii, noi. In articolul *Reflecții mărunte asupra romanului,* publicat în *Viața românească,* an. X, nr. **6,** iunie **1957,** p. **7, 9.** Călinescu afirma : „Ideea că romanul modern se trage din romanele medievale *de geste* şi de la *Table Ronde* mi se pare nefundată în măsura în care ne raportăm la conținut", adăugind : „Cineva în *Cahiers du Sud* (februarie **1957)** găseşte anticipări ale romanului psihologic în *Le roman de Joufre* şi în *Le roman de Flamenca,* întîiul din seria Mesei Rotunde, al doilea cavaleresc... E o iluzie. Mai mult roman este atunci în *Iliada* şi în *Odiseea"*

Istoria hieroglifică sau Lupta dintre Inorog şi Corb a lui Dimitrie Cantemir este deci un roman de genul celor ce-au existat înainte de Cervantes, Richardson şi Fielding. Ceea ce ultimăi doi au făcut pentru literatura lor vor încerca să facă ia noi, prima dată, Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu şi, mai ales, Dimitrie Bolintineanu.

în şedința Academiei Române din **18** ianuarie **1935,** vorbind despre romanul lui I. M. Bujoreanu, *Mistere din Bucureşti,* apărut **în 1862,** N. Iorga atrăgea atenția, cu justețe, asupra unor perioade din literatura noastră mai puțin cercetate : „Există, am spus-o nu o dată, o întreagă literatură românească necunoscuta, care cuprinde lucruri interesante, adesea surprinzătoare. Fără să se ridice totdeauna la valoarea de artă, ea merită a fi cunoscută din mai multe puncte de vedere :

Întîi, ea arată dezvoltarea înceată, dar continuă, a unei originalităţi care va isprăvi impunîndu-se peste influenţa, totuşi vie pînă astăzi, a modelelor străine.

In al doilea rînd, în ea se pot urmări progresele unei limbi literare care, trecînd peste fabricaţiile teoretice, care nu cunoşteau graiul trecutului şi dispreţuiau limba populară, bază a oricărui stil, ajunge să poată da expresie oricărei idei şi nuanţe, oricărui sentiment.

Dar, mai ales, ea foloseşte prin aceea că, afară de cazul cînd subiectele se iau de-a gata din alte părţi, în ea se află notate condiţiile de viaţă ale epocelor în care deosebitele ei produse, mai mult sau mai puţin vrednice de a fi citite, au răsărit" (N. Iorga : *Bucureştii de acum un veac după romanul unui avocat. Ioan Bujoreanu, 1862,* în *Analele Academiei Române,* seria III, secţiunea istorică, tom. XVI, 1934—1935, p. 159).

Motivele invocate de N. Iorga în stimularea interesului contemporanilor lui pentru scrierile din perioada de început a literaturii române moderne sînt şi astăzi valabile. într-adevăr, dacă aceste scrieri sînt mai puţin interesante din punct de vedere artistic, ele atrag atenţia sub alte raporturi, pline de însemnătate, ca acel al dezvoltării originalităţii literaturii române, al progresului limbii literare şi al zugrăvirii vieţii din epocile respective. Referindu-se la începuturile romanului românesc, N. Iorga arăta, în continuare, că, alături de teatru şi nuvelă, romanul din trecut solicită interesul şi cunoaşterea deoarece el „prezintă liniile pe care s-a desfăşurat organizaţia noastră politică şi socială, ca şi, bineînţeles, viaţa morală a ţării noastre". Romanul a putut să oglindească toate acestea pentru că, gen nou în literatura română, el dispunea de dimensiuni mai largi decît nuvela, aria lui de cuprindere era mai întinsă şi însuşi conţinutul era turnat prin alte mijloace artistice. Romanul a putut fi o oglindă a complexităţii vieţii umane şi sociale deoarece, spre deosebire de nuvelă, el putea cuprinde realitatea în chip multiplu, sub diferite aspecte, într-o intrigă arborescentă, care permitea consemnarea detaliului, mişcarea liberă a personajelor, precum şi plasarea comentariilor autorului. Aşa cum relevă Marthe Robert, „succesul istoric al romanului se datorează, evident, privilegiilor exorbitante pe care literatura şi realitatea i le-au oferit, amîndouă, cu aceeaşi generozitate. Din literatură, romanul face pur şi simplu ce vrea : nimic nu-l împiedică să exploateze, în folos propriu, descrierea, naraţiunea,

drama, eseul, comentariul, monologul, discursul ; sau să iie„ după placul său, pe rînd sau simultan, fabulă, istorie, apolog, idilă, cronică, povestire, epopee ; nici o prescripție, nici o prohibiție „u-l limitează în alegrea unui subiect, a unui decor,, a unui timp, a unui spațiu, nimic nu-l obligă să respecte în mod absolut singura interdicție la care se supune în general, cea care-i determină vocația prozaică ; el' poate, dacă crede necesar, să conțină poeme, sau pur şi simplu să fie «poetic». Cît despre lumea reală, cu care întreține legături mai strînse decît orice altă formă de artă, poate la fel de bine s-o zugrăvească fidel, s-o deformeze, să-i păstreze sau să-i denatureze proporțiile ŞT culorile, s-o judece ; el poate, de asemenea, să ia cuvîntul în numele ei şi să pretindă că schimbă viața doar evocînd-o în interesul lumii sale fictive" (Marthe Robert : *Romanul începuturilor şi începuturile romanului,* Bucureşti, Editura Univers, 1983, p. 49).

Prima încercare de roman în literatura română pare a fi *Elvira, sau amorul far* de sfîrşit,* apărut în 1845, care poartă pe foaia de titlu mențiunea „romans compus de D.F.B." (cf\ Paul Cornea : *întîiul roman românesc ?,* în *Contemporanul,* nr. 4, 26 ianuarie 1968, p. 3.). De la această primă încercare şi pînă la *Ciocoii vechi şi noi* de Nicolae Fiiimon, din 1863, considerat, cu justețe, drept cea dintîi realizare de valoare, romanul românesc a cunoscut o gestație de aproape două decenii, perioadă în care putem semnala şi unele lucrări meritorii, demne de interesul şi prețuirea posterității, cum sînt romanele *Manoil* (1855) şi *Elena* (1862) ale lui Dimitrie Bolintineanu. Pe toată întinderea celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, evoluția romanului românesc a fost însă lentă şi anevoioasă, cu multe tentative eşaute şi cu puține succese, prelungindu-se pînă în primele decenii ale secolului al XX-lea. Abia după primul război mondial, romanul românesc ajunge la o adevărată înflorire şi se desăvîrşeşte ca specie epică modernă. în articolul *De ce nu avem roman ?,* publicat în *Viața românească,* an. XIX, nr. 4, aprilie 1927, p. 82, Minai Ralea observa că „înainte de război nuvela şi schița au fost genurile preferate ale scriitorilor noştri. După război, cu tenacitate conştientă, toată lumea s-a îndreptat către roman. De unde mai înainte acest gen era o excepție, astăzi el constituie punctul de plecare al oricărui Prozator." i

In prima jumătate a secolului al XlX-lea, în faza inițială a constituirii ei moderne, literatura română a abordat simultan aproape toate genurile şi speciile literare, atît cele tradiționale clasice, cît şi cele noi, inaugurate de sensibilitatea romantică* Noile concepte literare se impun nu prin eliminarea sau renegarea celor vechi, ci prin continuarea, îmbogățirea şi chiar metamorfozarea acestora, producîndu-se uneofi un aliaj *sui generis* turnîndu-se în tipare clasice un conținut romantic şi invers Trăind într-o epocă de adevărată renaştere națională, care, în mod firesc, a determinat şi o vie efervescență spirituală, în multiple direcții, scriitorii români de la mijlocul secolului al XlX-lea s-au dăruit cu febrilitate creării unei literaturi originale din dorința de a se sincroniza cu celelalte literaturi europene şi, prin aceasta, să contibuie activ la ridicarea națiunii române în rîndul națiunilor culte şi civilizate ale lumii. „Punerea la punct a instrumentului lingvistic, configurarea genurilor, experimentarea creației de tip beletristic absorbeau toate energiile, — subliniază Paul Cornea. Problema era să se scrie — importa mai puțin în ce manieră — abordînd tematica zilei, lărgind frontierele expresivității, dînd ocazie energiilor somnolente să iasă la iveală, ilustrînd potențialul românesc în fața lumii. Pe de altă parte, pentru o cultură tînără, care trebuia să refacă în puțină vrejne itinerarul spiritual al omenirii, consumînd «succesiunea» curentelor şi stilurilor ca «simultaneitate», atitudinea «deschisă» față de valorile omologate la bursa internațională a culturii, indiferent de apartenența lor de prmcipiu estetic, constituia o necesitate imperioasă" (Paul Cornea : *Originile romantismului românesc,* Bucureşti, Editura Minsrva, 1972, p. 520).

La mijlocul secolului al XlX-lea, aflîndu-se în plin proces de constituire modernă, literatura română nu dispunea de suficientă experiență care să faciliteze şi să asigure succesul tuturor inițiativelor. Cu toate acestea, scriitorii epocii se lansează temerar, entuziast, în cele mai variate domenii de creație, preocupați în primul rînd de a umple golurile acut resimțite. Din această perspectivă apare aşadar explicabilă tendința scriitorilor de la mijlocul secolului al XlX-lea de a impune în literatura română şi romanul. în articolul O *sută de ani de roman,* publicat în *Viața românească,* nr. 6, iunie 1957, şi inclus în volumul *Analize şi sinteze critice* (Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1973, p. 236), Al. Piru subliniază : „Evident, romanul s-a născut

„ un fenomen obiectiv şi necesar, odată cu nevoia de a se cultiva toate genurile literare, de îndată ce literaţii au putut]ua cunoştinţă din alte literaturi de această specie."

încercările de roman de la mijlocul secolului al XTX-lea constituiau o acţiune inovatoare pentru literatura română, mai ales dacă ţinem seama că, în acel moment, proza artistică originală, la noi, abia se fundamentase. După memorialul lui Dinicu Golescu, *însemnare a călătoriei mele...,* tipărit la Buda, în 1826, se puseseră bazele nuvelei de factură romantică şi, îndeosebi, ale celei de inspiraţie istorică. Astfel, Constantin Negruzzi publicase *Zoe,* în *Curierul de ambe sexe* în 1839, *Alexandru Lăpuşneanu* şi *O alergare de cai* în *Dacia literară* din 1840, *Ţoderică* în *Propăşirea* din 1844, *Lumînărică* în *Almanach de învăţătură şi petrecere* din 1848 ; Vasile Alecsandri se făcuse cunoscut prin *Buchetiera din Florenţa* în *Dacia literară, O preumblare prin munţi. Istoria unui galbîn şi a unei parale* şi *Borsec* în *Propăşirea;* iar Gheorghe Asachi tipărise *Ruxandra Doamna* în *Spicuitorul moldo-român* din 1841 şi *Svidrighelo* în *Calendar pentru români* din 1850. Aceste scrieri, deşi se distingeau prin reale calităţi artistice, erau totuşi departe dt a constitui un piedestal solid pe care să se ridice construcţia amplă şi complexă a romanului. Ele nu reprezentau un cumul de experienţă artistică bogat, care să alimenteze pe cei ce se exersau în noua specie literară. De aceea, abordarea romanului, în acea perioadă, reprezenta o acţiune temerară. Cu toate acestea, apariţia romanului în literatura română era determinată de necesităţi obiective.

în primul rînd, atît în timpul cît şi după revoluţia de la 1848, şi mai ales în perioada Unirii, climatul cultural şi literar din ţara noastră căpătase noi orizonturi, un nou impuls, finalizat în fundamentarea adevăratei literaturi naţionale moderne. Sentimentul patriotic al afirmării naţionale s-a răsfrînt şi pe plan literar, reclamînd cu necesitate crearea unei literaturi originale bogate, manifestată sub forma tuturor genurilor şi speciilor literare, deci şi în roman. Pe lîngă aceasta, revoluţia fiind înfrîntă, scriitorii simţeau nevoia să ducă mai departe idealurile ei democratice şi progresiste, să prezinte societatea de atunci în tablouri de mai mari dimensiuni, mai în adîncime. Şi acest lucru nu-1 puteau face decît prin intermediul romanului, care le oferea alte posibilităţi artistice decît nuvela. Interesant de remarcat este faptul că mai toţi cei ce abordează

romanul — Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Bolintineanu, Nicolae Filimon, C. D. Aricescu, V. A. Urechia şi alţii___ sînt fie participanţi activi la revoluţia de la **1848,** fie sprijinitori şi propagatori sinceri ai idealurilor înaintate ce se agitau în epoca lor. Nicolae Iorga arăta că, după **1848** şi în perioada Unirii, se accentuează disensiunea dintre susţinătorii cauzei de progres şi unitate naţională, pe de o parte, şi reprezentanţii claselor suprapuse, conservatoare a rînduielilor feudale, pe de altă parte, acest fenomen constituind o cauză însemnată în adoptarea formulei de roman : „Erau două curente neîmpăcate, erau două cete veşnic luptătoare, erau două steaguri ce se înfruntau cu orice prilej... Acest antagonism trebuia să-şi găsească întruparea şi în forma literară aşa de cuprinzătoare, de îndrăzneaţă, de războinică a romanului social, pe care dezvoltarea din propriile puteri ale literaturii franceze o înfăţişa gata făcută scriitorilor noştri" *(Istoria literaturii româneşti în veacul al XlX-lea,* Vălenii de Munte, Editura tipografiei „Neamul românesc", **1909,** voi. III, p. **193).**

într-adevăr, un rol esenţial in apariţia şi evoluţia romanului românesc **1**-a jucat influenţa literaturii franceze, care devine dominantă în ţările româneşti începînd din deceniul al treilea al secolului trecut. în ceea ce priveşte romanul, încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea încep să circule pe teritoriul "Principatelor Române numeroase romane din literatura franceză, în original, precum şi romane din alte literaturi europene, traduse în limba franceză. De pildă, trecînd prin Moldova, în **1790,** principele De Ligne a văzut o doamnă din protipendadă citind romanul Doamnei de Stael *Corinne ou VItalie.* Despre *Amtdia* lui Fielding, Constantin Negruzzi vorbea în *Au mai păţit-o şi alţii* **(1839).** După pacea de la Adrianopole, din **1829,** care a constituit un factor deosebit de important în emanciparea ţărilor româneşti, înlesnindu-le contactul multilateral cu ţările apusene, literatura franceză devine larg cunoscută la noi, exercitînd o înrîurire constantă şi fertilă. Operele mai tuturor romancierilor francezi şi ale celor mai însemnaţi romancieri din alte ţări apusene, traduse în limba franceză, cunosc o mare răspîndire. Putem constata uşor acest lucru consultînd cataloagele librăriilor şi cabinetelor de lectură existente în Principatele Române în veacul trecut, diferite repertorii şi lucrări bibliograiice, planuri editoriale etc, dintre care menţionăm *Catalogue des livres jranţais qui se clonnent en lecture ă la librairie de te*

QOUT de Frederic Walbaum, Bucureşti, 1838 ; *Catalogue des ouvrages francais qui se irouvent dans le Ca**'net de leciure de la librairie d'Adolphe Hennig,* Iaşi, 1843; *Catalogue du Cabinet ,le lecture franțais* al librăriei F. Bell et C, Iaşi, 1846; *Catalogue general des livres qui se trouvent au magasin de librairie ,le C. A. Rosetti et Winterhalder ă Bucarest,* 1847 etc. Un izvor prețios în această direcție îl constituie şi lucrarea lui Radu Rosetti *Despre cenzura în Moldova* (1907), care reproduce listele cu operele literare străine intrate în Moldova şi supuse spre aprobare ocîrnruirii de după 1830.

Concomitent cu circulația romanelor străine în original» aproape în exclusivitate în limba franceză, își făceau apariția tot mai multe traduceri în limba română, facilitând accesul la lectură atît unui public mai numeros, cît şi mai multor scriitori din veacul trecut, interesați în abordarea acestei noi specii literare. Primele traduceri corespund fazei . inițiale, pregătitoare apariției romanului românesc. Atfel, în 1815 apare *Istoria cavalerului de Grie şi a iubitei sale Manon Lesco* de abatele Prevost ; în 1821, *Bordeiul indienesc* de Bernardin de Saint-Pierre„ tradus de Ion Asachi ; tot din Bernardin de Saint-Pierre traduce Iancu Buznea, în 1831, *Pavel şi Virginia ;* în 1829 Grigore Pleşoianu traduce *Aneta şi Luben* de Marmontel ; în 1835 Kna. C. Sîmboteanca dă la lumină *Dracul şchiop* de Le Sage. Din Le Sage mai traduc Simion Marcovici *Istoria lui Gil Blas de Santilan,* în 1837, şi Grigore Mihăescu *Bacalaureatul de Salamanca sau Memoarurile şi întîmplările lui Don Heruvim de la Ronda,* în 1847. Mai apar *Julia şi Noua Sleise de* J.-J. Rousseau, în 1837, în traducerea lui Ion Heliade Rădulescu ; *Întîmplările lui Lăzărilă Torma,* în 1839, tălmăcit de Scarlat Barbu Tîmpeanu ; *Don Quishot de la Mancha* de Cervantes, transpus în româneşte după Florian de Ion Heliade Rădulescu, în 1840 ; apoi *Suferințele junelui Werter* de Goethe, în 1842, în traducerea lui Gavriil Munteanu ; *Elisabeta sau exilații din Siberia* de M-me de Cottin, în 1845, tradus de N. Nenovici, şi altele. După 1850 încep să fie transpuşi în româneşte romancierii francezi din acea epocă, Victor Hugo, Al. Dumas, George Sand, Eugene Sue şi alții, cum putem observa şi din lucrarea Iui Dimitrie Iarcu *Bibliografia chronologică română sau Catalog general de cărțile române imprimate de la adaptarea imprimeriei, 1550—1873* (Bucureşti, Imprimeriile Statului, 1873). Un studiu de statistică literară realizat de Paul Cornea ne relevă faptul că, dintre

cele 679 de titluri de lucrări beletristice, filozofice şi ştiinţifice, cîte s-au tradus şi tipărit la noi între anii 1780 şi 1860, un număr de 128 de titluri îl reprezintă numai romanele *(Traduceri şi traducători în prima jumătate a secolului al XIX-lea,* în volumul *De la Alecsandrescu la Eminescu,* Bucureşti, Editura pentru literatură, 1966, p. 49).

Romanele din literatura franceză, ca şi cele din alte literaturi europene, cunoscute la noi prin filieră franceză, au fost luate drept modele de către scriitorii români care şi-au încercat puterile în construcţia amplă şi complexă a acestui gen de scrieri, uneori preluînd din ele numai ideea de bază, alteori urmîndu-le îndeaproape, fără a pierde însă nota originală, specific naţională. Publicînd fragmentul de roman *Tainele inimii,* în *Gazeta de Moldavia* din 1850, Mihail Kogălniceanu era conştient că efectul satirei sociale, pe care şi-o propunea în această scriere, va fi mult mai mare dacă, în loc de a comenta faptele şi stările de lucruri, ar lăsa să acţioneze personajele,, angrenate într-un conflict transpus cu mijloace artistice. Cerînd scuze cititorilor pentru intervenţiile sale în desfăşurarea acţiunii, îşi propune să moralizeze prin' ilustrarea realităţilor în imagini artistice, în cadrul unui roman, luîndu-l drept model declarat pe Eugene Sue : „Cursurile însă de moral nu plac astăzi ; de aceea moraliştii din. secolul nostru sînt siliţi ca spiţerii a polei hapurile ce vroiesc a da bolnavilor. Spre a mă tălmăci mai bine, şi ca să intru în gustul cititorilor mei, voi lua de pildă un scriitor străin. Cînd vestitul Eugene Sue au voit a interesa clasele bogate în favorul claselor muncitoare, el n-au făcut o carte de moral, ci s-au slujit de un roman, el au sens *Tainele Parisului."* Tot astfel, prin 1848, cînd Ion Ghica scrie prima parte a romanului rămas neterminat *Istoria lui Alecu,* îl ia drept model pe Louis Reybaud, cu al său *Jerome Paturot ă la reeherche d'une position sociale.* Romanul *Coliba Măriucăi* de V. Alesandrescu (V. A. Urechia), publicat în în *Foiletonul Zimbrului,* zugrăvind viaţa de suferinţă a ţiganilor robi pe moşiile boiereşti, prezintă evidente înrudiri cu romanul *Coliba unchiului Tom* de Harriet Beecher-Stowe. Acest roman era bine cunoscut la noi, în acea vreme. Apărut la Londra, în 1852, el a fost tradus uimitor de repede în limba română, prin filieră franceză, mai întîi în 1852—1853, de către Teodor Codrescu, sub titlul *Coliba lui moş Toma,* avînd ca prefaţă o *Ochire asupra sclaviei* de Mihail Kogălniceanu, şi apoi, în 1853, de către

Dimitrie Pop, cu titlul *Bordeiul unchiului Toma sau Viața negrilor în America.* Un model străin a avut şi Pantazi Ghica, în „romanțul" său *Un boem român,* apărut în 1860, model pe care-1 identificăm uşor în *Scenes de la vie de boheme* de Henry Murger, apărut la Paris în 1851, după care Illica şi Giacosa au creat libretul operei *Boema* de Puccini. Corespondențe mai pot ii stabilite, de asemena, între romanul *Jean Sbogar* al lui Charles Nodier şi romanul *Aldo şi Aminta sau Bandiții,* tipărit de C. Boerescu în 1855, ca şi între romanul *Le Solitaire* al vicontelui cl'Aiiincourt şi romanul *Omul muntelui,* apărut în 1858 sub semnătura Doamna L. (identificată a fi o tînără de origine franceză, Mărie Boucher, stabilită în Moldova. Detalii în nota la poezia *Lampa fecioarei murinde,* din volumul IV al ediției noastre, p. 639). După cum vom arăta ceva mai departe, înrudiri pot fi sesizate între *Manoil* al lui Dimitrie Bolintineanu şi *Suferințele tînărului Werther* de Goethe, ca şi între celălalt roman al scriitorului nostru, *Elena,* cu romanul *Le Lys dans la valee* al lui Balzac.

Fenomenul interesant din evoluția romanului românesc, al apariției romanului de „mistere", se datoreşte tot unei influențe străine. între 186! şi 1889 se tipăresc *Misterele căsătoriei* de C. D. Aricescu (1861), *Misterele Bucureştilor* de G. Baronzi (1862—1864), *Mistere din Bucureşti* de I. M. Bujoreanu (1862), *Misterele românilor* de Gr. H. Grandea (1879), *Misterele unui nabab* de Al. Alexandrescu (1889). Modelul acestor romane îl constituie, de bună seamă, *Misterele Parisului* al lui Eugene Sue. In lansarea curentului au jucat însă un rol şi alte romane de acelaşi gen, care au şi fost traduse la noi în acea perioadă. In 1853 se tipărise la Galați, fără a fi indicat autorul, *Misterele țintirimului Per Laşez,* într-o „traduczie a d-nei Smaranda născută Atanasiu". în 1>855 se publicase *Misterele inchiziției* de V. de Fereai, în traducerea lui P. M. (ieorgescu, iar în 1857 *Misterele Londrei* de Paul Feval, în traducerea lui I. G. Valentineanu.

Apariția romanului românesc, la mijlocul secolului al XlX-lea, un mare merit, în această direcție, revenindu-i lui Dimitrie Bolintineanu, — trebuie privită în strînsă condiționare cu marea dezvoltare şi înflorire a romanului francez în prima jumătate a veacului trecut. Romanul modern a apărut în Franța în secolul al XVII-lea, reprezentat prin opere lui Sorel, Scarron, M-lle de Scudery, Honore d'Urfe, Furetiere şi prin celebra *La*

Princesse de Cleves de M-me de La Fayette. Pe o treaptă superioară urcă romanul francez în veacul al XVIII-lea, dintre reprezentanţii lui proeminenţi fiind de ajuns să-i amintim pe Le Sage, Marivaux, Jean-Jacques Rousseau, Bernardin de Saint-Pierre şi abatele Prevost. în prima jumătate a secolului al X1X-lea, sub înrîurirea noii concepţii romantice, romanul francez dobîndeşte însă o impunătoare strălucire. în *Histoire de la Htterature francaise* (Paris, Librairie Stock, 1936, p. 121), Albert Thibaudet precizează : „L'avenement du romantisme a coincide avec la predominance extraordinaire d'un genre qui a semble parfois devoir absorber Ies autres. Le romantisme, c'est la revolution litteraire moins par le lyrisme et par le theâtre que par le roman... Pour le romantisme le succes n'a pas ete complet, la voie n'a pas ete libre que dans deux genres litteraires, la poesie lyrique et le roman." De asemenea, în studiul *Le. Romantisme frangais,* Ph. van Tieghem subliniază : L'extraordinaire importance du roman, par rapport aux autres genres, est un des traits Ies plus caracteristiques du X1X-e siecle litteraire. Cette importance acerue, il la doit non seulement â Tevolution generale des moeurs (aceroissment du public et du nombre des ecrivains, developpement du gout pour la lecture), mais encore au romantisme" *(Le Romantisme frangais,* Paris, Presses Universittaires de France, 1963, p. 75).

La apariţia romantismului, romanul capătă deodată o mare strălucire deoarece, spre deosebire de teatru şi poezie, a fost scutit de efortul dificil şi complex al eliberării de sub tirania regulilor şi canoanelor clasiciste. Noua concepţie romantică, făcînd din omul obişnuit şi din varietatea stărilor sale sufleteşti un obiect major al literaturii, a determinat o amplă dezvoltare a romanului personal. Predicînd gustul pentru adevăr şi concret, a potenţat romanul realist, iar predilecţia pentru istoria naţională şi culoarea locală, ca un corolar al gustului pentru adevăr şi concret, a dat un impuls puternic romanului istoric. Concepţia romantică înnoitoare asupra raporturilor dintre oameni, dintre pasiunile umane şi realităţile vieţii, dintre om şi societate, a impulsionat romanul sentimental, romanul de moravuri şi romanul social, ca şi romanul de analiză psihologică.

Prima încercare de roman românesc, *Elvira sau amorul]ăr de sfîrşit,* din 1845, care poartă pe foaia de titlu menţiunea „romans compus de D.F.B.", este mai mult o localizare, o adaptare stîngace a unui roman străin rămas neidentificat pînă acum-

O a doua tentativă, romanul istoric *Radul al VH-lea de la Afumați,* este „tradus de S. Andronic", cum se precizează în subtitlul lui, după un presupus manuscris original al profesorului francez Buvelot, **stabilit** în Bucureşti. Prin 1647—1848, Ion Ghica îşi încearcă primul puterile în construcția di'ficilă a acestui gen de scrieri, dar eşuează, lăsînd numai un fragment, *Istoria lui Alecu,* rămas necunoscut, în manuscris, "mai bine de un secol. La stadiul de fragment a rămas şi romanul *Tainele inimii* al lui Mihail Kogălniceanu, din care s-a publicat numai o primă parte, în 1850, în *Gazeta de Moldavia.*

Dimitrie Bolintineanu este cel care realizează, la sfîrşitul anului 1851, după cum am arătat, primul roman românesc, *Manoil,* din care publică un fragment în revista *România literară* a lui V. Alecsandri, apărută într-un singur număr în februarie 1852, fiind apoi suprimată de cenzură.

O nouă încercare de roman întreprinde Alexandru Pelimon, care publică. în 1853, romanul *Hoții şi Hagiul,* lipsit de orice valoare. Un moment însemnat în apariția şi dezvoltarea romanului românesc îl înscrie anul 1855, bogat în producții de acest gen. Pe primul loc se situează romanul *Manoil* al lui Dimitrie Bolintineanu, care apare de data aceasta integral în *România literară,* şi apoi în volum aparte. Tot în *România literară* se mai tipăresc sub formă de foiletoane, romanele *Serile de toamnă la țară* de A. Cantacuzin şi *Logofătul Baptiste Veleli* de V. Alisandrescu, cel ce va semna mai tîrziu V. A. Urechia. Pe lîngă cele trei romane publicate în *România literară,* în 1855 mai'apar *Coliba Măriucăi* de V. Alessandresco (V. A. Urechia) şi ^4Zdo *şi Aminta sau Banditii* de C. Boerescu. Noi tentative de roman se fac în 1858, cîhd apar *Omul muntelui,* semnat Doamna L., *Radu Buzescu* de Ioan Dumitrescu şi *Bucur, istoria fundării Bucureştilor* de Alexandru Pelimon. Ceva mai izbutit, față de acestea, este romanul *Un boem român* al lui Pantazi Ghica, apărut in 1860. Lui Radu Ionescu i-a fost atribuit romanul *Don Juanii din Bucureşti,* apărut fără semnătură, în *înde'pendința* din 1861. O realizare valoroasă, superioară tuturor acestor încercări, înscrie romanul *Elena* al lui Dimitrie Bolintineanu, apărut in 1862.

După stingerea din viață a lui Dimitrie Bolintineanu, în 1872, romanele sale *Manoil* şi *Elena* nu s-au bucurat, în posteritatea imediată, de aprecieri pozitive. Se pare că unii dintre cei care s-au referit la ele nici nu le cunoşteau prea bine. De-a dreptul

consternantă este, de pildă, afirmaţia lui Vasile Gr. Pop, din *Conspect asupra literaturei române şi literaţilor ei de la început şi pînă astăzi în ordine cronologică* (Bucureşti, Tipografia Alecsandru A. Grecescu, 1875, p. 123), în care, pe lîngă faptul că transcrie eronat titlul romanului *Manoil,* răcindu-1 *Manuil,* îl prezintă, pur şi simplu, ca... „poemă filozofică" notînd : „Ei a publicat şi un mare număr de articole în *România literară* a lui V. Alecsandri, dintre care unul din cele mai distinse e poema filozofică *Manuil".* Iar în bibliografia scrierilor lui Dimitrie Bolintineanu, menţionează din nou : *„Manuil,* poemă (1855)." Eroarea o perpetuează Ioan Lăzăriciu, în *Istoria literaturii române* (Sibiu, Tiparul şi editura lui W. Krafft, 1892, p. 133), care denotă că nu a citit romanul şi s-a luat după Vasile Gr. Pop, menţionînd doar atît : *„Manuil,* roman în vers".

în *Istoria limbei şi literaturei române* (Iaşi, Fraţii Şaraga, 1886, p. 445), I. Nădejde nu acordă romanelor lui Dimitrie Bolintineanu nici o calitate, analiza fiind înlocuită cu laconice sentinţe negative : „Amîndouă sînt slabe : stilul îmflat, caracterele false şi nefireşti, împrejurările trase de păr". Romanele lui Dimitrie Bolintineanu nu-1 satisfăceau nici pe Constantin Miile, considerînd — după părerea noastră, în mod eronat — că acţiunea lor s-ar putea petrece „oriunde şi în oricare timp", cum afirmă în recenzia despre romanul *Brazi şi putregai* al lui Nicolae D. Xenopol, publicată în *Lupta,* an. IV, nr. 321, 10—11 auigust 1887, p. 2. Spre deosebire de romanele lui Dimitrie Bolintineanu, susţinea Constantin Miile, în romanul lui Nicolae D. Xenopol „e sigur că te afli în ţara românească, cu toate defectele şi calităţile ei, cu oamenii săi speciali şi caracteristici, cu nota ei originală". La fel de sever au fost judecate şi de N. lorga, în articolul *De ce n-avem roman ?* apărut în *Lupta,* an. VII, nr. 1090, 1 aprilie 1890, în care aminteşte în treacăt, la modul ironic, de „capodoperele de plictiseală şi declamaţie ale poetului de la Bolintin, somnoroasa *Elenă* şi adormitorul *Manoil".*

O analiză serioasă a romanelor *Manoil* şi *Elena* a întreprins G. Ibrăileanu în cursul de istoria literaturii române modeme, intitulat *Epoca Alecsandri,* ţinut la Facultatea de litere şi filosofie din Iaşi în anul universitar 1910 — Cursul a circulat pînă nu demult sub formă litografiată, după notele luate de Iorgu Iordan, pe atunci student. A fost inclus în voi. 8 din *Opere* de G. Ibrăileanu (ediţie critică de Rodica Rotam şi

Al. Piru, Bucureşti, Editura Minerva, 1979). în prelegerea XXXIV, ţinută Ia 28 mai 1911, G. Ibrăileanu discuta cele două romane ale lui Dimitrie Bolintineanu ca expresii tipic romantice : „El e influenţat — nu de naturalistul Balzac, de Flaubert nici atîta — ci de romanul romantic, după cum a fost influenţat şi de poezia vomantică, şi ce e mai mult, de partea cea mai extravagantă a romantismului" *(op. cit.,* p. 361). întîi de toate, G. Ibrăileanu le acordă o valoare documentară, ele facilitînd cunoaşterea realităţilor din epoca respectivă şi, totodată, a personalităţii lui Dimitrie Bolintineanu reflectată în substanţa romanului : „Importanţa acestor două romane e documentară : servesc ca documente pentru vremea de pe atunci. Oricîte combinaţii ar cuprinde, ele ne dau ştiri despre viaţa contemporană, dar mai ales vedem în ele pe Bolintineau, căci el e poet liric şi în romane. Tot el e şi aici, tot subiectiv adică e şi în ele. Manoil e cu totul Bolintineanu, afară de o situaţie din partea a doua, în care nu s-ar fi pus poetul pe sine, iar Alexandru Elescu, eroul din *Elena,* e iarăşi Bolintineanu, adică tot un fel de Manoil : ambii sînt Bolintineanu. El nu putea varia : aceşti doi eroi fiind oameni culţi, literaţi etc, era fatal — faţă de vremea de atunci — să samene cu autorul lor, cu Bolintineanu".

După opinia lui G. Ibrăileanu, cele două romane sînt revelatoare în ceea ce priveşte evoluţia psihologiei feminine, prioritatea femeilor în emanciparea socială : „în amorurile din ele vedem acea simpatie între femeile din societatea înaltă şi tinerii «duelgii» — că femeile s-au civilizat mai întăi decît bărbaţii, de aici această simpatie — lucru observat şi la Alecsandri şi mărturisit şi de Ion Ghica. Alecsandri spune clar că femeile nu se mai împăcau cu bărbaţii lor, boieri vechi — de aici aventuri, divorţuri. Acelaşi lucru şi în romanele lui Bolintineanu : tinerii înaintaţi iubesc femei din societatea înaltă, care îi înţeleg. Elena e democrată, naţionalistă şi ea ; sînt multe fraze foarte comice în gura ei ; fraze pe care le-ar fi scris Bolintineanu la gazetă — le vedem în gura «candidei» Elena. Vom avea în vedere deci şi aceste două romane, atunci cînd va fi vorba despre acest fapt : că femeile au fost la noi care s-au civilizat mai degrabă la cele dintăi contacturi cu civilizaţia apuseană" *(op cit.,* p. 364).

Sub raport artistic, romanele erau apreciate de G. Ibrăileanu îndeosebi pentru stilul lor : „Limba romanelor lui Bolintineanu e ca şi în poeziile lui, ba are şi mai multe frarţu-

zisme ; în schimb, sînt expresii frumoase, unele foarte frumoase dar puține, şi găsim şi încercări de gîndire (în *Sorin* am văzut că e inspirat de *Faust).* Aici, în romane, personagiile fac filosofie, citează pe *Werther, Le Lys dans la valee* al lui Balzac" *(op. cit.,* p. 365).

în procesul receptării critice ulterioare, inconsistentele artistice ale celor două romane au fost adesea estompate prin accentuarea, uneori exclusivă, a laturii lor sociale. Astfel, în articolul *Romanele lui Dimitrie Bolintineanu,* publicat în *Adevărul literar şi artistic,* an. VI, nr. 237, 21 iulie 1925, p. 7 şi reprodus apoi în volumul *Studii literare* (Bucureşti, „Universala" Alcalay & Co., 1925, p. 135), Petre V. Haneş arăta că subiectele romanelor *Manoil* şi *Elena* „sunt un pretext ca împrejurul lor să se zugrăvească conflictele sociale şi de idei ale vremii. Atît de puțin interes prezintă pentru autor — ca şi pentru cititori dealtfel — subiectul în sine, încît se pare că din această cauză n-a mai căutat altul în al doilea roman, ci 1-a luat pe cel din *Manoil,* schimbînd doar numele personajelor". Potrivit opiniei lui Petre V. Haneş, în ambele romane „eroii principali (Manoil şi Elescu) sunt trecuți prin fața diferitelor straturi sociale româneşti, nu atît ca să-i cunoaştem pe ei, cît pe acestea din urmă".

Analizîndu-le cu atenție, D. Popovici arată că cele două romane ale lui Dimitrie Bolintineanu nu sînt scutite de unele carențe, însă subliniază că „ceea ce ele aduc mai rezistent sînt înregistrările unor aspecte ale vieții sociale" *(Dimitrie Bolintineanu,* în volumul *Cercetări de literatură română,* Sibiu, Cartea românească din Cluj, 1944, p. 100). Problematica socială este considerată de D. Popovici caracteristică literaturii române din acea epocă, în care idealurile paşoptiste continuau să preocupe pe toți scriitorii reprezentativi: „Prin aceste calități ale lor, romanele lui Bolintineanu ne apar ca puncte de convergență pentru romanesc şi pentru realist, ceea ce face dintr-însele lucrări pe deplin caracteristice literaturii timpului (op. *cit.,* p. 103). Latura socială este considerată axul principal al romanelor şi de D. Murăraşu, în *Istoria literaturii române* (ediția a iV-a, Editura Carea Românească, 1946, p. 205) ; „Autorul nu are o concepție artistică înaltă despre genul în care scrie, nici dibăcie în legarea verosimilă a întîmplărilor şi nici expresie literară, aceasta coborîtă mai totdeauna la nivelul prozei obişnuite. Sunt însă în aceste lucrări preocupări în legătură cu starea so-

ciala a țăranilor, literatura vremii, disprețul aristocrației pentru poporul românesc, regimul fals constituțional de la noi. Critica vieții familiale, sociale și politice este adevărata preocupare, acțiunea fiind doar un pretext."

La începutul acțiunii de valorificare a moștenirii literare, din epoca noastră, datorită unor tendințe sociologizante, aspectele sociale din romanele lui Dimitrie Bolintineanu, ca și din alte opere ale scriitorilor clasici, au fost supralicitate, substituindu-se tuturor celorlalte semnificații artistice. Pînă și un scriitor nelipsit de gust estetic, Cezar Petrescu, conformîndu-se unei mentalități a criticii timpului, scria, în 1952, că romanele *Manoil* și *Elena* sînt, exclusiv, „documente sociale, politice și istorice" si că „peste partea lor romanțioasă și sentimentală s-a așternut colbul vremii" *(Dimitrie Bolintineanu,* în volumul *Despre scris și scriitori,* București, E.S.P.L.A., 1953, p. 39). O asemenea interpretare unilaterală a persistat destul de mult. De pildă, în *Istoria literaturii române* (vol.I, București, Editura științifică, 1969, p. 465), George Ivașcu menționa că cele două romane „interesează, totuși, nu numai ca experiment literar, ci și pentru notele de observație și critică socială, izvorîte din tendința scriitorului de a propaga idealul emancipării naționale și sociale".

Situînd romanele lui Dimitrie Bolintineanu în peisajul literar românesc din epoca în care au apărut, aproape toți comentatorii scriitorului au relevat faptul că ele se înscriu printre cele dintîi încercări meritorii de roman românesc, punînd cu adevărat bazele acestei noi specii literare. Pe bună dreptate, Șerban Cioculescu sublinia că „romanele lui Bolintineanu, *Manoil* (1855) și *Elena* (1862), au meritul priorității in‹.r-un gen nemaiîncercat la noi". (Șerban Cioculescu, Vladimir Slreinu, Tudor Vianu : *Istoria literaturii moderne,* Bucurai, Editura didactică si pedagogică, 1971, p. 109). Prin analiza judicioasă a celor două romane, Șerban Cioculescu emitea opinia că, >ub anumite aspecte, ele nu au putut fi egalate, în epoca respectivă, nici de romanul *Ciocoii vechi și noi* al lui Nicolae Fi.Un^n. „în sectorul erotic, cu toate insuficiențele, Bolintineanu îi este superior lui Filimon", scria Șerban Cioculescu, reliefînd noutatea pe care cele două romane o aduceau în literatura vremii, în ceea ce privește tema erotică : „Remarcabilă, în amîndouă romanele, e schițarea unui sentiment nou, în cadrul psihologiei iubirii : gelozia (prin care bărbatul se chinuiește torturînd pe femeia

iubită)" *(op. cit.,* p. 111). Romanele au fost apreciate de Şerban Cioculescu şi în articolul *D. Bolintineanu la 150 de ani de la naşterea lui,* publicat în *România literară,* an. **II,** nr. 14, 3 aprilie 1969, p. 1, în care afirma : „Ele rezist şi astăzi, în ciuda pretenţiilor de gînditor social ale poetului, prin figura romantică a eroilor şi farmecul vetust al pasiunilor".

Rolul pionieratului îndeplinit de romanele lui Dimitrie Bolintineanu a fost remarcat deseori. De pildă, în *O istorie a literaturii române* (voi. I, Bucureşti, Editura Minerva, 1071, p. 183), Ion Rotaru arăta că „în romane, *Manoil,* publicat în 1855, dar scris, se pare, cu patru ani mai înainte, şi în *Elena* (1862), Bolintineanu are meritele începuturilor". Tot astfel, contribuţia reală a lui Dimitre Bolintineanu la fundamentarea romanului românesc e demonstrată cu claritate şi de Şt. Cazimir : „De la *Manoil* la *Elena* se înregistrează totuşi progrese în motivarea acţiunii, în definirea caracterelor, în sondarea vieţii interioare. Nu încape de asemeni îndoială că romanele lui Bolintineanu sînt cele mai izbutite din cîte se scriseseră pînă atunci la noi si că ele au adus o contribuiţie efectivă la promovarea genului" *(Prefaţă* la volumul *Pionierii romanului românesc,* Bucureşti, Editura Minerva, 1973, p. XXI).

De la apariţia lui, în 1855, romanul *Manoil* a fost reeditat prima dată în 1903, în cea dintîi serie a colecţiei „Biblioteca pentru toţi". în prefaţa acestei ediţii, A. Alecsandrescu-Dorna justifica astfel retipărirea lui :

„Dintre cele două romane ale lui Dimitrie Bolintineanu, cari amîndouă pe lîngă multe calităţi au şi defecte, acesta ni se pare a fi cel mai de seamă, a se susţine mai legat în cele două părţi ale sale şi, înainte de toate, a fi mai potrivit cadrului bibliotecei noastre.

Manoil a fost scris cu cîţiva ani înainte de *Elena,* în timpul exilului autorului, în epoca din care au rămas cele mai bune lucrări ale lui Bolintineanu.

Cititorul «Bibliotecei pentru toţi» nu se va opri, desigur, asupra defectelor ce acest roman conţine : *Manoil* are părţi cari îl fac şi mai interesant azi, cînd societatea noastră nu mai seamănă aproape defel cu cea denaintea lui 1855, cînd fiinţe de felul eroului romanului acesta nu mai există, deşi poate cele petrecute la Petreni şi în Bucureşti parcă mai lasă romanului o oarecare umbră de actualitate."

în presa vremii, reapariţia lui *Manoil* a fost primită favorabil. Intr-o recenzie publicată în *Sămănătorul,* an. II, nr. 21, 25 mai 1903, p. 331, Ion Scurtu îşi exprima regretul că romanul fusese uitat timp de jumătate de secol : „Soartea asta n-ar fi meritat-o *Manoil* nici dac-ar fi avut mai multe scăderi estetice decît le are ; dar în viaţa noastră literară ne-am obicinuit de mult cu ingratitudinea, care nici pe alte terene ale vieţii publice nu-i atît de streină de noi — pe cît am dori-o." Ion Scurtu considera necesar ca *Manoil* să fie cunoscut cel puţin din perspectivă istorico-literară : „Valoarea romanului, nulă (dacă vreţi) pentru estet, este destul de mare pentru istoricul literar şi, pînă la un punct, chiar pentru istoricul cultural." Recenzentul arăta însă că romanul prezintă interes „prin accentele naţionale din partea întîia", iar „conversaţia asupra literaturei româneşti cuprinde observaţii preţioase şi mult duh". în final, conchidea Ion Scurtu, „ne surprinde plăcut şi tendinţa morală". Reeditarea lui *Manoil* a fost comentată pozitiv şi într-o recenzie, nesemnată, publicată in *Revista idealistă,* an I, nr. 4, 1 iunie 1903, p. 197, în care se scria : *„Manoil* e printre romanele începătoare :>i sa mai ţinem seama că a fost scris într-o vreme zbuciumată pentru autor, în vremea exilului său. De notat însă e că limba, afară bine-nţeles de cîteva expresii tipice ori locale şi de cîteva franţuzisme, e destul de curgătoare, uneori e destul de frumoasă, amintind în totul pe autorul meritoaselor *Legende"*

Prin structura sa compoziţională, de roman epistolar, ca şi prin substanţa sa lirico-sentimeritală, *Manoil* continua sau mai bine zis adapta la nor tradiţia românească de cîceeaşi factură a romanului- practicat în epoca preromantismului şi în prima perioadă a curentului romantic, de Goethe în *Suferinţele tînărului Werther,* de Jean-Jacques Rousseau în *Noua Eloisă,* de Chateaubriand în *Rene* etc. Modelul lui Dimitrie Bolintineanu a fost, desigur, romanul epistolar al lui Goethe, pe care îl cunoştea bine, amintindu-1 chiar în *Manoil:* „Cum o văzui, făcui planul de a mi-o face metresă. Am înţăles că ea nu are sîngele rece al Şarlotei lui Werter, ce plinta curechi, nici virtutea Corneliei, caria i se rosese degetele torcînd la lînă..."

Dimitrie Bolintineanu a putut cunoaşte romanul lui Goethe prin lectura acestuia fie într-o versiune franceză, fie în tălmăcirea românească realizată de Gavriil Munteanu în 1842, cu titlul *Suferinţele junelui Werther* (Tipografia Curţii a lui Valbaum) larg răspîndită, la noi, în acea epocă. De pildă, în *Foaie*

pentru minte, inimă şi literatură, nr. 16, 20 ••*pu].e 1842, p.]28 se arăta că această cărticică deschide românimei izvorul cel prea bogat de idei a marelui poet Goethe".

înrudirea dintre *Manoil* şi *Suferințele tînărului Werther* a fost relevată, încă din epoca apariției romanulai iui Dimitrie Bolintineanu, de către unul dintre primii noştri critici literari şi comparatişti, Mauriciu Flugel, rămas necunoscut pînă acum, prin amplul articol *„Manoil" de d-nu D. Bolintineanu în corn-parațiune cu „Werther** de Goethe, clasic german,* apărut în *Buciumul,* an. I, nr. 90, 27 august 1863, p. 359, şi nr. 94, 2 septembrie 1803, p. 375. Ceea ce trebuie subliniat cu pregnanță, de la început, este faptul că, făcînd o comparație obiectivă între cele două romane, Mauriciu Flugel este departe de a cădea în eroarea de a-l considera pe Dimitrie Bolintineanu un imitate servil al lui Goethe. Cu comprehensiune şi finețe analitică, Mauriciu Flugel admite că *Manoil* este provocat de lectura *Suferințelor tînărului Werther,* insă fără a-l pastişa, romanul scriitorului nostru fiind o operă pe deplin originală, care reflectă realități româneşti din acel timp, eroul titular purtînd amprenta mediului autohton. Manoil, se scrie în articolul din *Buciumul,* „este celebrul Werther al lui Goethe şi fără îndoială provocat prin lectura acestei opere germane. Zicem provorat, iară nicidecum imitat. Manoil şi Werther sunt ca două linii paralele care în eternitate urmează drumul lor, fiecare în parte, şi niciodată nu se unesc. D-l Bolintineanu a citit pe *Werther* şi, ca tdată lumea, el s-a simțit mişcat. Profitînd dară de această emulațiune, el s-a apucat a seri un Werther român. Lucrul surprinzător ! Pe cînd d-nu Bolintineanu îndatorează sujetul tratat în *Manoil* celebrului autor Goethe, pe cînd el nu poate a se opri de a admira frumusețea acestei opere cunoscută în toată Europa, el nu este nicidecum amăgit prin autoritatea cea mare a acestui poet şi în loc de a face o imitațiune, el crează un original." Cele două romane, precizează Mauriciu Flugel, nu au decît „acelaşi punt de plecare", însă „acțiunea şi sfirşitul lor sunt cu totul diferite".

Detaliind afirmațiile sale, în partea a doua a articolului din *Buciumul,* criticul stăruie în a descifra deosebirile dintre *cele* două romane, relevind că scriitorul român a adoptat o altă modalitate în tratarea aceluiaş motiv: „Tratînd acelaşi sujet, amorul nefericit, d-nu Bolintineanu a urmat o altă cale decît Goethe. Pe cînd în *Werther* vedem mai presus artă şi simți-

mint, găsim în *Manoil* principiul moral ieşind triumfător." In ceea ce priveşte comportamentul şi evoluţia eroilor titulari, observă Mauriciu Fliigel, „la Goethe eroul se ruinează prin slăbiciunea sa mizerabilă, deară şi la d-nu Bolintineanu, Manoil este lipsit de caracter, virtute şi orice bărbăţie ; şi dcacă cu toată slăbiciunea sea ruşinoasă el este scăpat, aceasta este efectul stăruinţei unei alte femei, Zoe, şi nicidecum meritul eroului în propriu. Putem deară să zicem că *Werther* este cîntecul amorului, pe cînd *Manoil* este apoteoza omniputerei femeilor".

Analizînd fondul celor două romane, Mauriciu Fliigel apreciază că la Goethe „găsim numai iubire", pe cînd „autorul român, din contra, acordă elementului erotic (amorului) numai un spaţiu destul de mărginit. Acest simţimînt rămîne în adevăr motivul principal al uvragiului şi centrul greutăţei lui împregiurul căruia se mişcă toată acţiunea, astfel că lectorul inteliginte recunoaşte îndată că Manoil, Marioara şi Zoe sunt totdeauna mişcaţi şi atraşi prin acelaşi magnet. Iară cu toate acestea găsim în *Manoil* tot felul de distracţiune. Noi găsim literatură, critică, specimeni de versuri, politică, baluri, cărţi de joc, excursiuni etc." Deosebirea esenţială dintre romanul lui Dimitrie Bolintineanu şi cel al lui Goethe, argumentează mai departe Mauriciu Fliigel, constă în structura caracterologică a personajelor lor. In *Suferinţele tînărului Werther* personajele sînt angrenate într-un conflict erotic aureolat de puritate şi nobleţe sufletească : „în *Werther* găsim moravurile cele mai pure şi mai simple. Şarlota este o fată dintre cele mai nobile, o creaţiune poetică din cele mai perfecte ale marelui maestru Goethe", remarcă autorul articolului din *Buciumul,* adăugind : „Din început pînă la sfîrşit ea nu încetează nici un minut de a fi nobilă, pură şi adorabilă". Acelaşi profil moral îl are şi Werther : „Asemenea şi moravurile lui Werther rămîn pînă la sfîrşit mai presus de orice blam. El n-a făcut niciodată nimic contra onoc.-rii, b-unei-cuviinţei seau orce datorie a unui om onest. El rămîne nobil şi respectabil pînă chiar în slăbiciunea sa."

Din această perspectivă, Mauriciu Fliigel situează romanul *Manoil* la polul opus *Suferinţelor tînărului Werther,* personajele principale ale lui Dimitrie Bolintineanu purtînd pecetea unor patimi degradante, a unor vicii şi moravuri înjositoare, neavînd nimic comun cu puritatea sufletească şi nobleţea morală a personajelor lui Goethe. în *Manoil,* observă criticul nostru, „mai toate persoanele sunt ca infectate de moravuri urîte. Manoil în-

suşi devine din ce în ce, nu numai mai slab, deară mai culpabil şi mai puţin demn de interesul nostru." Tot astfel, Mărioara „este o fiinţă atît de degradată, atît de vicioasă, încît ni se pare că trece Messalinele şi Agripinele din vechime". Nici Zoe nu rămîne străină de aceste moravuri, reproşîndu-i-se că admite să-şi calce demnitatea, ocupîndu-se de un om corupt, cu practici detestabile.

Mauriciu Flugel consideră că deosebirea structurală dintre *Manoil* şi *Suferinţele tînărului Werther* provine din faptul că Dimitrie Bolintineanu şi Goethe au dat expresie în scrierile lor unor realităţi social-umane total diferite : „Această deosebire nu poate să fie consecinţa personalităţilor seau a principielor autorilor, ci numai a societăţilor unde ei au scris". Criticul acordă romanului *Manoil* o finalitate critică, o tendinţă socială accentuată, considerîndu-1 un fel de act de acuzare împotriva aspectelor negative din societatea românească a acelei vremi : „D-nu Bolintineanu are curagiul patriotic de a arăta cu degetul unde se află plaga cea mai sîngeroasă a României", conturând „tabloul trist al corupţiunii societăţii noastre în toată urîciunea ei". Mauriciu Flugel aprobă funcţia moralizatoare a romanului *Manoil,* considerînd că Dimitrie Bolintineanu a răspuns, prin scrierea sa, unor necesităţi stringente ale societăţii româneşti din acea epocă : „Goethe a scris opera sea cu un scop artistic afară din scopul său subiectiv; iară d-nu Bolintineanu cu un scop moral. Sub cel dintîi punct de vedere, uvragiul german este mai presus, sub cel din urmă, cel român este mai preferabil. Noi românii, cari avem mai multe trebuinţe de virtute decît de arte, trebuie deară să mulţămim d-lui Bolintineanu că a preferat morala în locul artei, ştiind că mai presus de gloria unui artist şi a unui autor este gloria unui bărbat virtuos şi a unui cetăţean patriotic."

Recunoscînd necesitatea funcţiei moralizatoare a romanului *Manoil,* Mauriciu Flugel nu evită semnalarea neîmplinirilbf lui artistice : „Desemnul caracterilor romanţei în cestiune nu este destul de curat şi precis. El este în contra, nesigur, şovăitor şi cam şters. Asemenea acţiunile persoanelor nu sunt totdauna motivate şi mersul faptelor are ceva arbitrar, încît niciodată n-am putut prevedea urmarea lor logică. Dezvoltarea caracterelor ne-a părut cîteodată chiar neprobaibilă, nepsihologică."

De-a lungul timpului, în receptarea critică a operei lui Dimitrie Bolintineanu, referiri la *Manoil* şi *Suferinţele tînărului*

Werther au mai fost făcute de unii istorici literari, însă la modul strict informativ, tangențial, fără o adîncire a problemei, în cursul universitar *Literatura română, 1830—1900,* stenografiat de Henri Stahl (voi. II, 1900—1901, p. 479), Oid Densusianu subscria la punctul de vedere al lui Mauriciu Flugel, însă fără să-1 numească, indicînd numai locul apariției : „Deja la 1863, într-un foileton publicat în *Buciumul* lui Cezar Bolliac, se arătase legătura care era între acest roman al lui Bolintineanu şi *Werther* de Goethe. Nu putem zice în adevăr că Bolintineanu a urmărit punct cu punct pe Goethe cînd a scris pe *Manoil,* dar este într-însul acelaşi romantism ca în *Werther;* încheierea romanului este iarăşi romantică, după obiceiul timpului, dar cu toate acestea nu se poate spune, şi aceasta s-a relevat încă de la 1863, că *Manoil* ar fi o copie, o imitațiune după romanul scriitorului german."

în privința raporturilor dintre *Suferințele tînărului Werther* şi *Manoil,* contribuțiile cele mai de seamă le-au adus I. Gherghel şi Ion Roman, asupra cărora ne vom opri în continuare, fiind realmente interesante, demne de cunoscut.

In amplul său studiu *Goethe în literatura română,* (Bucureşti, Imprimeria Națională, 1931), I. Gherghel acordă o atenție deosebită raporturilor dintre *Manoil* şi *Suferințele tînărului Werther,* aducînd puncte de vedere noi, personale, dar emițînd şi opinii similare cu ale lui Mauriciu Flugel, exprimate, evident, într-o altă manieră. Premisa de la care porneşte şi pe care o va argumenta în cadrul studiului este că Dimitrie Bolintineanu, ,.deşi se inspiră din romanul lui Goethe, voieşte să-şi păstreze completa independență". Aşadar, I. Gherghel are aceeaşi convingere că Dimitrie Bolintineanu nu 1-a imitat servil pe Goethe, ci a creat o operă originală, cu trăsături particulare, raportată la realități autohtone. Avînd această convingere, I. Gherghel admite că numai în planul ideatic, al atmosferei generale şi al reacțiilor sentimentale ale eroilor pot fi sesizate unele înrudiri între cele două romane : „Oricît ar vrea Bolintineanu să pară cu totul original în schițarea profilurilor sufleteşti ale eroilor săi, vom recunoaşte totuşi o notă specific wertheriană în trăsăturile lor : deliciul dureros în torturarea propriului suflet". O notă comună descoperă T. Gherghel în decepSionismul manifestat de Werther şi de Manoil, inițial, cind repudiază chiar cărțile, ca sorginte a nefericirii sale : „Oricît s-ar feri de ideile lugubre ce frămîntă creierii şi inima lui Werther, Poiintineanu readuce

aproape aceleaşi gîndiri şi sentimente iu sufletele eroilor săi, în anumite clipe de deznădejde : «Tjn desert amar este inima mea !... Aş voi să mor !... Nimic nu mă ţine pe pămînt !... Ce gindeşti tu despre suflet ? Omul e prea neferice aice jos, ca să sl'îrşească aice ; prea sus, prin facultăţile sale, ca să aibă aceeaşi ursită ca o reptilă ... Am cîteodată minute cînd sufletul meu se îmbată de o dezmierdare cerească... Ah ! cum aş voi atunce legănat de visul de raze al inimei, să nu mă mai cobor în coperămîntul ţărînos în care sunt legat î... dar... eu ramii încă în lume... visele dulci zboară şi realitatea mă priveşte rinjind !...

Lăsaţi-mă cel puţin a crede că este o altă viaţă, a caria seninătate nici un dar nu o turbură ! unde minciuna este necunoscută ; unde amorul este nesfîrşit... între noi să rămîie, cine poate dovedi că sufletul este nemuritor ?

O, cărţile !... iată începutul durerilor mele !»".•

Ca şi Mauriciu Fliigel, I. Gherghel susţine că, în ansamblul său, romanul lui Dimitrie Bolintineanu se deosebeşte structural de romanul lui Goethe : „In afară de motivul zbuciumării din pricina amorului, în afară de cîteva idei pesimiste, comune la amîndoi, asupra vieţii de aici şi de dincolo, în afară de alegerea formei epistolare, de fapt totul rămîne diferit". Concluziile la care ajunge I. Gherghel sînt elocvente : „La Goethe : zugrăvirea măiastră a suferinţei şi a nefericirii în amor ; la Bolintineanu : ilustrarea atotputerniciei amorului feminin, care ucide şi vindecă, degradează şi înalţă, nimiceşte şi mîntuieşte. Eroii amînduror autorilor cad patimelor de pradă, dar într-un mod deosebit : iubirea lui Werther este concentrată asupra uneia şi aceleeaşi femei ; Manoil se lasă iubit de mai multe şi-şi împarte el însuşi iubirea la mai multe. Pe eroul lui Goethe constanţa sentimentului său, purificat în focul artei, îl duce la pieire ; eroul lui Bolintineanu se răsfaţă în valurile iubirii, din care emană alături de vraja primejdioasă a distrugerii şi puterea salvatoare a vindecării. Werther rămîne un caracter, curat, un om dintr-o bucată, cu toată slăbiciunea în guvernarea afecteolr sale. Manoil «e un caracter şovăielnic, un fel de manechin sentimental ; lipsit de busolă, el nu e niciodată stăpîn pe sine, ci e mereu stăpînit de alţii, în special de femei. In romanul lui Goethe : aproape nici o intrigă, în schimb o zugrăvire măiastră şi adîncă a sufletului omenesc, chinuit de iubire. în romanul lui Bolintineanu " un lanţ de intrigi care de care mai copilăroase."

I. Gherghel sesizează în *Manoil* aceeaşi tendinţă socială, cu finalitate critică, asanatoare a moravurilor şi practicilor reprobabile din societatea acelei vremi, conchizînd că „figurile omeneşti servesc mai mult ca pretext pentru descrierea stărilor social-politice care par să-1 intereseze pe autor într-un grad mult mai mare decît soarta eroilor şi eroinelor sale".

O analiză comparată şi mai adîncită a raporturilor dintre cele două romane a realizat Ion Roman în exegeza *Ecouri goetheene în cultura română* (Bucureşti, Editura Minerva, 1980). Fără a-1 considera pe scriitorul nostru tributar scriitorului german, Ion Roman sesizează în romanul lui Dimitrie Bolintineanu o serie de înrudiri evidente cu romanul lui Goethe,. însă ţine să precizeze, de la început, cu pregnanţă, că „nu poate fi considerat o imitaţie sau adaptare", adăugind : „în *Manoil,* subiectul, experienţa sentimentală a eroului, atmosfera generală, tendinţa mai accentuată de critică socială sînt rodul unei fantezii şi al unei atitudini independente".

Precizînd acest lucru, Ion Roman poate releva judicios, fără teama de a minimaliza romanul lui Bolintineanu, apropierile dintre acesta şi romanul lui Goethe. După opinia exegetului, Manoil se defineşte, în scrisorile sale, un personaj cu trăsăturile wertheriene, sesizabile în tribulaţiile lui sufleteşti, în modul de exteriorizare a sensibilităţii sale, în viziunea sa asupra existenţei umane şi a naturii înconjurătoare. „Scrisorile lui Manoil — afirmă Ion Roman — sînt foarte «wertheriene» prin stilul lor sentimental—patetic. Manoil intră în scenă cu o psihologie evident calchiată după aceea a lui Werther. Mai departe, evoluţia iui sufletească, dirijată silnic de autor, şi episoadele înseilate inabil vor tulbura mereu mai mult imaginea, împiedicînd conturarea unui personaj viabil. Trăsăturile wertheriene ale eroului sînt cu atît mai sesizante, cu cît le resimţim ca fiind preluate de altundeva şi grefate unui portret hibrid. Manoil apare deci cu aceeaşi sensibilitate ascuţită, are crize de deznădejde iscate de întrebări fără răspuns asupra rosturilor existenţei, e ispitit de gîndul morţii (fără motivarea concretă din *Werther).* în mijlocul naturii, inima lui tresaltă înfiorată de măreţia priveliştilor şi de forfota întruchipărilor mărunte ale vieţii. Pasajele descriptive din epistolele lui Manoil par parafrazate după cele ale lui Werther." Prin confruntarea textelor, Ion Roman observă că „unele

situații și chiar pasaje din *Suferințele tînărului Werther* reapar întocmai în *Manoil".* Cîteva exemple sînt concludente. De pildă : „în casa Lottei, Werther se simte ca în mijlocul propriei familii : «*A* fi un membru al celei mai amabile famiiii ; a fi iubit de bătrîn ca un fiu, de cei mici ca un tată, iar de Lotte !...» Aceeași afecțiune o cunoaște și Manoil în casa lui N. Colescu : «Astăzi am găsit viața intimă, familia... căci trebuie să știi, aici sînt în familia mea. Dl. N. Colescu mă iubește ca pe copilul său ; femeile mă răsfață...» Werther acuză cărțile că-i exacerbează sensibilitatea, și așa prea ascuțită : «iar cărțile mă dezgustă... Ți-o jur, uneori aș dori să fiu un muncitor cu ziua, pentru ca de dimineață, cînd mă trezesc, să am numai perspectiva zilei ce vine, un imbold, o speranță» Manoii preia ideea, într-o formulare similară : «O, cărțile... iată începutul durerilor mele... cum aș fi vrut să fiu un muncitor din aceia ce-și trec viața în simplicitate și nu se mai complică cu cugetările altora !...»".

Evidențierea acestor similitudini nu-1 conduce însă pe Ion Roman la concluzii defavorabile romanului *Manoil.* Ele sînt izolate și fără rol determinant în destinul personajelor, în substanța și semnificațiile romanului, deoarece Dimitrie Boimtineanu „orientează evoluția unor pasiuni copleșitoare spre alte deznodăminte, în dezacord vădit cu acela din romanul lui Goethe." Reamintind că în scrisorile sale Werther relatează dramele unor persoane pe care le-a cunoscut în timpul peregrinărilor, și anume că o fată, părăsită de iubitul ei, se sinucide, aruncîndu-se într-un eleșteu, că un țăran își împiedică sora să se căsătorească, pentru a nu știrbi moștenirea **cc** ar reveni copiilor săi, și că un tînăr înnebunește din cauza une iubiri neîmplinite, Ion Roman notează că „în *Manoil* revin toate cele trei momente dramatice", dar subliniază că „ele sînt aduse în prim-plan, încadrate în subiectul propriu-zis, altfel asamblate și motivate și cu alt rol". La Goethe sînt drame de plan secundar, pe cînd la Bolintineanu ele se subordonează intențiilor sale de critică socială.

Manoil este, prin excelență, un produs romantic, însă trebuie remarcat că, printr-o serie de aspecte și mai ales prin semnificațile acestora, are un pregnant caracter autohton, reflectînd trăsăturile particulare ale romantismului românesc, în direcția ideilor active, de progres național, de dreptate și libertate socială. Teza lirico-sentimentală preponderentă, din recuzita comună a romantismului, pe care Dimitrie Bolintineanu

intenționează să o demonstreze în acest roman este aceea că, prin iubire, femeia poate face din bărbat un înger sau un demon. Dealtfel, în martie 1870, cînd scoate din nou *Dîmbovița,* rămasă însă la un singur număr, scriitorul încerca să publice romanul într-o formă revăzută, afirmînd în preambul că era axat pe ideea „că un om poate să se facă rău precum şi bun prin femeie". Structurîndu-şi substanța romanului pe această teză romantică, zugrăveşte personajele în alb-negru, le situează la antipoduri, le împarte în îngeri şi demoni. Potrivit acestei scheme, construieşte o intrigă convențională, naivă, dominant sentimentală, punînd în practică procedeele romanului-foileton, în mare vogă în acea epocă, mizînd mult pe coincidențe bizare, travestiuri, rezolvări de situații prin adevărate lovituri de teatru etc. în studiul *Cum se deschide la noi gustul pentru romanul senzațional,* referindu-se la modalitățile compoziționale caracteristice romanului-foileton, sesizabile şi în primele romane româneşti şi, desigur, în *Manoil,* Dinu Pillat scria : „în ceea ce priveşte personajele, trebuie spus că acestea sînt concepute totdeauna convențional, simbolizînd «binele» sau «răul» într-un sens exclusiv. Deci, schematism psihologic, la care se adaugă într-o accepțiune nu mai puțin naivă concordanța aspectului fizic. în această tipologie structurată antinomic, lumea se împarte în victime şi călăi" *(Mozaic istorico-literar,* ediția a doua revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Eminescu, 1971, p. 133).

După părerea noastră, încadrarea romanului *Manoil* în sfera romanelor de „mistere", făcută de Marian Barbu în studiul *Romanul de mistere în literatura română* (Craiova, Scrisul Românesc, 1981, p. 143), este forțată. Argumentele nu se susțin, pentru că mijloacele epice din romanul lui Dimitrie Bolintineanu sînt caracteristice romanului-foileton în general, nu exclusiv romanului de „mistere". In fond, romanul de „mistere" se circumscrie tot în sfera romanului-foileton. „în partea a doua a romanului, — scrie Marian Barbu — Bolintineanu este debitor mijloacelor epice din scrierile de mistere, antieipînd «misterele» iui Bujoreanu şi Baronzi. Scriitorul a încorporat o serie de elemente (neverosimile) privind comportamentul lui Manoil, vizînd ideea reabilitării sale. Aici însă nu bărbatul, ca în romanele clasice de mistere, este cel care vehiculează «totul», ci femeia. Ea, datorită nu numai instinctului, dar şi experienței sociale, grijei de a oferi lecții umanitare, reuşeşte să-1 salveze de la drumul pierzaniei. Bolintineanu notează : «Atît este adevărat

că o femeie face dintr-un om un demon sau înger, orice vei voi.» Nu vedem nici o întoarcere a observației lui Sue din *Misterele Parisului,* unde bărbatul face din Floarea-Mariei, ieri decăzută pînă la drojdia societății, un înger, o cuvioasă ? Arsenalul de procedee este variat şi îndelung aplicat. N-atre importanță că Floarea-Mariei moare, în final. Totul este de a o reabilita întîi în fața ei şi a posterității. Manoil, după aventurile sale din țară şi de la Paris, după acuzația de crimă, după arestaire şi eliberare inexplicabilă, «ai zice că este o fată de cincisprezece ani : atît inima lui s-a curățit, s-a nobilat lîngă femeia sa !» Morala lui Bolintineanu este implicată şi ori cîte alte demonstrații epice ar adăuga personajelor — fie în acțiune sau în meditație — ele nu mai sporesc calitativ imagina despre eroi." Exagerînd, Marian Barbu acreditează ideea eronată că reabilitarea morală a bărbatului prin femeie este apanajul exclusiv al romanului de „mistere". în realitate, ideea de bază din *Manoil* este specifică romanului sentimental de factură romantică, în care s-au infiltrat şi procedee compoziționale din recuzita romanului-foileton. în acest sens, Mircea Zaciu subliniază, cu deplină justețe : „Din contactul cu romanul sentimental-romantic s-a închegat formula lui *ManoiV* (*începuturile romanului românesc,* în volumul *Masca geniului,* Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, p. 401).

Ca personaj, Manoil deschidea, în proza românească din secolul al XIX-lea, tipologia eroului romantic. Acest fapt a fost relevat de mulți istorici literari. De pildă, Şerban Cioculescu scria lapidar : „Cu Manoil îşi face loc întîia oară la noi tipologia eroului romantic" (Şerban Cioc-ilescu, Vladirnir Streinii, Tudor Vianu : *Istoria literaturii române moderne* p. 109). Observația o întîlnim şi în studiul lui: Mircea Zaciu : „La Bolintineanu se află capul de serie al unui lung şir de personaje ce descind, în romanul românesc, din profilul lui Manoil. **E** un erou ce va face epocă" *(op. cit.,* p. 414).

O judicioasă şi interesantă analiză a lui ManoM, ca erou romantic tipic romanului sentimental, a întreprins Nicolae Manolescu în primul volum din ampla sa exegeză *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc* (Bucureşti, Editura Minerva, 1980, p. 83 şi urm.). Tipologic, Manoil este definit din perspectiva a trei coordonate definitorii : „Autorul îl prezintă drept fiul unui boiernaş fără blazon, sărac (chiar dacă nu de tot) şi pe deasupra poet. Exaltarea de care e stăpînit, cînd începe să scrie priete-

nului sau, şi-o explică singur prin trei împrejurări : «farmecul naturii», societatea feminină şi bucuriile vieţii de familie pe care, ca orfan, nu le încercase." Primele două împrejurări, remarcă Nicolae Manolescu, în continuare, îi caracterizează pe toţi eroii romantici din romanul sentimental, „sînt atît de fireşti la acest urmaş al eroilor lui Byron şi Rousseau, al lui Rene sau Wertner, încît nu pretind nici un comentariu. Ca erou romantic, Manoil se simte în elementul său în mijlocul naturii («cum toate simţurile se află într-o mirare neîncetată !» şi în compania femeilor («ce femei ! ce viaţă dulce !»). Nu s-ar putea altfel." Nicolae Manolescu argumentează convingător că, prin cadrul acţiunii şi comportamentul personajelor, *Manoil* se exclude de la sine din sfera romanului senzaţional, de „mistere" : „Să precizez doar că romanul sentimental procedează de regulă la un fel de izolare a protagoniştilor : societatea apare în forma unui model «redus». Pe cît de agitat şi de populat e romanul senzaţionaL care caută dinadins mediile orăşeneşti, metropola, pe atît de aristocratic-retras este romanul sentimental, preferind viaţa la moşie. Căci unul din orgoliile eroului său e de a socoti deşartă lupta pentru existenţă, în înfăţişările ei comune, şi care l-ar sili să se adune cu alţii întru atingerea scopului."

Cea de a treia împrejurare definitorie pentru eroul romantic tipic romanului sentimental, — viaţa de familie — „e mai greu de sesizat, legîndu-se oarecum de aristocratismul orgolios al eroului romantic", afirmă Nicolae Manolescu, observînd că „Manoil însuşi nu e conştient de substratul real al dorinţei lui de a avea o familie : sub ea se ascunde în orice caz un alt sentiment decît acela de frustare filială." Nicolae Manolescu aduce *o* idee nouă în interpretarea tipologiei lui Manoil, dependentă de extracţia sa socială, de aspiraţiile mai puţin vizibile ale clasei din care face parte : „Manoil se declară singur orfcm ; oare numai în sensul, existent limpede în scrisoarea lui, că şi-a pierdut de timpuriu părinţii ? Cred că şi în altul, de care Manoil n-are cum fi pe deplin conştient, şi anume acela de a nu avea nume nobil, ereditate, familie cu 'blazon. Problema e sociologică : burghezul se simte, în raport cu nobilul, orfan, căci părinţii îi sînt socialmente obscuri. A fi acceptat într-o *familie* poate însemna a dobîndi această ereditate absentă, prin asimilare cu noua clasă. *A avea* o familie devine atunci totuna cu *a fi* de familie : înţelesul de înrudire se confundă cu acela de

clasă. Motivul superficial îl maschează aproape todeauna pe acela profund."

Fiind în centrul atenției scriitorului, Manoil este singurul personaj al romanului conturat mai pe larg, dar fără adîncime, numai în aspectele exterioare. Schimbările radicale ale caracterului său, trecerea de la o atiudine la alta nu sînt explicate şi motivate psihologic, se petrec brusc. El este, desigur, un exaltat romantic, puțind oscila între atitudini paiadoxale, însă şi aceste oscilații au resorturile lor, care ar fi trebuit reliefate în paginile romanului. în cursul de istoria literaturii române moderne, *Epoca Alecsandri (Opere,* voi. 8, p. 364), G. Ibrăileanu demonstra că transformarea radicală a. lui Manoii, după doi ani petrecuți în străinătate, este artificial prezentată : „Pentru ce a ajuns Manoil în această stare ? Trădarea Mărioarei n-ar fi de ajuns. Bolintineanu scrie şi face aşa pentru că aşa fac şi romancierii francezi pe care-i imită. Un om pervers, foarte stricat, şi totuşi cu un suflet înalt : e adevărat psihologiceşte, dar trebuie să fi suferit lucruri grozave pentru a ne explica starea lui — a o justifica, în nici într-un caz, nu. în romanul lui Bolintineanu însă nu găsim nimic : pentru ce Manoil ajunge în idoi ani un om aşa de imoral, aşa de crud chiar ? Este o scenă foarte dezgustătoare între el şi Zoe. în acest roman, Bolintineanu dă dovadă de o lipsă de gust şi de tact înspăimîntătoare."

Celelalte personaje sînt şi mai slab conturate, au o prezență schematică. Potrivit viziunii romantic-sentimentale a lui Dimitrie Bolintineanu, ele se situează la poluri opuse, acționînd in exclusivitate ca atare. în acest sens, D. Popovici observa : „în motivarea ei, linia morală pe care se desfăşoară viața sufletească a lui Manoil trădează lipsa pătrunderii psihologice a personajului. El respiră artificial într-o atmosferă ce năzuieşte să se închege la o tensiune înaltă, dar care se destramă în ritmul în care acțiunea înaintează, lăsînd în urmă numai schema vidă a unui proces sufletesc. Lipsit de consistență, personajul distruge motivarea subiectivă a acțiunii, care se desfăşoară minată de resorturi mecanice şi aduce în scenă parteneri ce acționează numai pe liniile sufleteşti generale ale categoriei din care fac parte : «soțul bun», «soția ideală», «femeia fatală», «asupritorul», — o lume decolorată" *(op. cit.,* p. 101). O opinie similară are şi Mircea Zaciu : „Prejudecățile romantice, precum şi puțina experiență de viață a lui Bolintineanu, pe atunci un tînăr zvâ-

păiat şi plin de avînturi patetice, au făcut din acest roman o alcătuire naivă şi schematică. Lipseşte, mai cu seamă în zugrăvirea personajului central, pătrunderea psihologică necesară evocării unui tip autentic" *(op. cit.*, p. 414).

Un punct de vedere mai nuanţat aduce Şt. Cazimir, în studiul *Dimensiunea interioară, un aspect al evoluţiei romanului românesc în secolul al XIX-lea*, publicat in *Limbă şi literatură* voi. II, 1975, p. 258, admiţînd că, în zugrăvirea lui Manoil, Dimitrie Bolintineanu a încercat, cu modestele lui posibilităţi, şi o sondare a vieţii lui interioare. Premisa de la care porneşte Şt. Cazimir este aceea a „tăcerii romantice", a modului în care personajele de această natură îşi consumă lăuntric neliniştile şi vicisitudinile existenţiale. Fiind naturi problematice, eroii romantici nu izbutesc însă să-şi stăpînească dimensiunea lor interioară, nu află tonul şi mijlocul adecvat exteriorizării ei, manifestîndu-se clamoros şi contradictoriu : „Dacă este adevărat că «romanul se naşte la antipodul imaginaţiei romaneşti : din autobiografie» (G. Picon), se înţelege concomitent că numai cultul romantic al eului a condus cu decizie evoluţia noului gen către filoanele vieţii interioare. Proza de confesiune, avîndu-şi originea în Rousseau şi reprezentanţii cei mai calificaţi în Chauteaubriand şi Alfred de Musset, a înscris primii paşi notabili în direcţia indicată mai sus. Adîncirea investigaţiei psihologice presupune însă un stadiu al literaturii care să cunoască *preţul tăcerii :* veritabilul ei obiect îl constituie personajele care tac. Inferioritatea nu poate fi anexată şi pusă în valoare decît pe calea unei întreruperi a comunicării, rod al închiderii în sine şi al asumării unor dilerr.e intransmisibile. E' de remarcat în acest sens că romantismul a cur. erit largi teritorii care implicau dimensiunea interioară, dar nu şi limbajul care s-o aprofundeze. Tăcerea romantică e o falsă tăcere. Eroul romantic nu tace decît pentru a-şi asculta complezent tăcerile şi pentru a le convoca în spaţiul de rezonanţă al discursului său clamoros, care transformă incertitudinile în antiteze, nostalgiile în invocaţii şi tînguirile în clauzule ritmate." Aplicînd practic ideile expuse teoretic în acest preambul, Şt. Cazimir observă că „primele consemnări ale tăcerii romantice, în cuprinsul literaturii române, aparţin epocii de pionierat a romanului, inaugurată către jumătatea secolului trecut prin tentativele cîtorva scriitori." Cel ce încearcă prima dată să exploreze dimensiunea interioară a eroului romantic este Dimitrie Bolintineanu : „Transformarea

vieţii interioare din ipoteză în realitate sensibila este iniţiată de Bolintineanu. Romanul *Manoil* aduce în cîmpul nostru literar — chiar dacă lipsită de fermitatea conturului — prima imagine a omului anxios şi melancolic, capabil de impulsuri generoase, aflat in dezacord progresiv cu mediul şi dezamăgit în aspiraţiile sale. Forma epistolară a naraţiunii facilitează accesul direct în spaţiul lăuntric al personajului, care-şi notează uneori cu acurateţe sentimentul de însingurare şi stările de aprehensiune, pe fondul unei mari labilităţi afective." Nedispunînd însă de suficiente mijloace compoziţionale, Dimitrie Bolintineanu converteşte dimensiunea interioară a lui Manoil în fraze distonante, de inconsistenţă si stridentă sonoritate : „Din păcate, declamaţia retorică nu întîrzie să se facă auzită, acoperind glasul firav al confesiunii".

Deficitar în ceea ce priveşte compoziţia şi adîncirea psihologică a personajelor, romanul *Manoil* merită a fi apreciat în primul rînd ca un roman de atmosferă. Cu un evident simţ realist sînt evocate aspecte caracteristice societăţii româneşti de la mijlocul veacului trecut, moravurile boierimii şi ale celorlalţi reprezentanţi ai protipendadei, în tablouri vii, nuanţate, surprinzîndu-se detaliile semnificative. Potrivit unei caracteristici generale a literaturii române din faza constituirii ei moderne, de la mijlocul secolului al XlX-lea, şi în *Manoil* e vizibilă întrepătrunderea dintre romantism şi realism. în lucrarea *Aspecte si direcţii în romanul românesc de la primele începuturi pînă azi* (Bucureşti, Editura Oficiului de librărie, 1937, p. 19), Nic. N. Munteanu notează, în acest sens : „Cu *Manoil* constatăm o caracteristică a tuturor romanelor noastre începătoare : şovăirea între romantism şi realism. Romantic e de ex. procedeul prin care autorul, subiectiv, îşi exprimă chiar în roman amărăciunea exilului îndurat pe urma patriotismului său. Romantic este şi contrastul, antiteza de care se foloseşte : femei caste şi femei decăzute, clase sociale corupte (cea de sus) şi sănătoase (ţărănimea). Realistă e descrierea moravurilor societăţii, prin aceasta romanul e premergător atîtor altora."

Meritele romanului, în această direcţie, au fost relevate de mai toţi comentatorii săi. Petre V. Haneş aprecia elogios descrierea cadrului -autohton, imaginile variate ale locurilor pe unde scriitorul îşi conduce personajele : „Partea simpatică a romanelor lui Bolintineanu, pe lîngă sufletele curate ale cîtorva personaje, este cadrul românesc în care se petrece acţiunea. Deşi

într-un mod vădit căutat, dar autorul ne • duce ^ n diferite ţinuturi ale ţării, împletind expunerea faptelor cu descrierea lor. întîlnim fragmente din vieaţa unei mînăstiri de maici, tabăra militară de la Floreşti, ocnele de la Telega şi o parte din viaţa ocnaşilor, mănăstirea Brebu, mănăstirea Sinaia ?u valea Prahovei. Caracteristic este faptul că tocmai cu acest prilej a scris autorul cele mai bine stilizate pasaje ale romanului lui" *(op. cit.,* p. 150).

Un merit deosebit al scriitorului era considerat de G. Călinescu a fi modul sugestiv in care s;nr. zugrăvite mediile mondene din epoca evocată, conversaţiile din saloane : „Pentru viaţa mondenă Bolintineanu are o aptitudine indiscutabilă. Convorbirile, într-o nepăsare impertinentă şi măsurată, ale oamenilor de lume, sînt adesea spirituale" *(Istoria literaturii române,* ediţia Il-a, revăzută şi adăugită, Bucureştit, Editura Minerva, 1982, p. 241). Această calitate a romanului e pusă în evidenţă, mai dezvoltat, de Mircea Zaciu, care argumentează, convingător, că Dimitrie Bolintineanu este, şi în această direcţie, un adevărat deschizător de drumuri, prefigurînd o anume latură a literaturii române din epocile ulterioare, chiar din perioada interbelică : „Bolintineanu e primul romancier care îndrăzneşte să amplifice planurile romanului, să mute acţiunea în mediile cele mai diverse, descriind realist lumea saloanelor, viaţa unui conac boieresc, imprimînd oarecare nerv naraţiunii, alternînd tonurile, de la cel melodramatic, la unul virulent, de satiră, apăsînd în general pe contrastele puternice. Astfel, lumea viciată a capitalei e opusă celei ţărăneşti, considerată drept primitivă, dar curată sufleteşte, avînd o nobleţe umană proprie. Contrastul acesta va fi mereu reluat de romancierii noştri, chiar la cei dintre cele două războaie mondiale, unde se va adăuga încă un termen : al mahalalei, văzută ca o lume pătimaşă, instinctuală, violentă, dar nealterată sufleteşte, autentică şi profund umană" *(op. cit.,* p. 414).

Ca exponent de seamnă al generaţiei paşoptiste, Dimitrie Bolintineanu îşi afirma convingerile şi prin intermediul romanului său, imprimîndu-i un sens polemic, integrîndu-1 pe direcţia activă a romantismului românesc. Spre deosebire de încercările de roman care l-au precedat, cu excepţia fragmentului din *Tainele inimii* al lui Mihail Kogălniceanu, *Manoil,* precizează Mircea Zaciu. „oglindeşte realitatea prezentă : epoca din jurul anului revoluţionar 1848. Proiectul nu e lipsit de temeritate.

Liniile epice ale subiectului şi proporţiile sale puteau duce la o cronică epică valoroasă a vieţii româneşti de la mijlocul veacului trecut" *(op. cit.,* p. 414).

Uneori atitudinea polemică a lui Dimitrie Bolintineanu faţă de realităţile vremii izbucneşte deschis, combativ, dezvăluind izbitorul contrast economic dintre clase, moravurile corupte ale boierimii, lipsa de cultură şi gust artistic a claselor suprapuse, jargonul cosmopolit al acestora. Atiudinea polemică a lui Dimitrie Bolintineanu faţă de dispreţul cu care reprezentanţii „clasei de sus" tratau literatura română era considerată de G. Ibrăileanu, în cursul de istoria literaturii române moderne, *Epoca Alecsandri (op. cit.,* p. 361), drept una din calităţile importante ale romanului : .,In *Manoil* se vorbeşte mult despre literatură, e vorba de toţi poeţii români din acea vreme şi chiar de însuşi Bolintineanu — care a uitat că eroul său îi adresează scrisorile — căci romanul e scris în formă de scrisori — lui însuşi. E vorba de Alecsandri, Gh. Sion, care-s lăudaţi amîndoi etc. Pune apoi în gura unor cucoane mari cuvinte dispreţuitoare la adresa poeţilor, şi numai pe Cîrlova îl laudă pentru că... a murit ! ; deci autorul arată ironic dispreţul clasei de sus pentru literatura românească. Este ceva adevărat aici : societatea înaltă din vremea aceea, ca şi cea de azi, încă nu gustă literatura, sau în orice caz, pe cea românească ; Bolintineanu face prin urmare polemică în această chestie. Din acest punct de vedere, e însemnat *Manoil:* are în el ideile lui Bolintineanu asupra literaturii vremii, idei la care noi am- fi recurs, dacă studiam mai pe larg istoria acelei literaturi." Din scurtul episod al povestei Tudorei şi a tatălui ei răzbate adîncă simpatie a scriitorului pentru robii pămîntului. în cuvintele prin care Tudora se jeluie lui Manoil de starea disperată, a ei şi a ţărănimii, în general, Dimitrie Bolintineanu a pus mult din durerea sa faţă de soarta acestor umiliţi, din dorinţa sa nobilă de a-i ridica la o altă condiţie umană şi socială. Partea de critică şi satiră socială a romanului a atras elogiul fără rezerve şi al lui N. Iorga, care, după cum am mai arătat, nu a fost deloc clement cu opera lui Dimitrie Bolintineanu. In *Istoria literaturii româneşti în veacul al XlX-lea* (voi. III, Vălenii de Munte, Editura tipografiei „Neamul românesc", 1909, p. 104), N. Iorga admitea că romanul *Manoil* „nu este numai o fantazie romantică. Satira socială îşi are şi ea partea sa. şi pentru dînsa se scriu paginile cele mai bune şi mai trainice, deşi cele mai puţin

gustate, desigur, pe acea vreme, ale acestui premergător al romanelor noastre de moravuri. Bolintineanu înțelege să înfățişeze despreţului şi urii pe tinerii ce-şi pierd vremea in zgomotul vieţii petrecerilor neghioabe, în învîrtirea cărţilor la «otuzbir», «albţvelve» şi «sfichiu», pe femeile căzute în vină de gustul risipei şi al beţiei de plăcere, pe străinul poruncitor şi stricat.'* Cu deosebire releva N. Iorga imaginile dramatice din viaţa ţărănimii, girînd asupra autenticităţii lor, înscriindu-le pe linia eforturilor revoluţionarilor paşoptişti de a schimba soarta celor asupriţi şi nedreptăţiţi, asemănindu-ie, p;/in semnificaţiile lor în epoca de atunci, cu lucrarea lui Nicolae Bălcescu, *Question ecoaomique des Principautes Danubiennes :* „într-uo timp **Cir** d, după dezbaterile comisiei bucureştene a proprietăţii la 1848, Bălcescu ridica într-un studiu de istorie chestia ţărănească, prin broşura sa franceză din 1850, — Bolintineanu cutează a dezvălui viaţa ţărănească în povestea fetei de la ţară care-şi dă cinstea pentru a scoate de la temniţa celor închişi şi bătuţi pentru datorii de muncă pe un tată bătrîn, — schiţă sentimentală care se sprijină însă pe o întinsă nenorocire adevărată şi care întrucîtva înduioşează, chiar şi în graiul de papagalism uşuratec al romantismului de împrumut."

Latura socială, de critică a moravurilor corupte şi de apărare a celor umiliţi şi asupriţi era apreciată şi de D. Popovici drept cea mai valoroasă si viabilă parte a romanului *Manoil :* „Romanul aduce în scenă şi pe umiliţii vieţii, pe robii ţigani, a căror condiţie socială inumană face pe democratul Bolintineanu să-i încarce în mod generos cu toate darurile sufleteşti. Sînt înfăţişaţi de asemenea ţăranii, încărcaţi de datorii, asupriţi de administraţie, batjocoriţi şi nenorociţi de proprietari brutali. O tragedie cruntă s-a abătut asupra tinerei ţărance Tudora şi asupra tatălui ei ; şi în prezentarea brutaMtăţii omeneşti, fraza scriitorului capătă o nervozitate necunoscută, naraţiunea lui prinde colorit. Aceeaşi însuşire o desprindem şi din caracterizarea societăţii bucureştene de după 18*o pe care poetul, exilat, n-o putea cunoaşte direct, dar al cărei fel de vieaţă el il intuieşte just. Paginile acestea, în care imaginaţia este frînată de datele realităţii, alcătuiesc partea cea mai rezistentă a romanului lui Bolintineanu" *(op. cit.* p. 102).

Comentatorii scriitorului au fost unanimi în aprecierea pozitivă a romanului în primul rînd prin semnificaţiile lui sociale, în perioada contemporană, într-un studiu introductiv la cea

dintîi tentativă de reeditare a scrierilor lui Dimitrie Bolintineanu *(Opere,* Bucureşti, Editura de stat, 1951, p. XLI), AI. I. Ştefănescu analiza ponderat scăderile şi meritele lui *Manoil,* arătînd că, „în ciuda intrigii simpliste şi melodramatice, romanul reuşeşte însă în înfăţişarea contrastului dintre cele două clase antagonice şi critica îndreptată împotriva boierimii este distrugătoare Demascînd corupţia şi putreziciunea boierimii, cartea slujea deci ideologia forţelor progresiste ale vremii [...]. Bogată în referinţe la problemele cele mai arzătoare ale vremii şi polarizind o serie de aspiraţii ale maselor populare, cartea a constituit desigur un pas înainte atît pentru autorul ei, a cărui primă încercare de proză beletristică era, cît şi pentru literatura: ţării noastre, care primea astfel în dar întîiul ei roman. Destul de greu de citit astăzi, atît din pricina neadîncirii personajelor şi a situaţiilor, cît şi din pricina stilului devenit pe alocuri desuet, *Manoil* este totuşi o operă valoroasă, care pregăteşte terenul *Ciocoilor vechi şi noi* ai lui N. Filimon, primul nostru roman realist. Şi aici, ca şi în «poezie, Bolintineanu deschide drumuri largi." Tot astfel, în monografia *Dimitrie Bolintineanu* (Bucureşti, Editura tineretului, 1962, ţ\ 125), I'f» Roman recunoaşte că, în ciuda lipsurilor lui, romanul prezintă interes şi pentru faptul că reflectă concepţia democratică a scriitorului : „în caracterizarea eroului principal şi a altor personaje, scriitorul calchiază tipuri obişnuite în literatura melodramatică. Psihologia e simplistă şi construcţia subiectului elementară. Lipsa de experienţă a autorului — şi a literaturii noastre în general în domeniul romanului — şi-a spus cuvîntul. Lucrarea nu e lipsită totuşi de unele episoade redactate într-un stil alert, dar mai ales ne reţine atenţia prin atitudinea democratică a naratorjlui.*«

Cu toate neîmplinirile lui artistice, *Manoil* se înscrie. în istoria literaturii noastre ca prima încercare meritorie de roman românesc.

ELENA

în timpul vieţii lui Dimitrie Bolintineanu a apărut într-o singură ediţie : *Elena,* roman original de datine politic-fiiosofic, Bucureşti, Tipografia Naţională a lui St. Rassidescu, 1)862.

Spre deosebire de *Manoil,* care, de la apariția sa, în 1855, nu s-a mai retipărit timp de aproape o jumătate de secol, pînă în 1903, după cum am arătat, *Elena* a mai fost publicat şi a beneficiat de mai multe ediții, în perioada următoare stingerii din viață a lui Dimitrie Bolintineanu. Mai întîi a fost reprodus integral în *Revista literară* a lui Th. N. Stoenescu, începînd cu nr. 2 din februarie 1886 pînă la nr. 12 din decembrie 1886, inclusiv, într-o *Nota redacției,* din nr. 2, precizîndu-se : „Romanțul *Elena* de Bolintineanu, pe care îl publicăm în numărul acesta, cu oarecare modificări, imperios reclamate de transformarea literară a limbei, fiind cea mai bună şi cea mai populară dintre productele nemuritorului poet, va fi cetită cu atît mai mult interes, cu cît edițiunea ei este cu desăvirşire sleită. Publicînd-o, realizăm în acelaşi timp unul din puntele esențiale ale programei noastre, de a dezmormînta operile de valoare ale trecutului, aproape necunoscute de generațiunea actuală."

Inițiativa lăudabilă a *Revistei literare* a fost blamată virulent de Const. Miile, în două foiletoane publicate la rubrica sa permanentă *Săptămîna literară* din ziarul *Lupta,* an. IV, nr. 299, iulie 1687, p. 2 şi nr. 3JG. 3—4 auşi.'st 1887, p. 2. Ceea ce îl nemulțumea pe Const. Miile nu era faptul că redacția *Revistei literare* căzuse în eroarea de a interveni în textul lui Dimitrie Bolintineanu, modificîndu-i stilul în mod arbitrar, pentru a-1 „moderniza". Mărturisind că, pînă la retipărirea lui în această revistă, nu citise romanul *Elena,* Const. Miile îl judeca extrem de aspru, exagerîndu-i neîmplinirile, cu o ostilitate vădită față de autorul lui : „Deşi eram cam sceptic în privința genialității lui Bolintineanu, totuşi nu credeam că romanul lui poate să fie aşa de prost. A fost o adevărată decepție cînd l-am citit. A trebuit numai datoria mea de critic ca să mă silească să sfîrşesc. Fiecare pagină distilează atîta plictiseală că cititorului îi e cu neputință să isprăvească."

Neînțelegîndu-i rolul de oglindă veridică a realităților social-politice caracteristice epocii zugrăvite, Const. Miile considera că romanul nu mai (putea să intereseze în vremea sa deoarece se schimbaseră acele realități : „E posibil ca contimporanilor lui Bolintineanu să le fi plăcut romanul lui care âre o tendință oarecum politică. Pe acel timp era în adevăr o luptă între liberali şi conservatori, între retrograzii privilegiați şi tineretul cu idei liberale. Bolintineanu, om cinstit, cum se ştie, şi liberal sincer, pledează cauza ideilor liberale, punînd în

partea celor din urmă toate simţimentele nobile şi încarnînd în tipurile reacţionarilor toată urîciunea morală, făcînd dintr-înşii monştri de corupţiune şi mîrşăvie.

E posibil ca tocmai această parte politică şi neartistică, străină elementului literar, să fi făcut ca romanul lui Bolintineanu să fi plăcut, să fi avut înrîurire, să fi făcut emoţiune.

Mai putem noi astăzi să simţim aceste lucruri, astăzi cînd elementul constituţional, atunci d-abia aplicat, e vechi de douăzeci de ani, cînd i-am văzut la lucru pe liberali şi pe conservatori, cînd în sfîrşit suntem pe deplin convinşi că nu există •decît un singur şi puternic partid, partidul reacţionar, fără deosebire de etichetă ?

Desigur că elementul care a făcut ca romanul *Elena* să placă ne lipseşte astăzi/'

în cel de al doilea foileton, din *Lupta,* an. IV, nr. 316, 3'— 4 august 1887, p. 2, Const. Miile denotă că nu a intuit structura romantică a personajelor centrale, Alexandru şi Elena, că accentul cade, în roman, în primul rînd pe analiza tribulaţrilor lor sufleteşti, reproşîndu-le, neîntemeiat, că nu participă nemijlocit la viaţa politică a vremii lor : „Din nenorocire însă, aceşti oameni pledează numai, în loc "ă lucreze. Alexandru, eroul romanului care are toate calităţile liberalului, în loc să se apuce de lucrat, de pus în practică ideile pentru care pledează aşa de frumos, îl vedem discutînd numai, combătînd numai pe reacţionari la vorbă, dar nu-1 vedem amestecat în luptă, punînd în serviciul ideilor sale, talentul, averea şi energia sa. Astfel fiind, e firesc lucru ca în întregul roman să nu întîlnim un singur om cu viaţă, cu carne şi cu oase. în schimbul oamenilor întîlnim păpuşi savante, cari declamă frumos ceea ce autorul le pune în gură... Toate actele Elenei atît de extravagante, fără raţiune de a fi astfel, apar şi mai curioase în mijlocul declamaţiunilor ambilor amorezaţi. Pentru a-şi spune dragostea lor, •dînşii pare că-i ascultă lumea, vorbeşte ca la teatru, ridicînd tonul ca actorii proşti, şi dcclamind perioade umflate şi bombastice cari ţin pagini întregi."

Din păcate, ediţiile romanului *Elena* apărute pînă după 1900 au vehiculat textul amputat şi corijat la fel de arbitrar de Grigore H. Grandea, pus în circulaţie într-un volum apărut în 1888 (Bucureşti, Editura tipolitografiei Dor. P. Cucu), pe coperta interioară indieîndu-se însă anul 1887. în Biblioteca Academiei B. S. România nu se află acest volum. Aşa se explică de ce,

în bibliografia operei lui Grigore H. Srandea, de la sfîrşitul ediţiei *Scrieri* (Bucureşti, Editura Minerva, 1975, p. 584), la capitolul *Lucrări în colaborare^, şi prefeţe,* Pavel Ţugui, îngrijitorul ediţiei, nu-1 menţionează. Un exemplar se află în biblioteca Muzeului Literaturii Române.

în scrisoarea-prefaţă care însoţea ediţia din 18188, datată „7 octomvrie 1887", Grigore Ii. Grandea arăta care au fost motivele ce l-au determinat să intervină în textul romanului, fără să-şi dea seama că, prin acest procedeu, comite o grav;* eroare. Dimpotrivă, credea că face un bun serviciu prestigiului postum al lui Dimitrie Bolintineanu, scriindu-i astfel editorului: „Primind ruga mea d-a reedita romanţul *Elena* al regretatului şi suavului nostru scriitor Bolintineanu, mă ajutaţi a-mi împlini o datorie de conştiinţă. In primăvara anului 1862, autorul cedă Tipografiei Naţionale manuscrisul, cu îndatorire ca eu să fac corectura. Tipograful se apucă să-1 tipărească tocmai în lunele de vară, cînd nu numai eu, dar şi autorul lipseam din capitală. De aceea a ieşit plin de greşeli.

Bolintineanu nu cam avea obiceiul să-şi pieptene manuscrisele. In privinţa părţilor care-i scăpau în fuga condeiului, fără a se nemeri cu cadrul, se mulţumea a le însemna c-o linie în margine, lăsînd ca mai tîrziu să le şteargă de tot sau să le copieze, pentru a le întrebuinţa deosebit.

Zeţarul, neînţelegînd acest semn, a cules tot te> tul, aşa că pe lîngă furnicarul erorilor de scriere, ordine şi tipografie, mai vedem şi o mulţime de părţi cari ar putea să fie la locul lor într-un studiu asupra situaţiei politice, sociale şi morale a poporului nostru, la începutul domniei trecute, iar nicicum într-un romanţ.

Redînd acum textului o pieptănare în sensul cum o înţelegea autorul, cred a-mi împlini o datorie către acela care, fără să fie cel mai corect scriitor român, este însă cel mai mare prin inimă şi imaginaţie."

Ediţia apărută în 1906, în colecţia „Biblioteca pentru toţi",, repune în circulaţie textul revizuit arbitrar de Grigore H. Grandea, luînd drept bune argumentele sale din scrisoarea-prefaţă, precizîndu-se într-o notă introductivă : „Aceste consideraţiuni ne-au îndemnat şi pe noi ca, dintre toate ediţiunrle acestui roman, ce s-a tipărit de la 1862 încoace şi cari toate sunt astăzi cu desăvîrşire epuizate, să preferim versiunea publicată în 1887

de Gr. H. Grandea — ca mai literară şi mai pe înţelesul tuturor."

Se pare că, la apariţia lui, romanul *Elena* s-a bucurat de o largă audienţă în rîndurile cititorilor, îndeosebi în mediile feminine, în monografia *Dimitrie Bolintineanu* (Bucureşjti, Tipografia „Bucovina", 1932, p. 116), N. Petraşcu afirmă că „Eiena a fost cel mai citit roman al literaturii noastre. Era o furie pe toată lumea ca să-1 aibă pe masă în anii apariţiei lui, şi numele de Elena a dăinuit la noi mult timp ca numele unui prototip de eroină romantică." O mărturie în acest sens depune şi Traian Demetrescu, în articolul *Dimitrie Bolintineanu,* inclus în volumul *Profile literare* (Craiova, Editura tipografiei D. I. Benvenisti, 1*891, p. 117), în care arată că „pe atunci, acea carte devenise o adevărată evanghelie pentru inimile femeilor." Deşi recunoştea voga romanului în epocă, Traian Demetrescu nu o mai găsea justificată, în ultimul deceniu al secolului trecut, considerîndu-1, pe nedrept, doar un produs al romantismului desuet, importat din literatura franceza, reducîndu-i substanţa, prin vădită simplificare ironică şi lipsă de comprehensiune, la cîteva scheme melodramatice : „Dacă ne vom aminti că-n epoca lui Bolintineanu, în Franţa, predomnea în literatură şcoala romantică şi mai ales acel curent lamartinist, plin de tot ce sentimentalismul are mai exaltat; şi daca vrnn cădea de acord să admitem că spiritul literaturii franceze a avut mulin inrîurire asupra scriitorilor români de pe acele timpuri, atunci ne este uşor să înţelegem că romanul *Elena* năştea mai mult din aceste două cauze. în adevăr, Bolintineanu ar fi putut să scrie un roman de moravuri sau un roman psihologic, opera aceasta ar fî însutit gloria sa şi cred că ar fi deschis un început bun pentru literatura romanului, de care suntem pe deplin săraci. Dar el n-a făcut decît un roman după toate calapoadele romantismului, şi încă al unui romantism decăzut. Şi dacă pe atunci, acea carte devenise o adevărată evanghelie pentru inimile femeilor, azi el oboseşte ochii cititorului de la primele pagini. Subiectul romanului e o dramă de amor nefirească, idealizată, bolnavă şi a cărei eroină moare de oftică. A muri de oftică e destui de natural, însă trebuie ştiut că cei mai mulţi romantici au abuzat de această crudă boală pînă la ridicul."

Deprecierea romanului *Elena,* prin neînţelegerea clară a sensurilor lui esenţiale şi a calităţilor, cîte sînt, dar reale, a persistat şi la începutul secolului nostru. In studiul *Romanele lui*

Bolintineanu, publicat în *Literatură şi artă română,* nr. 9, 1902, p. 653, Iuliu Dragomirescu nu-i acorda aproape nici un merit. Ba mai mult, nu sesiza nici o diferenţiere calitativă faţă de *Manoil:* „Acelaşi nesfîrşit lirism, aceleaşi imposibilităţi, aceleaşi exagerări şi fantazii bolnave. Acţiunea ambelor romane e paralelă, tehnica, stilul se aseamănă. Ca şi în *Manoil,* eroul e un poet, un fel de smintit, Alexandru Elescu, eroina o martiră a intrigelor şi răutăţii omeneşti, Elena ; în locul perfidului Alexandru C. întîlnim pe Zoe, aşijderea bântuită de perversitate morală ; şi precum *Manoil* se începe la ţară, tot aşa şi *Elena* începe la o moşie a postelnicului Gheorghe, de lîngă Ploieşti, în anul 1859. Ca şi în *Manoil,* întîi ne introduce în compania personagiilor romanului pe care le recomandă." Reeditarea romanului *Elena,* în 1906, nu a aflat ecoul cuvenit în presa literară, fiind minimalizată. Intr-o recenzie, semnată cu iniţialele M.C., publicată în *Viaţa românească,* an. 1 nr. 5, 1906, p. 325, romanul era respins cu violenţă, printr-o optică deformată, umbrind, fără motiv întemeiat, imaginea scriitorului şi contribuţia sa la dezvoltarea literaturii române din secolul al XIX-lea : „Cei care se ocupă mai îndeosebi cu literatura română cunosc în Bolintineanu şi pe poetul '«de un erotism bolnăvicios, şi pe romancierul slab şi falş, şi pe autorul de piese teatrale imposibile ca acţiune şi ca tratare, şi pe istoricul fără pregătire şi spirit critic, şi pe publicistul de multe ori lipsit de orice strălucire. Dar publicul mare îl cunoaşte pe Bolintineanu ca poet patriotic, plin de sentinţe şi cugetări înălţătoare, admirator şi cîntăreţ al faptelor eroice naţionale. E nevoie ca acest public să-l cunoască altfel ? Socotim că-i o pagubă şi pentru poet şi pentru public. Iată de ce nu ni s-a părut nimerită reeditarea romanului *Manoil* al lui Bolintineanu de către «Biblioteca pentru toţi», acum cîţiva ani în urmă, şi iată de ce ni* se pare acum şi mai puţin nimerită dezgroparea din negura uitării, de către aceeaşi «Bibliotecă», a romanului *Elena* al aceluiaşi scriitor. Ca şi *Manoil,* romanul *Elena* e falş ca psihologie şi situaţii, exagerat ca tratare, injust ca observaţii de moravuri, fără tipuri vii, declamator pînă la ridicol si defectuos ca stil, — aşa că nu poate aduce nici un bine pentru cultura literară a celor ce-l citesc, iar pentru autor retipărirea lui e cel mai prost serviciu ce i se poate face."

Disocierea calitativă dintre *Manoil* şi *Elena,* prin recunoaşterea superiorităţii valorice a celui de al doilea roman, a fost

făcută, în primul deceniu al acestui secol, de către N. Iorga, în *Istoria literaturii româneşti în veacul al XlX-lea* (voi. m Vălenii de Munte, Editura tipografiei „Neamul românesc", 1909, p. 313'). Revizuindu-şi opiniile din tinereţe, exprimate, după cum am mai arătat, în articolul *De ce n-avem roman ?,* publicat în *Lupta,* an. VII, nr. 1090, 1 aprilie 1890, p. 2, N. Iorga analizează romanul *Elena* cu mai multă atenţie simpatetică, evidenţiindu-i însuşirile proprii indubitabile : „In această nouă lucrare, cu mult mai întinsă decît cea dintîi, este un «Manoil», fireşte, dar un «Manoil» care vine numai pe planul al doilea, după fiinţa armonică, luminoasă, cuminte a Elenei, femeie de casă, soţie credincioasă pană la o vreme celui mai grosolan şi mai nevrednic dintre bărbaţi, femeie de lume, respectuoasă faţă de obiceiuri şi tradiţii, femeie de conştiinţă, care, cînd jertfeşte cugetul său veghetor, se închină morţii, ce vine discret, poetic, gingaş ca în *Doamna cu camelii* a lui Alexandre Dumas-fiul, prin uşoara stingere, supţiare, idealizare a trupului, de boala plămînilor." Pe bună dreptate, N. Iorga argumenta că, în *Elena,* apare un personaj central, Alexandru Elescu, total opus lui Manoil, mult mai bine conturat : „«Manoilul» de aici e altul; a crescut, s-a îndreptat, s-a deprins cu lumea şi viaţa î el nu va mai merge, jignind în dreapta şi în stînga, ucizînd adesea prin capriciile sale de tînăr zeu crud, cu săgeata uşoară şi sigură. Nu mai e *eroul* romantic, căruia totul trebuie să i se închine, care ar fi în stare să ceară cu tot dinadinsul soarelui a sta în loc până-şi va mîhtui orgia, şi ceasurilor să zboare pentru a-i grăbi fericirea de care e nerăbdător. E un tînăr cu idei înaintate, un liberal, un naţionalist, meşter în a se învîrti' în saloane, neîntrecut în a scapără vorbele sale de spirit şi în a se apăra de acelea pe care oricine ar voi să le arunce asupră-i, e un minunat convorbitor, un bun tovarăş de cale, un amorezat ce nu face scandaluri, desigur, şi un prieten care nu cere prea mult ; el nu mai otrăveşte, nu mai înjunghe, nu caută gîlcevuri şi dueluri, nu-şi face o plăcere să tîrască o femeie iubită pană în fundul prăpăstiei, pentru plăcerea diabolică de a o vedea murind. Numai printr-o melancolie uşoară, prin veşnica umbră pe care o aruncă pe fruntea sa aripile corbului fatal, numai prin aceasta îl deosebeşti dintre alţi şi simţi că d. Alexandru Elescu e totuşi o fiinţă dintr-o rasă deosebită." , ^

Conflictul romanului e susţinut de legătura de dragoste dintre Elena şi Alexandru. Potrivit mentalităţii timpului, această

legătură sentimentală are o mare doză de melodramatism, însă, spre deosebire de *Manoil,* întîlnim în paginile romanului o preocupare mai accentuată şi în mai mare măsură izbutiă pentru sondarea vieţii interioare a personajelor, pentru analiza tribulaţiilor lor sufleteşti. în studiul *Dimensiunea interioară, un aspect al evoluţiei romanului românesc în secolul al XlX-lea,* publicat în *Limbă şi literatură,* voi. II, 1975, p. 261, Şt. Cazimir subliniază că, în *Elena,* comparativ cu *Manoil,* e mult mai bine surprinsă „tăcerea romantică" a eroilor, dilemele şi neliniştile care îi devorează lăuntric : „Trama epică a scrierii' şi natura specială a conflictului în care sînt angajaţi protagoniştii i-a impus autorului invocarea frecventă şi amplă a planului vieţii interioare. Prin însuşi modul ivirii sale, sub semnul scrupulelor care se cer învinse şi sub iminenţa blamului public, sentimentul care îi apropie pe Elena şi Alexandru este constrîns să-şi amine clarificarea, ceea ce înseamnă adîncirea celor doi în labirintul propriilor supoziţii şi nelinişti. Rolul decisiv, mai mult ca oricînd, îl joacă tăcerea personajelor : «Elena nu-i zise nici o vorbă, nici despre scrisoarea ei, nici pentru lunga nearătare acolo. O aflã mai rezervată decît totdauna. Alexandru vnu înţelegea că tocmai acesta rezervă era un semn care ar fi trebuit să-i facă mulţumire. El luă lucrul pentru răceală. Observă că Elena evita toate ocaziunile de a rămîne singură cu dînsul... El se pierdea în conjecturi»".

Apreciind eforturile meritorii ale lui Dimitrie Bolintineanu în analiza procesului psihologic, Tudor Vianu releva rolul său de iniţiator în „descrierea stărilor interne în naraţiune", în introducerea monologului interior. In studiul *Etape din dezvoltarea artistică a limbii române,* inclus în volumul *Studii de stilistică* (Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1968, p. 135), scria : „Bolintineanu în *Elena* (1862) introduce astfel de descrieri", precedîndu-le de semnul dialogului, reproducînd adică vorbirea interioară a personajului : — «Doamne, zise el (Alexandru). Ce este această femeie ? Nu sînt un copil ce intră în lume pentru prima oară... Azi am voit să plec ; şi cînd eram să pornesc, puterile mi-au lipsit... Nu este un simţămînt trecător ce se stinge îndată ce încetăm a vedea obiectul iubit... Eu sufăr.... este o patimă puternică... Am trăit... am fost în relaţii cu tot felul de femei frumoase, spirituale... niciodată nu am simţit atîta ; ceea ce simt acum este un lucru straniu.

Autorul reproduce deci gîndurile intime ale lui Alexandru, îndrăgostit de Elena, monologul lui interior, şi o face imitînd desfăşurarea vorbirei interne, prin fraze juxtapuse separate prin puncte de suspensie care trebuie să înlocuiască expresia raporturilor logice şi gramaticale. în realitate, monologul interior al lui Alexandru are o structură logică, fiindcă exprimă pe rînd motivele care-1 fac pe erou să conchidă că simţămîntul său e un lucru *straniu.* Ultima frază a textului citat este o concluzie şi vădeşte, prin prezenţa ei, caracterul logic al întregului. Printre argumentele înşirate de personaj, pentru a ajunge la încheierea sa, există şi unul care are un caracter generalizator şi se apropie de tipul maximelor : (un simţămînt) *se stinge îndată ce încetăm a vedea obiectul iubit.* Personajul reflectează deci ca un filosof, ca un moralist, şi expresia *obiectul iubit,* pentru femeia îndrăgită de el, o expresie destul de nefirească în monologul interior al unui amant, pune în lumină propria tendinţă a autorului către reflexia generalizatoare morală."

Romanul lui Dimitrie Bolintineanu e meritoriu şi pentru reliefarea nuanţată a psiohoigiei iubiru şi fineţea explorării sensibilităţii feminine. Aşa cum sublinia G. Călinescu, „avem de-a face cu un roman de analiză, consacrat cu totul pasiunii şi, oricît de ieftine, intrigile de gelozie ale Zoei sînt un început de studiu al societăţii feminine" *(Istoria literaturii române,* ediţia a Il-a, p. 241).

Romanul *Elena* se înscrie pe linia efortului romantic al epocii de a reabilita femeia şi sentimentele; ei împotriva mediului social în care e constrânsă să trăiască. In zugrăvirea povestei de dragoste dintre Elena şi Alexandru, Dimitrie Bolintineanu a fost înrîurit, în mod evident, de romanul *Le Lys dans la valce* al lui Balzac, în care iubirea tînărului Felix de Vandenesse pentru doamna de Mortsauf nu se realizează din cauza aceloraşi bariere ale mediului în care trăiesc. Dealtfel, asemănarea dintre Elena şi doamna de Mortsauf e sugerată şi prin aceea că eroina lui Dimitrie Bolintineanu citeşte cu pasiune romanul *Le Lys dans la valee* despre care Alexandru face o reflecţie semnificativă : „Iată un roman ce arată mai bine decît toate operele filozofilor ce este o femeie. Elena a trebuit să-1 citească, să-1 simtă... este o mare asemănare între aceste două suflete de femei." Infăţişînd rezistenţa zbuciumată a Elenei în faţa dragostei înflăcărate a lui Alexandru, observă Şerban

Cioculescu „ca şi Balzac, Bolintineanu e un apărător al nucleului social, care este familia" (Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu : *Istoria literaturii române moderne,* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1971, p. 111). în *Elena* poate fi descifrată şi o anume înrîurire a *Suferințelor tînărului Werther* de Goethe, însă într-o proporție mult mai mică față de *Manoil,* cum notează, cu îndreptățire, Petre V. Haneş : „Bolintineanu a păstrat, pînă la 1862, modelul eroilor de felui lui Werther, din romanul lui Goethe cu acelaşi nume (apărut în 1774), fiindcă ne spune despre Elescu că nu putea fi fericit în viață din cauza caracterului şi că simțea plăcere să se torture el singur" *(Romanele lui Dimitrie Bolintineanu,* în *Adevărul literar şi artistic,* an. VI, nr. 237, 21 iunie 1925, p. 7, inclus în volumul *Studii literare,* Bucureşti, „Universala" Alcalay & Co., 1925, p. 149). în nici un caz, romanul *Elena* nu poate fi încadrat în sfera romanului de „mistere", cum procedează Marian Barbu în studiul *Romanul de mistere în literatura română* (Craiova, Scrisul Românesc, 1981, p. 145). Ca şi în privința lui *Manoil,* apropierea de *Misterele Parisului* al lui Eugene Sue este forțată, invocîndu-se similitudini neconcludente, argumente naive şi chiar arbitrare : „Există aici o tehnică a aşteptării care, pe alocuri, este condusă cu talent. Eroii îşi jură dragoste, se despart, fiecare îşi duce destinul său, dar trăieşte amintirea celuilalt. Acțiunea din fiecare capitol este rezumată prin titlurile date, de parcă Bolintineanu ne amînă mereu «surpriza». Invocarea cerului, înzestrarea săracilor (Măriei, fiică de țăran, i se oferă de către Elena o avere frumuşică pentru a se putea mărita cu cine îi este drag), purificarea sufletească a Elenei prin căință sînt tot atîtea particularități care îl apropie pe romancierul român de cel francez." Autorul studiului forțează pînă la absurd „apropierea" de romanul lui Eugene Sue, făcîndu-l pe Dimitrie Bolintineanu tributar scriitorului francez chiar şi în descrierea unei vijelii : „De asemenea, unele descrieri de natură sumbră, survenită în momente de cumpănă (vezi capitolul *Stafia :* «Afară se auzi un tunet. Cerul era acoperit de nori, vîntul începuse să sufle [...], vijelia începuse afară, fulgerele şi tunetele se succedau necontenit, ploaia si vîntul băteau în ferestrele camerei unde dormea postelnicul»). Iată un pasaj similar din scrierea lui Sue : «Afară domneşte cea mai adîncă tăcere. Nu se aude decît răpăitul ploii care cade... Cade de pe acoperiş pe caldarîm»."

Romanul *Elena* nu e construit pe schemele romanului de „mistere", ci pe tehnica romantică a contrastelor, a antitezei, cum bine observă Nic. N. Munteanu, în lucrarea *Aspecte şi direcţii în romanul românesc de la primele începuturi pînă azi* (Bucureşti, Editura Oficiului de librărie, 1937, p. 20) : „Avem acelaşi procedeu romantic, antiteza : ciocoi-boieri, politicianii vechi corupţi-tinerii naţionalişti liberali, oameni culţi şi cinstiţi ca de ex. eroul principal Elescu Alex. Alt contrast : bărbatul bădăran, şiret, incult, plin de defecte — soţia (Elena) o femeie distinsă, ideală, cuminte şi cu toate calităţile. Romantic este şi sentimentalismul romanului ; o pasiune puternică se leagă între Elena si Elescu, predestinaţi a fi laolaltă. Romantic e şi sfîrşitul tragic al Elenei, care în urma boalei de piept moare între camelii («dama cu camelii»). Elescu, de durere, se expatriază. Elescu e prezentat mai real şi mai simpatic decît Manoil."

Ca eroină romantică, Elena trăieşte cu învolburare lăuntrică sentimentele ei, e încercată de melancolia şi exaltarea tipice neliniştiţilor eroi romantici, meditînd solitară în spiritul acestora : „Sufletul meu e trist, în mijlocul bucuriilor. Mă întreb pentru ce, şi nu găsesc cauza. Mi se pare că viaţa îmi lipseşte... Şi ce este mai rău că nu poci a plînge, căci ce poci să zic, dacă nu ştiu pentru ce sufăr şi către cine mă voi adresa? Inima mea, sărmana mea inimă, sparge-te în lacrimi. Iată singura consolaţiune ce poţi afla în viaţă !... ah ! aş dori să mor!" Elena este încercată de tulburătoare frămîntări lăuntrice deoarece pendulează dramatic între două atitudini, între dragostea ei curată pentru Alexandru şi între dorinţa greu stăpînită de a nu încălca normele conjugale, de a nu-şi înşela bărbatul pe care totuşi îl dispreţuieşte.

Există, desigur, şi în acest roman, ca şi în toată literatura română din perioada respectivă, o viziune pronunţat sentimentalistă, răsfrîntă în scene lacrimogene, în declaraţii erotice făcute într-un stil bombastic, în treceri bruşte de la o stare afectivă la alta, opusă, de la euforie la desperare, de la extaz la leşinuri etc. în general însă, spre meritul lui Dimitrie Bolintineanu, drama sentimentală a Elenei impresionează prin puritatea ei, prin intensitatea trăirilor interioare. Ca eroină romantică, Elena se compartă ca atare, dar, trebuie precizat, structura ei temperamentală şi caracterologică este surprinsă cu fineţe, în ceea ce are autentic uman. în prezentarea Elenei, Dimitrie Bolintineanu a ştiut să intuiască acele trăsături şi ati«-

tudini care iac farmecul sensibilității ei feminine. Elena nu apare ca o femeie ce-şi pierde rațiunea sub dominația pasiunii. Dimpotrivă, adesea se autoanalizează cu luciditate, îşi dă seama că dragostea pentru Alexandru ar putea să o ducă la acte pe care nu ar dori să le săvîrşească, încearcă, deşi nu izbuteşte, să-şi reprime pornirile sufleteşti fireşti. La început, simțind pentru Alexandru o afecțiune cu totul aparte, dîndu-şi seama că a întîlnit omul ce atît de bine se potriveşte structurii ei morale, spirituale şi temperamentale, ar vrea să-l înlăture din preajma sa, dar în acelaşi timp o dorință tainică, firească şi umană o ispiteşte să-l ştie permanent lîngă ea. Sondarea acestei psihologii a iubirii este realizată meritoriii de Dimitrie Bolintineanu, cu discreție, înregistrînd reacțiile definitorii. Stările sufleteşti ale Elenei se ciocnesc uneori dramatic, se contrazic, şi atunci cînd îşi dă seama că apropierea lui Alexandru a depăşit limita e chiar încercată de ură împotriva lui. Elena este o îmbinare de exaltare şi luciditate. Ea nu este subjugată pasiunii, pe care o trăieşte totuşi la o înaltă temperatură. Profilul ei moral e cuceritor.

în *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc (voi.* I, Editura Minerva, 1O80, p. 92), Nicolae Manolescu a relevat cu obiectivitate, în mod remarcabil, originalitatea lui Dimitrie Bolintineanu şi meritul lui esențial în promovarea tipologiei feminine în literatura română, conturată distinct, ulterior, de Dui'liu Zamfirescu, G. Ibrăileanu sau Anton Holban : „Paloarea ori îmbujorarea, leşinul uşor, starea de agitație şi tot limbajul iubirii feminine, aflate la limita dintre patima romantică, de obicei aşa de indiscretă, şi incertitudinea delicată a vechiului roman de analiză, formează originalitatea cărții lui Bolintineanu. Pentru întîia oară apar penumbra sentimentului, nuanța care mai mult sugerează, nesiguranța şi vagul. Sentimentul fiind în romantism elocvent şi ostentativ, aici, din contra, expresivitatea e uneori extrasă din rezervă şi ambiguitate. E meritul lui Bolintineanu de a inaugura în *Elena* o linie a romanului nostru ce va duce, ocolind, la *Anna,* la *Adela,* la *Ioana,* romane ce poartă, nu întîmplător, ca titlu, nume de femei ; căci, după arivist, femeia este al doilea personaj constituit şi specific ; iar a doua temă, după aceea a parvenirii, o reprezintă jocurile dragostei şi ale întîmplării."

La începutul acestui capitol de comentarii am arătat că Şerban Cioculescu (op. *cit.,* p. 111) a făcut observația intere-

sântă că Dimitrie Bolintineanu are meritul de a fi introdus în literatura română, în cadrul psihologiei iubirii, un element nou, gelozia. Ideea este reluată şi dezvoltată de Nicolae Manolescu, subliniind că e mult mai bine surprinsă în *Elena* decît în *Manoil,* cu o mai fină intuiţie a situaţiilor care o generează : *„Elena* conţine o analiză a geloziei. îndrăgostiţii se chinuiesc reciproc cu felurite bănuieli. Nu e vorba încă de gelozia-obsesie, sporită fără cauză exterioară, de la Holban, Ibrăileanu ori Gib. Mihăescu ; dar chiar şi aşa, avîndu-şi adică motivele în împrejurări exterioare, gelozia aceasta ne reţine o clipă. O cabală întreagă se ţese prin mîna Zoei (prietenă neloială a Elenei) contra celor doi (maşinaţiunea din romanele de senzaţie) şi ea sfîrşeste prin a degrada analiza, romanul alunecînd în senzaţionalul ieftin, însă alianţa de onestitate şi duplicitate, la care convenienţele îi silesc mereu pe protagonişti, creează mai mult adevăr sufletesc decît în *Manoil" (op. cit.,* p. 91).

După opinia unui alt critic contemporan, Florin Manolescu, exprimată în articolul *Valoarea orologiilor,* publicat în *Luceafărul,* an. XV, nr. 34, 19 august 1972, p. 3, intrigile ţesute de Zoe constituie resortul care declanşează întregul conflict al romanului, axîndu-1 pe ideea răzbunării : „Cine citeşte cu atenţie *Elena* constată că tot romanul se susţine pe o mecanică riguroasă a răzbunării. Odată acţiunea declanşată, ea se dezvoltă cu un pas din ce în ce mai apăsat şi ferm, ca şi cum bătaia unui clopot ar dezvolta un şir de valuri concentrice, care se împing unele pe celelalte. Alexandru se îndrăgosteşte de Elena, într-o împrejurare în care soţul acesteia, postelnicul George, îi aminteşte Zoei de amantul ei «din popor». în acest moment începe să bată ceasornicul secret al romanului, pus în mişcare de imprudenţa postelnicului. «îmi vei plăti scump aceasta», tu şi femeia ta ! zise Zoe, în sine, jurînd de a-şi răzbuna într-o zi»."

Spre deosebire de *Manoil,* conflictul din *Elena* evoluează crescendo. în final, Elena moare, iar Alexandru, neconsolat, îşi împarte averea şi pleacă, fără urmă, într-o ţară îndepărtată. Sfîrşitul dramatic al Elenei, de esenţă romantică, este totuşi motivat, intervine ca o consecinţă a suferinţelor ei sufleteşti, a mistuitoarei ei pasiuni lăuntrice, înăbuşită de convenţiile sociale. Nicolae Manolescu observă că acest roman se înscrie numai printr-o anume latură a lui în sfera romanului sentimental

de tip romantic. După opinia sa, caracteristicile romantice ale romanului* constau în „tema dragostei oprimate de convențiile sociale, amestecul de studiu al pasiunilor şi de studiu al moravurilor («roman original de datine politi'c-filosofic»), umanitarismul încredințat de dispariția claselor («voi zice că nu mai sînt clase în țară, că sînt numai români»), caracterul antitetic al psihologiei, în fine, intriga melodramatică" *(op. cit.,* p. 89). Cu deplină justețe, Nicolae Manolescu apreciază că, din punct de vedere calitativ, *Elena* este superior lui *Manoil.* Deşi zugrăveşte aceleaşi medii sociale şi conflicte asemănătoare, dominant erotice, totuşi *Elena* se distanțează de viziunea sentimental-romantică prin modul cu totul diferit în care Dimitrie Bolintineanu zugrăveşte aceste medii, prin perspectiva nouă pe care o are asupra personajelor. Datorită acestui fapt, romanul conține şi accentuate note antiromantice, prevestind romanele lui Duiliu Zamfirescu, „nu numai din cauza universului, atmosferei şi psihologiilor feminine, ci şi printr-o analiză i-aş spune directă, a sentimentelor. Vorbăriei epistolare din *Manoil* îi iau locul aici punerea în scenă (desigur subordonată încă vocii auctoriale unice şi categorice : «Pînă a introduce pe citori în mijlocul acestui cerc de desprivilegiați ca să le facem cunoştință bărbaților şi femeilor din care era compus, să vorbim despre moşia boierească»), chiar dacă naivă, şi un stil impersonal şi aristocratic al sugerării. Citind *Elena* ne izbeşte o decență a simțirii personajelor care n^are explicație în schimbarea lumii, căci lumea ambelor romane ale lui Bolintineanu este aceeaşi, ci în perspectiva asupra ei. Perspectiva lui Manoil, «orfanul» în căutarea «familiei», era oarecum exterioară, a intrusului de mai joasă condiție. Indiscreția lui Manoil în materie de sentimente indică neasimilarea lui. în *Elena* tema se inversează : avem de-a face cu o excomunicare de către «familie». Şi Elena, şi Alexandru vin din interiorul familiei şi se supun convenientelor ei. Toată redutabila luptă pentru adopțiune a lui Manoil nu poate nimic cînd e vorba de a-şi însuşi cea mai severă dintre regulile familiei : discreția. *Elena* e scris în întregime sub semnul discreției aristocratice" *(op. cit.,* p. 90).

Apărut în 1862, deci în primii ani ai domniei lui Alexandru Ioan Cuza, romanul *Elena* reflectă veridic atmosfera societății româneşti din acel timp. Prin intermediul romanului său, Dimitrie Bolintineanu milita pentru aceleaşi idealuri democratice

şi patriotice pe care le slujea, cu devotament, şi prin activitatea sa civică. împreună cu Elena, Alexandru adresează celorlalţi boieri cuvinte de aspră critică, apără literatura română, pledează pentru îmbunătăţirea soartei ţăranilor, dezvăluie demagogia şi atitudinea' reacţionară a boierimii faţă de progresele sociale înregistrate după Unirea Principatelor. în aceasta constă semnificaţia majoră a romanului, făcîndu-1 cu adevărat un „roman de datine politic-filosofie". Alexandru combătea cu hotărîre pe boierii care negau gloria trecutului nostru, demonstra antipatriotismul celor ce aşteptau intervenţia unei' puteri armate străine pentru a proteja privilegiile feudale.

Dimitrie Bolintineanu exprima în spirit paşoptist atitudinea critică faţă de realităţile social-politice din acea vreme, deplîngînd, în stilul *Cîntării României,* situaţia în care ajunsese ţara din cauza jafurilor şi imoralităţii claselor avute, dar în acelaşi timp afirmînd avîntat încrederea în forţele constructive ale poporului. Cînd boierii din casa postelnicului pozeatză în oameni puri şi virtuoşi, Alexandru nu întîrzie să le dezvăluie în faţă toată falsitatea^, arătîndu-le că unul a cîştigat un proces pe nedrept, prin aranjamente cu judecătorii, că altul a scăpat de o mare poliţă rupînd-o, iar prinţul Iordache a devenit moşier prin furt etc. Faţă de *Manoil,* în *Elena* sînt aduse mai multe şi mai grăitoare imagini din viaţa de suferinţă şi grea trudă a ţărănimii, Elena şi Alexandru înconjurînd cu dragoste şi înţelegere pe ţărani, înzestrînd un flăcău sărac, pentru a se putea însura.

Romanul nu este axat exclusiv pe povestea de dragoste dintre Elena şi Alexandru. Cu bune procedee compoziţionale, remarcabile pentru epoca de pionierat a romanului românesc, Dimitrie Bolintineanu proiectează iubirea celor doi eroi pe fundalul realităţilor social-politice ale societăţii româneşti din acea vreme, al moravurilor caracteristice protipendadei boiereşti. Introduse echilibrat, cu scopul de a disocia fizionomiile celor două personaje principale şi de a le evidenţia frumuseţea trăsăturilor de caracter, prin contrast cu ale celorlalţi reprezentanţi ai protipendadei, pledoariile patriotice şi democratice se integrează armonios în arhitectura interioară a romanului, în dinamica conflictului, neavînd nimic strident. Reuşita lui Dimitrie Bolintineanu provine şi din [aptul că a izbutit că creeze o in-

trigă arborescentă, bine condusă, cu planuri paralele şi alternante, motivate logic şi înlănţuite gradat între ele.

Fără a nega aspectul sentimental-romantic al romanului *Elena,* N. Iorga considera că cea mai interesantă parte a lui e asigurată de elementele sociale introduse în substanţa conflictului- : „Dacă ar fi numai aceste două tipuri : eroul romantic cioplit puţin de viaţă şi femeia ce se luptă cu ispita omului predestinat, romanul ar fi mai puţin legibil. Dar atîtea alte elemente se amestecă în el pentru a-l face în adevăr interesant" *(op. cit.,* p. 314). Romanul e asemănat cu o frescă socială, bine alcătuită, cu situaţii şi tipuri variate, caracteristice vremii de atunci, zugrăvite cu simţ realist : „Elena şi Alexandru, împreună cu o prietenă a celei dintîi, formează o tabără, şi o altă tabără stă în faţa ei. într-însa se întîlnesc, oricît de copilărească ar fi dealtfel intriga prin care ei sînt aduşi înaintea noastră, o mulţime de oameni cari au trăit în adevăr prin acei ani 1859—60, cînd e aşezată acţiunea. Avem pe vechii politiciani din vremea prerogativelor aristocratice, plini de ură împotriva unei societăţi nouă care îngăduie concurenţi pe lîngă dînşii şi nu li mai îngrădeşte cercul afacerilor, iertate şi neiertate : avem beizadele şi «princese», care, în scrisul acestui autor liberal, cuprind în sine toate păcatele trecutului : iubirea pentru mită şi cîştig nelegiuit a bărbatului şi iubirea pentru plăcerile de tot felul a femeii ; avem apoi pe îmbogăţitul care caută să joace un rol în lume, pe fata care-şi vînează un soţ pentru bani, avem pe fostul ciocoi de casă, uşor de prefăcut în cel mai elegant cavaler şi gata să joace cele mai ticăloase roluri la un semn din partea stăpînei sale. Nu se poate zice că vreunul din aceste tipuri e în adevăr măiestrit şi deplin zugrăvit, dar despre fiecare în parte îşi poate face cetitorul altor vremi o idee după scrisul lui Bolintineanu" *(op. cit.,* p. 314). Şi G. Ibrăileanu, în *Epoca Alecsandri (op. cit.,* p. 364), se referea la aspectul sentimental-romantic al romanului *Elena,* însă accentua, ca şi N. Iorga, că mai importantă e latura lui socială : „Alexandru Elescu e tot un tip romantic, excepţional, de o vervă îndrăcită, revoluţionar, foarte spiritual, care confruntă pe cunoscuţii lui de pe la ţară, îi învinge pe toţi ; face impresie asupra Elenei, îi declară iubirea lui, Elena amînă dragostea., hotărîndu-se odată cu călcarea datoriei sale să moară, şi chiar moare, cînd să se cunune cu Elescu. Peripeţii sînt şi aici foarte multe, personagii la fel. Im-

portantă e descrierea societăţii de pe la 1860 : exagerări multe/ dar demoralizarea o vedem, trebuie să fi existat."

în monografia consacrată scriitorului, N. Petraşcu afirma că romanul *Elena* „e în rezumat o satiră social-politică a epocei" *(op. cit.,* p. 107). Din aceleaşi motive, Mircea Zaciu admite că „viziunea societăţii româneşti e suficient de bine conturată, iar raportul de forţe dintre clasele sociale, bine surprins" *(Masca geniului,* p. 415). Iar Ion Roman notează că „din hăţişul episoadelor melodramatice răzbat imagini tipice pentru societatea vremii" *(Dimitrie Bolintineanu,* p. 184).

Romanul *Elena* a contribuit eficient la consolidarea acestei noi specii în literatura română.

DORITORII NEBUNI

Aşa cum am arătat în *Nota editorului* de la începutul acestui volum, cel de al treilea roman al lui Dimitrie Bolintineanu, *Doritorii nebuni,* a rămas extrem de puţin cunoscut pînă acum, mulţi istorici literari şi editori ai operei scriitorului neştiind de existenţa lui sau ignorîndu-1.

A fost publicat, fără semnătură, sub formă de foiletoane, în *Dîmboviţa,* an. VI, nr. 11, 3'/15 iunie 1864, p. 41 ; nr. 12, 5/17 iunie 1864, p. 45; nr. 13, 8/20 iunie 1864, p. 49; nr. 14, 10/22 iunie 1864, p. 53 ; nr. 15, 12/24 iunie 1864, p. 57 ; nr. 16, 17/29 iunie 1864, p. 61 ; nr. 17, 17/29 *[sic !]* iunie 1864, p. 65 ; nr. 18, 19 iunie / 1 iulie 1864, p. 70 ; nr. 19, 21 iunie/3 iulie 1864, p. 73 ; nr. 20, 21 iunie / 6 iulie 1864. p. 77; nr. 21, 26 iunie / 8' iulie 1864, p. 81 ; nr. 22, 28 iunie / 10 iulie 1864, p. 85 ; nr. 23, 1/13 iulie 1864, p. 89 ; nr. 24, 3/15 iulie 1864, p. 93 ; nr. 25, 5/17 iulie 1864, p. 97 ; nr. 26, 8/20 iulie 1864, p. 101 ; nr. 27, 10/22 iulie 1864, p. 105 ; nr. 28, 12/24 iulie 1864, p. 109 ; nr. 29, 15/27 iulie 1864, p. 113 ; nr. 30, 17/29 iulie 1864, p. 117 ; nr. 31, 19/31 iulie 1864, p. 121, nr. 32, 23 iulie/4 august 1864, p. 125 ; nr. 3/3, 26 iulie/7 august 1864, p. 129 ; nr. 34, 29 iulie'10 august 1864, p. 132 (foiletonul din acest număr e retipărit în nr. 35, 1/13 august 1864, p. 137, cu următoarea notă de subsol : „Din cauza unei erori în foiletonul numărului trecut, reproducem din nou aceeaşi materie") ; nr. 36, 2/14 august 1864, p. 141 ; nr. 37, **5**/17 august 1864,

p. 145 ; nr. 38, 9/21 august 1864, p. 149 ; nr. 39, 12/24 august 1864, p. 153; nr. 40, 14/26 august 1864, p. 157 ; nr. 43, 19/31 august 1864, p. 169; nr. 44, 23 august/4 septembrie 1864, p. 173 ; nr. 45, *21* august/8 septembrie 1864, p. 177 ; nr. 46, 30 august/11 septembrie 1864, p; 161 ; nr. 47, 3/15 septembrie 1864, p. 185 ; nr. 48, 6/18 septembrie 1864, p. 189 ; nr. 49, 10/22 septembrie 1864, p. 19G ; nr. 50, 131/25 septembrie 1864, p. 197 ; nr. 51, 17/29 septembrie 1864, p. 201 ; nr. 52, 20 septembrie/2 octombrie 1864, p. 205; nr. 53, 24 septembrie/6 octombrie 1864, p. 209 ; nr. 55, 1/13 octombrie 1864, p. 217 ; nr. 56, 4/16 octombrie 1864, p. 221*; nr. 57, 8/20 octombrie 1864, p. 225 ; nr. 58, 11/23 octombrie 1864, p. 229 ; nr. 66, 15/27 noiembrie 1864, p. 261. La sfîrşitul ultimului foileton se menţionează : „Finele volumului întîi" ceea ce demonstrează că Dimitrie Bolintineanu intenţiona să-şi continue romanul, însă nu a mai realizat acest lucru.

Dintr-o eroare tipografică, primul foileton din *Dîmboviţa,* an. VI, nr. 11 3/15 iunie 1864,, p. 41, se intitulează *Doritorii români,* începînd însă cu cel de al doilea foileton, din *Dîmboviţa,* nr. 12, 5/17 iunie 1864, p. 45, se restabileşte titlul adevărat, *Doritorii nebuni,* precizîndu-se într-o notă : „Rectificăm eroarea strecurată în numărul trecut, în loc de *Doritorii români* să se citească *Doritorii nebuni."*

Faptul că Dimitrie Bolintineanu nu şi-a semnat romanul poate fi explicat prin aceea că, la data cînd a început să apară în *Dîmboviţa,* scriitorul era unul dintre cei mai înalţi demnitari de stat din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, deţinînd, de la 12 octombrie 1863, funcţia de ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice în guvernul prezidat de Mihail Kogălniceanu, guvern care avea să înscrie cel mai luminos moment din epoca Unirii, îndeplinind un rol hotărîtor, de însemnătate istorică, prin legile şi reformele realizate. După ce Dimitrie Bolintineanu se retrage din acest guvern, la 19 iulie 1864, Alexandru Ioan Cuza îl numeşte, în aceeaşi zi, membru al Consiliului de Stat. în această perioadă, scriitorul păstrează anonimatul asupra lucrărilor literare pe care le publică.

Paternitatea lui Dimitrie Bolintineanu asupra romanului *Doritorii nebuni* este indubitabilă. Peste patru ani de la apariţia lui în *Dîmboviţa,* Dimitrie Bolintineanu publică, sub proprie semnătură, în *Albina Pindului,* an. I, nr. 1, 15 iunie 1868, p. 20, fragmentul intitulat *Mînia cocoanei Elenca,* în finalul căruia se specifică, între paranteze : *„Doritorii nebuni,* fragment". Unii

dintre puținii istorici literari care s-au referit la acest roman an crezut că fragmentul din *Albina Pindului* reprezintă o continuare a romanului apărut cu patru ani înainte, în *Dîmbovița.* în realitate, *Mînia cocoanei Elenca* nu este un capitol nou, ci reia, din *Dîmbovița,* partea a doua a capitolului *Dem se schimbă* din *Cartea IV,* pină la capitolul *Nehotărîrea și hotărîrea.*

în ediția noastră reproducem pentru prima dată integral romanul *Doritorii nebuni,* direct din *Dîmbovița,* minus foiletoanele apărute în numerele 41 și 42 care lipsesc din colecția acestei gazete aflată la Biblioteca Academimei R.S.R. Cercetările pe care le-am întreprins la toate marile biblioteci din București și din alte orașe ale țării nu au dus la nici un rezultat, neaflînd nicăieri colecția *Dîmboviței* din 1864.

Din acest roman, cîteva scurte fragmente, incoerente și neesențiale, au fost retipărite numai în volumul al doilea al ediției *Opere alese,* text ales și stabilit de Rodica Ocheșeanu și Gh. Poalelungi', București, Editura pentru literatură, 1961'.

Prima menționare a romanului *Doritorii nebuni* a făcut-o George Popescu, în cea dintîi monografie consacrată scriitorului, *Dimitrie Bolintineanu, vieația și operile sale,* București, Noua tipografie a laboratorilor români, 1876, în cadruâ unei scurte bibliografii, unde este consemnat astfel : *„Doritorii nebuni,* roman original, un fragment. *Mînia cocoanei Elenca* s-a publicat în *Albina Pindului* din 1868 și în ziarul *Dîmbovița."* Această informație bibliografică este reprodusă identic de George Sion, în prefața sa la ediția *Poezii* de Dimitrie Bolintineanu, București, Editura librăriei Socec & Comp. 1877, p. XII.

La începutul secolului al XX-lea, în studiul *Romanele lui Bolintineanu,* publicat în *Literatură și artă română,* nr. 9, 1902, p. 651, Iuliu Dragomirescu citează „fragmentul de roman *Doritorii nebuni",* însă fără să precizeze locul și data. apariției. Bizar este faptul că N. Iorga a citit romanul în paginrle *Dîmboviței,* însă, cu toată uriașa sa erudiție, nu a reușit să-i identifice autorul, în *Istoria literaturii românești în veacul al XlX-lea* (voi. III, Vălenii de Munte, Editura tipografiei „Neamul românesc", 1909, p. 314) scriind : în anul VI al *Dîmboviței* un anonim dă *Doritorii nebuni,* roman contemporan, cu scene interesante din anii 1821 și următori".

O altă menționare a romanului o întîlnim în bibliografia *Ce a scris Bolintineanu,* publicată în *Adevărul literar și artistic,* an. IV, nr. 125, 15 aprilie 1923, p. 7, unde se notează laconic :

„Doritorii nebuni, fragment de roman". Probabil că bibliografia a fost întocmită de Paul I. Papadopol, deoarece acesta semnează, în acelaşi număr al revistei, la pagina 3, articolul *D. Bolintineanu în lumina istoriei literare şi a operei sale.*

Surprinzător este, de asemenea, faptul că, în remacabilul său studiu despre Dimitrie Bolintineanu, inclus în volumul *Cercetări de literatură română* (Sibiu, Cartea românească din Cluj, 1944, p. 100), D. Popovici se rezumă la- a afirma că romanul *Doritorii nebuni,* „nu ne este cunoscut decît în partea lui primă, ceea ce ne interzice reconstituirea totalului", fără să dea amănunte despre locul şi data apariţiei lui. Mai mult ca sigur că nici G. Călineseu nu a cunoscut foiletoanele din *Dîmboviţa,* ci numai fragmentul reprodus după patru ani in *Albina Pindului* deoarece în prima ediţie din *Istoria literaturii române* (Bucureşti, Fundaţia regală pentru literatură şi artă, 1941, p. 229), notează : „Un fragment de proză *Mînia cocoanei Elenca (Doritorii nebuni)* este reprobabil". într-o comunicare făcută însă în 1954, în cadrul Institutului de istorie literară şi folclor, care-i poartă azi numele, G. Călinescu a întreprins o analiză a romanului pe baza foiletoanelor din *Dîmboviţa,* anexată apoi la sfîrşitul articolului despre Alexandru Pelimon, inclus de Al. Piru în ediţia postumă *Studii şi cercetări de istorie literară* (Bucureşti, Editura tineretului, 1966, p. 80). Refăcîndu-şi capitolul consacrat lui Dimitrie Bolintineanu în prima ediţie a *Istoriei literaturii române,* G. Călinescu şi-a revăzut şi comunicarea despre *Doritorii nebuni,* noul capitol fiind publicat mai întîi în *Steaua,* nr. 11 şi 12, noiembrie şi decembrie 1958, şi nr. 3, martie 1959, ulterior fiind reprodus de Ai. Piru în cealaltă ediţie postumă, *Studii şi comunicări* (Bucureşti, Editura tineretului, 1966, p. 13). Sub această formă a intrat în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent,* ediţia a II.-a, revăzută şi adăugită (Bucureşti, Editura Minerva, 1982, p. 227), de unde cităm concluzia : „D. Bolintineanu voia în fond să dea o replică la *Ciocoii vechi şi noi* ai lui N. Filimon, însă romanul e fără miez realistic şi e de înţeles de ce a zăcut în uitare".

Un comentariu asupra romanului *Doritorii nebuni* a întreprins Teodor Vârgoliei, în articolul *Al treilea roman al lui Dimitrie Bolintineanu,* publicat în *Scrisul bănăţean,* nr. 8, august, 1957, p. 55. Romanul a fost apoi menţionat de Silvian Iosifescu în capitolul *Din copilăria romanului românesc,* inclus în finalul volumului *în jurul romanului* (Bucureşti, Editura pentru litera-

tură, 1961, p. 208), încadrîndu-1 în sfera romanului-foileton, din punctul de vedere al procedeelor compoziționale : „în *Doritorii nebuni,* al treilea roman al său, neterminat, pe care 1-a publicat în *Dîmbovița* din 1864, Bolintineanu folosește tehnica lui «va arma». înainte de a intra în masonerie, un personaj e supus la încercări presupus primejdioase și e lăsat suspendat la sfîrșit de capitol." Pe o lectură a romanului în paginile *Dîmboviței* s-a bazat și Mihai Zamfir,-în articolul *încercare asupra începuturilor romanului românesc,* apărut în *Limbă și literatură,* voi. X, 19*65, p. 175. Pornind de la ideea că, prin romanele lui Dimitrie Bolintineanu, încă din faza de pionierat a romanului românesc, „apar primele realizări de proză «obiectivă», mînuind cu naturalețe tehnica modernă a planurilor diferite", Mihai Za'mfir apreciază că *Elena* și *Doritorii nebuni* „marchează saltul calitativ", în *Doritorii nebuni,* se observă în continuare, Dimitrie Bolintineanu „plătind încă tribut unor procedee terifiante, realizează o construcție complexă cu alternarea a două planuri istorice diferite (al revoluției de la 1848 și al revoluției lui Tudor). în același roman capătă un loc larg monologul interior. Personajul principal, tînărul Dem, suferă o transformare fundaimentală în decursul acțiunii, iar prezentarea fundalului istoric se îmbină cu individualizarea precisă a tipurilor." în studiul *Romanul de mistere în literatura română* (Craiova, Scrisul Românesc, 1981, p. 163), Marian Barbu nu întreprinde însă analiza romanului *Doritorii nebuni* pe baza lecturii lui integrale în *Dîmbovița,* ci se lasă înșelat de cele cîteva) fragmente reproduse în ediția din 1961, acreditând ideea falsă că acestea ar constitui întregul roman. Marian Barbu vorbește de „proiecția epică, propusă în foiletoanele *Dîmboviței,* începînd cu nr. 11, pînă la 25 iulie 1864". Făcînd această afirmație, comite două erori. Mai întîi, *Doritorii nebuni* nu a apărut, după cum am arătat, numai „începînd cu nr. 11, pînă la 25 iulie 1864". în al doilea rînd, transcrie eronat chiar indicația bibliografică din ediția din 1961, în care se arată că fragmentele reproduse au apărut în *„Dîmbovița,* nr. 11, 18, 19, 20, 21. 22 din iunie și nr. 24 și 25 din iulie 1864". Marian Barbu face din nr. 25 al gazetei, data de 25 iulie 1864.

Acțiunea romanului *Doritorii nebuni* se desfășoară în perioada anterioară revoluției de la 1848, obectivul principal în jurul căruia este grefată narațiunea fiind societatea secretă „Regenerațiunea". Se pare că Dimitrie Bolintineanu a pornit de la date reale. în iulie 1848 luase ființă, la București, Clubul Re-

generației, cu scopul de a apăra cauza revoluției, prin influențarea directă asupra desfăşurării evenimentelor, eontracarînd astfel unele acte ale guvernului provizoriu, în care, după cum se ştie, intraseră şi elemente cu atitudine echivocă sau de-a dreptul reacționară. Din această organizație a făcut parte şi Dimitrie Bolintineanu, alături de ceilalți fruntaşi ai revoluției. în momentul pregătirii alegerii Adunării Constituante, se punea problema desemnării unor deputați care să reprezinte cu adevărat interesele revoluției. Pentru desemnarea candidaților, Clubul Regenerației formează un Comitet central electoral, în componența căruia intră şi Dimitrie Bolintineanu, cum ne informează un document al vremii : „în seara de 1 august, Clubul Regenerației a ținut seanță publică ; chestiunea alegerii deputaților pentru Adunarea Constituantă a fost în dezbatere ca una ce are influență, sau mai bine de la care depinde statornicirea principelor Constituției noastre şi a fericirii României. Pentru acest sfîrşit se alese un Comitet central care, punîndu-se în relație cu comisarii guvernului^ să se informeze despre persoanele cari ar răspunde mai bine la această mare trebuință, adică la dezvoltarea principelor Constituției" *(Anul 1848 în Principatele Române,* voi. III, p. 158). Potrivit numărului de voturi obținut, Dimitrie Bolintineanu a fost ales al doilea, cu 75 de voturi, după Cezar Bolliac, care primise numărul maxim, 78 de voturi. Printre ceilalți 19 „mădulari" ai Comitetului central electoral mai fuseseră aleşi, în ordinea numărului de voturi : I. Brătianu, Alecu Golescu, C. Bălcescu, C. A. Rosetti, Gr. Grădişteanu, A. Zâne, Ioan C. Cantacuzino, Ioan D. Filipescu, C. Roată, Grigoret Pereț, P. Teulescu etc.

Pe lîngă zugrăvirea atmosferei din cadrul societății secrete „Regenerațiunea", romanul conține şi largi incursiuni retrospective în evenimentele anului 1821, legate de revoluția lui Tudor Vladimirescu, precum şi povestea romantică, de factură melo^-dramatică, a iubirii lui Dem pentru o jună aristocrată. Firul acestor acțiuni paralele, nefiind condus cu destulă pricepere, face ca intriga romanului să fie greoaie, lipsită de unitate, uneori părînd nedesluşită. în acest sens, Silvian Iosifescu observă : „Ordonarea faptelor în timp ridică pentru primii romancieri dificultăți care din perpspectiva de azi par surprinzătoare. Chiar motivarea unei serii de fapte prin altele, mai vechi, deci nararea unor întîmplări anterioare povestirii, e făcută la început cu multă stîngăcie. Abia mai tîrziu, în nuvelele mai întinse ale

lui Delavrancea, privirea retrospectivă se va produce firesc, fără să dea impresia de artificiu, ori fără să se întrerupă povestirea principală, Baronzi ori Pelimon introduc însă cîte un capitol care rămîne izolat, ca o insulă. în *Doritorii nebuni* al lui Bolintineanu e o alternare de epoci care dă, paradoxal, impresia de joc în timp dintr-unele romane formaliste contemporane. Acțiunea se desfăşoară alternativ în 1837 şi înaintea răscoalei lui Tudor. Intrigile şi personajele sînt deosebite, deşi se bănuieşte un raport între ele. Cele două acțiuni par a fi fost amestecate din greşeală" *(op. cit.,* p. 216). Cu toate acestea, romanul are o finalitate precisă, clară la o lectură atentă. Prin descrierea acțiunilor societății secrete şi prin portretizarea morală a membrilor acesteia, romanul zugrăveşte frămîntarea de idei din epoca prepaşoptistă, ciocnirea antagonică dintre ele, trecînd pe primul plan şi promovînd cu o vădită simpatie ideile democratice, revoluționare. Incursiunile în evenimentele anului 1821. sînt făcute de scriitor în dublu scop. întîi, pentru a stabili o legătură, o continuitate între ideile agitate în anul revoluției lui Tudor Vladimirescu şi între cele ce cîştigau rol preponderent în jurul anului 1840. Şi, în al doilea' rînd, pentru a lumina diferite aspecte ale biografiei eroilor săi cu fapte antecedente.

Membrii societății secrete „Regenerațiunea", cu nume destul de enigmatice, ca Vel, Cheren, Luț, Edem, Els şi alții, țintesc să găsească o rezolvare a marilor probleme care frămîntau epoca respectivă. în mijlocul lor există însă o mare disensiune, o totală lipsă de unitate de idei, izvorîtă din însăşi natura societății lor conspirative. Aceasta are, pe de o parte, un caracter francmasonic şi practică ritualul specific, iar pe de altă parte, printr-unii din membrii săi, agită idei revoluționare. Ba, mai mult, adăposteşte şi spioni camuflați. Din această cauză, societatea se destramă. E posibil ca, în prezentarea practicilor specifice ritualului francmasonic, din cadrul societății secrete „Regenerațiunea", Dimitrie Bolintineanu să fi pornit de la unele realități ale epocii. Se cunoaşte, pe bază de documente, că şi în țările româneşti, atît la Iaşi cît şi la Bucureşti, luaseră ființă, încă din prima jumătate a secolului al XlX-lea, loji cu caracter francmasonic, în care fuseseră atrase şi personalități ale vieții publice din acea vreme. Aşa cum relevă Z. Ornea în *Junimea şi junimismul* (Bucureşti, Editura Eminescu, 1975, p. 2H9—220), însuşi Titu Maiorescu recunoştea că unii dintre junimişti, în frunte cu Vasile Pogor şi P. P. Carp, deveniseră membri ai fi-

lialei ieşene a iojei „l'Etoile de Roumanie", înfiinţată la 18 august 1866, sub conducerea lui George Şuţu. Relatînd o convorbire avută, la 3 mai 1870, cu C. Şuţu, fratele lui George Şuţu, Titu Maiorescu notează că această lojă fusese concepută ca o „pepinieră pentru partidul conservator" *(însemnări zilnice,* publicate de I. Rădulescu-Pogoneanu, voi. I, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Co., 1936, p. 146). Diverse asociaţii, organizate pe structura ritualului francmasonic, existaseră însă, la noi, si mai înainte, deci în epoca în care Dimitrie Bolintineanu plasează acţiunea romanului *Doritorii nebuni.* Aşa cum ne informează istoricul francez de origine română Gerard Serbanesco, în volumul al treilea din lucrarea sa *Histoire de la Franc-Maţonnerie universelle* (Paris, Les editions „Demange", 1966, p. 301), unde tratează într-un capitol aparte despre *La Franc-Magonnerie en Roumanie,* practicile de acest gen fuseseră aduse la noi de unii tineri care îşi făcuseră studiile la Paris. Aceştia se iniţiaseră „dans une Loge de Paris, qui s'appelait â Tepoque *VAthenee des Etrangers",* în cadrul căreia erau cultivate aspiraţiile de libertate naţională şi dreptate socială, însufleţitoare pentru tinerii români. „II est vrai qu'â cette epoque, cette Loge etait reputee la plus liberale de Paris", precizează Gerard Serbanesco. Poate că din această lojă a făcut parte şi C. A. Rosetti, primind chiar un anumit rang în ierarhia ei interioară, după cum notează în *Jurnalul meu* (ediţie îngrijită şi prefaţată de Marin Bucur, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1974, p. 72) : „Astăseară, în sfîrşit, fusei la lojă. îmi deteră gradul al doilea. Le făcui un cuvînt de care toţi fură încîntaţi şi mă numiră, în sfîrşit, şi în postul de al doilea secretar, eu un strein, un necunoscut ! Este un ce mic de tot, dar tot este, şi numele acela de secretar ce mi-1 deteră, mi se pare că este o prevestire că condeiului îi va şedea bine odată în mîna mea." Prin intermediul lui C. A. Rosetti intră în această lojă şi George Creţeanu, cum notează, în altă parte, în *Jurnalul meu* (p. 220) : „Aseară am fost la lojă, unde fu primirea Creţeanului. îl chinuirăm pe bietul om, însă cum în adevăr acele *eprevuri* îţi arată adesea cine e omul acela."

Cea mai cunoscută lojă de la noi a fost „rEtoile du Danube" (Steaua Dunării), înfiinţată la Iaşi, în 1856, şi apoi la Bucureşti, în 1857. în epoca prepaşoptistă, în care Dimitrie Bolintineanu plasează activitatea societăţii secrete „Regeneraţiu-

nea", tinerii însufleţiţi de ideile înaintate ale vremii foloseau asociaţiile de acest tip ca mijloc de a pune în practică aspiraţiile de libertate naţională şi dreptate socială. Pătrunzînd în aceste asociaţii, mulţi tineri revoluţionari se străduiau să le canalizeze activitatea în direcţia dezideratelor patriotice şi democratice, să le implice în acţiunile cu caracter social-politic înaintat, aşa cum sugerează şi Dimitrie Bolintineanu în romanul său, îndeosebi prin intervenţiile lui Vel. în acest sens, Gerard Serbanesco recunoaşte : „Bien que le Franc-Ma-connerie veuille se tenir au-dessus des manifestations politiques, donc en dehors de toute preoccupation momentanee, elle subit quand meme i'influence du milieu, de la vie sociale, de la vie culturelle, et de la vie politique !... Donc pour realiser l'idee de liberte naţionale, de pays opprimes, occupes, ou en etat d'inferiorite, dans toutes Ies reunions maccnniques furent discutes Ies moyens Ies DILIS appropries pour realiser ces desiderats."

Legată de existenţa societăţii secrete „Regeneraţiunea" este povestea vieţii lui Dem, singurul personaj al romanului conturat în detalii de către Dimitrie Bolintineanu. în acţiunea de atragere a lui Dem în rîndurile societăţii secrete, in prezentarea ţelurilor acestei societăţi constă mijlocul prin care Dimitrie Bolintineanu reuşeşte nu numai să zugrăvească ciocnirea de idei din epoca respectivă, ci să şi realizeze un viu tablou critic al societăţii româneşti din acea vreme.

Ca şi în romanele *Manoil* şi *Elena,* şi în *Doritorii nebuni* Dimitrie Bolintineanu îşi împarte personajele în oameni ataşaţi ideilor democratice şi patriotice, şi oameni refractari acestor idei. în *Doritorii nebuni,* personajul care se face purtătorul celor mai înaintate idei ale epocii este Vel. Scriitorul îl înconjoară pe Vel cu vădită simpatie, din paginile romanului reieşind clar că atiudinea personajului este şi atitudinea lui Dimitrie Bolintineanu.

Sfîrşitul romanului este precipitat, forţat. în *Dîmboviţa,* nr. 58, 11/23 octombrie 1864, Dimitrie Bolintineanu îşi întrerupe naraţiunea. O reia abia în nr. 66, 15/27 noiembrie 1864, unde nu face decît o caracterizare generală social-politică, despre tinerii prezentaţi în ciocnirea de idei a timpului spunînd numai cîteva cuvinte vagi : „O, juni începători ai sîntei idei de unire î Mulţi dintre voi nu mai sînt în viaţă. Ei au căzut în luptele ce veniră în urmă, flacăra sufletului lor a ars argilul pieritor, şi pământul a acoperit ţărîna lor, şi timpul a şters numele lor

din cartea vieţii, fără ca ţara să ştie că ei au fost începătorii unirii !"

Din punct de vedere artistic, romanul *Doritorii nebuni* este inferior celorlalte două romane ale lui Dimitrie Bolintineanu, *Manoil* şi *Elena.* Personajele acţionează prea puţin, se pierd în discuţii interminabile. Portretizarea lor e redusă la cîteva trăsături ale aspectului fizic, exterior. Episoadele romanului nu sînt sudate între ele, nu se află într-un raport de continuitate ascendentă. Multe din ele sînt complet de prisos, îngreunează lectura, cum este, de pildă, cel în care se face istoricul franc-masoneriei. Alte episoade, deşi servesc ideea romanului, totuşi nu fac corp comun cu naraţiunea, avînd mai mult o valoare în sine. Asa sînt episoadele în care se descriu, retrospectiv, momente ale revoluţiei lui Tudor Vladimirescu, în ele Dimitrie Bolintineanu narînd faptele într-un stil sec, lipsit de expresivitate, aglomerînd date cu caracter documentar, unele printr-o viziune strict personală.

Bine realizate sînt cîteva- descrieri ale mahalalelor Buciireştiului şi al unor biserici sau edificii publice, izbutind să aducă unele imagini autentice, culoarea locală.

Desigur, romanul *Doritorii nebuni* este rodul fanteziei creatoare a lui Dimitrie Bolintineanu, oscilînd între realitate şi ficţiune. Prin unele laturi ale acţiunii ,,,i, evocă însă, retrospectiv, anumite fapte şi evenimente cu caracter istoric care se cer precizate şi clar înţelese. Astfel, tinerii grupaţi în societatea secretă „Regeneraţiunea" erau ostili politicii echivoce a domnitorului Alexandru Ghica, care se lăsa intimidat şi tutelat de ingerinţele censului rus Rickman, reprezentantul guvernului ţarist în Principate, în timpul Regulamentului organic. Prin pacea de la Adrianopol, din 11829, în urma războiului ruso-turc. Poarta otomană se obliga să respecte regulamentele administrative ce urmau să fie elaborate în perioada ocupaţiei Principatelor Române de către armata ţaristă, pînă cînd Turcia va plăti despăgubirile de război. în ampla şi recenta lor lucrare, *De la statul geto-dac la statul român unitar* (Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1963, p. 237), Mircea Muşat şi Ion Ardeleanu precizează : „Prin acest act Imperiul ţarist a reuşit să realizeze ceea ce nu reuşise Poarta otomană timp de patru veacuri : să ţină ţările române sub ocupaţie militară străină şi să instaleze în fruntea lor un guvernator rus (Kiseleff) timp de mai mulţi ani, deşi, formal, guvernul de la Petersburg se prefăcea că re-

cunoaşte autonomia ţărilor române. In timpul guvernatorului rus, însăşi Adunarea boierilor şi-a pierdut vechile atribute de decizie, deoarece preşedintele ei, de regulă mitropolitul ţării, a iost pus în imposibilitate de a^şi mai exercita funcţia care a fost preluată de consulul rus." Retrăgîndu-şi trupele în 1334, guvernul ţarist numeşte ca domnitor pe Alexandru Ghica, în Ţara Românească, şi pe Mihail Sturdza, în Moldova, subordonîndu-i politicii sale şi dispoziţiilor noului consul Rickman. în momentul în care acesta, prin ingerinţele,sale abuzive în treburile interne ale ţărilor româneşti, cere Adunării obşteşti .să introducă în Regulamentul organic un articol prin care se stipula ca orice lege sau măsură administrativă internă să nu devină valabilă decît după aprobarea ei de către cabinetul ţarist de la Petersburg, — prin care, de fapt, se anula autonomia ţărilor româneşti — ia naştere un puternic curent de opinie împotriva Imperiului ţarist şi a domnitorilor subordonaţi lui, conducînd, treptat, Ia manifestări protestatare şi, în cele din urmă, la acţiuni revoluţionare, aşa cum sugerează şi Dimitrie Bolintineanu în romanul, său. Referitor la această problemă, Mircea Muşat şi Ion Ardeleanu citează, în lucrarea lor, următoarea apreciere a istoricului sovietic A. A. lordanski : „Regulamentul nu a putut satisface nici ţărănimea, nici pe liberali şi, de aceea, de la primii paşi a devenit o sursă de conflicte şi sîngeroase răfuieli poliţieneşti, iar pentru naţionalităţi el s-a transformat într-o permanentă şi amară semnalare a unei grosolane voinţe străine impusă întregului popor, un simbol al speranţelor sfărîmate investite în Rusia care s-a dovedit a fi tot atît de cotropitoare, ca toate celelalte. în afară de Regulament însă, şi multe altele aminteau de planurile cotropitoare ale puternicului vecin răsăritean. Retrăgîndu-şi trupele din Principate în anul 1$34 şi numind ca domnitori pe protejaţii săi, Alexandru Ghica şi Mihail Sturdza, Rusia nu-şi lua ochii de pe România. în Principatele dunărene au fost numiţi ca instructori doi colonei ruşi care, de fapt, comandau unităţile/militare/naţionale româneşti şi a fost trimis un consul pentru ambele Principate, un oarecare Ri-ckman, care îşi supraestima sarcinile sale de plenipotenţiar. Permanenta lui ingerinţă în politica internă a Principatelor a constituit sursa unor continui neînţelegeri, complicînd situaţia — şi aşa duşmănoasă în raport cu Rusia — din Principate. Proteste împotriva acţiunilor lui zburau şi la Petersburg şi la ambii domnitori. Dar Petersburgul rămînea surd şi mut, iar

domnitorii — in calitatea lor de supuşi executanţi ai directivelor cabinetului petersburghez — luau măsuri represive împotriva protestatarilor. Toată această politică a dus la aceea că nemulţumirile determinate de Regulamentul organic şi de acţiunile Jui Rickman şi îndîrjirea contra Rusiei s-au repercutat asupra domnitorilor înşişi. Revolta s-a concretizat într-o serie de atacuri opoziţioniste care s-au transformat, treptat, într-o puternică mişcare revoluţionară."

în acelaşi sens, în *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi* (ediţia a doua., revăzută şi adăugită, Bucureşti,, Editura Albatros, 1075, p. 506), reconstituind agitaţia produsă de cererea guvernului ţarist de a se introduce noul articol în Regulamentul organic (împrejurare evocată şi de Dimitrie Bolintineanu în romanul său), Constantin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu arată că, „în cele din urmă, articolul, care însemna,, de fapt, interzicerea dreptului de a face legi noi, fu introdus, iar membrii Adunării obşteşti care protestaseră, pedepsiţi. în fruntea acestora se afla luminatul şi patriotul dregător Ion Cîmpineanu ; el izbuti să plece în străinătate, unde protestă împotriva încălcărilor ruseşti şi făcu propagandă pentru programul său, care prevedea : înlăturarea protectoratului rusesc, ca şi a suzeranităţii turceşti, tributul răscumpărîndu-se o dată pentru totdeauna, apoi unirea tuturor românilor şi egalitatea claselor sociale, aşadar un program naţional şi revoluţionar. La întoarcere,. Cîmpineanu fu arestat şi închis la mănăstirea Mărgineni, ceea ce provocă o mare indignare în ţară." Modul în care Dimitrie Bolintineanu 1-a înfăţişat, în romanul său, pe domnitorul Alexandru Ghica, corespunde adevărului istoric, confirmat de Constantin C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu : „Alexandru Ghica era, după cum spune un istoric contemporan, un «*om* bun, însă fără curaj... prieten al ţării, dar mai mult încă al postului său»" *(op. cit.,* p. 566).

în ceea ce priveşte modul în care este prezentată, în romanul *Doritorii nebuni,* revoluţia din 1821, trebuie arătat că Dimitrie Bolintineanu nu motivează suficient de clar asprimea cu care Tudor Vladimirescu reprima actele de indisciplină din armata sa de panduri, lăsînd să se înţeleagă că nemulţumirile provocate de pedepsele aplicate ar fi constituit principala cauză a tragicului său sfîrşit. Adevărul istoric este că Tudor Vladimirescu a fost prins şi ucis în urma complotului urzit de eteriştii lui Alexandru Ipsilanti şi adversarii ascunşi din propria sa ar-

mată, ofițerii Dimitrie Macedonschi şi Hagi Prodan, aceştia fiind cei care provocau, din umbră, actele de indisciplină. In remarcabila sa lucrare, *1821 — Tudor Vladimirescu şi revoluția din Țara Românească* (Craiova, Scrisul Românesc, 1978, p. 486), Mircea T. Radu subliniază :

„Tragerea la răspundere a lui Vladimirescu pentru execuțiile ordonate în rîndurile oştirii sale, după plecarea sa din Bucureşti, nu putea fi în nici un caz de competența şefilor eterişti, după cum nu intra nici în atribuțiile ofițerilor D. Macedonschi şi Hagi Prodan, cu atît mai mult cu cît aceştia, prin acțiunea lor de instigatori şi complotişti, au provocat în bună măsură pedepsele capitale la care a recurs Tudor, în scopul de a menține disciplina oştirii.

Proclamația de la Padeş interzicea pandurilor jefuirea populației şi anunța că averea boierilor ostili poporului răsculat se va lua «pentru folosul de obşte» : «Să ştiți că nimenea dintre noi nu este slobod, în vremea acestii Adunări — obştii folositoare — ca să se atingă măcar de un grăunț, de binele sau de casa vreunui negutător, oroşan sau țăran, sau de al vreunui lăcuitor.»

Pedepsind aspru pe ostaşii prădători, şi cu deosebire pe aceia care răpeau averea sătenilor, Tudor se adresa adeseori pandurilor cu astfel de cuvinte (reconstituite de C. D. Aricescu, după memoriul lui Chiriac Popescu şi după mărturiile pandurilor anchetați) :

«Noi nu ne-am sculat ca să răpim averea fraților noştri, ci s-o apărăm împotriva prădătorilor, după cum ne-am legat prin jurământ.»"

Episodul de la Goleşti, cînd Tudor Vladimirescu a vrut să execute patru căpitani de panduri, evocat şi de Dimitrie Bolintineanu în romanul *Doritorii nebuni,* a fost speculat de Dimitrie Macedonschi pentru a instiga pe panduri şi căpeteniile lor să se ridice împotriva lui Tudor Vladimirescu. în lucrarea sa, Mircea T. Radu arată : „La Goleşti, şeful pandurilor a vrut să execute patru căpitani de panduri — Oarcă, Cuțuiu, Ienescu si Urdăreanu —, care refuzaseră să dea semnături de adeziune la măsurile preconizate de el pentru întărirea disciplinei oştirii. Primii doi, ştiind ce-i aşteaptă, au reuşit să se ascundă ; ceilalți însă, cînd au fost chemați de Tudor, s-au înfățişat îndată. Urdăreanu a fost spînzurat, iar Ienescu a scăpat, datorită rugăminților comandirului artileriei (Caoalețeanu) şi ale aghiotan-

tului lui Tudor (Cioranu). Spînzurarea lui Urdăreanu — arata Cioranu — a provocat o stare de nemulțumire şi de fierbere în rândurile căpitanilor de panduri. D. Macedonschi s-a ivit între ei şi a început să-i instige : «El s-a întors către căpitani,, dojenindu-i şi numindu-i proşti pentru că sufăr nişte asemenea fapte. Apoi le-a declarat că pandurii sînt în contra lui Tudor,. şi cei ce vor rămînea cu Tudor vor pieri împreună cu dînsul.»"

în realitate, Alexandru Ipsilanti, în coaliție cu Dimitrie Macedonschi şi Hagi Prodan, au pus la cale complotul de a-1 pierde pe Tudor Vladimirescu deoarece acesta, ca şi Poarta otomană, se situa pe o poziție adversă Eteriei. Citām din aceeaşi lucrare a lui Mircea T. Radu : „Tudor şi Poarta, în cooperare sau separat — dar fiecare din punctul său de vedere —, aveau de combătut pe Ipsilanti : Vladimirescu, — de pe poziția Țării Româneşti, subjugate de fanarioți şi prădate, acum, pînă la pustiire de forțele eteriste, ce o prefăeuseră în teatru de război,, fără a-i deschide în vreun fel perspectiva înlăturării jugului străin, a emancipării naționale şi sociale ; la rîndul ei, stăpînirea otomană, din motive contrarevoluționare, combătea pe Ipsilanti,. ce inițiase o acțiune ruinătoare pentru imperiu" (op. cir., p. 484).

Bazîndu-se pe documentele epocii, Dimitrie Bolintineanu a înfățişat veridic înfruntarea dintre Tudor Vladimirescu, după ce a fost arestat, şi aghiotanții lui Alexandru Ipsilanti, erijați în judecători. Confirmarea o avem în lucrarea lui Mircea T. Radu,, care apelează la mărturiile autentice ale lui Minai Cioranu : „După ce Tudor a fost dat în mîna lui Vasile Caravia şi închis în vechea Mitropolie din Tîrgovişte, «doi aghiotanți ai lui Ipsilant, Lasani şi Scufi, veneau şi-1 chinuiau, întrebîndu-1» : «Spune, tîlharule vlahe, ce te-a îndemnat de ai ținut corespondență cu turcii, ca să ne prăpădeşti ?» Tudor însă le răspundea : «Datoria mea către Patrie, aceasta m-a silit. Pentru că voi, după ce ați proclamat libertatea şi ați venit în Țările Româneşti, subt cuvînt numai de a trece prin țara noastră în Turcia, v-ați călcat cuvîntul de cinste şi ne-ați luat drepturile strămoşilor noştri, şi ați ridicat şi ridicați şi astăzi biruri din țara noastră, şi ați prădat şi ați jăfuit toată țara, începînd de la cai şi arme, şi neoprindu-vă nici înaintea altarului, dezbrăcînd icoanele şi furînd vasele cele sfinte din altarele bisericilor noastre ! Ați necinstit fete înaintea părinților, femei înaintea bărbaților, copii parte bărbătească, săvîrşind cruzimi neauzite şi cele mai păgîneşti fapte, pe care nu le-au săvîrşit nici chiar turcii în ve-

ehime. Şi mai aveţi gură a mă întreba că ce m-a silit a ţine corespondinţa cu turcii pentru prăpădenia voastră ?»" (op. *cit., p.* 484).

Din romanul *Doritorii nebuni* al lui Dimitrie Bolintineanu, imaginea lui Tudor Vladimirescu reiese luminoasă, de luptător revoluţionar dăruit pînă la jertfa de sine împlinirii nobilelor idealuri patriotice ale libertăţii naţionale şi sociale.

ADDENDA

MANUEL

După cum am arătat la începutul acestui capitol de *Note şi comentarii,* în unicul număr al reînviatei sale gazete *Dîmboviţa,* din 22 martie 1870, p. 10, Dimitrie Bolintineanu retipăreşte începutul romanului *Manoil, insa* într-o formă revăzută, de data .•aceasta cu titlul *Manuel,* însoţit de următorul preambul :

„Această carte fu scrisă în exil. La Rusciuc, unde, venit din Paris, apropiei o lună, aşteptînd să vie sora mea Ecaterina -să o văz. Dar domnul ţării Ştirbei nu permise aceasta. Plec -spre Constantinopoli, unde petrecînd serile în plăcuta societate la d-1 Ion Ghica, în graţiosul său locaş pe Bosfor, citii acest roman. Era mai lung, partea a doua era scenele de degradare ale eroului printr-o femeie. D-na Saşa Ghica declara că partea întîi este o lucrare graţioasă ; iar a doua detestabilă ; cartea însă se publică la Iaşi întreagă, prin Sion poetul, care adaogă personalitatea sa în carte.

De atunci nu a mai ieşit altă ediţiune pînă astăzi. Mi s-a părut că d-na Saşa Ghica avea cuvînt cînd respingea partea a doua. Astăzi reapare fără acea parte. în acest roman era o idee, ideea că un om poate să se facă rău precum şi bun prin •femeie.

S-a criticat mult această specie ce se cheamă *roman.* Romanul este însă singura epopee ce se poate citi încă în secuiul nostru. Cînd este bine conceput, pasionat simţit, adînc cugetat <şi nobil exprimat, şi are o idee morală, romanul nu este o operă a dispreţui ; nimic nu se introduce mai mult în spiritul social •ca dînsul, şi serviciul ce poate face este imens, în raportul delieatizării sentimentelor şi poleirii datinilor ; ideile generoase cată

să predomine într-insul în fața societății cea bună ; bine scris,, poate aduce mult bine. Cei care citesc mai mult literatura sunt femeile şi această formă este forma ce le convine mai mult,, fiind mai uşoară."

Opiniile lui Dimitrie Bolintineanu despre roman, expuse în acest preambul, merită o atenție mai îrrare, demonstrînd că el este un adevărat întemeietor al acestei noi specii epice în literatura română, nu numai prin creația sa literară propriu-zisă,. ci şi prin ideile teoretice pe care le-a afirmat. Dacă romanul românesc a avut o apariție tîrzie, cu multe tentative eşuate,, aceasta s-a datorat nu numai lipsei de experiență în abordarea acestui complex şi dificil gen de scrieri, ci şi unei concepții despre roman vehiculată neclar şi uneori contradictoriu, în literatura noastră, pînă în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. Pentru a releva mai distinct meritul lui Dimitrie Bolintineanu în promovarea romanului în literatura română, considerăm necesar să-l privim din perspectiva opiniilor despre roman formulate în epoca sa.

Noțiunea de „roman" (de „romanț" sau de „romans", cum o utilizau scriitorii noştri din veacul al XIX-lea), a început să aibă circulație la noi în jurul anului 1830, în primul rînd în comentariile marginalii sau în prefețele care însoțeau diferite traduceri din literaturile străine. Discutarea acestei noi specii a genului epic se axa, mai întîi, pe două idei principale, referitoare la funcția şi roiul pe care trebuia să le îndeplinească.. Astfel, se sublinia cu pregnanță că romanul este o oglindă a societății, că dispune de mult mai multe mijloace pentru a zugrăvi concret şi detaliat viața oamenilor şi diferite aspecte ale realității în oare trăiesc. Pornind de la ideea de frescă a vieții umane şi sociale, se cerea ca romanul să îndeplinească în primul rînd o funcție moralizatoare, să contribuie la îndreptarea moravurilor şi a tuturor aspectelor reprobabile observate în mediul înconjurător.

Traducînd *Aneta şi Luben* de Marmontel, in 1829, Grigore Pleşoianu menționa, în prefața volumului, că dacă şi la noi ar exista „istorii pentru tot felul de greşeli, apoi atunci fără îndoială că am greşi mai puțin". Funcția moralizatoare a romanului era afirmată mai clar în prefața lui' Simion Marcovici la: *Viața contelui de Comminy* de M-me de Tencin, apărută în 1830. Informînd cititorii despre conținutul şi semnificațiile romanului pe care îl prezenta în traducere românească, Simion Marcovici

atrăgea atenția că „numirea de romanț să nu sperie pe nimeni, că nu însumează alt decît o istorioară plăsmuită", adăugind : „Aşadar această plăsmuire poate fi bună şi folositoare şi iarăşi vătămătoare, după scoposul scriitorului. Cît pentru acest romanț, îndrăznim a zice că nici un părinte, nici un copil de verice treaptă sau feliu vor fi; nu să poate supăra, pentru că într-însul vom vedea întîi că neunirea familiilor pricinuieşte cele mai grozave necazuri şi al doilea că orbească pornire a tinerilor la patima amorului îi azvîrlea în noianurile ticăloşiii şi ale chinurilor, de care numai moartea poate să-i scape." Ideea că romanul are în primul rînd menirea să insufle oamenilor principii morale sănătoase revine şi în prefața lui Ion Heliade Rădulescu la *Julia sau Noua Eloise* de J. J. Rousseau, din 183*7, în care spunea : „Unde năravurile sînt stricate, legăturile rudeniei şi prieteşugului nerespectate, amorul în dep-ravație şi necunoscut, romanul, fără să strice obiceiurile, dimpotrivă, începe a le îndrepta : încălzeşte inimile tinerimei şi-i nobilează sentimentele." O concepție asemănătoare întîlnim şi la Mihail Kogălniceanu, în fragmentul de roman *Tainele inimii* din 1850.

Cu timpul însă concepția asupra romanului se lărgeşte, concomitent cu pătrunderea tot mai intensă, în original sau în traducere, a romanelor din literaturile străine, cu apariția celor dintîi tentative de roman din literatura noastră. în 1856, în prefața sa la romanul *Octav,* tradus din franțuzeşte, fără a indica autorul, C. D. Aricescu subscria, inițial, la aceeaşi idee, că „romanul, ca şi teatrul, e un speciu (oglindă) ce reflectă viciile şi virtuțile, sublimul şi grotescul", însă preciza, în continuare, că rolul romanului nu este numai acela de a da un verdict asupra moravurilor epocii respective, ci şi de a oferi cititorilor posibilitatea să învețe „cu plăcere şi succes, istoria şi geografia, datinele şi costumele secolilor trecuți." Lărgind astfel noțiunea de roman, C. D. Aricescu îl considera şi un mijloc de evocare a trecutului, a tuturor caracteristicilor social-umane, istorice şi politice dintr-o epocă mai îndepărtată (cf. C. D. Aricescu : *Scrieri alese,* ediție îngrijită de Dan Simonescu şi Petre Costinescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1982, p. 313). O amplă abordare teoretică a problemelor romanului întîlnim mai ales în „romanțul" lui Pantazi Ghica, *Un boem român,* apărut în 1860. Multe din afirmațiile acestui interesant şi încă necunoscut prozator din veacul trecut merită a fi relevate, provenind de la un om cult, cu vederi largi, înaintate. Pantazi Ghica pornea de la teza că un

roman, prin posibilitățile artistice de care dispune, trebuie să fie o oglindă a vieții sociale, în care oamenii să-și găsească corespondentul lor, problemele care-i frămîntă, trebuie să critice aspectele negative, pentru a le transforma : „Un romanț este totdeauna tabloul societății, critic al răului, al vițiului, prejudițielor, tot omul are sau a avut o parte a existenței sale consacrată unui romanț."

Vorbind despre necesitatea folosirii „inspirațiunilor imaginațiunei" de către scriitorul care înfățișează viața oamenilor, Pantazi Ghica vedea în aceasta calea spre realizarea unei lucrări nu numai plăcute și interesante, dar și cu valoare educativă și instructivă : „Neapărat că autorul care descrie o episoadă a vieții unui om, profită de inspirațiunile imaginațiunei sale ca să dea scrierei o dezvoltare frumoasă, ornamente elegante, gîndiri atingătoare, o oarecare poezie, un limibagiu ales, și o urmare de neadevăruri grațioase cari dau romanului o formă plăcută, un subjet atingător, o descriere interesantă, un scop moral și instructiv." Mijloacele realizării artistice nu-i erau indiferente. Pantazi Ghica era conștient că un roman va fi cu atît mai plăcut, mai folositor și mai valoros, cu cît el este superior realizat artisticește, cu cît reușește să atragă atenția cititorului și să-1 emoționeze prin imaginile construite : „Romanul este studiul vieții ; ca să fie așa și ca să ajungă la rezultatele aceste trebuie neapărat să fie prezentat sub colori, forme și aspecte care plac, ating, fixă atențiunea, mișcă sufletul, vorbește inimei mai mult decît inteligenței, și inspiră simțiminte de compasiune, de iubire, de admirațiune pentru tot ce este înalt, sublim și nobil."

Problema romanului a fost abordată și în partea inițială a romanului *Don Juanii din București,* publicat anonim, ca foileton, în ziarul *Independința* din 1861. Mult timp s-a crezut că acest roman aparține lui Ion Ghica (cf. Eugenia Carcalechi : *Despre două scrieri necunoscute ale lui Ion Ghica,* în *Arhiva,* an. XVII, nr. 1, ianuarie 1906, p. 40'; G. Bogdan-Duică : *Un roman de Ion Ghica,* în *Sămănătorul,* an. V, nr. 17, 23 aprilie 1906, p. 325 ; N. Iorga : *începuturile romanului românesc,* în *Sămănătorul,* an. V, nr. 30, 23 iulie 1906, p. 583 ; N. Georgescu-Tistu : *Ion Ghica — scriitorul,* București, Academia Română, 1935 ; Olimpiu Boitoș : *Introducere* la ediția *Scrisori către Vasile Alecsandri,* București, 1947). Ulterior, G. Călinescu, sub cunoscutul său pseudonim Aristarc, în articolul *„Romanul" lui Ion Ghica,* publicat

în *Naţiunea,* an. II, nr. 478, 27 octombrie 1947, p. 2, emite ipoteza că romanul aparţine lui Pantazi Ghica. Cercetările mai noi propun însă ca autor al romanului *Don Juanii din Bucureşti* pe Radu Ionescu (cf. Ghiţă Florea : *Radu Ionescu, autor al „Don Juanilor din Bucureşti",* în *Gazeta literară,* nr. 40, 5 octombrie 19'67, p. 7 ; Şt. Cazimir : *Paternitatea romanului „Don Juanii din Bucureşti",* în *Limbă şi literatură,* nr. 24, 1970, p. 133; Radu Ionescu : *Scrieri alese,* ediţie îngrijită, prefaţă, note şi bibliografie de Dumitru Bălăeţ, Bucureşti, Editura Minerva, 1974, p. 316).

Făcînd o comparaţie între posibilităţile de care dispune poezia, pe de o parte, iar pe de alta romanul, în zugrăvirea vieţii oamenilor şi a societăţii, autorul romanului afirma că „poezia n-a pierit şi nu va pieri. Dar poezia nu intră în amănuntele vieţii familiare, ea nu poate urma pe un om în nenumăratele forme ce ia societatea modernă, ea nu poate pătrunde în toate scenele pe care le desfăşoară existenţa noastră". Autorul, fie el Radu Ionescu, susţinea principiul că romanul trebuie să fie un tablou complex al vieţii sociale şi morale, arătînd că „romanul poate lua toate formele şi ne poate spune tot, ne poate descrie tot. Faptele mari ale istoriei, simţimentele puternice ale sufletului, obiceiurile vieţii, romanţul cuprinde tot, exprimă tot. Unul caută dezvoltarea vieţii în studiul faptelor istorice, altul în analiza inimii omeneşti, cel din urmă în observarea obiceiurilor. Aceste trei forme se completează una pe alta şi formează istoria întreagă a societăţii." Subliniind că o societate omenească, deci şi cea românească, se prezintă unui observator sub o multitudine de aspecte, şi că fiecare din aceste aspecte poate genera un roman, Radu Ionescu dădea de exemplu pe Balzac, care „a fotografiat toată societatea franceză din secolul XIX în profundele sale romanţe, care compun nepieritorul său monument grandios *Comedia umană".* Dacă Balzac a descris societatea franceză, se impunea cu necesitate ca societatea românească să fie descrisă de un scriitor român. Dacă la noi se simţea însă lipsa unui talent asemănător cu al lui Balzac, care să compună *Comedia socială* românească, era necesar să se creeze romane care să oglindească numai un aspect al realităţilor noastre, sau să portretizeze numai unul din tipurile caracteristice nouă : „Dacă trebuie să credem că sîntem foarte departe de *Comedia umană* a lui Balzac, şi prin urmare şi de *Comedia socială* a noastră, putem însă avea romanţe de obiceiuri cari să ne repre-

zinte cîte o faţă numai a societăţii noastre, cîte unul numai din numeroasele tipuri cari vedem împrejurul nostru".

O aversiune făţişă faţă de roman, în speţă faţă de romanul romantic, a manifestat poetul N. Nicoleanu, în conferinţa *Despre influenţa lecturii romanţelor streine,* din 1867, în care afirma : ^între alte păcate, se introduc în ocupaţiunile intelectuale ale societăţii noastre un nomol de originale şi de traducţiuni bastarde şi imorale, supt numele răpitor de romanţe, care măriră şi întinseră dezordinea şi confuziunea atît în literatură, cît si în societate." în studiul *Dezbateri româneşti despre roman,* inclus în volumul *Citind, recitind...* (Bucureşti, Editura Eminescu, 1973, p. 64), Al. Săndulescu consideră că o asemenea poziţie „se adaugă la cauzele istorice obiective, care au condiţionat apariţia aşa de tîrzie a romanului în literatura noastră. Lipsa unei vieţi citadine dezvoltate, a profesionalizării romancierului, precum şi structura noastră lirică de povestitori, modelată de o veche tradiţie folclorică, au instaurat un anume scepticism destul de rezistent în posibilităţile de înflorire a romanului românesc. Dar nu această atitudine va avea, în cele din urmă, sorţi de izbîndă."

în acest cadru complex, lui Dimitrie Bolintineanu îi revine meritul esenţial de a fi un adevărat întemeietor al romanului românesc.

CUPRINSUL

DORITORII NEBUNI

1864